

119/4
1982

ISSN 0133-599X

გეოგრაფია

1

1982

ქვეთოვი

ქვეთოვი ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-კულტურული შურობის

წელიწადი 59-ე

№ 1

იანვარი, 1982 წ.

საპარტვილო საზოგადოებრივ-კულტურული შურობის ორგანო

შინაარსი

ქოლაუ ნადირაძე — ცვლილებები, ლექსი	3
დალილა ბაბინიძე — ლექსები	7
იაქობიძე ალგორთი — ლექსები, თარგმანები, ზეზუა ზარანდელაძე	11
მთაბერძენი — ლექსები, მოთხრობა	13
იკბალი ზაზაძე — ლექსები	21
ბაბაი ჯორჯიაძე — ლექსები, მოთხრობა	25
მერი ბარბახიძე — ლექსები	36
მანუკიანი — ლექსები, მოთხრობა, რომანი	38
თენგიზ კობახიძე — ლექსები	78
ალექსანდრე ბახალაძე — ზეზუა, თარგმანი, რომანი	79
იონან ვოლფანგ ვოთე — ლექსები, თარგმანი, ზეზუა	91

კრიტიკა და კულტურული

გიორგი ნატოშვილი — ლ. ი. ბარბახიძის „მომხრობის“ ლიტერატურული თარგმანი	101
ლამარაძე დიმიტრი — ისტორიკოსის კომენტარი	109
ბაბაი ზაზაძე — ანთროპოლოგიკა	124
სულხან მარჯანი — კომენტარი	131
ანდრე ბრახიანი — ხალხთა მშობის კომენტარი	144

მეცნიერება

იონან ვოლფანგი — კრიტიკის კართული ლიტერატურული სკოლის ისტორიისათვის	150
მთაბერძენი — კრიტიკის ლიტერატურული ისტორია	163

წიგნების მიმოხილვა

ვალერიან იმედიანი — წიგნი კართულ ტრადიციის ისტორიისათვის	173
---	-----

მთავარი რედაქტორი გიორგი ნატროშვილი

სარედაქციო კოლეგია:

ბრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, რ. ამაშუკელი (მთ. რედ. მოადგილე), ხ. ბერუ-
ლაშა, ო. გიგინეიშვილი, ა. გომიაშვილი, ა. კალაძე, მ. ლეგანიძე,
ლ. მრეაშვილი, ა. სულაბაური, ა. ჭუთათელი, ნ. წულეისკირი,
ვ. წულუკიძე, ო. ზილაძე, ვ. ხარბანაული, რ. ჯავახიშვილი, ვ. ჯიბლაძე.

რედაქციის მისამართი:

თბილისი, რუსთაველის პროსპექტი, № 12.

ტელეფონები: რედაქტორის — 98-55-11. უფ. 06043. ტირაჟი 26.300. შვეც. 21 სპ. კვ.
მთ. რედ. მოადგილის — 98-55-18, განყოფილების გამომცემლობის სტამბა, თბილისი. უფ-
ლებების — 98-55-15, 98-55-17, 98-55-20. ნინის ქ. № 14.

გადაეცა ასაწობად 6.1-82 წ., ხელმოწერი-
ლია დასაბეჭდად 28.1.-82 წ., ანაწობის ზომა
71/4X12, ქალაქის ფორმატი 70X108/16.
ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 11. პარობითი
ნაბეჭდი ფურცელი 15,5. სააღრს-საგამომცემლო
თაბახი 16,58.

კოლაუ ნადირაძე

ცვალებადობა

Дни осени бранят,
обыкновенно,
Но мне она мила, читатель
дорогой.

აღ. პუშკინი

ედვინება ღელი ხოტივარს

„ფ ა ც ხ ა“

(გახაუბრება მკითხველთან)

შემოდგომაა
ჩვენებური,
ჩვენი,
გვიანი,
მე მიყვარს იგი!
მიყვარს ძლიერ
სურნელება
მისი ჭკნობისა,
მისი ღიმილი
სხვანაირი,
ნაზი და
მორცხვი,
მისი ღღეები
ზოგჯერ მზიანი...
თვით მზის
ნათება,
ხანმოკლე
მეტად და
სევდიანი,
მწუხრის წუთები,
როს, ფიჭრიანი,
ვარ განდგომით
მყუდროდ,

ოთახში,
ჩემს პატარა,
მყუდრო ოთახში,
რომელსაც ახლა,
სიყვარულით
ვეწოდებ
„ფაცხას“...
თბილისი,
თითქოს,
ჩასმულია
ოჭროს
ჩარჩოში!
ოჭროს
პორფირით
შეუმკიათ
დედაქალაქი —
ჩვენი მშვენება,
დედისრძიანი
სატახტო ჩვენი!
მიყვარს
და...
მართლა
ვარ ბედნიერი!

კ. შარქისის საბ. საქ. სსრ
სახელმწიფო ბიბლიოთეკა

17500

მხოლოდ
 მსურს
 ჩემებრ,
 ჩემო მკითხველო,
 დღეს რომ
 შენც იყო
 მხნე,
 ბედნიერი,
 ჯანით და
 სულით
 ისევ ძლიერი!
 მსურს
 ჩემებრ იყო
 მხიარული,
 ალერსიანი!
 ო, მომიტევე,
 ამ სიტყვებზე
 თუ გაგოცა
 ან შეგაშფოთა!
 ამის მიზეზი,
 უპირველეს,
 იყო უბრალო:
 დღე, დილიდანვე
 იყო უქარო,
 იყო მზიანი
 და... დილიდანვე
 ამის თქმა
 მსურდა
 შენთვის,
 უცნობო,
 შორეულო
 და კეთილო,
 ჩემო მკითხველო!
 მართლაც,
 არ მესმის
 ასეთ-საოცარ
 სიუხვით
 ოქრო
 ქუჩებში,
 ნეტავი
 ვინ მოზიდა,
 ვინ დააგროვა?
 მაგრამ სიუხვე,
 გულგაშლილი
 დარდიმანდობა
 მშობლიურ მხარეს
 როდის ჰკლებია?

რა ვუყოთ მერე,
 თუ ეს ფოთლები,
 ქვეულნი ოქროდ,
 მშობლიურ ტოტებს
 ვეღარ სწვდებიან,
 თუ სავალალოდ
 მიწაზედ
 ჰყრიან,
 ვეღარ გალობენ,
 ნაზი ჩურჩულით
 და სიგრილით
 ვეღარ გეწყალობენ?
 რა ვუყოთ მერე!
 ჩვენც ხომ
 სულ მალე
 ხმა ჩაგვეხშობა!
 მაგრამ...
 ჯერ კიდევ
 ნუ ვრაზავთ
 კარებს!
 ამაზე
 სხვა დროს,
 შემდეგ
 ვიმსჯელოთ,
 სხვა დროს
 ვიფიქროთ,
 ჩემო მკითხველო!
 ცოტა დრო
 კიდევ,
 თუ არ ვცდები,
 ჯერ მაინც გვრჩება,
 თუმცა...
 ვინ იცის!
 აქ კი
 მსურს ისევ
 შევჩერდე
 ოდნავ,
 და შევეცადო,
 როგორმე ავცდე
 ტაბიძისეულ
 „მესაფლავებს“
 გადაძლერებას!
 წესიერ პოეტს
 ასეთი რამ,
 ვგონებ,
 არც კი შეეფერება..
 ახლა „ფაცხაში“

მე მუუდროდა ვარ
თბილა,
არ მცოვია!
პოეტს ხომ მეტი
რა სჭირდება,
ისევ ხანდაზმულს,
ესოდენ ხნიერს?!
მადლობა გამჩენს!
თანაც ქარი
ველარა მწვდება!
თუმც გააფთრებით
ასკდება სარკმელს...
უხედავ, რომ ცდილობს
ჩამილევოს
სარკმლის მიწები,
მაგრამ ამაოდ!
და...
უფიქრობ ასე:
უამს გაჭირვების
განა ოდესმე
ვინმესთვის
საუვედური მითქვამს პატარა?
ან მითხოვნია
შებრალება
თავხრილ მუდარით,
ხელის გაწვდომით?
ან მსგავსად
ლერმონტოვის „წინასწარმთქმელის“
არ მიცხოვრია —
«Как птицы даром божьей пищи»
ამ ცოდვილ ქვეყნად?!
ო, როგორ არა,
არა ერთგზის,
ბევრჯერ,
ბევრჯერ,
ჩემო მკითხველო!
და ეს შეგნება
მე მაშვიდებს,
თანაც მაწყნარებს,
მაწყნარებს ფიქრი,
რომ არავის,
უცვე არავის
ალარ ვჭირდები!
კიდევ მადლობა,
მადლობა გამჩენს?!
საოცარია, მაგრამ ეს ხედარი —
განაჩენი ჩემი ბედისა —

უხედავ სწორია,
იგი უცვე
არ გარდიქმნება!
რა ვუუოთ მერე!
უოფილა ასე,
ასე არის
ასე იქნება!
„ფაცხაში“ მაინც
კარგი არის
წარსულზე ფიქრი,
შენს წინ ცხოვრების,
მთელ სიცოცხლის,
წიგნი იშლებს!
თანაც, საუვარელ,
ჩემს ნოაჩ
ატმის ხეს
ქარი არა ხრის,
უფოთლოდ შთენილს
ვერ წეწავს იგი,
ველარ აწამებს!
ეთქვი, რომ კარგია
მოგონება შორი წარსულის...
რა მოაქვს ამას?
ღრმად შეხორცებულ იარების,
უცვე ჩაკირულ ჭრილობების
ხელახლა გახსნა!
დარჩენილ დღეთა
წუთების, წამთა
გოდებით ხარჯვა!
ისევ ტკივილი,
ისევ ცრემლი,
ისევე ტანჯვა...
ჩემთან ერთად,
ერთ ემბაზში
მირონცხებულნო,
ხმას რატომ
არ მცემთ?
ელვისებრ ყრმობის
თანაზიარნო,
რა დუმილმა,
რა სიჩუმემ
შეგიაყროთ ასე,
ჩემო კარგებო?!
მანუგეშებლად
შენ შემჩნი მხოლოდ,
ო, მუზავ ჩემო!

შენ ერთადერთი
 მათენ სხივებს,
 მიტოვებ ძალას,
 რომ ისევ
 მწამდეს,
 ისევ მიყვარდეს,
 ისევ და ისევ,
 შთაგონების
 ცეცხლი რომ მწვავდეს,
 ისევ ვიწვოდე!
 კვლავ სათნოებით
 რომ ვუცქირო
 ყოველ სულდგმულს
 და ადამიანს,
 ვინც ჩვენი ქვეყნის
 სიდიადით
 ცოცხლობს და ხარობს,
 ვინც კი ამ გვიან
 შემოდგომის
 ავღრიან ტაროსს,
 ჩემებრ,
 „ფაცხაში“ ეგებება,
 შვებით შეხვდება!
 ვისი ოცნება

მცირედით კმარობს,
 თაყვანისცემით,
 რომ იგრძნოს
 ქვეყნად
 გაჩენის მაღლი
 უზენაესი!
 იგრძნოს
 სიცოცხლის მშვენიერება!
 აქ კი სჯობს ახლა
 დავსვათ წერტილი!..
 ნუ ჩამომართმევ კადნიერებად,
 მკითხველო ჩემო,
 თუ, ოდნავ მაინც,
 გადავცდი ზომას!
 ნუ დამსჯი მისთვის
 რომ მიყვარს ჩემი
 მართალი გულით,
 (იგი არასდროს
 არ ყოფილა
 შურით გართული!)
 ჩვენი გვიანი შემოდგომა,
 შემოდგომა ჩვენი, ქართული!

1981 წ. 30 დეკემბერი.

დალილა ბედიანიძე

მხდაორი

სიყვარული გადმოშეცა მემკვიდრეობით
და ყველაზე ბედნიერი მემკვიდრე ვარ მთელ ქვეყანაზე.
ვიდრემდე თვალებს დავხუჭავდე
და ვიდრე ჩემს სულს ჩემი სხეულით არ მობეზრდება,
სულ ოცდაორი წლის ვიქნები
და კი არ ვივლი, სულ ასე ვიფრენ.

ღიახ, ბატონო, სულ ოცდაორი წლის უნდა ვიყო!
ოცდაორი რძისფერი კვიცო
ჯიშინი, ამაყი, ფიცხი
მალა-მალა უნდა მიქროდეს საძოვრიდან საძოვრისაკენ
და მეჯოგე ვერ ეწეოდეს.
ღიახ, ასე უნდა ეუსმინო მაგნიტოფონს,
რადგან როცა ჩემზელა იყვნენ დედაჩემი და მამაჩემი,
სწორედ ჩემთვის, ჩემთვის ჩაწერეს ასე ხმამალა
მთელი კასეტა.
ღიახ, ასე უნდა ვიცეკვო გადარეულმა და
ფრთებგაშლილმა

და მეგონოს, შენთან ვცეკვავ!
ყოველ ბედნიერ ბილეთს უნდა შევევედრო შენთან
შეხვედრა,
ყოველ ფინჯან ყავას ჩაუთქვა, ჩემთან ერთად შენ
გამოხვიდე.

რამდენჯერაც მაჩაბელზე ავიარო,
იმდენჯერვე მოველოდე, სადაცაა შემეფეთები...
თუმცა სულ შენთვის ვეშზადები,
მაინც ყოველ შეხვედრაზე მიკვირს, როგორ შეიძლება,
მართლა შემხვდე...

ისე... უბრალოდ, როგორც — სხვები...
ოპერაში... კანაშვილზე... გაჩერებასთან...

მიკვირს, როგორ შეიძლება, შენ ჰგავდე იმ სხვებს,
როცა მართლა არვის არ ჰგავხარ...
ვისაც არ უნდა ჰგავდე, მაინც არვის არ ჰგავხარ,
რადგან მხოლოდ შენ გაიგებ, როცა გიყვები
ჩემი სამსახურის ცემენტის კედელს
თავგანწირვით რად ეკვრის სურო
და ეზოში რად გვიქნევს ხელებს პატარა ნაძვი,
გვერდს რომ ჩავუვლით...
სასწაულია, სასწაული სიყვარულით თვალის ახელა...
და მუდამ ასე განცვიფრებული,
სულ ახალი სასწაულების მოლოდინში
ახლადახელილ თვალებით და აღერილ კისრით
ოცდაორი რძისფერი კვიცი
მიჭრის, მიჭრის
მეფოგისაგან გამოქცეული.
დედაჩემი მეტყვის ხოლმე, ჰკუა არ უნდა ისწავლოო!
სიყვარულზე ჰკვიანური აბა, მითხარით, რა ვისწავლო,
ან უკეთესი თან რა წაილო, ვინც წავიდა უსიყვარულოდ?
ვიდრემდე თვალებს დავხუჭავდე
და ვიდრე ჩემს სულს ჩემი სხეული არ ემძიმება,
ვიფრენ და ვიფრენ ამ ქალაქში...
სულ ოცდაორი წლის ვიქნები წლების ჭინაზე,
იმათ ჭინაზე, ვისაც სჯერა,
რომ სიყვარული თავშია და არა — გულში.

ფეხი დაადგა მითქმა-მოთქმასა და ჰორებს
და მხოლოდ ასე ამაღლდე, თუ მოინდომე, მაღალი იყო,
სათქმელად იოლია,
ისე კი — ძალიან, ძალიან ძნელი!

ბედნიერი ბილეთი

ბედნიერი ვარ! ბედნიერი ვარ!
დილას ორ ნომერ ტროლეიბუსში ბედნიერი ბილეთი
შემხვდა.

სევდა-სევდაო, განვედი ჩემგან!

ოჰ, მჯერა, მჯერა, რაც ჩავუთქვი,
ყველაფერი ამისრულდება:
კარგად გახდება დედა,
ინგლისურს ფრიალზე ჩავაბარებ,
მეცხრე სართულის მეზობლისაგან
არ ჩამოგვივა დღეს მაინც წყალი,
ჩემზე ლამაზი, ჩემზე ჰკვიანი,
დღეს არ გაივლის ქუჩაში ქალი.

და თუ ვიყავი სიყვარულისგან ნამტირალევი, დამენათევი,
აუცილებლად, აუცილებლად დღეიდან ყველას
შევეუყვარდები!

დაღამებამდე ესეც მეყოფა!
ხელს ისე ვუქნევ ტროლეიბუსს, როგორც — მეგობარს.
რა თავნება ხარ, სიხარულო, ო, რა თავნება!
რა გიყო ახლა? სამსახურში მაგვიანდება!

გავრბივარ, ვითომ ცელქი ბიჭი ვარ,
ბილეთს ვინახავ და მემღერება...
მომეშველება, თუ გამიჭირდა,
ამდღევანდელი ბედნიერება.

დიასახლისი

ვგვიდი და ვგვიდი...
დღე ილეოდა,
სახლში ნაგავი — არა!

ვრეცხე და ვრეცხე...
დღე ილეოდა,
სახლში სარეცხი — არა!

ვხარშე და ვაცხვე,
დღე ილეოდა,
სახლში მჭამელი — არა!

და იმათ როცა აღარ შიოდათ,
სუფთა ხალათს ჩაიცვამდნენ
და მიდიოდნენ...
მოშიებამდე..

მე კი იმათთვის
ვგვიდი და ვგვიდი...

მე დავილიე...
სახლში ნაგავი — არა...

შეუყვარება

სამი დღეა მიწისძვრაა,
სამი დღეა სული ინგრევა.

საგალობელთა ბადე გაგლიჯა და ცას შეასკდა
კვილი უცხო და-გარეული,
მეც ამიყოლა.

დიდ ქვაბში ვერ ვეტევი და პატარაში ლაღადა ვარ,
რა მეშველება
მშვიდობით ჩემო რეჟიმო,
მშვიდობით ჩემო ჩალის საბუდარო!

ვზივარ მიწისძვრას ვაყურადებ გარინდებულო,
მიკვირს სხეებმა როგორ გადაიტანეს,

ერთხელ იქნება ყველას კარზე სიკვდილივით რომ
 მიადგება

სიკვდილივით არ მოეშვება.
 ნუთუ ისაა
 მინდა დავემხო და ვიქვითინო
 ვიტროო და არ გამოვფხიზლდე.

ხომ მოვკვდები და
 სიყვარულით მომკალი ღმერთო, სიყვარულით,
 რომ ვერ გავიგო.

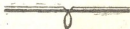
ირყევა მიწა,
 ვერ გადავრჩები.
 ვერ გადავრჩები.

სურათი მზისით

და როცა მეზღვაურები ტრალერს გადმოტვირთავენ,
 ცარიელ გემბანზე ისხდნენ, ეწეოდნენ, ცას უყურებდნენ,
 ცოლ-შვილი აგონდებოდათ და თვალმოკუტული
 ფიქრობდნენ
 ერთი რეისიც და — აღარ წავალთ ზღვაშიო...
 და მაინც ზღვისკენ რჩებოდათ თვალი...

სანაპიროსთან კაბის ბოლოზე ზღვას მაზუთის არშია
 უფრიალებდა
 და დასიკბული გემბანზე თვლემდა თევზის სუნით
 აქოთებული ბებერი ტრალი

გარინდებული მეთევზეები უსმენდნენ ნაპირს...
 და მაინც ზღვისკენ რჩებოდათ თვალი.

ბაჯიუზარ ალბორთი

სამხრეთ ოსეთი

ქიფლის კუნძი

ქიფლის კუნძი
ეზოში

თავის ბედზე მოთქვამდა:
არ ვყოფილვარ გამყიდველი
და არც ენის მიმტანი,
უდაბურ ტყის შუაგულში
ცისკენ ტოტებს ვიწვდიდი...
და როგორც მე მართალი ვარ,
ისე იმათ ეშველოთ —
ჩემს მეგობრებს.
ტყეში ჭერაც
ბედად გადარჩენილებს.
ქარიშხალთან და გრძელ ზამთრის
თოვლის სიმძიმესთანაც,
ჩვენ შეგვეძლო ბრძოლაცა და
გაჭირვების ატანაც.
მაგრამ ერთხელ,
ხელთ ნაჯახით
წამომადგა მებუყვე,
დამკრა,
მტვერი ამადინა
და მიწისპირ გადამკრა.
ძირს დაცემა ჩემს მეგობრებს
ჩემი როდი ეწადათ.
განწირულად თავის ტოტებს
ჩემს ტოტებში ხლართავდნენ.
მაგრამ ტოტიც წამასხება
იმ უგულო მებუყვემ...
დატრიალდა მზე ჩემს თავზე
და თავბრუდახვეული
ტკივილიც კი ვერ ვიგრძენი,
მიწას ისე დავასკდი.
მხოლოდ იმასლა თუ ვგრძნობდი,
გზაზე რომ მიმართევდნენ
და ალესილ ქვის წვერებზე

ჩემი ქერქი რჩებოდა.
ამ მწველ განცდას
ზედ მერე
ტანჯვაც მალე დაერთო,
როცა მეცნენ, გამატყავეს
და ფიცრებად დამხერხეს.
იმ ფიცრებით
იმ მებუყვემ
მერე ტახტი გაიწყო
ჩუქურთმებით მოაჭრელა
კობტად მთელი საწოლი
და შიგ ცოლი ჩააწვინა,
ცომად აფუეებული.
მე კი კუნძი,
იმ მშვენიერ
ქიფლის ნაშთი, მახინჯი,
არაფრად გამოსადეგი
არც ფიცრად და არც შეშად,
ვგდივარ ასე,
ჩემს კოჭრებზე
ცულს არვინ დააბლაგვებს.
ზაფხულობით წვიმა მაწვიმს
და ყინულის პერანგი
ზამთარს არ ენანება.
მაგრამ ყველას ავიტანდი,
გავუძლებდი გასაჭირს,
და სულაც არ ვიდარდებდი
დრო რომ მაფუტურთოვებს...
მაგრამ იმას ვით გაუძლოს
ჩემმა გულმა ოხერმა,
რომ ყოველ დღე, წამდაუწუმ,
ზედ მეგობრებს მაკლავენ,
რომ ჩემს მკერდზე
ჩემს სისხლთ და ხორცთ
სხეპავენ და ჩეხავენ.

ძველი ფანდირი

მე ვარ ფანდირი,
 სიმღერის და მოთქმის ლეთაება,
 და თუმც თვალეზში
 სინათლე მაქვს მე დღეს ჩამქრალი
 და მომიდუნდა, დამიყრუვდა მახვილი ყური,
 თუმცა ფერღები ნაცემივით სუნთქავენ მძიმედ
 და მკერდიდანაც ისმის მხოლოდ სუსტი ზრიალი..
 მაინც არა თქვა, არ გეგონოს,
 რომ ასეთი გავჩნდი ამქვეყნად,
 რომ არ მესმოდა და თვალითაც ვერა ვხედავდი,
 მე ვარ ფანდირი — სიხარული და ხანაც დარდი,
 მე ვთქვი ამქვეყნად სარიდანის ცოდვა
 პირველად
 და აცამაზის სალამურიც მე ავამღერე.
 რაც დარდი იყო თუ სიხარული, ჩემი სიმებით
 ყოველივეს შევწირე ხარკი.
 და იცი რატომ? იმიტომ რომ ცხოვრება მუდამ
 ჩემთვის საოცრად საყვარელი პანგიტ სუნთქავდა.
 და როგორც კვალი, წარუშლელი
 წელთ სიმრავლისა,
 სახსოვრად დამრჩა
 მე პატრონის ხელების სითბო
 ზოგი ალერსით,
 ზოგი კიდევ შმაგი ცახცახით —
 როცა კვდებოდა და მეგობარს ეთხოვებოდა.
 და ჭერაც მესმის,
 დღესაც მესმის,
 ამ წუთშიც მესმის
 ჩირალდანივით მოგუზგუზე მისი გულისხმა, —
 როგორა ღვრიდა ცრემლებს ხალხი
 იმის დაყრულზე,
 ჩვენი სიმღერა ზამთარშიც კი ველს ამწვანებდა.

თარგმან ბესიკ ხარანაულმა

ღამისმთავლები

ვახტანგ, ხშირად მოიგონებ ხოლმე ამ ღამესა;
შენს მონათხრობს უფრო მეტი ხალისი მოს-
დევს; მე ამწაირად ჩამიწვრია და ასევე ვაქვეუ-
ნებ.

მომხრობა

გასეირნება ინება გერონტიმ ვახშმის
შემდეგა, ჩვენებური ვახშმის შემდეგა,
მამაპაპური ვახშმის შემდეგა. ლეომ
დაიზარა. გერონტი — გერონტი ქიქო-
ძე გახლდა, ლეო — ლეო ქიაჩელი, შენ
იცო, ოღონდ სხვაშეც რო იყოდეს, სხვა-
შეც რო ჩაიკითხოს ეს ეტიუდი. ლეომ
დაიზარა. და ვერც ეუარა გერონტისა.
ვახშამი ჰო ისედაც გაგრძელდა. დამ-
ქანცველი ვახშამი, დამქანცველი ლეო-
სათვისა, რო არც რო ჰამის მოყვარუ-
ლი იყო მაინცდამაინცა, რო არც რო
სვამდა ლეონოსა დარდიმანდულადა თუ
თავგამეტებითა, არც რო მღეროდა, არ-
ცა ცეკვავდა, არცა ლექსობდა თუ ე-
ფილობდა, არც თუ ანეკდოტებით გა-
მოიღებდა თავისა, ტაშს რო უკრავდა და
ეს იყო მხოლოდა, რო იცინოდა და
ტაშს რო უკრავდა. კიდევაც ამან გააძ-
ლებინა, ტაშმა და სიცილმა, თორემ
ვერათ, ვერ აიტანდა ლხინსა იმ სიგრ-
ძესა, როგორც რო ჰირსაც ვერ აი-
ტანდა, თუ არ მოუჩანდა ბოლო თუ
დასასრული. მადლობა ღმერთსა, უდა-
სასრულო რო არაფერია ამ ჩვენს
დალოცვილ წუთისოფელში და იმ სუფ-

რასაც მოება თავი. თავი მოება იმ სუფ-
რასაცა როგორც რო იყო და ლეომაც
რო ამოისუნთქა, როგორც რო იყო, გე-
რონტიც წაადგა მაშინვე თავსა და
სთხოვა ცოტა გაეისეირნოთო, სთხოვა
კრთომითა, მორიდებითა, თუმცა რო
გულითადი მეგობრები გახლდნენ. ისიც
დაქანცა იმავე სუფრამა, ანთუ უფრო
მეტადაც დაქანცა, რო არც ტაშს უ-
კრავდა, რო არც იცინოდა, რო არც აც-
დიდნენ, ჩაფლულიყო უძირო ფიქრში,
რო უვეირდა, რო, რა უხაროდათ ასე.
ამგვარადა, რო უვეირდა და რო ვერ
აეხსნა, — რო არ აცდიდნენ რალა თქმა
უნდა. — დაქანცა ამანა, ამ აუხსნელო-
ბამა, დაქანცა გრძელმა სადღეგრძე-
ლოებმა, მით უფრო გრძელმა, ის რო
აღღეგრძელეს, დაქანცა და ვერ დაი-
ძინებდა თუ არ გაივლიდა ცოტას მა-
ინცა, თუ არ იტყოდა ცოტას მაინცა,
თუ არ ამოიღებდა ჰარსა გულისა, ცო-
ტასა, ცოტასა, ცოტას მაინცა, ვერ
დაწვეებოდა, ვერ დაიძინებდა. ლეო მა-
შინვე ჩაიძინებდა, თავი უკედებოდა
ძილისათვისა, მაგრამ რო წაადგა გერო-
ნტი თავსა, წამოდგა მაინცა. თუმცა

რო ვაი იმ წამოდგომასაო, მაგრამ წამოდგა, წამოდგა მაინცა, წამოდგა ისე, ისე ყინადა. არ იფიქროს რო დამეზარაო, წამოდგა და გაჰყვა, გაჰყვა და დასდევდა, დასდევდა მორჩილად, დასდევდა და ჩაურთავდა ზოგჯერ სიტყვასაცა, არ იტყვოს, რო არ მესერიონება, ძილი რო მიჩვენებინ, არ იტყვოსო, — არც იტყვოს თუ რა ძალას მატანს, თუ როგორ ვიტან, არ იტყვოსო.

ამას იმითომ გავიმეორებ ერთნაირადაცა და ცოტა სხვაგვარადაც, გერონტი რო ამაზე მსჯელობდა, სწორედ ამაზე, უღმობლობაზე ადამიანისა: რა ვართ და რანი ვართ, რასა ვიქმთ და რასა ვჩადივართ, ქორფა სიცოცხლეს ვანადგურებთ, ვმუსრავთ უღმობლად, — კრავი შევიწირეთ, გოჭო შევიწირეთ, დედლები შევიწირეთ, ვარიები შევიწირეთ, დავქანცეთ მასპინძელი, ქვეყრი მოვუწუწუეთ, დოვლათი გავუწუწუეთ, ვინ იცის გავუწუწუეთ, და იმისათვისა, მხოლოდ და მხოლოდ იმისათვისა, დაგვექანცა რო ერთმანეთი, დაგვებრჩო ერთმანეთი, ვითომ და რაო, სიყვითლათაო, ვითომ და რაო, სიყვარულითაო, სინამდვილეში უღმობლობითა, რამეთუ ესაა ბუნებაი პირველადი ადამიანისა, სწრაფვა ესაა ბუნებრივი მისი, სხვა ყველაფერი მონაგონია, სხვა ყველაფერი გამართლებაა თუ ასე მგონია, შელამაზებაა, რო არც რო არასოდეს გალამაზებულა, არც რო გალამაზდება არასოდესაო; ანთუ უფრო შემზარავიკაა უღმობლობა შელამაზებულისა: ავი რო სჩადის, ავსა სჩადის და ავდა სჩადისო, კეთილი რო სჩადის, სჩადის კეთილსა და კეთილადა სჩადისო, ოლონდ და რაო, ვნება ერთია ორივესიო, ეინი იგივეა ორივესიო, უღმობლობაა ეინი ესე ორივესიო: მწყემსი რო მწყემსავს, ცხვარს რო ეფერება, იმითომა რო დაპკლას და შთანთქმასო, აგერ, კრავი ჩვენც ისე გვიბოძა, თითქოს ცა გაქსნოდა სიხარულისაო: ავაზაყიც სხვა რა არისო, რო არა მწყემსავს, რო არ ეფერება, რო არ გაიჭირვებს იმისათვის რო

არაფერსა, რო გაიტაცებს იმგვარად ცხვარსა, რო გაიტაცებს ისევე იმისთვისა, რო დაპკლას, ნაკვერჩხალზე ააშიშინოს, რო შთანთქმას, გამოძღეს და მიეგდოს იქვე, რო მოინელოს ნაონავრალიო: ორივე ერთია ცხოვარისთვისა, ერთმანეთისთვის თუ ერთი არაა, მწყემსისა და ავაზაყისთვისა, ცხოვარისათვის ორივე ერთია: ანთუ ეს ქათამი, ეს საცოდავი, როგორ რო მოსთქვამს ადაბაბიდანა, — ხარი დაყლეს, მე წამაყლესო, ძროხა დაყლეს, მე წამაყლესო, ცხვარი დაყლეს, მე წამაყლესო, ღორი დაყლეს, მე წამაყლესო, როგორ მოსთქვამს და როგორი რა ცოდვის კითხვა გაუჩენია ადამიანსა, ცოდვის კითხვაი უბრალოთა, უმწეოთა ცოდვის კითხვაი: მერედა რადაო, რო შთანთქმას, იმადაო, რო შთანთქან, იმადაო, რო დერიონ ერთმანეთსაცა, ჩემზე მეტი თუ რად შთანთქეო: ის არაფერი, შენ თუ ერთჯერად ვარია გაოფენის, სხვას თუ ერთჯერად ზაქი უნდება, ის არაფერი, ზაქს თუ შეიცოდებ, ის არაფერი, შური იქნება, მეტი არაფერი, ვარისაც თუ არ შეიცოდებ...

— იფ... იფ... — აქ ჩაუტება სიტყვაი ლეომა, პირველად აქა. — ჩახობილი კარგი რამ იყო!..

— ჰო... — არ ეურჩა გერონტი.

— შემწვარიც კარგი... — მიადევნა ლეომა.

— ჰო... — არც რო ამჯერად ეურჩა გერონტი.

— კარგი, კარგი ვარიები იყო!.. — მოუეტა თვალები ლეომა, სათვალე არხადა, თითები გადაისვა თვალებზედა

— ჰო... — არც ამჯერად ეურჩა, გერონტი ცხადია.

— ჩვენებური ნაშნადი რო მომწონს, რალა თქმა უნდა, — გააგრძელა ისევე ლეომა, — ოლონდ აქაური, მე ასე მგონია, თუ არა სჯობიან, არც ჩამოუვარდება.

— ქართლია, ქართლი!.. — თითქოს შეახსენა გერონტიმამო, შეახსენა მოწონებითა.

ხმასაც აუწია გერონტიმამო, ნიშნად

იონსა, დამაცადეო. ლეომაც დააცადა. განაგრძო გერონტიმა: არ შეიცოდებ, შთანთქავ, გაანადგურებ, უღმობლობის ენიც ეს არისო. კმაყოფილებაჲ აქ იბადება, ლხინის ენიც აქ იბადება და ლხინია სწორედ აპოთეოზი უღმობელობისაო. ყველა რელიგიას, რაც რო უნდა განსხვავდებოდეს ერთიმეორისაგანა, ერთი საერთო მაინცა აქვს და სწორედ ის მომწონს, ის საერთო მომწონს, — მარხვა, მარხვის რიტუალი: მარხვა და წმინდა ზიარებაა გამოღვიძება ღმობიერებისა და ეს ისაა, სწორედ ისაა, ადამიანს რო შეუძლიან, იყოს ღმობიერი. — შეუძლიან, რო იყოს, იყოს ღმობიერი თუ არ წაუქეზებ ეინსა უღმობელობისა, განადგურების ენებას თუ არ წაუქეზებ. მაგრამ და რაო, — მარხვა ხანმოკლეა, ხანმოკლეა ზიარებაცა. მე რო მორწმუნე კაცი არ ვახლავარ, შენც კარგად იცი, ჩემო კეთილო, ოღონდ და მაინც უფრო მომწონს ის რელიგია, რომელს რო მეტი აქვს, თუნდაც მცირეთი. — მარხვის დღეები. ჩვენი რელიგია ამიტომაც მომწონს, ამიტომაც ვასძლო, მე ასე მგონია, ჩვენშიც რო ვასძლო, თვით ჩვენშიცა, სად რო არა სწამთ არაფერი ისეთი, რაც რო სიცოცხლეს უპირისპირდება, ზოლო სიცოცხლე ჰო უღმობელობაა. სხვა არაფერია სიცოცხლეო: არ იფიქრო, რო ჩემს თავს ვეწინააღმდეგებოდე, ანთუ ჩვენი ხალხი ეწინააღმდეგებოდეს თავის თავსა, ვერც ვადარჩებოდა, უღმობლობას თუ არ აყვებოდა, რო მოხვედრილიყო გარემოცვაში უღმობელობისა, ზოლო მერე განწმენდა უნდოდა და განწმენდა მარხვაო, ზიარება განწმენდა. — ეზიარებოდა და ლესავდა ხმალსა. აბა მამ რაო, კარს რო უმტკრევენენ. სხვა რა ელონა?..

უკაც ასე აიხსნებოო. სხვაგვარად, არა. უკაც სხვაგვარად არ აიხსნებოო. უღმობელობა ბუნება როა ადამიანისა, ტრაგედიაცაა ადამიანისა, ანთუ ეს მხოლოდ ზოგიერთს ვაუკება. — ზოგიერთს ვაუკება და ცდილობს ზოგიერთო. ას-

ნას როგორმე, გააგებინოს ბევრთა და მრავალთა, ცდილობს და ვერას რო ვერ გააგებინებს, ტრაგედიაა ზოგიერთისა, ტრაგედიაა მცირედისა, ცოდნაა მცირედისა, უამარვისა არა: ტრაგედიაა მცირედისა, ცოდნაა მცირედისა, და ტრაგედია ცოდნაა სწორედაცა, ანთუ შემძლეობაა შეუძლებლისა, როცა შეგონება ამო ვახლავსო. უღმობელობაზე გელაპარაკები, ანთუ ღმობიერებაზე გელაპარაკები, უღმობელობის ბუნებაზე, ღმობიერების ბუნებაზე, როგორც რო ერთზე, რამეთუ ერთია და ახსნაი ერთისა, მეორესაც ახსნის, მეორის ახსნა, ახსნის პირველსა ანუ ერთსა, — ერთი ერთს ახსნის, ერთი ერთით აიხსნებაო. ვცადე, ასე რო გამეაზრებინა ისტორია ლიტერატურისა, ჩვენი ლიტერატურისა, ვცადე და კიდევაც დავწერე წიგნი, — არ მახსოვს, ვითხარი თუ არა, — დავწერე და წარვადგინე, წარვადგინე და დამიბარეს, დამიბარეს და მომახსენეს, ვერ გამოვცემთო სამწუხაროდაო, ქოსთანაშვილის ქალს არ მოსწონსო სამწუხაროდაო. არ მოსწონს და ვერც გამოვცემთო ცხადია და რაღა თქმა უნდაო. არ ვიცი, ვინაა ქოსთანაშვილი, ქოსთანაშვილის ქალი თუ ვინაა, რა მოსწონს, თუ რა არ მოსწონს, არც რო არ მიკითხავს, სწორედ იმიტომა, ის მაინც რო ვიცი, ვინცაა თუ ვინც უნდა იყოს, უარყოფა რო მიზანი ჰგონია და, ვერ რო მიხვდებო, თანხმობაა რო მიზანი ქვეყნადა, — მიზანი ესაა, მხოლოდ ეს როა, სხვა ყველაფერი რო შინაარსია, შინაარსი უღმობელობისა, — ვერ რო მიხვდებო, ვერ რო გაიგებს ვერასოდესა. აქ სხვა რა შემძლო, მღუშარება მმართებდა, უნდა ამეტანა სტოიკოსივითა, განერიდებოდი სტოიკოსივითა, ჩაეძირულიყა ჩემივე თავში, თანხმობა მეძია ჩემივე თავში, თანხმობა და სიმშვიდე მეძია ჩემივე თავში, არსებაში ჩემი, — ერთსა ერთში ერთი მეძია. ისევ სტოიკოსები უფრო მიზიდავენ ძველ ფილოსოფოსებ-

ში, ეპიკურელნი არა. ჩემო ლეო, ეპიკურელნი არ მიზიდავენ.

— ზოგი რო ფიქრობს, უახლოვდებიან ერთმანეთსაო?.. — ჩაურთო ლეომა.

— იფიქროს!.. — ჩაიჭნია ხელი გერონტიმა

— უშფოთველობა ეპიკურელთა და ამათია სტოიკოსთა ერთიმეორეს უახლოვდებაო?.. — ლეო არ მოეშვა

— იფიქროს!... — აღარ ჩაიჭნია ხელი გერონტიმა.

— რო უჯერიან ზოგნი კიდევაც?.. — მაინც არ მოეშვა ლეოი.

— ზოგნი!.. — ჩაიცინა გერონტიმა, — დაუჯერონ!.. — ისევ ჩაიჭნია ხელი გერონტიმა.

— დაჯერება ყველაფერი.. — მოუჭრა ლეომა.

— დაჯერება სიცრუისა?.. — იკითხა გერონტიმა.

— თუნდაც სიცრუისა?.. — ჩაიცინა ლეომა, ახლა ლეომ ჩაიცინა.

— ეგ სიგიჟეა... — წარმოსთქვა გერონტიმა შეშფოთებითა, უეცარი შეშფოთებითა.

— თუ აპყვა ბევრია?.. — ლეო ჩააცოცდა, მაინც ჩააცოცდა.

— ბევრის სიგიჟეა — აქაც ჩაიჭნია ხელი გერონტიმა, მშვიდად ჩაიჭნია, მშვიდადაც გამოსთქვა, — მაგრამ მე მაინც არა მგონია, ჩემო კეთილო, ბევრმა დაიჯეროს, თითქოს ფილოსოფია, რომლის ეთიკური წინამძღვრები პედონიზმის საფუძვლად იქცა, სტოიციზმს რო უახლოვდებოდეს, მე არა მჯერა და შენი არ ვიცი.

— ჩემი მეც არ ვიცი, — ჩაიცინა ისევ ლეომა.

— კარგად იცი, ძალიან კარგადა, — ჩაიცინა გერონტიმა.

— ადამიანი მაინც ადამიანია, ჩემო გერონტი, ადამიანია, ადვილად რო არ ერწმუნება, რო მოითხოვს მეტ მტკიცებასა. — თქვა და ტუჩზე იკბინა ლეომა, მაგრამ რაღაო, რაღა დროისაო.

მეტს მოითხოვს და მოითხოვსო.

ბრძანა გერონტიმა, ბრძანა და მოადგენა ადამიანი ადამიანია ჩემო ლეო, ოღონდ ესაა, რო ზოგადი ცნებაა ფილოსოფოსთათვისაო, ძველ ფილოსოფოსთათვის ზოგადი ცნებაა, ახლებსაც ზოგადი ცნებააო: ახლებს რო მაინც თავი დავანებოთ. ზოგადი მაინც არაფერია ბუნებაშიო, არც ადამიანია ზოგადი ცნადია, არცა ყოფილა რაღა თქმა უნდაო: ზოგადი ზოგადის საფუძველია გონებაში და ნაყოფი გონებისა ბუნებას ხშირად არ უთავდებაო, — კოსმოპოლიტიზმი, მაგალითადო, როგორც არის თუ როგორცა ყოფილა, როგორაც რო გალამაზებულა თუ ამალღებულა როგორაც როო, მრავალფერობას უპირისპირდება ბუნებისა, არსობასა, გარდაუვალობას უპირისპირდებაო: კოსმოპოლიტიზმი ცინიკოსთა სკოლის მოძღვრებაა და არა მგონია, აქაც რაიმე მტკიცება მომთხოვო, ისე ნათელია ეთიკაი ცინიკოსთაო: ჩემთვის ფილოსოფია ეთიკაა ჩემო ლეო, ადამიანი თუ ბუნების მიერია, ადამიანობა ეთიკური ფენომენია ჩემო კეთილო: ფილოსოფია ხელისუფლების ნაყოფი გახლდა, ძალოვნება რო განემტკიცებინა ხელისუფლებისა, სიდიადე რო განემტკიცებინა: ბევრი იყო წადილი ხელისუფლებისა და ფილოსოფიაც ამიტომ იყო ბევრი, ეთიკაც ბევრი, ყველას რამეთუ თავისი ენება: ადამიანობა ერთი იყო, ეთიკა ბევრი, — ფილოსოფიაც ბევრი, ეთიკაც ბევრი, ანთუ ეთიკა არც უნდოდა ძალოვნებასა, ანთუ უნდოდა შესაფერისოო. ზოგადიც ესაა, მეტი არაფერია ზოგადიო, თორემ ადამიანი არაა ზოგადი, როგორც რო ვაშლი არაა ზოგადიო: ვაშლი კეხურაა, თურამაულია, აბილაურია, კიდევ სხვაა და კიდევ სხვა არის, თუნდაც რო მხოლოდ ქართული ვაშლი, სხვაეაა და უამრავიეა. ხოლო ამასაც თუ დაუმატებ, შემოტანილთაც თუ დაუმატებ, ბაცილებიც რო მრავალი შემოაპყვა, მატლი რო შემოაპყვა, კვლარც ჩამოთვლი იმდენი ვაშლია, იმდენ-

ნი ფერისა, იმდენი გემოსი, იმდენი ზომისა, ველარც ჩამოთვლიო: ადამიანიც ჰო ასე არისო, — ადამიანი ბერძენიაო. ადამიანი ლათინიაო, ადამიანი ქართველიაო, თუნდაც რომ მოვკვეთ იმ დროიდანა, იმა ფილოსოფოსთა, ეპიკურელთა თუ სტოიკოსთა დროიდანა, კიდევ სხვა და უამრავია, იყო და იყოს, უნდა იყოს, აღრეული რომ აღარ იქნება, რომ არც აღირვეა, არა ჩემო ლეო, არ აღირვეა და ვერც იგვარა ფილოსოფიამ აღრევისა, ვერც იგვარა და ვერც იგვარებდა. ჭეშმარიტება რახანაა ფილოსოფია, ანთუ რახან რომ შეშეცნებაა ჭეშმარიტებისა, იარალი ცოდნისა, და არა მართლაც რომ იარალი ხელისუფლებისა, თუნდაც ბერძენთა ხელისუფლებისა, თუნდაც ლათინთა ხელისუფლებისა, თუნდ გერმანელთა ხელისუფლებისა: ჰეგელმა მაინც ისე ბრძანა, რომ იარალია ხელისუფლებისა, სახელმწიფოს იარალია, გერმანელთა სახელმწიფოსიო, — გერმანელთაო, მსე ბრძანებდა, ბერძენთაო, ასე ბრძანებდნენ, ლათინთაო, ასე ბრძანებდნენ, — აქ იბნეოდა ფილოსოფია თუ აქ არ იბნეოდნენ ფილოსოფოსნი დიდი ქვეყნისანი, იბნეოდნენ პატარისანი, უფრო ასე პატარისანი, როგორც ეს ჩვენი საქართველოა, გაეკიდებოდნენ უფრო ზოგადსა, ძველთაგანვე აგერ აქამდისა, „აღოთოლოგიის საფუძვლებამდისა“: და ბოლოს მაინც ისევ იმანვე, ისევ ნუცუბიძემ აღმოაჩინა ქართული რენესანსი და გამოგვიყვანა ზოგადობის ბურანიდანა, რამეთუ არ არსებობს ჭეშმარიტება ზოგადი, ჭეშმარიტება არსებობს ქართული, და სხვა, და სხვა, და სხვა არსებობს, როგორც რომ კებურა, როგორც თურაშაული, როგორც აბილაური, როგორც რქაწითელი, როგორც თავკვერი, როგორც საჩინო, როგორც თეთნულდი, როგორც მონზლანი, ევერესტი როგორცა, ანთუ რა ენა ჩამოთვლის სიმრავლეთა, სახეობათა, თავისებურებათა ბუნებისა, უდაბნო რომ ბუნება არაა, ოკეანე რომ ბუნება არაა,

ცალცალკე რომ არ არის ბუნება არაფერი, ყველაფერი რომ ერთადაა ბუნება, ყველაფერი და უამრავი სახისა, ადამიანიც რომ ბუნებაა, და რომ არ შეიძლება, ბუნება არ იყოს, — არ იყოს სახისა უამრავისა, არ შეიძლება, არ შეიძლება ზოგადი იყოს, ბუნება არ იყოს, არ შეიძლება, რამეთუ ნაყოფია ბუნებისა და, როგორც რომ გვეგონია, ნაყოფი უმალესი, სახისა თვისისა; ახლა თუ იკითხავ რატომ ვამბობო...

და განაგრძობდა: მიდიოდა თვალერილი, მიდიოდა და შემობრუნდებოდა. ლეო მისდევდა, მისდევდა და შემობრუნდებოდა, გვერდიგვერდ მისდევდა, ხან კოტას უკან ჩამორჩებოდა და ფიქრობდა თავისთვისა, ნეტა თუ დამინებას როდის მოინებებს, ანთუ მე თუ გამოშვებს ნებაზეო, — ფიქრობდა და ფიქრობდა უფრო იბიტომა, უცებ რომ იგრძნო სუსხი ღამისა, ანთუ ღამის გატეხის სუსხი რომ იგრძნო, ჭახანი იგრძნო, სუსხის ჭახანი, რომ არ გაისმოდა, მოედებოდა ისე უჩემრადა, ქართლის ზეგანს მოედებოდა, ქედებიდან ჩამოვიდოდა, კავკასიონის ქედებიდანა, ჩამოვიდოდა, ჩამოკალთავდებოდა: იგრძნო და შეაყრეოლა, ლეოს შეაყრეოლა, გერონტის არა: ლეო ნატრობდა, შეაყრეოლოს ამასაცაო, შეაყრეოლოს და ამაგადესო, ნატრობდა და იმედოვნებდა, ჭახახებდა ვარსკვლავები ისე, ისე მოწმენდილ, მოლიპულ ცაზედა, მთვარესაც ისე დაეგვიანა, დაევახშმა და მომდგარიყო, მომდგარიყო ამოსასვლელადა, მოვითლებულიყო აღმოსავლეთი ისე, იმგვარადა, ისე ეამყამებდა დასავლეთიკა, ისე ლურჯადა, მუქლურჯადა, ისე ყურჭლურჯადა, და მდუმარებდა არემარეცა ისე, იმგვარადა, სამზარეულოს ხმა რომ გამოსტეხდა, ხმაი ჭურჭელისა, და ისევ იგივესა წუხდა გერონტი, რომ არ აყრეოლებდა ჯერ რომ შაინცა, იგივესა წუხდა, რომ იყო უღმობელი ადამიანი, ასე ღმობიერნიც რომ უღმობელნი ბრძანდებოდნენ, ასე რომ აწუხებდნენ დიასახლისისა, რომ აელავებინა სუ-

ქ. შარქოს საბ. საქ. სსრ

ფრთხილად შეუმსრული და თადარიგს რო იქვე-
 რდა დილისათვისა, ვითომ ღამე ღამედ
 არ უღირდა, ვითომ ძილი ძილად არ
 უღირდა, ვითომამო რაღა თქმა უნდა.
 იმათ და რაო, სხვა უღმობებელთა, — ეძი-
 ნათ უკვე, ესენი ფხიზლობდნენ, ფხიზ-
 ლობდნენ მაინცა დიასახლისთან ერთა-
 და, თუმცა არ არგოდნენ, არას არგოდ-
 ნენ, ოღონდ მაინც თუ თანაუგრძნობ-
 დნენ, რაიღა ფხიზლობდნენ, თანაუგრ-
 ძნობდნენ: თანაც რო ფრეოლას აეტანა
 ლეოი, ფრეოლა აიტანდა რო გერონტი-
 საცა, ლეომ თქვა, შევიდეთ სამზარეუ-
 ლოში, ეთბილებო. იქ ახლა შენ ჩაი-
 საც მოითხოვ. — ეურჩა გერონტი. —
 უსასრულოა უღმობლობათ.

— მაშ წავალ. შემიკიდია, — გამო-
 ტყდა ლეოი.

— წავიდეთ, — გერონტიც მაშინვე
 დათანხმდა, თითქოს ელოდა მანამდისა-
 ცაო, თითქოს კიდევაც რო გამწყრალი-
 ყო, რა ჭინკად იქცა, რას დამატარებს,
 რას მალაპარაკებს და რას გაუუჩებუ-
 ლო, ასეთ კილოზე დათანხმდა გერონ-
 ტი.

დათანხმდა და გაუძღვა კიდევაც, გაუ-
 ძღვა ისე საგულდაგულოდა, თითქოს
 მიიყვანს და მყისვე დააძინებს, ჩაათ-
 ბუნებს და დააძინებს მყისვე, რახან
 აქამდის ძილი დაუფრთხოო. ეს განეზრ-
 ახა, თუ რაც თუ განეზრახა, სულერთია,
 სხვა რამ ეწერათ, — უძილობა ეწერათ
 თურმე იმ ღამესა, თუნდაც ისე ევლოთ,
 თუნდაც ბალიშზე მიედოთ თავი, უძი-
 ლობა ეწერათ თურმე: ნესტორიც იქ იწ-
 ვა, იმავე ოთახში, იწვა და ეძინა, ხო-
 ლო რახან თუ იმას ეძინა, ესენი ვეღარ
 დაიძინებდნენ: ეძინა თუ, ანთუ რა ეძინა,
 — ბორგავდა, შფოთავდა, ბრუნავდა,
 გრგვინავდა, ფშოვდა, შუოდა, დაობდა,
 კნესოდა, ადი-დადიოდა, აიწვედა და
 დააწყებოდა, თითქოს და არ ტახტიც
 იფხვებებო, ანთუ უძლებს და საკვირ-
 ველია, ბოლომდე მაინც ვერ გაუძლებ-
 სო: თითქოს სიტყვებიც გამოირკვევო,
 ისევ სადღეგრძელოს ამბობს თითქოსაო.

ხელიც ისე აუწვევია, თითებიც ისე მო-
 უწურია, პატარა ჭიკა უჭირავს თით-
 ქოსაო, პატარაო და წელში მოყვანი-
 ლი, აწონებს თითქოსაო, დალიეთ, ეს
 მაინც ძირამდე დალიეთ, დიდ სასმისებს
 პო არ გაძალბებო: თითქოს ისევ ისე
 აწონებსო, ისევ ლეოსა და ისევ გერონ-
 ტისა და იგერიებს სხვების შენიშვნებ-
 სა ფილა მოგვიდგი, ყელი გაშრაო:
 ლეოი იცინის თითქოს ისევეო, ჩუ-
 მადა ეშქაუჭებს, ჩუმადა, თავისთვისა
 და ასდევს თამადაცა: როგორ გამოძვე-
 რი ქუთაისის ციხიდანაო, ერთი გვაჩე-
 ნე, როგორ გამოძვეერი ან ნეტავ მაშინ
 დამენახეო, — ეს თითქოსაო რაღა თქმა
 უნდა, ხოლო ლეო მართლაც იცინის,
 იცინის ცოტა სიმწირის სიცილითა, რო
 ეძინება და ვერ დაიძინებს, ვერა ცხა-
 დია, იმა ბორგვასა და იმა გრიალში,
 იმა ქშელიწში და იმა ხრიალში, ვითომ
 თითქოს რო ისევ სუფრაა, ვითომ თა-
 მადა რო ეშხში შედისო, გერონტისაც
 რო ედავებო, რა კმნილა შენი ეროვნუ-
 ლი ენერგიაო, ხოლო გერონტი არას
 მიუგებს, გამოსცლის ჭიკასა, ნელა, ნე-
 ლა, დაგემოვნებითა, სახეზე რო არც
 შეეტყობა, თუ მოეწონა, თუ კიდევ გა-
 მოსცლის, თუ არ აბუზღუნებს თამადა-
 სა კიდევაც, — არ შეეტყობა, როგორც
 სუფრაზე რო არ ეტყობოდა, და აცი-
 ნებს ლეოსა ესეცა, უფრო აციენებს,
 იმასაც ენახავ თუ რას გიშველის ეგ შე-
 ნი სტოიციზმი, ღამეს ჭოტებივით რო
 გავათენებო. ჭოტიცა ჰყოდა და ის
 არაფერი, ეკოვლა ჭოტსა, ჭოტს შესჩვე-
 ოდნენ, ჭოტებს შესჩვეოდნენ, ეს იყო
 მხოლოდ შეუჩვეველი, ეს ძილი შფო-
 თიანი, დამფრთხალი, აფორიაქებული,
 მარადიული და შეუჩვეველი, მით უფ-
 რო მეტად შეუჩვეველი, მარადიული
 გახლდა რაც უფრო მაინც თავიანთი უნ-
 და ეცადათ და ცდილობდნენ კიდევაც,
 საბანს გადაიხვევდნენ თავპირზედა,
 ყურებს დაიკობდნენ თითებიო: პორთ-
 ფელში ბამბაც ეგულებოდა ლეოსა, იმ
 თავის განუყრელ პორთფელში, ოღონდ
 იმ ბნელში ვერ მოსძებნიდა და ხელი

აილო ამ უმწეო იმედზედა, უმწეოზედა რალა თქმა უნდა, რას უშველიდა ბამბაი ნეტავი, უურის ძირში თუ ქვეშეხს დაუცლიდნენ: ხერხი რამ მაინც გაიხსენა ისევ ლეომა, გაეგონა და გაიხსენა:

— სტვენა შევლისო... — თქვა ლეომა.

— რასა შევლისო?... — იკითხა გერონტიმა მწუხარე ხმითა.

— გააღვიძებ და დაძინება შენ უნდა დაასწროო. — აუხსნა ლეომა.

— ისევ ეგ დაგვასწრებს — უიმედო ხმით გამოსთქვა გერონტიმა.

— ცვაღოთ. — არ დაჰყარა ფარხმალი ლეომა.

— სცადე... — გერონტი ისევ უიმედოდ გაეხმაურა. — დაუსტვიენე აბა!..

— შენც დაუსტვიენე, — წააქეზა ლეომა, თანაც წამოჭდა ლოგინზედა, ძალა არა აქვს წოლელა სტვენასაო.

— მე რა ვიცი?! — გაიკვირვა გერონტიმა.

— რა ცოდნა უნდა?! — ლეომაც გაიკვირვა.

— ცოდნა ყველაფერს უნდა. — აუხსნა გერონტიმა.

— სტვენას არა... — ეუარა ლეოი.

— სტვენას ზავშეობა უნდა. — ესეც დატანა და ცოტა შეშინდა კიდევაცა, ემანდ დეკარტე არ მოაყოლოს, ანთუ ნიცშე არ მოაყოლოს, ვინც უნდა იყოს, არ მოაყოლოსო.

— რამ გაგვაბეშვა მერე ჩემო ლეო?... — ესლა იკითხა გერონტიმა, არ მოუშველებია არცა თუ ნიცშეი, არცა თუ ემპირიოკრიტიკოსები, პრაგმატიკოსებიც არ მოუშველებია.

— თუ დაგვკვირებია?! — არა თმობდა ლეოი.

— რამდენი რამ დაგვკვირებია?! — აუხსნა ასე შეკითხვითა გერონტიმა, — მაგრამ და რაო, შეუძლებელი რო შეუძლებელია?!. რო ვერ გაბაეშვდები, ვეღარ გაბაეშვდები?!.

ვერ გაბაეშვდები და ათიე ლამეო, ნიშნი მოუგო ლეომა ასე და შერგო თავი ბალიშის ქვეშა, მიშველოს თუ ეს თუ მიშველის, არა და ჯანდაბასა, ეს ლამეც

ჯანდაბასა, ბევრი სხვაც რო გამოსტუმრებია იმა გზაზედაო. ოლონდ არ ეწერათ არც რო მოთმინება, ისე ახრიალდა ნესტორი უცება, თითქოს იხრჩობაო, ისე შეშინდნენ მართლა არაფერი დაემართოსო, აღარ უდავიათ, წამოსდნენ და უსტვენდა ლეოი, ცდილობდა გერონტიცა, ცდილობდა გულდაგულა, ვერ ახერხებდა და წუხდა: აქეზებდა ლეოი, იმედი არ გაიტეხოო, აქეზებდა და ასწავლიდა: მოპრუწე ტუჩები და შეუბერეო, არც პლატონი უნდა ამასა და არც არისტოტელეო, შოპენჰაუერიც არას არგია, მხოლოდ მოპრუწე და შეუბერეო, ასწავლიდა და აკი არ ასწავლა, — აყუა გერონტიცა, რა ვუყოთ თუ უხერხულადა, აყუა მაინცა; იშვიათი დუეტიაო, ამბობდა გერონტი, იშვიათიაო, მოსწონდა ლეოსაცა, სოლო უფრო იშვიათიაო, დასძენდა გერონტი, დასძენდა, ოლონდ ვერ წააქეზებდა მაინცა ლეოსა, — აქ სოლო ვერ გვიხსნის, დუეტი უნდაო, ლეო ბრძანებდა და ურჩევდა ხერხებსა ახალ-ახალსა, გერონტის ურჩევდა რალა თქმა უნდა, სტვენის ხერხებსა რალა თქმა უნდა, ოლონდ ესაა, ნესტორს რომ მაინც ვერ დააკლეს ვერაფერი, — ვერ გამოაღვიძეს, ვერ გამოაფხიზლეს, ოლონდ ხრიალი მაინც მოუშალეს, მოგუდულო ხრიალი, გადაიყვანეს ბურღულუნზედა ხრიალიდანა, გადაიყვანეს და დამშვიდდნენ ცოტათი, აღარ დაიხრჩობა, გადავარჩინეთო. ნესტორს ეძინა გულის ძილითა, მამაპაპური ძილით ეძინა, ისე მშფოთვარეთი და მამაპაპურიითა, როგორც რო ეძინათ წინაპართა ჩვენთა, მარად ზრუნვასა და მარად შფოთვასი, ეძინა დაღლილსა გუშინდელი დღითა, მგზავრობით დაღლილსა, შეხვედრებით დაღლილსა, სუფრით დაღლილსა, მამაპაპური სუფრით დაღლილსა, — ისევ და ისევ მამაპაპურიითა, — მამაპაპურად რო დაღლილიყო, მამაპაპური ძილით ეძინა; გამოიძინა და გაიღვიძა, გაიღვიძა და წამოდგა მაშინვე, მყისვე, უეცრადვე, როგორც უეცრადვე რო დაიძინა, წამოდგა და მოედო

მინდვრებსა, ტოროლებს მინდვრებს მოედო, ტოროლები რომ დაუფლებოდნენ პირველყოელისა, დილის ნიავს რომ ფხრეწდნენ ტოროლები, დილის სიგრილესა ფხრეწდნენ და წეწავდნენ, გზას უკაფავდნენ ცინცხალ სხივებსა, ნამი რომ შეესვათ, შეესვათ ნამი და დამთვრალეყვნენ. ცეცხლი, მოსდებოდათ. შესვამდნენ და მოედებოდათ, ოღონდ მანამდე არ მოიცილდა ნესტორი იქა რაღა თქმა უნდა, შემოიდებდა თავის ცვარნამსა, დასველდებოდა, გაილუმპებოდა, შეერეოდა მერე სოფელსა, დილის სოფელსა. შეერეოდა და ჩაიყარგებოდა... ამჟერად მაინც აღარ ჩაყარგულა. მობრუნდა დროზედა, მობრუნდა ისე თქაფათქუფითა, სუფრა თუ გაშალეს და მე თუ მიცდიან, კიდევ დიდხანს არ ვალოდინოთ: ხოლო სუფრა რომ მართლაც გაეშალათ, ლოდინითაც რომ ელოდნენ მართლაცა, მიემატა ნესტორიც იმათა, მომლოდინეთა, მიემატა და ააწრიალა, ააწრიალა მომლოდინენიცა, მასპინძელიც ააწრიალა, სკამებსაც გამოედო მაგიდის ირგელიცა, გამოედო კრეტსამელებსა, გამოედო და ჩამოიტანა, ჩამოიტანა და შემოიხვია, შემოიხვია და აბუბუნდა ეგრე კრეტსამელებს შემოხვეული: ღმერთს დაუსჯია ეგენი ეგრე, დროზე რომ არ იცოდნენ არაფერიო, — აბუბუნდა და აბუბუნდა სკამების წრივალში, ბრაბუნში სკამებისა.

— ლეო!... — გასძახა უცებ გერონტი-მა, თითქოს დაჰკარგავო და დაეძებო, შიგნით იყვნენ და შიგნითვე გასძახა, შიგნითა ოთახში რაღა თქმა უნდა.

— ჰოოო... — მაიწვდინა ხმაი ლეო-მაცა, თითქოს შორიდანა, შორით შორი-

დანა, თითქოს მართლაც რომ დაუკარგავოთ ერთმანეთიო.

— გესმის?... — შეჰკითხა შორითვე გერონტიმა, ქუთუთოები რომ დამძიმებოდა, რომ ახელდა და რომ ვერ ახელდა.

— ჰოოო... — პასუხიც ისევ გაისმა, ოღონდ თითქოს რომ სხვისი პასუხია, ლეო დაკარგა თითქოს ისევაო.

— გველოდებიან... — ჩააგონებდა გერონტი შორიდანვე.

— ჰააა?!

— გველოდებიან... გველოდებიან... სუფრა გაუშლიათ... გველოდებიან... — ჩააგონებდა და ჩააგონებდა გერონტი ცხადია, თვალეები მაინც რომ ვერ გაეხილა, თავს რომ ებრძოდა, რომ მოერეოდა თავსა, ლეოსაც რომ დააძალებდა.

— არ მინდა, — გაჭიუტდა ლეოი მაინცა, — არათერი მინდა, არაფერი აღარ მინდა. — გაჭიუტდა და გაჭიუტდა. — თავადის ქალი მაიაც აღარ მინდა, არ მინდა... მომასვენეთ.

— ეხ, ჩემო ლეო, — ჩაიდუღუნა ახლა გერონტიმა, რომ გაახილა თვალი როგორც იქნა, რომ წამოიწია როგორც იქნა რაღა თქმა უნდა, — ვინ მოგასვენებს, რა მოგასვენებს ჩემო კეთილო... გველოდებიან, მოთმინება ჰყოფნით და არ უნდა ვისარგებლოთ მოთმინებითა: უღმობელობა სწორედ ეს არის თუ სარგებლობა მოთმინებითა...

და მერე აქ ამას ისევ დასაბუთება უნდოდა; იქ ისევ ისევ ბუბუნებდა ნესტორი: აი ჰო ხედავთ, რა უკულმა ამათთვისა წუთისოფელიო. — ღამე დღე არის ამათთვისაო, დღე ღამე არისო, წადი და აჰყევი, წადი და იარე ამათ ნებაზეო.

ირაკლი გაზაძე

* * *

რას დაარქმევენ
შენს სიმშვიდეს... დასტოვებ როცა
ქალაქის ხმაურს,
სანუჯვარ ფერს,
შეჩვეულ ბგერას,
ვინ დაინახავს
შენი თვალით აპრილში გელათს,
ცას უფლის ეინმა
უსაშველოდ რომ შეატყორცნა-

რა დაერქმევა
შენს სინანულს —
განუცდელ სევდას,
აღუქმელ საგანს,
მოუხილველ ზღვასა და ტრამალს:

უნდა აჩუქოს
სიხარული ჩემს ვნებებს რამაც,
როგორც საშოდან
დაძრულ ნაყოფს სიციცხლე დედამ.

მიიპარება
მპარავივით კედელზე სურო,
ღამეულ ჩრდილზე
დასკეპულა ლეკვივით ფიქრი:
ირხვევა შიშმედ
შორეული ბილვების იქით
სინათლე
შორი წყვილიაღიდან რომ
გამოსცუროს.

მინდორზე ვწევარ,
 ძირს ყვავილის მიგია დიბა,
 მინდორების იქით მდინარეა,
 მდინარის გაღმა —
 პურის ყანიდან
 წამოფრინდა თვალჭრელი ლალა
 და სივრცე წამით
 ფრთის ტკრციალით დააირიბა.

შენი საუფლო სინათლეა
 და მისი ჭილა
 დაგნათის შუბლზე,
 გაცქერდება თვალღებში ცერად,
 მერე გათრთოლებს.

სანამ შენი შენც ბედისწერა
 არ ჩამოგაცმევს
 ნაგვემ ტანზე გამომწვარ თიხას.

ახლა კი თრთოლვით,
 ვარსკვლავებით დაბუნძლულ
 რტოებს

გაჰყავებარ ცივი
 კომეტების სიელვარეში,
 იზრდება შენი
 უსასრულო სრბოლის მანეჩი,
 ინგრევა დიდი ჯებირები
 წყნარ სიმყუდროის.

იქნება ქარი, —
 სამზრეთის. ცა წითლად გაღვივდა,
 იქნება ქარი
 ამაღამაც, ხვალეც, მერედაც:
 იქნება ქარი,
 ჩამოურბენს ქარი იმერეთს
 აქარის მთათა
 უღრანების გლუვ გადაღმიდან.

ჩვენ მარტო ვრჩებით.
 ბუხრის პირას მიშლი პასიანსს,
 იქნება ქარი
 აღვის ხეებს ერეოლა დაუარს,
 გადამაეიწვევებ

მოულოდნელს და გარდაუვალს...
 რომ ყველაფერი
 სიზმრისაა და ლამაზია.

იქნება ქარი.
 ზის რაფაზე ხატულა კატა.
 რამ მომანატრა
 შენი თბილი ხელის შეხება,
 იქნება ქარი.
 სამზრეთის ცა წითლად შეღება
 მზემ და
 სარკმელში ცხელი თვალი
 შემოანათა.

მწვანეყვავილა... სიჭაბუკე...
 მთვრალი უფალი...
 რიონის პირას
 უმწვანესი გარეუბანი,
 მწვანეყვავილა...
 პაწაწინა სახლო და ეზო,
 ფიქრო ბოლომდე უმართლესო,
 უფაქიზესო.
 წუხილო ჭემო!

გაილია გზა გასაველელი,
 აღარ კრთის შენი ლურჯი ბალი,
 ჩაქრა თვალები
 ღია სარკმლების...
 მიინავლა და გაცასრულდა.
 ასე მგონია,
 ედგავარ სიზმრის მშვიდ
 დასასრულთან.
 ასე მგონია.

ჩამოირბენ ქვევით რიონთან,
(რიონი ისევ
ისე მიდის, ვით მიდიოდა),

რიონი ისევ
ათასწლოვან სრბოლით დაღლილი,
სივრცეს ღვეღვეით უერთდება
ბებერ ძაღლივით.

• • •

მომეცი ძალი გაოცების,
ძალი მომეცი,
მომეცი ძალი ბიბლიური
გმირის ნოესი,
ზედაზნის თავზე ცის სილურჯე
უსათნოესი
გასაოცარად საოცარი
და უმდორესი...
არ მინატრია სხვა განცხრომა,
სხვა გალაღება,
ამაზე მეტი რა მაჩუქონ
ქართლის ბაღებმა.

თვალი როდესაც უნაპირო
ვამს მიიხვეტავს,
როცა ცოცხალი დგახარ ავერ
უფლისციხესთან.
სხვა რაღა გინდა უფრო მეტი
მართლაც ნეტა რა,
რაღა გაეძლო შენს სისხლს მეტი,
რა აეტანა,
სხვა რაღა გინდა! წარსულის ხმა
ყურთან მოგესმის...
მომეცი, ღმერთო, გაოცების
ძალი მომეცი!

• • •

ვეუდი საღამოს
უკანასკნელ ჩქარ მატარებელს.
ჩამოკერეს ზარი.
ჩამოკურდა ვაგზლის თვალებზე
ბლანტი სინათლე!
ხვალ დაგარქმევს შენ უკვე ჩავლილ
მგზავრს, ვინაც ასე
შეაწუხებ გარდასვლის ჭავრით.

გადირბენს სტვენით
თბილი ფიქრი გულზე ხემივით,
როგორც ყანაზე
უეცარი ზაფხულის თქორი.

მივემგზავრები, გვიანია
და მგზავრებს შორის
მგზავრია ლამეც,
ლამის ლამეს შევახო ხელი.

მივემგზავრები
სადარდებელს ვერ ამარიდა
ლამემ მეგზურმა...
ლამე მართლაც დიდი რამეა,
განსაკუთრებით
მაშინ, როცა შიგაც ლამეა,
განსაკუთრებით
დღეს შენს მერე... ამიერიდან.

• • •

სალამი წარსულს!
გამოგიხმობ მდინარეს ჩავლილს,
ტანს გადაშავლენ
შენი სუფთა ტალღების ქავლი...
გაქვიდებია ბიჭი მინდვრებს

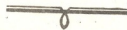
უბელო ცხენით,
აბაშის პირას
ზაფხულის დღე თიმთიმებს ცხელი.
გამორბის ყანა
და სურნელი გამორბის ყანით,

ლაქაშებს ყანჩა დაჰფრენია
 სუსტ წვივზე მდგარი,
 ნაჩვევ ადგილებს
 დაჰფარფატებს ზემოდან ქორი,
 კრიალებს გზა და,
 გზასთან — ეზო,
 ეზოდან — მოლი...
 ზვარია ქვევით

და მალლარი ჩამორბის მალლით,
 კვლავად ისევე
 გაჰყეფს მთეარეს მეზობლის
 ძალი,
 მერე ნელ-ნელა
 გამოჟონავს ფიქრიდან იჭვი
 — სადღაა ბიჭი,
 სად დამალე წარსულო, ბიჭი!

• • •

შენს მდინარებას
 ვუერთდები ხიზანი — ბავშვი,
 ჩამსვი უმწურო
 უნიჩაბო ფიცრულა ნავში,
 მატარე ასე
 აღმა-დაღმა თმაქოჩრა ტალლით,
 ამიყვავილე
 ჩემი წილი ციერი თალი.
 გამრიყე კოლხეთს,
 მამწყუმსინე ველური რემა,
 ნედლი კანაფის
 შემომაჰდე შუბლს დიადემა,
 მომეცი პური,
 ქალის თრთოლეა და წყარო ცივი,
 მაგუთნისდედე,
 მაგალობე და... მალოცვინე
 შენი გამჩენი...
 გამადეენე მერე ახოებს,
 ამიყიემატე
 კვამლით თვალი, კვამლით კერიის,
 მერე დამტოვე
 უფლისაკენ თავადერილი,
 ბებერ კოლხეთის
 ჩამოზნეჭილ ცის სიახლოვეს.

ფოფო

მოთხრობა

გვიან გამომეღვიძა. რვა საათი იქნებოდა, ან უფრო მეტი.

ფანჯრის გასწვრივ, გაბარჯღული აკაციის თავზე წამოიშვადარ თაკარა მზეს თითქოს სრულიადაც არ სურდა ჩემი შენუხება, მაგრამ სუსტ ნიავეზე მოქანავე ფოთლებს შორის მაინც კოულობდა უხილავ ხერელებს და დროდადრო ვკლებივით მასობდა თვალებში საფრთხივით განერიღებულ სხივებს.

მოთენთვაც ამას ერქვა — ძლივსგან გაბრუნებულს მეთქნარება და ზმორება ამიტყდა. „რა მემველება?!“ — ვკითხე უცბად საკუთარ თავს და მაშინვე ხასიათი წამოხდა. ზანტად ჩავიცივი, ხელები ძლივს ჩავიტენე ჯინსის ჯიბეებში და ეზოში გავედი...

რაც მახსოვს, ჯერ არასდროს ვყოფილვარ მოცლილი ჩემი ამხანაგებოვით და არ დავმტკბარვარ თავისუფლებით. იმ ოხერ ვაზს, მართლაც შეიღვივით სჭირდება მოვლა. იტყვი, მოვრჩი საქმეს, ახლა მაინც დავისვენებო და მაშინვე მყოფი, უფრო უარესი სატანჯი რაღაც ჩნდება. ზამთარშიც კი, როცა თოვლი სქლად ეფინება ვენახის მწკრივებს, მამაჩემი დიდის გულსყურით უტრიალებს სიცვივსგან გახელებილ ვეითელფერდაკრულ ვაზის ღერებს, კვირტები ხომ არ ვყინებაო და მეც გვერდიდან არ მიცილებს.

თავისუფალ დროს (თუ იმაზე იოქმის თავისუფალი), სულთამზუთავებივით დამადგებოდნენ ბებია ცალკე, დედაჩემი ცალკე, აუარება წიგნების წაკითხვა-შესწავლას მამალებდნენ. რის ვაი-ვაგლახით დავამთავრე სამუშაო სკოლა, საზეიმო ვითარებაში გადმომცეს სიმნიფის ატესტატი და ახლა „ამაღლებულ

იდეალებზე“ დამიწყეს ლაპარაკი. სხვისი რამოგახსენოთ და ჩემს თავს მომწიფება ნანადვილადაც ვერ შევამჩნიე, რაც ერთხელ აღვნიშნე კიდევ, მაგრამ ვინ დამიჯერა: არც აციტს, არც აცხელეს, ამ პაპანაქებაში თავი მივტრეს თბილისში.

დედაჩემის მოთხოვნით და „ნაცნობების“ მემვეობით სტუდენტთა ქალაქში აღმოვჩნდი... ისე, რა ჩემი საქმეა, მამაჩემი ვის რამდენს გადაუხდოდა ბინის ქირას; ვიცო კი, ორმოცი მანეთი რომ ნააღლიტა კომუნდანტმა, თუმც არ მწყენია; უფრო მეტი რომ ნააღლიტა, იქნებ კიდევ გამიხარდებოდა: — ხელის კანკალით მომცა ორი საცოდავი თუმნიანი და გამაფრთხილა, ორ თვეს უნდა იმყოფინოო ქამისთვის. ხომ შეიძლება, ნაადრევად დამთავრდეს ჩემთვის გამოცდებისთვის განკუთვნილი ვადა, ცოტა ადრე ჩამომაკითხეთ-მეთქი, ეთხოვე, მაგრამ ვენახებში ახლა ხურდება სამუშაო, შენთვის სად გკეცდებაო, შემიყვირა. ისიც მითხრა, თუ არ მოწყობილხარ, ჯანდაბამდის გზა გქონია, სადაც გინდა, იქ გადააკარგულხარო.

სხვა მხრივ, რა მეთქმის! დილაადრიან არ ჩამსმენია დედაჩემის მწივანა ხმა. ბურღივით რომ მარტობდა ხოლმე გულით მძინარს სასმენ აფსკზე, არც მამაჩემის ბურღულნი მომისმენია ჩემს უქნარობაზე — ოთხკედელშუა ბაიყუშვივით მარტოდმარტოს მეძინა და როცა მიწდოდა, ამაშინ ვდგებოდი. სადაც მაქვს ნაკითხული, იმაზე მეტი ბედნიერება არაფერია, როცა ერთხელ მაინც იგარძნობ სრულ თავისუფლებასო — მართალი ყოფილა...

ძველისძველი ორსართულიანი გრძელი შე-

ნობების წინ დაგებულ ასფალტზე დაებაკუნებოდი. პირტიტყელა ბიჭებს და მოკლეკაბიან გოგონებს რა დალევს სტუდენტობაში. მაგრამ ჩემზე უსაქმური არავინ ჩანდა. დილის სიგრილეში ყველგან მწვანე ფერი მოძალებულიყო. ახლად გადარეცხილ ქაჯქაჯადის პრის-პეტზე დამრეცვად დაფრქვეულ სხივებს ვერცხლისფერი ბილიკი გაეკვალათ, რომელსაც მაღიმად სურავდნენ მანქანები. გამბით გლურტულუბდნენ ბელურები.

ნელ-ნელა თითქოს გამოფხიზლდი. ხელპირი რომ დამებანა, ალბათ უკეთესად ვიგრძობოდი თავს. რამდენჯერმე გადავყლაპე ნერწყვი. შიმშილისგან კუჭი ამწვავდა.

— თქვენ ზაზა ხართ, არა? — შემომხემა პეტროვანი, რაღაც საოცრად თბილი ხმა და შევირდი, რომ არ შევეახებოდი.

უცხად ვერაფერი ვუთხარი. გაუგებრად შევხედე ჩემ წინ მდგომ თხელ გოგონას, რომელიც ურცხვად მომჩერებოდა და მილიმოდა.

ტანში გრუანტელმა დაამირბინა. მსგავსი შემთხვევა არასოდეს მქონია.

გოგონამ კითხვა ისევ გამიმეორა და მეც მაშინვე მივახალე:

— შენ საიდან იცი?

— ალბათ ვიცი, — მცირეოდენი ზოყმანის შემდეგ დაბნეულად მომიგო მან.

აგდებულად გადავხედე. თან ავითვალე რაღათვალეირებ.

ბუსავით აბრიალებდა თვალებს; ფეხებშიტყულებდა, ტანს ოდნავ არხვებდა, გოგობმა რომ იციან ხოლმე ბიჭების გალიზიანება, ისე, მაგრამ მეც რაღა ვიქნებოდი, ასეთებს ვერ მიუვხვდე.

— იცი რას გეტყვი, გოგონა?..

— შე ევა მქვია, — სიტყვა გამიყინა ტუჩზე.

— პოდა, ევა, გენაცვალე, გაიარე. ხელს მიშლი ფიქრში.

ვიცრუე, თორემ არაფერზეც არ ვფიქრობდი. ასეთ შემთხვევისგან და ერთდროულად ძილისგან გაბრუნებული თითქოს ეს-ესაა სიზმრის ვამთავრებდი.

— თქვენ ზაზა არ ხართ? — ევლავ მკითხა მან, ამჯერად გაკვირვებით.

— ვარ, მაგრამ გაიარეთ-მეთქი. მე არც ერთ ევას არ ვიცნობ. გუშინ ჩამომიყვანა მამაჩემმა სოფლიდან.

— მე კი მიჩიქის, კარგი ბიჭია და დაგებმარებოა...

„საოცრება! მე ვისი დამხმარე ვარ?..“

არადა, ისეთი ნაღვლიანი ხმით ჩაილაპაპრა ევამ, რომ პირდაპირ გულზე მომედო. ალბათ, მართლაც ძნელია იმედის გაცრეება, როცა პგონათ, რაღაცაში გამოადგები, შენ კი უფარდელად სკრავ ხელს და ზურგს შეაქოვო. ისიც გამახსენდა: როცა თავს ნე-

სიერ და პატროსან აღმოჩნდა უცნობი მხატვარი დანარჩენი არ შეიძლება უნესო და უპატროსნოდ მიიჩნიოო და...

მართალი გითხრათ, გოგობები არასდროს მიტაცებდა.

მაშინაც, სულ ერთი იყო ჩემთვის, ევას რად მიაჩნდა საკუთარი თავი. დიდი ვინმე რომ არ ბრძანდებოდა, მშვენივრად ვხედავდი; თუმცა მისთანები ოღონდ თვითონ იყვნენ თავიანთ სიღამაზეში დანმშვენებულები და სხვის აზრს რამედ დაგიადვენ?!. მით უმეტეს, მხრებამდე ძლივს მწედებოდა. მართალია, გამხდარი და გრძელი ვარ, ვიღაცისთვის იქნებ სასაცილოც, მაგრამ რომ სცოდნოდა, როგორ ვერ ვიტან დაბალ გოგობებს, არც ამეჭიმებოდა ცხვირწინ მოუჩივებდა.

სხვა მხრივ, რა უშეაქა! — სახე არ ქქონდა და შეთხიზნილი ზოგიერთებით. ოდნავ ჩაცვინილ უპეებში ისე უციმციმებდა ლურჯი თვალები, თითქოს მთელი ქვეყნის კრიალა ზღერს მარგალიტებს მათში მოუყარათ თავი. არაბუნებრივად სისხლივით წითელმა ტუტებმა კი ნაწილობრივ დამაფრთხო...

სისხლზე — კაქა და თამილა გამახსენდა. კაქა რა შუაშიაო, იტყვიო, თუმცე საზიზღარი გული კი მაქვს: რა ექნა, არ მიყვარს ეს ბაღნიანი, ოთხფეხა, ჭირისა და ავსნულებათა გამაყრცელებელი ცხოველები. ჩვენს ნათესაობაში ეილაც მომკედარა და ბავშვობიდანვე ბებიაჩემი სულ იმას ჩამჩიჩინებდა: თუ მაგათი ბუნეი გადაგველაპა, იმ კაცივით მოვივაო; და მეც იცოცხლებო, სადაც მოვახელთებდი უპატრონო ძაღლებს და კატებს, მხოლოდ ქვის სრლოით ვიოკებდი გულს.

ერთხელაც თამილასთან მივედი ნიგნის სათხოვნელად...

ჩემი ნიგნი ბიჭებმა მოიპარეს. არა, იმიტომ კი არა, რომ თავს იხეტიადნენ სწავლით... — ისტორიის მასწავლებელი გყავდა, „კიბოს“ ეძახდით, მშობელი რამით თუ არ სცემდა პატრის, თვალში ამოგიღებდა და მორჩა, მოგინამლაგდა სიცოცხლეს, ორინაგებს სულ ღიმილ-ღიმილით ჩამოგირივებდა სახალწლო ტუბილუდით. ბიჭებმა კი უფვეს ოინი: ჯერ იყო, ახალი სახელი შეარქვეს და მას შემდეგ მთელი სოფელი „ტიურს“ ეძახის; მერე, როცა კლასში საჯაროდ გააფრთხილა „ნარჩინებული მოსწავლეები“, ხვალ რევიზორებიან არ შემარცხვინოთ, სამინისტროდან ჩამოვიღანო, — ყველას ნიგნი მოიპარეს. ეგონათ გაცვეთილი რომ ჩაუნებდა, ტიურსაც პირქვე ნაანვენენო, მაგრამ რა დაგიკარგავთ? — თურმე, მასწავლებულს სანამ გაცვეთილზე არ გასძვრება სული, რაც გინდა ის ქნას, მაინც არ მოხსნაინ.

ერთი სიტყვით, ტიური ტიურად დარჩა, მე კი მას შემდეგ თითქმის ყოველდღე მიწევდა

თამილასთან მისვლა ნიგნის სათხოვნელად მამარქმის ამბავი ხომ გითხარით, — საცო- დავ სამიანზე მიიწვ რომ არ მესწავლა და ტიერის ამოვეჩემებინებ, მეტი აღარც მინდოდა — ბენქის გადაუყვამაჲად გამისტუმრებდა იმ საიქიოს...

მოკლედ, კიბესთან ვიდექი და თამილას ვე- ლოდ, როდის გამომიტანდა ნიგნს. ამ დროს, სად იყო და სად არა, ეზოში უშველე- ბელი კატა გამობრძანდა, აუტქარებლად გაი- არა რამდენიმე მეტრი, თუთის ხესთან შეტე- რდა, მერე კუდავ დაჯდა, ნინა თათები ახ- ლოს მიიქუჩა, ყელი მოღერა და ისე თავ- მომწონედ გამომხედა, თითქოს ეკატერინე მეორის კარის ღამაზმანი ყოფილიყოს.

მამინვე ავენთე, იმ არე-მარეზე, სადაც გა- მოწმდებოდი, ძალღი, თუ კატა ჩემი შიშით ცახცახებდა; ის კი, იჯდა და ვითომ არაფე- რით, მყუდროზე მიფიცებულღი თვალებს ნა- ბავდა.

მეტის მოთმენა არ შეიძლებოდა. ფრთხი- ლად ავიღე მოზრდილი ქვა, გამეტებით ვეს- როლე და...

დიდი მარცხიანი ხელი კი მაქქეს... უყნაურთ ქოშინით, კიბეზე გიცივით ჩამო- ირბინა თამილამ. არ ვიცი, ჩემმა სიხარულ- მა გააკვირვა, თუ რამ — ადგილზე გაიყი- ნა, გაშეშდა; სიტყვებისთვის გზა რომ დაეყე- ტა, ქვედა ტუჩი წვეტიან კბილებს შორის მო- იქცია.

ნიგნისთვის ვიღას სცხებოდა...

თამილა ხან მინაზე მოფართხალე თავგაქე- ხილ კატას მისჩერებოდა, ხან მე... და მოუ- ლოდნკლად, აცახცახებულღი პატარა ნიკაპი სისხლის წვეთებმა დაუჯვალეს.

თვითონვე მიხედებით, შემდეგ რაც მოხდე- ბოდა. სოფელში დამალულ-დაფარულღი ხომ არაფერი, — მამაქემმა უტვიზო და რეკვენი მემძაბა, ერთიც გემრიელად მითავაზა ქეროში და მას შემდეგ ეენახს აღარ მომამორა (თი- თქოს მანამდე მაკლდა!), ვაზი მაინც შეიყვა- რე, თორემ შენგან ადამიანი არ დადგებო.

ამის შემდეგ, ასეთ თანაკლასელზე კარ- გი გული გექნება? თანაც, როცა საზიზღარი კატის გულისთვის ტუჩებს დაიკენებტს და სისხლს დაიდენს. ის კი არა, ქვუაზე აღარ ვიყავი, ბიჭებმა რომ მიოხრეს, შე ბოთე, ვერ მიხმდებარხარ, უყვარხარო. მას შემდეგ ხომ აღარც ხმას ვცემდი.

გავიდა ხანი...

ქალაქში გამომგზავრების წინ ნიგნებით ექნძავედი ჩემოდანს, ხელჩანთას და თან ბე- ბიარქმის დარიგებებს ვისმენდი, ქალაქელმა გოგონებმა არ შეგაცდინონ, ყველაზე მჭტად მათ უფრთხილდით. ასეთი ხუმრობის მიუხე- დავად, ხასიათზე ნამდვილად არ გახლდით, სულ ვიღრინებოდი ძალღივით (ჩემთვის, რა

თქმა უნდა!), ამდენი ნიგნები რამის წყაროებზე ბა-მეთქი. და სწორედ იმ დასაწყევლ, თუ დასალოდ დღეს, სწორედ იმ დროს, თამილას ხმა შემოქმესმა, ზაზაო, რამდენჯერმე დამი- ძაბა.

დავიბენი. აღარ ვიცოდი, როგორ მოვექე- ულიყავი; ვერც ის მოვიფიქრე, რა მეპასუხა, რომ ეყითხა, რატომ არ მელაპარაკებო. მე არ გავალ-მეთქი, შემცბარმა ნავიბურტყუნე, მაგრამ მამაქემმა შემიტია, არ გესმისო?!

მოკლედ, მივედი და ვუყურე. ისიც მომჩე- რებოდა.

— მიოხრეს, თბილისში აპირებხო წასვლას, მართალია? — მოულოდნელად ისე უტიფ- რად მკითხა, თითქოს აღარ ახსოვდა, რომ მანყენინა და ხმას აღარ ვცემდი.

დაბნულობისგან, თუ არ ვიცი, რისგან, სისხლმა ტვინში ამასხა.

— პო, მივედიარ, — მკვახედ მივახალე, — მერე, შენ რა რო?..

შეფარკლული ლოყები ნელ-ნელა გაუფერ- მერთალდა თამილას, თვალზე ცრემლი მოცა- ლა, ზურგა შემაქცია კიდეც და სირბილით გამცილდა.

განა ამის შემდეგ მართალი არ ვიქნები, თუ ვიტყვი, რომ ყველა გოგო ქარაფშუტა ბრძანდება? — ეკასაც ამიტომ ველაპარაკე აგდებაულად. და თუ მაგალითების ამოხსნაში დახმარება მაინც აღუფთქვი, ესეც მხოლოდ მამაკაცური დიდსულოვნების წყალობით.

* * *

სხვა ისეთი ჩერჩეტი და გამოთაყვანებუ- ლი (რა თქმა უნდა, ევაზე ვამბობ), არავინ მინახავს ჩემი თანაკლასელების შემდეგ, ნე- ტავ, რა ჯანდაბად უნდა ქალს სწავლა? — ეგდოს სახლში და ისწავლოს მურაბების კე- თება, სლუშმარი რომ მიუვა, ტბილ ჩაის მა- ინც დაღუფონებს.

არა, უშალეესდამთავრებულს არაფრით არ ვითხოვ. სულერთია, ტრაზახში ამომხდის სულს. დამიგდებს დილომს და დამინყებს, შენზე ნაკლები არ გეგონოო. მასეთი იატაკ- საც მოგანმენდინებს, საცვლებსაც დაგარეც- ხინებს და დამთავრდა შენი მამაკაცობაც, მეტი რაღა!..

ისე, სულაც არ ემწნოდა ეკას, რომ აუტა- ნელი ხასიათები პქონოდა, მაგრამ მაინც გუ- ლზე ესაფებოდი, მაჩვენებლიან განტოლებას ვერ ხსნიდა, დილომის აღება კი სურდა.

— ვერ წარმოიდგენ, როგორი ნიჭიერი ბი- ტი ხარ, — მიოხრა მეორე დღესვე აღტაცე- ბით ეკამ და ახლა ჩემი მდგომარეობაც წარ- მოიდგინეთ: იმდენი მემძახეს უტვიზო და ყე- ყეჩი, დარწმუნებულღი ვიყავი, ჩემგან ნიუტო- ნი აღარ გამოვიდოდა. ეს კი, ნიჭიერი ხარო. ვის დაუჯეროს კაცმა, ნამდვილად არ ვიცი.

იქნებ არც ჩემი მასწავლებლები ტყუოდნენ, არც მამაჩემი და არც ეკა. თუმც ერთი კია, — ათივე შეგალითი, რომლებიც ეკას „განსნაველულ“ ამხანაგებსაც ვერ ამოუხსნათ, თვითონვე მესიამოვნა, რომ გამოვიყვანე და სწორი პასუხები მივიღე.

— შენ ძალიან კარგი ბიჭი ხარ, ზაზა, — გაიმეორა მან კვლავ აღტაცებით და ამჯერად უცნაური სიამაყის გრძნობა დაძვინჯა. ნგონი მაშინ ვიგრძენი პირველად რაღაც სხვაგვარი სიმორცხვეც...

ეკა კეთილი და გულისხმიერი აღმოჩნდა. მართალი გითხრათ, ვერ ვიტან, წინასწარგან ზრახული ზრდილობიანობით რომ ცდილობენ გოგოები იღუპალების სამოსში გაახვიონ აუისმომასწავლებელი მიზანსწრაფები. ეკა ნამდვილი პირდაპირობით და ადული გულახდილობით მოქმედებს. მგონი, ამას უკვირ მეგობრობა; ისეთი მეგობრობა კი არა, ერთ-ნაირი გემოვნება რომ აახლოებს ქალ-ვაჟს: ჭირივით მეჯაყრება, ერთი რომ იტყვის, რა ლამაზი მთვარეაო და მეორე — შესანიშნავიაო, მხარას აუბამს. ჩვენი მეგობრობა ყოველდღიურმა სიახლოვემ აღმოაცენა და ახლა ვგრძნობ, რამდენს აგებს ის, ვისაც მამამეტიკა არ უყვარს.

* * *

მომცრო ოთახში, სადაც ალბათ მთელი ზაფხულის გატარება მომიწევდა, იდგა რკინის საწოლი. ერთიბენო მაგიდა და საიდან-ღაც შემოთრული ძველისძველი დერმატირ-დაფხრენილი დივანი. ზედ არაფერს შეეხებე ბოდა. თვითული საგულდაგულოდ გახლდათ დაწვრიული და ჭუჭყისაგან შექმნილი. ჩემამდე იქ, რა თქმა უნდა, იმხანად არადადეგებზე მყოფი სტუდენტები ცხოვრობდნენ. მე მათი „ნამოქმედარის“ მსხვერპლი შევიქენი. კიდევ კარგი, კომუნდანტმა ახალი ქვეშაგები მომცა, თორემ გულისრევა წამალივით შექნებოდა ყოველდღე გამონერვილი. ისეთი სიბინძურე ნახ გოგონას კი არა, თხუნელას შეაშფოთებდა და მართალი გითხრათ, ყოველთვის ოფლში ვინურებოდი, როცა ეკა შემეყავდა შიგ.

იმ დღესაც მშვენიერი ამინდი იდგა. ეწო-სი ხალისიანად დახტოდნენ კატები. გისოსები რომ არა, ვისკუპები ალბათ ფანჯრიდან და ქვის სროლით აუკლებდნი იქაურობას... მაგრამ არა, ვიერუე: თამილას სისხლიანი ტუჩების გახსენება ხელბორკილს მადებდა ყოველთვის და მას შემდეგ კატა აღარ მომიქლავს.

რატომღაც ვერუიულობდი. იქნებ, ეკა რომ იგოანებდა, იმიტომ, მაგრამ გაიღო კარიც და...

— გაიცანი, — ელაე ბიჭი შემოიყვანა

თან, — ჩემი ამხანაგია, — ტყუოდნენ წარმომიდგინა, — აინტერესებს, როგორ მიდის საქმეებო...

შემეჯერა [... „საქმიან დაინტერესებულზე“ მოგასხენებთ], ჩემზე ცოტათი უფროსი იქნებოდა, და კაი ღორმუცელაც, პერანგის სახელოებში ძლივს ეტეოდა ვეება მქლავები.

— კეთილი, — ხელი გავუწოდე.

— პრივიტ, — თქვა მან და არც მკითხა, პირდაპირ სანოლზე დაჯდა.

„ესეც ასე!“ — თავი მოვიქექე.

ერთადერთი სკამი ეკას ერგო, მე დაფრჩი ფეხზე. ზამბარებმოლღეტოდ დივანზე კი არ ვაპირებდი დაჯდომას თქვენივისაც ცნობილი მიზნის გამო: ჭუჭყიანი გახლდათ. ისეე მათ ნინ გავიარ-გამოვიარე. ვლელაედი — მტრისას!

სწორედ იმ დროს, გასაღებების ჩხრიალი შემომესმა. მივხედი, კომუნდანტი ხსნიდა გვერდით ოთახს. სწორედ იქ უქონდა ათასი წერილმანი შენახული, მათ შორის: ტაშტებიც, ვედროებიც... და ჩემთვისაც მოულოდ-ნელად ვთქვი:

— თქვენთან დიდი ბოდიში, მაგრამ ოთახი უნდა დავასუფთავო.

— ახლა?..

— ახლა.

ცხოვრებაში პირველად ვიგრძენი ერთგვარი შიში, გაურკვეველ წადილს რომ აღმოეცნებინა. რა თქმა უნდა, მსურდა, მხოლოდ ის ბიჭი წასულიყო.

— ამას რა დაასუფთავებს, ტო? — დამგელა მან და კიდევ კარგი, ეკამ არ ათხოვა ყური.

— ზაზა, — ნამოხტა მაშინვე ხალისით, — ვიშოვთ აქ იატაკის საწმენდს?

— თანაც რამდენს! — შეძახე და გიფივით გავეარდი ოთახიდან.

საწყობის კარი შევალე თუ არა, იქვე გავ-შეშდი. აქა-იქ დაფრჩილ ლეიბების გროვებიდან ერთზე, ჩემხელა გოგო შესკუპებულიყო და უკან გადახნივლი ფეხებს იქნევდა არხინდა. ამათგანაში, კბა ისე მალდა ასწეოდა, მეგონა, სირცხვილისგან თავს ჩამოიხრჩობდა, მაგრამ გინახათ? — ერთი ძარღვიც არ ასტოკებია შუბლზე.

— ოჰ, შენ ხარ?.. შემოდი, შემოდი, — თავის როხროხა ხმით შემოპატოგა კომუნდანტი. ძველ ზერნებს თვლიდა, თუ რას აკეთებდა, ვერ მივხედი. დავინახე კი, რატომღაც დამნაშავესავით რომ ნამოწითლდა.

— დათიკო ბიძია, — წვალებით გადაეყლაბე ნერწყვი, — ტაშტი და ვედრო მათხოვეთ; ტილოც... ოთახის გამოწმენდა მინდა.

— აგერ, კუთხეში ალაგია და აიღე, — იმ გოგოსკენ მიმანიშნა; თვითონ ფეხი არ გამოდგა.

ლიმოდა. მე შეგონა, ეკა დაბრუნდა-მეთქი. მუნწყნა.

— რას მიყურებ? — უძმებად ვკითხე.

უარესად გამოღრიჯა და ახლა მხრების რხევა აუტყდა, თითქოს თავის სიცოცხლეში სულ საქანელაზე მჯდარიყოს. როგორც ჩანს, ქალს თუ ერთხელ გადაუგორდა უსირცხვილობის გორგალი, მერე რამდენიც არ უნდა უბღვირო, გინდ სცემო, ახრი აღარა აქვს.

— მარტო ცხოვრობ? — გამომწვევად მკითხა.

— როგორც ხედავ, — ისევ იმ განწყობით ვუქანასხვ.

— შეიძლება, მოვიდე ხოლმე?

— არა.

— მაშამ ჩამოგიყვანა?

— ეტ სულაც არ გკითხვება შენი

— ინჯენიუს* — სიცილით თქვა რაღაც და როგორც იქნა, მოსცილდა კარს.

კომენდანტზე უფრო მომივიდა ბრაზი, ენა რომ არ ჩაადგებინა; „ინჯენიუსიც“ ხარ და უფრო მეტიც-მეთქი, მივაძახე...

ასე ყოფილა ადამიანი: თუ ერთ საქმეს მიღარვით, თურმე ვერასგზით გადაჩვევ, იქნებ მართლაც სასიამოვნოა დიდდილობით ლოგინში ნებივრობა, მაგრამ ესეც მოჩვენებითი ყოფილა. ვგრძობდი, გული ვენახისკენ მუნწოდა. ალბათ უფრო მეტი საიამოვნებას მომანიჭებდა ამხანაგებთან ერთად სისხამ დილით მწურნობაში მანქანით გამგზავრება.

გამოცდების დამთავრებისთანავე ჩვენმა კლასელებმა კომკავშირული ბრიგადა ჩამოაყალიბეს, ზვარი გაიპიროვნეს და სარეკორდო მოსაველის მიღება ივალდებულეს... მერედა მივხვდი, რა ანუხებდა თურმე მაშინ თამილას, გამომგზავრების წინ სახლში რომ მეახლა, მაგრამ მე რა შემეძლო, — დედაჩემის კივილს, მაშაჩემმაც ვერ გაუძლო...

ფანჯარასთან ვიდექი და გამწარებით ვქაჩავდი სიგარეტს. ჩემს მშობლებს გულზე მაღამოსავით რომ არ მოუდებოდათ, ვიცოდი, მაგრამ ახალგაზრდის გადაწყვეტილებას, რამე შეაჩერებს?! — მახვლებდა და მაინც ხარბად ვყლაპავდი ნიკოტინით გატენილ კვამლს; ასე მეგონა, მითელ დარდს და ბოლმას თამბაქოსთან ერთად ვწვავდი.

ცოტახნის შემდეგ, ოთახში ფუთით ხელში ადღვლებული ეკა შემოიჭრა.

— მხეცები!.. ელეურები!.. — ცრემლმორთული იძახდა იგი.

— რა მოხდა? — დაბნეულმა ვკითხე.

— არაფერია მათში ადამიანური, — სულ-მოუთქმელად ჩაილაპარაკა მან და კატის კნუტის კნავილის ხმაც შემომესმა. უბეში ჰყავდა ჩახუტებული.

„ესლა მაკლდა, — უსიამოდ შევექანდი, — ჯერ თამილა, მერე ეკა, ღორმუცელა ბიჭი, უსირცხვილო გოგო და ახლა კატის კნუტი. იშვიათი კოლექციაა ცოდეგილი სულის დასამშვიდებლად!“

— არა, შე საბრალო, არა... დედა მოგიკლეს ველურებმა?.. — ბავშვით მოვადურსა ეკა კნუტს და თავისი მოტანილი ძეხვის ყველაზე დიდი ნაჭური ცინგლიან დრუნჩზე გაუსე-გამოუსვა.

ბუტბუტსა და ლიღინს მოვყვიე. ჯიბეებში ხელბნატიწილს იმ გოგოსავით ტანის რხევა ამიტყდა. ნარმოდგინეთ, ასე გმოიდეს, ის კი... კნუტს ყურადღებაც არ მიუქცევია ძებვისათვის, „ქუ, ქუს“ იძახდა მხოლოდ, ხელში არ უჩერებოდა, იჩხაბებოდა და არც იმის თავი პქონდა; თვალეახუბილავს ტურბთან შავი ბალანი რძით ერთმანეთზე შენებებოდა.

— ნახე, ზაზა, რა ლამაზია, არა? — პირდაპირ ცხვირთან მომიტანა ბრჭყალებმომარჯვებული და კბილებდაკრეჭილი კნუტი ეკამ; — პო, კარგია, — ძლივს ამოვილულულულე და ნარმოდგინეთ, ერთი ბენო თავზე ხელიც გადავუსვი.

გამაჭრტოლა. არადა, თუ ერთხელ დავძლიე საკუთარ თავს, უკან დახვევა აღარ მიყვარს; ორივე ვუსტამდით აბურტნულ ბალანზე თითებს და ორივეს მგონი რაღაც გვიხაროდა: არ ვიცი, კნუტი არ გვეპუებოდა და ჩვენ მაინც ჩვენსას რომ ვაკეთებდით, თუ ჩვენი მხურვალეობა ერთმანეთზე რომ გადაგვეტონდა შეხებისას. ეკას მეტად სასიამოვნო გლუვი კანი პქონდა.

— ამას ფოფოს დავარქმევ, — თქვა მან, — ხომ კარგი სახელია ფოფო?

— პო, კარგია, — თავი დაეუქნიე მე.

— ველურები!

— პო, ველურები...

* * *

ეკას ყოველდღე მოპქონდა რძე ფოფოს გამოსაკვებად, საპნით ბანდა ცივ წყალში, მკებნარი პყავს, მოუხდებოდა და თან ჩემთან ერთად ხსნიდა მაჩვენებლიდან განტოლებებს.

ისეთი ყარაჩი (ფოფოზე მოგახსენებთ!) მორეს ვერსად ნახავთ, გვეგონებათ გამჭვარტლულ ლუმელში გაუძვრენიათო, მაგრამ ეს როდია მთავარი: გულის გასასიებლად თვალით ორ დღეში აეხილა და გასაქცივად გამიზნულ პატიმარივით მაინცდამაინც შუალამისას ზომავდა ძილით მოცულ ოთახის კუთხე-კუნჭულს. ხეტიალში, რძით სავსე კონსერვის ყუთს ნაანყებოდა, მოპყებოდა ენის ტლაკუნს, მერე დივანზე აბობლდებოდა, საგულდაგულად დაიღვსებოდა კლანჭებს, ბოლოს სასონარკვეითილი რამდენჯერმე ამოიკ-

* (ინგ) — უემმაკო.

ნაელები და კვლავ იწყება „მოგზაურობას“ თავიდან (რამდენიმე დღის შემდეგ იგი ჩემი ოთახის სრული ბატონი-პატრონი გახდა. იხანადა ნებისურად ერთი ღამეც არ მძინებია).

როგორც ჩანს, ადამიანის განავლებას თუ განიზრახავ, ღამე არ უნდა დააძინო და არ უნდა აშუკადინო. დიახ, გამოცდების დაწყებამდე ერთი კვირა დარჩა, მე კი მეცადინეობისადმი ხალისი რატომღაც დაკარგე. ამრეზილი ვიყავი როცა ეკა არ იყო ჩემთან და გულს ნაოლედ ფოფოსთან თამაშით ვიოკებდი. დამჩვენებულ ქალაქის ბურთის დაუფედდით ორივე, ვერ გაიტვებით, რომელი ვიყავით მკარე, რომელი — თავდაშისმელი; ხელები დასისხლიანებამდე მქონდა დაკანრული.

არაფერი ყოფილა გასაკვირი ცხოვრებაში. ფოფოს რწყილები ახლა მე დამესიენ. ორშაბათ დილას აბანოში გასაქცევი გავხდი. საღამოს, უკას რაღაც მალამო მოვატანინე და რადგან საპნით გაბანებას შედეგი არ გამოვლო, ჩვენი ფოფო იმ მალამოთი გავვლისეთ (აფთიაქში ეთქვათ, სწრაფმოქმედიო, არ კი აუხსნათ, საერთოდ რისთვის გამოიყენება).

გეგონებთ ნებოში ამოუღლიათო, საწყალი კნუტი საშინელ არსებას დაემსგავსა. ეტყობა, ერთი ბენო სხეული აქნა — სულ იფხაჭენობდა; მქებნარიც მაშინვე დაძრა, იატაკი შავდა მოიფინა.

გაანზღებულმა კნუტმა რამდენჯერმე გამწარებით ჩაუსვა ხაოიანი ენა თავის ნეკნებ-გამოჩრილ ფრედებს, დრუნჩი მოილოკა და ხელიდან გაგვისხლტა თუ არა, მაშინვე დიუანის ქვეშ შეძერა და იმ დღეს ერთხელაც აღარ გამოიმწერალა.

სალამოს ექვსი საათი შესრულდა. სადაცაა ეკა შემოაღებდა კარს და აფორიაქებული ენოილებდო; ყოველი ნამი საუკუნედ მაჭრებლობდა.

შეფარებით გრილი ამინდი იდგა. ნიავი ამოჩნდებდა აკაციის ფოთლებს. ლეგა-ლეგა დრუბლები ეპარებოდა მოკრაილებულ ცას.

ბოლომდე მქონდა ჩახსნილი შერანგის ღილები. შიშველ მკერდზე ხელდადებული შეუჩერებლად დაედიოდი ნინ და უკან. აშკარად შეეგრძნობდი საკუთარი გულის მოხშირებულ ფეთქვას.

„ნეტავ, რა შემართება?..“ — დამებდა კითხვა, თუმცა პასუხის გაცემა ვერ მოვასწარი, რომ კარიც გაიღო.

— შეიძლება? — მკითხა მან და მოულოდნელობისაგან იმდენად დაიბებნი, ვერც დაუკრთანებე, ვერც უარი უთხარო.

ოთახში ის გოგო შემოვიდა, ლეიბებზე შემტარი ფეხებს რომ იქნევდა და მიღიმოდა.

ისევ ის კაბა ეცვა, მკერდმოღებულ მკერდში მკერდში შინლად მოკლე.

სიგარეტს ვეცი ვიფიქრე, იქნებ ჩემსავით ხველებამ დაახრჩოს და მომცილდეს-მეთქი, მაგრამ გინახავთ? — ჩვეული კრეჭვით ჩემს სანოლზე დაბრძანდა; მერე, მაგიდაზე დაგდებული კოლოფიდან სიგარეტი გამოაძრო, პირში მოხდენილად გაიჭტო და თავაზიანად მომმართა:

— მომიკიდე, ზახა!

მაშინვე მივანოდე ასანთი. არა, მივანოდე კი არა, თვითონ ავანთე და აღი მუჭაში მოვიქციე, რომ ნიავს არ ჩაეჭრო.

ნიავი მაინც სწენდა ბოლქვებს. მან ორივე ხელი ჩემს მუჭას ჩაავლო და სანამ მაგრად არ გააღვივა, არ გამოიშვა. ვერ გავიგე რაში სჭირდებოდა, თან რომ ქაჩაედა და თან ცდილობდა ქვევიდან სახეში შემოეხედა ჩემთვის; შიშველი მკერდის მუტს მაინც ვერაფერს დანახავდა. თვითონ კი, ნინგადახრილს მთლად გამოთუნდა მკერდი და ნამიერად პირი გამოიშრა, ნერწყვი ვერაფრით გადაეფლავე.

ის იყო და ის, მას ნებართვა აღარაფერზე უთხოვია. ბალში ამოიღო თავქვეშ და სანოლზე გაიშხლართა.

მაგრამ ჩემი მდგომარეობაც ნარმოიდაგინეთ: ღამის დამებრიცა თვალები, დაეიხრჩე ნყურვილით. ის კი იწვა არხინად, როგორც პლაგზე და აბოლებდა გემრიელად...

ოდნე მოგრძო სახეზე საოცრად უხდებოდა აბრეხილი ცხვირი, შავი თვალები, მოკლედ შეკრეტილი ქერა თმა; სახე მკერდზე და გრძელ, მოყვანილ ფეხებზე აღარაფერს ვამბობ, თითქმის ნახევრად შიშველი, მწვანე გადასაფარებელზე ციციანათელასავით ანათებდა. დაბნეულობისგან ისე სწრაფად ვწედი, კვამლით გავტენე სივრცე. აღარც მახსოვს, კარი როდის მივხურე.

— დათოსთან მოვედი და არ დამხედა, — როგორც იქნა, ამოღერდა, — უნდა ენახო აუცილებლად.

— შენ, გოგო, ცოტა გრძელი ვერ შეიკურე? — კაბაზე ვანიშნე.

— გოგო კი არა, მკაცა მქვია მე, — მგონი გამაჯავრა.

— მკაცა კი არა, რაც უნდა ის გერქვას, ჩემთვის სულ ერთია.

— თუ სულ ერთია, მაშინ თავს ნუ იწვალე და გვერდით დამიჯექი, თვალეში მინდა შეგხელო.

— მტვი არაფერი გინდა?

— ტყუილად ედილობ, გაბრაზებულად მაჩენო თავი, შენ კეთილი ბიჭი ხარ.

— რა იცი შენ?

— თვალეზე გემწნევა.

— ვითომ?..

რკინის სანოლის ამბავი გეცოდინებათ,

(თანაც, თუ ზამბარები დაშვებული აქვს), — სადაც არ უნდა დაჯდე, შუაში ჩავარდები. პოდა, მცე ბოლოში, ფეხებთან ჩამოვუჯები მაკას და თან ეანგინ რკინას ჩავეჭიდდე.

— თავს ნუ ინვალებ-მეთქი, — შენიშნა კვლე მაკამი, — დაჯდები წესიერად.

ხელი გავეშვი რკინას. მჭეი არც იყო საჭირო: ისე ახლოს მივიჩნიე, ერთმანეთს შევეხეთ.

ტანზე სისველე ვიგრძენი. გარეთ უკვე წვიმადა, მე კი ოფლში ვცურავდი. ისე ახლოს არასდროს ვმჯდარავი გოგოსთან. წამოდგომა ვცაადე და ისიც არ გამომივიდა. მან ხელზე ხელი მომიკადა, მერე შარვალი მომისინჯა, ნამდვილი ჯინსი ყოფილაო, შემიქო.

კარგა ხანს მიეჩერებოდი მონუსხულობით. მოულოდნელად რაღაც დამემართა, მგონი აეკანკალდა და თავისთავად წელ-წელა მისკენ დაეხიარე.

— არა, იმიტომ კი არა, თითქოს რამეს ვაპირებდი. სად მქონდა მაგდენის მოსაზრება, ან გამბედაობა, მაგრამ ტუჩებით მის ტუჩებს კი მიეწვდი...

არ მახსოვს, რამდენხანს გაგრძელდა ეს ნეტარება, თუ საშინელება; უცბად ხელი მკრა მაკამ და იატაკზე ზღართან მოვადინე.

— რა მოგივიდა, ზაზა? — თან ისე გულ-არხეინად მკითხა, სახტად დაურჩი. არაფერიც არ მომსეულია-მეთქი, ჩაეიბურტყუნე. მოკუ-სულმა პირსანშენდს წამოკაველე ხელი და საპირფარეოსკენ გავექციე. არადა, არაღა არ მომსვლდა, მთვრალივით ეპარნაცებოდა, თვალებში მონოლილი სისხლი მხედველობას მიკარგავდა...

უკან დაბრუნებულს ეკა დაშხვდა ოთახში, ხელჩანთიდან რაღაც შეხვეულებს ალაგებდა მაგიაკურ.

მაკა ერთან აყუდებულყო მოპენილი, ვითომ დარცხენილი. რა გნებათ მეთქი, ვკითხე ახლად მოსულივით, თითქოს ცოტა ხნის წინ იატაკზე არ გადამოვედე და მაშინ ეადიარე, სიცრუე კეთილ სამსახურისთვისაც გვეჩრდება თურმე.

— იციო, — მთლად გადამრია მაკამ „მორცხობით“, — უცბად დამჭირდა... თუ შეგაძლიათ, ხვალამდე ხუთი მანეთი მასესხეთ.

სასწრაფოდ მოვიჩხრიკე ჯიბეები, ახლა სხვა რამ არ წამოსცდეს-მეთქი და თხოვნა უყოქანოდ შევესრულე. მან შადლობა გადამიხადა და წავიდა. ბოლოს მგონი თვალცივ ჩამიკრა, ნაგრამ ყურადღება არ მიმიქცევია, პირსანშენდს ვისვამდი სახეზე გამზარებით.

— რას შერგბა ღოფო? — მაშინღწ მკითხა ეკამ სრულიად შეცვლილი ხმით.

— ფოფო? — დაეცებანი; არ ვიცოდი, სად

დამემალა აღანძული სახე. მაშინვე მოიქცე ნაენქი იატაკზე და დიანის ქვეშ შევიხედე. თან ხელი შევავი, ვერ კი მიეწვდი კნუტს და ასე წამოგორებულმა ტყუილად ვაფათურე ხელები.

— კარგი, მოუფი... რძე არ დაუღვია, მგონი დარდობს... ხელი ხომ არ გეშლება ჩემი მოსვლით? — ისეთი ნაღველგარეული სიცოლით მკითხა ბოლოს, იატაკზე ქვასავით გაეფიქრე.

— რას ამბობ, ეკა, — ამოვიღუღლუღე ძლივს.

— თუმცა, რას გეკითხები, არა?

— მთელ დღეს გელოდი. ყოველი წუთი უშუნიდ...

— ბებია გამიხდა ავად. წავედი.

— ხვალ ხომ მოხვალ?

— არ ვიცი.

— ზეგ?

— არ ვიცი.

— მაშ?..

— ნახვამდის.

— მერე ფოფო?.. ფოფო...

ბოლო სიტყვები არ გაუგონია. დამშვიდობებისთანავე სწრაფად დატოვა ოთახი. მორღვეული, მოშხაპული წამოვადეტი ძლივს, მერე სანოლზე მოცველივით დავვარდი და კარგა ხანს ექანაობდი; ზამბარები იატაკს ეხებოდნენ.

პირქვე მწოლარეს ცალი ხელი ძირს მქონდა ჩამოშვებული და ჩემსავე დაგრძელე-ბულ თითებს ჩაეყურებოდა. იმ ადგილს ეფერებოდა თითქოს, სადაც ცოტა ხნის წინ ეკა იდგა.

დიანის ქვეშიდან ფოფო გამოძერა. უსუსურმა არსებამ თავი ჩემკენ ამოსწია. თვალის ქრილები ცრმელებით შესველებოდა. როგორ ჩანს, ცხოველებსაც ესმოთ, როცა მათი მატრონიები სწუნან, ისინიც განიცდიან და ტირიან წამდელი თანაგრძნობით.

გულს ცოტაც პუოფნის თურმე; შეეყურებდი მუშტისოდენა ფოფოს და მიკვირდა, სად დაკარგვოდა ჩვეული სიმკვირცხლე, ხალისი, ჩემთან ერთად ქაღალდის ბურთით თამაშის დროს რომ ამღვანებდა.

შემეცოდა. ყურზე შევეხე. მერე პაერში გავათამაშე თითები, გახალისდება-მეთქი, მაგგრამ მოვტყუედი. საცოდავი ფოფო ერთხელ ძლივს შემოტრიალდა ადგილზე, ნაიქცა. კვლავ ამოსწია ჩემკენ თავი, სველი დანერწყვილი დრუნჩი ძლივს მოილოკა, ხრინწიანი ხმით გულსაკლავად ამოიქანავდა და თვალის ქრილები ოდნე გააღო.

მაშინ კი ნამდვილად დამეჩხაპნა გული. მისი დიდრონი ბრიალა კაკლები სადაც მიმქრალიყო და გაბუნდულიყო. ცოტახანს ეყურეთ ასე ერთმანეთს, სულ ცოტა ხანს, მაგ.

რამ სამუდამო ანარეკლებად აისახნენ ისინი ჩემს ღონისძიებში; და არა მარტო ზედაპირულად...

მეორე დღეს საბუთები შევიტანე... ჩემები ხომ არიან და არიან, ვის შევადარებ, მაგრამ გასულდღეობით ზოგიერთი მშობლის საქციელით: არაფერი გავგებთ მათ შვილებს, მაჩვენებლიან განტოლებებს ვერ ხსნიან და მაინც სურთ გამოცდები ჩააბარებინონ, სხვებზე ნაკლები რით გვეყავსო. ნახვეარ საათს ძლივს გავუძელი ჩემზე უტყვირო აბიტურიენტების ლაპარაკს, სწრაფად დავეტოვე იქაურობა.

სოსისი გაცივრულე სახლში და ფოფომ თავისით რომ ვერ შექამა, რამდენიმე ნაჭერი ძალით ჩაგზარე ყელში; მეტი ვერაფერი მოვიფიქრე.

ეს ის დღეები გახლდათ, როცა მეც დავკარგე მეცადინეობის ხალისი. დავაბიჯებდი ჯინსის ჯიბეებში ხელბეჭაჩრილი და მეჩვენებოდა, ევა შემოალებდა იყო. და სწორედ ამ დროს, თითქოს ფოფო იყო არსება, რომლითაც მთელ ცოცხალ სამყაროს დავკავშირებოდი.

სამხუხაროდ, ნუთი-ნუთ უარესდებოდა მისი მდგომარეობა. ვერცხლისფერი მალამოს წასმიდან მესამე დღეს (რაც უკვე მთლიანად გაილკა), გაუნძრევლად მწოლარე სუნთქვად მშობლოდ. კბილებდაკრეჭილს, თვალები აღარ ეხსნებოდა, ფეხები, კუდა უშოძრავლად გაემუკრა განზე, კანი მუცელზე ადგილად-ადგილ გასწოთლებოდა და აღარ მოქმედებდა მასზე ჩემი დაძახება...

რა თქმა უნდა, არ მესმოდა ჯერ, რა ემართებოდა ფოფოს. ცოცხალი რომ იყო, ეხედავდი. მეც ძალით ვასხამდი პირში წყალს, ან რძეს, „ტეტრაციკლინი“ კი მოუტანე, მაგრამ ყველაფერს იმნამსვე უკან იღებდა. ბოლოს, საოცრად აჯანკალდა, რითმულად, შეუსვენებლად; ვერ გავუძელი და იმ ღამეს ფეხებთან დავინეინე, გავათბო-მეთქი...

ეტყობა, ასე ემართება ყველა მარტოხელსა. დიახ, თითქოს ფოფო გახლდათ ერთადერთი არსება, რომლითაც გავუგებარი სურვილებით დავკავშირებოდი რეალურ სამყაროს. მისი კნავილი და კრუტუნო იმ შეძახილებს და აღურსს მაგონებდა, ადამიანის გრძნობებიც რომ ახლდა თან. იმედი მქონდა, გათენდებოდა, ამოვიდოდა მზე, კვლავინდებური ხალისით შემოიხედავდა მონყენილ ოთახში. ჩვენც ვითამამებდით ქალღმრთის ბურთით, მე გადავკრებოდი სანოლზე, ის ჩამოვყვებოდა და მაგიდის გადასაფარებელს პანია კბილებით, შეხტებოდა დივანზე და დაიღვასვდა ისედაც ნევეტიან ბრჭყალებს...

„ნეტავ, რა გვემართება ყველას, რატომ არ მოვიდა ევა?“
მკვდარივით დამეძინა.

ჯერ ისევ ბნელად, რომ ბრახუნმა გამოშალვია. ბარბაკლით ნაშოვდექი, არც მივითხავს, რომელი ხარ...მეთქი, კარი გავხსენი.

— მარტო ხარ? — შემომვსმა თითქოს ნაცნობი ხმა.

— ფოფოვ ჩემთანაა.

— ვინ ფოფო, ოთახში რომ არაფერ ჩანს? სულელი თუ გკითხავს, მარტო ხარო, როცა თვითონვე ხედავს ოთახში სხვა არაფერია. დიახ, დიავნოზის დასამაში არ შეეცდები, ბუნებრივი ნიჭი მაქვს. ექიმი უფრო გამოვიდოდა ჩემგან, მაგრამ თუ ბაღნიანებს ვერ იტან და სისხლის დაწახვის გეშინია?.. არა, კი არ გეშინია, — დარდობ, რატომ დაიდინა თამილამ სისხლი, ბაღნიანებიც გეცოდება უკვე შენს თავზე მეტად...

კართან ის ღორმუცელა ბიჭი იდგა, დაბერილი მკლავები პერანგის სახელოებში რომ არ ეტეოდა.

— მოხდა რამე? — მთქნარებით ვკითხე.

— შენ რა ჩაგიდენია, ტო? — ჯიქურ შემოიჭრა ოთახში, — ხომ იცი, თაორემოს გამლერე?

— მაინც რა ჩამიდენია? — უარესად გამოვშტრდი, — თუ არა, სიმულრა კი მიყვარს, მაგრამ სხვის ნებაზე კი არ ვმდერო! — ვითომ იქით შევეუტრე, თან უფიქრობდი, პირველად მესმის, არიას მღეროდეს კაცი და ჩაცმული არ იყოს...მეთქი.

მეტის გააზრება ვერ მოვასწარი, რომ ყურის ძირში მომხვდა და ზამბარებმოლულტილ დივანზე გაეიშხლართე.

რეტი დამეხსა, მიხედველობა დავკარგე, სუნთქვა შემეკრა. ისე მომეძიოდა, როგორც დახრწობისას, ჩასუნთქება რომ უნდათ, მაგრამ პაერის ნაცულად წყალს ყლაპავენ.

— მავატიე, ტო, ასე არ მიწოდოდა, — შემომვსმა გონზე მოსულს და მივხვდი, რომ მას ჩემთვის ფოფოსთვის განკუთვნილი რძე შემოესხა, მკურმიც ნებოიანი მქონდა. თან ლოყებზე მიტყაპუნებდა გვარიანად.

— მაინც რა ჩამიდენია?.. თუ არა, მე ფრანგულ სიმღერებს ვმღერო... არა, ვლილინებ ხოლმე... — ბოდიას მოვეყვი.

— ახლა ალბათ ადვილად გადაიტან, — სრულიად სერიოზულად თქვა მან, — ეკას ბებია გარდაეცვალა.

— მერე?

— უნდად ნუ ეტყვიო და ვიფიქრე... ხომ არ გეწყინა, ტო?

— არა, რატომ უნდა მწყენოდა?... კინალამ მომიკლა და არაფერიც მწყენია-

მუთი. „ტო“ რაღა ჯანდაბაა: კარგი ამბავია, კაცს ჯერ სცემო, მერე რაღაც შტერობა უთხრა. როდის იყო. ბებიების გულისთვის თავებს იხოცავდნენ. ჩვენი. ბებრის ქალების ქორწილი გეგონება, მთელი სოფელი ძღვება, ორი ძროხა არ ჰყოფნიო...

— ასე თქვა, ნელს ევლარ ჩავაბარებ, ბუბია ჩემთვის დედაც იყო და მამაც.

— რა თქვა?... პო, — მივხედი, ეკახე შეუბნებოდა, — გადაეცი, აღარც მე ჩავაბარებ. ისედაც კარგად ვერ ვვრძობ თავს. არა, მომნიჭებას ვერ ვვრძობ. დაგვიდებენ ორ ათმანეთიანს და იმყოფინე ორ თვეს; მერე უსმინე რაღაც შტერობას აი ასე, ზამბარებმოლელეტილ დივანზე გამხლართული. ვენახში ახლა სასიამოვნო ჩრდილია და ნყაროს ცივი ნყალი...

— რას ამბობ, ტო? — შემანჯღღრია.

— არაფერს, — ხელი გაავშევიბინე, — თანაგრძნობას გიცხადებსთქო...

როცა სრულიად მოვდი გონს, ის ბიჭი უკვე ნასული იყო და ჩემი ავლადიდედაც შვერული მქონდა. მხოლოდ რაღაც მაკლდა საფუფელიანად გამგზავრებისთვის, სრულიად უმნიშვნელო და ვერ კი მომეფიქრებინა. დილა ადრინან რამ მოათრია-მეთქი, გამწარებულ ვებუტბუტბადი.

გამახსენდა, — რა გაუძღვებოდა დედაჩემის ნივლის?... როცა ჩაიჭრები, იმდენს მანაც აღარ იყვირებენ; იტყვიან, ფული არ გექონდა და ისე ნიშნანს ვინ დაუნერდაო, საძაგელი ბილეთი შეხვედრიო და მისთანები. ახლა კი რით შემართლებინა თავი?..

ნეტაც ვინ მამალებდა, რომ ვაბარებდი, თანაგრძნობას გიცხადებ-მეთქი. არადა, როგორ შეიყვარებ კაცს, რომელიც იტყვის და არ აასრულებს?!

„დაიხა, — ავმხედრდი უცხად, — ვინ ჰკითხავს მამაქმს?... პატარა კი აღარ ვარ!.. მინდა, ჩავაბარებ გამოცდებს, მინდა, მერუნრობაში ვიმუშაებ თამილასთან ერთად. ინჯინერი და გმირი, არ გამოგონია მე; ან ჩემისთანას შეიძლება ბევრი არაფერი გაეგონოს და ამიტომ ბევრიც არაფერი დაეწერებოდა, მაგრამ მანაც ასე მგონია და თუ მგონია, მართალიც ვარ: გმირ ინჯინერებს თუ თუბზე ჩამოითელი; მევენახე გმირების დასათვლელად კი მელანი არ გეყოფა. ასეც რომ არ იყოს, ინჯინრობას ისეც მინდორონი მუშაობა სჯობია; არც დახუთული პაერი მოგიმლავს სიცოცხლეს, არც ზამბარებმოლელეტილ დივანზე გაგმხლართვენ, ჩახვალ „ჩაღის წყლებზე“ და მუშაობით გაკავებული ნამონეები მუხის ჩრდილში. თან ბოთლებს ჩააკვირებ ნყაროზე, თან თამილას მოისვამ გვერდით... მინდორონი პურის ჭამას რამე შეეძლება?..“

„მაგრამ ფოფო?..“

ძალიან გამოვიცვალე უკანაქველ დღეებში. როდელი ვვავედი მტაცებულს, ცხოველების კვლა სინამოფინებას რომ ანიჭებ; გულმეკუმული მივედი ლოგინთან და ზენარი სათუთად გადავინვი.

რა ცუდი ვრძნობაა, როცა არ გინდა უყურო, თვალს კი ვერ არიდებ. კბილები დაკრეტოდა ფოფოს, დრუნჩი ცინგლით გასთხუბნოდა, ფერდები ერთმანეთზე მიჰყუროდა, როგორც იტყვიან, ებრძოდა სიკვდილს, ებლაუტებოდა სიცოცხლეს; უკანასკნელად შეეცადა ნამოდგომას, აქაც უმტყუნა ბედმა — დაეცა, გაიჭიმა, დაძაგდა და დავინახე, თვალის ქრილებში სიმწრის ცრემლებმა როგორ გამოფონეს...

არ ვიცი, რას ვფიქრობდი მაშინ, დიდხანს კი ვიდექი ერთ ადგილზე გაქვავებული. მერე გავიხადე მისუბრი, ჩელი ბაეშვიცი გავახუთე შიგ ნახევრად გაცივებული კნუტი, მარცხენა ხელში დავინჯინე და ეზოში გავდეი.

ნინა დღის ნაწიემარ მიწას ორთქლი ასდიოდა. მზეს ჯერ სრულად არ დაეფრქვია თავისი მხურვალეა აკაციის ფოთლებზე და სასამოვნო სურნელება სადღაც გამქრალიყო. სამაგვიროდ პერი იყო გრილი, გამჭვირვალე ბელურები კვლავ გაბმით ელურტულებდნენ.

მივაბიჯებდი ფრთხილად. მიველ სიგრძეზე გადავქერი ფეხბურთის მოედანი, მიწაყრილთან შეჩერდი. ქვოტიკის გაღაღნის წინ ადამიანის სიმაღლემდე აწვერილიყო კლიანი ბალახი. თუხლებზე ჩავიროქე, იდაყვი სველ მიწას შეეახე და მაისურში გახვეული ფოფო იმ ბალახების ძირში მივაწვინე...

* * *

გაიარა კიდეც რამდენიმე დღემ. მე უკვე გამოცდაზე ვხივარ, ჩავყურებ ბილეთს და ეკახე კლიტრობ. უფრო სწორედ, ბრაზი მომდის, რატომ აღარ მომაკითხა; ხოლო, თუ ბრაზი მოგდის, უმჯობესია, მართლაც აღარ მოგაკითხოს...

ისე, მაკას ბრალი კი იყო. იმ უსირცხვილომ ხუთი მანეთი ნამაძრო ერთ კოცნაში ეგონა გამაყურა?! — ძალიანაც ვიცი, რის მომტანია. მაგნაირი სხვას თუ ვერ ნააღლელტს, რას დაგებრუნებს? თანაც, თუ ადამიანის დათესვა გინდა, ფული უნდა ასესხო თურმე...

გეგონება, მატარებლით ვიმგზავრეთ. ჩვენი შეხვედრების ხანგრძლივობა ხანმოკლე მგზავრობას მაგონებს და გული მტკიცია, როცა ამ ქალაქლების გულცივობას ვიხსენებ.

დაიხ, გულს მართლაც გატენს გახსენება, რომ ადამიანს მაჩვენებლიანი განტოლებების ამოხსნა ასწავლო, მისი გულისთვის უმატრონო კატის კნუტი ოთახში შეუშვა, ძილი გაიმწარო, ახლა ყურის ძირში ვითაყაზონ,

ნამბარებმოღლებილ დივანზე გაგშლართონ, რძემი ამოგთხუპონ, — მან კი სრულიად დაგივიწყოს...

ძალიანაც მინდოდა მეტეკა ეკასთვის, რასაც უსუნადა თურმე ფოფოს. ის მაღამო შემთხვევით კომენდანტმა ნახა და სიცილით გაიკუთა. მენ იცი ამას რისთვის იყენებენო? მაღამოში ვერცხლისწყალი შედის, ესე იგი. თქვენ მოგიკლავთ ის კნუტო. რაღა მე-თქმოდა, რადგან ჩვენ მოკვალით, ჩვენვე ვაგებთ. მეთქი პასუხს, მტკიცედ განუუცხადე.

რა ვიცი, კაცი თუ გასულელებას განიზრახავს, ეტყობა არ უნდა დაუშალო. რასაც საკუთარ თავზე იწუნე, ის გჯერა ყველაზე მეტად. უნდურკინდი არ ციყავი, დავით კოპერფილდი ჩემგან არ გამოვა, მაგრამ იმას მაინც მიყვები, რომ არც ნამეტანი გულგრილობა უარგა, არც გადამეტებული სიყვარული. გულგრილი თუ ხარ, ჯანდაბას, გინდაც ნამეტანი იყავი; გადამეტებულმა სიყვარულმა კი ნამდვილად დამაფრთხო.

საჭირო არ ყოფილა არც ამისთანა თავისუფლება, არც მოცილილობა. ისედაც თავბრუს გახვევს ირგვლივ მიმოხიზული თვალნარმტაკი ფერები და საამო სურნელებით თვრები. ამ ასაკში ყოველი გაფრენილი წამი რომანტიკული გერეგება, თან ბავშურად გაღულვებს გახსენება, რომ გინდოდა ქვის სროლით დამტყბარიყავი, ოფლი გამოგსვლოდა...

განა ზღაპარს არ ჰგავს? — სამი დღის მერე ფოფო იქ აღარ დამხვდა, სადაც დავტოვე. ივნებ ამიტომაც უძექვამთ, კატებს ცხრა სული აქვთო?.

— თქვენთვის განკუთვნილი დრო თითქმის ამოიწურა და ჯერ ერთ საკითხზეც არ გაგიციათ პასუხი, ახალგაზრდავ.

— რა ბრძანეთ? — თვალები დაეხამხამე და ახლავა გამახსენდა, რომ გამოცდაზე უზივარ. ვხედავ, სათვალეს ზემოდან ვილაც ქალარათმიანი მამაკაცი შემომტყერის. გაუკვირდა ალბათ, გარინდული ერთ ნერტილს რომ მივჩერებოდი.

— დროს რატომ აცდენ, ყმანვილო? —

კვლავ მითხრა მან მწყრალად, მაგრამ გული არ მომსვლია. მართლაც რა მისი ბრალია, თუ უკანასკნელ დღეს, პოლიტექნიკური ინსტიტუტიდან საბუთები გამოვიტანე, ხოლო ვეტერინალურ ინსტიტუტში დადგენილი გამოცდებისთვის მზად არ ვახლავართ. აკი მოგახსენეთ, სკოლაში ისე არ ვანთხვედი-მეთქი ტინის წიგნებზე, ხოლო ასეთი გადამწყვეტილუბისთვის ან დამაგვიანდა, ან ჯერ ნაადრევია.

გარეთ სულის შემხუთველი ბული ტრიალებს, სამაგიეროდ ოთახებში სასიამოვნოდ გრილია, ამისთან ყველა პირობაა შექმნილი ნორმალური ახროვნებისთვის, აქაურობაც არ მეთმობა, მაგრამ...

გახარებული გამოვედი. ესზე მეთქმის სამდურაფი, საკუთარი თავის გარდა?!. და რაოდენ საამაყო ყოფილა, როცა იმდენი ადამიანობა მოგდევს, შენი კოდეები სხვას არ გადააბრალე. იმასაც მიყვები, ცხოვრება მაშინ იწყება თურმე, როცა საკუთარ თავს იპოვი, (თუ, რა თქმა უნდა, გაქვს იგი!)

— როგორ გრძნობდი თაქს გამოცდაზე? — შე შეკითხვებით?

ამ აუარება ხალხში, რომლებიც ინსტიტუტის გამოსასვლელს ზღვასავით მოსდგომია, ვილაც კორესპონდენტმა მაინცდამაინც შეამომარჩია ინტერვიუს ასაღებად. უნებურად გავიფიქრე, ყველა ამისთანა შერეკლია, თუ სერიოზულებიც არიან-მეთქი.

— ჩინებულად, — ვუპასუხე.

— თქვენ ალბათ გინდოდათ გეტქვათ, რომ თუ ადამიანს საგანი მომზადებული აქვს, იგი ყოველთვის ჩინებულად გრძნობს თაქს, არა?

— მგონი მაშინაც, როცა იცი, გარეთ საშინელი სიცხეა, იქ კი სასიამოვნოდ გრილია. თანაც, როცა გგონია, არვინ გელოდება, სონამდვილეში კი თასობით იმდის თვალი შემოგტყერის...

— რატომ აირჩიეთ ეს საყვილობა?

— თქვენ გინახავთ ფოფოს თვალები?!

— ?!

მერი ბარნაბიშვილი

მე ახლა მხოლოდ ცხრამეტი წლის ვარ
და ჩემს თავს ვუსმენ აპრილის თქორში,
ჩემს ენაზე თქვა სათქმელი ნისლმა,
ჩემი სულია მზის მბრწყინავ ზოლში.

მე ახლა მხოლოდ ცხრამეტი წლის ვარ
და ჩემს რკულზე მსურს მოიქცეს მიწა,
ტყე მწვანეს ჩემი გულისთვის ისხამს,
ტყეს და ჩემს შორის არ არის მიჯნა.

მე ახლა მხოლოდ ცხრამეტი წლის ვარ,
და ჩემს ახდენილ სურვილს ჰკავს
მარტი,
რალაც ჩემეულს, ჩემეულს ნიშნავს
ჩემს სათქმელსა ჰკავს ია და ვარდი.

და რომ მიმიღონ ახლო თუ შორით,
რომ ვიარსებო ჩემში და სხვებში,
ვწლი საზღვარს ჩემს და ქვეყანას
შორის
და შევალწიო მინდა ამ ქვებშიც.

შენ თითქოს კარგავ ნიეთიერ სახეს,
შენს სულს კი თითქმის ხელით ვეხები,
და რამდენჯერაც შემხვდი და ვნახე,
მე დავისვენე შენთან შეხვედრით.

ცისფერ ბურუსში ეძინა სარკმელს
და ვერცხლისფერში თვლემდნენ
ვერხვები,
შენ როგორც ჩემი სული და სარკე,
მახარებ ხოლმე, როცა შემხვდები.

ისეთ ფასსა სდებს კაცთაგან ყველა,
რომ გულუხვობა მიევირს მარტისა,
ყვავილებს ისე მოაბნევს ველად,
საათბაგო იწვის სამცხისა.

ვის შეუძლია ასე უსაზღვროდ,
ასე უსაზღვროდ ფლანგვა რამისა?
— ვინც პოეტოვით რჩება უსაგზლოდ
და საგზალს ეძებს მერე ღამისას.

ხან საზღვარს ვშლი და ხან საზღვარს
 ვაველებ,
 ხან ერთნი ვართ და ხან სხვადასხვანი,
 შენ წახვალ, როცა აღზევანს წაველენ
 და ჩადგებიან ჩვენს შორის მთანი.

კალაპოტიდან გადმოსულ იორს
 დაეაწყენარებ და თავის გზით ვგზავნი,
 ვაჰ, თუ აღმართში ქვა მომეწიოს
 და წყალდიდობამ წალეკოს გზანი.
 ნუ წახვალ, როცა აღზევანს წაველენ.

ისე უსიტყვოდ მიტომ ვიდექი,
 რომ შეტყველებდა ჩემს ნაცვლად
 ყველა,
 ეს პირაქეთი, ის პირიქეთი,
 ის შშვიდი დილა და ნამი ველად.
 ისე უსიტყვოდ მიტომ ვიდექი,
 რომ ჩემს მაგიერ იღვწოდა ყველა,
 ტყე ფოთლებს ჩემად ფენდა სიკეთით
 და სექტემბრის მზე იღვროდა მწველად.
 ისე უსიტყვოდ მიტომ ვიდექი,
 რომ ჩემზე უკეთ ამბობდნენ ჩემსას,
 ტყეს ვუსმენდი და ხმას ვერ ვიღებდი,
 ისე მესმოდა შიგ ჩემი კვნესა.

ხევგალმა ისე ასხია სინაფს,
 ისე ელავენ მზეში ვაშლები,
 ბავშვებს მფეთქავი ღიმილით სძინავთ
 და სიზმრად მათ შენ ეთამაშები.
 როგორც ძალიან დიდი ხნის წინათ
 მზეს სითბო რჩება დაბლა სამყოფი,
 და შენი შუბლის ნათელით ბრწყინავს
 მზე, ბავშვები და ვაშლის ნაყოფი.

პანო ურჯუშელაშვილი

დ ე დ ა შ ვ ი ლ ო ბ ა

რეზანე

როდესაც კორნელია გრაქუსის მგობარი ქალები (მდიდარ რომაელთა ცოლები), ერთი მეორეს თავიანთი ძვირფასეულობითა და მორთულობით ეტრიაბებოდნენ და კორნელიასაც სთხოვეს ეჩვენებინა თავისი სამკაულები, მან გამოუყვანა თავისი შვილები და უთხრა — აი ჩემი სამკაულები და მორთულობანიო.

ბაიუს ბრახუსი

დედობის უნარის დაკარგვა ყველა ქალისათვის ტრაგედიაა. მით უფრო ძნელი ასატანია ეს ტრაგედია, მაშინ როცა ქალმა იცის, რომ თვითონ წაართვა საკუთარ თავს ყველაზე დიდი ბედნიერება.

აკადემიკოსი კონსტანტინე ჩაჩავა

კარგად იყო, თუ აჟად, ბადრი ბადრიძე ინსტიტუტში კურსიდან კურსზე გადადიოდა; მუსამე წელს კი, მისივე სიტყვით რომ ეთქვათ, მოხუცმა პროფესორმა ჯაფარიძემ „სისხლი გაუშრო“.

აქეთ ეცა, იქით ეცა, ვიღას არ სთხოვა, პროფესორთან შუამდგომლობა გამიწიეთო. ყველა ერთიადიგოვეს ეუბნებოდა, ერთანაც გინდა მიგვეზავნებით, მაგასთან კი ვერა, ახირებული ვინმეა, თუ ცოდნა არა გაქვს, ვინც არ უნდა შევედროს, ნიშანს არ დაგინერსო.

ესტატემ პროფესორი საბლში ინახულა, თქვენი ჭირიშეთ, ნაგვიანეად გაზაფხულდა, ჯერ ვენახში ბელტი არ გადამიბრუნებია, ვახი არ გამისხლავს, არ შემიყვალავს... ყოველი წუთი ჩემთვის ძვირფასია, ინსტიტუტში ვერ მოგისწართო, ბინაზე შეგანუხეთო.

სტუშარმა თავი გააცნო თუ არა, ბადრი ბადრიძის შამა ეარო. პროფესორმა შესძახა: „ნეტაეი ეგ არა და, ვინც გინდა გეთქვა. გამრჯე, მზრუნველი ადამიანი ჩანხარ და ასეთი ზარმაცი შვილი როგორ გაზარდე, ნახევარი წელი გაგიდა და ლექციებს ორჯერ დაესწრო, ხეირიანად ვერცა ეცნობ“

ესტატე იმდენი ეხვეწა, იმდენი ემუდარა, რომ პროფესორი შეპირდა: „შენს შვილს დამატებით ვამეცადინებ“

ესტატემ თავი იატაკამდე დახარა: „მადლობა ღმერთს, რომ ქვეყნად კიდევ არიან თქვენისთანა ღვთისნიერი ადამიანები“, მერე ხურჯინიდან გოჭი, ინდაური, ორი დედალი ამოაღაგა. — ბედნიერი დღეებია, ხელყარიელი ვერ შემოგბედეთო.

„რას უკავს ეს, ვინა გგონივარ! — შესძახა

პროფესორმა, — ახლავ ყველაფერი უკან ნა-
იღეთ, თორემ თქვენს უღირს საქციელს ინს-
ტიტუტის რექტორატს მოვახსენებ“.

— ძველის მირთმევა ოდიდან იყო ქართვე-
ლებში და შემდგ იქნება. ისე ჩათვალეთ, ვი-
თომ ოჯახში მწვეიხართ. თქვენისთანა საპა-
ტიო სტუმარს რომ ველიროს, დეკულს ნა-
მოკაქცე, ბურჯას გამოვლადრავ, წყრილფებს
გაუნუვეტო, — ამბობდა ესტატე და თან ნელ-
ნელა კარებისკენ მიიპარებოდა, უნდოდა სახ-
ლად უცებ გავარდნილიყო. პროფესორი წინ
გადაეღობა — უკანასკნელად გაურთხილუბ,
მიღიყას გამოუქცხებოდა...

„ერია, შვილო, ეს რა უკულმართი ვინმე
ყოფილა, ვის ხელში ჩაეარდნილხარ!“ — უთ-
ხრა ესტატემ გარეთ მომლოდინე ბადრის და
სავსე ბურჯინი მანქანის საბარგულში შეაგ-
როცა. რაცა მამამ განუცხადა, პროფესორი შე-
შპირდა, დამატებით ეამეცადინებო, შვილმა
მიუტო, ენახოთ, შეიძლება ვიაროო, გულში
კი თქვა: „ცოცხალი თავით იმასთან როგორ
მივალ, გაიგებს, რა ბედოვლათიყა ვარ და
ნიშანს არ მაღირსებს!“

პროფესორი ჯაფარით დიღით ინსტიტუტში
ტაქსით მიდიოდა. ნაშუადღევს კი შინისაკენ
დებოთ გაუფებოდა ქუჩას. ილიაში ნიგნე-
ხით გაქვდილი პორტფელი ამოგჩარა, თავი
გაჩეინდრა, თითქოს რალაც დაეკარგა და
უტყპას.

ბადრი შინ მიმავალ პროფესორს მანქანით
აეღვენებოდა ხოლმე, როგორ დაეიჯერო ამო-
დენა ქალაქში ვინმე არ ჰყუადებს მეგობარი,
ნათესავი, ახლობელი.

მოზუცი თუ ვინმე ნაცნობს გაურჩერდებო-
და, ორიოდ სიტყვას უტყოდა, მაშინვე სვა-
ნურ ქუდს მოუხდიდა და გზას განაგრძობდა.
ერსხედ ტანმალადი, შავებში ჩაცმული ქალი
შემოხედა. პროფესორი ქალს ხელზე ეამბორა,
მის ქაღუნლივით შემართულ, მკერდსავე
ტანს სათილეს ზემოდან ძუნნად თვალი შე-
ალო, მხიარული მუსიყი გაუბა და, ბო-
ლოს, ტაქსის გარეუბამდე მიაცილა.

ბადრიმ მაშინვე მანქანა შეაბრუნა და ტაქ-
სით მიმავალ ქალს გამოეფევა.

„ჩემს მოზუცსაც კუყარებია ლამაზი გოგო-
ები!“ — დიღინებდა ბადრი და ქალს თვალს
აეფენებდა.

ტაქსი ვაჯა-ფშეულას პროსპექტზე, ხუთ-
სარულდიან სახლთან შეჩერდა, მგზავრი მან-
ქანიდან გადმოვიდა.

მანქანიდან ბადრიც ჩამოხტა, სადარბაზო-
ში შევირა და კიბეზე ამავალ ქალს წამოე-
ნა:

— ქალბატონო, ხომ ვერ მეტყვიოთ, რომელ
სარულზე ცხოვრობს ექიმი პეტრიაშვილი?
აქ ასეთი არავინაა! — უკან მიუხედა-
ვად მიუტო ქალმა და ნახიჯს აურქარა.

— მამ რატომ სიმცეს ეს...
თქვა ვაფმა, გულში კი გაიფიქრა, ალბათ,
მბარცველი ვგონივარო. სული მოითქვა და
დამშვიდებოთ იყითხა — ქალბატონო, იქნებ
აქ ცხოვრობს და თქვენ არ იცით?!

— ხომ გითხარი, არ ცხოვრობს-მეთქი! —
ველავ უკან მიუხედავად მიუტო ქალმა.

ბადრი პირველ სართულზე ჩავიდა, მოზინა-
დრეთა დაფასთან შეჩერდა, ვითომ გვარებს
კითხულობდა, სინამდვილეში კი ქალის ფეხის
ხმას ყურს უგდებდა.

ბინა, რომელშიც ქალი შევიდა, მესამე სარ-
თულზე იყო და ასათიანს ეკუთვნოდა.

ბადრი ფილაქანზე დააბიჯებდა, იქნებ ვინ-
მე აქ მცხოვრებს გამოუვლამარაკო და ასა-
თიანების ასავალ-დასავალი გავიგოო.

სადარბაზოდან მოხუცი ქალი გამოვიდა.
ბადრი უშალ მასთან გაჩნდა, მიესალმა, ბო-
დიში მოუხადა შეწუხებისათვის, და შეეკითხა:

— დეიდა ხომ ვერ მეტყვიოთ, სად ცხოვ-
რობს გიორგი ასათიანი?

— ასეთი არ გამიგონია, გელა ასათიანი
კი აქ ცხოვრობდა, შარშან გარდაიყვალა, ე-
თილი კაცი იყო, ღმერთმა სასულეველი და-
მურციდროსო! — მიუტო დედაბერმა.

— ცოლშვილი ხომ ჰყუადა? — დაინტერეს-
და ვაფი.

— პროფესორი უშეილო იყო. ახალგაზრდა
ქვრივი დარჩა!

— ქვრივი მეომი თამარი ჰქვია, არა?
— არა, შვილო, ლილის ეძახიან!

ბადრიმ იმავე დღეს ასათიანების ვინაობა
დანერილებით იცოდა. ქმარი პოლიტექნიკურ
ინსტიტუტში კითხულობდა ლექციებს, გასულ
წელს ინფარქტით გარდაიყვალა. ცოლი ეტთა-
ნად მუშაობდა პოლიკლინიკაში, ერთადერთი
მისი მეტი არავინა ჰყუადა.

ყვირა დიღით, ბადრი ქვრივს სახლთან და-
უდარაჯდა, გაზაფხულია, ბუნების გამოღვი-
ძების ხანა, ახალგაზრდა ქალს მთელი დღე
სახლში რა გააჩერებს, ქმრის საფლავზე გა-
ვა, ან თავისიანებს მოიხახულებსო.

ათ საათზე ლილი სახლიდან გამოვიდა. მა-
ნულღვიოთ მოქნილ ტანზე მჭიდროდ მორგე-
ბული კოსტიუმი ეცემა. მალალი თქობები უფ-
რო გამოკვეთოდა, მკერდი აბურცოდა. ბა-
დრიმ ეს სასიყეთოდ ჩათვალა: „ქალი, ცის-
მარა დიღით რომ კაბას იცვლის, როგორი
დამწუხრებულცი არ უნდა იყოს, მისი გუ-
ლის საღამეში სხვა მამაკაცისთვისაც გამო-
ინახება ადგილი!“

პროფესორის ქვრივი ტროლეიბუსის გაჩე-
რებსთან მივიდა, ბადრიმ მანქანით გვერდით
ჩაუარა, სიჩქარეს მოუკლო, იქნებ წაყუანა
მთხოვოსო.

ქალი ტროლეიბუსით გაემგზავრა.
ვაფი მანქანით აედევნა.

ლილი ანაგის ქუჩაზე ჩამოვიდა, საბურთალოს ბაზრის საყვავილე მალაზიაში მიხაკები იყიდა. მერე ტაქსი დაიქირავა და ვაკე-საბურთალოს ქრისტიანულ გაემართა.

ტაქსმა საბურთალოს სასაფლაოსაკენ აუხვია და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონის წინ შეჩერდა. პროფესორის ქვრივი პანთეონში შევიდა, თითქოს არ უნდა ირგვლივ გამეფებული დუმილი დაარღვიოსო, ფეხაქრუფით მიიბიჯებდა. აქეთ-იქიდან მისჩერებოდნენ ქვაში გამოყვრილი საჩინო ადამიანები... სამარეზე თავდახრილი ჭირისუფალი ცნობისმოყვარეობით მალულად თვალს აყოლოდნენ.

ლილი შავი მარმარილოთი მოპირკეთებულ საფლავთან შეჩერდა, ზედ მიხაკები დააღაგა, ერთხანს თავდახრილი იდგა, მერე იქვე პატარა რკინის სკამზე ჩამოჯდა.

პანთეონის შესასვლელთან გაჩერებული ბადრი პროფესორის ცოლს უთვალთვალებდა, თან გულში გალაკტიონის სიტყვებს იმეორებდა:

„შესაფლავე, შენ ამბობ, რომ ქვეყანაზე ვინც კი კვდება, იმ წუთშივე მისი ჩრდილი ყველა ჩვენგანს ავინყდება“.

ანბანური ჭეშმარიტება! — ფიქრობდა ბადრი, — ეს უფრო ახალგაზრდა ქვრივებზე ითქმის. ისინი გრძნობებით ცხოვრობენ და არა გონებით. სად არის კაცის აღურს მონატრებული დიაცი, რომ ცდუნებას არ აპყვეს! ქალებიც ხომ იმას ცდილობენ, რაც შეიძლება მეტი წაართვან ცხოვრებას!“

სულთაობა დღეს, როცა ჭირისუფალნი საფლავებს ყვავილებით ამკობენ, ბადრიმ ყველას დაასწრო პანთეონში მისვლა. გულა ასათიანის საფლავის გვერდით რომელიღაც გენერლის ძეგლს ამოუფარა. მოჰკრა თუ არა ლილის თვალი, პროფესორის საფლავზე მიხაკები დააღაგა და იქვე თავდახრილი გაჩერდა.

ახალგაზრდა ქვრივი ხუთიოდე ნაბიჯითღა იყო საფლავს დაცილებული, რომ ბადრი მისკენ შეტრიალდა.

— მომიტყევეთ, ქალბატონო ლილი! — თქვა ვითომ სახტად დარჩენილმა ვაჟმა და განზე გადგა.

— ეს თქვენ დააღაგეთ საფლავზე მიხაკები? — შეეკითხა ქვრივი.

— დიახ, ქალბატონო!

— მე კი მეგონა... — და ახალგაზრდა ქვრივმა სიტყვა არ დაამთავრა.

„ თქვენ კი მეტოქე გეგონეთ, არა? — გულში მიუგო ვაჟმა. ხმაშაღლა კი თქვა:

— ქალბატონო, პროფესორისაგან ბევრი სიკეთე მახსოვს!

ქალი ორმაგ სიხარულს განიცდიდა, ჯერ ერთი, მისი ეჭვი, საფლავზე ვინმე ქაღმა ხომ არ დააღაგა ყვავილებიო, გაქარწყლდა. ამას-

თანვე ესაიშოვნა, აი, გაართობა ადამიანი, რომელიც არ ივინყებდა კეთილმოსურნე პროფესორის ამავს!

ლილიმ მიხაკებით შეამკო ქმრის საფლავი და სკამზე დაჯდა. ბადრისაც შესთავაზა დამჯდარიყო, მაგრამ ვაჟმა იუარა, ჩემს საყვარელ პროფესორის საფლავთან ფეხზე უნდა ვიდგეო. და ნალელიანად ნაილაპარაკა: „ჰმ, სიხმარია ჩვენი ცხოვრება, პროფესორის სიკვდილს ვინ იფიქრებდა, სანყალი კაცი, ეტყობა გრძნობდა მოახლოებულ უბედურებას! ერთხელ მიიხრა, ზემო ვერის სასაფლაოზე ეპიტაფია წავიკითხე: „მეც ვიყავ კაცი შენებრ, შენც იქნები კაცი ჩემებრ“ — რას იტყვიო, ხომ — დიდებული ნათქვამიაო. და ვაჟმა სიტყვა ამით დაამთავრა: „მე თუ მკითხავთ, კარგი იქნება, თუ პროფესორის საფლავს ამასვე წაწერთ!“

ეს ამბავი იმიტომ მოიგონა, ქალი რაც უფრო დარწმუნდებოდა სიცოცხლის ამოკლებამი, მით უფრო აფვილად მიივინყებდა სათნოებას და ამ ქვეყნური სიამის წინაშე მონურად ქედს მოიხიბრისო.

ლილი კეთილგანწყობილებით განიმსჭვალა ვაჟისადმი, განმეორებით სთხოვა, დაბრძანდიო. ბადრი მორცხვი მონათესავით სკამის განაპირას დაჯდა.

ბადრი კითხვებზე მოკლედ პასუხობდა, გრძნობდა, რომ ბევრ რამეს შეუსაბამოს ამბობდა, ამიტომ მეტისმეტ გულმოდგინებას არ იჩენდა, ვაითუ ამან ჩემს ნათქვამს დამაჯერებლობა მოკლდესო. ხელები მორჩალების გამოსახატავად მუხლისთავებზე უძრავად დაენყო. თვალებს, მოკრძალებული მოსაუბრესავით გულუბრყვილო ბრწყინვალეებას რომ აძლევდა, სატირლად გამზაფებულ ბავშვივით ახამხამებდა. გასანყლებულ ხმაში კი მუდარას აქსოვდა.

ვაჟმა საუბარში დაიჩივლა, თბილისში არავინ მყავს ახლობელი, გულშემატკივარი, ინსტიტუტშიც ვერავის დავუამხანაგდი, ბიჭები ქუფს არიან გადაყოლილნი, არც ქალიშვილებთან ვმეგობრობ, პაპიროსს ენევიან, კონიაკში თავს იხრჩობენო.

პანთეონიდან რომ გამოვიდნენ, ბადრიმ მანქანის წინა კარები გააღო, ლილის სთხოვა, დაბრძანდიო... აქ მორჩენილი, მიუგო ქაღმა და უკანა სავარძელზე მოიკალათა.

ბადრიმ მანქანა მარჯვედ დასძრა. საბურთალო-ვაკის ჭრილს რომ მიუახლოვდნენ, იკითხა:

— საით ნავიდე, ქალბატონო?

— შინ მიმიყვანე, ხომ იცი ჩვენი სახლი?

— ვიცი, როგორ არა. პროფესორი არაერთხელ მომიცილებია.

ბადრიმ მანქანა ხუთსართულიან სახლთან

შეაჩერა. სწრაფად ჩამოხტა და ლილის კარ-
ბი გაუღო.

„რა თავაზიანი ყმანვილია!“ — გაიფიქრა
ქალმა და ვაჭი ღიმილით დაასაჩუქრა.

ბადრიმ ლილის ხელი შეამწყვლა და იდაყუ-
ზე ოდნავ მოუჭირა:

— ქალბატონო კიდევ როდის ნახვალთ პა-
ნთონში?

— გმადლობ, ნუღარ გაირჯები!

— ქალბატონო. ნუ მომერიდებით, გულით
მსურს მოგესახუროთ, მინიმე ხვედრი შეგიმი-
სუბუქოთ!

ქერიკი იმის თქმას აპირებდა, ისედაც დი-
დი ნაფლობელი ვარ, მეტს ვეღარ შეგანუხე-
ბო, მაგრამ სანინაღამფეგო კი თქვა:

— ზეგ მოდი, დღის სამ საათზე!

„რა ღმერთი გამინწრა, რატომ დავიბარე!“
— საყვედურობდა ლილი თავის თავს, და უკ-
ვირდა, ღრთები ხომ არ გამომესხა, არასო-
დეს ასე მარჯვედ კიბეზე არ ამირბენიაო.

დათქმულ დროს ბადრი ხუთსართულიან
სახლთან მივიდა მანქანით და სადარბაზოს
წინ შეაჩერდა. არც სიგნალი ააჭყვტიტინა, არც
მანქანიდან გადასულა, შალითის უბიდან წი-
გნი ამოიღო, გადაფურცლა და კითხვას შე-
უდგა.

სახლთან ორი მანქანა კიდევ გაჩერდა, სა-
ყვსთან მჯდომმა ფეტრისკუდიანმა ახალგაზ-
რდებმა გახანგრძლივებული სიგნალით იქაუ-
რობა გააყრუეს. გულმოსული მობინადრენი
ფანჯრებიდან უკმაყოფილოდ იყურებოდნენ.

ლილის ახალი შვიი ხავერდის კაბა ეცემა.
საყვედურობე შემოვლენული პქონდა ნაცრისფე-
რი მაქმანი, თევზის ქერქს რომ ჰგავდა და
სადაფივით ციალებდა. ყვაფილებით მოქარ-
გული ინდური მუქი თავშალი მხრებზე გა-
დაეგდო.

ამ დღესაც პროფესორის საფლავი მიხაკე-
ბით შეამკვეს. ორივე ჩუმადა იდგა თავდახრი-
ლი. ხუთიოდე წუთი რომ გავიდა, ქალმა თქვა,
ცოტა ადრე წავიდეთ, უნივერსალში ვარ მი-
სასულელიო. სანყობში ლილიმ ბადრიც შეიყო-
ლა, თუ ქალს სურს გაიგოს უხდება თუ არა
ტანსაცმელი, მამაკაცს უნდა გაასინჯოსო.

მზატანსაქლის სანყობის გამგე უკმეხად
შეხვდა ლილის, მაგრამ დაეხდა თუ არა ბა-
რათს, გაიღიმა — შობრძანდით, ქალბატონო,
მობრძანდითო.

კუნჭულში მიდგმულ ყუთიდან ლაბადა
ამოიღო და ლილის გაუწოდა: „ინებეთ, დი-
რექტორმა თქვენთვის გადამადებინა!“.

ლილიმ ლაბადის ჩაცმა დააპირა. ბადრიმ
ხელი წააშველა, მოგეხმარებითო.

ვაჭი ლაბადას რომ აცმევდა, ხელი მოფე-
რებით კისერზე მოუსვა, თან ისე მოაჩვენა,
ვითომ შემთხვევით შეეხო.

ქალმა ოდნავ დააყრვნა. მერე კი ვაჭის ხე-

ლი ერთბაშად მოიცილა, მაგრამ სანინაღამფეგო
ანტელმა ტანში მათრობელსავით დაუარა.

ბადრი გულში ზეიმობდა. რახან პირველი
ცდის დროს, მერე ისიც ასეთ ვითარებაში,
ქალს მიფერება ესაიშოვნა, თუ მარტო მოვი-
ხელთებ, უფრო მეტის უფლებას მომცემსო.
ლილის გარს უღლიდა, ვითომ აკვირდებოდა
ლაბადა უხდებოდა თუ არა.

— მიხდება? — შეეკითხა განახლებული ხმით
ლილი.

— დაგხატათ! — მიუგო ვაჭმა, მისმა გაბ-
რწყინებულმა თვალებმა კი უთხრა — „ოპ,
რა კარგი ხარ, ოპ, როგორ მომწონხარ“.

ქალს რას გამოაპარებ, ყველაზე უკეთ ხე-
დავს თავისივე სილამაზით კაცის გულში
დანთებულ ცეცხლს.

თურმე არც ისეა საქმე ჯერ კიდევ მოხდე-
ნილია, ჯერ კიდევ შეუძლია ქაბუკის მოხიბ-
ლება?! ღმერთო, რატომ დაებადა ასეთი აზრი.
ეს ხომ ქმრის ხსოვნის შეურაცხყოფაა?! —
ფიქრობდა ლილი, მაგრამ თავისდაუნებურად
ვაჭის წინ ბალერინსავით შეტრიალდა, რახან
შენ მოგწონს, რახან შენ ამბობ, გიხდებაო,
მაშ ყვიდელუბო.

ქალაქს შავი ღრუბლები დასწოლოდა. ელა-
და. ისეთი ტეჭა-ქუხილი იდგა, ცის ჩამოქ-
ცემა გეგონებოდათ. მალი-მალ ძლიერი ქარი
წამოუბერაყდა ხოლმე და გზაზე მტკრის
კორიანტელს აყენებდა.

ბადრი მანქანის უკანა კარების გაღებას
აპირებდა, მაგრამ ლილიმ წინ მოისურვა და-
ჯდომა.

კოკისპირული წვიმა წამოვიდა. ტბორებსა
და ნიაღვრებში მანქანა ძლივს მიიკვლედა და
გზას.

ხუთსართულიანი სახლის წინ ქუჩის ნაპირი
ნიაღვარს დაეფარა, წყალი ტროტუარზეც გა-
დასულყო.

ახალგაზრდა ქერიემა მანქანის კარი გაა-
ლო, დაიჩივლა, სადარბაზომდე ვერ მივაღ,
წყალი მუხლებამდე მომწვდებაო.

ბადრი გადახტა, მანქანას წინიდან შემოუ-
არა, ლილი ბავშვივით აიტაცა და სადარბაზოს
კარებთან გადასევა.

„ჩემს ქმარს ხომ ეს ფიქრადაც არ მოუვი-
დოდა, ან სად უქონდა ამდენი სიმარჯვე, მო-
ხერხებაა!“ — ბჭობდა ლილი.

ბადრი ნასელას აყოენებდა, ვითომ ძრავას
ვერ რთავდა. ქალს განგებ არ შეეკითხა, კი-
დევი როდის მოვიფიო. იმის გაგება ენადა,
ლილი დაიბარებდა თუ არა.

ახალგაზრდა ქერიევი ბინაში შევიდა თუ
არა, ფანჯარა გამოალო, აივანზე გადმომდგარ
მეზობლებსაც არ მოერიდა, და ბადრის გად-
მოსახა: „ხვალ სამ საათზე გელოდები“.

მანქანის სახურავზე წვიმა ძალუმად მხა-
პუნობდა, ბადრიმ ვერაფერი გაიგონა, მაგრამ

ტურების მოძრაობით მიხვდა ქალის ნათქვამს. მარტობაში ბადრის მოწვევილობა ეფუ-
 ლებოდა. ოთახი ზემო ვერანზე პქონდა დაქი-
 რავებული, შინ მარტო ჯდომას მარინესთან
 ნახვლა ამჯობინა.

სახლში ნაშუალამევს დაბრუნდა.
 ქალი კი არა, ქაჯია! ტრფობა-ალერსით
 ვერ ძღვება, ღამის შაქარით შეადნეს. ეპ,
 ქალისას რას გაიგებ? სულ იმას ეფიცება,
 არწმუნებს ჩემი ცოდო, ჩემი ქმრის კისერზეა.
 მასში ვერ ვპოვე ის ღერსება, ურომლისო-
 ვდა ქალის სიციცხლე არაწამაბაო. ვინ იცის,
 იქნებ სხვა მამაკაცებსაც ამასვე ეუნებება?
 ასეა თუ ისე, ქალი ღმერთს სიყვარულისათ-
 ვის გაუჩენია, ალერსისა და ტრფობის გარე-
 შე არსებობა არ შეუძლია! ღილისაც ხომ
 ქაღუღივით უთამაშებს მკერდი კუნთები.
 მასხლის ჩქროლვისა და ენებისაგან უნითლ-
 დება ღანვეები, თავს კი ისე აჩვენებს, ვითომ
 ეს რიდისა და კრძალვისაგან ეშარტება.

და თითქოს თავის ფიქრებს დასკვნას უქე-
 თებსო, ბადრიმ ჩუმიად წაილაპარაკა: „რა სა-
 ქროა ამდენი სჯა-ბაასი? უნდა გაბედულად
 ვიმოქმედო, ქალის გული ერთბაშად დავიყ-
 რი!“

იმ ღამით ღილიც გვიანობამდე ტრიალებ-
 და ლოგინში. ერთი წლის წინ, როცა ქმრის
 გვამი საფლავში ჩაასვენეს, ისე ეჩვენებოდა,
 თითქოს ძვირფას ადამიანის ნეშტთან ერთად
 მის ბედნიერებასაც ასამარებდნენ. საფლავს
 რომ მიწა წაყარეს, კუბოზე ახრიალებულ
 გორბოებს მის გულზეც გაუდოდა ბრახა-
 ბრუნი.

„ნეტავი რას მიაქროლებენ შინისაქენ, რა
 ოხრობა უნდა, რაღა დარჩენია იქ, განა, არ
 ერჩია ისიც ქმართან ერთად დაემარხათ? —
 ღილის ეს აზრი მაშინ უფრო გაუმწეავდა,
 როცა ახლობლები ნავიღ-ნამოვიდნენ და
 ითხედველნენ მარტო დარჩა.

შეებულება აიღო და შინიდან გარეთ ფეხს
 არ სდგამდა. კლასის ამხანაგი აგულიანებდა:
 „რა იყო, გოგო, რა ზეზეულა ხმები, ქმარს
 თან ხომ არ უნდა გადაჰყვე? ღმერთმა დაგი-
 ფაროს და, შენ რომ რაიმე დაგმართოდა, ხომ
 არ გგონია გელა სამარეში ჩამოგყვებოდა?“

რა თქმა უნდა, ქმარი საფლავში არ ჩა-
 ყვებოდა, მაგრამ განა ამით განიზომება
 ცოლ-ქმრული ერთგულება, სიყვარული? ისი-
 ნი ხომ პავშეობიდანვე ერთად შეიზარდნენ.
 გული ერთმანეთისაქენ მიუწედათ. როცა წა-
 მიიზარდნენ, შეგობრობა სიყვარულში გადა-
 იზარდა. გელამ უმაღლესი დამთავრა, მათე-
 მატკიკაში თავი გამოიჩინა, მეცნერებათა დო-
 კტორი გახდა. ღილი კი ექთან იყო, შიმობ-
 და, ვაითუ ვაჭა თავი გამოიღოს, ჩემს თავს
 სხვა ამჯობინოსო, მაგრამ გელამ სიტყვა არ
 გატება. ცხოვრობდნენ სიმტკიბილობით, ბედ-

ნიერად, თუმცა ერთი საზრუნავ-სადარდევე-
 ლი იმათაც პქონდათ: შვილი არ ეძლეოდათ.

ქმარი იმას ჩიოდა, ღმერთო, ისე ნუ მომე-
 ლავ, რომ მამაშვილური სიყვარული არ გან-
 ვიციადო. ცოლიც ამასვე ნატრობდა, ნეტავი
 შვილს ვეღირსო, ქმარი სიხარულს ვახიარო
 და, თავს უბედნიერეს ადამიანად ჩავთვლიო.
 მაგრამ ისინი თავიანთ გულის ტყივილს მა-
 ლადენენ, რათა ერთმანეთისათვის უფრო არ
 გაემწეავევებით ვარანი.

ბოლოს, როცა უოველგვარი იმედი დაკარ-
 გეს, ცოლი ქმარს სახოვდა, მე ვარ უშვილო,
 მამ შენ რად უნდა განვალდე, რატომ უნდა
 მოიკლო მამობრივი გრძნობა. იქნებ სხვას-
 თან შეგვიძინოს შვილი, შენი კეთილდღეობა,
 შენი სიყვარული გამამხნევეს, მარტობას
 გამიადვილებსო.

არ დაგიმაღავ, შვილი შენატრება, მაგრამ
 უნახავ ბავშვს შენს თავს ვერ ვამჯობინებ,
 იმის გულისთვის ხელს ვერა გკავ, სიხარულს
 ვერ მოგიშლიო, — პასუხობდა ქმარი და აც-
 რემლებულ ცოლს მკერდში იკრავდა.

ღილის როგორ არ სეყვარებოდა ქმარი!
 მწეაყედ განიციდიდა ძვირფასი, მოსიყვარულე
 ადამიანის დაკარგვას. გულში სულ იმას ამ-
 ბობდა, მოწარა, კაცის სახეს აღარ ვიხილავ.
 მარად მისი ერთგული ვიქნებიო. აბეზარ-
 მამაკაცები კი თვალს აყოლებდნენ, ახალგაზ-
 რდა ქერივის იოლად ხელში ჩაგდებაზე ოც-
 ნებობდნენ.

ჯერ ქმრის წლისთავი არ გადაეხადა, რომ
 ღილის თმაქოჩორა ჭაბუკი ენისმარა. ვატი
 მკერდზე ეკროდა, ტურებს, ყელს უკოცნიდა.
 უნდოდა ევერია, მაგრამ კრიჭა შეკროდა, წა-
 მოდგომას შეეცადა, მაგრამ ხელფეხზე ბორ-
 კილი დაეძოთ. ელდანაცემივით გამოედვი-
 და, მთელი ტანი უძაგადაგება, გული გამალე-
 ბით უქემადა.

იმ დღეს ბადრიმ მანქანით რომ შინ მივი-
 ვანა, ისეთი სასიამოვნო შეგრძნება პქონდა,
 თითქოს ვაგის ხელი ისევ ნელზე პქონდა წნე-
 ლივით შემორტყმული.

ბურანში ნასულს კვლავ თმაქოჩორა ჭაბუ-
 კი წარმოუდგავა. ვაჭმა მკერდი დაუკოცნა,
 ტურებზე დაეწადა. „ღმერთო ჩემო, ეს ხომ
 ბადრია!“ — ანაზად გაურბინა თავში. უნ-
 დოდა სილა გაენნა, საძაგი რამ ეთქვა. ყურ-
 ში კი ნასურჩულა, აი, შე ეშმაკო, და თა-
 ვისდაუნებურად მკერდზე მიეკრა, მის მზურ-
 ვალე ტურებს თავისი ტურები მიანება.

გაკვირვებულა, ასეთი რამ როგორ ენიზმ-
 რა? რა პქნას, ზმანება ხომ არანამდვილია და
 არავის ძაღლუს მისი თავიდან აცილება. ბად-
 რი თავზიანი, შურუფნელი კბილუა. ის კი
 ვაგს სიზმარში ეხვევა, ეალერსება. სანამ გვი-
 ან არაა, ბადრი უნდა დაითხოვოს, სამუდა-
 მოდ ჩამოიცილოს. უნებლოთ კი თავში გაუ-

რბინა: „ნეტავი მადლ ჩამეძინოს და შეუწყვეტილი ნეტარება ბოლომდე განვიცადო!“
 დილით ბადრის ბარათი მისწერა, შეუძლოდ ვარ, ვწევარ, დღეს სასაფლაოზე ვეღარ წამოვალ, მერტვ ნუღარ შენუხდები, პანთეონში როგორც აქამდე დავდიოდი, შემდგომშიც ჩემით მივალ და მოვალო.

ვაეს ვერაფრით აებსნა ქალის ასე უცებ შეცვლა. რა დაემართა, გუნება რამ წაუხდინა? იქნებ თავს იფასებს, ინაზება?! სხვა დროს ასეთ წერილს, სასიკეთოდ ჩასთვლიდა, ქალი რომ გულისხმაში არ იყოს, ამდენს არ გუბამდა, მაგრამ ახლა სად აქვს იმის დრო, რომ სიყვარულობა ითამაშოს?!

ბადრიმ ტელეფონით დარკვა:

— გამარჯობათ, ქალბატონო ლილი, ბადრი ვარ!

ქალმა მკაცრი ხმით მიუგო, გაგიმარჯოსო, და უბალ დაატანა: — ხომ მოგწერე, ჩემი გულისათვის ნუღარ შენუხდები-მეთქი?

— ქალბატონო, ეს კი მომწერეთ, მაგრამ მეც ადამიანი ვარ, ქვის გული ხომ არა მაქვს. თუ ღმერთი გნამთ, გამაგებინეთ, რა დაგემართათ, რა გტკივთ, რას უწივთ, იქნებ რაიმე გჭირდებათ, ნუ მომერიდებით, მიბრძანეთ, მოგვესახურებით!

— გამადლობთ, არაფერი მინდა!

— ექიმი თუ გყავდათ? რას ბრძანებთ? უნდა გამოგებახათ! ერთ პროფესორსა ვცნობ, თუ ნებას დამრთავთ, მოგიყვანთ! — იცრუა ბადრიმ, თუ დამთანხმდება, პროფესორების მეტი რა არის თბილისში, ვინაც თითხ დაუქნევ, ყველა გამოიმყვებაო.

ქალს სასო ნაერთვა, პასუხი დააყოვნა:

— საიმისო არაფერი მიჭირს. უტყობა გავცივიდი, გამოვიღის!

— მამ, უცხოურ ფხვნილს მოგიტანთ, გამოჯანმრთელდებით!

— ნუ, ნუ შენუხდები!

— ქალბატონო, თქვენი გულისათვის... — უნდოდა ეთქვა სიკაცხლეს არ დაეკოშურებო. მაგრამ ქალი მიხვდა, რის თქმასაც აპირებდა ვაჟი, იმას კი ეს არ უნდოდა, რადგან ვინმობდა, გული ნელნელა უღებოდა და, ვითუ, უარი ვეღარ ვუთხრავო, ამიტომ სიტყვის დამთავრება არ აცალა:

— არა, არ მინდა!

— რას ამბობთ, ქალბატონო. ავადმყოფს როგორ მივატოვებთ, თხუთმეტ წუთში მანდ გაჭნდები, ნამალს მოგიტანთ!

— ხომ გითხარიათ, არ მინდა-მეთქი — ჩასძახა ქალმა ყურმილში, მაგრამ ვაჟის ხმის მაგიურად ტელეფონში გახანგრძლივებული ზუმერი გაისმა.

ბადრიმ ვერის აფთიქს მიაშურა. მზანამლების გამყიდველი ქალიშვილი, რომლის ტანის მოხატულობასა, თვალწარბსა და სინარ-

ნარეში ბევრი რამ იყო მომხიბლველი, წინაშე გაიხმო და ყურში წასწურწულა, დიდდა მყავს სურდოთი ავადა. რალანარი ნამალი არ დავალევიან და ოფლი არ მოყოლია, აუჩემებია, ძველად ასპირინის ფხვნილები იყო, დავლევდი თუ არა, ოფლში ვინურებოდიო. შენც ხომ გყავს დიდედა? იმის სახელითა გთხოვ, ასპირინი ფხვნილად შემიხვიე.

გამყიდველმა თავი შეშართა, ალბათ უარსაც მიხვლიდა, მაგრამ ბადრიმ სიტყვა დაასწრო, შენ რომ შემოგხვედი, იმდერ მომეცა, კეთილი, სათნო არსებაა, ამის მეტი თხოვნას არაიან შემისრულებს-მეთქი, არასოდეს შეემყდარვარ ადამიანთა გამოცნობაში, გვხვევები ნუ გამაზნობლდ, უარს ნე მეტყვიო.
 ფარმაცევტმა უნის წვერზე მომდგარი სიტყვა გადმაცვია, ვაჟს გაბრწყინებული თვალეებით შეხვდა, კარგი, დაგიფხვნი, ოღონდ ცოტა მოითმინეო. ყმანვილმა ქალმა ფხვნილები რომ გამოუტანა, ბადრიმ წასწურწულა: „გამადლობ ძვირფასო, მარტო ღამაში კი არა, საუცხოო ადამიანიც ყოფილხარ!“

* * *

საცაა ბადრი კარებზე მოადგება, ზარს აანკარუნებს. უტყობა ქვეყნად რალაც იდუმალი ძალა პრსტობოხ: თუ ასე არაა, მამ რატომ აუხდა სიზმარი, საიდან გამოეცხადა, ღამაზი, წარმოსადგევი ჭაბუკი?! ბადრი კეთილადამიანია, ალბათ გულში ბინიურების ნატამალი არ უდევს. ის კი ხელსა კერავს, უნდა ჩამოიცილოს! და ეს მხოლოდ იმიტომ, რომ თავად არ აქვს გული სათნო, უწმინდური ფიქრი უტრიალებს. მამ, უმადურობა არ იქნება, ვაჟი რომ კარებიდან გააბრუნოს?! სასწრაფოდ უნდა დანუწ, თორენ ჭაბუკი ცბიერად, გულმრუდად ჩასთვლის.

ლილიმ ვარდისფერი ღამის მოკლე პერანგი ჩაიცვა, პერანგის ბოლოზე, მოკლე სახელოებსა და გულისპირზე შემოვლებული მატქმანი გამჭვირვალე იყო და იისფერი დაქრავდა. ეს პერანგი ქმრის სიკედლის შემდეგ აღარ ჩაუვარს. ლოგინის თეთრული გამოცვალა. თახნიდან ყურთუკი გამოიღო და თავქვეშ დაიდო.

„მოდი და კარებს არ გაეაღებ, თავს მოვიძინარებ!“ — ამბობდა გულში, მაგრამ ზარმა დაინკრაილა თუ არა, ნამოხტი, ტანზე ხალათი მოისხა და ფეხაკრეფით პოლში გავიდა. ერთხანს გატყვნილი იდგა, იმის თქმისა პირებდა, გამადლობ, წამალი არ მინდა, ვწევარ და კარებს ვერ გაგიღებო, მაგრამ მის არსებაში მოკალათებულმა ვილაყამ წასწურწულა — როგორ გვყადრება, ასე მათხოვარსაც არ მოეპყრობიანო. მამ ნამალს გამოვართმევ და სახლში ფტხს არ შემოვადგმევიანებო, — წილამარაკა გუნებაში. გასაღები ნე-

ლა გადაატრიალა საეკტიში და თავისდაუნებურად კარები ფართოდ გააღო.

— მოგატანეთ! — თქვა ვაჟმა უბრალოდ, თვალის არიდებით.

ლილი ცდილობდა გულგრილი კილო შეენარჩუნებინა, მაგრამ ენა აუთრთოლდა:

— შემოდი!

ბადრიმ ზღურბლს ფეხი გადააბიჯა თუ არა, ქალის მჭიდროდ გამოკრულ მკერდისაკენ გაეცემა თვალი.

ლილიმ მკერდზე ხელები აიფარა, სანოლისაკენ პუნა პირი, ხალათი სკამზე მიავლო და ლოგინში შესრიალდა.

ბადრიმ მცირეხანს პოლში შეჭერდა, დიასახლისს ლოგინში დაწოლა ადროვა. მერე მორიდებით შევიდა ოთახში. სანოლის თავთან მიდგმულ სკამზე ფხვნილები დააღვავა.

— ქალბატონო ლილი, უუბარი ნამალია, ოფლს მოგადუნს, ახლავე წყალს მოგართმევთ, — თქვა ბადრიმ თავდაჭერილი, მაგრამ აღერსიანი კილოთი და სამზარეულოში გავიდა.

ლილიმ ფხვნილი ენაზე დაიყარა, წყალი დააყოლა და თავი ნახად მისდო ყურთუყუტე.

ბადრი სავარძლის ქიშზე დაჯდა, სუნთქვა ეკეროდა, ქალს თვალს არიდებდა, თან იმას ცდილობდა, ისე მოქცეულიყო, ვითომ გრძნობის გამკლავება უმძიმდა.

ლილი განზე იხედებოდა, ანითლებულ ლანგებზე საბანს იფარებდა.

დუმილი ვაჟმა დაარღვია:

— სიციხე გაიზომეთ?

— არა, არ გამიზომავს! — მიუგო ქალმა მიბნედილი, ოდნავ დაფოცებული ხმით.

— გაზომვა აუცილებელია, სად გაქვთ თერმომეტრი?

— სანური მაგიდის უჯრაშია!

ბადრიმ თერმომეტრი რომ მიუტანა, მღელვარების ცეცხლი შემოენთო ქალს, სახე ერთნაირად აუვარდისფერდა. ხშირი ნაწნამები ველარ უფარავდა ფინით გაბრწყინებულ წყლიან თვალებს.

ვაჟი კი სიბრალულით დასცქეროდა ქალს, ვითომ უნდოდა ენუგეშებინა, ურცა შეემსუბუქებინა. მზრუნველი ადამიანით საბანი გადაბადა, თერმომეტრი ილღიაში ჩაუდო. ნუთით გაინაბა და მერე ქალს ერთბაშად ქორივით მკერდზე დააცხრა.

„ასეთი ახალგაზრდა და ასეთი გაბედული... ან იქნებ სულაც გამოუცდელია, უმანკოებს ხომ სითამამე ახლავს“, — გაჰკრა ქალს გულში და მის არსებაში დიდხანს შეგუბებულმა ენებამ ურთბაშად იფეთქა, ნეტარმა მოქანცულობამ შეიპყრო, მოედუნდა და ვაჟს ორივე ხელი მოხვია მოზერის კისერზე.

წარმატებით აღფრთოვანებული ვაჟი ქალის

გულის დატყვევებას ცდილობდა მის მიმართ. მას უმტყუნებდა, მზნობას მატებდა.

ლილი ისეთ დიდ ნეტარებას განიცდიდა, რომლის მსგავსი ქალწულობაშიც არ დასიზმრებია.

მამაკაცობა ბადრიმ დაიტრიაბახოს! სად უქონდა გულას ასეთი ცეცხლოვანი გზნება. ქმრის ხელშივე ტრფობა ენატრებოდა, ხშირად სირცხვილს, კდემამოსილებას იფიქვებდა, თამამობა, უსულგულო ქმარი კი მოკრძალებას იჩენდა. ოპ, რა მოსაწყენი, სევდის მომჭვრელი ეჩვენება ქმართან გატარებული დამეფები.

ბადრი იმას ოცნებობდა, ის ენატრებოდა, ნეტავი ამ სადამოთი ლილის ხელი როგორმე მკერდში ჩაეიყრა. ამას კი როგორ იფიქრებდა, რომ დამყრახული მტვეანივით შეკრული ქალის უხე მკერდზე მიფევენებოდა. ლილი თითქოს ღმერთს სიყვარულისათვის გაეჩინა, მის აღერსში ვერც გაიგო როგორ მოშუალებედა.

და ლილის უცებ რომ გაუშინაურდა, წასჩურჩულა:

— რას იტყვი, ნაიდე, თუ დავრჩე?

ლილიმ თავი მოიშინარა.

„პასუხის გაუცემლობაც ხომ პასუხია. დავრჩები, რა მენადლეება“, — თქვა ბადრიმ გულში და ქალს განუცხადა, ნავალ, მანქანას ორი-სამი სახლის იქით გადავაყენებ, რომ შეზობლებმა უცევი არ აიღონო.

— ოღონდ ფრთხილად, არავინ დაგინახოს!

— მიუგო ქალმა, მაგრამ ეტყობა მიხედა, ვაჟი ამას ისე გაიგებს, მე ვაიძულებ რომ დარჩესო, და დასძინა — მგონი სჯობია, რომ ნახვიდე?!

— არა, დავრჩები! — მიუგო ვაჟმა და უმად დაატანა, — ნუ გეშინია, ისე ჩავალ და ამოვალ, ადამიანიშვილი ვერ გაიგებს!

„საოყარია, ასე უცებ როგორ დამიმორჩილა, დამიმონა“ — ფიქრობდა ლილი. ქუჩიდან მანქანის გუგუნი რომ შემოესმა, ლოგინიდან ნამოხტა და ფანჯარაზე ჩამოფარებული ფარულ ოდნავ გასწია. როცა ფილქანზე უკან მომავალი ბადრი დაინახა, ლოგინში ჩახტა. გატვრენილი აყურადებდა. ფეხის ხმა კი არა, ჩამჩრუმიც არ ესმოდა, მაგრამ გუნებაში ვაჟის ავილი კიბის საფეხურებს ვარაუდით თვლიდა...

ლილიმ ბადრი უთენია გაისტუმრა. როგორც ენებადამცხრალ ადამიანს სჩვევია, უმად ჩაეძინა.

შუადღისას გაღვიძდა. თავზე საბანი წაიფარა. ტუბილი, დამატრებული იყო ვაჟთან გატარებული დამის გახსენება.

ბედმა ახალგაზრდობაში ქეროვობა არგუნა. და აი იმავე ბედმა გრძნობით, ძალღონით საესე ტახუჟი მოუვლინა. მამ, რატომ უნდა

თქვას უარი ბოძებულ ბედნიერებაზე... განა ეს სიბოღნედ ჩაითვლება? დაფარული ცოდა ხომ სანახევროდ პატივებულია, ბადრი ფრთხილი, წინდახაფულაია. აღბათ, ქვეყნად არაივის გაადიდებს საიდუმლოს, ასეთ მამაკაცებს კი ქალები გულს უძღვნიან, აღმერთებენ.

როცა ღილი საწოლიდან ადგა, საყუთარი თავი შეეზარა. სწუხდა, ეს რა ჩაედიდინო. ქვეყნად გაუგებარი ხომ არაფერია. რას იტყვიან ნაცნობები, ახლობლები? ვთქვათ, შეცდა, ქმრის ხსოვნა დაივიწყა, მაგრამ რვა წლით უმცროსი ქაბუკი საყვარლად როგორ გაიხადა? რაც იყო, იყო, მორჩა, ბადრის ახლო აღარ ვავიკარებო, მაგრამ ტელეფონში გაიგონა თუ არა მისი ხმა, გზნებით ავნთო, და იმის შავიერად, რომ ვაჟის ნათქვამზე, ამ საღამოს გინახულუბო, უარი ეთქვა, სასონართმეულში მიუღო, ოღონდ მანქანით ნუ მოხვალ, სხვაგან რომ ადუნებ, მეშინია, არ მოგტაცონო. მის არსებაში მოკალათებულმა უცნობმა კი ხუმრობნარევი ხმით წასძახა, ეს კი არ გადარდებს, იმას ნუხარ. ვაჟს საზრუნავი არაფერი პქონდეს, მთელი ღამე მქალაქზე გინჯეს და თავდავიწყებულ განცხრომას მიეცემა.

პირველი სტუმრობის კვირისთავზე, ქუჩაში მზერით გადაღლილი ღილი კარებში შეეგება ბადრის:

- რატომ დაიგვიანე?
- უხასიათოდა ვარ, მოსვლას არ ვაპირებდი, მაგრამ... - ნაღვლიანად მიუგო ბადრიმ და სავარძელზე მიეგდო.
- ქალი ვაგთან მიიჭრა, გვერდით მიუჯდა, და სიყველუციით, რაც ბოლო დროს დასჩემდა, უთხრა:
- მითხარი ვინ გაგანაშვინა, ვინ წაგინდინა ხასიათი? მე იმათ სუირს ვურევენებ!
- ემ, ისინი ღონიერები არიან, ვერ მოერევი! - მიუგო ბადრიმ და ხელი ჩაიქნია, ვითომ არ ღირს ამაზე ლაპარაკო.
- „ვაითუ, მოგებზრდი და უხასიათობას იმიზუნებეს!“ - გულში გაპკრა ღილის და შემფრთხიბით იკითხა:
- მითხარი, მითხარი, რა დაგემართა?
- რაღა რა დამემართა, ღამის ინსტიტუტიდან გამომრიცხონ!
- რას გერჩიან?
- რა ვიცი, აბა! - და კვლავ ხელი ჩაიქნია, მერე მუხლის თავზე მუშტი დაირტყა, ვითომ, ეს რა დღეში ვარო, და ბოლოს სხვათაშორის თქვა. - საგანი დამჩნა წასაბარებელი. ლექტორი ერთი უღვთო ვინმეა, იმასთან არაფერი სქრის!
- არც ცოდნა? - ხუმრობნარევი კილოთი იკითხა ღილიმ.
- ცოდნა რომ მქონდეს, საქმეს აქამდე არ

მივიყვანდი, ლექტორის სიძულეა, მაგრამ ნიუ შემაჯავრა!

- ვინ არის, რა გვარია?
- ჯვარი აქაურობას, მეშინია მისი ხსენებით არ დავითარსოთ. ერთი გამორჩეტივული მოხუცია, გვარად ჯაფარიძე.
- მაგას ვერც მოვერევი, ვერც სეირს ვუჩვენებ! - თქვა დანანებით ღილიმ.
- კარგად იცნობ? - შეეკითხა ვაჟი, მისმა დანაღვლიანებულმა თვალებმა კი შესჩივლა: „შენს იქით გზა არა მაქვს, შენ უნდა მიხსნა განსაცდელისაგანი!“
- კი, ვიცნობ, - უნდოდა ეთქვა, ჩემი ქმრის ახლობელიაო, მაგრამ გადაიფიქრა, რადგან ვაგთან ქმრის ხსენებას გაურბოდა.
- ბადრი უცებ გამხიარულდა, ქალი ჩაჰკოცნა, საწოლისაკენ გაიტაცა, შენ ისეთი სათნო, კეთილი ხარ, მზეც მოათვინიერებ და პროფესორს როგორ ვერ დაიყოლიებო! მოხუცებს ხომ გული უსათუთდებათ?! იმათაც აღაფრთოვანებს სიღამაზე, იმათაც უყვართ მზის ქვერტაო.
- ღილი ისე იყო ტრფობითა და ქათინაურებით აღტაცებული, ვაგის ნათქვამი ადვილათ ირწმუნდა, და შეპირდა: „პროფესორს დილაზე ენახავ, ფეხებში ჩაუვარდები, ყელის ანევიტ შევებევენები და მგონი დავითანხმებ!“ ასე კი უთხრა, მაგრამ ნელ-ნელა ეჭვი შეეპარა, პროფესორი ერთი უდრეკი კაცია, უარს მეტყვის, ვერ დაიყოლიებო.
- იმ ღამეს ძილი გაუტყდა.
- სიმწრის ოფლს ასხამდა იმის გაფიქრება, ვაითუ, ამაოდ დაეშვრე, ბადრის ვერ ვუშველო. ინსტიტუტიდან რომ გარიცხონ, სოფელში დაბრუნდება, აღბათ იშვიათადღა მიწახულებს, ან იქნებ სულაც მიმივიწყოს. მე კი იმის სიყვარულს ვერაივის გაუნანალებ, უიმიოსად სიყვარულს გამომწელებო.
- ღილი, რამე გაგახსენა ჩემი თავი? - უთხრა მოხუცმა და დეიანზე გვერდით მიუჯდა.
- ბატონო თედო, მე თქვენ ყოველთვის მიხსოვხართ, - მიუგო ქალმა, - ვიცი, რომ ჩემი კეთილმოსურნე ხართ. სწორედ ამან გამაბედინა და საპროტექციოდ გვახელით.
- თუ ღმერთი გნამს, ნიშნის დაწერა არ მთხოვო... უარს გეტყვი... მე კი მინდა, რომ ჩვენს შეგობრობაში ბზარი არ გაჩნდეს!
- ბატონო თედო, შეპირდი, ახლობელი ნათესაია...
- მითხარი, გამაგებინე, ვისზე მელაპარაკები?
- ბადრი ბადრიძე!
- ეგ არ გამაგონო! - შესძახა პროფესორმა, - მინდოდა დაეხმარებოდი, დამატებით შემაცადინებინა, მაგრამ ახლო არ გამე-

კარა. გადაეცო, სანამ საგანს არ ისწავლის, ნიშანს არ დაუწერს!

— ბატონო თედო, ორ-სამ დღეში საგანს ვერ დაამზადებს... ინსტიტუტიდან გარიცხავენ. გზა-კვალი აებნევა... მხოლოდ თქვენი საგანი უჭირს... ამბობს, ოღონდ პროფესორმა ნიშანი დამიწეროს და სხვა ფაკულტეტზე გადავალო.

პროფესორმა თავი გადააქნ-გამდმოქნია, ჩაფიქრდა, თითქოს რაღაც საკითხსა სწყევტს და ვერ გადაუწყვეტიაო, და ბოლოს თქვა:

— არა, არ შემიძლია!

მოხუცის ხმას სითბო დაეტყო, ქალს იმედი მიეცა და უღის ანვიით შევედრა:

— გუბვენებით, გემუდარებით. დარწმუნლ დღეებს თავაულებლიე იმეცადინებს! ამასთანავე, სხვა ფაკულტეტზე გადავა.

— ეგ ისეთი ყალთაბანდია, ნიშანს რომ განაღდებს, სიტყვას გაამრუდებს...

— ბატონო თედო, თუ მისი არ გჯერათ, მე მენდეთ, მერწმუნეთ!

მოხუცი ნაშობდა. ოთახში გაიარ-გამოიარა, და უფრო თავის ფიქრის პასუხად, ვიდრე ლილის გასაგონად, ხმადაბლა წაილაპარაკა:

— ეს როგორი ზარმაცი, უქნარა ახალგაზრდობა მოდის! ნიგნის აღებაზე წელი წყდებით, მთელი ჭკუა-გონება კი სიეშმავეში გაურბით. ვილას არ გამოგინახებენ, ვილას არ მოგცხავენინა!

— არასოდეს არაფერი მითხოვია, უარს ნუ მეტყვიან, ზომ იცით, რომ გაფასებთ, გაღმერთებთ, — კინაღამ ისიც უთხრა, გეთაყვა ნებითო, მაგრამ დროზე დააჭირა ენას კბილი, რადგან მოხუცს რაღა ამის თმა უნდოდა, ისედაც სახე აელანა, თვალები აუციმციმდა. თან ბადრის სიტყვები გაახსენდა — მოხუცებსაც აღაფრთოვანებთ სიღამაზეო.

— რა ვქნა, გული ამიჩუყდა... ახალგაზრდა კაცს ხელი როგორ ვკრა? ვაითუ, უკეთურ გზას დაადგეს. ცხოვრება აერის! — თითქოს თავის ფიქრებს დასკვნას უკეთებდა, ამბობდა მოხუცი, — ლილი, გეთაყვა... უთხარი, დრო მაქსიმალურად გამოიყენოს... კონსპექტები ამხანაგებისაგან ითხოვოს...

— ბატონო თედო, გამდლობ. არასოდეს დავიწყებთ თქვენს პატივისცემას... — და ქალი მოხუცს ერთბაშად შემოეხვია, ორივე ღოჯაზე აკოცა და, გარეთ ისე გაეარდა, თითქოს მინა ინძრა და სადაცაა ჭერი თავზე ჩამოეწგრეოდა.

* * *

ახ, რა ძნელი ასატანია, როცა მთელი არსებით მიენდობი ადამიანს, ის კი შენდამი გულგრილია! ბადრი ისე აჩვენებს თავს, თითქოს მასთან სიყვარულის კარნახით კი არა,

ნარქვენილი
გუბუქი
ფიქრქ
ქ

უალის მოსახდელად დაიარება: ვინაა ვინაა სახურა? მისი გულისათვის პროფესორი მეორედაც ინახულა, ეხვეწა, ემუდარა. ბადრიმ ნიშანი გაინაღდა თუ არა, სხვა პანგზე აქიქტიკა, რახან ეს ჭირი მოვიცილე თავიდან, ფაკულტეტს რატომღა შევიცვლიო? პროფესორთან რაღა მაქვს სალოლიავო, მაგლობა ღმერთს, რომ მომდევნო კურსებზე აღარ გვიკოთხავს.

პროფესორმა ლილის უსაყვედურა, ანგარიში გაგინიეთ, პატივი დაგდეთ, თქვენ კი პირობა დაივინეთო.

რა ეპასუხა, რაით ემართლა თავი? სხვა რომ ვერაფერი მოისაზრა, ესლა უთხრა, თქვენი მოტყუება არ მიწოდდა, მაგრამ, რა ვქნა, მეც ყინულზე გამაცურესო. ჯანაბას! ამას როგორც იქნება შეგეუბა, მაგრამ გული იმაზე უკედება, რომ ბადრი იშვიათად ნახულობს! თავად კი ვაგის ლოდინში აღამებს და ათენებს, ფანჯარაში მხერით თვალეზი სწყდება.

იქნებ ჭკუაზე აღარცაა? ზომ ამბობენ სიყვარული სიგოგეო. ერთი წელია რაც დაქვრივდა, შავები ჯერ არ გაუხდია, ქმარი კი მიიყვინა, მის ხსოვნას ლაქა მოსცხო, ხალხს სალაპარაკო გაუჩინა!

ლილის ასეთი აზრები ერეოდა თავში, მაგრამ საქმარისი იყო, ბადრისათვის თვალის მოკერა, ან მისი ხმა გაეგონა ყურმილი, რომ ყველაფერი მიიყვინებოდა, გრძნობა-გონება აფორიაქებოდა და მაშინვე საკუთარ თავს გაკამათებოდა.

ნეტავ რა მნიშვნელობა აქვს მის განსვენებულ ქმრისათვის ბედნიერებაზე უარს იტყვის, თუ ცხოვრებით დატყუება? გელა ამას ვერც გაიგებს და არც არაფერი დააკლდება! მამ რატომ უნდა უკუავდოს გრძნობა, რაც ბადრიმ მასში აღძრა, რაც ასე ამხნეებს, აღაფრთოვანებს? მართალია ქალებს შესწევთ უნარი თავის დაჭერისა, მაგრამ ვინ არის ისეთი, ვისაც სიყვარული შეეძლოს და დაუმორჩილებელ გრძნობას მონად არ გახდეთყოფის? ცოდვა აკრძალულია, მაგრამ რაც ქვეყანაზე ხდება, ყველაფერს რომ ფარდებავდოს, ცხოვრება ბინიერების ჯოჯოხეთს დაემსგავსება.

ბადრის რა პატარა გული ჰქონია, თან რა ცბიერი, მაგყვარა ყოფილა! თავს კი უმანკო, თავადებულ მიჯნურად აჩვენებდა! ვინ იცის, იქნებ ვაგს მშობლებმა დაუნუნეს არჩევანი?

ბადრის არასოდეს კრინტი არ დაუფრავს, არ დაუჩივია, რატომ ტოლები არა ვართო. ერთხელ თვითონვე ჩამოუგო სიტყვა, რა კარგი იქნებოდა, ან მე გავჩენილიყავი გვიან, ან შენ ადრე დაბადებულყავიო. ბადრიმ გულდამშვიდებით მიუგო: „სიყვარულისათვის

ასაკი არ არსებობს, ორი-სამი წელი, რა ანგარიშში ჩახაგდება!"

თუმცა ბადრი იკვებინდა, რახან პროფესორ ჯაფარიძის საგანი მოვიცილდა, სწავლა აღარ გააჩივრებდა, მაგრამ მომდევნო წელსაც ლილის დახმარება არაერთხელ დასჭირდა. თავს მოიკატუნებდა, ენას დაიშორავდა, „ღმერთმა სწავლის ნიჭი არ მომცა, მაგრამ მთლად არ გამწირა, მხსნელად შენი თავი მომივიღინა!"

ლილი ბევრჯერ დაიფიცა, ბადრის სახლში აღარ შემოუშვებ, სამუდამოდ ჩამოვიცილებდიო, მაგრამ სიყვარულმა ნებისყოფა წაართვა: ვაჟს დაინახავდა თუ არა, ფიცა ავიწყდებოდა.

ბადრი კი მსჯელობდა: „ლილი მოწყალე, გამკითხავი ადამიანია, ბევრი კარგი გამიკეთა და ჩემს მხრივ უმადურობა იქნება, გულთბილად არ მოვეპყრო, თუმცა, გადაჭარბებულად კვლუცობს, მუადერსება, მაგრამ რა ენას, ეს ხომ ქალების საერთო სენია!"

ერთხელ დილით, ახლად გაღვიძებული ლილი ისევ ავადდახუჭული იწვა. ქალი წელნელა კვლავ ბურანში წავიდა, ტბილად მივიძინა, და უცებ უჩვეულო რამ იგრძნო, მის სხეულში რაღაცა შევიწროვდა.

ულდანაცემივით გაახილა თავალი, სმენად იქცა, აქეთ-იქით იხედებოდა თითქოს ამის გაგება ენადა, სად იმყოფებოდა. რა ამბავია მის თავს, ასეთი რამ ხომ არასოდეს უგრძენია? თავლი ფართოდ გაიხილა, იქნებ მძინავს, სიზმარში ვარო. ვეცინა, ყველაფერს გარკვევით ხედავდა. მერე გაიფიქრა, ხომ არ მომეჩვენაო, მაგრამ ხეირიანად დასურალებაც ვერ მოასწრო, რომ გულმა კვლავ გაიფართხალა უფრო ძალუხად, საამოოდ.

ქალებმა იციან, რას ნიშნავს ეს, ალბათ ამას ლილიც მიხედებოდა, მაგრამ რაკი ექიმებმა ჩააგონეს, შვილი არ გვეოლებო, მოტყუვდა, ახლაც არ სჯეროდა, რომ მის არსებაში სიცოცხლე სულდგმულობდა.

როგორც ყველა უშვილო ქალი, ლილიც მძიმედ განიცდიდა, დედობრივ ბედნიერებას მოკლებული რომ იყო, და აცუ პონდა იმედი, რომ ოდესმე ამ გრძნობით გაიხარებდა!

ლილის ქალური სიამაყე აიძულესდა ქმარზე აუცი არ ეთქვა, მაგრამ ახლა ადრე აღტრულმა ექვშა კვლავ გაიღვიძა. გელას ალბათ ექიმები გადახიზებული, დაქრთამული პყავდა, ასე დაბეჯითებით რომ არწმუნებდნენ, შვილი შენ არ გეძლევაო. სინამდვილეში კი ქმარი ყოფილა დამნაშავე.

ღამით ლილი თავს მარტოდ აღარ გრძნობდა. მომავალ ბავშვს, როგორც უკვე შობილს, ისე ემუსაიფებოდა. ფიზილად ეძინა, რათა შვილის მცირედი მოძრაობა არ გამოპარეოდა. ნეტარ სიზმრებში იყო. ხან ბავშვი

მკერდზე ეკეროდა, ძუძუს ღონებზე მკვრივად ბოდა, ხან სანოლზე დაგორებული უმანკო თვალეუბნის შეხვიცივნება, სახეზე ხელებს უფაცუნებდა, გულთანად კისკისებდა.

ბადრი იმეითად ნახულობდა ლილის. ქალი რომ უსაყვედურებდა: „სად ხარ, თავი რატომ მომანატრეო?", იმიზეზებდა: „რა ექნა, საქმეს ვერ აეღვიარ, ვეღარ ვიცილი"; სინამდვილეში კი ყოველდღე ვერის აფთიაქთან ტრიალებდა, ფარმაცევტ ქალიშვილს თვალს ადევნებდა; ერთხელ ამნაღვრიც იყიდა, გამყოფელმა ქეთიარი რომ გავნოდა, ოდნავ გაუღიმა, რითაც თითქოს უთხრა: „მახსოვხარ". მეორე დღეს ბადრი კითომ შემთხვევით ნინ შეეფეთა, უნდოდა გამოლაპარაკებოდა, მაგრამ ქალიშვილმა თვალი ააჩიდა, გულგრილად ჩაუარა გვერდით. გული დასწყდა, ფარმაცევტმა აჩაფრად რომ არ ჩააგდო, იმაზეც სწუხდა, რა დამემართა. რამ დამაბნია, სად გაქრა ჩემი სითამამუო.

ერთხელ ბადრიმ ეჭვიანად შეხედა ლილის, ხელი მუცელზე გადაუსვა და გაოცებულმა იკითხა:

- ვერ გამოიგია, რა გემართება?
- რა თავს იკატუნებს, ვითომ ვერ ხედები, რომ ფეხმძიმედ ვარ! — მიუგო ქალმა.
- რას ამბობ? — თქვა ბადრიმ და ისე ცივად მოაცილა ხელი, თითქოს მოულოდნელად ქვენარმავალს შეხებოდა.
- ლილის გული მოუვიდა, გაიცებლდა:
 - რა იყო, რამ შეგაკრთო?
 - როგორ თუ რამ? სიფრთხილე უნდა გამოგჭინა, დროზე მოგუშორებინა! — მის სახეზე აღბეჭდილი ცბიერი ღიმილი კი ამბობდა, „სცდები, ამით ჩაგვალს ვერ მომდებ, ვერ ამეკიდები!"

ქალის გულში დაგუბებულმა ბოლმამ ერთბაშად იფუტა:

- ამას როგორ მიზედავ! — და ვაჟს ხელი უბიჭვა — მომწყდი, ჩემს შვილს შენნაირი მამა არა სჭირდება!

ბადრი სანოლიდან წამოხტა, ფაციფუციო იცვამდა ტანსაცმელს, თან მოსაჩვენებლად ცახცახებდა:

- მაგდებ, არა? მაგდებ, არა?
- დახაც, რომ გაჯდები ნეტავი ასე უღმერთო და უადამიანო სად, რომელ ოჯახში გაიზარდე?

სოფიოს პირველი შვილი ვაჟი ეყოლა. ესტატე სიხარულით ცას ენია, მაგრამ ბედნიერებას მწუხარება მოჰყვა, ჯერ ისევ თვალაუხილელმა ბავშვმა სამუდამოდ მიიძინა.

ცოლ-ქმარი პირშშოს ცოდეით დაინუნენ. სოფიო ზეზეულა ჩამოხმა. თვალეები ღრმად

ჩაუვცივდა. ესტატის სახე მოელუშა, ნარბებს შორის ღარი დააჩნდა.

არც ღმერთი სწამდათ, არც ხატი, მაგრამ მრავალი სალოცავი მოიარეს, გამჩენს ზეარაკ-მოზვერს სწირავდნენ, შენი ძალისა და მადლის ჭირიშე, შენივე ნაბოძვარი პირშიშე შეგვიწარჩუნეო.

სოფიოს მეორედაც ბიჭი ეყოლა. ბავშვი სისხლ-ხორცით სავსე იყო, ამ გირვანქას იწონიდა. თვალს გაახელდა თუ არა, ტოროდა, საქმელს ითხოვდა, რამდენიც არ უნდა ერწიათ, არ გაწუმდებოდა, სანამ დედის ძუძუს არ დაძაგრავდა.

ესტატეს შუბლი გაეხსნა, შეიღს გვერდიდან არ სცილდებოდა, სახელიც შეურჩია, ეტყობა ჩვენს რომელიღაც წინაპარს ბადრი ერქვა და აქედან წარმოსდგა ჩვენი გვარი — ბადრიძე. ის ცხოვრებული უთუოდ ძლიერი ადამიანი იქნებოდა, რაკი არ გადაშენდა, დღემდე შემორჩა მისი ნაშვირი, ამიტომ დიდი წინაპრის პატივსაცემად ჩემს ვაჟსაც ბადრის ვარქვევო.

ბადრი არტახებიდან ხელფეხს ყოფდა, რვა თვისა აყენიდა ამოიყვანეს, სილაღე უყვარს, დაე, სანოლზე ინებვიროსო. წლისამ ფეხი აიფეგა, ატიტირდა...

მშობლები დედისერთას ანუბერებდნენ, ყველა სურვილს, უსრულებდნენ. თუ რომელიმე გაუწერებოდა, მეორე უთუოდ ნაექომავებოდა. ბადრი მოსარჩლეს მიეცეოდა, ეს არის ჩემი მამა (ან დედა), ამაზე ძალიან არავინ მიყვარსო.

— აბა, ჩემო იმედო, — ბადრი რომ წამოიჩიტა, ეტყოდა ხოლმე ესტატე, — მანეთი რომ შენ გქონდეს, მანეთი დედამ მოგცეს, მანეთიც სოფლის გზაზე იპოვო, რამდენი გაგინდებდა. თუ გამოიცნობ, შენთვის მიჩუქებია!

ცეროდენა ბიჭი თითებზე ანგარიშობდა, თან მეორე ოთახის კარებს ამოფარებულ დედისაკენ თვალს აპარებდა, ტუჩების ცმაყუნით რომ ეჩურჩულებოდა, სამი მანეთი, სამი მანეთიო. ბადრი დედის ნათქვამს რომ გაიგონებდა, მერე მოსაწვევებლად ცოტას კიდევ ჩაფიქრებდებოდა, და ერთბაშად, თითქოს თავსატეხი ამოცანის ამოხსნის ხერხს მიაგნოვო, დაიძახებდა:

— სამი მანეთი!
გახარებული ესტატე ტაშს უკრავდა, ყოჩაღ, ბიჭო, ღირსი ხარ, დაიძახებო. ჯიბიდან სამმანეთიანს იძრობდა და გადაუფრიალებდა. ბადრიძების ოჯახში მიმსულელ-მომსულელი არ იღუოდა. დღენიადაც სუფრა იყო გაშლილი. მასპინძელი, სტუმრებს აძალბებდა, დალიეთ, ღმერთმა შეგარგოთ, თან ირწმუნებოდა, ღვინო კი არ მიყვარს, შეგობრების ხათრითა ესვამ. ის მიხარია, ძმაკაცებს რომ

კეთილდღეობასა და ბედნიერებამი უწყობდესო.

ესტატეს მიზაძვით ბადრიც თავის ამხანაგებს ეპატივებოდა. უფროსები ჯიხვის რქებს ატრიალებდნენ, ბავშვები პატარა ქიქებით ადღეგრძელებდნენ ერთმანეთს, ვის პირველ ფეხბურთელად ასახელებდნენ, ვის საუკეთესო მოცუნავედ, ვის კიდევ საუკეთესოდ ფალანად. ლიმონათს გადააქრავდნენ, დიდებით გაიძახოდნენ, ასე მტერი დაგეტყალდითო.

ბადრი განსაკუთრებით მაშინ იყო გახარებული, როცა მამა მასწავლებლებს მოინვევდა. მარნიდან ღვინო ამოქონდა, სტუმრებს უმარჯვებდა. მოქიფენი ნოფერებით მხარზე ხელს უთათუნებდნენ: „პარაქალა, ბიჭო, მამასავით პურადი, გულადი, ხელგამილილი ხარ!“

კლასში ბადრი ყველაზე იღბლიანი იყო. წერით გამოცდაზე მხოლოდ მას აღმოაჩნდებოდა ხოლმე მიცემულ თემაზე წინასწარ გაშვებული ხელნაწერი, მოხერხებულადაც გადაინერდა. ზემოთ გამოცდებზეც, როგორცაა, ყველაზე ადვილ ბილეთს მოიხელთებდა.

ესტატემ სიტახუეკში მოანგარიშების კურსები დაამთავრა და ოცი წელი საანგარიშოსთვის არ უღალატა. ბულალტრად აყენებდნენ, მაგრამ უარი განაცხადა, რადგან იოლად გადიოდა, კიდევაც რომ რაიმე შემოლოდა, ბულალტერი ნაეშველებოდა, უმისოდ კი ვისი იმედი ქეონდა.

ორმოც წელს რომ გადააბიჯა, სოფლის ნისქვილში აღმრიცხველად დააყენეს. მომზერდა საანგარიშო ჩხაკუნი, მეხსიერებაც მღალატობს, ნისქვილში ზეპირადაც შეიძლება კაცმა სწორად გამოთვალოსო. ამბობდა ესტატე.

მართლაც, აღმრიცხველი ანგარიშში არ ტყუუდებოდა. მესაფქვავეებს ორმაგად ახდევინებდა. შემოსავლის ნახევარს ის და მენისქვილე ინანილებდნენ.

ესტატეს ხანდახან თავისი პირში წისქვილში მიჰყავდა, ვითომ არითმეტია ეხერხებოდა და ცოტას ნაეშველებოდა, თან საქმეს შეერჯეოდა, ცხოვრების ასავალ-დასავალს გაიკებდა.

გახაზულობით, როცა საფქვავე ბევრი იყო, მენისქვილე და აღმრიცხველი რიგრიგობით მორიგობდნენ წისქვილში. ესტატე ღამე შეიღს გვერდიდან არ იცილებდა, მდინარის პირას ფანჩატურში აძინებდა, სუფთა პაერზე, სხუელი გაუკადებო.

ბადრი მესაფქვავეებს თუმანს რომ გადაახდევინებდა, ხუთმანეთიან ქვითარს უწერდა. ხანდახან ამასაც არ სჯერდებოდა, ქვითრის უქონლობას ისაბაბებდა და ფულს უბეში იტირებდა.

წისქვილის შემოსავალი შემცირდა.

მენსქვილემ აღმრიცხველი გააფრთხილა:
„შენი ბიჭი რადიკალს ცუდლუტობს!“

შვილი მამას გამოუტყდა: „ფულს ვაგრო-
ვებ, როცა გავიზრდები, მანქანა უნდა ვიყი-
დო“. რა დროს შენი მანქანა, ველოსიპედს
კი გაციადიო, შეპირდა ესტატე.

ცამეტი წლისა იყო ბადრი, სოფლის გზებ-
ზე ველოსიპედით რომ დაიპრობდა, ანხანავებს
უკან იტოვებდა. კარგი ფეხბურთელიც იყო.
მოხდენილ ფინტებს ფლობდა, ბურთს ანე-
ლად თუ ვინმე წაართმევდა. ტყაპა-ტყუპით
გაქქონდა გოლები.

ესტატე შვილის სიმარდეს, სიფრიალეს თა-
ვის დამსახურებულად თვლიდა. მეზობლებს
კვებნით თავს აბურებდა, ტყურად კი არ
არის ნათქვამი, კვიცი გვარზე ხტისო, ბადრი-
ძეები მუდამ ასეთი მარჯვე და გამორჩეულ-
ნი ვიყავითო.

როცა ბადრი, რომელიმე უკარება გოგოს
ველოსიპედით გვერდით ჩაუქროლებდა და
მხარს გაქკრავდა, ან მოულოდნელად ტბორ-
ში შეიჭრებოდა და გოგონებს წყლით გასწუ-
ნავდა, ესტატე თავმომონედ უღევანებს ივრე-
ხდა: „შეხედეთ, შეხედეთ ჩემს ბადრის, ქორი-
ვით არ დასტრიალებს ლამაზებს, მამა ენაც-
ვალის, ქალების რისხვა იზრდება“.

ბადრიმ საშუალო სკოლა რომ დაამთავრა,
პოლიტექნიკურ ინსტიტუტში განაგრძო სწავ-
ლა. დედა ამბობდა: „ჩემმა ბიჭმა თავისით
ჩააბარა ინსტიტუტში მისაღები გამოცდები,
არავინ დაგვხმარებია“, ამასვე ამბობდა ესტა-
ტეც, ოღონდ, როცა შვილი შემოუთვლიდა
ფული გამომიგზავნეო, აყვირდებოდა: „აღარ
უნდა მომიშვას, თუ რამ მებადა, ინსტიტუტში
მოწყობისას მოვახმარე აღმრიცხველობიდან
გამანათავისუფლეს, ცხოვრებას ჩამოვრჩი, ჯი-
ბეში კაპიკი აღარ მიჭყავის, ეს ღმერთძაღლი,
განა რას სჭამს, რას სვამს, ამოდენა ფულს
რამი ხარჯავს?“. „რა ჰქნას, ახალგაზრდაა,
აღბათ თეატრში დადის, ქალიშვილებში და-
სეირნობს, სმა-ჭამას არ იკლებს და ფულს
რა შეუძლია, ხელში ვაუქრება“, — ამშვიდე-
ბდა ქმარს სოფლიო.

ბადრიმ ერთ მიშვენიერ დღეს მშობლებს
ახალთახალი „ფოტოლი“ მიაცენა კარზე, ჯერ
თქვა, მანქანა ამხანაგისაა, ვითხოვეო, ბოლოს
კი გამოტყდა ფული ერთმა ნაცნობმა ქალმა
მასესხა და, ამ შემოდგომით როგორმე უნდა
ჩავასესხოო. ესტატეს კრინტი არ დაუძრავს,
რახან ღოთობაში არ გაფლანგა ან უზნეო
ქალებს არ მოახარა, რა მათეს სასაყვედუ-
რო, უნდა გადაუხადოო. მართლაც, იმ შე-
მოდგომით ჩაბარებული ყურძნის ფული ბა-
დრის ჩაუთვალა. მეზობლებში კი ტრიაბახობ-
და, ხომ ვამბობდი, მომჭირნე შვილი მეზრ-
დება, ცხოვრებაში ივარგებს, არ დაიკარგება-

მეთქი, ჩემი ნაძლევი ფული და...
უგროვებია და მანქანა უყავიაო.

ბადრი ერთბაშად დაფაკავდა, მამას თავ-
ზე დაჰკურებდა, მაგრამ მშობლებსნათვის
ისევე ბავშვი იყო.

შვილი მზრუნველი დედის სითბოს რომ იგ-
რძნობდა, როგორც პატარა ბიჭობაში იყო
განებიერებული, მთავრებოზე წამოწევაბოდა
და თითს თითზე აღარ დააკარებდა.

სოფიო ევედროს წყლით გააქვებდა, ძველ
ჩერებს მოსძებნიდა და „ფოტულს“ საგანგე-
ბოდ რეცხდა, აკრიალებდა. ხილით სავსე კა-
ლათასაც ის ჩაუდგამდა ხოლმე საბარგულში.
წასვლის წინ შვილს ისევე და ისევე აფრთხი-
ლებდა, დედა გენაცვალოს, წელა იარე, ხი-
ფათს არ გადაიყაროო. გზაზე ვასულ მანქა-
ნას აედევნებოდა და ესტატეს მაღულად ბა-
დრის კონსტიუმის ჯიბეში ფულს ჩაუდებდა,
სასადილოში ისადილე ხოლმე, თავი არ დაიბ-
შიოო.

რა იყოდა შვილის მოამავე დედამ, რომ
მისი პირმშო ქამა-სმას კი არა, ქვეყანაზე
არაფერს იკლებდა.

ბადრის არც მომხიბველობა აკლდა, არც
ჩაცემა-დახურვა, „ფოტულით“ დასრიალებდა
და, რა გასაკვირია, რომ ქალიშვილები ეტან-
ბოდნენ; ის კი გამოუცდელ გოგონებს, მიჯ-
ნურობაში განვრთნილ ბანოვანებს ამჯობი-
ნებდა. ქალიშვილებს კონცერტებზე მიუწვევთ
გული, მერე, როგორც წესი, სახლში ვაცი-
ლებასაც თხოულობდნენ, ყელის აწვეით გახ-
ვეწნიებდნენ, მუხლის თავებზე დაგაჩოტებდნენ
და დიდი-დიდი კოცნა გაიმეტებო. დაილოცნონ
მანდილოსნები, რაც უფრო წაუთმამბდები,
მით უფრო შეგვყავრებენ, თავს განაც-
ვალევენო.

* * *

ბედნიერება ფრთხალი ფრინველივითაა.
არავის ძაღვს მისი გულში დიდხანს გამო-
მწყვევდა.

ლილიმ ამხანაგს გაუზიარა თავისი სიხა-
რული.

— ეს როგორ დაგეშარათა, უნდა გაფრთხი-
ლებულყავი! — და მყისვე დასძინა. — რას
იტყვის ხალხი, ორი წელია, რაც ქმარი დაა-
საფლავა და ცოლი უკვე ფეხშიძევე შეიქმნაო.
— თავში ქვა უხლიათ, არ დავეძებ, ვინც
რა უნდა ისა თქვას!

— გოგო, ვეღარ გცნობ, საიდან გაგიჩნდა
ასეთი აზრები, ხმაც შენი არაა, უცხოა! აქამ-
დე როგორ მიიყვანე საქმე? სხვებს შენზე
უარესი ამბები გადახდობოთ, მაგრამ არ და-
ბნეულან, გონიერულად მოქცეულან, რა უნ-
და მაგის მოცილებას, თავს რატომ ირწყვენ?

— რას ამბობ, განა შვილის გარეხა სირც-
ხვილია? — იკითხა გაოცებით ლილიმ.

— შეილისა არა, მაგრამ... — შეჩერდა, სიტყვის დამთავრება ვერ გაბედა. მისი სათქმელი კი ლილიმ გულში გაიფიქრა: „ნაბუშვარის გაჩენა კი საევალილოა, არა?“ და რისხვამ მოიკვა, თვალბედიან ცეცხლი გადმოყარა. სტუმარმა იგრძნო ლილის აღელვება, ამიტომ დასვავება ამჯობინა:

— მომავალზეც ხომ უნდა იზრუნო, ვინ იცის რას გქვადის ბედები?

— ჩემი მომავალი, ჩემი შეილია, მისი ბედნიერება, ჩემი ბედნიერება!

ამას ისეთი ფიქრები უტრიალებს თავში, რამდენიც არ უნდა ეუმტკიცო, ამაოდ დაეშვრება... აქ მარტო ბავშვისა კი არა, მამაკაცის უსაზღვრო სიყვარულიც ურყევიაო, დასკვნა ამხანაგმა და გაღიმებული თვალბედიან ლილის მიამარტა:

— გოგო, ის მაინც ვამაგებინე, ასე ვინ მოხიბლა შენი გული?

იმას ნახული ჰყავდა ბადრი. ლილიმ უთხრა თუ არა, ესა და ესაო, მაშინვე გაიხსენა.

— რას ამბობ! — კინაღამ წამოსცდა, იმ ბიჭმა როგორ აგეოლიაო, მაგრამ გონებაში გაუფიქრა, ლილის რაღა ეს უნდა, და უმალ გადააკეთა, — ასე როგორა ხარ სახმელმო-დებულნი, სიყვარულით შეზოჭილი?

— კი არ მიყვარს, მძულს, მეზიზღება! — ლილიმ ეს უფრო გულის დასამშვიდებლად თქვა, თორემ ისევ გრძნობდა ბადრისადმი ლტოლვას.

— დაფიქრდი, შენს ასაკში ქალები მძიმედ ლოგინობენ, ექიმს ეჩვენებ, იქნებ ჯერ კიდევ არ არის გვიან, ჯერ კიდევ შეიძლება...

— განმუხდი! — და ორივე გაშლილი ხელი, თითქოს პირზე უნდა ააფაროსო, მისკენ გაიშვირა, — თავზე რომ ზეცა ჩამომეგრეს, ფეხქვეშ რომ მიწა გამომეცალოს, ამას არ ვიზამ!

როგორც იყო, ბადრიმ ინსტიტუტი დაამთავრა. ზოგიც უკრისდამთავრებული გოგონა საჩქაროდ გათხოვდა, რამდენიმე ვაჭი კი დაქორწინდა. რაკი ქმარი, ან ცოლი თბილისში მუშაობდა, იმათაც გამოუნახეს სამსახური. ზოგს შეძლებული მშობლები გადაეფარნენ, ზოგსაც საჩინო ბიძები და მამიდეები გამოეკლამავენ.

ბადრის როგორ არ დასწვოდა გული! ყველას შემწე გამოუჩნდა. ის კი უპატრონო იყო, არავინ ეხმარებოდა. ხმამაღლა პროტესტიც ვერ გამოეთქვა, რადგან ამხანაგებისა ეხატებოდა. ბოლოს განცხადება დაწერა, მოხუცი მშობლები მყავს, ჩემს რაიონიდან შორს ნუ გამგზავნიანო. ეგონა, რაკი მათი რაიონი თბილისს ესაზღვრებოდა, თუ დედაქალაქში არ დატოვებდნენ, რუსთავეში მაინც

გაამნესბდნენ, მაგრამ იმედი არ გაუმართლდა, ტყიბულში გაგზავნეს.

მთავარი სამმართველოს კადრების განყოფილების გამგემ, როგორც უფროსების მორჩილ ხელქვეითებს სჩვევიათ, ბადრის თავმდაბლად განუცხადა: „მთავარი სამმართველოს უფროსს მიაკითხე, მხოლოდ იმას შეუძლია საკითხის გადაწყვეტა!“

მთავარი სამმართველოს უფროსის მოსაყვადელ ოთახში ოქროსფერთმიანმა გოგონამ, აქნილი წარბები თითქოს ტუშით რომ მიეხატა, ბადრის შეკითხვაზე, უფროსი თუ არის კაბინეტში. მიუცა:

- უფროსი გასულია!
- მაღე დაბრუნდება?
- არ ვიცი!
- ხვალ, დილის საათებში თუ იქნება?
- არ ვიცი!
- იქნებ ტელეფონის ნომერი მითხრა, დაერკვა, ტელეფონით რატომ მოვიდე?
- არ ვიცი!

ბადრიმ ირონიით გაიციინა:

— სულ რომ არ ვიცი, არ ვიცი გაიძახი, მაშ აქ რაღას დასკუბებულხარ?

— რას იზამ, რის უფლებაც არა მაქვს, არ ვიცი!

— კმ, აი ახლა კი მივხედი, რატომ ხარ ასე გონიერი! — შენიშნა ბადრიმ და გოგონას თავზე დააცქერდა.

— მითხარი რატომ? — იკითხა ცნობისმოყვარეობით ქალიშვილმა.

— ოქროსფერ თმას უნდა უშაბლოდ. ასეთი რბილი, ნატიფი თმა მხოლოდ ჭკვიან თავზე ამოვა, — და კულულებზე ნახად ხელი გადაუსვა.

გოგონამ ხალისიანად გაიციინა, რამაც ვაჭი აღაფრთოვანა:

— უგულოდ მიმიღე, მაგრამ მაინც გმადლობ!

— რაზე მიხდი მადლობას?

— გულწრფელობისათვის. ამ ძვირფასი თვისებით ყველა როდია დაჯილდოებული.

მეორე დღეს ბადრიმ ოქროსფერთმიან ქალიშვილს ნოთელი მიხაკი მიართვა. ოთახში კაციშვილი არ იყო, მაგრამ მაინც ყურში ნასწორწულა:

— შხია, დღეს შეიდ საათზე მეტრო რუსთაველთან გელოდები.

— სახელიც ვაგვიცა? — გაიოცა გოგონამ და შეეცადა მკაცრად ეთქვა, მაგრამ რბილად გამოუცხადა:

— არ მოვალ!

ბადრიმ კვლავ ნასწორწულა:

— სახელის გარდა, სხვაე ბევრი რამ ვაგიცე, თურმე ჩემსავით ცხოვრებასა და სიყვარულში უღიბლო ყოფილხარ! ვინ იცის, იქნებ ორივეს ეს შეხედრა ბედად გვენერა!

ეს, რომელი ოცდახუთი წლის გოგო არ მოისურვებს ასეთ წარმოსადგენ, გონებით სასუსტ ვაჟთან პაემანზე მისვლას!

სალამო ხანი იყო. რუსთაველზე გაისვირნეს.

— გულახდილად გეუბნები, თბილისში დარჩენა მინდოდა და არც მინდოდა, ახლა კი აქედან ფეხს არ მოვიცვლი!

მზიას გაეხარდა ბადრის ნათქვამი:

— ნეტავი დახმარება შემეძლოს. ერთი უფორი უფროსი მყავს, ყველაფერს ეჭვის თვლით უცქერის, რაც თვითონაა, სხვაც ის მგონია!

— ნუთუ არ შეიძლება, კაცმა თავისით გაიკვლიოს გზა, არავისგან დავალბებული არ იყოს?

— სცადე! — და ქალმა ორახროვნად გაიღიმა. — დაკვირვებული ვარ, მთავარი სამმართველოს უფროსი დოკლამიკებსა და ტაკიმასხარებს უფრო სწყალობს, რადგან უნდა ყველაზე ტყვიანი იყოს და თანამშრომლებში საუარესის მოცოდე არა უკადვებს.

— ერთმა, ეგლა მაკლია ტაკიმასხარობა დავინყო, დოკლამია გავხდე!

— მამ, მაგრად დაუდექი, დაემუქრე! მშობარაა, მხდალი!

— რითი შევაშინო, იარაღით ხომ არ შეეჭვრები?

— სიტყვით! შედი და უთხარი ყველაფერი ვიცო, უნდა გინდა, საქმეს უწყობ, თბილისში სტოვერ-თქო. თუ შეგვიტოხოს, აბა, დამისახებლე, ვინ დაეტოვეო, მიახალე დედმარხიანი და ლომიძე-თქო. შე ისეთ რამეს არ გთხოვ, რის გაკეთებაც არ შეგიძლიან. დამხმარები, დაგაფასებ, თქვენი კეთილის მდომელი ვიქნები. უარს მეტყვი, გიჩივლებ, ქვეყანა ჩალით არ აინს დახურული, სამართალს მივაღწევ-თქო.

მთავარი სამმართველოს უფროსმა საფეთქლიდან გადავარცხნილ ორ ღერ თმაზე კოტიტა თითები გადაისვია, გაშლილი საქალღელდე გვერდზე გადასდო და სკამზე წამოიწია, თითქოს ცდილობდა უფრო დიდი გამოჩენილიყო;

— რაზე გარჯილხარ, ბრძანე?

ბადრიმ მოახსენა ესა და ეს კურსდამთავრებული ვარ, განცხადება შემოვიტანე და საბოლოო პასუხის გასაგებად მოვედიო.

— შენ რა, ძამია, ბრძანებები არ წაიკითხე? — ხმა დაიბოხა უფროსმა, და საქალღელდე ისევ შუა მაგიდაზე გამოსწია.

— მე კი წაიკითხე, მაგრამ ეტყობა თქვენ არ კითხულობთ განცხადებებს. განა გარკვევით არ ეწერა, ჩემი რაიონიდან შორს ნუ გამგზავნიან-მეთქი! — ხმას აუნია ბადრიმ.

— ეამ, ვერ გამოვიგია, რა გინტერესნიყენა

— სამაგიეროდ მე კარგად გავიგე ყველაფერი!

— რა გაიგე?

— რა გავიგე... და... უპატრონობებს, ჯიბე-გაუფეკილებს ჩაგრაგ, შორეულ რაიონებში აგზავნი!

— ამას როგორ მიბედავ! — მთავარი სამმართველოს უფროსმა საქალღელდე აიტაცა და ლონიერად დაახეთქა მაგიდაზე.

— კუდი მოგენვა, არა?! — ნიშნის მოგებით თქვა ბადრიმ, — ვიცი, კარგად ვიცი, როგორ ჩაუწყე საქმე დედმარხიანს, ლომიძეს. არ კმარა? ფაქტები რამდენიც გინდა იმდენი მაქვს!

უფროსმა ნაძალადევად გაიღიმა:

— რად გინდა, უწრმოკრულ ამბავს რომ იმეორებ! მე რა შუაში ვარ, მაგათზე ზემდგომი ორგანოების ბრძანებაა, წადი და იმათ ელაპარაკე!

— ამით თავს ვერ გამოართლებს ბრძანების პროექტი ხომ შენ შეადგინე? მაშასადამე, არც შენ ხარ უყოლადო, პასუხი შენც მოგეთხოვება! თბილისს არ დავჯერადები, მოსკოვში ვიჩივლებ... პოდა, იფიქრე, ჯერ კიდევ შეგიძლია უსიამოვნების თავიდან აცილება.

მთავარი სამმართველოს უფროსი უცებ წახდა, რის ვაიფაგლახით ნერწყვი გადაჟღაპა, საქალღელდე გვერდზე გასწია, ბადრის თითით სკამი უჭყენა და დაყავებით უთხრა:

— დაჯექი აქ!

ბადრიმ უფროსის მაგიდასთან უფრო ახლო მოსწია სკამი და თამამად დაჯდა.

ავი თვალთ უმზერდნენ ერთმანეთს, ლამის ჯიხვებივით დასჯახებოდნენ, მაგრამ უფროსმა ნაძალადევად შესწინა თავზეხელაღებულ მისოენებს და რბილად უსაყვედურა:

— სად გაქვს ადამიანობა, უმცროს ძმა! მეკუთენი და ამას როგორ მკადრებ?

— კარგი და, შენ სადღა გაქვს ადამიანობა, უფროს ძმა! მეკუთენი და მზარგანე? ცოდო არაა მამაქმე, მარჩენალ ვაგს ცხრა შთას იქით რომ უმჩივებ?

უფროსმა საქალღელდე გვერდზე გასწია, თავი გადააქნ-გადმოაქნია, ვითომ ეს რა გაუგებარი ვინმე ყოფილა, რა უნდა ელაპარაკო, და აგდებით თქვა:

— თუ კი მშობლები მოხუცები გაყავს, არა სჯობია, შენს რაიონში იმუშაო, ოჯახთან ახლო იქნები, დედა-მამას უკეთ მიხედავ?

ბადრიმ ენა მოიკვნიტა, შეეცინა, ეს არ უნდა წამომეყრანტალებიაო, მაგრამ უშალ დედის ჩივილი გაახსენდა, რეკმატიზმით ვიტანჯები, ექიმმა ტალახით მეკურნალობა დამინიშნაო, და მტკიცედ მიუგო:

— მშობლებს ნიკრისის ქარი აქვთ... სწორედ იმათ გულისთვის ვჯახირობ, ორივეს

ბალნეოლოგიურ სააუადმყოფოში მკურნალობა ესაჭიროება!

უფროსს სახეზე დიმიდი გადაეფინა, თითქოს რაღაც მნიშვნელოვან ამბავს ჩასწვდა.

— შე კაი ადამიანი, თავიდანვე ვგრე ვუღარ სთქვი?! ყოჩაღ ბიჭო! მხოლოდ ღირსეულთ შუაშლიათ მშობლების ამაცის დაფასება. ღირსეულნი კი პატივდებულნი არიან. გულს არ დაგწყვებ, ოღონდ ძმურად გთხოვ, ჩემი დარიცხვა დაიხსომე, გუნებაში ყველაფერზე საკუთარი აზრი იქონიე, მაგრამ საჯაროდ რასაც სხვები ღდადევენ, შენც ის ილაპარაკე!

ბადრი თბილისის მრავალდარგოვან კომბინატში გაგზავნეს სამუშაოდ. დირექტორმა თბილად მიიღო, ცნობისმოყვარეობით ნაიკითხა ბრძანების ამონაწერი და ირონიულად თაივინა:

— კარგი საქმეა, ჩემმა მშემ, გამომგონებელთა ბიუროს ხელმძღვანელობა. ხელფასს პენსიასავით აიღებ! — და ნახტყვარივით დალაქავებულ ნუტთან ცხვირზე ხელი ისე მოსთვა, თითქოს ტუტყი უნდა მოიცილოსო.

— მართალია წინანდელმა მესვეურებმა კომბინატს სახელი გაუტყეს, მაგრამ ბოლო დროს მდგომარეობა შეიცვალა! რამდენ წარმოებასაც გინდა დაგისახებლებ, წლიდან-წლამდე ზარალს რომ ნახულობს, თანაც იმათი დამზადებული პროდუქცია არ ხალდება, საექტო ორგანიზაციებშია ჩაწარმოებული, ჩვენ კი ასობით დასახლებების წანარწლი უშვებთ, სახელმწიფოს ათათასობით მანეთ მოგებას ვაძლევთ. მარტო ცელოფანის პარკები რადა ღირს! აბა, შეიხედე, რა ხდება ბაზარზე? ყველას ხელში ცელოფანის პარკი უჭირავს. იაფი და კარგი რასაც გინდა იმას ჩაყრი. ის კი არა, ბევრი მოქალაქე თადეს, ხაჭოს, ერბოს, ზეთს ცელოფანის პარკში აწონინებს, ზოგი, თურმე, რძესა და მანონსაც აძით ყიდულობს. ეჰ, ვინ მოთვლეს რამდენი სასიკეთო საქმის გაკეთება შეიძლება! უფროსებს არაფერი ეშლებათ, ყველაზე შორს იქცირებთან, ყველაზე უკეთესად შედავენ! თუ არა იმთა, სხვას ვის მოუფიქროდა აზრად, კომბინატში გამომგონებელთა ბიუროს შექმნა. დროული ღონისძიებაა! ხომ შეიძლება იმას მივალნიოთ, რომ ცელოფანის პარკებში შევადგოთ მანონი, ჩამოვასხათ ბორჯომი, დაავყნოთ შამპანური... ეს აურაცხელ მოგებას მისცემს სახელმწიფოს, ადამიანებს კი შრომის შეუმშუპებებს, ცხოვრებას გაუადვილებს.

ბადრი ცდლობდა დირექტორისათვის გულუბრყვილო მსმენელად მოეჩვენებინა თავი, მაგრამ პირს მაგრად კუშავდა. ემინოდა არ გასცინებოდა.

— შენ სთქვი, სასარგებლო საქმეს აკეთებდე, თორემ რა მნიშვნელობა აქვს, შინამრე-

წველი გერქმევა, თუ მეტყობა, ცხრებოდა დირექტორი და თან ბადრის ისე უბღვეროდა, თითქოს აფრთხილებდა, იცოდე, ამ თავითვე ტუტყი მოიქციე, მორჩილება გამოიჩინე, თორემ შენწარი მოსულიერ ბევრი მინახავს, ნასულიყო. ბოლოს კი განუცხავდა: „სალაპარაკოდ არ გეუბნები, მაგრამ მინდა იცოდე, გამომგონებელთა ბიურო ჩვენთან ახლა შეიქმნა. ეს შენი დიდი პატივისცემა და დაფასებაა!“.

გამომგონებელთა ბიუროს შტატი ერთი კაცისაგან შედგებოდა. ეს კაცი ბადრი იყო. ის არც წარმოებას იცნობდა, არც გამომგონებლის ნიჭი გააჩნდა და, ახალს რას შექმნიდა.

რაკი საქმე არ უქონდა, ნებაყოფლობით საზოგადოების რაიონულ შეკრებებზე მგზავნიდნენ. თუ ვინმე საამქროების დათვალერიებას მოისურვებდა, ის შეგზურობდა. სადაყო საკითხების განხილვის დროს არბიტრატსა და სახალხო სასამართლოს სხდომებზე კომბინატის წარმომადგენლად იმას ასწრებდნენ.

მახლობლებს არწმუნებდა, პატარა სამსახური მაქვს, მაგრამ ბედს არ ვუჩივიო, ასე კი ამბობდა, მაგრამ შიღვი ღამე იმავნე ფიქრით იტანჯებოდა, მაიკი ვარ, არაფერს წარმოვადგენ, ერთი ხელქვეითი წამლადაც არა მყავს, ნეტავ თუ ოდესმე მეც ველირსები თანამდებობასო.

ბადრი ყველაზე ადრე მიდიოდა სამსახურში, სამუშაო ტანსაცმლით მოსილი კომბინატს შემოირბენდა, დამლაგებლებს უსაფველურებდა, საამქროები კარგად ვერ დაგისუფთავებიათ, ხელმეორედ დასაგველიაო, მტკირთავ მუშებს აჩქარებდა, კონტინერებიდან ნედლეული დროზე გადმოტვირთეთ, თორემ რკინიგზა დაგეჯჯარნიბებსო. ხანდახან პიჯაკს ვაიხიდა, პურანგს დაკარანახებდა, მუშებს ხელს შეამეღებდა. ზოგჯერ წუნმდებელს ხელწონის დახარისხებაში ეხმარებოდა, ხან კიდევ სანყობის გამგებს წანარმის გაცემამი შეელოდა.

ესტაბე კი ბადრის ურჩედა, თუ გინდა, რომ დიდი კაცი გახდე, იბეჯით, უფროსებს ჯიბრში წუ ჩაუდგები, მორჩილება გამოიჩინეო.

ამიერიდან საგარეო ტანსაცმელში გამონყობილი ბადრი, გაქათვითებულ პერანგზე კომპნიად მორგებულ პალტუხის სწორებითა და გაპრიალებულ ფეხსაცმელების ქრატუნით დერეფანში დააბიჯებდა. გამომწებოდა თუ არა დირექტორი, მამინვე შესაცინებდა, ქუდს მოუხებდა, ხმას ვაინახებდა.

— დილაშევიდობინა, ბატონო სოლომონ! დირექტორს კაბინეტამდე მიაცილებდა. მერე იქვე აიტუზებოდა. როგორც კი უფროსს მარტო დაიგულებდა, კაბინეტის კარებს შეა-

ლებდა, მოკრძალებით სთხოვდა, ნება დამრ-
თუთ ორი წუთი დრო წაგართვათ, ფრთად მნი-
შნებლოვანი ამბავი მინდა მოგახსენოთო.

დირექტორი გულციკად უსმენდა. ის კი
სრულიად უმნიშვნელო რამეზე, ისე გატაცე-
ბით ჰყვებოდა, თითქოს ქვეყნის სასიცოცხლო
ამბებზე ლაპარაკობდა; ერთგან, ერთმან ეზო
იყო დანაგვიანებული, მეორეგან ნედლეული
კის ქვეშ ეყარა, მესამეგან მზანაწარმის და-
ტიერთვა ფერხდებოდა. ბოლოს კი დასძენ-
და, გამომიყავით რამდენიმე კაცი, თაუხე და-
ვაფტევი, ყველაფერს მოვანერსივებო.

ბადრიმ ასეთი ვებდობით ისე მოაბუნრა
თავი დირექტორს, რომ მან კაბინეტიდან და-
იხოზოვა, თან გააფრთხილა:

— ისედაც ბევრი საქმე მაქვს, ჩემს მოად-
გილეს მიაკითხე!

ბადრის დირექტორი აღარ შეუნუხებია, მა-
გრამ არც მისი მოადგილისათვის მიუშარ-
თავს, როცა უფროსებს არ ვეჭაშნიკები, ქო-
ჩორზეც რომ ეიტრიალო, ფეხებში გავეგო,
თავს ვერ მოვანონებ, არ დამინახავენო.

ერთხელ სოლომონმა ბადრი კაბინეტში გა-
მოიძახა, საკამი შესთავაზა:

— მიყვარს ნიჭიერი, უწარაინი ახალგაზრ-
და კაცთან საუბარი! — და რაღაზე არ ჩა-
მოუგდო სიტყვა. შეაქო, ყოჩაღ, რა უცებ გა-
ვეციანი საქმეს, ყველა რომ შენნაირი შრომის-
მოყვარე და ერთგული იყოს, რაღა მინდაო.
ბოლოს უთხრა: „არმანში ვარ დამატყებუ-
ლი, მინდა შენც ნაიყვანო!“

ბადრის ვერაფერი აუხსნა დირექტორის ე-
თილმოსურნეობა — ზგულოდ შეპყრობოდა,
ყურადღებას არ მაქცევდა, უცებ ასე როგორ
მჩრქუნონე, რომ მეგობრებთან სტუმრადაც
შემატივებო.

დათმულ დღეს გარეთ ფეხი არ გაუდგამს.
ნასადილეს კარგად გამოიძინა. დიდი ღვი-
ნის მსმელი არ იყო, მაგრამ მაინც თადარიგს
იჭერდა, თუ მასპინძელი სასამელს დამაძა-
ლებს, დასვენებული რომ ექნებო, მალე არ
მომგვიდებო. არ დავინყებია მამის დარიგე-
ბა, ქეიფში უკადე სხვა დაათრო, ფხიზელ
კაცს არ გაუჭირდება ადამიანებს ნოეს მტრე-
დად მოტყვენოს, მთვრალი კი თავის სიგლა-
ხეს უშლად გამოამგვლანებსო.

— ეხ, რა საქციელი დარია! — თქვა სოლო-
მონმა, ავეღალს რომ ვასტყვენ, მანქანის
მინა ჩამოსწია, ბანჯგელიანი ხელი გარეთ გა-
ჰყო და განებირებულ კაცივით თითებით
ზედოზედ გაატაკუნა. — ჰა, ბადრი, რას იტ-
ყვი?

— ბატონო სოლომონ, როგორ გითხრათ,
ღვინოზე მწყრალად ვარ!

— რას ამბობ, ახალგაზრდა მაინც არ
იყო! — და თითებით ისე გაატაკუნა, —

ჩემო ძმავო, კაცს ყველაფერი უშნა უშნა უშნა
ლოს: დაღვეც, სიმღერაც, ცეკვაც...

თეთრი აგურით ნაგებ, აივანმოქუქურთმე-
ბულ ორსართულიან სახლთან შეზერდა მან-
ქანა. ჩიტისებური სახის მქონე მასპინძელმა,
დიასახლისი დახმარებით, ძლივს გახსნა ვე-
ებერთელა ქიშკარი.

შოფერმა მანქანა ეზოში შეაგრიალა.
მასპინძელმა სოლომონი გადაკოცნა, ბად-
რის მხოლოდ ხელი ჩამოართვა, დიასახლის-
მა კი სტუმრებს თავი დაუქრა.

— მობრძანდით, ბატონო, მობრძანდით! —
ამბობდა დიასახლისი და ხან დაინიშურებულ
ქმრის მზარდამზარ ნიაბიჯებდა, ხან სოლო-
მონს უდგებოდა გვერდში.

ჭიშკრის კარიდან სახლის აივანამდე ორმო-
ციოდე ნაბიჯზე, ვაზის თალარი გასდევდა,
აქეთ-იქით; დეკორატიული შვენარეები დაერ-
გოთ.

— სად ისურვებთ დროს გატარებას, აივან-
ზე თუ ფანჩატურში? — შეეკითხა დირექ-
ტორს მასპინძელი.

— ზაქარია, თქვენ რა, ჯერ სუფრა არ გა-
გომლიათ?! — გაიოცა სოლომონმა და უშილ
დასძინა, — შე კიი კაცო, კოსმოსის საუკუ-
ნეა, ადამიანი ზესკელში მიოტყვის, ჩვენ
ქვესკელს რატომ უნდა მივეჯაჭვოთ! მერცე
გვეყოფა იქ ნოლა! აივანზე დაეხსდეთ, მო-
დუდუნე მტკიარს მალლიდან გადავხედოთ,
მთების ნიაგით შუბლი გაივრილოთ.

სტუმრები დარბაზივით დიდ ოთახში შე-
რებილიყვნენ. ორი მამაკაცი ნარდს მისუ-
დომოდა, ახარტი აგორებდნენ კამათლებს.
სხვები პატარა არაბულ მაგიდაზე დომინოს
თამაშობდნენ. ქალებს კუთხეში მიდგმულ
დივანზე მოკვალათათ და ქორს ქორზე კინ-
დავდნენ.

ოთახში შესვლისთანავე სოლომონმა შეს-
ძახა:

— პენსიონერებს მზურვალე სალაში, თავი
კიროვის პარკში მგონია!

სტუმრები სოლომონს შემოეხევივნენ, ხელს
ართმევდნენ, შესციკინებდნენ, გვიხარია შენი
დანახვა, ხომ კარგად ბრძანდებითო.

მამაკაცებმა, სამადლოდ, ბადრისაც ჩამო-
ართვეს ხელი, ქალებმა კი გულგრილად დაუ-
კრეს თავი.

მარმარილოს მაგიდასთან განცალკევებით
მჯდომი დიდ უღლაშუბა ყმანელი კაცი, ზა-
ქარიამ სტუმრებს თავის თანამშრომლად რომ
გააცნო, რომელიდაც მხატვრის რეპროდუქ-
ციებს ათვალეირებდა.

ქალებმა კი მამინეე გაჭორეს მასპინძლე-
ბი: „ქალიშვილი ლამის დაუბერდეთ, აღბათ,
სასიძოდ უნდათო!“

— ლონდა, ლონდა, სადა ხარ, გამოდი, და-

მენახე! — გასძახა მეორე ოთახში სოლომონმა.

ბადრის ნაცნობი ფარმაცევტი შემოვიდა, სვედიმოსილ ლურჯ თვალებში იღვწალი ნალექელი ჩასდგომოდა.

— გაიცანი, ჩვენი ინჟინერია! — უთხრა სოლომონმა. მერე ბადრის მიუბრუნდა, გოგონა უჩვენა, მასპინძლის ქალიშვილიაო.

— ვიცნობ! — თქვა ერთბაშად ანითლებულმა ლონდამ და ბადრის ღიმილით ხელი გაუწოდა.

გარეთ მანქანის გახანგრძლივებული სიგნალი გაისმა.

— სამმართველოს უფროსია! — დაბეჯითებით თქვა ზაქარიამ.

მასპინძელი, დიასახლისი, სოლომონი და, ასე გასინჯული, რამდენიმე სტუმარიც წამოცვიდნენ, ხტუნვა-ხტუნვით ჩაირბინეს კიბე.

საპატიო სტუმარი თავისი უპირატესობის შვენივით, ქედმაღლური მანერით ყველას ხელს ართმევდა, დიდულვაშებიან ქაბუჯს თავზე თითი წამოარტყა, ბადრის კი ესეც არ აღიშნა. ჯერ ერთი, მხრებამდისაც ვერ მისწვდებოდა, და, ხელი რომ ჩამოერთმია, თავის სიდაბლეს უფრო ამკარას გახდიდა, თანაც ბადრი თვალში ეკალივით მოხვდა — ამ მამაცხონებულს ეს ვინ დაუპატივიათ, ასეთი თავხედის გვერდით სუფრაზე როგორ დაევდგო.

უფროსი დივან-სკამზე ჩაესვენა, ბატონკაცურად ფეხი ფეხზე შემოსდო.

— პატივცემულო თამაზ, დიდად გაგვახარებ თქვენი სტუმრობით! — შესცინა დიასახლისმა.

— ცოტა შემაგვიანდა, მაგრამ არ ვტყუივარ. გზაზე ადგილობრივი მრეწველობის მინისტრი წამომენია მანქანით, არ მომეშვა, ოჯახში მიმიპატივა, — მიუგო სამმართველოს უფროსმა.

— მინისტრი?! — გაიკვირვა რომელიღაც სტუმარმა, — ის ხომ ცოლშვილით გატარა ისვენებს?

— მერე ვინ თქვა არ ისვენებს? — არ დაინა უფროსი, — გუშინ სასწრაფოდ გამოუდგახათ, ახლა ისიც არ ბრძანით, არ უნდა ჩამოსულიყო! დილაზე აპირებს უკან გაბრუნებას, სხვათაშორის მთხოვა: „ორი დღით გატარა ჩამოსიგინებ, ჩვენი მოსკოველი შეფი ისვენებს, გატაცობ, გამოსადეგი კაცია!“

— მოდი და, ასეთი სასიხარულო ამბის გაგების შემდეგ ნუ იქვიფებ, დროს ნუ გაატარებ! — თქვა სოლომონმა და ლონდას სთხოვა, — რახან ბატონი თამაზი ასე გახარებულა, გვიმღერე რაზე!

ლონდა გაინახა, მაგრამ სამმართველოს უფროსმა სთხოვა თუ არა, გიტარას წამოა-

ლო ხელი, სიმებს თითი ჩამოქმედა და მღეროდა:

— მიმღერე რაზე, მხოლოდ ჩემთვის, იმღერე რაზე...

ლონდა დრო და დრო სამმართველოს უფროსს ღიმილით გადახედავდა ხოლმე. ეს ღიმილი კი ამოპობდა: „შენთვის ვმღერი, შენ გიგალობ!“

ბადრი განაპირა სკამზე იჯდა.

ასეთი არაფერი უნახავს — სამმართველოს უფროსის დანახვაზე სოლომონი მთლად შეიცვალა, მოიბუზა, კისერი გაზაფხულის მელასავით ნაიგრძელა. ნეტავი ლონდას რაღა დაემართა?! ლაპარაკს დროს თამაზს თვალს არ აცილებს, თითქოს მხოლოდ იმას ემუსაიფება, სხვებს კი არაფრად აგდებს... მღერის და, მიანდ თამაზს მისწერებია, თითქოს მხოლოდ იმის დატკობას ლამობს, აღტაცებული უფროსი კი ლონდას გატაცებით უსმენს, ანთებული თვალებით ეალერსება.

აივანზე ქალები მირბი-მორბოდნენ, ვაშლილ სუფრასთან ფუსფუსებდნენ, ვინ ჭურჭლს აღტაცებდა, ვის სამზარეულოდან საქმელ-სასმელი გამოჰქონდა.

ვახშამზე დაპატივებულ სტუმრებს არ ესაძლიათ, შემწვარ-მოხრაკულის სურნელმა კიდევ უფრო დაამშია და თვალი სუფრისაკენ გაურბოდათ.

მასპინძლის თხოვნით თამაზი სუფრის თავში დაჯდა. ლონდა გვერდით მიუსვენს, მეორე მხარეს სოლომონი გამოიჭიმა. დიასახლისმა დიდულვაშებმა ყმანილიკაცს მაგიდის ბოლოში შესთავაზა სკამი, თვითონაც მის გვერდით დაიჭირა ადგილი, მაგრამ მაშინვე წამოხტა, ჯერ დასაჯდომად ვერ მოვიცლიო.

ანკარუნდა დანაჩანგალი, აჩარუნდა ჭურჭელი.

ზაქარიამ ხორცის ღვეზელი ორ ლუქმად გააყალბა და ღვინით სავსე ჭიქა შემართა:

— შეგობრებო, სოლომონს თამაძობა მიუვლოცო!

— გაუმარჯოს, გაუმარჯოს! — ლაპარაკში დრო რომ არ დაეკარგათ, მოკლედ მოსჭრეს სტუმრებმა.

— დავითისა და ერეკლეს შთამომავალნი, ჭირვით შეჯავრება სმაში ასკინკილას თამაში, ჭიქიდან ჭიქაში გადახსმა. თუ ესვამთ, მამა-პაპურად დაველით! — განაცხადა სოლომონმა.

კაცებმა ქალებს პატარა ჭიქები შეუვსეს, თავისთვის კი დიდები გაილიციციეს.

— იცი, რა გითხრათ, — მორიდებით დაიწყო სოლომონმა, — დიახ, გაუმარჯოს ამ დიდებულ ოჯახს. ზაქარია, აფერუმ შენს ვაჯაკობას! ძვირფასო სტუმრებო... — შეჩერდა, ფიქრს მიეცა, — პო, იმის თქმა მინდა... ფუ ემშაკს! მამ ეს საქმეა, სიტყვა ენის

წერზე მოდგას და ვერ ეცდებოდა ეს, მწელი კოჭილა სიბერეს თქვე კაი ხალხო, რა პირში წყალი ჩაგიდგათ, ვერ უნდა შემახსენოთ, რის თქმა მიხდა?!

— გულთმისნები ხომ არ ვართ, ცოტა მაინც მივახსენებ? — თქვა ზაქარია.

— ეს რომ შემძლოს, თქვენი დახმარება რაღად მიხდა! მადროვეთ... უცენი გამახსენდა და ემანდ უცებვე არ დამეცინებოდა. პო, ის მიხსნოდა მეთქვა; ნათია ყოვლად წმინდა ღვთისმშობელია, ღონდაც დედას დაემსჯავს... ლამაზი, ნასწავლი, ზრდილი და, რაც მთავარია, უსაბუთო არსებობა. ინსტიტუტი წარმავლობით დაამთავრა, მსახურობს, ქალის კვლობაზე მეტი არც მოეხიზნება. მოკლედ, გაუმარჯოს ძვირფას სამუღეს! აბა გაუმარჯოს, გაუმარჯოს!

— ამინ! ამინ! — დაუდასტურეს მოქვიელებმა, მერე ყველამ საითთაოდ ადღევრძელეს ზაქარია და მისი ჯალაბი, თამადაზე თრჯერ მეტი ილაპარაკეს და ღკონოსაც მასზე ნაკლებ მონყურებულად არ დაეწაფნენ.

ქალებმა ფეხზე აუდგომლად წარმოიტყეს სადღევრძელო, ვითომც კიდევ ირწმუნებოდნენ ღვინოს არ გვახლებოთო, მაგრამ ქიქყვლამ გამოსცალა.

— მეტობრეპო, ზემი ხელით დაწურე, ვერძნის ღვინოა, შესეთი, გაამოთ! — მომაბეზრებლად გაიძახოდა მასპინძელი.

— ზაქარია, მტკიცება საეჭვო ხდება, როცა ამას არ მოითხოვენ! — თქვა ერთმა სტუმარმა.

— საოცარი ხალხი ვართ, ჩემმა მზემ! სუფრაზე გოჭებს, ქათმებს, ისდაურებს დავახსენებთ, ფაღსიფიციონებულა ღვინოა კი ვთქვამებით. ერთი გოჭის საფასურად იმდენი ღვინო მოვა, ორმოც კაცს ყირა-ყირა გადაიყვანი — თქვა მეორემ.

„ეს უბედურებაა, ნუთუ ასეთ შუქლებულ ოჯახშიც შაქრით გაკეთებულ ღვინოს გვასმევენ?“ — გაიფიქრა ბადრიმ და ღვინოთ საძუ ქიქვას დააცქერდა, გემოც გაუსინჯა.

მონითალო შემღვრული სითხე არ იყო სხემდენი, ღვინოს არ ჰქონდა სურნელი, ყელში სიმწარეს სტოვებდა.

თამადამ სტუმრებს სული არ მოათქმევინა. მოკლე სადღევრძელოებს წარმოსთქვაშდა. ქიქვამი არც თვითონ სტოვებდა ღვინოს, სხვებსაც მოუწოდებდა ძირამდე გამოეყალათ. სამშართველოს უფროსის ვასაგონად წარაშარა გაიძახოდა, ისეთ ხასიათზე ვარ, ედროთი რომ წამახსობა ღვინო, არ დაეთერებოთ, როდი ტრიაბახობდა! სასმელი არ ვეიდებოდა, თან რაც უფრო მეტს სვამდა, მით უფრო თამადად და დაღვებით ღვაპარკობდა. სახე კი გახურებული თონისათუ აუღელვარდა, ფალა-

ქალებული ცხვირის წვერი ნითლად გაღვრებულა.

სოლომონი ზოგად სადღევრძელოებს რომ მორჩა, თევშზე ჩანგალი ააჩხარუნა, და აღტაცებით დაიწყო, მაგრამ მის ხმაში სოყალბე გაიშმა.

— მამ დასაფასებელი არ არის ქართული პურ-მარილი! ამ უხე სუფრას უნდა ვუმაღლოდეთ, რომ დღეს ჩვენ თამაზ ზახარჩის გვერდით ვსხედვართ! მამ გაუმარჯოს ბატონ თამაზს, დიდად განსწავლულ ახალგაზრდა მუშაქს! — შესაჩა სოლომონმა.

— თრმოცი წლის კაცი ვარ, რაღა ღვინოს ჩემი ახალგაზრდობმა! ოცდათექვსმეტი წლის ღვე ტოლტოი თავს მოხუცად თვლიდა!

— მაშინ სხვა დრო იყო! ახლა ადამიანის სიციფებულ გაბანგრძლივდა.

— ესეც რომ არა, — ჩაერია საუბარში ზაქარია, — ტოლტოის შავალითი არ გამოგვადგება. ის ბრძენი, გენიოსი იყო, მაგრამ ყოფნა-არყოფნის ფილოსოფიას დიდად დრო შეაღია, სიციფილის შიშს ავადმყოფურად განიცდიდა!

ბადრი მოკამათებს ვერს არ უფდებდა.

ნეტაკი თამაზს პენსიონერება რატომღა ელაჭუყებიათ?! ან სოლომონს როგორ არ სტყვებია, ასე აშკარად რომ მღაქვებლობს. არა, ბადრი ბადრიც თაცს არ დაიმიცინებს, სამშართველოს უფროსს, როგორც ტოლი ტოლს ისე ადღევრძელეს!

თავისდაუნებურად კი სრულიად სანიხაღმდეგო თქვა, თან იმას ცდილობდა ხმისთვის დამაჯერებელი კოლო მიეცა:

— პტიციფმულო თამაზ, ფრიად მოხარული ვარ, რომ სედნიერება მზედა ნიღად ქიქვა ქიქვაზე მოგიტახუნოთ, — კოდეე იმის თქმას აძირებდა, დღევანდელი დღე ჩემს გულში ხამარადისოდ აღიბეჭდებოა, მაგრამ სამშართველოს უფროსმა ერთბაშად ზურგი შეაქცია.

სადღევრძელო რომ ჩამოთავდა, მრავალბიფერი შემოსახებს, მერე განურჩევლად ყველამ — ახალგაზრდამ თუ მოხუცმა იციკვა. სუფრის გასწერივ მთავარი სამშართველოს უფროსმაც გაიარ-გამოიარა, ღონდა ჩათამაშა: აი, ახლა უნდა გვენახთ ტაში!

სამშართველოს უფროსის მიერ აბურად აგდებამ ბადრის გუნება ნაუხდინა, ისე როგორ ვთლვარ, ჩემი სიტყვის გაგონებაც არ უნდა, პირუტყვივით თვალს არ მისწორებესო.

მტანჯული ფიქრი რომ გვექარებებია, ღვინოს მიტენა, ყველა ქიქვას ძირამდე სცლიდა. სასმელმა ნათამაშამ, მზიას ნათქვამი ფახსენდა: „მთავარი სამშართველოს უფროსს, რაც უფრო მაგრად დაუდგები, მით უფრო ანგარამს გაგიწევსო!“ თამაზს აგდებით უმხურდა, ერთი-ორჯერ სიტყვაც შეანაცვტინა, თქვენ ხომ ბრძანეთ, სხვასაც დააცადეთ.

საქართველო
საქართველო

თითონ კი ენას არ აჩერებდა. ბოლოს თამაზისა და ლონდის შუა, გადაჯდა, ვის ზურგი შეაქცია, ქაღს გადაფარა. თამაზის გასაგონად ლონდას განუცხადა: „რახან ღმერთმა ერთმანეთს კიდევ შეგვახვედრა, სიყვდილდ ვეღარ დავგავიწორებს!“

მთავარი სამმართველოს უფროსი გატყუებული იჯდა, ბადრი ბადრიძე სიფხიზელში თავხედია და, ალბათ, სიმთვრალეში დასაბნეული იქნება. თუ დროზე აქაურობას არ ვაქცევდა, ნამდვილად წამყურელებს, უფრო სიტყვებს შემოჰკადრებს და, ვინ იცის, იქნებ სახეზარადოდ გამოიწიოსო.

— თამაზმა, თითქოს რაღაც გაახსენდაო, ერთ-ბაშად განაცხადა, შეტი დაჩვენა აღარ შემიძლიაო, და მასპინძლის თანხლებით ოთახიდან გავიდა.

— აი გონიერო კაცი! მოახივით გაუტია, გემოზე გამოცდა, არც ღვინო მოიკლო, მერე ადგა და წავიდა — თქვა დაბობებული ხმით სოლომონმა, მთავარი სამმართველოს უფროსის ვახუშტისთანვე წელში რომ გაიმართა და კისერი მოიღერა.

— განდასა სამართლე? — მიუღო რომელიმე სტუდენტმა, — მთავარი სამმართველოს უფროსი უმეცარია, ხეპრე!

— რა თქმა უნდა ჭკუით თავს ვერ გამოიღებს. — დაუდასტურა მეორე სტუდენტმა.

შენამე კი წაიღებარაჯა: — სამაგვიროდ ქედმატლობით ვერაფერს შეუძლებს!

— როგორც იყო, გავისტუმრე ტრაბახით კურსი გამოიჭყედა, ცოტა მოითმინეთ, უფრო მალე წავალ. — ამბობდა ოთახში შეშვებულსაველი ბაქარია.

ბადრიმ ლონდას წასტყუებულა, გარეთ გაგაფეთ, სალაპარაკო მიქცხო. ლონდა დასთანხდა.

გაჩახახებულ ენოში სიჩუქ სუფეჯა. დაშვიანებულ თორი პეკეა დახვეოდა. მიღვიპ სულმოძრავ მწერისა გადაგმენტია.

ისინი გრძელ სკამზე დასხდნენ, სურათი შემოედებულ ცანაჭურში.

— ლონდა! — კი არ თქვა, წამიღერა ბადრიმ, თან მისკენ გადაიხარა, მჯავზე ხელი მოჰკიდა. — შენმა სიღამაზემ თვალი ამიხილა, გონება გამიხსნა! ეტყობა კაცი ცხოვრებაში ერთხელ ხედება ისეთ ქაღს. ქაღსზე რომ შეშლის!

— არ მჯერა! — და ვაფის მჯავზე მოჭერული თითები ხათითაოდ მოიკიდა, თუმცა გულში ზეიმობდა, ქაბუკი რომ ასე მოხიბლა.

— რა დაწყველილი ბედი შექცა! შენი სიტყვა არავის სჯერა. დედას გუფიყებს, ნახვისთანავე შემოიფარდის მსმენია, ქალი ხედება კაცს რომ მოეწონებაო. ხუთუ შენ ვერ ივრძენი?

ლონდა დუმდა. გადაჭდობილი გულში ვაფსანე შემოიწყო, სკამის საზურგეზე გადაწვა და მეოცნებე თვალი ცაფხის ტოტებში გაჩხირულ მთვარეს გაუშტერა:

— რა იოლია სუნთქვა!

— ეჰ, მე კი სული მებუთება! — ამოიხარა ვაფმა, მკლავზე ხელი წაატანა და განაგრძო, — ალბათ, გგონია, რომ ღვინო მალე-პარაკებს? აი ნახე, ფხიზელიც ამას გეტყვით — და შევეცადა წელზე ხელი შემოეხვია.

— შემეშვი, მე ეს არ მინდა! — ქალი ვაფს ხელიდან გაუსწორა, განზე გაიჩინა.

— რატომ გაშირიხარ? თითსაც აღარ დაგაკარებ! — თქვა ვაფმა და ქალთან, ახლოს გადაჯდა.

— ხო, თითსაც აღარ დამაკარებ! — გამოაჯაერა ლონდამ.

ერთხანს ჩუმიდ ისხდნენ, მერე ვაფმა თქვა: — არ მინდა გული დაგწყვიტო, მაგრამ გაჩუმებაც არ შემიძლია. ვერ გამოიტია სამმართველოს უფროსს რა თავს ანონებ, მისგან რას გამოელი, რაში გჭირდება?

— სუფრამაგის საპატრიარქოვოდ გავშალეთ. მამა და სოლომონი დიდი ხნის შეგობრები არიან. სოლომონს სამსახურში საქმეს კარგად ვერ აქვს, თამაზს შეუძლია დაეხმაროს. — რახან ასე გულდადილი ხარ, ბარემ ისიც გაამეგებინე. დიდულვაშება ყმანვილკაცი უნდა!

ლონდამ გაიცინა: — ნომრევაწზე მეკითხები? ნეტავი ის რალამი გაინტერესებს! მამარჩმის თანამშრომელია, გუბმარება, საქმეს გვეკეთებს!

ლონდამ შუალამიმდე გაგრძელდა. სუფრის წედრები რაც უფრო თვრებოდნენ, მით უფრო ღვინოს ეტანებოდნენ. თავს არც ბადრი ზოგავდა. მან უცებ ქიქა შემართა და ცალი თვალით გახედა:

— ეერ გამოიტია, ქიქავი ღვინოა, თუ ლონდა? მან ეპითხელ კიდევ გაუმარჯოს ლონდას, გაიგეთ! — და ერთი გადაკვრით ქიქას ძირი გამოუჩინა, კისერი მოსწვდა, მოეშვა, მის შემურუს აღარ გააოცებდა თქმა, ბოლო ქიქაა, კაცს რომ ბოლოს უღებსო.

ბადრი დასახლის ხელზე კოცნით გამოეწმევალობა, ლონდას ბოლოს თითები მკერდზე მოიხებდა: „ეჰ, მეტი არაფერი მინდა, სულ ასე მქონდეს შენი ხელები გულში ჩაკრული!“

ლონდამ ხელი უცებ გამოსტაცა. ზაქარიაშიც მოისურვა თბილისში წასვლა, სახლს უპატრონოდ ვერ მივატოვებო, და მანქანის უკანა სავარძელზე სოლომონის გვერდით მოაკალათა.

ბადრი შოფრის გვერდით დაჯდა. მანქანა დაიძრა თუ არა, საზურგეზე გადაწვა, ისეთი შეგრძნება პკონდა, თითქოს კარუსელზე იჯ-

ჯელო აიღოს, განა ეს პატიოსნების დაღატაკია, გროშებზე გაეცვალა? დომენტი, დამიჯერე, სანამ ახალგაზრდა ხარ ოჯახზე იფიქრე, თორემ მერე ინანებ!

მავრამ, ცოლ-ქმრის ლაპარაკს რომ ყურს უგდებდა, სიძე სახლიდან გაიფულა თუ არა, გულქანს ეცა: „ის კი არა, შენა ხარ დამნაშავე! რახან ასეთი გაუგებარია, ნეტავი რაღას ელოლიავენ, რაღას ემუდარები. კატეგორიულად განუტყობადე, ქმართან სიღარიბეში სულის ამოხდომას მარტოხელად ყოფნა მირჩევნიათქო! ქალის სიღამაზე კაცის ნებისყოფაზე მეტი შეუძლია აი, ნახავ, თუ ფეხებში არ ჩავივარდეს, ყელის ანეით არ შემოგებტვინოს, შენი მონა-მორჩილი ვიქნები, შენს გულისათვის არაფერს მოკერძობი!“

იმავე საღამოს გულქანი ქმარს მეორედ ნაქნუბა, მთელი ჩემი დღენი ხელმოკლეობაში ხომ არ უნდა გავატარო, როდემდის ვიყო ყველაფერს მოკლებული, მონატრებული, დაბალტყერიან ბინაში სუნთქვა მიჭირს, შხის სხვი მინატრება, მხრეთი ვერ გამოიშლია. ასეთ სიტუაციაში სი მირჩევნია, უქმრო ვიყო, მარტოობაში გავატარო სიცოცხლეო.

ცოლის სიტყვებმა დომენტი დაანადვლიანა, დანა პირს არ უხსნიდა, ვახშაშზე უარი თქვა, მეგობარმა დამპატივა ხინკალზეო.

ლოჯიაში განცალკავდა, ფიქრს მიეცა.

აღარ იცის რა ქნას, რა იღონოს? თრი ნელია სადისერტაციო ნაშრომი წარადგინა, როგორც იყო ოპონენტები დაუნიშნეს, მაგრამ არცერთ მათგანს ჯერ რეცენზია არ დაუნერია.

სამეცნიერო საბჭოს მდივანმა გააფრთხილა, უმჯობესია იფიქროთ სადისერტაციო ნაშრომის ცალკე წინადად გამოქვეყნებაზე, ან რომელიმე ჟურნალში დაბეჭდვაზე, უამისოდ დისერტაციის დაცვა შეუძლებელიაო.

ჟურნალის რედაქტორმა, სადაც მასალა პქონდა დასაბეჭდად მიტანილი, ლაპარაკიც არ ისურვა, განყოფილების გამგეს მიაკითხეთო. არც განყოფილების გამგემ მოუსმინა ბოლომდე, ბევრ მნიშვნელოვან თარიღს ვერ ეხმარებოდა, სადისერტაციო ნაშრომების დასაბეჭდად ვისა სცხელაო.

მავრა, სულ იმას რომ ცდილობდა ოჯახში ებატონა, გულქანს ჩასჩიჩინებდა, ნეტავი ჩვენს ვაჭბატონს რა ღმერთი უწყურება, აფთიქარმა ზაქარია გამიჩიჩინებ როგორ უნდა აჯობოს. ნათია არ გახსოვს, ჩვენს მეზობლად რომ ცხოვრობდა ნინოშვილის ქუჩაზე, აი იმის ქმარზე გეუბნები. ამასწინათ ნათიამ მისაყვედურა, რა იქნება, ერთხელ შენ და გულქანი სტუმრად მენვიოთო. თურმე ყელამდე საყენი არიან. სახლში პაციენტების რიგი უყენიათ. ადექი და, დომენტი მათთან

ნაიყვანე, ნახოს ხალხი როგორა ცხოვრობს. იქნებ თვალი აეხილოსო.

რაკი დედა არ ეშვებოდა, გულქანმა ერთ მშვენიერ დღეს ნათიას დაურეკა, თავი შეახსენა, მოიკითხა და მერე უთხრა, „გავიგე ახალი აუჯი გიყიდათ, შე და ჩემს ქმარს მისი ნახვა გვინდა, თუ არ შენუხდებით, გაახლებითო“. „ძველი მეზობლები ვართ, რა ნებართვას თხოვლობ, მობრძანდით, გაგვუბარებთაო“, მიუგო ვამიერძის ცოლმა.

როცა ტექსი მცხეთის ქუჩაზე ფასად მოჩუქურთმებულ თაღოვან სახლთან შეჩერდა, დომენტემ გულქანს გადაუღაპარაკა:

— ესაა ზაქარიას სასახლე?

— გახლავს? — მიუგო ფარული ნიშნის მოგებით გულქანმა, მისმა თვალებმა კი თქვა: „შენი თავი აიგდე მასხარად, ორ კოლოფიანი ბინის პატრონს, რა ხმა ამოგლეხა!“

კარი ზაქარიამ გააღო.

— ამით ვის ვხედავ, ჩიჩრი კედელს! — შესძახა მასპინძელმა, ორივეს მედიდურად ჩამოართვა ხელი და პირველ სართულზე დარბაზივით ფართო ოთახში შეიპატავა.

ფერაქებს თვალი მოსტაცა ზღვის კენჭებით მოპირკეთებულმა ბუხარმა. კუთხეში მიდგმულ პატარა მაგიდაზე ოჯახის დიასახლისი, მოკლე შეკრებილ თმაზე ნითელი ვინრო ბაფთები რომ დაებნია, დიდუღავაშვიან ყმანელიკაცს ქადრაკს ეთამაშებოდა.

— როგორ მოხდა, რომელმა ღმერთმა ჩამოგადგოთ! — თქვა დიასახლისმა, ფეხზე ადგომაც რომ არ ისურვა, თან ოდნავ დაყოვნებული ხმით ისე უთხრა, დაბრძანდითო, თითქოს დაეგებოდნენ თუ არა, მისთვის სულერთი იყო და ზრდილობის გულისთვის იჩინდა თავაზიანობას.

— ჩემო კეთილნო, იცნობდეთ ნოშრევანს, ჩემს თანამშრომელს! — თქვა ზაქარიამ, და ამით, თითქოს ისიც აღნიშნა, ხელმძღვანელის პოსტი რომ ეჭირა.

— მპატიოთ, თამაშმა გამოიტაცა, ბარემ ამ ხელს დავამთავრებ! — მოიბოდიშა ნათიამ.

— ითამაშე, ითამაშე, სტუმრებს მე მივხედავ! — ცოლს მოფერებით მხარზე ხელი გადაუსვა ზაქარიამ.

— საქართველოში ჭადრაკი მოდაშია. მართო გოგონები კი არა, ბანოვანნიც ეტანებიან! — ორპირივით გაიციანა დომენტემ.

— რა იქნება, ღმერთმა მონყალების თვალით რომ გადმოგვხედოს! გაუმაძღრები არა ვართ, არ ვიხარებთ, საბურთალოს ჩემპიონბასაც დავეჯობებთო.

— ეს ცოტა არ იქნება? — შეკითხა ღმერთით ნოშრევანი.

— კაცია და გუნება, მეტი არ გვიანდა!

— მიიწე რატომ? — დინტერესდა დომენტიც.

— ასე მოუხვედრებლები როგორ ხართ? დღეს საბურთალოს ჩემპიონობა მსოფლიოს ჩემპიონობის თანაფარდია. ყველა საერთაშორისო ტურნირსა და მატჩში გამარჯვებულნი ხომ აქაურები არიან?

მხველისიტყვაობით კმაყოფილი მასპინძელი ხან სტუმრებს უმზერდა, ხან სტენჯს აცქერდებოდა, უკვირდა, ეს რა შეუსწენარი და გავგონარი ხალხია, ასეთი ძვირფასი გამოყენა თვალს როგორ არ სტაცებთო.

წრე კედელზე გაკრული ვებერთელა ირანული ხალიჩა დაფარული იყო ვერცხლის ხანჯლებით, ხმლებით, კაციანი თოფებით, დამბალებით, სხვადასხვა ფერის ჩოხა-ახალუხით, მუზარადებით და ჯაჭვის პერანგებით.

ზაქარია თითქოს რაღაც საყურადღებო ამბავს თქმას ამირებდა, მაგრამ შინაგანი ყოყმანი ვერ დაეძლია. ბოლოს სტენჯთან მივიდა, ვერცხლის ქარქაშისანი ხმალი ჩამოიღო.

— დომენტი, აი ეს ხმალი ფასდაუდებელი რელიქვიაა, თურმე ალექსანდრე ბატონიშვილს ერტყა ნელზე!

— მერე ვინ დაადგინა ალექსანდრე ბატონიშვილის სულიაო? — იკითხა მოვერცხლილ ქარქაშის ელვარებით თვალდაბრეცილმა გულქანმა.

— რა დადგენა უნდა, როცა ეს ქარქაშზე აწერია! — განაცხადა მედიდურად დისასხლისმა.

— აი, იწებეთ, საკუთარი თვალთი წაიკითხეთ! — სხაპასხუებით თქვა ზაქარიამ და შემართული ხმალი სტუმრების ცხვირწინ შეატრიალა.

— გენდობით, გჯჯერა! — გაიძახოდნენ ფერაძეები და, იმის შიშით ზაქარიამ ხმლის წვერი თვალში არ გვატაკოსო, განზე იწვედნენ.

— გინდა დაიჯერე, გინდა არა, ასეთი კაციანი თოფები საქართველოს არც ერთ მუზეუმში არ ინახება! დამბალები თავის წონა ოქროდ ფასობს! — ამაყად თქვა ზაქარიამ და ხმალი კედელზე დაკიდა.

— მე თქვენ ადგილას ამ უნიკალურ ნივთებს სახელმწიფო მუზეუმს გადაეცემდი. ათასობით მნახველი ეყოლება, ყველასათვის ხელმისაწვდომი გახდება! — შენიშნა გულქანმა.

— როგორ გკადრება, ასეთ აუნონავ საუნჯეს ვინ სულელი გაასაჩუქრებს! — განაწყინდა დისასხლისი, — ეს ყველაფერი სამშობლოს საყვარულმა შეგვაძინა, მნახველები კი აქაც ბლომად მოდიან.

— ის კი არა, მუზეუმს მე ჩაებარდება, ამ რელიქვიებს კი ვერ შევუღვები! — თავის

მხრით განაცხადა განანჯნებულმა ზაქარიამ.

ნომრეყანს გაელიმა და უნებლიეთ გულქანს დააქვერდა. ქალს სუნთქვა შეეკრა, ტკილიმა ფრანტელმა თავში რომ დაჰკრა, თხემით-ტერფამდე ჩაურბინა.

ნათიას არც ნომრეყანის ღმილი გამოჰპარვია, არც გულქანის თვალბეჭით ანთებული ენების სხივი, აღმური წაეკადა, უნდოდა აყვირებულყო, მაგრამ მიზეზს ვერ პოულობდა, ბოლოს ქმარს შეუბღვირა, მუჯღუგუნო წასცხო, რითაც უბრძანა, თავიდან მომწყდით, თორემ ჯავრს შენზე ვიყრიო.

ზაქარიამ გაცლა ამჯობინა, სტუმრები მეორე ოთახში გაიპატტა: „მოპრძანდით, ჩემი კაბინეტი დაათვალიერეთო“.

დარბაზდახურულ ფართო ოთახში, მრავალსართლიანი არაბული ქალი რომ ბღღერიანლებდა, გინკოლოგიური სავარძელი, ზენარგადაფარებული ტახტი და მოძრავი მაგიდა იდგა. ორი შინის კედლებიანი კარადა სინჯარებით, სხვადასხვა ამშულებითა და კოლბებით გამოეჭყვინდა.

დომენტიც ცნობისმოყვარეობით შეათვალიერა ოთახი, და დაიჩილა, სახლში ვინ ჩივის, ნეტაეი სამსახურში მქონდეს ასეთი მოწყობილი კაბინეტიო.

— შენ ისა თქვი, საკუთარი გქონდეს, თორემ სამსახურში რა სანატრელია, — წაილაპარაკა გულქანმა და სიტყვას ირონიული სიცილი დაატანა.

იმით წახალისებულმა რომ სტუმრები აღფრთოვანდნენ მისი კაბინეტით, ზაქარია ფერეფანში დატანებულ ფართო კიბით ფერაძეებს მხოლოე სართულზე აუძღვა.

ოთხ ოთახში საზღვარგარეთული ავეჯი ელავა.

გულქანის აღტაცებას საზღვარი არ ჰქონდა, დიდებულა, ასეთი ძვირფასეულობა ჩემს თვალს არ უნახავსო. მასპინძელმა დახურულ აივანზე მდგარ მრგვალ მაგიდასთან მიიპატტა სტუმრები.

ლაშქარიამ მაშინვე ორი ბოთლი შამპანური ამოიტანა.

ზაქარიამ ფერაძეები ცალ-ცალკე ადღეგრძელა, სულ ტყუპადა ხართ და არ მინდა ამ პატარა ქიქარში ერთად მოგახვედროთ. განსაკუთრებით ქალის სადღეგრძელო გააგრძელა: — გულქან, კაი ხანია არ მინახიხარ! ოდნავადაც არ გამოცდილხარ! ღმერთსა ვთხოვ, სულ ასეთი ახალგაზრდად გამოიყურებოდე, სიბერე არ შეგტყობოდეს, — და ერთი გადაკერით სირჩა გამოსცალა, — იფ, იფ, ეტყობა ჩვენებმაც ისწავლეს შამპანურის დაყენება, პირდაპირ ძარღვებში გაგონა.

შესთა თუ არა სადღეგრძელო, ზაქარიამ მაშინვე სირბეი შეაყნა:

— დომენტი, შენც გავიმარჯოს! — და ქი-
ქა დომენტის მიუჯახუნა, — ამახინანდელი
ჩვენი საუბარი არ დაშინებია. ახლაც იმ
აზრისა ვარ, უანგარო, უმნიშვნელო ადამიანი
ხარ, მაგრამ ქუთის შე გჯობია. აი რა-
ტომ? ამ ქვეყნად მარადიული არაფერია!
ჩვენც წუთისოფლის სტუმრები ვართ, მაგ-
რამ ცა ქუდად არ მიგვანინა, დედამინა ქა-
ლაშნად. გვგონია სულ ასე ყინიდა და არ-
ხეინად ყინებიერებთ სამზეოზე. დემართო დი-
დებულო, კიდევ კარგი ასე დანესუ, თორემ
უამისოდ ადამიანი სიცოცხლითვე მკვდარი
ქნებოდა. პოდა, სანამ სული გვიდგას, უნდა
იქნებოროთ, დრო გაატაროთ. აჰ, თავებუ-
ანად ფილოსოფიაში გადავეშვი, არა? რას
იხამ, ცხოვრებას თავისი ფილოსოფია აქვს!
პო, ის მინდოდა მეთქვა, ამ ქვეყნად მხო-
ლოდ დოვლათია მარადიული! ვერავინ შეგე-
ცილება, ნილში ვერავინ ჩაგვიდგება! და თუ
სიცოცხლში დაგროვდა ქონებას ვერ აიხვი-
სებ, გიყვარდეს, შეილება და შეილიშვილება,
მარშანდელ თოვლივით გააქრობენ!

— გეყო, თავი ნუ აგვატყუე შენი ბრძნუ-
ლი აზრებით! — შეანვევტინა ზაქარიას ნა-
თამ.

— რახან არ მიცდით, რა ვენა, მოკლედ
მოქარი. იცოცხლე, იხარე, იბედნიერე. ამაზე
სუტო როგორ დაგლოცო? — თქვა ზაქარიამ.

— კარგი და, რატომ იმას არ უსურვებ,
შენც ჩემსავით მოიხმარე ქუთა, დასახლდი,
მხრები გაშალდი! — სიტყვა ჩაუგდო გულ-
ქანმა.

— ეს თავისთავად იგულისხმება, რადგან
უამისოდ არც სიცოცხლეს აქვს ფასი, ვერც
გახიარება, ვერც იბედნიერება!

დომენტი ზაქარიას ყურადღებით უსმენდა,
მართალია ახდა-უბდას ლაპარაკობს, მაგრამ
ხანდახან ქვიანურსაც გამოუჩერებს ხოლმე.

ნათამ ზაქარიას ნომრეკვანზე ანიშნა, ახლა
ეს ადღეგრძელო.

ზაქარიას თითქოს ფრთები გამოესხა, დიდ-
მნიშვნელოვნად წარმოთქვა:

— ასეთი ხასიათი მქვს, არ შემიძლია კარ-
გი მომავლის ახლგაზრდას პატივი არ ვუღ-
არ დავებმარო! ნომრეკვანმა იმითაც შემეყუარ-
ა თვით, რომ ზრდილია, გამგებო, სულ იმის
ცდამისა, შრომა შემომსუბუქოს. ნათია ბაზა-
რში თავისი მანქანით დაჰყავს... გავიმარჯოს,
ჩემო პატარა მეგობარო, კეთილო, დაუზარე-
ლო ადამიანო!

დომენტომ როგორც კი დინო შესვა, გულ-
ქანმა სირჩას ნაბატანა ხელი, ვახს შესცინა,
და, თითქოს წყრილია ხმით თავს იწონებსო,
განახებით თქვა:

— ნომრეკვან, გავიმარჯოს!

ნათია გრძნობდა, რომ გულქანს ყმანყოლ-
კაცი შეუტარბა, შურით აღივსო, ამიტომ მის

ჯინზე ვახს. აღურსით უშურდა. განახებუ-
ლი, გულში ჩამწედილი ხმით წარმოთქვა:

— ნომრეკვან, იდღეგრძელე, შემოგველე!
ზაქარიამ ბოლოს ცოლის სადღეგრძელო
შესვა:

— მეგობრებო, შამპანურის ჭიქიდან ყვე-
ლა კეთილ. ლამაზ ადამიანებად შესახებით...
ნათია კი... ეჰ, რატომ არ ძაღმის ენით გა-
მოთქვა ყოველივე ის, რასაც ვგრძნობ და
განვიცდი! დემართო არ არსებობს, მაგრამ
იმას ვინ დამაჯერებს, ჩემს ცოლში რაღაც
არ იყოს ღვთიური? თუ რამ მამადია, თუ
წუთურებამი რაიმე მივაღწიე, ნათისა უნდა
ეუმაღლოდე! ნათია, ჩემი თერთო შრომანო,
დემართმა უშენოდ, ერთი დღეც არ მიცოცხ-
ლოს, მერე კი, როცა მოუსაველეთში გავემგ-
ზაერები, გინდა იცოცხლე, გინდა არა, თუმ-
ცა სასიკვდილოდ არც მაშინ მემტებო... ამი-
ტომ სულ იცოცხლე! ახლა კი ერთ რამესა
გთხოვ, თუ ჩემი ხათრი გაქვს, სამადლობელი
ჩემი საყვარელი ლექსის ნაკითხვით გადაგვი-
ხადე!

— ქალბატონო, ნათია ლექსებსაც სწერთ!
— გაიოცა დომენტი.

შამპანურმა ნომრეკვანიც მოიყვანა ხუმრო-
ბის ხაზითზე:

— ლექსიც არის და ლექსიც! ნათისთანა
ნიჭიერი პოეტი ქალი მეორე არ მეგულება
საქართველოში!

ნათია უარობდა, ლექსი ზეპირად არ ეიცო,
მაგრამ რაკი ქმარი არ ეშვებოდა, განაცხა-
და, მამ რვეულს მოეიტარო, ნამოდგა, ვინრო
კება მსხვილ კანჭებზე შემოტმასნოდა და შე-
მართული მოკლე ნაბიჯებს ისე ადგამდა,
თითქოს მიდევანესო, აღუღუნებული მტრე-
დივით თავს აქეთ-იქით ღუნავდა, რათა გა-
ჩახსახებული ჭალის შუქზე ბრილიანტის სა-
ყურებში თვალისმომჭრელად აბრჭყვიანე-
ბოდა.

— მომიყვდეს თავი, ლაპარაკში გავერთე
და სულ არ გადამეინჯდა, ლონდა როგორ
არის, ხომ არ გათხოვილა? — იკითხა გულ-
ქანმა.

— კარგადაა, აღბათ დღეს-ბეღელ ვჯარს და-
ინერს! ახლა რაიჯანმართულობის განყოფი-
ლების გამგებთანაა ბავშვის დაბადების დღე-
ზე! — მიუგო ზაქარიამ.

ნათია დიდი შემოქმედის ფარად, ლექსის
კითხვის დანყების წინ შემოფოთებამ მოიყვა.
მღელღარებით ნაკითხა ცნობილი პოეტის
მიბაძვით დაწერილი ლექსი, მისივე სტრო-
ქონითვე რომ იწყებოდა: „ოდესღაც დი-
დი ყოფილა საქართველო“, და ამითვე
მთავრდებოდა. ლექსის ნაკითხვის მერე კი
სიმშვიდე დაეუფლა, გაეღიმა. ნომრეკვანი უს-
მენდა ნათის და გულში გაოცებას გამოთ-
ქვამდა, ქმარი კერძო პრაქტიკით რამზელა

ზიანს აყენებს ერს, ცოლი კი საქართველოზე ლექსებს წერს, ხალხის გამრავლებასა და ქვეყნის აღორძინებას ნატრობს. აი ესეც პროზა და პოეზიაო!

ნათიას ლექსი ყველაზე მეტად ზაქარიას მოეწონა, ტაში ღონივრად დასცხო, მაგრამ არაღონ აყვა.

— რა ხანყენია, რომ მწერლობაშიც ძმობიჭობამ, დეიდაშვილ-მამიდაშვილობამ მოიკიდა ფეხი! გამოგიტყდებით, ნათიას მალულად ეს ლექსი რამდენიმე რედაქციას გავუგზავნე. ყველამ ერთიდაიგივე მიპასუხა, პოეტმა ახალი სიტყვა უნდა თქვას, თქვენი ლექსი კი სხვისი გავლენითაა შეთხზულიო. კარგი და, ეს მამიდაშვილები, რომელ ლექსებსაც ბეჭდავენ, ყველა ერთმანეთს არ ჰგავს: ბუნდოვანებით, უშინაარსობით, არაფრის მთქმელი ფრაზებით?!

— ვერ გამოვიცა, ჩემი გულისათვის რატომ წუხდება? ლექსს საკუთარი სიამოვნებისათვის ვწერ, — მედიდურად თქვა ნათიამ.

— პოეზიის სიყვარული ამას პეტია. ყველა ჭეშმარიტ ხელოვანს ხომ ხალხის აღიარებაზე მეტად საკუთარი ნაწარმოების მხატვრული ღირსება ანიჭებს ბედნიერებას? — განაცხადა ზაქარიამ.

— ასე არ იყო სულმნათი ბარათაშვილი! შთაგონება აწერინებდა ლექსს და არა განდიდების სურვილი და ისე წავიდა ამ ქვეყნიდან პოეზიის მადლით ცხებული, მარგალიტების მკინძავი გენიოსი, სტრიქონის დაბეჭდვასაც ვერ ეღობო! — თქვა დედმწიშენელოვნად ნომრევანმა, თუმცა მის ხმაში ნათიას მიმართ მალული დაკონიუტე გაისმო.

— ერთი ნულითი — მაგიაზე ხელი დასცხო ზაქარიამ, — აი როგორ მოქმედებს პოეზია ადამიანებზე. ეს სადღეგრძელო ნათიას ლექსმა შთამაგონა. მოდიოთ და, ჩვენ კურთხეულ ქვეყანას გაუმარჯოს, დიდებული წარსულის მქონე ერის მრავალგამიერა იყოს! პოეტს იმხელა კი არ დაეწივლოს, ოდესღაც დიდი ყოფილა საქართველო, არამედ სიამაყით წარმოეთქვას, ივერთა მხარე ასეთი დიდი არასოდეს ყოფილაო.

— ღმერთო ისმინე! — ფეხზე ადგომით თქვა დომენტიმ, — ბევრიც რომ მიინდომო, უკეთ ვერ იტყვი!

— ამინ! — წაილაპარაკა ნომრევანმა და ღვინო ყველაზე უწინ შესვა.

— საქართველოც, ასე მტერი დაგელოცოს! — ზაქარიამ ცარიელი ჭიქა მაგიდაზე ისე აზარტულად გააგორა, იატაკზე გადავარდა და დაიშხვრა. და ხმაილადა დასძინა, — მარადიული ვრო, შენი მოშურნე და ავად მსხენებელი ასე დაიშხვრეს, გაყამტვერდეს! გულქანმა ქმარი სუფრიდან ძლივს წამოაყენა, ზაქარიასავით იმასაც გაუტტბა ღვინო.

მასპინძელი ჭირვეულობდა, რა გეჭარბათ, დაბრძანდით, სადღეგრძელოში მარტო დაუღვევლიო, მაგრამ წაანყდა თუ არა ცოლის რისხვით სავეე მზერას, უმალ წამოხტა და სტუმრებს წინ გაუძღვა.

ნათია და ნომრევანი ისევ ჭადრაკს მიუსხდნენ.

სტუმრები და მასპინძელი გარეთ გავიდნენ. დომენტი შუა ქუჩაში გაჩერდა, ლამპობნებით გაჩახახებულ სახლკარს ზვიადად შეხედა.

— ზაქარია, ვაგაკი ხარ, სახლი შენ დიტრამახე!

სტავი, ჩვენ როდისღა მოვესწრებით ასეთ ცხოვრებას! — თქვა გულქანმა.

— თუ ღმერთი გნამთ, ნუ წუნუნებთ! — და ზაქარიამ დომენტის მხარზე ხელი დასცხო. — ძამიკო, მარტო ხელფასით ვერაფერს მიაღწევ. ამასთანავე, შემოსავალი ყოველთვის ნაკლებია ნავარაუდევზე. ციდან არც ფუფაღა ჩამოგყურის ასმანეთიანებს! ამიტომ უნდა მიდგე-მოდგე, ხელი გაანძირო, ფხა გამოიჩინო!

— სულ მავას არ ჩაეჩინებ, მაგრამ ვის უჯერებს! — გულდაწყვეტით ამოიოხრა გულქანმა.

— ველარ გამოვიცა, ექიმმა კაცმა ვიჭერდო, ქრთამი ავილო, თუ რა გააკეთო? — თქვა დომენტომ.

— რას ამბობ, თუ მექრთამეობა დაიწყე, შენც ახლა სულ დასტა-დასტა ფულს მოგიბენინებენ! — გააღიბარხარა გულქანმა, — მერე ზაქარიას მიუბრუნდა: — შენ ის ურჩიე, პრაქტიკულად როგორ მოიქცე!

— თუ გინდა, რომ კურძო პრაქტიკა გქონდეს, პაციენტები მიიზიდო, უწინარეს ყოვლისა, კაბინეტი კარგად მოაწყე, კარადებში, რაც შეიძლება მეტი სინჯარები, ამბულბები, სამედიცინო ხელსაწყოები დააღაგე. ადამიანებზე ეს დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს. კლიენტებს დაუყვავე, ანუ გავე, ოპერაცია გაუადვილე, ისე უნებლად გავაკეთებ, ვერც გაიგებ-თქო! ყოველთვის შეინარჩუნე სიმშვიდე, იმოქმედე თამამად, გაბედულად! ჯერჯერობით, პაციენტები ნაკლებად გელოდება. დასაწყისში მეც ასე ვიყავი, ახლა კი საქმის ვეღარ ავდმოვარე! პირველ ხანებში ავადმყოფებს გადმოგიგზავნი, თუ გინდა, რომ სახელი მოიხვეჭო, ხალხს თავი შეაყვარო, თითოორილა სანყალსა და უპატრონოს ფულს ნუ გამოართმევ, ზოგჯერ ქალიშვილის შემცდენელ მამაკაცსაც შუტე, აი შე მატყურა, გოგოს კდემამოსილება წაართვი, ახლა დედობასაც ართმევთქო. ასეთი ამბები ხალხში უცებ ვრცელდება!

დომენტი დუმდა. ეს კი გულქანმა სასიკეთოდ ჩათვალა, ეტყობა ზაქარიას რჩევა-და-

რიგებამ მდღარი აზრები შეურყია, მეც რომ შევგანო, იქნება ქუაზე მოვიდესო. თან ისიც აიშვებდა, შეზარხოშებული ქმარი დამ-
თმობი ხდებოდა, ყველა სურვილს უსრულებ-
და.

პირველი შემთხვევა იყო, გულქანმა ტაქ-
სით მგზავრობაზე უარი რომ თქვა, მშვენიე-
რი საღამოა, რა შეეძრება ძილის წინ სუფ-
თა პერზე გასეირნებას, სხვა რომ არაფერი,
მშუადად დაგვეძინებო.

ლამპონებით განათებულ ქავეჭავაძის პრო-
სპექტზე კაცის ქაჭანება არ იყო. მანქანები
კანტი-კუნტად დაქროდნენ.

ცოლ-ქმარი დაუბრებულებივით ჩუმით მი-
დიოდნენ. დომენტის ისე გამოვირძის ცოლი
ეგა თვალნინ. „რა დრო დადგა, მანდილო-
სანი მანდილოსანს აღარა პგავსო,— ფიქრობ-
და იგი, — ამ ხნის ქალი გოგონასავით გა-
მომარნჭულა, შელებილ თმებზე ნითელი
ბაფთა შეუბნევი! მოჭადრაკეც რომ გამხდა-
რა. ნეტავი ზაქარია ასე რამ დააბრმავა, რამ
გამომარჩნია! როგორ ვერ ხელება, ყმანვილ-
კაცისა და ნებაზე მიშვებული ბანოვანის სა-
ათობით ქადრაკის დაფასთან პირისპირ ჯდო-
მას რა შეიძლება მოკყევს!“

გულქანმა უკეთ იცოდა, რაც მოკყევბოდა.

დილით გულქანმა ლოგინიდან ადგომა
ველს დაასწრო. ჩაი აადულა, დომენტის
გახამებული პერანგი და წინებები გაუშხადა,
ფეხსაცმელებიც საგანგებოდ დაუპრიალა. ნა-
საუზმეტს ქმარს დერეფანში გაკყვა, საკიდი-
დან სახაფხულო პალტო ჩამოიღო, ჩააცვა
და უთხრა:

— დომენტი, გენაცვალებ, რას იტყვი, დე-
რეფანი ცოტა უნდა მოვანქარიგო?

— ურიგო არ იქნება! — მიუგო დომენ-
ტიმ, გასალხე ნაეტანა და დასძინა — აბა
შენ იცი!

— მარტო დერეფანს კი არა, მთელ სახლს
ისე დავალაგებ, ვეღარ იცნობ! — და ქალი
ერთბამადად ქმარს კისერზე შემოებნეა, გადა-
კოცნა.

დედა-შვილმა დერეფნიდან ზედმეტი ბარგი
საკუჭნაოში ჩაიტანეს. ტანსაცმლის საკიდი-
დაბ ძველი პალტოები ჩამოსწეს და თანჩამი
შეალაგეს. კუთხეში ორი სკამი დადგეს, ეზო-
ში მიგდებული ძველი ტახტი, საწინაინი
წყლით გარეცხეს და სასადილო ოთახიდან
სანოლში გატანილი დიუნის ადგილას დადგეს,
ზედ თეთრი ზენარი გადააფარეს და თავით
ვეებერთელა ბავერდის მუთაქა დასდეს. ნამ-
ლებიანა და ზეთის ბოთლები სოფით გარეც-
ხეს, წერილი ასოებით წარწერები გაუკეთეს
და კარადში შეალაგეს.

საქმეს რომ მორჩნენ, გულქანმა ზაქარიას

დაურთვა, ცოლ-ქმარი მოიკითხა, ნათია რო-
გორ ხასიათზეა, ნომრებანმა ქადრაკის თამა-
ში ხომ არ დაჯახნაო, ერთხელ კიდევ გადა-
უხადა მადლობა გულუბნი მასპინძლობისათ-
ვის და, ბოლოს, შეახსენა, გუშინდელ დაპი-
რებაზე როგორ ხარო, ავადმყოფებს ხომ გა-
მოგვიგზავნიათო.

ზაქარიას ენა ჩაუვარდა, ყურმილში მისი
განშირებული სუნთქვა ისმოდა.

გულქანმა, თითომ ვერ გაიგო ზაქარიას შე-
შფოთება, თამამად განაგრძო:

— თქვენი ქორწილთ, აღბათ, ჩემზე უკეთ
იციო, პირველხანებში როგორი ავადმყოფები
უნდა გამოგვიგზავნოთ... იციო ხომ?! არა
გეცხარო ჩემს უგერგილო ქმარს... აი ახლა
ვხედები, რატომ ამბობენ ზაქარია გულისხ-
მიერი, გამოკითხავი ადამიანიო... თქვენი იმე-
დი გვაქვს, გთხოვთ დაგვემართო, ჩვენ თუ
ვერა, ღმერთი გადაგვიხადოს სამაგიეროს!

დომენტი სამსახურიდან შეგვიანებით დაბ-
რუნდა. დერეფნის კუთხეში მიდგმული სკა-
მები რომ დაინახა, გაიცინა:

— გულქან, ავადმყოფები არ ჩანან, შენ კი
უკვე სკამები გაგიშხადებია!

— დარდი ნუ გაქვს, მალე კარზე მოგვად-
ებია!

ნასადილეს დომენტიმ სამედიცინო ენციკ-
ლოპედიის ტომი გამოიღო, ზენარ გადაუარე-
ბულ ტახტზე წამოწეა და მენობაზე დაბეჭ-
დილი სტატიის კითხვას შეუდგა. დადლილი,
დაქანცული იყო და ერთი გვერდიც ვერ ჩაა-
თავა, რომ თვალები დაებლტა, ხერინვა ამო-
უშვა.

იგი ზარის წერილმა გააღვიძა, სწრაფად
წამოხტა, ლოჯიაში ცოლს გასძახა, კილაცა
რეკავს, მიხედო.

გულქანმა დედას მოუხსო, მოდი, კარები
შენ გააღე, თვითონ კი ოთახში შევიდა, რა-
თა თუ მოსული პაციენტი გამოიდგებოდა,
ქმრისათვის ყური უკეთ მიეცდო.

ახლაგზარდა ქალ-ვაგი იყო.

— ექიმთან ვართ! — თქვა ვაგმა კრძალ-
ვითა და შორიდებით.

— მობრძანდით! — მიუგო მერამ და, დე-
რეფანში შესულ სტუმრებს სკამები შესთავა-
ზა, დაისვენეთ, ექიმს ახლავე მოვახსენებო.

დომენტიმ ქალი შეინბო ოთახში, ქმარი კი
გაფრთხილა, გერ ამას გავუსაუბრებნი, გაე-
სინჯავ, მერე შენც დავიძახებო.

ოცდამთხი-ოცდახუთი წლის კაფანდარა,
მკერდწაყრდნილ ქალს გაფთრებულ სახეზე
მოთენთილობა აღებჭმოდა, ჩაცვნილი თვა-
ლების ფსკერზე ცრემლი უკაფებდა.

— დაბრძანდით! — უთხრა დომენტიმ
პაციენტს მაგიდის წინ მიდგმულ სკამზე მოუთო-
თა. ქალი რომ დაჯდა, დომენტიმ შეუდგინა

საერთო რვეული გადაშალა, ფანქარი მოიმარჯვა:

- გვარი, სახელი?
- ნინო პოლქვაძე!
- აი ახლა კი გამახსენდი, ამასწინათ ტელევიზორში განახე, მოწინავე მგზავი ხარ, არა?
- დიახ, ბატონო! საზეიმო გადაცემაში ვმონაწილეობდი... ჩაის სახლშიც მიმიწვიეს.
- თუ მეზსიერება არ მშალატობს, ასე გადაღვრძელეს, რამდენი ორდენიცა გაქვს, იმდენი ვაგი შეგტენოფესო?
- მართალს ბრძანებთ! როგორ დაგხსოვებიათ?!

- რაც ბავშვთანაა დაკავშირებული, არაფერი მაგინდებია! მითხარათ გეთაყვა, რამდენი წლისამ დაიწყო ფიზიკური შრომა?

- ათი წლისა ვიყავი, რომ დავობლდი. სანამ ბებია ჯანზე იყო, არაფერს მაკლებდა, მაგრამ დასწულდა, სანოლს მიეჯავა. ამიტომ თქვენსეტი წლისამ დაიწყო მუშაობა.

- მაშინაც ჩაის კრეფდი?

- დიახ!

დომენტი მცირე ხანს ჩაფიქრდა:

- გათხოვებამდე, ან შერე პირველ ფეხმომიშობისა აბორტი ხომ არ გაგაკეთებია?

- არა! - მტკიცედ მიუგო ქალმა, ისე რომ თვალი არ დაუხრია.

დომენტიმ გულდასმით გასინჯა ავადმყოფი, წაშლები დაუნისა. მეურ ქმარს მოუხმო და გააფრთხილა: - შენს ცოლს მკურნალობა სჭირდება, კარგი იქნება თუ ტალახით იმკურნალებს, ახტალაში წაიყვან!

ოთახიდან ჯერ ცოლი გავიდა.

ქმარმა მაგიდაზე ოცდახუთმანეთიანი დადო, მაგრამ დომენტიმ თვალი შეასწრო და მტკიცედ უთხრა:

- ოღონდ უპაისო! - და სახლიდან გააცილა. ოთახში რომ შებრუნდა, სახელაღწილი ცოლი ეტგერა:

- გამომიხვედი წმინდანი! ვინ ოხრები არიან, ვინა ყრიან, რატომ ფული არ გამოართვი?!

- არა უშვასრა!.. მოწინავე ადამიანია, მთელი საქართველო იცნობს.

- ნეტავი მაგის მოწინავეობა ჩვენ რას გვარგებს! ფანჯრიდან მაინც გადაიხედე, საკუთარი „კოლგით“ მობრძანდნენ! გადაიხედე, შენი თვალით დაინახე!

რადგან ქმარი გარეთ არ იხედებოდა, ცოლი თვითონ მივიდა ფანჯარასთან:

- დახე, დახე, ამ ოხერ-ტიალეებს, საბარგული ციტრუსის ყუთებით ჰქონია გამოქვდილი! - და უცებ აყვირდა, - ამას რას ხედავს ჩემი თვალები, შენ ქველმოქმედება გამოიჩინე, შეიბრალე, მანდარინით სავსე ყუთი კი ვილადასთან მიაქვს...

ვინ იცის, დედა-შვილი როდის შეწყვეტდნენ

აქავებული ენის მოთელვას, ზარს არ დაეწყარუნა.

კარები მავრამ გაალო. დერეფანში ბოლქვაძის ქმარი შევიდა. კუთხეში ყუთი დადო და სულს მოთქმით თქვა:

- ქალბატონო, ოთხი წელია მე და ჩემი ცოლი ექიმებთან დაედივართ! ასეთ ღვთისნიურ ადამიანს პირველად შეეხვედით... მანდარინზე მაინც ნუ გვეტვითო უარს!

დომენტი დერეფანში გასულას აპირებდა, მაგრამ ცოლი კართან გადაეღობა, შენ ისევ საქმეს წაახდენ, დედაჩემმა იცის როგორ მოიქცესო.

ნავრამ ყმანველკაცი რომ გაისტუმრა, გულქანი დერეფანში გაიჭრა. დედა-შვილმა წუთს ფაცი-ფუცით სახურავი ააძრეს.

- ოი, ოი, რამხელა მანდარინებია... ბაზარში ასეთს კილოს ხუთ მანეთად ვერ იყიდი!

- ამბობდა მავრა.

- ეს რაღაა, დედა? - აღტაცებით დაიძახა გულქანმა.

- იმპორტული ჩაი!

- დედა, რანაირი ხარ, რითი ვერ ისწავლე იმპორტულისა და საქსპორტოს გარჩევა?!

- დასწულვლის ღმერთმა, ევლარაფერს ვიხსოვებ, თუმიცა რა მწინშენლობა აქვს, გინდა საქსპორტო იყოს, გინდა იმპორტული! მთავარი ის არის, ორი თვე მანდარინი საყიდელი აღარ გექნება, ნამდვილი ჩაის გემოსაც გაეიგებთ!

დომენტის მავრას სიტყვებზე სიცილი წასკდა, უფრო სწორად იმაზე გაეცინა, ჩემმა სოდედმა რაც არ უნდა სისულელე წამოყრანტალოს, უმაღ გულმავინწყობას გადააბრალებს ხოლმე, მაგრამ ერთხელ არ იტყვის, გოგრა ცარიელი მაქვსო.

გულქანი ოთახში შეიჭრა, დომენტის კისურზე მოეხვია, გადაკოცნა:

- ეიმ, რა კარგად მოიქციო! ახლა კი მგერა, რომ ცხოვრებაში ჩვენც რაღაცას მივალწვეთ, გაეიხარებთ!

დერეფანში ზარი აწკრიალდა.

- ნამდვილად პაციენტია! - თქვა ცოლმა.

- რაზე შეატყე? - იკითხა ქმარმა.

- ზარი მორიდებით დარეცეს! - ფანჯარასთან მიიჭრა და ქუჩაში გადაიხედა - დომენტი გაეშადა! ჩვენს დერეფანთან „ტეგული“ დგას, უტყობა ავადმყოფი მანქანი მოვიდა!

კერძო პრაქტიკას თავიდანვე კარგი პირი უჩანდა, ზაქარია დომენტის ორ-სამ უშვილო ქალს ყოველდღე უტახენიდა.

ერთ მშვენიერ დღეს კი სოლომონი ზაქარიას ბარათით ხელში გამოცხადდა ცოლითურთ. „საქმეს ვერ აუდივარ, ნუთი მოცლა არ მაქვსო, გთხოვ, ბარათის მომტანს მიმი-

ხელო, დიდებული კაცის მუღუღა, სასურველ მგობარს შეიძენ" — ნერდა ზაქარია.

როცა მერამ ქალს სთხოვა, ექიმთან შებრაზდნო, სოლომონიც ოთახში მიიწვიდა, მაგრამ დომენტიმ გააფრთხილა, მოითმინეთ, ჯერ თქვენ საჭირო არა ხართ.

ექიმმა გულდასმით გასინჯა ქალი და განუცხადა:

— ქალბატონო, თქვენზე ზაქარია ტვდუფონითა მელაპარაკა, რამდენჯერაც გავუკეთებ აბორტი, იმდენჯერ ანთება დაეწართა, იქნებ შენი ხელი კარგად დასცადოსო. ხელი აქ არაფერ შუაშია. ამის მიწეზი ხშირად მუცლის მოშლაა. დამიჯერეთ, თქვენი ჯანმრთელობისათვის უმჯობესია შეილი შეინარჩუნოთ.

— არა, ბავშვი აღარ მინდა! — მტკიცედ თქვა ქალმა.

— განა რამდენი შეილი გყავს, რომ ასე დაეინებოთ ამბობ უარს?!

— ერთი გოგონა მყავს, მაგრამ ქვედახას მირჩვენია!

— რას ამბობ, ერთი შეილი რა შეილია?!

— ბატონო ექიმო, განა არ გაგიგონიათ, ბევრი რათ უნდა დედასა, ერთი სჯობს სახელოვანია. სანაქებო შეილის აღზრდას კი დიდი მზრუნველობა, დიდი თავისტება სჭირდება. ეს მუსიკაო, ეს უცხო ენებიო, ეს ციგურებიო... ახლა ოჯახი, სამსახური, ბაზარი? მთელი დღე განამანიაში ვარ. რა ქნა, შეილს არ ელაღებება დედა ენაცვალაო, სამი წლისაჲ არ იყო, რომ აიჩემა, თოჯინების ექიმი ვარო. თავის ტყინებს ლოგინში აწვევდა, სიცხეს უზომავდა, წამლებს ასმევდა, ოფლს ადენდა. ახლაც ექიმობაზე ოცნებობს, ან თეთრ ხალას ჩაიცვამ, ან მტკვარში გადავარდობი. მშობლის გულის ამბავი ხომ მოგესტრებათ, შეილის მოწოდებას წინ ვერ აღუდგებით, ყველანაირად ხელს ვუწყობთ, რეპეტიტორებთან ვამოცადინებთ. ქმრის მალულად კაპიკს-კაპიკზე ვადებ, ფულს ვაგროვებ თუ მშობლებს წელი არ მოსდევთ, ბავშვი მარტო ცოდნით ღონს ვერ გავა.

დომენტი არწმუნებდა: „ეს რომ ასეც იყოს, მშობლები ერთი შეილის ამბარა მანაც არ უნდა დაჩინებ, ბავშვსაც დაძმა უნდა, ისე არავის შესტკივა ერთმანეთზე გული, როგორც ერთი დედამამის შეილებს!“

ქალი კი დაეინებოთ გაიძახოდა: „რამდენიც არ უნდა მიჩიოთ, მტკი შეილი აღარ მინდა, ჩემი ერთადერთი გოგონას სიყვარულს ვერავის გაუწანაღებ?“

რაკი ქალი ვერ დაითანხმა, დომენტიმ ქმარს მოუხმო, მდგომარეობა გააცნო და ბოლოს დასძინა: „ქალბატონს ვურჩევ, შეილი შეინარჩუნოს, მაგრამ არ მიყვრება, იქნებ შენს სიტყვაზე გაიაროს“.

— ექიმო, მტკი რა ვქნა, ამაზე, გულისკენი ყებები მაქვს მოღლილი?

— სოლომონი — დაუტახტანა ცოლმა, — შენ, რა გენაღლებება, შეილის გაზრდისას რას გებულობ. დილით უთენია გაიძახარ, და შუალამისას უგონოდ მთვრალი შოფერს ძლივს ამოჰყავხარ სახლში.

— რა ვქნა, დირექტორი კაცი ვარ და სამსახურში არ წავიდე? ან შეიძლება სტუმრებს პატივი არ ვცე?

— სამსახურში ვითომ ყოველდღივით ტაბელი გაქვს გადასაბრუნებელი. ან შენი დირექტორობით რა თავი მოგაქვს: არც ჩვენა ვართ უსაქმურნი. ადვილი რაღაცა უნივერსიტეტის მთავარი ეკონომისტობა!

— დომენტი, ერთი წუთით, გამოდი, საქმე მაქვს! — გამოსძახა მეორე ოთახიდან კარებს უკან დადარაჯებულმა გულქანმა.

ფერაქემ ცოლ-ქმარს მოუბოდიშა, და მეორე ოთახში გაევიდა.

— კაცო, შენი ვერაფერი გამოგია, ერთს რომ გაიძახი, მეორეც იფიქრე. ქალს ასეთ ადგილზე უმსახურია და შეილის გულისათვის სახლში ხომ არ დაუდებია. მაგათ შენზე უკეთ იციან, რასაც აკეთებენ. შენ თუ უარს ტყვი, განსწევ და წაუღენ, თბილისში ძაღლს რომ ქვა ესროლო, აბორტის ოსტატს მოხედება! — უთბრა ცოლმა.

„სადღაც გულქანი მართალია. მე თუ უარს ვეტყვი, სხვა ულაპარაკოდ დათანხმდება. მაშ რატომ უნდა გამოვიდო თავი? — დაასკვნა დომენტიმ. და მეორეც, როცა მსგავს სისაძაგლეს ჩაღოდა, საუთარ სინდისის წინაშე თავს ამით იმართლებდა.

გულქანი დომენტის აქებდა, ჩემო კარგო და საყვარელო, აი თურმე რამდენი შეგძლეხია. თბილისში ხმა დაირხა, ფერაქესთანა გინეკოლოგი მეორე არ არის, თქროს მარჯვენა აქვს, უწებლად, უმტკივნეულოდ აკეთებს ოპერაციებს, უშვილო ქალებს კურნავს, სასწაულებს ახდენსო.

დომენტი თავს დიდ მკურნალად არ სთვლიდა, მაგრამ ცოლი ამას ისე დაბეჯითებით უმტკიცებდა, მალე თავის თავში თვითონაც აღმოაჩინა ნიჭი და ადვილად ირწმუნა, რომ დიდი ცოდნისა და გამოცდილების ექიმი იყო. შუალამემდე კითხულობდა წიგნებს, სამედიცინო ჟურნალ-გაზეთებს, აკეთებდა ამონაწერებს. პაციენტებთან ხმადაბლა, აუჩქარებლად ლაპარაკობდა, თან ვითომ უნებლიეთ თვალი ეხუჭებოდა, ფიქრს უღრმავებდოდა.

ხუთ წელიწადში დომენტიმ ფალიაშვილის ქუჩაზე ერევნის ნითელი ტუფით აგებული ორსართულიანი სახლი შეიძინა; თაღოვანი

კარ-ფანჯარა ნიკონმინდის ტაძრის ნაბაძვით მოეპყრებოდა. რეკლამებიანი ფართო აივანი ხეივანი მცენარეებს დაეყარა. შავად შეღებილი რკინის ქიშკარზე ორი აღრენილი ვეფხვი იყო ლითონში გამოჭედილი.

ორივე სართულზე ოთახების, დერეფნების, აივნების კედლებზე მუხა აყრათ, იატაკზე ფინურის პარკეტი ეგო, კარ-ფანჯარა მუხისა იყო.

დომენტომ პირველ სართულზე, მისაღებ კაბინეტის გარდა, საოპერაციო, საბილიარდო და კონიაკების გამოფენა მოაწყო.

ერთ საღამოს დედა-შვილი საიდანღაც ლეკვი მოიყვანეს. დომენტის ბავშვობიდანვე სძულდა ძაღლები. ლეკვის დანახვა არ ესია-ამოვნა.

გულქანმა ქმარს უსაყვედურა: „რა იყო, რა კომები შეიკარი, კაპიცი / არ გადაგვიხდია, შორეულმა ნათესავმა გეაჩუქა!“ ქმარი ამბობდა: „ძაღლი რა ოჯახში შემოსაშვევია, ოღონდ ეს არა და, თუ გინდ ღირაფი იყო-ღიფი!“

გულქანს არაფრის გაგონება არ უნდოდა, ბოთფერებსა და ქოფაკებს თვალიც ვერ ვიტან, ეს ინგლისური ჯიშის დოგა, ჭკუა-გონებით სავსე, ასეთი ძაღლის ყოლა ოჯახის კულტურაზე მეტყველებს. კვირაში ორჯერ საავადმყოფოში მორიგეობ, უკაცო ოჯახს ყველა ჯურის ქურდი და მძარცველი ეტანება, დოგის იმედით მშვიდად მიიწე დავიძინებო.

ცოლ-ქმარმა ბევრი იდავეს და, როგორც ყოველთვის, ამჯერადაც ქაღამა თავისი გაიტანა.

დედა-შვილი ლეკვს აბაზანაში აბანავებდნენ, ყურებს უწმენდნენ, თათებზე ბრჭყალებს აჭირდნენ.

ნახაზი უცებ გაიზარდა, ტანი სელაპივით დაუგრძელდა, კანჭები დაუმსხვილდა, გაუხედავ მოხერხებით აბრიალებდა თვალებს. თითქოს მუცელში სვავი უჯდა, დღეში ორ-სამ კილო ხორცს სჭამდა, რძესაც ხარბად ხერხებდა, პურს კი პირს არ აკარებდა.

* * *

ლილი წუხს, მიიმედ განიცდის, თავის თავისთვის ვერ უპატრობია, უღირს ადამიანს გული როგორ მიუძღვნა! ბადრის რომ თავიდანვე პყვარებოდა, ან მეგრ მისდამი მცირედი გრძნობა აღძროდა, ასე უადამიანოდ არ მოეპყრობოდა, ბედის ამარად არ მიატოვებდა. ვინ იცის, იქნებ ბადრი მშობლებმა აიძულეს ზურგი შეეცუა მისთვის?!

ლილი თავის ტანჯვა-წუხილს არავის უმხედა, რადგან იცოდა, რომ ამით მტერს გაახარებდა. ეს კი იყო — ხმა დაყარა — ბადრის ჯერ კიდევ ახალგაზრდობაში ვუყვარდი,

ჭიათურაში მუშაობს შახტის მშენებლის რაიონში, რად, კვირაობით ჩამოდის ჩემს სანახავად. მეზობლებში დარბეული ხმა სარწმუნო რომ ყოფილიყო, ლილი თვითონვე უგზავნიდა თავის თავს დეკემბერს. ხან, ვითომ ვატი ატყობინებდა ამა და ამ დღეს ჩამოვდივარ, ხან კი აფრთხილებდა ამ კვირას ვერ მოვიცდი, არ მელოდო.

შაბათობით, როცა ვითომ შეყვარებულს ელოდა, ლილი ბაზარში მიდიოდა, სურსათ-სანოვავეს ყიდულობდა, კერძებს ამზადებდა. საღამოთი ორ კაცზე სუფრას გაშლიდა, მაგნიტოფონს ჩართავდა. ოთახი მუსიკის ტკბილი მანგებით იესუბოდა, ის კი სანოლზე იწვა და მზარედ ქვითინებდა. როგორ არ იტიროს: ქვეყნად ერთადერთი მშა პყავს და ისიც შე-მოსწრა. ამასწინათ ტელეფონით დაურეკა. ყურმილი რძალმა აიღო, მოიკითხა, როგორ ხარ, როგორ ცხოვრობთ, და მერე სთხოვა, დომენტისთან დამალაპარაკეო. შენი მშა შინ არ არიო, მიუგო მკვანედ გულქანმა და უცებ დაატანა, კარგად ბრძანდებოდეო, და ყურმილი დაუკიდა. აღბათ რძალი და მისი მტერი-ჩარა დედა ლანძღვენ, თათხავენ, ქუჩის ქალს უწოდებენ. რატომ ღმერთი არ გაიკინებს, იმათ უბაში რომ ჩავარდა! რამდენი სიფრთხილე ყოფილა საჭირო, თურმე ადამიანი სიმართლის თქმასაც უნდა ერიდოს.

როცა მშამ გაანდო, გულქანის ცოლად შეართვა ვაიბრებო, ლილიმ ხელები გააქნია, ეგრე გადაგინწყვეტია. გულქანი ეკუთვნის იყო გართული და არც დედამისს პქონდა კარგი ქალის სახელი.

— ნეტავი რა ჭორებს ამყოლიხარ! — განაწყენდა დომენტი, — რასაც ამბობენ, ყველაფერი რომ მართალი იყოს, ამქვეყნად პატროსანი ქალის ჭაჭანება არ იქნება!

— რა ქენა, და ვარ, გული მენის, არ შემიძლია სიმართლე დაგიმალო! რახან ჩემი არ გჯერა, როგორც გულმა გეკარნახოს, ისე მოიქცე. ოღონდ იცოდე, იმას რაც არ მომხდება, არავინ იტყვის!

— ქმარი საერთოდ გიკრძალავ მაგზე ლაპარაკს! — და თითქოს მის ჯინაზე, დომენტომ მეორე დღეს, გულქანთან ხელი მოაწერა.

ლილიმ პირველ დღიდანვე იგრძნო, რომ რძალი მისი მტერი იყო. ერთხელ გულქანმა და მეგრამ იგი სახლში დაიშარტოხებულს. ჯერ დედა ეტკა, „აი შენ ასეთო და ისეთო, ჩემი გულქანი რა შენი სახსენებელია! კაცებში გართულიც შენა ხარ და გათახსირებულიც!“ მერე რძალმა შეუტია, ბაზრის ქალივით კიოდა, რაღა არ უწოდა, რაღა არ აკადრა. გული მარტო იმაზე კი არ უკვდებოდა, დომენტომ სიტყვა რომ არ შეუნახა, იმასაც წუხდა, ქვეყნად ერთადერთი მშა პყა-

ვდა და ამას იქით იმასაც ვეღარ ენდობოდა. მაშ უბედური არ არის? პატიოსანი ქალის სახელი შევხვალა, მტერი გაახარა, და, ვინ იცის, კიდევ რამდენი დამცირება და ცრემლი ეღის?

ლილის ექიმები უხვით სიარულს ურჩევდნენ. ის კი ნაცნობებთან შეხვედრას გაურბოდა. მხოლოდ საღამოობით მიდიოდა ვაკის პარკში, განაპირა ბილიკებზე სეირნობდა, კანტიკუნტად რომ დააბოჯებდნენ ჩახვეული ნეკლები.

ერთ საღამოს, ლილიმ ბუჩქებში შემალულ სკამზე ქალ-ვაეს შეასწრო თვალი. და უშაღ იცნო — ვაჟი ბადრი იყო.

ქალი ოქროსფერთმიანი ვინლაა? უცნობია. შორცხვად განზე იხედება, ვახს თავს არიდებს.

ბადრიმ ხელი მოხვია, მაგრამ ქალი ქურცოყვით განზე გახტა და ბილიკით პარკის ცენტრალურ მოედნისაკენ გაემართა. ბადრი უკან აუდევნა.

ეჭვობა ამასაც სიყვარულს უმტიციებს, ერთგულებას ეფიცება. აღბათ ნელ-ნელა დაილოლიებს, რა ვეს შეაყვარებს, მერე კი ქუდს მოუხდის. თან თუყვით, რომ ქალს არ იცნობს! ისიც ხომ ადამიანია, იმასაც ხომ აქვს გული, ჰყავს მშობლები, ახლობლები, ისიც მასაგით სრცხვილით დაინჯოს, განაშეება, დაიჭანჯება? მაშ რატომ არ უნდა გააფრთხილოს, რომ საფრთხეს ეღის, თავდაჭერილობა გამოიჩინოს?

ბედზე ოქროსფერთმიან ქალს ვიღაც შემხვედურად ქაბუკი მიესალმა. ლილიმ იგი გააჩერა: „და-ამურად გთხოვ, მითხარი, ვინ იყო რომ მიესალმე?“ „მზია პქვია, გვარი არ მახსოვს, ამა და ამ მთავარ სამმართველოში მუშაობს!“ — მიუგო ვაჟმა.

მეორე დღეს, დილის ცხრისნახევარზე ლილი მთავარი სამმართველოს წინ ტრიალებდა. რაღა კაბინეტებში ეძებოს, მზია სამსახურში რომ მივა. გადაუდგება და გამოელაპარაკება! მზია აუტობუსიდან ჩამოვიდა, ქუჩა გადაჭრა და სამმართველოსაკენ გაემართა.

ლილი შეერეგნაში ნამოენია:

- თუ შეიძლება, ერთი ნუთით!
- რა გნებაეთ? — მიუგო მზიამ და ნაბიჯი შეანელა.

— შენ ჩქარობ, მე კი შენთან ბეერი საღამო-პარაკო მაქვს, მოდი დაეთქვათ და ამ საღამოს შევხვედეთ!

ბადრიმ ერთხელ სიმთვრალეში დაიტრანაბა, ერთი პროფესორის ქერივი გადაამეყოდა, თავიდან ვერ ვიცხილებო, „აღბათ, ეს ის ქალია“, გაიფიქრა მზიამ და მიუგო.

- კი, ქალბატონო, მითხარი, სად მოვიდე?
- ვაკის პარკში, შადრევანთან, საღამოს შეიდა საათზე!

ისინი დათქმულ დროს შეხვედნენ. ლილი, ნების, ბილიკები მოსეირნებებს ვერ იტევდა, ძლივს მოძებნეს დასაჯდომი ადგილი.

— მზია, უწინარესყოელისა, მინდა შეგეკითხო: იცი თუ არა, რომ ბადრი ბადრიძეს ადრე სხვა ქალი უყვარდა?

- კი ვიცი.
- ეს ქალი მე ვარ.
- დილას გნახე თუ არა, გულში გამეკრა, ნამდვილად ის არის-მეთქი.

— მაშ მომისმინე. დღის სულს გეფიცები, შენთან კეთილი განზრახვით მოვედი. გაჭირვებასა და ბედშობაში ქალბატონს ვიცით თანაფგომა, ერთმანეთისათვის თავდადება... აი ეს გრძნობა მაიძულებს საკუთარი სინდისის წინაშე მართალი ვიყო და, გაგაფრთხილო, ბადრის ნუ მიენდობი, ცხიერი, გულქვა, დაუნდობელი!

მზია, სახეზე რომ ეწერა, ეს ზღაპრები სხვას უამბეო, დაეჭვებით უმზურდა ლილის.

— იქნებ გგონია შენი მეტოქეობა მალაპარაკებს, მინდა გზიდან ჩამოგცილო? გულწრფელობა გულწრფელობას იმსახურებს. მითხარი სიმართლე — უთხრა ბოლოს ლილიმ.

— მეც არ ვიცი რა გითხრა, — შეგვიანებით მიუგო მზიამ და მტრულ ფიქრის შემდეგ დასძინა — მეგონა, მეტყოდი: „ბადრი მიყვარს, ის ჩემია, დამითმე, ნუ მელობები!“ შენ კი...

— მე იგი მძულს, მეზიზღება, რადგან ვერაგია და, ვაი იმას, ვინც ხელში ჩაუვარდება!

— რატომ ადრე ვერ მიხვდი? — იკითხა მზიამ, გულში კი მიუგო: „მიგხვდი, მიტოვებულო, ქალბატონო, რატომაც ირჯები!“

— სისულელე ჩემი! — ამოიოხრა ლილიმ და მცირე ხნის შემდეგ დასძინა, — ვიცი, რომ ჩემი არ გჯერა! როდი გამტყუნებ! აღბათ შენს ადგილზე მეც არავის ვერწმუნებოდი!...

მაგიდის გვერდით დოგი იწვა, დრუნში თათებში ჩაერგო. მოჭუტული თვალებით ხან გულქანს უმზურდა, ხან მავრას.

ტელეფონმა დაიწერია, დედა-შვილი მაშინვე ნამოხტა, ორივე ყურმილს მიეტანა, მაგრამ გულქანმა დაასწრო.

— გისმენთ! ექიმთან მოსვლა გინდა? ახლავე! — ყურმილი დედას გადასცა.

— ალოო! — განაზეებით განელა ხმა მავრამ, — ექიმს დღეს მიღება არა აქვს, ხვალ მობრძანდი, ოღონდ საჭიროა წინასწარ ჩაწერა, — და ტელეფონთან კედელზე დაკიდებულ საერთო რვეულში რაღაც ჩაინიშნა, — მისმენ, არა? რიგით მეცხრე იქნები. გვარი არ გვანტიტრესებს. მაშ, ასე, ხვალ საღამოს რვა საათზე!

გულქანმა სიგარეტი ჩააქრო. ძაღლისკენ გადაიხარა, ხელი თავზე გადაუსვა.

ძაღლს თვალები მიეღვლა, ტკბილ ბურანში წავიდა.

— ველარ შეგეითხე! — კალთაზე ხელი შემოირტყა მავრამ, — წელან ვაფბატონი რას იღრინებოდა?

— მაგისას რას გაიგებ, მოცლილი! — მიუგო გულქანმა და, თითქოს ქმრის გამოჯავრება უნდოდა, მანჭით წაილაპარაკა, — შენს ტანზე შარვალი არ დავიწახო!

— რას ამბობ, ეს როგორ გაგიბუდა?

— გამოხედა და, კარგი პასუხიც მიიღო, ადრე და მალე შენ არ დაგინახავ, შარვალს კი ვერ შეველევი-შეთიქ.

— უფრო კარგად უნდა გამოგელანძლია ფეკი კაცი, ქურში ხომ არ ზის, გაიხედ-გამოიხედოს, ვიღამ არ წამოიცვა ჯინსები, ვისზე რა ნაკლები ხარ, რატომ უნდა იყო გულნაკლული ურჩვეუნი, თავის დას მიხედოს, მთელი თბილისის ყბადასაღებ ქალად რომ გაიხადა თავი.

ჭიშკრის ტრიალი გაისმა. მავრამ ფანჯარასთან მიიღიბინა:

— დომენტია! მე ყუჩვენებს მაგას! გულქანმა ძაღლს დრუნჩზე ხელი მოუსვა, თან უბრძანა, გარეთ გადაიო.

დოგი შიშიმედ წამოაფგა, ტაღლის მსგავსი რხევით წელში გასწორდა, ზღაზუნით აიჯანზე გავიდა.

— რას ჰგავს ეს, კვამლით აგვისთათ აქა-ურობა? — ოთახში შესვლისთანავე თქვა მკეახედ დომენტომ და ფანჯარა გამოაღო.

— თამბაქოს ნევის გამო ქალი არ დაიძრახება, ლილი თუ არ ეწოდა, ვერ გაიჩინა საფარელი? — თქვა გულქანმა.

— ლილის რაღა შენი ლანძღვა უნდა, მოეშვი! — სთხოვა დომენტომ.

— თავი მოგჭერა, ოჯახის ღირსება შელახა! — სიტყვა ისროლა სიდედრმა.

— დის ქომიგო ძმაო, ლილის შენ რომ ამატოო, მე შინც არ ვაპატიებ! — ბრაზით წამოიძახა გულქანმა.

— გულქან, გთხოვთ გადაჭარბებულ სიმკაცრეს ნუ გამოიჩენი სიყვარული ისეთი რამ არის, გინდა, არ გინდა, ადამიანს უნდა მიუვუტეოთ! — მიუგო დომენტომ.

— მეორედ არ გამავაზო ეს! — გააცეხლდა გულქანი, — ქურდის, ყაჩაღის ყველანაირი ბოროტმოქმედის გამოსწორება შეუძლებელია, უსიარცხელი დედაკაცს კი არაფერი ეშველება, ამას იქით თვალით არ დამენახოს, ჩვენს ოჯახში ფეხი ამოიკვეთოს! შენც გიკრძალავ ლილისთან სიარულს, ახლო არ გაეკარო!

— რა თქმა უნდა, ასეთ ზნედაცემულ ქა-

ლისაგან, რაც უფრო შორს წავიდა, უფრო მისი!

— დიდხანს შენც იქ იქნები.

სიძემ სიდედრს შეაბღვირა. — მითხარი, გამაგებინე, შეასრულე თუ არა, ჩემს მოთხოვნას! — არ ცხრებოდა გულქანი.

ქმარი არც პოს ამბობდა, არც არას.

— პასუხის ღირსადაც არ მხდო! ახია ჩემზე — და გულქანი ერთბაშად დივანზე დემხობო, აქვითინდა. ლამაზი, ცერიალა ქალი იყო, სიბრაზეშიც სინატიფეს ინარჩუნებდა. თან ისე საცოდავად ატირდებოდა, დომენტო როგორი გულმოსულიც არ უნდა ყოფილიყო, სიბრაღის გრძნობა აღეძვრებოდა, და რაკი სხვა არაფრით შეეძლო მისი დამშვიდება, აუცოლებლად მიეფერებოდა, მიუაღწევებდა. ამჯერადაც ცოლს აცრემლებული თვალები დაუყოცნა, თან უჭურჩულბოდა: „ნუ ტირი, გინაცვალე, როგორც შენა გსურს, როგორც შენ მითმბანებ, ისე მოვიტყვი“.

ვერ მიმხვდარა რა ხდება. სამი დღის წინ მზიას ეხვეწა, პარკში შევხვედეთო, მაგრამ ვერ დაიყოლა, გადაუღებელი საქმე შექვეს, სასიეროდ ვერ მოვივლიო. დღეს კი თითონ ეხვეწება, შენი ნახვა მინდა, შვიდ საათზე ვაკის პარკში შეადრევანთან გელოდებიო.

ბადრიმ ათიოდე წუთი შეაგვიანა. ქალმა ვაგი დაინახა თუ არა, მისკენ გაქანა, მაჯაზე ხელი სტაცა, გრძნობით მოუჭირა:

— რატომ დაიგვიანე?
— ტროლეიბუსს ოცი წუთი ვდლოდე, — მიუგო ბადრიმ, მერე ქალიშვილი შეათვალიერა და ხელები გაშალა, — კარგი ხარ, შენი ცქერით ვერ ვძლები!

— რატომ მუუბნები ასე? განა არ ვიცი, რომ დახატული არა ვარ!

— შეიძლება სხვისთვის არა, მაგრამ ჩემთვის ხარ! თან რაღაც შეცვლილი მერევენები! ადრე მზია თითს არ აკარებინებდა, მორცხვობდა, გაურბოდა, ახლა კი თვითონ ეტმასნება, ანთებული თვალებით შესცივინებს. ალბათ მოსაჩვენებლად იპრანჭებოდა, თავს სათნო გოგოედ აჩვენებდა, ის კი აი, თურმე როგორი ყოფილა!

მზიას სითამამემ, თავდაუჭერლობამ ბადრის გუნება-განწყობილება შეუცვალა. მასში უცებ ჩაქრა ძლიერი ლტოლვა, ქალის დაუფლების სურვილი რომ იჩვენებდა.

ბადრის გულგრილობა, სახეზე აღმეჭვდილი რაღაც ფარული ირონია, მზიასათვის იმოუცნობი გამოცანა იყო და, ეჭვს უმძაფრებდა, ვაითუ ვაგი ლილის დაუბრუნდა, ჩემს თავს ის ამჯობინაო. ლილისადმი მიცემული სიტყვა, ბადრის ჩვენი შეხვედრის ამბავს არ გა-

ვუმხელო, მიიყინვა და ყველაფერი დაფტვა.

— ვერ გამოვიდა, ლილიმ საიდან შეიტყო ჩუნი ნაცნობობის ამბავი? — იკითხა ბადარიმ.

ორი სიტყვა: ნაცნობობის ამბავი, ორი ხანჯლის ნეკრებით გულში მოხვდა შვიას. ბადარისათვის ჩუნი ურთიერთობა ნაცნობობა უფილა და მეტი არაფერი, და უცმებად მიუღო:

— შენ თავს შეეციოხვ, მე საიდან ვიცი?!

სადაც გულწრფელი სიფეარულია, იქ ნდობაცაა! ბადარის კი შვიას არ უყვარდა და მის ყოველ სიტყვას ეჭვის თვალით უყურებდა, გული ეთანადრებოდა:

— უმჯობესია სიმათლე თქვა, ის კი არ მოვიდა შენთან, არამედ შენ ინახულე იგი! „აი, ის მატყუარა! ეტყობა ლილიმ ასე მიუტანა ამბავი!“ — ამ ფიქრში შვიას გააფეცხლა:

— სად აქვს ადამიანობა! როგორ არ სცხვენია, იმის არსებობაც არ ვიცოდა. თერთონ მოვიდა, გამეცნო, რაღა არ ილაყბა, მერე კი ყველაფერი მე გადმომაბარალა!

— ფიქვით და, როგორც ამბობ, ასე იყო...

— როგორ, თუ ეთქვათ... განა გარკვევით არ გეუბნები, ის მოვიდა ჩემთან-მეთქი?

— კარგი, მჯერა! რა გითხრა, რას ვირჯე-

ბა, რა მიხდა?

— გასაფრთხილა, ბადარის ნუ ენდობი, ცბიერია, ევრაგო.

— მერე შენ ეს გჯერა? — იკითხა ბადარიმ. და რაკი შვიასმ აღბარაფერი თქვა, თავი მოიკატუნა და დაბეჩავებული კაცის კილოთი განაგრძო: — ნეტავი გამაგებინა, საამისო რა ჩავიდინე! სახლში შევეტერი, ვიძალავე?

ერსიანს დუმილით მიდიოდნენ. მერე ვაჭმა, თითქოს თავის ფიქრს ეპახებუბაო, ხმადაბლა წაილაპარაკა:

— ჯერ ერთი, ლილი რა ჩემი ტოლია მერე და, ვისთანაც გავივლი, ყველას ცოლად ხომ არ წავიყვანი!

„ეკითხე რეშევე ასე ფიქრობს!“ — გული დასწყდა შვიასს, ვაჭს კი უთხრა:

— რა თქმა უნდა შენი შესაფერი არაა!

— ისიც საკითხავია, ვინ ვის მოატყუა.

ამ დღიდან მოკიდებული ბადარი შვიასს გაურბოდა, გულს აღარ უჩვენებდა, საშხაურში ემუშავებოდა ქალი გააფრთხილა, თუ სამმართველო სუფრისის პირადმა მდივანმა მიკითხოს. უთხარი, თათბირზე, ან ქარხნის ტერიტორიაზე გასულიყო. შვიას საშუალო განათლებითაა, დედის მეტი არაფერია ჰყავს. სადაც ვლდანში ერთთაბიან ბინაში ცხოვრობს, არც საჩინო ნათესავეები ჰყავს, არც სიღამათით გამოირჩევა. სულ სხვაა ლონდა — ეს ლამაზი, ნატიფი არსება მასში ბადებს

მისი განებივრების, მზრუნველობის, მისი ძლიერ სურვილს.

ბადარის ეს ფიქრი უტრიალებდა თავში და, რა გასაკვირია, რომ დღითი დღე მზიასადმი სულ უფრო გულგრილი ხდებოდა. ამას შვიას იმით ხსნიდა, ვაჭი ლილიმ გადაიბირა, ჩამომაცილაო. და სულ იმის ედაში იყო, ისეთი რამ გაეკეთებია ბადარის ეთქვა, აი, რა გატაცებით უყვარვარო, ყოველგვარი ვაჭისათვის ამერიკულ სიკარგებებს, სასმელ-საჭმელზე ფულს იკლებდა. ფილარმონიაში გამართულ კონცერტებზე ბილეთებს იძენდა, ბადარი მოუცვლელობას იმიზნებდა, მხოლოდ ერთხელ შეჰპირდა მოვალეო, მაგრამ მაშინაც გაანბილა:

რვა მარტს შვიასმ რესტორან „ივერიაში“ დააპტივა ბადარი. „ჩემი ამზანაგები ყველანი იქნებიან. მინდა ჩემს გვერდით იყოო“.

ბადარი სუფრის მშენებია იყო, მან ორჯერ იცეკვა შვიასთან. მსუბუქად, ლაღად ტრიალებდნენ. ქალები თვალს აფეხებდნენ მოხდენილ ქაბუტს, მის პარტნიორისადმი კი შურით იყებოდნენ.

რესტორნიდან რომ გამოვიდნენ, ელბაქინის დაღმართზე ტაქსი გააჩერეს. მძღოლმა გადმოსძახა:

— სად გინდათ?

— გლდანში! — უპასუხა ბადარიმ.

შვიას სახლის წინ, სადარბაზოსთან შეჩერდნენ.

— ასე გულიანად რახანია არ მომიხლებნია!

— და შვიასმ უნებლიეთ ვაჭს ხელი წაატანა.

— წამოდი, ჩემი გავეთებული ტორტით მინდა გაგმისპინძლდე!

ბადარიმ გაიფიქრა, უცებ რომ დავთანხმდე, შეიძლება ეგონოს, გულში ავი ზრახვა უდევსო, ამიტომ იუარა:

— გადავიღალე, წავალ, დავაძინებ!

შვიას არ ეშუებოდა:

— ხომ გითხარი, ასე გამზიარულებულე არასოდეს ვყოფილვარ, ამას შენ უნდა გიმალოდე. წამოდი!

— კარგი, რახან ასე გულით შემატივები, ორი წუთით შემოვალ!

ბინაში არავინ იყო.

შვიასმ ეს ამით ახსნა:

— პაპაჩემი შეუძლოდაა, დედა იმასთან წავიდა ლამის გასათევადა.

მაგიდას რომ მოუსხდნენ, მასპინძელმა სტუმარს ორი ნაჭერი ტორტი გადაუღო.

ბადარიმ ნამცხვარი მოსინჯა, ვაპ, რა გემრიელიაო, და ევლზე თითი მიიჩრტა: „ეკოტა ესეც რომ იყოს, უცუთეს გემოს ჩავატან!“

შვიას ვაჭს დააღებოდა, თითქოს იმის გაგება ენადა, ზუმრობდა, თუ მართალს ამბობდა, მერე მორიდებით თქვა:

— შამპანური მაქვს... მოვიტან, ოღონდ მე წვეთს არ დავლევე!

— როგორც გეწება. — მიუგო ბადრიმ და უღვაშებში ჩაიკინა, როგორც არ დალევ, ამასაც ენახავო.

ახალგაზრდა დიასახლისმა შამპანური და ერთი ჭიქა დადგა მაგიდაზე.

ბადრი ბოთლს რომ ხსნიდა, მზიამ ყურებზე ხელი აიფარა, მხრები აიწურა, თოფის დაჭყეტებაზე უფრო შამპანურის საცობის ამოვარდნისა შეშინაო. ვაჟმა უხმოდ გახსნა ბოთლი.

— ხომ არ შეულოცე? — იცინოდა მზია.

ბადრიმ როცა ღვინო დაასხა, ვითომ მაშინ შენიშნა, მაგიდაზე ერთი ჭიქა რომ იდგა, და იკითხა:

— მზია, მეორე ჭიქა დაგავინყდა?

— არა, მე არ მინდა!

— მოიტა, მოიტა... გგონია, ღვინოს დალევა მე კი მუხალისება... ბედნიერი დღეა, მინდა გადღეგრძელო, ჯანმრთელობა გისურვო!

მზია მიანიც უარობდა, ამიტომ ბადრიმ თვითონ გამოიღო კარადიდან ჭიქა და შეავსო.

— ჭირვით მეჯავრება სადღეგრძელოს სარეცხის თოკივით გაგრძელება! ძლიერი გრძნობა მშვიდია, მოკრძალებული, თავის გამოჩენა არ უყვარს, ამიტომ მოკლედ ვიტყვი, გისურვებ ჯანმრთელობას, ცხოვრებაში ყველა ნაჭურის განხორციელებას! — და ჭიქა ჭიქაზე მიუჭახუნა.

მზიას ბადრის სიტყვებმა გული დაუშვიდა, სიხარული მოჰგვარა, აი, თურმე, რატომ არის ვაჟი ენაძვირი.

— გმადლობ, გმადლობ! — წარმოთქვა კმაყოფილებით მზიამ, და რაკი გულში აღძრული სიხარული სხვა ვერაფრით გამოხატა, სასწილს დაემაფა, არა, ეს ღვინო კი არა, შარბათი იყო, აღმგზნები, დამათრობელი.

მზია რომ ღვინოს სვამდა, ბადრი თვალს არიდებდა. მან ჭიქები ხელახლა შეავსო.

— ეს მე, ისე გამომარჯოს, როგორც ღირსი ვიყო! — თქვა და ღვინო გადაჰკრა.

მზიამ სტუმარი ადღეგრძელა:

— ბადრი, არც მე მიყვარს ბევრი ლაპარაკი გაგიმარჯოს! ოღონდ შაპატიჯ ამას ველარ დავლევ!

— შენი ნებაა, ჩემი სადღეგრძელო როგორც გესიამოვნება ისე შესვი! — მიუგო ვაჟმა, თავი ჩაღუნა და ისევ ტორტს მიეტანა.

„ადღეგრძელო... ჭიქა ღვინომ რა უნდა დაგაკლოს?!“ მზიას არსებაში, თითქოს ვიღაცამ ნაილაპარაკა.

„კოდა რა, რატომ არ უნდა ვადღეგრძელო, განა ერთი ჭიქა ღვინო დამათრობს?!“ — ეს კი თვითონ მზიამ თქვა გუნებაში. სასმისს ნამოავლო ხელი, ღვინო ერთბაშად შესვა და

ცარიელი ჭიქა სტუმრის წინ გადმადგინა ყვეტით დადგა.

ვათომ ისეთი არაფერი მომხდარყოფს, ბადრიმ მზიას ღვინოს დალევა არც მოუნონა, არც დაუნუნა. ეს კი თქვა:

— მზია, რომ იცოდე ღვინომ ღანვები როგორ აგოყავლა, რამდენი ეშხი და სილამაზე შეგმატა...

— რა ვქნა, არ შემიძლია! — მიუგო მზიამ, მის არსებაში მოკალათებულმა ვიღაცამ კი ჩასწურა: „შესვი, ნუ გერიდებია, ღვინომ აგაღვარა, დაგამშვენა! ნუთუ ვერ გრძნობ, ვაჟი რა მღელვარებით, სიყვარულით გიმზერს?!“

„ოჰ, ნეტავი ბადრიმ ღვინოს დალევა კიდევ დამაძალოს“, — ფიქრობდა მზია და თავს ძლივს იკავებდა, რომ ჭიქისათვის ხელი არ ნამოეღლო.

ბადრი კი ისე მისწერებოდა, თითქოს სათხოვარი ჰქონდა და ვერ უბედავდა, მთელი ტანით მისკენ გადაიხარა, ვითომ ყურში უნდა ეწურა, მაგრამ შეუმჩნევლად სკამი მისკენ გააჩრჩა. ქალმა განზე გაინია.

— რას გამოიზიხარ, არაფერს გავნები! — თქვა ვაჟმა და გრძელი თითები მოუსრისა, თითქოს უნდა გაუთბოსო. მზიას ღანვები აელუნა, აენთო.

ვაჟი ტურბზე დაენაფა, ქალმაც კონითვე უპასუხა, მაგრამ ზე ნამოიჭრა, ძრწოდა, კანკალებდა, სული ეკვროდა...

ვაჟი ანთებული თვალებით მისწერებოდა ქალს, მერე ერთბაშად დაეძგერა. ხელში აიტაცა...

ბადრის მთელი ღამე ისე ეძინა, მხარი არ შეუცვლია.

ირიჭრაფა თუ არა, ადგნენ, ხელპირი დაიბანეს, ბადრიმ მაგიდაზე დაუჯდომლად ერთი ჭიქა შამპანური გადაჰკრა და ტორტის ნაჭერი დააყოლა.

— ნავედი, მაგვიანდება, სახლში ვარ მისასვლელი, — თქვა ბოლოს ბადრიმ და დერეფანში გავიდა. სტუმარი რომ ტავის პალტოს იცვამდა, მზიამ კარის საკეტს ხელი წაატანა, თან ლაიხაკენ თავი გადაღუნა იმ იმედით, უთუოდ გადაამხვებია, გადამოკცნისო.

ბადრი მართლა მოეხვია, მაგრამ ტურბში კი არა, შუბლზე აკოცა უგრძნობლად, უსულგულოდ.

მთელი დღე მზიამ ღოღინში გაატარა. ეგონა ბადრი სამსახურში ინახულებდა, ან ტელეფონით შეეხმინებოდა, მაგრამ ვაჟი არც გამოჩენილა, არც დაურეკავს. მეორე დღეს გულმა ველარ მოუთმინა და თვითონ დარეკა მრავალდარგოვან კომბინატში. შემანქანე ქალმა უპასუხა, ბადრი ქარხნის ტერიტორიაზეა გასულიო. ნახევარი საათის შემდეგ ისევ აკრიფა ნომრები, ამჯერადაც მანვე მიუგო

დრეკადი თანაბრად თათბირებს. კიდევ რამდენიმეჯერ დარეკა, მაგრამ მემანქანე ქალი ხან რას იგონებდა, ხან რას.

მზია იმედს მაინც არ პკარგავდა. ფანჯარაში მზერით გული გადაელა, ტელეფონი დაინკარუნებდა თუ არა, მყისვე ყურმილს სტაცებდა ხოლმე ხელს, მაგრამ ვარაუდი არ უმართლებდა. ბოლოს იმიტად დაიმშვიდა თავი, იქნებ ბადრის რაიმე გადაუდებელი საქმე აქვს და ამიტომ შეაკვირდა. და რადგან უნდოდა, ასე ყოფილიყო, ეს ადვილად ირწმუნა. მუშაობის დამთავრების შემდეგ მოსაბაბა საბეჭდი მარქსო, და საათნახევარი ტყუილუბრალოდ იჯდა სამმართველოში.

ბადრი არც შესამე დღეს შეუხმინა, არც დაურეკავს. ის კი ბადრის წარამარა ურეკავდა. განა არ იცოდა, ვაგი რომ ემალეზოდა, გაურბოდა, მაგრამ თავს ირწმუნებდა, ვერა, ამას ვერ დაიჯერებ, ბადრი არც ისე შეუბრალებულია, დღეს იქნება თუ ხვალ, უსათუოდ მომავითხავსო.

დღეს-დღე მისდევდა, კვირას-კვირა, თვეც მიიწურა, ვაგი კი არ გამოჩენილა.

მზია ბადრის ბინის მისამართი გაიგო, შაბათ დილით გოგებაშვილისა და კალანდაძის ქუჩის კუთხეში დაუდარაჯდა. ფეხით წავა სამსახურში თუ მანქანით აუცილებელი აქვთ ჩაივლისო. მალე სეკსატოპოლის ქუჩიდან ყვითელმა ვიგულმა გამოუხვია.

მზია გოგებაშვილის ქუჩას გაუხვდა.

ბადრიმ ერთი კი შეავლო ქალს თვალის და უშალ განზე გაიხედა, თან სიჩქარეს მოუმატა, მაგრამ ცოტა რომ გაიარა, მანქანა ერთბაშად დაამუხრუჭა.

ქალმა უკან მიუხედავად იგრძნო, ვაგი მანქანიდან რომ გამდმოვიდა, მაგრამ ის ისევ განატრძობდა გზას.

— მზია — მორიდებით დაურბა ბადრიმ.

ქალი არ გაჩერებულა, მაგრამ როცა ვაგი განმეორებით შეუხმინა, მისკენ მიიხედა.

— საით გაგინევი? — შეეკითხა ბადრი, თვალს რომ ვერ უსწორებდა.

— ნუ გეშინია, შენთან არ მოვდივარ! ვაგმა დამცინაფი ღიმილით თქვა:

— მობრძანდი, ხელგაშლილი დაგხედები! — აგდებითად მელაპარაკები? სად გაქვს ადამიანობა, რატომ სინდისი არ განუხებ?

— რა იყო? რამ აგადელვა?

— ასე უდმერთო როგორა ხარ, ერთხელ მაინც არ უნდა გენახე, ან არ უნდა დაგერეკა?!

— სოფელში ვიყავი, ვერ მოვიცალე!

— რატომ ცბიერობ, ყველაფერი ვიცო!

როცა ბადრი სტყუოდა, ცდილობდა სიმშვიდე შეენარჩუნებინა, არც ახლა უღალატა ჩვევას და დადუმდა.

მზია კი განატრძობდა:

— ნუთუ იმდენი გამბედაობა გქვია, რომ თვალეში შემომხედო, რას მერწოდი, რატომ ჩავედი ჩემს ცოლვანში?!

— შეილო, ქალიშვილები დედეებს არაფერს უშალავენ. რატომ ხარ დანალელიანებული, რატომ არ მიმხელ რა განუხებ?

მზიამ დედას თვალის აარიდა, ემანდ, გული არ ამიჩუყდეს, არ ავტირდო:

— მოსაკლავი ვარ, სისულელე ჩავიდინე! ოთახში ჩამოვარდნილი სიჩუმე ორივეს კისერზე მძიმე ტვირთად დაანეა, ისევე დედა აღაპარკავდა:

— ეს ამბავი არც პირველია, არც უკანასკნელი. ნუ გავახმარებთ, სამუდამოდ თავი მოგვეჭრება... რად გინდა მუხთალი კაცისაგან შეილი გყავდეს?! ისიც მამის წინაა გაიზრდება!

„სიმართლეს ამბობს. რად მინდა ისეთი შვილი, რომელიც ბადრით შეუბრალებული იქნება“, — გაიფიქრა მზიამ.

იმავე საღამოს დედა-შვილი ექიმ ფერაძესთან მივიდა.

— ექიმი სახლშია? — შეეკითხა დედა შინამოსამსახურეს.

— ჯერ ეს ბრძანეთ, ჩანერილები ხართ? — კითხვითვე მიუგო შინამოსამსახურემ.

— არა!

— მაშ, დღეს არ მიგიღებთ! — და წინ გადაელა, რითაც აგრძობინა, მიბრძანდით, კარი უნდა დაკეტო.

დედა დაბნა, მზიამ კი იმარჯვა:

— შენი ჭირიმე, სოფლელები ვართ, ძლივს ჩამოვდით, რა იქნება, უკან ნუ გავაბრუნებთ!

— სოფლელები ხართ? — ჩაეკითხა ქალი, მისმა გოცნებულმა თვალეზმა კი თქვა, არ გეტყობათო, და დასძინა, კარგი, ექიმს მოვახსენებო.

დედამ შეილი გააფრთხილა: „თუ ექიმმა გკითხოს სადაურები ხართ, თავი გურჯაანელებად გავასალო!“

ქალი მალე გამოვიდა, ექიმმა შეგიცოდათ, სოფლიდან ჩამოსულეებს უკან ვერ გავაბრუნებო.

პირველ სართულზე ფართო ოთახში შევიდნენ.

ყმანელქალმა დედა-შვილს დიუნზე მიუთითა, დაბრძანდითო.

ოთახი ჭვირფასი ავეჯით იყო გაჭედული. ნიშში ჩადგმული ფერად ტელევიზორში მულტიმედიაციური ფილმს უჩვენებდნენ.

ჟოლში მალი-მალ ზარი ნკარუნობდა. შინამოსამსახურე გარეთ გადიოდა, პაციენტებს სხედასხვა ოთახში ანაწილებდა.

მავრას გულამოჭრილი ხაყერდის კაბა, თი-

თქოს იმიტომ ჩაეცვა, რომ შიშველ მკერდზე ჩამოკონწიალებული ოქროს ჯვარი პაციენტებისათვის დაენახებოდა, ვითომ რჯულზე ხელი არ აგვიღია მოყვასთა გამკითხავი, შემწყალებლები ვართო.

— ექიმი რიგგარეშე მიგიღებს, ოღონდ ფული წინასწარ გადაიხადე! — უთხრა მან მზიას.

— რამდენი მოგართვათ? — შეეკითხა მზია.

— მარტო ამორტის გაკეთება გინდა? — და მავრამ რაღაც ეშმაკურად გაიღიმა.

— რასაკვირველია! სხვა რა უნდა მიწოდდეს?

მავრამ აღმაცერად შეხედა:

— მაპატიე. უქმრო მეგონე! ჩვენთან უფრო ასეთები დადიან. ექიმი მათ... — ნაძალადევად ჩაახველა და მოკლედ მოსტრა, — რახან ასეა, მამ ორმოცი მანეთი გადაიხადეთ! მზიამ ქვედა ტუჩზე იკბინა.

დედა პირში ჩალაგამოკლებული იჯდა. იმათ ხომ მხოლოდ ოცდაათი მანეთი პკონდათ.

მავრას კი ეგონა იძვირესო და განმარტებებს მოჰყვა.

— ეგ ხომ დახურული ოპერაციაა. რამდენი შემთხვევაა უცოდინარ, გამოუცდელ ექიმს ქალი ხელზე შემოჰკვედომია. დომენტი ფერადეს კი საიშედო მარჯვენა აქვს!

საზიზღარი, გულზე ჯვარიც რომ დაუკიდია, სად არის სამართალი, თორემ ეს თვითონ არის ჯვარზე ჩამოსაკონწიალებელიო, ფიქრობდა მზიას დედა.

— შეც არ ვიცი რა გვასწუხო! — მიუგო მცირე ფიქრის შემდეგ მზიამ, — ვისაც არა აქვს, ორმოცი მანეთი მთელი სიმდიდრეა.

— თქვე კაი ხალხო, რა დაგემართათ, სოფელში არ ცხოვრობთ? ხელი გაანძრეთ. კარგი, რახან ხელმოკლედა ხართ, გიშელავათებთ, ათ მანეთს დაგიკლებთ!

მზიამ ფული რომ ჩაუთვალა, მავრამ უბრძანა გამომყვიო, დედამისს კი ხელით ანიშნა, შენ აქ დაელოდო.

ფართო ოთახში მხოლოდ ორსანთლიანი პატარა ქალი ენთო. გინჯკოლოფური სავარძლის გვერდით გარმონივით განელილი თეჯირი იდგა.

დომენტის ნავი სათვალე ვეთა. მაგიდას უჯდა. ქაღალდებით სასვე უჯრა გამოენია და რაღაცას ეძებდა. მზიასთვის არ შეუხედავს, ისე უჩვენა მაგიდის გვერდით მდგარი სკამი, დაბრძანდითო. მერე ერთბაშად უჯრა ორივე ხელით შესწია, და იკითხა:

— რამდენი თვის ფეხშიმე ხარ?

— არ ვიცი, პატარაო!

— უნდა იცოდე, ქალებს ეს არ ეშლებათ!

ექიმმა კიდევ რამდენიმე წაიკინა და მრავალსანთლიანი ქალი აანთო.

შუქმა და ელვარებამ მზიას თვალი მოსტრა.

— „აი, თურმე რატომ უკეთია შავი სათვალე!“ — გაიფიქრა მან, მაგრამ ექიმმა სათვალე შეიხსნა და ისე შეუდგა მის გასინჯვას... მერე სათვალე ისევ გაიკეთა, ქალი ჩააქრო და მაგიდას მიუჯდა.

მზიამ სწრაფად ჩაიცვა ტანსაცმელი, ერთი სული პკონდა, მალე გაეგო რას ეტყოდა ექიმი.

დომენტიმ კი უთხრა:

— დაგვიანებულია სხვა გზა არაა, ბავშვი უნდა შეინარჩუნო.

— არა, არაფრის დიდებით! ექიმო, გეხვეწებით, გეშუადარებით... — და მის ხმაში დაკონებული ხვეწნა-მუდარა გაისმა.

— არა მაქვს უფლება, ადამიანის სიცოცხლეს საფრთხეში ვერ ჩავაგდებ!

— ხელწერილს დაგიწერ, ექიმო. მირჩევნია მოგკვდე, ვიდრე ჩემს შვილს ნაბუნჯარი დაუძახონ...

— ნუ გავინყდება, რომ ეს შენი პირველი ფეხშიმეობაა, შესაძლოა, ამ ოპერაციის შემდეგ შეილი აღარ შეგვძინოს, სანანებელი გაგიხდეს!

როგორ, ნუთუ შეილი აღარ შეგიძინება? რაც წამოიზარდა, სულ პატარა ქალ-ვაჭზე ოცნებობს! არაერთხელ დასიზმრებია ისინი, და ყოველთვის გოგონაში თავის თავი ამოუცვნიდა, ვაჭში კი ოცნებით შექმნილი შავთვალწარბა, შავგვერმანი ჭაბუკო.

— ასეთი შემთხვევები ხშირია, ექიმო? — იკითხა შეფიქრანებულმა მზიამ.

— ხანწმაროდ, ძალიან ხშირი!

მავრამ დედა-შვილს გულდაწყვეტით დაუბრუნა ფული, და დერეფნის კარები მიუჯახუნა.

— ვინ ოხრები არიან, უფასოდ გასინჯე, ამოდენა დრო დაკარგე! — უსაყვედურა სიძეს განანყვებულმა სიდერმა.

— შეტყვოდა... ცხარედ ტირიდა, ლამის თავი მოვიკლაო! — მიუგო დომენტიმ.

— ყველა ნამუსნამხდარ ქალს ხომ პირზე აკურია, წყალში გადავერდები, თავს მოვიკლაო. ნუ გჭმინია, ასეთები არც მდინარეში ვარდებიან, არც თავს იკლავენ!

უნინ ზამთარი იყო, თუ ზაფხული, მზიას ღამე დღეზე მოკლე ერეწებოდა. თურმე ღამე ყოფილა უსაშუალო გრძელი.

რაც არ უნდა გვიან დაწოლილიყო, ნაშუაღამევს ეღვიძებოდა. აი, ახლაც, ძილგატეხილი, ფართოდ გახედილი თვალებით ერთადერთ ფანჯარას მისჩერებდა. უნაპეტ ღამეში

მოსრიალედ ცეცხლის გველები გრგვიანა-ზათ-
ქით ფანჯარას ეხეთქებიან, ოთახში შეჭრას
ლამობენ ირყევა კედლები, ზანზარებს კარ-
ფანჯარა. გუნანით ხედდება, რომ დედასაც ძი-
ლი გაუტყდა.

და თითქოს შვიას ფიქრის პასუხად დედა
მორიდებით შეეკითხა:

- შვილო, ისევ გღვიძავს?
- მღვიძავს, დედა!

მძიმე, აუტანელი დუმილი რომ დაარღვი-
ოს, დედა ახველებს, მერე ხმადაბლა ამბობს:

- დაიძინე, დილაზე სამოსტურში ხარ წა-
სახლეული, - და მცირე ხნის შემდეგ დას-
ძინს - აი ის ჯანდასანველი. ღმერთსა
ეთხოვ, ზვენი ცოფით დაიწვას და დაიდა-
გოს!

- ნუ სწვევლი... მეც ვარ დამინაშევე, ად-
რე უნდა მცოდნოდა ის, რაც გვიან გავიგე,
- თავზე საბანი წაიფარა და აქვითინდა.

- ვტყუივარ, წინდაუხედაობა გამოვიჩინე!
გონიერი ცოგო შეგონე, თან იმტომაც ვიკა-
ვებდი თავს, გადაჭარბებულ დარიგებას ქალი-
შვილისათვის ზიანის მტეი არაფერი მოაქვს!
ნეტავი, დროზე მაინც გეთქვა...

- კიდევ კარგი დაავადვიანე, თორემ დავი-
ღუშებოდი! ხომ ვითხარი, რაც მითხრა ექიმ-
მა!

- შვილო, უქმროდ ცხოვრება ქალისათვის
ყველაზე დიდი სასჯელია! შვილიანს ვილა
შევირთავს?

- დედა, ნუ ამბობ ამას! - შესძახა შვიამ,
გულში კი მტკიცედ თქვა: „დე, დამძრახონ,
დამცინონ, გაუთხოვარი დაერჩე, ყველაფერს
შევეფუძე, ყველაფერს ავიტან, ოღონდ შვი-
ლი მწავდეს, დედა მერქვას!“ - და განაგრ-
ძო. - სიყვარული ეტყობა ადამიანში ეჭვსაც
ინვევს... იქნებ საგანგაშო არაფერია, ყველა-
ფერს ვაზიადებ. შეიძლება ბადრის შეემთხვა
რამე და ზემთვის ვეღარ მოიყალა!

„თუ კაცს ქალი უყვარს, მისთვის ყოველ-
თვის მოიყალა“, - გაიფიქრა დედამ, შვილს
კი უთხრა:

- ყველა ადამიანში სიბოროტეს სიკეთე
სჭარბობს. რამდენი მაგალითი ვიცი, კაცს
ქალისთვის ზურგი შეუტყვევია, მაგრამ საბო-
ლოოდ სინდისს ვერ გაქტყევია.

და დედამ თავის ნათქვამის ნათელსაყოფად
დაიწყო მართალი, თუ სახელდახელოდ გამო-
გონილი ამბების მოყოლა.

ეს კი შვიას დარდს უქარუბდა, ამხნევებ-
და.

თურმე მარტო იმას არ დასტვნიდა თავზე
ასეთი უბედურება. იქნებ ბადრიმაც ადამი-
ანობა გამოიჩინოს, დაუბრუნდეს!

რახანია ერთმანეთი არ უნახავთ. გუშინ
ვეღარ მოითმინა და დაურეკა. ბადრის ყო-
ველი სიტყვის აქმაზე წელი სწყფებოდა, მო-

მაზერებლად პოსა და არას გაიძინა, მა-
ძალადედად ახველებდა, ოპ, როგორ უნდოდა
ყურმილი ჩაეძახა, აი შე უსინდისო, ვერაგო.
ფრჩხილებით თვალებს დაგთხრი, უღვაშებს
დაგაგლეჯო.

შინა ასე კი ემუქრებოდა. მაგრამ ყოველ
სალამოს საათობით მელიქიშვილის ქუჩაზე
დასერილობდა, იქნებ ბადრის შემთხვევით გა-
დაეყვარო, ან მანქანაში თვალი შევასწროო.

ერთ სალამოს განძობებული, ლენინის ქუ-
ჩით, მეტრო „რუსთაველისაკენ“ მიამიჯებდა...
ფილარმონიის ვებერთელა შენობა საახალ-
წლო ნაძვისხესავით ჩაბნახებდა. აივნებზე
ქალ-ვაჭრი დასერილობდნენ... ცენტრალურ შე-
სასვლელთან მოზღვავებულ მაყურებელთა
რიგი იდგა.

ანახდად ვერის აფთიაქთან ბადრის შეასწ-
რო თვალი. ტროტუარზე ბოლთას სცემდა,
მალი-მალ აფთიაქში იშვირებოდა.

ნინოს მალაზიის „ჩირაღდანის“ წინ, ავტო-
ბუსის გაჩერებასთან თავმოყრილ მგზავრებში
გაერია.

ნეტავი ვის ელოდება? ნუთუ ლილის! ოპ,
ოღონდ ის არა, სხვა ვინც გინდა იყოს!

ასე კი ინატრა, მაგრამ როცა აფთიაქიდან
გამოსულმა ძვირფასად ჩაცმულმა მთლიანით
მოქნილმა ქალიშვილმა ბადრისთან მიიჩინა,
თვლი დაუბნელდა, კინაღამ გული საგულუ-
დან ამოუვარდა.

ტანწერწეტა გოგო დანინაურდა. ბადრი აწ-
რდილივით უკან აედევნა. მოედანი რომ გა-
დაჭრეს, ქალი ბადრის დაელოდა, მკლავი გა-
უყვარა... წელი ნაბიჯით ფილარმონისაკენ გა-
ემარინენ.

შვიას უნდოდა უკან გასდევნებოდა, მაგრამ
გადიფიქრა! ეტყობა უცნობი ქალიშვილი
აფთიაქში მუშაობს. ასე რომ არ ყოფილიყო,
მაშინ ბადრი გარეთ არ დაელოდებოდა.

მეორე დღეს შინა აფთიაქში მივიდა. და-
ნახვისთანავე იცნო ტანწერწეტი ქალიშვილი.
დაძლიაგებულ ქალისაგან შეიტყო მტკიცის
ასავალ-დასავალი. ღონდა დედისერთაა, შეძ-
ლებული მშობლები ჰყავს. მცხეთის ქუჩაზე
საკუთარი ორსართულიანი სახლი აქვთ, არ-
მახში - უზარმაზარი აგარაკი. ფულს ფული
უყვარს, საჩინო ადამიანებს - საჩინო ადა-
მიანებში ღონდას ვილა არ თხოვლობს, ვილა
არ უგზავნის შუამავლებს, მაგრამ ყველას
უარს ეუბნება, დიდი წუნია ეინება. ბოლო
დროს მრავალდარგოვანი კომბინატის თანამ-
შრომელ ინჟინერთან დასერილობს, წარმოსა-
დეგი, თვალტანადი ტაბუკია, ამბობენ იმასაც
შეძლებული მშობლები ჰყავსო.

ლილის დღე-დღეზე უნდა ელოგინა, გული
უფრიალებდა, თვალზე ბინდი ეყვროდა. დღი-

სით გარეთ ფეხი ვერ გაეშვა, სცხვენოდა, ნაცნობებს ვრიდებოდა, მხოლოდ საღამოთი სეირნობდა სახლის წინ.

ბადრიმ მიივიწყა, აღარც დომენტი შეხშიანებია. მხოლოდ მეგობარმა ქალმა მიაკითხა. ჩქარობდა, სკამზეც არ დასჯდარა, დედა შეუძლოდ მყავს, ოპ, რა ძნელი ყოფილა ოჯახში ავადმყოფი, ერთი წუთი მოკლა არა მაქვს, ყველაფერი ჩემი თავსატეხიაო.

ლილიც არავის ანუხებდა, არც ტელეფონით ურკავდა ვინმეს.

რა პქნას, ძალით ვერავის ჩამოეცნინა-ლება კისერზე, ასე იყო, არის და იქნება: ახლობლებს, მეგობრებს მაშინ უნდხიარ, როცა შენი თავი სჭირდებოთ, სარგებელს გამოეღიან.

იმ საღამოს, სასეირნოდ გასულ ღილის ათი ნაბიჯიც არ პქონდა გავლილი, რომ წელში ეღვასავით გაურბინა საშინელმა ტკივილმა... თითქოს გულზე ჭვალი დაადგა, ნაბიჯი ვეღარ გადადგა, სახეზე ჭირისოფელმა დაასხა. კიდევ კარგი, ღმობამ უცხაად გაუარა, თორემ ქუჩაში ჩაიკეცებოდა.

უმაღლე შინ დაბრუნდა. ისე იყო მოთენთილი, დაძაბუნებული საწოლზე წამოწვა თუ არა, ძილი მოერია, ბურანში წავიდა...

ტელეფონის წკრილმა გააღვიძა.

ნეტავი ვინ ურკავს?! არავის გული აქვს, არავინ ესამოვნება. იქნებ ბადრია? იმან იცის გახანგრძლივებული რკევა. მოსწყდეს თავიდან, აღარც ის ებიტნავება. ამას წინათ ბადრიმ დაურკვა, იმის მაგივრად, რომ ეკითხა, როგორ ხარ, ხომ არაფერი გესაჭიროებიაო, უსაყვედურა, რატომ არ მეშვები, რა ქუჩა-ქუჩა დადიხარ და მღანძღავო. უყვარდა, ქვეყანას ურჩია, მაგრამ თავი შეაძულა, იმის ხსენებაც აღარ უნდა.

ლილი უნებლიეთ მაინც წამოადგა, ყურმილი აიღო:

— რომელი ხარ, რომელი? — ჩაკეთხა და უცებ შეცბა, — როგორ? მზია ხარ? — კინაღამ შეწყვიტა, რა პირით მელაპარაკები, ხომ დამაზებელი, მაგრამ გონებაში გაურბინა, იქნებ ბადრის დავალებით რკავსო. შეეცადა დამშვიდებით ეთქვა, ხმა კი ატყრა, — რამ გაგახსენა ჩემი თავი? მოხვალ და მეტყვი? რახან ასე ხარ მონადინებული, მობრძანდი!

რა უნდა, რა საქმე აქვს?! რაღაც მისუსტებული, დაბერავებული ხმით ღაპარაკობდა. იქნება ბადრიმ გზა-კვალი აუტრია, შიატოვა. ღირსია. რატომ არ შენდო, რატომ არ ერწმუნა. რა იოლია სხვისი განსჯა თვითონ რა, ნაკლები სისულელე ჩაიფინა?!

ლილიმ სიცოცხლით სავსე, მზიარულ გოგონას ნაცვლად, ვისი სიახალგაზრდავე და უფარდებობა უხარბებოდა, დამტყნარი, სახედალაქებული ქალი იხილა.

— ველარ გცნობ. გამხდარხანქვე, რამე მქვე გცნობა? — კარებშივე შეეკითხა სტუმარს მასპინძელი.

მზიას გული ამოუდუღდა, ერთბაშად გვერდზე შეტრიალდა, რადგან არ უნდოდა დაენახებინა ცრემლები, გაყვითლებულ ლოყაზე დაპა-ღუბით რომ ჩამოუგორდა.

„საწყალი, ასე როგორ დეცა, განადგურდაი უტყობა ეს ჩემზე უბედურია!“ — და ღილის სურვილი დაეძადა, თავის ბეჭემ მყოფ ქალისათვის თანაგრძნობა გაენია.

მზიამ ქვითინით გული რომ იჯერა, სღუქუნით თქვა:

— ქალბატონო ღილი, თქვენი დიდი მადლობელი ვარ!

— რითი დავიმსახურე ეს?

— გულწრფელი, კეთილშობილი ადამიანი ბრძანებულხართ. არ დაგიჯერეთ, არ მოგენდეთ, მეგონა ჩემი გზიდან ჩამოცილება ვსურდათ. გთხოვთ მომიტყეთ, მე ისედაც საკმარისად დაეისავეთ. რაღა ჩემი სიცოცხლე? დღესვე მტკეპარში გადავევარდები, მაგრამ დედა მეცოდება. ქვეყნად ჩემს მეტი არავინა პყავს და, არ მიწნდა ისედაც გამწარებული სიცოცხლე, კიდევ უფრო ჩავუშხამო.

— მზია, სიყვარული ამ ქვეყნად ყველაზე დიდი ბედნიერებაა. ამიტომ იგი არ განისჯება, არ განიკითხება! ქალბეს ყველაფერი გულთან მიგვაქვს, მაგრამ ამასთანავე ამტანიანებიც ვართ. ზოგჯერ სიცოცხლეში უფრო მეტ სიმწარეს ვნახულობთ, ვიდრე ბედნიერებას. და მაინც რწმენას არ ვკარგავთ, იმედით ვსულდგმულლობთ, რადგან მწუხარებას სიხარული მოსდევს, უბედურებას — ბედნიერება!

— რილას იმედს მოწინდეს! მამა მე არა მყავს და დამა. ჩემი ოცნება ოჯახი იყო, ასე კი სიცოცხლეს სიკვდილი მიჩრჩენია.

— მზია, გენაცვალე, — იმის თქმა უნდოდა, რას იხამ, ბედს უნდა შეეგუო, მის წინაშე ყველაფერი ამაოაო, მაგრამ თავი შეიკავა, ისედაც კარგად ვერ გამომივიდა, ეს ისევე ბადრის მისტერის, იმედით არ დაუკარგავსო. ე, რა საწყალი და გამოუცდელია, როგორ ვერ ხვდება თავზე დატვიხილ უბედურებას!

და ღილიმ მტკიცედ თქვა:

— არ ვიცი, შეიძლება ვერ გავიგო, ვერ ჩაწვდი შენი გულის ნადებს. შემოიკვებინა ისეთი ვატი, განსაცდელში მყოფ ქალს დახმარება რომ არ გაუწევს! შენ ახლა ფეხბძობი და ხარ. იცოდე, ბადრი შენც და შენს შეილსაც ხელსა გკრავთ, ოდნეადაც არ შეგიბრალეზთ. აღბათ, ახლა უფარდელად ატარებს დროს! რად გინდა ასეთი გულქვა ადამიანის მეგობრობა, ცხოვრებაში მისგან წამების მტკს რას მოელი?

— ქალბატონო ღილი, ნუთუ თქვენც შეი-

ტყვეთ, რომ ბადრის მდიდარი საცოლე მკვას? — შეეკითხა მზია.

— არა, არ გამოგიბა, მაგრამ ასე რომ იქნება, ეს კი ვიცო! ჩემო კარგო, ანგარიშით ცოლს ის ირთავს, ვინც უქნარაა, მხდალი, გრძნობს თავის თავის სისუსტეს... სხვა გზა არაა, უნდა შეეგუო ხვედრს, ჯერ ახალგაზრდა ხარ, ცხოვრება წინ გაქვს!

— მორჩა, ჩემს სიცოცხლეში აღარავინ შემიფარდება!

— შეგიფარდება! — და ლილის ანაზად კვლავ გააქრა ტკვილიშმა, ფერმერთალი სახე უფრო მეტად დაუღაპრებდა, თითებს იმტრეცვდა, ყრუდ გმინებდა, ერთ ადგილზე ვერ ჩერდებოდა.

— მზია, გენაცვალე, სასწრაფო დახმარებაში დარეცე... ეტყობა აღარ გადამივლის! — გატანჯული ხმით შეევედრა ლილი.

მზია ტელეფონს ეცა, ნომრები აკრიფა.

— ალოო, ალოო, — დატინებით ჩასძახოდა ყურმილში — სასწრაფო დახმარება! მანქანა გამოგზავნეთ ამ მისამართით... როგორ თუ ნახევარი საათი შეაგვიანდება?! ახლავ, დაუყოვნებლივ გამოგზავნეთ!

— მამ ამ ნომერზე დარეცე, სუსტი უნიათო ხმით თქვა ლილი და ტელეფონის ნომერი უკარნახა — დომენტო იკითხე, ჩემი ძმია, უთხარი ლილის ტკივილები დაეწყობო! — და ყრუდ ამოიგმინა.

მზიამ სწრაფად აკრიფა ნომრები.

— ალო... ქალბატონო, დომენტის სთხოვეთ... ლილის მუცელი ასტკივდა... საქაროდ მოვიდეს დომენტო... როგორ თუ დაეკვებულა... უფურე ამ მხეცს, ყურმილი დამიკიდა!

მზია კი ისევ ნომრებს კრფებდა, მაგრამ ამოად, ყურმილში მოკლე ზუმერი გაისმოდა.

— ლილი, შემოგველე, რეკვით ვერაფერს გაეხდები, ქუჩაში ვავალ, მანქანას დავიჭირავებ! — თქვა მზიამ. ორ-ორ საფეხურ გამოშვებით ჩაირბინა კიბე ქუჩაში გავარდა, რაკი არ იცოდა, სად იყო ახლო-მახლო ტაქსის გაჩერება. სახლის წინ დადგა.

მანქანები უწყვეტ ნაკადად მიედინებოდნენ.

მზია განურჩევლად ყველას ხელს უწევდა, მოფრებს ხმაშალდა უყვიროდა: „შობიარე ქალია წახავიანი, ადამიანები არ ხართ, დაგვებსმარეთ“.

მძლოლები უარის ნიშნად ხელს აქნევდნენ. საკარტელზე ნებიერად გადაწოლილი მგზავრები კი მზიას თვალს არიდებდნენ, გვერდით რომ ჩაუტროლებდნენ, მერე კი რატომღაც მხრებს იჩქრდნენ...

სულ ცოტა ათი წუთი გავიდა, მაგრამ ადამიანი არ გამოჩნდა ლეთისნიერო, მანქანა არავინ გაუჭრა.

მზიამ აღარ იცოდა რა ეღონა. უცებ გაი-

ფიქრა სახლში ავეარდები, ლილის ნომრები ვან, ფეხშიძიე ქალს რომ დაინახავ, შეეცოდებათ და დახმარებას გაგვიწვევონ. მაგრამ მაშინვე დაასკვნა, ვაითუ, მანქანა მაინც არ გამოვიწვინო და ისედაც ტკვილიშით განამებული ქალი უფრო გაიტანჯოს.

და უცებ მანქანების მდინარეში გადაეშვა. ხელი შეშართა და ხმამაღლა აყვირა:

— გაჩერდით! გაჩერდით!

რამდენიმე მანქანამ გვერდით ჩაუტროლა, ერთმა ფრთავ გააქრა და ერთბაშად მის შორიხლო ვიწროვით მანქანა დამუხრუჭდა. ვიღაცამ ბოხი ხმით ხმამაღლა ყურში ჩასძახა:

— რას სჩადი, სიცოცხლე ხომ არ მოგებურდა?

საქესთან მილიციის კაპიტანი იჯდა.

მზიამ სასოებითა და მუდარით სთხოვა:

— თქვენი ძირითე, ფეხშიძიე ქალს ტკივილები დაეწყო, რა იქნება სამშობიარო სახლამდე მიიყვანეთ!

— შე კაი ქალო, სასწრაფო დახმარება ხომ არა ვარ... ეს მე არ შევალბა! — მიუგო მკვახედ შუბლშეჭმუნხლიშმა კაპიტანმა.

— როგორ გეკადრებათ, ბატონო კაპიტანო! ეს ყველას მოვალეობა!

კაპიტანმა მზიას აღმაცერად შეხედა:

— კარგი, გამოიყვანეთ ქალი!

მზიამ გაიფიქრა, შეიძლება კაპიტანი არ დამელოდოსო, ამიტომ ნომრებს დააცქერდა, მაგრამ ისე იყო აღვლევებული, გონება არეული, ციფრები მამწივე დააიწყდა...

მზია მხარში შეუდგა განამებულ ქალს, გაჭირვებით ჩაიყვანა კიბეზე, ქუჩაში რომ გავიდნენ, ელდანაცემივით დაიყვარა:

— აი ის წყეული, წასულა!

— გენაცვალე, აქა ვარ, კაპიტანმა მე დამავალა თქვენი წაყვანა: — დაუძახა იქვე გაჩერებულ მანქანის საქესთან მჯდომმა კაცმა.

* * *

საოპერაციოდან ბავშვის ტირილი გაისმა, უშალ მეორე ბავშვმაც აუბა მხარი, თითქოს ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ, პატარები წიოდნენ, რაღაცას ითხოვდნენ.

მაღე საოპერაციოდან ორი ექთანი გამოვიდა. ორივეს ხელში ზუნარში გახვეული ახალშობილი ბავშვი ეჭირა.

მზია უშალ მათთან გაჩნდა.

— ბიჭები ეყოლა, შეატყობინე მამას, მოვიდეს რომ ერთი მაგრად ავუნოთ ორივე ყური! — ახარა მზიას წინ მიმავალმა ქალმა.

— რას ამბობთ, ტყუპი შეიძინა! — აღტაცებით თქვა მზიამ!

ბავშვები ახალდაბადებულთა ოთახში შეიყვანეს.

ნეტავი ლილი როგორღა? ალბათ, ჯერ ისევე სძინავს; თუ ქვეყნად ღმერთია, მამ კა-

რგად არ უნდა ამყოფოს ასეთი ადამიანი? შვილის გულსათვის არაფერს მოყრიდა, არც სირცხვილს, არც ტანჯვას! იქნებ, ბადრიმ მამობაზედაც უარი თქვა, ბიჭებს თავის გვარი არ მისცეს. ალბათ, მის შვილსაც ეს დღე ელის.

ამ ფიქრებში იყო მზია, რომ საოპერაციოდან პროფესორი და ექიმები გამოვიდნენ, მორიგე ექიმმა მზია თავისთან მიიხმო:

— საკუთრო გაუკეთეს... ავიდმყოფი ჯერ ისევ ნარკოზშია, მალე პალატაში გამოიყვანენ. ძლიერ ცუდად არის, გადაარჩენა საეჭვოა!

— ექიმო, ნება დამრთეთ, თავს დავადგამ, მოვუარო, — სთხოვა მზიამ.

— ეს აუცილებელია... ნაოპერაციევი შვებას ყველაზე უფრო ახლობლებში პოულობს!

ლილიმ გაყვითლებული ქუთუთოები შეარბია, წელა გაახილა თვალი, სანოლის თავით მჯდომ მზიას ოდნავ გაუღიმა, მაგრამ მყისვე თვალები მილულა, ისევ ძილს მიეცა.

ბოლოს, როგორც იყო თვალი გაახილა, მზიას აღერსით გაუღიმა, ლოგინში ხელების ფათური დაიწყო და გაოცებით იკითხა:

— შეილები ხომ გვერდით მიწვენენ, რა იქნენ?

— ახლავე მოგიყვანთ.

ლილის ხანგრძლივი, გულის გამგმირავი შეტყეები ჰქონდა, წვალობდა, იტანჯებოდა, სიკვდილი ენატრებოდა, მაგრამ დაინახა თუ არა შეილები, თითქოს ერთბაშად ცა გაიხსნაო, თვალში სინათლე მოემატა, შუბლზე ჭირის ოფლი შეამრა, ტკივილები მიუყურდა, გამოუვლილი ტანჯვა-წვალებმა გადააიყვანა...

* * *

ამბობენ, როცა სულთმობრძევი გონებას კარგავს, აღარც ყურთ ესმის, არც თვალთ უჭრისო. ნუთუ ეს დასაჯერებელია? ჯერ ხომ არავინ ჩასწვლშია მათ ფიქრებს! განა შეიძლება სიკვდილ-სიცოცხლის მიჯნაზე ადამიანი არ აზროვნებდეს, თვალის ჩინი წაერთვას, ყურთ არ ესმოდეს? თუ ასე არაა, მაშ რამ აუხილა ლილის თვალი, ან ეს რამ აძქმეინა:

— მზია, მოხედე! ნეტავი ჩემი ძმისთვის მაინც შეგეტყობინებინა.

— ველაპარაკე... მალე მოვა! — მიუგო მზიამ.

ნამალი რომ მისცეს, ლილიმ თქვა:

— ექიმო, მაჩვენე შეილები, სიკვდილის წინ ერთხელ კიდევ მიწა დაატყებ მათი მჭერით!

— სიკვდილი შენგან შორსაა, შეილებს კი ახლავე გაჩვენებთ! — მიუგო ექიმმა და ბებია ქალს გადაუღაპარა, ბავშვები შემოიყვანეთო.

მზია ბებია ქალს უკან გაჰყვა, ეთომ ისიც

ბავშვების მოსაყვანად წავიდა, მაგრამ სამორიგეში შევარდა და ფერადესთან დარეკა. ამჯერად დომენტიმ უპასუხა. პირველი რაც მზიამ ყურმილში გაიგონა, ქალების ნივილიკვილი იყო.

— ლილი უკანასკნელ დღეშია. თქვენ გითხულობთ, თქვენი ნახვა ენატრება! — მზიამ ყურმილიმ აჩქარებული სუნთქვა გაიგონა. თითქოს ისიც დაინახა, როგორ გაფთხრდა ფერადე, როგორ აუთრთოლდა ტუჩები. და გულმოსულმა ჩასძახა, — რა ენა ჩავიკარადა! კაცი არა ხარ! ეგ არამზადები, ასე როგორ დაგასხდნენ თავზე?

— მოვიდივარ! — გაისმა დომენტის დაყოვნებული ხმა.

ტიტლიკანა ბიჭები ხელფებს აქნევდნენ, თითქოს დედის მკერდისაკენ მიცურავდნენ.

ლილიმ ჯერ ერთს მოუსვა ფუნჩულა ლოყაზე ხელი, მერე მეორეს, თვალები აუცურმლდა და ხმადაბლა ნილაპარაკა:

— რა გეშველებათ, თქვე საცოდავებო!

ექიმმა ბებია ქალს ანიშნა, ბავშვები გაიყვანეთო.

ლილიმ ოთახში მყოფთ თვალი მოავლო და მზიას დააცქერდა. მზია მიხედა ლილის რადაცოს თქმა უნდოდა და ფრთხილად მიუახლოვდა.

მომავლადემა მისუსტებული ხმით წარმოთქვა: „ახლო მოდი“!

მზია სანოლზე დაიხარა, ყური ლილის გამშრალ ტუჩებთან მიიტანა.

— ჩემი ბიჭები შენს შვილს ძმობას გაუნევენ, ეყვარებათ, გთხოვ, გულთბილად, მზრუნველობით მოეპყარი მათ. ობლები დაინახავენ ამგეს, დედასავით შეგიყვარებენ! — და ერთბაშად ამოიგმინა, ვახშო, და იკითხა — სად არის, რატომ იკვირანებს ჩემი ძმა?

მზიას დარეკვა აღარ დასჭირდა. დომენტი სამშობიაროს დერეფანში თავალუნული მოაბიჯებდა, არავის არაფერს ეკითხებოდა, მზიასაც დუმლით ჩაუარა გვერდით.

ძამე პალატაში შესადგა თუ არა ფეხი, დამ თვალი გაახილა, შესტიკა:

— დომენტი, სად ხარ, ეკედები!

ფერადე დიდი ხნის ექიმი იყო, აღარ აღელვებდა ადამიანის ტანჯვა, წამება, სიკვდილი, მაგრამ დაინახა თუ არა თმაგანწილი, სახე გაღურჯებული და, რომლის გასაცოდავებულ თვალში სიკვდილის შეებნული შუკი გამოჰრთოდა, ნებისყოფამ უმტყუნი და ორმა დიდმა ტყვიასავით მძიმე ცრემლმა გაფთხრებული ღანკები ჩამოუსურა. ლილის აღერსით შუბლზე ხელი გადაუსვა და შემფოთებული ხმით უთხრა:

— ნუ გეშინია, კარგად იქნები.

— არა, აღარაფერი მეშველება, ეკედები!

— და განსაყდელში მყოფ ქალს ხმაში გუ-

ლის წყრომასთან ერთად, სიამაყე და შეუ-
რაცხყოფილი თავმოყვარეობა გაიხმა, —
გთხოვ, არ დამძრახო, არ გამკიცხო. რა ვქნა,
ვერ გამოვიჩინე ნებისყოფა, ვერ გაუშვლავდი
ცდუნებას. მე შემეძინა შვილები და ბედნიე-
რი ვარ, მათი გულსათვის გაენიჩრე თავი და
ამიტომ სიკედილიც შეადვილება. გებვენები,
გემუდარები, ჩემს ბიჭებს ბიძობა გაუნეცე,
ისინი მარტო დედით კი არა, მამითაც ობლებ-
ბი იქნებიან. ჩემს საფლავს შვილებს ნუ და-
უქარგავთ...

და ლილიმ იმ ადამიანით, მძიმე ტვირ-
თი რომ მოიხსნა, თავისუფლად ამოისუნთქა,
ლიმღმა ტუჩის კუთხე შეუტოკა. მისმა გა-
ტანჯულმა თვალებმა სულის მომხიბველად
შუქი განოსცა, მაგრამ ეს იყო წამისად...

მერე კი, თითქოს უფსკრულში მიექანებო, შე-
შინებულმა ძმას მაჯაში სტაცა ხელი, თავი
გვერდზე გადაუვარდა, გონება წაერთვა...

დიდხანს ბორცავდა, ხრიალებდა, სახე ვე-
რუნჩხებოდა, ხელფეხს სჭიმავდა, კბილებს
აზრჭიალებდა. იცოდა შვილებისათვის საჭირო
იყო უფროოდ კვებობა და არ უნდოდა
უკუნში შთანთქმულიყო. ბოლოს ერთბაშად
შეინძრა, თითქოს უკანასკნელად გაიბრძოლა
და გულის სიღრმიდან ორი სიტყვა აღმოხ-
და:

— ოკ, შვილებო! — და უცებ მწარედ გაე-
ღიმა. ლიმილი ფერდაკარგულ სახეზე შერჩა,
ზედ შეაკვდა. ამ ლიმილში ვედრებაც იყო და
მუქარაც.

□ ნაბრძოლება იმნება □

თენგიზ კობახიძე

ჭ ი ღ ი ლ ი

იდგა ჩემს სარკმლის წინ
დოინჯშემოყრილი,
ვერხვი მხრებგაშლილი,
როგორც ფალავანი.
მისკენ აჯაგრული
ქარი წამოვიდა,
როცა გადაიხსნა კარი ვალავანის.
მთელ ღამეს ისმოდა იმათი კვეთება...
ჰოდა... ერთმანეთი

დაჰამეს მხეცებმა.
დილით ბრძოლის ველი...
ვერხვი დაგლეჯილი —
იდგა დაყურსული და
არა ესმოდა...
ქარი, როგორც გველი
წელში გაწყვეტილი,
ეგდო ორღობეში და კენესოდა

მემობარ კოვტს

რადგან დიადი
და დაბებული
ძლევამოსილი დღეა,
რომელსაც ჩვენი უდიადესი
გამარჯვებები ჰქვია,
არ ავადინოთ თავის სამიზნეს,
ჩვენი ლექსების ტყვია!
ახლა გვინდგომა

ლაღატსა ნიშნავს,
დიდს მოგვაყენებს ზიანს.
უნდა დაეძლიოთ ყოველი ზღუდე,
ვიდრე არ არის გვიან.
წინ, ძლევამოსილ
აღთქმულ ქვეყნისაკენ,
მიუყვით დროშების შრიალს,
ო, რა მღელვარე საუკუნეა!
რა დიდებული დღეა?!

• • •

შენი ლექსი ნიაღვარობს,
ჩემი ძლივას მოწანწკარებს;
მე უბრალოდ მოკვდავი ვარ,
შენ კი... აბა,
რასა ბრძანებ?...
მე მუნჯი ვარ,
ხმას ვერ ვიღებ.

შენ ღვთაებრივს რეკავ ზარებს...
მე აქ, გორმახს დამმარხავენ,
შენ კი ზეცა მიგიბარებს.
მე ამ ქვეყნის სტუმარი ვარ,
შენ კი... აბა,
რასა ბრძანებ!...

გ ე გ უ თ ი

XII საუკუნეში, 1154-1185 წლებში საქართველოში თავი იჩინა მნიშვნელოვანმა პოლიტიკურმა მოძრაობამ, რომლის სათავეში იდგა თამარის მეტურტლეთ-უბუცესი უთულუ-არსლანი. ეს უკანასკნელი, როგორც ისტორიკოსები აღნიშნავენ, აუო კორობის მხრის ერთგულების ბეშქენ ქაუელის შთამომავალი. უთულუ-არსლანის დასმა წამოაყენა პოლიტიკური პროგრამა, რომელსაც თუ „თანამედროვე იურიდიული ტერმინოლოგიით დავახასიათებთ, დაახლოებით მას უდრია, რომ საქართველოს მანამდე არსებული მონარქიული წეს-წყობილება არსებულაყოფით უნდა შეცვლილიყო“ (ივ. ჭავჭავაძე); შემდეგ ივანე ჭავჭავაძე აღნიშნავს, რომ უთულუ-არსლანის „დასის თავისუფლებისადმი სულისკვეთება და არსებულყოფიერ წეს-წყობილების უპარატესობის გრძნობა“ წარმოშობილია ქართველ ერისთვის წინადაცხე და „ქართული სოციალური ბრძოლის განვითარებასა და შედეგს წარმოადგენს“ („ქართ. სამართ. ისტორია“, წიგნი II, ნაკვ. II, გვ. 183-184).

ეს იყო უმაჯალიყო მოვლენა იმ დროის მსოფლიო ისტორიაში — არსებულყოფიერი იდეები მხოლოდ მომდევნო საუკუნეებში წამოაყენეს სველზე მოწინავე პოლიტიკოსებმა და მოაზროვნეებმა.

ამ ფრიად საინტერესო ამბებს ეხება ალ. გვასალიას ისტორიული რომანი „მეტურტლეთ-უბუცესი“, რომლის ერთ თავს ქვემოთ ვაქვეყნებთ.

რამდ.

გეგუთის ციხე-დარბაზი გიორგი მესამის მისაღებად ემზადებოდა. ციხე-დარბაზი საინჟინერო იყო დაცული, მას გარს ერტყა ხელოვნური არხი, ხოლო არხის გასწვრივ ქვიტიკრის კედელი იყო აღმართული.

სასახლე ორიოდე ფარსანგით თუ იქნებოდა დაცვილებული ქუთაისიდან.

გეგუთის სახლ-უბუცესს გამოუღვევი საქმეები გაუწნდა გიორგი მესამის ჩამოსვლის მოლოდინში. ჩვეულებრივ, მეფე გვიან შემოედგომით და ზამთრობით ამოდიოდა გეგუთის სამეფო სახლში. გეგუთ-აჯამეთის მუხნარით დაფარული ხშირი ტყეები, განთქმული ნადირთა სიუხვით, მეფეთა სანადირო ადგილად იყო მიჩნეული. ნადირობის მოყვარულ მეფისთვის ყველაზე უფრო ეს დრო იყო სასურველი და ადრე გაზაფხულზე მას არ ელოდნენ.

მონადირეთ-უბუცესს აჯამეთის ტყეში თავის კაცები დაეგზავნა განვრთნილი შვარტნებით ხობებზე სანადიროდ. მეღვინეთ-უბუცესი, ხანდახმულ ჭაშნავიტთან ერთად, მარანში ფუსფუსებდა. მინაში ჩაკირულ ვეება ქვეყრებისთვის სარქველები მოეხადა და თვით სინჯადა მრავალწლოვან ღვინოებს. თვალის

ჩინივით უვლიდნენ თაყვერის ღვინოს, გიორგი მესამეს რომ უყვარდა. მეზაღეთ-უბუცესს ნარგავების სახელადად, შადრვენისა და ზეივნების მოსასუფთავებლად უმეტეს ქალები დაესაქმებინა.

გაზაფხულის აკიაფებულ მზეზე დიადად ბრწყინავდნენ ციხე-დარბაზის კედლები, მოპირკეთებული მოყვითალო-მონაცრისფრო მარმარილოს ქვებით. ადამიანის თვალს იტაცებდა სასახლის ღურჯი კრამიტით დაფარულ სახურავზე მზის სხივების ანარეკლი. ღამის წყვიდადში ციხე-დარბაზის განათებული გუმბათი მთელ შემოგარენს თავის შუქს ფენდა. განათებული იყო ციხე-დარბაზის დამცველ შვიდას შუბოსანთა კარავებიც, ჩამწყრივებული არხის ნაპირას, სასახლის ირგვლივ.

...მეფე კი იგვიანებდა. ჩუხჩარხი ვარდან დადიანი მთელი კვირით მეფეზე უადრეს ჩამოვიდა გეგუთს. უპირველეს, ციხე-დარბაზის მისადგომები დაათვალიერა. დიდი ხანია გეგუთს არ ყოფილა და ბევრი რამ დაეინყებოდა. ის ნინასწარ მოთათბირა გეგუთის სასახლის დამცველ შუბოსანთა ზედამდგომს და უბრძანა: ციხე-დარბაზის უკეთ დასაცავად შუბოსანთა ახლად განლაგება მოეწყით. ხა.

სახლის ჩრდილოეთით არხზე აგებულ ხიდის ბოლოს მცირე ორსართულიან საგუმბაგოს დაეცა თავის მონა-სპათა ნაწილს დააკისრა ჩუხჩარხმა. მხოლოდ ამ ხილით შეიძლება გადავინის კარების გავლით ციხე-დარბაზში მოხვედრა. მუნობათენიც მზად იყვნენ მეფის სასახლეში მოსვლა დროზე ეუნწყებინათ გარემოსათვის.

სახლთ-უხუცესმა განსაკუთრებით იზრუნა გიორგი მესამის დასასვენებლად განკუთვნილ დარბაზის კეთილმოწყობისათვის, რომლის დიდი სარკმლები გეგუთის მუხნარს გადააყურებდნენ. იქვე გვერდით სააბაზანო იყო გამართული მეფისთვის.

სასახლის დიდბუხრიან დარბაზში. სადაც მეფე საქვეყნო საქმეთა განსაკუთრებულ წვეულთ იღებდა, მთელი იატაკი ნაფრთხილი ტყავებით იყო დაფარული, ხოლო კედლები ნანადირევ მზეცთა და გარეულ ფრინველთა ფიტულებით მოფენილი.

...როგორც კი ჩუხჩარხს წინასწარ გაგზავნილ მზეკრეტა უფროსმა მოახსენა მეფის მოახლოება ის ცხუმის ერისთავთ-ერისთავთან, ოთაღ შარვაშიძესთან ერთად, გიორგი მესამის შესახებდრად განემზადა...

გიორგი მესამე გეგუთის სასახლეს უახლოვდებოდა. მეფის სამგზავრო ტახტრევიანიდან გადმოვიდა გვირგვინოსანი თავის ვაზირთან ერთად. მას სურდა, ჩვეულებრივ, როგორც მანამდე, თავის ბედაურზე შემეჯდარი შესულიყო ციხე-დარბაზში. მეფეს და მის ვაზირს, მეჭურჭლეთ-უხუცეს ყუთლუ-არსლანს ცხენები მოგვარეს. მცირე მანძილი გაიარეს და მონა-სპათა სიმღერა მოჟამათ. სიმღერა თანდათან მძლავრად და გარკვეულად ისმოდა:

მუმილი მუხასა გარს ეხვეოდაო,
მუმილი რ... ბრძო, მუხა გადარჩაო.

— მუხა ხომ საქართველოა, მრავალქამ ნაიარები, მაგრამ გაუმხმარი და ფესვგადგმული, ძლიერი. ჩვენს წინაპრებს გადაარჩინს იმედი აროდეს ტოვებდა, — გადაულაპარაკა მეფემ მის გვერდით მიმავალ ყუთლუ-არსლანს.

— თავის მიწიდან აულავშია და გაუტეხავი იყო ოდითვე ჩვენი ერი, მეფეო!

— ეგ ქუმმარტიკა. ერთი რამ მინდა გკითხო ვაზირო, — თქვა მეფემ და თავის ცხენი ყუთლუ-არსლანს მიუახლოვა, — ჩემი ძმის უგვალო დავითის, თუმცა მცირე ხნით მეყო. ბის დრო და ივანე ორბელიანის მოღალატური განდგომა თავის ერისა და მეფისაგან, ხომ ღიწნია ამოიძირკვის ჩვენი ცხოვრების მატრიანედან. შევჩიზღდებით ჩვენს შვილებს, ვაზირო!

— მემატიანეთ გაუკვალავ გზით სიარული არგუნა ბედმა, მეფეო, მას მიჰყვებიან გა-

ნუხრელად და უთოვად მოიხსენებენ მცხერამე როგორ, ეგ საკითხავია!

— მიმ თუ ეს გარდუვალა, შთამომავალთ სინდისის სამსჯავროს უნდა მიენდოს მათი არაკეთილსაქმეთათვის ქუმმარტიკად განკითხვა.

— დიახ, მეფეო! ღამთაღმწერლები ტყვენი არიან თავიანთი შეუღახავი სინდისისა, შთამომავლობას პირნათლად გადასცემენ მათ, ვინც გულთი იღწნათა ერის საკეთილდღეოდ და ქუმმარტიკ აზრს შესწირეს თავიანთი სიცოცხლე. პეტრეს, იოანეს, ეფრემის, გიორგი მთაწმიდელის, დავითის სახელებს სალოცავად და ხელთახლსაგოგმანებლად შემოუნახავენ მეშვიდერეობას. ხოლო პირმოთნეთ დევრავთ, უღირს მეფეთა და დიდებულთა ნაწუფრალზე სავარძლის მაძიებელთ თავისას მიუზღავენ და ისინი მწარე დროთა მოსაგონებლად, საგინებლად და სათრეველად შემორჩებათ ჩვენს შვილებს.

ამ საუბარში იყვნენ მეფე და მისი ვაზირო, როცა მათ წინ შემოეგებენ ვარდან დადიანი მონა-სპათა მცირე ნაწილით და ცხუმის ერისთავთ-ერისთავი ოთაღ შარვაშიძე.

მეფე დიდად გახარებული დარჩა კარგახნის უნახავ ძმადნათესთან შეხვედრით.

გიორგი მესამე ჩუხჩარხს მიუბრუნდა: — მადლობა მეთქმის ოდიშის ერისთავო, გეგუთის სასახლის მისადგომებთან პირველად ოთაღის რომ შემეხვედრე.

მოკითხეს...

— მე და ყუთლუ-არსლანი მეტად ნასიამოვნები დავრჩით მონა-სპათა სიმღერით, — და მეფემ ხელები გაიშვირა იქვე მახლობლად მდგარი შუბოსანი ცხენოსნებისაკენ.

თაკვერისა და რაჭის ერისთავთ-ერისთავმა კახაბერ კვიციანიძემ, როგორც კი გაიგო გიორგი მესამის გეგუთის ჩამოსვლა, მაშინვე სამგზავრო მზადებას შეუდგა. რაჭის ერისთავს კარგად ესმოდა, რომ მომძლავრებული გიორგი მესამე თავის პაპასავით დაუნდობელი იყო ურჩ ქვეშევრდომთა მიმართ. ძღვევა-მოსილი გიორგი სამშობა, ბევრი რამ უსიამოვნო ჩემს წინააღმდეგე ქობაბერმა კუჩხს ჩაანვეთა. მაგრამ დამარცხებულ ამირსპასალართან ურთიერთობის თაობაზე მამხილებელი საბუთები მას არ გააჩნია. ვუახლები გეგუთის ციხე-დარბაზში მეფეს და ჩემს მორჩილებას დაეუფლასტურებ... უთოვად შერიგებას ისურვებს, — ფიქრობდა ხანდაზმული ერისთავი...

გეგუთის ჩასული რაჭის ერისთავთ-ერისთავი ორი დღე აღოდიანა გიორგი მესამემ, სანამ სასახლეში მიიღებდა. როცა მეფის განკარგულებით სახლთ-უხუცესმა ის მესამე დღეს დიდბუხრიან დარბაზში მიიწვია, იქ არავინ იყო. დარბაზის აღმოსავლეთ კედელზე ვილაც მხატვარს მოეხატა გიორგი მესამე

ნადირობის ფაზს. მის ფეხებთან მხეცი ეგდო დაუბუბულ სისხლის მორევში. შეძრწუნდა ერისთავი, ჭრჭოლამ მოიცვა, თითქოსდა შეუშრალ ცხელი სისხლის დანახაზე, რომელსაც ორთქლიც კი ასდოდა. ცოტათი შველა მაშინ იგრძნო, როცა მეფის გვერდით მდგარ მოწინააღმდეგე შველს შეველო თვალი, ნანადირევით კმაყოფილ მეფეს რომ შესცქეროდა.

გიორგი შველივით მორჩილს არ ერჩის მხოლოდ, ურჩს, არ დამჯერს კი ისე უმასპინძლდება, როგორც აი იმ მხეცს, მის ფეხებთან რომ სისხლიდან იცლებს. ერისთავს მოაგონდა კლდე-კარის ციხეში მეფის წინააღმდეგ ამხედრებულ დემნას ნამუხით სიყვდილი. გიორგიმ თავის ძმისწული არ დაინდო, სიციხეს ბრძოლა ითხოვდა მისგან. შიშით შემყრობილი თანდათან გონს მოვიდა, თვითვე შერცხვა ვაკაიცისთვის უკადრისი საქციელისა.

ერისთავმა ჩოხის უბიდან ცხვირსახოცი ამოიღო და შუბლზე ნაოჭებს შორის გამოჭონილი სიმწრის ოფლი მოიწმინდა გულგადალეულმა მეფის ლადინით.

ამ ყოფაში იყო ერისთავი, როცა დარბაზის მცირე კარი გაიღო და დადა შემოვიდა; მას ფეხდაფეხ მოჰყვებოდა საყვარელი ნაგაზი, რომელიც ცხუმის ერისთავმა აჩუქა გიორგი მეფეს, რამდენიმე წლის წინათ, ჯერ კიდევ თვალუბილავი ლეკვი. დადა ოდნავ თავის დაქვევით მიესალმა ერისთავს და მოშორებით, ბუხარის წინ მდგარ სავარძელში ჩაჯდა. ნაგაზი დარბაზის შუაგულში, მაგიდასთან მდგარ ერისთავს მიუახლოვდა, გარს შემოუარა, დაყნოსა, რატომღაც სტუმრის უკმაყოფილო მიზრუნდა, ჩაიღრინა თავისთვის და იქვე დადას ფეხებთან განვა... ძაღლიც თავისი პატრონის საკადრისიყო, — გაიფიტრა ერისთავმა.

ცუდად იმოქმედა ერისთავზე დადას დარბაზში შემოსვლამ, მას სწულდა ის. დადაც ვერ იტანდა რაჭის ერისთავს. რამდენიმე წლის წინათ, როცა ერისთავს უფროსი ვაჟი-შვილი გარდაეცვალა, ენატანობით სწეულუბმა ერისთავს რაჭაში გადასცეს დადას ნათქვამი: — გონებით ჩლუნგ, თაკვერისა და რაჭის ერისთავთ-ერისთავის გაუმადლარ მემკვიდრეს, ჭამასა და ძილში ამოქვრა სულყო. კახაბერმა შური იძია და მეფის ხელმარა შეარქვა დადას, რაც მაშინვე გავრცელდა მებობელ საერისთავოებში და, ბოლოს, ისინი სასახლეშიც შეაღწია.

ამ დროს სადარბაზოს დიდი კარებიც გაიხსნა და გიორგი მესამე შემოვიდა. მეფეს თან ახლდნენ ჭიაბერი, ვარდანი დადიანი, ოთალო შარვაშიძე და ქუთაისის გამრიგებელის უფალი ერისთავთ-ერისთავი საღირისძე.

ხანდახმული ერისთავი წელში წამოხტა მოხრილი, მოკრძალებით მიესალმა თავის მეფეს. მან თირკმლების სიმზურვალით დასწეულება მოიმიზეზა, ნაჭარმაგვეს თამარის თანამოსაყდრედ კურთხევას რომ არ დაელოდა და უკანვე გაბრუნდა. მორჩილებით პატივს თხოვა გიორგის.

— თქვენს ასაკში ერისთავო, თირკმლების დაავადებას ჩინებულ ექიმთა მკურნალობა მართებს!

— უთუოდ. ამ ბოლო დროს ზოგჯერ ძლიერ მივიღს ტყვიელი, რომ სასონარკვეთილი თავის მოკვლას ვესწრაფი, მეფო!

დადამ, მის გვერდით მდგომ ჭიაბერის გასაგონად, ყრუდ ჩაილაპარაკა:

— ასეთ ბრძნულ გადამწყვეტილებაზე ხელის აღებინება უთუოდ დანაშაულად ჩაითვლება ერისთავსო!

— ტყელის გამგზავრებას გირჩევდით ერისთავო, იქ უკეთ მოგივლიან.

მეფისთვის ცნობილი იყო, რომ რაჭის ერისთავი, არგვეთის ერისთავ ამანელიძესთან ერთად, ფარულად ამირსპასალარს უჭურდნენ მხარს. კახაბერი კარგ დამოკიდებულებაში როდი იყო ივანე ორბელიანთან, მაგრამ გიორგი მესამისადმი იყო მტრულად განწყობილი იმ დროს, სადაო ადგილების ჩამორთმევის გამო. ამგვამად რაჭის ერისთავს ხერხემალი პქონდა მოდრეკილი და სხვა გზა არ იყო, — მხოლოდ მორჩილება ძლევაშისილ მეფის წინაშე.

— რუსუდან დედოფალიც კმაყოფილი დარჩება თქვენი სტუმრობით სასახლეში, — დაუშმატა მეფემ.

— რუსუდან დედოფალი ღმერთმა დიდხანს აცოცხლოს, მეფეო! როგორც კი დათბება და თავს უკეთ ვიგრძნობ, ვუახლები სასახლეში. საუბარი დიდხანს არ გაგრძელებულა. ერისთავს სიტყვა არ დაეცენია სადაო ადგილებზე. მეფე წამოადაგა.

— ვიცი ერისთავო, რაც თქვენ ვაწუხებთ. კიდევ ცოტა ხანი დამაყოვნეთ და ყოველივე მოგვარდება.

კახაბერი არ მოელოდა, რომ გიორგი მესამე ასეთ ღმობირებას თუ გამოიჩინდა მის მიმართ, ოდნავ დაიბნა კიდევ. ორიოდე ნახიჯი გადაადგა მეფისკენ და მოახსენა:

— იღლებრძელე მეფეო! ვიცი გეგმოს დასასვენებლად ბრძანდებით ჩამოსული. ვუადნიერდები, ვთხოვთ პატივი დამმთო და საერისთავოში გვეწვიეთ სანადიროდ იქნებ ცოტათი მაინც გავართოთ ნადირობით, ამინდიც ხელს გეწყოფს. პატონ ერისთავებსაც ვთხოვთ თქვენთან ერთად ჩამობრძანდნენ.

გიორგი იქ მყოფთ მიუბრუნდა.

— რა გეწყოფა, ვენეთო, პატონებო, რა-

ჭის ერისთავს სანადიროდ, — და კახაბერს ნათხოვის შესრულება აღუთქვა.

გვგუთის სასახლეში მეფესთან შეხვედრით კმაყოფილი ერისთავი ის იყო დარბაზის დატოვებას აპირებდა, სახლთ-უზუცესი შემოვიდა და მუჭურჭლეთ-უზუცესის სასახლეში მოსვლა აუწყა მეფეს.

— მოზრძანდეს. სახლთ-უზუცესო, იზრუნეთ მგზავრობით დაღლილ რაჭის ერისთავთ-ერისთავის დასვენებისათვის.

სახლთუზუცესი, კახაბერთან ერთად, დიდბუხრიან დარბაზიდან გავიდნენ.

მთელი ამ ხნის მანძილზე დადა თვალმოხუჭული იჯდა სავარძელში დარბაზის მეორე კუთხეში და უსმენდა საუბარს. გიორგი მეფემ მხოლოდ ახლა შეამჩნია დადას იქ ყოფნა. გაიფიქრა, — აღბათ ჩაეძინაო და იქ მყოფთ უთხრა:

— დადა ცოტათი გამოკეთდა, აქაური პაერი უხდება, მაგრამ ძილი დაჩემდა რატომღაც!

დადა მაშინვე წამოდგა სავარძლიდან, მისწინ განოლილ ნაგაზს გადააღაჯა და გიორგი მეფეს მიუახლოვდა.

— არა, გიორგი მეფეც, სიტყვეც არ გამომჩნენია ერისთავთან საუბრისას.

— რაჭის ერისთავი უფრო ჯანგატეხილი მეჩვენა, ვიდრე მოველოდი, თანაც მოთვინიერებული!

— რაჭის ერისთავი ერთგულია თავისი მეფისა, — თქვა საღირისძემ.

— მოთვინიერებული? მზაკერობაშია ნანართობი რაჭის პატრონი, გიორგი მეფეც, ასე მაქვს გაგებულო, ის ფარულად განდგომილბის უჭერდა მხარს, — თქვა დადამ ქუთათლის გამგებლის გამოსაჯერებლად და ჭიკაბერს გადახედა აღმაყურად.

— მერე რა ხომ შეიძლება ჩადენილ საქციელს განუდგეს კაცი, ცოდვები მოინანიოს!

— მომნანიებულნი მერყევი არიან. უმეტესად შიშის შედეგად ხდება მომნანიება, თვალისასახვევად... აჯობებდა კი, როცა ქვემდროში ფეხებში მოგვევა, ის უნდა გაისრისოს, მხოლოდ კუდის ჩამოცილებით თუ დაკმაყოფილდა კაცი, ის ისევ მიწაში ჩაჭრება, ტკივილებს მოიპუშებს, უფრო შხამიანი გახდება და საშიშიც.

— ეს დარჩებაა მეფისა, თუ უბრალოდ საკუთარი აზრის გამოთქმა.

დადა მიხვდა, რომ გიორგი მეფეს არ ესიამოვნა მისი ნათქვამი და ასე უპასუხა:

— ახრია ჩემი მხოლოდ, ყურადსაღებად არა ღირს, გიორგი მეფე!

— ენ მოგწონს შენ დადა, ეისზე მეტყოფით დღეს კარგს და გამახარებდი?

— ეისზე? ვაზირთა უპირველესი, მნიგნო-

ბართ-უზუცესი ანტონ ჭყონდრედოვი მომწონს, გიორგი მეფე!

— კიდევ ვინ მოგწონს ჩემი ვაზირებიდან?

— ფარისელებთან ჩამეთელება აქ მოღვათა მომონების აღიარება, გიორგი მეფეც, — ოდნავ ღიმილით თქვა დადამ. — კიდევ ვინ მომწონს? კორიდეთის ერისთავთ-ერისთავი, მუჭურჭლეთ-უზუცესი, — დაუმატა დადამ და ისევ ჭიკაბერს გადახედა.

— მუჭურჭლეთ-უზუცესი ბევრს როდი მოსწონს, დადა!

— გონიერი არ მოსწონთ მხოლოდ უნიჭოებს, რომლებიც ჭიანჭველებივით არიან მომრავლებულნი და ამით ჯობნიან ჭუმშარიტად საღ შოაზროვნეთ. უნიჭონი შურიტა და სიძულელიტ არიან განწყობილნი მათ მიმართ, გიორგი მეფე!

ამ დროს დარბაზში შემოვიდა მუჭურჭლეთ-უზუცესი ყუთლუ-არსლანი, საუბარი შეწყდა.

გიორგი მესამეს ღიმილმა გადაურბინა სახეზე.

— მაინც მოთხარი დადა, რად არ მოგწონს რაჭის ერისთავთ-ერისთავი?

— ეშმაკთან არის შერული, თვალთმაქცი ერისთავი, მეფეც ბატონო!

— რაზე შეატყვე თვალთმაქცობა დადა, — ჩაერია საუბარში ოთალო შარვაშისძე.

— რაზე? — დაფიქრებით თქვა დადამ.

— დიხ, რაზე? — გაიმეორა გიორგიმ.

მეფის ნათქვამი ამჯერად ბრძანებას უფრო წაგავდა, რომელიც პასუხის გაცემას ითხოვდა.

დადა მიხვდა, რომ გიორგი მეფე ზერელე საუბრით არ კმაყოფილდებოდა რაჭის ერისთავის თაობაზე და ასე მიუგო:

— ერისთავს თირკმელების სიმხურვალე როდი ანუხებს, ნაჭარმაგვევიან ადრე წასვლის მიზეზად რომ მოიყვანა აქ!

— მაშ რა ანუხებს, — იკოხა გაკვირვებით ვარდანმა.

— სულ სხვა სიმხურვალე აქვს სიბერეში გადასულს, ბატონო ერისთავო. ძნელად ასატანი სნეულებაა, ვაჭაცობას ეთხოვება რაჭის ერისთავი.

გიორგიმ თავი ვერ შეიკავა და გულიანად გადაიხარხარა, სხვებმაც ვერ შეიკავეს თავი, მხოლოდ ჭიკაბერმა ოდნავ გაიღიმა და დადას უთხრა:

— როგორც ვამჩნევ, დადა ამ ბოლო დროს საუკიშო ხელოვნებაშიც დიდ ცოდნას იჩენს.

— უთუოდ მანავის ერისთავო, უთუოდ, — თქვა ოთალომ და დადას მიმართა კითხვით.

— დადა, რაღაც საიდუმლოება იცი რაჭის ერისთავზე და ჩვენ არ გვიჩვენე!

— აკი გიორგი მეფემ თანხმობა მისცა კა-

ხაზინის საერისთავოში ენციოს სანადიროდ
თქვენიან ერთად!

— მერე რა, — თქვა გიორგიმ.

— იქ ნახავთ გიორგი მეფე, დადა რომ
არ ცდება!

— შენ გაგახაროს წმ. გიორგიმ, დადა, ასე
გულიანად დიდი ხანია არ მიციინია ისე კი
გეტყუდი, დადა, კახაბერი ცუდი კაცი რო-
დია, ნუ ეცდები მტრად გაიხადო იგი!

— მტრები მხოლოდ დამთხვეულებს არა
ჰყავთ. ასე მასწავლეს გელათში, გიორგი მე-
ფემ!

დადა ნაგაზისაკენ მიბრუნდა და წასვლა
დააპირა.

— სად მიდიხარ, დადა, — იკითხა მეფემ.

— როდესაც საქვეწმით საქმეებზე საუბრი-
თა და ფიქრებით მოვიღლები, ძალიან მინდ-
ება ღელესკენ გავწიო ღორჯოების დასაჭერად,
გიორგი მეფემ! ცოტათი შემავიანდა კიდეც,
ამ დროს ღორჯოები მზეს ემალებიან და
ქვეს ამოფარებულნი დამხვდებიან, ძნელი
ხდება მათი დაჭერა.

გიორგიმ თვალი გააყვლა დარბაზიდან ნა-
გაზთან ერთად მიმავალ დადას და სინანულ-
ით თაყი ჩაიქინია. ცოტა ხნის შემდეგ ჭი-
ბერმა პატიება თხოვა მეფეს და დარბაზი და-
ტოვა.

ჩამოვარდნილი სიჩუმე ისევ გიორგიმ და-
არღვია.

— ვაზირო, — მიმართა მან ყუთლუ-არს-
ლანს, — კიდევ რამდენი ხანი მოუწეები
წყალსადენის შეკეთებას გელათში?

— სამ ღღეში დამთავრდება, ბატონ ოთა-
ლოს გამომგზავნილი ოსტატები დაუზოგავად
მუშაობენ, მეფეო!

— თქვენი გამასპინძლებით, ვფიქრობ კმა-
ყოფილები იქნებიან. არ შეერცხვეთ ოთა-
ლსთან, ვაზირო!

— არა მეფეო. სუფრა კარგი აქვთ, გასამ-
რჯელოთაც ჯილდოს შესაფერისს მიიღებენ.

— წინამძღვართ-წინამძღვარი ხომ კმაყო-
ფილია მუშაობით?

— კმაყოფილია მეფეო. არ მოელოდა
წყალსადენის ასე ადრე ამოქმედებას.

— ერთი ისიც მოთხარი ვაზირო, ბაკური
როდის ინახულეთ ბოლოს?

— გუშინ!

— როგორი პირი უჩანს მოხუცს, ახლო
მომავალში თუ მომჯობინდება?

— არა მგონია, მეფეო!

მეფემ სასახლის ხეივანებში სასიეროდ მი-
ინვია იქ მყოფი ერისთავთ-ერისთავები. მას
სურდა ერისთავებისთვის ენახებინა ავაზას
ხუადი ლეკვი, შირვანის მფლობელმა რომ მი-
ართვა ამას წინათ; გეგუთის სახლთ-უხუცე-
სი არაყის აკარებდა მას და თვითვე წვრთნი-
და სანადიროდ.

დარბაზიდან გამოსული მეფე მრავალსა-
ფხურებიან ქვის კიბის სათავესთან შეჩერ-
და და უკან მომავალ ერისთავებისკენ მიბრუ-
ნდა.

— ბატონებო, მამაჩემმა ერთხელ ასეთი
რამ მიაშპო:

გვიან ღამით, როცა ყველას ეძინა, პაპა
დავითი ადგებოდა თურმე და ძილი რომ არ
დაეფრთხო იქ მყოფთათვის, ფეხაკრეფით გა-
ვიდოდა სასახლიდან. აი ამ საფეხურებს ჩაპ-
ყვებოდა და ხევიანში გასულს მოხუცი მება-
ლუ დაუხვდებოდა. ძალიან სვეარება ცხონე-
ბულ პაპას მებალუ. ქუადამჯდარი კაცი ყო-
ფილა და მასთან ქვეყნის საქმეებზე სჯა-
ბაას არ თაკილობდა ბრძენი კაცი. მოხუცი
ხშირად ცის მნათობებზეც ესაუბრებოდა პა-
პას. ღამით გაკამკამებულ ცის თაღზე ვარსკ-
ვლავებს აკვირდებოდა და არაფეს ცდებოდა
გამის დადგენაში. ეგებ მან შეავარა პაპას
ვარსკვლავთმომრიცხველობა! ხშირად საუბარში
შემოთენებათ კიდევ. მამას შეუმჩნეველი არ
დარჩენია ეს და ერთხელ ჩუმად უკან დად-
ვნებია. სასახლეში მობრუნებულ პაპას უთქ-
ვამს შეილისთვის: როდესაც შენ მეფე გახ-
დები, ხშირად მოინახულე და ესაუბრე მო-
ხულე მებალესა, სასარგებლოაო, ვინ იცის ბა-
ტონებო, რამდენი სიკეთე მოუტანია ქვეყნის-
თვის მათ საუბარს...

დადა ციხე-დარბაზიდან გაუდა, გალავნის
კარბიცი უკან ჩამოიტოვა და ღელესკენ გაუ-
მართა. აქ დაუხვდა მას რკალით მოღუ-
ნულ წყნელ დამატრებული ზადე და თიხის
ქილა დაჭერილი ღორჯოებისთვის, გუშინ
რომ დატოვა. ნაპირზე ჩამოჯდა, წაღები გა-
იხადა, ძიქვის ტოტები ამოიყვია და დასიცი-
ხული ფეხები წყალში ჩაუშვა გასაგრილ-
დად. ამასობაში ქიბეროცი მოვიდა, ფეხდა-
ფეხ რომ მიყვა დადას. იქვე, დაჩრდილულ
ქადრის ძირას მოთავსდა.

— ფეხებს იგრილებ, დადა, არა?

— ბევრი ფიქრისაგან ტვინი მელდება, ამ
დროს ფეხების გაგრილება მიხდება, ერისთა-
ვო!

— დადა...

— ეცი, კარგადაც ეცი რისთვისაც მოხ-
ვედი, — შენყვეტირა დადამ, — თქვენ ის გა-
ნუხებთ, მეფეს არ გაუმელოდა რაზედაც ტფი-
ლისიდან წამოსვლის წინა ღამეს ვისაუბრეთ.
სიფრთხილეს იჩენთ ერისთავო, მეფის წყრო-
მას ერიდებით. მინდა შეგახსენოთ, გიორგი
მეფემ თქვენზე ბევრად მეტი იცის მეჭურჭ-
ლეთ-უხუცესზე. მე არ მისაუბრია მასთან
ამის თაობაზე.

— საიდან იცის დადა!

— გაფრთხილებთ ერისთავო, თუ თქვენ

გამოკითხვები წამოიწყო, გირჩევთ ახლავე შენვერტოთ საუბარი.

— ჩათვალეთ ეს უბრალო ცნობისმოყვარეობად.

— მზევრავისა არა!

ჭიაბერმა თავი შეიკავა, არაფერი უპასუხა.

— გისმენთ ერისთავო, თქვენ აქ იმისთვის არ ამოსულხართ, თვალი ადევნოთ, თუ როგორ ვერთობი მე ღორჯოების ქვრით.

— დადა, გულახდილად ვისაუბროთ ყუთლუ-არსლანზე.

— ვინ ერწმუნება თქვენს გულახდილობას, მეფის მზევრავთა გამგებელი! ერთხელ უკვე გითხარით ამაზე — და დადას დამცინავი ღიმილი დაეტყო სახეზე.

— ვფიცავ წმინდა გიორგის, ღია გულით მოვედი აქ შენთან.

— წმინდა გიორგის თავი ანებეთ, ჭიაბერო, წმინდანებს სძულით მზევრავის ხელობა?

— მეფის საკეთილდღეობად მიმართული?

— სულერთია, — დადა ჭიაბერის პასუხს არ დაელოდა და თვით შეეკითხა:

— რისი გაგება გსურთ ჩემგან, ჭიაბერო?

— რა სურს მეჭურჭლეთ-უზუცესს, რა ფიქრები უტრიალებს თავში, რაღაცის შეცვლას ესწრაფვის სახელმწიფოს მართვაში, ოღონდ არაფერ იცის, რას მოგვიტანს ეს ცვლილება!

— ბუერი მოგდამებიათ ერთბაშად, ერისთავო! კარგად მისმინეთ. ყუთლუ-არსლანს გელათში უსწავლია კარგა ხანს, მამა ბაკურთან.

— ეგ ვიცი!

— ნუ მანყვეტიანებთ. ელინელ ბრძენთა, უმთავრესად პლატონის შესწავლას შეაღია დიდი დრო და ახლაც განაგრძობს მას. პეტრეს მოძღვრებასაც კარგად იცნობს, როგორც ამას ნინათ მითხრეს.

— რომელ პეტრეს, დადა?

— ივერიელის, დიონისეს სახელით რომ შენიღბეს მისმა მონაფეხმა მთელს სამყაროში და აქაც, საქართველოშიც.

— პირველად მესმის, დადა!

— დაახ, ნამდვილად მოღვაწეობდა ასეთი კაცო, ჭეშმარიტად ბრძენი, შვიდიოდე საუკუნის ნინათ, ერისთავო, — თქვა დადამ და კვლავ გაელიმა, — მეჭურჭლეთ-უზუცესს მიანია ამ ქვეყნის საქმეებს და მის ბედს ერისრწეულნი უნდა განაგრძებდნენ. მეფე კი, თავის ვაზირებით, აღასრულებდეს ამ რწეულთა მიერ მიღებულს და დადგენილს.

— კარგად არ მესმის, დადა!

— არც მე მესმის კარგად ყოველივე, ჭიაბერო!

— პო, მაგრამ, — თქვა ოდნავ ჩაფიქრების შემდეგ ჭიაბერმა, — ეს ხომ ერთმმართ-

ველი მეფის უფლებათა შეზღუდვაა, საშიში ბაგრატიონთა ტახტისათვის!

— ჯერ არც ერთია და არც მეორე, შემდეგში კი შეზღუდვა არის, საშიში კი არა!

— ვერ გაიგია, აკო ყუთლუ-არსლანი მეფის მომხრეთა ჩანს!

— მართალია. ყუთლუ-არსლანი მეფის უჭერს მხარს, და ეს იმიტომ, რომ გიორგი გონიერი მეფეა და თავის პაპის — დიდი დავითის მიმდევარია.

— თუ ეს ასეა, მაშ რად ესწრაფვის მეფის უფლებათა შეზღუდვას?

— გონიერად მართვა სახელმწიფოსი შემკვიდრებით როდი გადაეცემა ყოველთვის. ხომ შეიძლება ერისთავო ხვალ, ზეგ ან შემდეგმ გიორგი მეფის უფროსი ძმის მსგავსი მახინჯი მოველინოს საქართველოს, როგორც კანონიერი მემკვიდრე ტახტისა?

— შეიძლება!

— თუ შეიძლება ჭიაბერო, ისევ შინაგანი ქიშკობა და ბრძოლა აღტყდება, შიშისაგან ში. ყუჩებუღი ერისთავები თავს წამოყოფენ. ამით გარეშე მტრები ისარგებლებენ და ვინ იცის ეგებ სადმე ტფილისის გალავანთან აღმოჩნდეს სახელმწიფოს საზღვარი!

— ენეც შეაძლოა!

— უჭუნურ ერთმმართველ მეფეთ მხოლოდ მონურად მორჩილი მიაჩნიათ კარგ მრჩეველებად, ერთგულადაც, პატივი შეავთ ისინი. მეტად ცუდ სამსახურს უწევენ ასეთი პირმოთნე მრჩეველნი თავიანთ ერს. მათთვის პირადი პატივმოყვარეობის მიღმა ყოველივე ამოა, არც სათნოება, არც კეთილი საქმე მათთვის არ არსებობს. თუ მეფე გასაჭირში აღმოჩნდა, სხვებზე უპირველეს ეს უკეთურნი განუდგებიან მას. ისევე რბევა ერისა. მე მგონი, მეჭურჭლეთ-უზუცესი მართალია, იქ მის შემწილ კარავში უკეთ წარმართავენ საქვეყნო საქმეს, კარგ სამსახურს გაუწევენ ერსაც, მეფესაც.

— გონიერ მეფესაც?

— მათთაც ხშირად მოსდით მძიმე შეცდომები!

— დარწმუნებული ხარ დადა, გვირგვინოსანთა შეზღუდვა, სიკეთეს რომ მოუტანს სახელმწიფოს?

— დარწმუნებული ვარ. გონიერი მეფე უმალ მიხვდება. რომ მას საქმეს უადვილებენ.

— და დაეთანხმოს მეჭურჭლეთ-უზუცესს, არა?

— დიახ!

— ნებაყოფლობით მეფე ამას არ დაეთანხმდება, მაშინ რა გზით სურს ყუთლუ-არსლანს ამის მიღწევა?

— ამაზე ლაპარაკი ჯერ ადრეა. ფიქრობ, არც მეჭურჭლეთ-უზუცესს აქვს ის ბოლომდე

მოფიქრებული. ისე კი აჯობებდა ამის გაგება შენი მწვერავებისთვის დაგვიკისრებინა!

— მაშ გიორგი მეფეს საშიშროება არ მოელოს? — მცირე ხნით ჩაფიქრების შემდეგ შეუკითხა ჭიაბერი.

— გიორგი მეფეს არა! თვით ყუთლუ-არსლანიც ჯერ ვერაფერს გეტყვის. ჯერ მხოლოდ აზრია, აზრი კი არ ისჯება, ერისთავო!

— მერე შეიძლება გვიანდა იყოს!

— აკი გითხარით, ამის დასადგენად შენი მწვერავები დაასაქმე-მეთქი!

— რასაკვირველია. ეგებ ყუთლუ-არსლანი იმიტაც იყოს უქმაციფილო, რომ გიორგი მეფემ ამირსპასალარის კერძობი არ გადასცა მას ივანე ორბელის მარცხის შემდეგ, ეგებ ეს არის საბაბი მისი სწრაფთვის.

— არა, ერისთავო, ეგ აზრი მცდარია. თავის შეზღუდულება სახელმწიფოს შესახებ ბაკურის მონაფემ შევლადფერი ჯერ ისე გვლდათში მოიფიქრა. შეიძლება, განდგომილთა დამარცხების შემდეგ ამირსპასალარად გახდომის სურვილიც აღეძრა მას. მაგრამ მერე რა... მჭურჭლეთ-უზუტესს ქვეყნის საქმეთა კეთილად წარმართვა სურს, სხვა არაფერი!

ჭიაბერი ჩაფიქრდა და თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— აქ ბევრი რამ არის გასარკვევი. გიორგი მეფეს სათუო საუბარი არ უყვარს და მეც ამისთვის გადაუწყვიტე თავშეკავება. ამ აზრისაა ტფილისის ამირაც...

— ტფილისის ამირა? — წყნით იკითხა დადა.

— დახს! — უპასუხა ჭიაბერმა და ინანა ტფილისის ამირა რომ ახსენა, მაგრამ...

ჩატომ ნამოცდა ჭიაბერს ტფილისის ამირას სახელი? ჭიაბერმა იყოდა, ტფილისის ამირა რომ სძულდა დადს. ბოლო დროს ჭიაბერი ამირას ოჯახს დაუახლოვდა. ნუთუ მერყევი მოხუცი თავის ქსელში გააბა ჭიაბერმა და ყუთლუ-არსლანის წინააღმდეგ აამხედრა? აკი ტფილისის ამირას აქამდე ვერ მოუწვდებოდა მჭურჭლეთუზუტესს რომ ემორჩილება? უჩინად, ჭიაბერო! იმასაც ამბობენ, რომ ამირას ღამაში მეუღლე იზიდავსო მანავის ერისთავს... დადას დაუოკებელი სურვილი აღეძრა მეფის მწვერავთა უფროსი გამოუვლავებინა, დაეგეგმა და ამით სამაგიერო მიეზლო მისთვის, როგორც ჩვეოდა. ასედაც მოხდა. ის თვალეში ჩაამტვრდა ჭიაბერს და მკაფიოდ დაუმარცვლა.

— იცოდე ერისთავო, რომ ტფილისის ამირას არაფერი აკლია, ჭკუის გარდა. მისი რჩევა კარგ სამსახურს ვერ გაგინივს. ისე კი, უკეთესი იქნებოდა ამირას თავის ცოდისთვის მოვლა არ დაეკლო; იმ კვალეცმა ათაშანგი შეპყარა მოხუცს და ახლა ორივენი ფარულად მკურნალობენ ვილაც ექიმთან.

ჭიაბერი გაშეშდა, გაფითრდა და მოსრისა მტკიუნულად. ემაყოფილი დადა კი თვალს არ აცილებდა ჭიაბერს.

— კიდევ ერთი რჩევა მინდა მოგკეთე ერისთავო, — განაგრძო დადამ მაშინვე, — შეიძლება ზოგად რამ მეც არ მომწონდეს სახელმწიფოში არსებულ წესებიდან და მჭურჭლეთ-უზუტესს ვეთანხმებოდე, მაგრამ იცოდეთ, ვიდრე გიორგი ცოცხალია, მეფის უფლებათა შეზღუდვაზე ფიქრიც კი ზედმეტია. ეს საქმე მას არ ეხება!

— გიორგი მეფეს არ ეხება, მის ასულს?

— მის ასულს არ ვიცი შეეხება თუ არა. თუ ამის გაგების სურვილი აღგებრათ ერისთავო, ნაშინ სასაფლაოზე მომაკითხე და იქ მიიღებ საჭირო პასუხსაც.

— რომელ სასაფლაოზე შეუბნები, დადა, — იკითხა გაკვირებით, ძლივს გონს მოსულმა ჭიაბერმა.

— რასაკვირველია არა იმ სასაფლაოზე, რომელიც მეფეთა და მის სახლობათა საძვალედ არის მიჩნეული. მე აი იმ სასაფლაოზე გუბნები, გორაკზე რომ მოუწყვიათ ერისთავო, — და დადამ ხელი გაიშვირა ღელედან მარცხნივ, გზახვეულების ბოლოს, ორიოდ უტყვანით მოცილებული, ამოხურყულ გამწვანებულ გორაკისკენ, — რომ იცოდეს, რა ჭკიანი შესაფლავები არიან იქ მოყრილნი. მათ ზედმინუნით იციან რამდენი კაცია იქ მათა ფლავებული, მათ შორის რამდენი პირმოთენე, ავაზაკი, საკუთარი აზრის არმქონე, გონებით ჩლუნგი, რამდენი დაუნდობელი, ღვიძლ ძმათა გამყემო, შურიანი და რამდენიც სხვადასხვა ჯურის ტარტაროზები. მხოლოდ ერთს რაცხავენ ისინი პატიოსან კაცად და ისიც ამ სათვალავში არ შედის, მის გვაშს ცოტად მოგვიანოდ აათრევენ იქ. ჩემთვის ვიტოვებ პატიოსანთა შორის ადგილს, — ცოტათი სული მოითქვა დადამ და წყნარად განაგრძო:

— მგონი ყველაფერი გითხარით, ახლა კი მორჩილად გთხოვ ხელს ნუ მიშლი ღორჯოების ჭქრამი, თორემ ციხე-დარბაზის უზუტესმა იცის, რომ ღელეზე ვარ და დღეს ჩემთვის მზარულს კერძს არ დაამზადებინებს, შიმშილი მომელის უთუოდ!

დადა ნამოდგა, ჭიაბერს მოუახლოვდა და თითქმის ყურში ნასწურულად:

— რად არ გინდათ, რომ გაიგოთ ერისთავო, სიკვდილს ვებრძვი, სიკვდილს. სიცოცხლის დღენი დათვლილი მაქვს. დარჩენილ საქმეთ როდის მიზეზად, როდისღა ვფიქრო მათზე, თუ თქვენთან უნაყოფო საუბარს შევალე ამდენი ხანი.

დადა მაშინვე მოცილდა ჭიაბერს და ბადე ღელეში ჩასძირა.

ჭიაბური უსიტყვოდ გამორდა იქაურობას. გზად მიმავალმა თავისთვის გაიფიქრა:

უკურნავ სენით შეყვარობილი, ღვთისგან განსჯილი, კაცთმოძულეა, მას მთელი ქვეყანა სძაგს.

დადამ თვალი გააყოლა მიმავალ ჭიაბურს და თავისთვის წაილაპარაკა:

— რა წარმოსადგეი ვაჯაცია მანავის ერისთავი, რამდენი ვეცადე, მაგრამ მაინც ვერაფერი შევაგუნებინო!

ბოლო დროს გელათიდან ცნობა მოვიდა, ბაკურის ცოტათი მომჯობინებაც კი მეტ დროს ითხოვსო, გიორგი მესამე ალბათ გეგუთში ამდენს ვერ მოიცდისო. მეფე ამის გამო ცოტათი უგუნებოთ შეიქნა. მან გელათიდან შანშე იხმო სასახლეში. რაც გელათს ჩამოვიდა შანშე, თავის სულიერ მამას არ ცოდვებოდა ქსენონში. მეორე დღეს, როცა შანშე გიორგის შეხვდა გვეუთის სასახლეში, გადაღლილი ექვენა მეფე.

— გზად დაიქანცე ალბათ, გიორგი!

— არა, ათ დღეზე მეტია, რაც აქა ვარ, არაფერს ვაკეთებ, რაც მეტს ვისვენებ, უფრო მეტ სისუსტეს ვგრძობ, შანშე! ისეც მუშაობა ჯობს დასვენებას. მინდოდა ვარციხისა და აჯამეთის მუხნარში მომენადირებინა, მაგრამ გუშინ რაჭის ერისთავთ-ერისთავი გვესტუმრა და თაკურის ხეობაში მიმინვია სანადიროდ. მეც თანხმობა მივეცე.

— კარგი გქვია. ეტყობა კახაბერს უზრუნია თავის მეფისთვის.

— ასე ვაფიქრებ, — გიორგი ჩაფიქრდა, — მწელია ასე ცხოვრება, ისეთი გუნება მაქვს, თითქოს ალარაჲის ვჭირდები...

— ასი წელი რომ იცხოვრო გიორგი, არა მგონია შენი ქვეყნისთვის საჭირო არ იქნე.

— არ ვიცი, შეიძლება. მაგრამ სამოც წელს გადასულ, ჯანში მოტეხილ კაცისათვის დარჩენილი ცხოვრების გზა სიკვდილის მოლოდინია. თუ ზოგჯერ სხვაინარად ვფიქრობთ, თავს ვიტყუებთ მხოლოდ.

შანშემ არაფერი უპასუხა და გულმოდგინედ ჩააცქერდა გიორგის. ძღვეამოსილი მეფე სრულიად არ ჰგავდა იმ გიორგის, რომელსაც ოციოდე წლის წინათ შეხვდა ისინი სასახლეში საქმეებში გართულს და ესაუბრა.

— მოხუცს ვერ ვცილდები, თვითონ სურს ასე, შენს აქ ყოფნაში თავს უკეთ ვგრძნობო, მითხრა გუშინ, თორემ მეც გამოგყვებოდი ლეჩხუმში, ბავშვობისას გატარებულ ადგილებს მოვინახულებდა.

— კარგი იქნებოდა. როგორ ფიქრობ შანშე, ერთი თვე თუ გავეძლი კიდევ აქ, მოხუცი თუ მოკეთდება ამ დროისთვის, რომ რჩევა-დარიგებები მომცეს!

— არა მგონია!

— მეჭურჭლეთ-უხუცესი წაღწაღებინა მოლუბის შეკეთებას ამთავრებს უახლოეს დღეებში, როგორც თვით გადმოცეა, მეც ამ დროისთვის ამოვალ გელათს, მოხუცსაც ვინახულებ, გაეხარდება.

— უთქოდა. გუშინ ყუთლუ-არსლანი ამოვიდა ქსენონს. მამა ბაკურს ძალიან გაეხარდა, მაგრამ სულ მცირე საუბრის შემდეგ მოხუცს ჩაქმინა...

— მე რომ გვეუთს ვარ, იცის ალბათ მოხუცმა!

— იცის. ნუხს, ავადმყოფობით დაუძლურებულს გვეუთს ამოსულა არ შეუძლია. იმედი აქვს გიორგი მეფე ისე არ დაბრუნდება ტფილისს, აუცილებლად მომინახულებსო.

— ასედაც იქნება. ხვალ რაჭაში წავალთ. სამიოდე დღე თუ დავრჩები აქ. როგორც კი ჩამოვალ, გელათს ამოვალ პაპისა და მამის სამძალეთ მოვინახულებ. მოძღვართ-მოძღვარს მინდა ვთხოვო პარაკლისის გადახდა. დიდმა პაპამ ხომ უნდა იგრძნოს შეიღობილის ჩამოსვლა, — და გიორგიმ ოდნავ გაიღიმა...

საარაკო ნადიში გაუმართა კახაბრისძემ თავის მეფეს და მასთან ჩამოსულთ, რაჭის აულუბელ ციხე-სიმაგრე მინდას მიდამოებში. ნადირობის მეორე დღეს გამართულ ერისთავის სულერას არ აკლდა ნანადირევი, უღვევი იყო ზიარების ღვინო (ასე ეძახდა გიორგი მეფე რაჭის განთქმულ ალექსანდროულს).

ღია ცის ქვეშ გამოიღო ერისთავის სულერას ემსახურებოდნენ უმწვენიერესი ბანოვანნი სპერისთაოსი. აქ თავმოყრილ ვარსკვლავთა შორის პირდაპირ მთავრესავით გამოირჩეოდა ერთი მორჩილი ტანის დიაცი. გიორგი მეფეს როდი გამოუპარა ესოდენ წარმტყცი ანგელოზი. არც კეკელუც დარჩენია შეუმჩნეველი მეფის გამჭოლი მზურა. მეფის ყურადღების მიპყრობით უსაზღვრო იყო სიხარული დიაციასა. როცა კახაბერისძემ თავის პაპის აზარფეშით შესვა გიორგი მეფის სადღეგრძელო, მთელ შემოგარენს მოედო წვეულთა მძღავრი შეძახილი — დღესვიანი იყოს შეიძამათავროთა მეფეთ-მეფე საქართველოსი და მას სულერის ბოლოს მოყვა მრავალფაშიერ...

მეფეს თვალს ვერ მოუწყვეტია უსაჩინოეს ასულისთვის. ვიღაც ახალგაზრდა კაც მიუახლოვდა მას და საუბარი გაუბა. გიორგი დააკურდა, იცნო, გუშინ ნადირობისას ტახტი რომ მიუღღვანა მას. გაიხსენა: დაჭრილი ტახტი როგორ იბრძოდა, ბასრი ეშვებით ეშუქრებოდა მონადირეს, მივაძახე, რად ამ კლავ მეტეტი. მიპასუხა, — მიყვარს მძვინვარე მხეცთან შერკინებაო და მაშინვე შუბი ტყორცუნა მოახლოებულს. ტახტი იქვე ჩაიკეცა. ყმანვილი მომიბრუნდა და მითხრა, ასე დაეცნენ

თქვენ მტრები დიდო მეფეო მომწონა კერ-
თხული დედის ნაშობი ვაკაკიო.

მეფე მის გვერდით მჯდომ ცხოვრის ერისთა-
ვისკენ მიბრუნდა:

— ოთალო, ხომ არ იცი, ვინ არის ის ასუ-
ლი, ასე გულმოდგინედ რომ ემსახურება
ერისთავის სუფრას?

— გაგონილი მაქვს გიორგი, აქაური აზნა-
ურის მეუღლეა, კახაბერის ხარჭაა თურმე.

— მშვენიერი დიაკია. როგორც ეტყობა,
ხანდაზმულ ერისთავს კიდევ შერჩენია გამოჯ-
ნურების უნარი!

— ეგ დიაკი ასი წლის კაცს აუთამაშებს,
გულს, მაგრამ...

— რა მაგრამ, ოთალო! — დაასწრო გიორ-
გიმ.

— ერთი ნაკლი რომ არა პქონდეს, თავისი
ემხით შორს გაითქვამდა სახელს.

— რა ნაკლი შეამჩნიე, ოთალო!

— ცოტათი მოიკოტლეებს, გიორგი!

— მართლა? ისე გამოიტყავა ხატებამ, ვერ
შეინძნე, — თქვა აღტაცებით გიორგიმ.

— ანგულოზის სახე წრდილავე აუველივე
ნაკლს უთუოდ!

იქვე გიორგის მარჯვნივ მჯდომ დადას ქა-
მა მიეტკობინა და უურადლებით უსმენდა
აზნაურის დიაკზე საუბარს, მათ გასაგონად
ჩაიდპარაკა:

— ავბორკობით დაავადებულნი ტყვედ-
ქმნილი ხდებიან დიაკისა, უმეტეს მიხრწნე-
ლების გამს გადამდგარნი. გვეფთოში თირკმ-
ლების მზურვალება მოიშველია ერისთავმა.
რისი მზურვალეავე ანუხებს მას. იქ მოგახ-
სენეთ.

— დადა, შენ აროდეს გზობლავდენ ლამა-
ზი დიაკები? — ოდნავ დიმილით ჩაუტყრა
ოთალომ.

— რატომაც არა, მაგრამ თქვენ რომ მო-
გენონათ ამ სუფრანზე, ისეთი აროდეს, ბატო-
ნი ერისთავო!

— რათა?

— შედმეტად მოპირკეთებულია ფერ-უშარი.
ლიო!

დადას უკანასკნელ სიტყვებს ყური მოჰკრა
გიორგი მეფემ.

— შენ არაფერი არ გამოიგებარება დადა.
— და თავის აღზრდილს გადახედა.

— მეფეს ისეთი ხუმრობა რამი სჭირია,
თუ მან ყოველივე არ იცის, გიორგი მეფე.

— ოდნავ გესწარევიე დიმილით უკანსუხა და-
დამ, რომელსაც აქამდე ვერ მოვხელებინა,
რატვის ერისთავმა მეფის ხუბ რა რომ შეარ-
ქვა მაშინ.

— დამშვიდო დადა!

— სრულიად მშვიდად ვერძობ თავს, გი-
ორგი მეფე. შოგჯერ მომწონს კიდევ, როცა
კახაბერის მსგავსნი ერისთავები მიღწიან-

ბენ, როგორც დამშვეულ ძაღლს გამოხრული
ძვლით, ეს მეტ ძალას მზატებს მათ ღირსე-
ულად გასაქორდავად...

სწორედ ამ დროს გიორგი მეფეს კახაბერი
მაუახლოვდა და უთხრა:

— ნეულებთა გავრეულდა ხომ არ დაილა-
ლეთ, ბატონო მეფე?

გიორგიმ ისარგებლა ერისთავის ასეთი ყუ-
რადლებით და ნამოღდა.

— უთუოდ ერისთავო, — და სუფრა და-
ტოვა.

...გიორგიმ და ოთალომ იმ საღამოს გვი-
ნობამდე იხეტიალეს ნინდას ციხის მიდამო-
ებში გაიხსენეს ყმანიელობის წლება, პინტოს
ზღვის სანაპიროებზე გატარებული; მოიგო-
ნეს როგორ იჭერდნენ ზღვაზე გასული უგე-
მრიულეს კეთილს მზებზე გამხმარ ქილისაგან
ნაქსოვ დიდი ქილობებით. როდესაც აყაროებ
გამობმული ქილობი ორიოდ გოჯით
წყლის სიღრმეში ჩაიძირებოდა, მთავრის შე-
ქის ანარცელზე ზღვიდან ქილობზე ხტებოდ-
ნენ თევზები, ჩვეცნ ნაფში ვყარადით და ვნა-
ტრობით მთავარიან ღამებზე...

გვიან, შუაღამე გადასულიყო, როცა გიო-
რგი და ოთალო მათთვის დასასვენებლად
განკოტონილ ადგილას დაბრუნდნენ.

მეფემ დიობანს არ ასურვა თავკერისა და
რატვის საერისთაოში დაჩენა და მეროთხე
დღეს გვეფთო გამოუტყნავა.

რატვად დაბრუნებული გიორგი მგზავრო-
ბით ვალაზული გამოიყურებოდა. გვეფთოს
სახახლეში მას დაუხედა არგვეთის ერისთა-
ვი შიფელი დღე მოანდომა მეფემ არგვეთის
სიერისთაოში მოსანსწრივებულ საქმეთა ვარ-
კვეთს და საქროო მიითთებებიც მისცა ერის-
თავს.

ველათის წინამძღვართ-წინამძღვარი სამ-
შაბათს ელადა მეტის ჩამოსვლას. შანშეს წი-
ნანსარ ჰყავდა გაფრთხილებული მამა ბაკუ-
რი, რომ გიორგი მეფე მის სანახავად ამ
დღეებში ამოვიდოდა ქსენოსს. ქსენონიც ემ-
ზადებოდა მეფის დასახვედრად.

სამშაბათს, დილაადრიანად მეფე ქუთათო-
ხის ერისთავი ერისთავის თანხლებით გვეფ-
თოდან ველათს გაემგზავრა.

მეფე ჩაფიქრებული აჯდა ნებაზე მიშვებულ
თავის ბედაურზე. ველათის აკადემიის კედელ-
თან შიახლოვებულთ, შესახვედრად ნამოსული
მეჭურჭლეთ-უხუცესი შემოვივებათ. კიდევ რა-
მდღემზე ნაბიჯი ქვეითი მოკირწყალულ აღ-
მართისა გაიარეს და ახლად აღდგენილ წყა-
როს მიადგნენ.

— რა უხვად მოეფინება ეგ ლეთის ნაკუ-
რთბი, — თქვა გიორგიმ და იქვე ჩეროში
მსხდარ მუშაობით დადლილ რატატებს გა-
დახედა, სასაუბროდ რომ დამსხდარიყვნენ.

ცხენებიდან ჩამოხტნენ. აქვე წყაროსთან

დაუბნებელი მეფის შანშე და დადა, რომელიც ადრე ამოსულყო გელათს. წყაროს საბუნებრივი დასახლებურა მეფემ, წარვამოსისს კაცების რატიტობის უკო და იქვე უჩველეს ცაცხვის ქვეშ კუნძუზე ჩამოყვია. ცოტათი შეისფრა და მიწოდებულ წყაროს ცივი წყალი შესია.

— დადა ცხოვრებას ჩახედული კაცია, მართლაც რა შეეძრება ამ ქვეყნად წყაროს ცივი წყალს, — თქვა მეფემ და დადას გადახედა.

სასაბრუნეს... მეფის ყურადღება მიიპყრო მისგან ახლო, დაფურსულ პანტას ქვეშ ჩრდილს შეფარებულ ბერმა, რომელსაც ჭაბუკი ახლდა თან. მათ მოკრძალებული საგზალი გაუშალათ, ვით და პურს შეეცუოდნენ. ქაბუკმა წყაროს წყლით სავეთავი მოხსნილი გუდა იქვე მიბმულ უნაგირ მოხდილ ჯორის წინ ჩამოკიდა ხის ტოტზე.

— სასიამოვნოა წყაროსთან დასვენება მგზავრობათ გადადღის შემდეგ, — მიმართა გიორგიმ წყლის დასაღვეად წყაროსთან მოსულ ბერს. ბერმა პასუხი არ გაცა. სმენა თუ აკლიო, ვაიფიქრა გიორგიმ და ხმაშალდა გაუმეორა ნათქვამი. ბერი კვლავ სდუმდა და დანაღვლიანებული თვალუბით შესცქეროდა მეფეს.

— ნამდვილად ყრუა და მუნჯი საბრალე ბერი, — თქვა ყუთლუ-არსლანმა. ბერმა წყაროსკენ გაიშვირა ხელი, შემდეგ ზეცისკენ აღაპყრო და პირჯვარი გადაისახა.

— ალბათ ბერი ღმერთს მაღლობას წირავს ასეთი წყალობისათვის, — ჩაილაპარაკა შანშემ.

ყუდიანი ბერს მისწერებოდნენ. მან რაღაც ანიშნა ხელით გვერდით მუგარ ქაბუკს.

— მამა ეხოფანეს ღამბარაკი აქვს აკრძალული ბატონო, — თქვა ქაბუკმა.

- აკრძალული?
- დიას, ბატონო!
- ვინ აკრძალა შეილო, — შეეცითხა გიორგი.

— წელი მონასტრის იღუმენმა, ბატონო!

— რა დაშედა ასეთი? ქაბუკმა ისევ ბერს გადახედა, მან თავი დაუქნია, ნება მისცა სასჯელის მიზეზი მოეხსენებინა მათთვის.

— მონასტერში ქურების რტხვის დროს ღვინო მოგზარა ეპიფანეს, ზომავზე მეტი დაეღია და მწუხრის ღოცვის ვერ დაესწრო. იღუმენმა კაცი ვაგზავნა ამბავის შესატყობად. მამა ეხოფანე ღვინომოძალეული თავის სენაკში იხოვეს მძინარე.

- ამისთვის აკრძალეს მთელი თვით ღამბარაკი?
- დიას, ბატონო!
- ახლა სად მიემგზავრები?

— გელათში მოვედით, ბატონო! მამა ეპიფანეს უფროსი ძმა არის აქ დაყუდებული და მასთან გამომგზავნა იღუმენმა მონასტრის ძმების ცხოვრით რაღაც საქმეებზე...

ქსენონისკენ მხლებლებით მიმავალმა მეფემ გელათის ღვთისმშობლის ეკლესია მარჯვნივ ჩამოიტოვა და ისევ აღმართს შეუდგნენ. გიორგის თვალწინ წარმოუდგა ძალთ ჩარუმებული ბერის დამფრთხალი სახე, ჭემ-მარიტად შეეცოდა ის, მაგრამ როცა გაახსენდა, თუ რისთვის დაისახა, სიცილი ვერ შეიკავა.

— როგორ ნამწარდა ღვინო ღვთის მოსავ ბერს!

— სამონასტრო ძმებისთვის დაკანონებული ნებები მეტად შეაცრია, მაგრამ ზოგი მათგანის გამოყენება საერო საქმეში, სასარგებლო იქნებოდა მეფეო, — თქვა მეჭურჭლეთ-უხუცესმა.

— ერისთავი მართალს ამბობს. გიორგი მეფემ! ერთხელ გამოთრობისათვის მთელი თვით დამუნჯება მანავის საერისთაოში რომ შემოიღო, ალბათ იქ მცხოვრებთა ნახევარზე მეტი მუნჯებად იყლიდნენ თვეობით და მანავის კურთხეული ღვინოც საკმაოდ გვეძნებოდა.

— დადამ თუ ვინმეს კბილი დაადგა, ჩემს მტერს ბატონებო, ძირფესვიანად ამოძრკვას უთოოდ.

— კოდეე კარგი ჭიაბერი რომ აქ არ ბრძანდება, თორემ ვერ მოითმენდა თავის საერისთოს აუგად ხსენებას და ცუდი დღე დაგადგებოდა, დადა, — ღმობლით უთხრა შანშემ. ამ საუბარში ქსენონსაც მიუახლოდნენ.

მეჭურჭლეთ-უხუცესი და დადა ქსენონის ეწონა დარჩნენ. შანშე მეფეს ქსენონში შეუძღვა.

მეფემ მთელი ქსენონი დაათვალიერა. აგად-მყოფებს ესაუბრა. ბუერს დახმარება აღუთქვა. უპატრონო სწეულთათვის სახსრები გაიღო და ბრძანა მათზე მეტი მეთვალყურეობის განწევა. ბოლოს ბაკურთან შევიდა.

აგადმყოფობით დაჩაივებული მამა ბაკური საწოლედან წამოიწია და ცრემლმორეული მოხუცი მამაშვილურად მიესალმა თავის მფარველ მეფეს.

— ქსენონის მკურნალები გვაპრდებიან თქვენს მალე გამოჯანმრთელებას, მამაო ბაკური!

მოხუცმა ნუხილი გამოთქვა, თვით რომ ვერ ეახლა მეფეს გვეუთის სასახლეში.

— გიორგი მეფე დიდად კმაყოფილია იმით, რომ თქვენ შოინონეთ სასახლის დარბაზში და ქვეყნის ცხოვრებაში ბოლოს მომხდარი ცვლილებები, — თქვა შანშემ.

— ეპიფანე კარგად შეგირვეთა, შეილო. ხუთი დიდი ეპიფანედან სამის მოვალეობა

ქვეყნის წინაშე ღირსეულ და სანდო მდაბიო-
თათვის გადაგიცია, მტკიცე საყრდენი ძალაა
უთუოდ, შვილო, — მკაფიოდ და შესვენებით
წარმოთქვა მოხუცმა. ეტყობოდა ლაპარაკი
უჭირდა, ძნელად სუნთქავდა. მან სანოლზე
წამოწევა მოინდომა შანშეს დახმარებით. ცო-
ტათი შეისვენა, სული მორთქვა და ვაზირთა
უპირველესი ანტონ ტყონდიდელი მოიკითხა.

— ანტონმა სიკეთე გისურვათ, ნუხს იქვე-
ნი ავადმყოფობით!

— მადლობა ბრძენ კაცს, წმინდა გიორგი
იყოს მისი შემწეაღ. — მცირე უყუარების
შემდეგ ძალამოკრეფილმა განაგრძო, — ნუ
შეობტავთ ვაზირთა მოქმედებას, უკეთ მოემ-
სახურებიან ერსაც და მეფესაც. აზრი თავი-
სუფლად უნდა სუნთქავდეს, შვილო გიორგი.
ძლიერ სახელმწიფოს დამონავებული აზრი
არ ესაჭიროება, ასე გვასწავლიან ბრძენი
ადამიანები. ბოროტ საქმეთა აღკვეთას ესწ-
რაფოდ სახელმწიფოში, შვილო! სიკეთეა არ-
სი ყოველთა, შთამომავლობა მის სიმამხინჯეს
ვერ ითმენს. სიკეთე დაუსახებთ ვაზირთა
სწრაფვას მიზნად, სიკეთე ადამიანის ჩვეუ-
ლებად უნდა იქცეს შვილო.

— თქვენ რომ გვასწავლით ისეთი სახელმ-
წიფო ზღაპარია, აუხდენელი სიზმარია მხო-
ლოდ, მამა ბაკური, — თქვა გიორგიმ.

— კაცობრიობამ თავისი ცხოვრება ზღაპ-
რებისა და მითების შექმნაში გაატარა შვი-
ლო. დღემდე ვებლაუტებით უკეთესის აღმო-
ჩენას.

— ყუთლუ-არსლანიც უფრო სრულყოფილი
სახელმწიფოს შექმნისაკენ სწრაფვის, მამაო
ბაკური, — თქვა გიორგიმ.

— ყუთლუ-არსლანი აზრის ტყვეა, მაგრამ
გულს სითბოც არ აკლავ, კეთილის მამიებელ
მეყვანება, შვილო!

მამა ბაკური მოქანდაკა. თავი მძიმედ გაის-
წორა სასთუმალზე და ჩაეძინა.

გიორგიმ და შანშემ ფეხაკრებით დატოვეს
ბაკურის ოთახი. ქსენონის ეზოში მათ უცდი-
დნენ ყუთლუ-არსლანი და დადა. აქვე იყო
ქუთაისის გამრიგებ-ხელისუფალი, ერისთავთ-
ერისთავი სალარისძე, რომელიც მოგვიანათ
ამოსულდყო ქსენონს.

— მამ ერთმმართველი მეფისა და მისი
ვაზირების მიზანი ერის კეთილდღეობისაკენ
სწრაფვა უნდა იყოს მუდამივამ, — ასე თქვა
მოხუცმა, არა შანშე?

— დიახ, მეფეო!

— რა არის ამისთვის საჭირო ვაზირო? —
ახლა ყუთლუ-არსლანს შეეკითხა გიორგი.

— სწორად განეჭვრიტოთ ერის ტკივილები,
გულთი შევიგრძნოთ რაც მათ აწუხებთ და
შეძლებით მიუზღოთ მათ კეთილი, მეფეო!

მეფემ პასუხი არ გასცა თავის ვაზირს და
იქვე, ქსენონის ეზოს დასავლეთით ასიოდე

ბიჯით მოცილებულ ამალელებში გაიქცა
კენ გაემართა. აქედან რაგორც ხელის გულ-
ზე მოჩანდა მთელი გელათი და მისი გარე-
ნი.

— გულის დასწეულებისა არ გეშინიათ,
ერისთავო, სანამ მიზანს მიადრეკდეთ, —
დააარღვია ჩამოფარდნილი სიმუშე დადა.

— მერე რა მოხდა, დასწეულეს ერის სა-
ნაცვლოდ, დადა, — თქვა შანშემ.

— არაფერი. მე ის მინდა გავიგო შანშე,
ვის როგორ ესმის ეს სიკეთე და ბირატიდ
ხომ არ გამოიყენებენ ზოგნი მინიჭებულ
თავისუფლებას, ხალხის სახელს ამოფარებუ-
ლნი.

— აგვისნას დადამ რასაც ფიქრობს, რა
აზრისაა, — თქვა ყუთლუ-არსლანმა.

— არ დაგაფრებებ პასუხის ვაცემას, ერის-
თავო. ბევრი აუხსნიათ ჩემთვის თავის დრო-
ზე, მეც საკმაოდ მიდიქრია, უბრალოდ გეტ-
ყვით. ხალხი ამ ქვეყნად სათვალავად არის
მოვლენილი, რაოდენობაა ბატონებო მხო-
ლოდ. კურდღლებივით მრავლდებიან თავიანთ
ძონებში შეძმურადნი და საძირის ძიებაში
ძვრებათ სული!

— სხვა არაფერი? — თქვა ყუთლუ-არსლან-
მა. ეტყობოდა მოუთმენლობა დამტყუო დინჯ
კაცს.

— რატომაც არა, სხვაც არის საჭირო. სა-
ძირის ძიებაში უნდა დაეხმაროთ მათ. ური-
გო როდი იქნებოდა მხოლოდ, თავიანთი დღე-
სასწაულებზე სასიერო ხანაზაობასაც თუ
მოუნყობთ, თუნდაც, ვთქვათ მარულას, უაგ-
ლაგა ცხენებით, მოზაგალ დღესასწაულამდე
რომ ცერთ ხალაპარაკოდ. აი, როგორ მეს-
მის მათთვის სიკეთისაკენ სწრაფვა, ბატონო
ერისთავო! პურისა და სანახაობის ღირებუ-
ლება კი ვეღვაზე უკეთ რომივლებს ესმო-
დათ...

— დაუშვათ ასე. ერთმმართველი მეფე ხომ
შეიძლება შეცდეს საშუალებების ძიებაში.
ბრძენი ადამიანებიც ცდებიან ზოგჯერ, —
თქვა შანშემ და შეტყუარული-უზუცესი გადა-
ხედა.

— მეფეს ამისთვის ღირსეული ვაზირები
ჰყავს მრჩეულებად შერჩეული და მათი თანა-
დგომით ადგენს ყოველივეს, — ჩაურთო ქუ-
თათისის ერისთავმა.

ყუთლუ-არსლანს როდი გამოეპარა, შანშეს
ნათქვამი მისკენ რომ იყო გამიზნული, მაგ-
რამ თავი შეიკავა ამჯერად და მხოლოდ ეს
თქვა:

— ხალხს თავისი აზრი და თავისი ტკივი-
ლები გააჩნია უთუოდ!

— როგორ არა, აკი მოგახსენეთ რაც მას
გააჩნია. რად გაეინყებებთ, რომ დიდი აზრი
რჩეულთ ხვედრია მხოლოდ, ხოლო მმართველთ

ველნი ამა ქვეყნისა როგორ იყენებენ შათ. ეს სხვა საკითხია.

— არა ჰგონია ასე რომ იყოს, დედა, — ჩაურთო ქუთათისის ერისთავმა.

— ამით ჩემს აზრს არაფერი დააკლებია ერისთავო! აი, თურღაც ჩვენი გიორგი მეფე შენუხდა, ნიაღვრამა გელათში წყალსადენის მიღები რომ ჩახერგა. გელათის მამებს გაუძნელდათ წყლის ამოტანა შორი მანძილიდან. დიდი ვაზირიც კი დასაქმა მის აღსაფრენად. ეს ხომ სწრაფება სიკეთისაჲენ? მე სხვა არაფერი მოტიკამს, — თქვა დაბადი.

სწორედ ამ დროს გიორგი მესამე ბორცვადან დაეშვა და გელათისაკენ დაადგა გზას. ლაპარაკი შეწყდა და ხელეანი მუდს მიჰყენენ...

მეფემ შაჰისა და შაჰის საქალე მოინახულა უბირველეს. შემდეგ ნინამძღვართ-ნინამძღვართ ეწვია. იმ დღეს გელათში დაჩრდნენ. მეორე დღეს ნინამძღვართ-ნინამძღვარი შეუძლოდ გახდა მეფის სპატივემულოდ ბაგრატიოს ტახტიდან თავის შროველი. ამოსულ ეპისკოპოსს შაჰისა და შაჰის პარაკლისის გადახდა იხოვა. მონასტრის უხუცეს ბერებსაც ესაუბრა მეფე, დასაბუქრა. დიდი შაჰის სიძულეს უკეთ მოეღა იხოვა შათ და გეტუთს გაემგზავრა...

გიორგი მესამე ხელმოკარული შაინც არ დაბრუნებულა გელათიდან. მართალია, ბაკურთან შეხვედრა ხანმოკლე გამოდგა, მაგრამ მეფე კმაყოფილი დარჩა, შარბუც მადლიერი იყო გიორგი მეფის ქსენონში ამოსვლით, სწორედ იმ დროს, როცა კეთილ საქმეთა ჩამგონებულ შაჰა ბაკურის ცხოვრების დღენი მოთვლით ეგონა და მეფესთან ეს შეხვედრა — უკანასკნელი...

მეორე დღეს, როცა მეფე საუბრის შემდეგ სასახლის ბაღში აპირებდა ვასელას დასასვენებლად, სახლთუხუცესმა მოახსენა:

— ტფილისიდან რუსუდანი დედოფლის წარმოგზავნილი მხედარი გვახლათ მეფეო და თქვენს ნინაზე ნადგომას იხოვლობს.

— შემოუშვით, — თქვა გიორგიმ და როგორც სასახლეში იყო დადგინილი, მისაღებოთათში გავიდა. გიორგი მეფემ ოთალო შარვაშიძეც თან იახლა. დადაც მიჰყვა, რომელიც უკანასკნელ ხანს მეფეს კვალდაკვალ დაჰყვებოდა, არ ცლადებოდა.

დარბაზში შემოიყვანეს რუსუდანი დედოფლის წარმოგზავნილი. შიკრიკმა იქვე კარებთან დაიჩოქა მეფის ნინაზე.

— როდის დატოვე ტფილისი, ვაჰაკაო!

— ნუხელ ღამით მეფეო!

— ყოჩაღ, დიდი მანძილი ასე მალე გამოგივლია. გეტყობა შესაფერისი ბედაური მოგაქროლებდა. თუ რუსუდანი დედოფალი კე-

თილს გვაუწყებს, კარგ მასობრებულად შევედრებით აქ სასახლეში მხედარო!

— რუსუდანი დედოფლის დავალებით მეფეო, — თქვა მხედარმა და იქვე მის გვერდით მდგარ სახლთუხუცესს გადასცა ეტრატის ვრანდილი სამეფო ბეჭდით.

გიორგი მესამეს გულში უგრძობო ცუდი ამბავის მისუწყებელი. სახლთუხუცესის მონადებული ვრანდილი გაშალა, გადაიკითხა...

რუსუდანი მას ატყობინებდა ბურდუხან დედოფლის გარდაცვალებას. გიორგიმ ვრანდილი იქვე ჩამოადგა, სიტყვაც არ დაუძრავს, კრიჭა შეეკრა, ცუდად შეიქნა. მეფე თავის დასასვენებელ ოთახში გაიყვანეს. იქვე მაგიდაზე დატოვებული ეტრატი გადაიკითხა სახლთუხუცესმა. მთელი გვეგუთი შეიძრა. სასახლის ექიმს უხმეს მამოწვე. იმ დღეს სასახლეში სასაფილო სუფრაც არ გაშლიდა.

შეიბრებულზე გიორგი მესამე სასახლის ეკლესიის მწუხრის ზარების ჩვეულებრივებზე მტად გამომდებულმა ხმებმა გამოაფხიზლეს. მეფე ეკლესიისაკენ გაემართა. კიბის საფეხურებზე ჩამოსვლისას ძალამ უმტყუნა მუხლებში, ნაიბორძიკა, და დაბა იქვე რომ არ ყოფილიყო, დაუნარცხებოდა უთუოდ. რამოდენიმე საათში ღრმა მოხუც დაემსგავსა ნელში მოხრილი მეფე.

ესოს მოძღვარი გარდაცვლილ ბურდუხან დედოფლის სუფრებზედ ღოცვას კითხულობდა. დაამთავრა თუ არა, კანკელის წინ მდგარ მეფესთან მივიდა, პირვეარი გადასახა. მეფე უმთხვია მოძღვრის მიწოდებულ მაცხოვრის ჯვარს და უსიტყვოდ ეკლესიიდან გავიდა.

სასახლეში მეფემ სახლთუხუცესი იხმო და უბრძანა: სასახლის დიდ ბუბრიან დარბაზში მოემწეო მექურჭლეთუხუცესი, ჩუხჩარხი, ჭიბაბერი და სასახლეში მყოფი ერისთავთ-ერისთავნი.

გვიან, საღამოთი დარბაზს შეკრებილთ გიორგი მესამემ აღწყა დედოფალ ბურდუხანის მიცვალება, მეფე ამჟამად დამშვიდებული ჩანდა.

— ბატონებო, — მიმართა გიორგი მესამემ ნეველთ, — დღესვე გვიან ღამით უნდა დაეტოვო გეტუთი. ჭიბაბერი ახლაც შეუდგეს ტფილისს გასამგზავრებლად საჭირო მზადებას. მექურჭლეთუხუცესი და ჩუხჩარხი გეტუთს დარჩებიან და დედოფლის ცხედრის გელათის გადამოსვენებას დასაყრძალავად, აქ შეხვედებიან.

მეფეს ურჩიეს მეორე დღეს დილით ადრე გამგზავრებულყო, მაგრამ მისი გადაწყვეტილება ურყევი იყო.

გვიან ღამით, გიორგი მესამემ, ჭიბაბურისა და ცხუმის ერისთავის თანხლებით, თავისი საყვარელი გეტუთის სასახლე დასტოვა.

ილიან პოლუხანაშვილი

ფ ა უ ს ტ ი

მეზობლის სახლი

მ ა რ თ ა

(მარტო)

შენ შეეწიე ჩემს საწყალ ქმარს, ღმერთო მალალო,
თუმც უპატრონოდ მიატოვა ცოლი საბრალო!
ის ქვეყანაზე უგზო-უკელოდ დაძრწის და მე კი,
მის მოლოდინში აი ასე ქერივ-ობრად ვჰქენები.
ჩემგან მას წყენა არ ჰქონია, მოწმეა ღმერთი;
თან როგორ გულით მიყვარდა და ჰატივსა ვცემდი.

(ტირის.)

ვინ იცის, იქნებ დღეს ცოცხალი აღარც კი არის.
სიკვდილის ცნობა მაინც მქონდეს იმ საცოდავის.
შემოდის მ ა რ გ ა რ ი ტ ა.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

დვიდა მართა!

მ ა რ თ ა

ჩემო გრეთქენ, რა იყო, მითხარ.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

შიშისგან ისე მაკანკალებს, სულს ძლივსღა ვითქვამ;
სწორედ ახლახან გამოვალე კარადის კარი
და იქ ამ კობტა შავი ხის ყუთს მოვკარი თვალი.
სამკაულებით სავსე არის, როგორც პირველი,
თუმც უფრო მეტად ძვირფასით და გასაკვირველით.

მ ა რ თ ა

ოღონდ იცოდე, დედაშენთან რამე არა თქვა,
თორემ მაგასაც აიღებს და ხუცესს გაატანს.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

მოდით და აბა თქვენი თვალით დახედეთ ერთი!

მ ა რ თ ა

(რთავს მარგარიტას სამაჯულებით)

ჩემო გრეთელკენ, მართლაც ბედი გქონია, ბედი!

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

ეს კია, რომ ვერ გამოჩნდები სხვების წინაშე
და ვერც წირვაზე წახვალ ალბათ ეკლესიაში.

მ ა რ თ ა

შენც აიღე და, როგორც კი შინ მორჩები საქმეს,
აქ მოდი ხოლმე. ჟერ ეგ ყუთიც დამალე აქვე.
ამოიღე და გაიკეთე ისინი მშვიდად
და თან სარკის წინ იტრიალე, რამდენიც გინდა
ამით ორივე თავს გავირობოთ. შემდეგ, ლეთის მადლით,
დღესასწაული რაიმე იქნება, შენ იქაც წადი.
ადამიანებს ჟერ ეჩვენე უბრალო რამით —
თუნდაც ამ ძეწყვით ან ამ მცირე აღმასის თვალით.
ვერც კი შენიშნავს ამას დედა. მერე ვილონოთ —
მისთვის სათქმელად იქნებ რამეც კი მოვიგონოთ.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

ვინ მოიტანა, ღმერთო, აქ ეს ყუთები ნეტავ?
რაღაც ამაში სასიკეთოს ვერაფერს ვხედავ!
აკაუნებენ.

ვაი, ეს ალბათ დედა თუა.

მ ა რ თ ა

(იხედება კარის ჰერმეტიკაში)

შენ ნუ გადარდებს.

ვილაცა უცხო ბატონია. ვთხოვთ, შემოვბრძანდეთ!

შემოდის მეფისტოფელი

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ამ თავხედური შემოჭრისთვის ვნანობ თვითონაც,
(მორიდებით იხვევს უკან მარგარიტასაკენ.)

მაგრამ მე მართა შვერდტლაინის ნახვა მინდოდა.

მ ა რ თ ა

ეს მე გახლავართ. რა სურს მამცნოს უცხო ბატონმა?

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

(ხმადაბლა მართას)

რომ გაგუცანით, ამისთვისაც დიდი მადლობა!
 მაგრამ თქვენ კიოაც ქალბატონი გიზით აქ სტუმრად,
 ამიტომ ბოდიშს მოყიხდი და დაგტოვებთ უმალ.
 თუ კვლავაც მომცემთ ნაშუადღევს შემოვლის ნებას.

მ ა რ თ ა

(ხმამალა)

ხედავ, ძვირფასო?! აბა ამას ვინ იფიქრებდა —
 შენ ამ ბატონმა მიგიჩნია მაღალ წრის ქალად.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

მისი კეთილი გული უდევს საფუძელად ამას.
 ერთი უბრალო გოგო ვარ მე და სხვა არავინ,
 სამკაულები კი ნამდვილად ჩემი არ არის.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

რა შუაშია სამკაული, ვერ გამიგია!
 მე ამის გამო თქვენი ქება არც მიფიქრია.
 ეს მათქმევინა გარეგნობამ და მანერებმა.
 დიდი მადლობა, რომ მომეცით დარჩენის ნება.

მ ა რ თ ა

სხვა რა ამბები მოგვიტანეთ? გვიამბეთ, ვისმენტ!

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

უკეთესი რამ სჯობდა მემცნო, თუმც ალბათ ისეთ
 რამისათვისაც არ გამეიცხავთ, რასაც აქ გეტყვით.
 ქმარი მოგიყვდათ და ძალიან მთხოვა, რომ თქვენთვის
 მისი სალამი გადმომეცა.

მ ა რ თ ა

ვაიშე, ვაი!
 ქმარი მომიყვდა... რალად მინდა ცოცხალი თავი!

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

მართა, ძვირფასო, ცოტა მაინც მოეგეთ გრძნობას.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

მამ გავაგრძელო ნაღვლიანი ამბების თხრობა?

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

მიტომაც ვშიშობ, ქვეყნად ვინმე არ შემიყვარდეს,
 რადგან ამგვარი დანაკლისი მომსპობს იმავ დღეს.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

რას იზამთ! ლხენას წუხილი სდევს, წუხილს კი — ლხენა.

მ ა რ თ ა

სთქვით, სად და როგორ დაასრულა სიცოცხლის დღე მან.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

გარდაიცვალა პადუაში და იქვე წმინდა
 ანტონიოს გრილ სავანეში წევს ახლა მშვიდად.
 დიდი ლოდის ქვეშ მივაბარეთ იგი სამარეს,
 ქრისტიანული ადათ-წესი როგორც გვაეალებს.

მ ა რ თ ა

მამ ამის მეტი არაფერი არ გაქვთ სათქმელი?

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ჰო, მართლა, სულ არ დამეიწყუდა... უკანასკნელი
 მისი თქვენდამი თხოვნა უნდა გადმოგკეთ ახლა,
 რის შესრულებაც არცთუ ისე ადვილი გახლავთ —
 გთხოვთ სამასი პარაკლისი გადაუხადოთ.
 სხვა არაფერი მაქვს სათქმელი მე, სამწუხაროდ.

მ ა რ თ ა

როგორ? განა მან არაფერი გამოგატანათ —
 მედალიონი ან ძვირფასი ნივთი პატარა?!
 უკანასკნელი ხელოსანიც ალბათ რაიმეს
 გადაინახავს — იშიშვლილებს ან ვალს აიღებს.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

მადამ, ძალიან მებრალებით, მაგრამ მას ფული
 არ გაუფლანგავს. და ამაზე ნუ გწყდებთ გული.
 როცა ცოდვები აღიარა, მწარედ ჩიოდა,
 ყველაზე მეტად კი საყუთარ ბედს დასტიროდა.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

ნეტავ საწუთრო ადამიანს ასე რად სწირავს?
 მისი სულისთვის გადავიხდი უთუოდ წირვას.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ჰოდა, ამ სათნო განზრახვების საჩუქრად თქვენაც
 დე გლირსებოდეთ ოკაბური სიტყბო და ლხენა.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

გათხოვებაზე ფიქრი ჩემთვის ჯერ ადრე არის.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

თუ ვერ თხოვდებით, გაიჩინეთ მაშ მთვობარი.
 სიხარულისგან ცას ეწვევა ალბათ ის, ვისაც
 მიიჩნევთ თქვენი სიტუირფის და ალერსის ღირსად.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

ასეთი რამე მიღებული არ არის ჩვენთან.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

არის თუ არა, მე არ ვიცი, ისე კი — ხდება.

მ ა რ თ ა

შემდეგ? განაგრძეთ.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

მე საწოლთან ვიდექი იმ წამს,
 ის კი, არ მახსოვს, თივაზე თუ ნაკელზე იწვა.
 ისე კი მოკვდა, ვით ქრისტიანს შეჭფერის, მაგრამ
 მაინც ნანობდა, ძალზე ბევრი ცოდვა რომ გაჰყვა.
 „როგორ არ მძულდეს თავი, როცა მთლად უპატრონოდ
 დავტოვე ჩემი ხელობა და ცოლი, ბატონო.
 მაპატიებს კი იგი ამას?“ — წუხდა ძალიან.

მ ა რ თ ა

(ტირის)

ჩემო კეთილო, გაპატიე კარგა ხანია.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

„მაგრამ, — მან იქვე დაუმატა, — როგორ მწარეა,
 როცა იცი, რომ ცოლი ბევრად დამნაშავეა.“

მ ა რ თ ა

ტყუილი უთქვამს, სულ ტყუილი! უყურეთ იმას!
 ვის გაუფია ტყუილის თქმა სიკვდილის პირას.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

უნდა ვიფიქროთ, სიკვდილის წინ, იმ საცოდავმა
 ეს ყველაფერი შეთხზა. იქნებ სულაც ბოდავდა.
 ასე თუ ისე, მე პირადად ასე მგონია.
 ცოლთანო ჯერ მე მშვიდი წუთი არა მქონია:
 ის ხან შვილების კეთებას და ხან ლუკმა პურის

შოვნას მოხოვდა და შეჭამაო წუწუნით გული.
 პურს მე აქ ფართო მნიშვნელობით ვხმარობო, —
 სთქვა მან, —
 თუმცა ლუქმაც არ შემრგებია ჩემს წილო წყნარად.

მ ა რ თ ა

სულ დააეიწყდა ერთგულეზაც; ალერსიც, სითბოც, —
 დღისით თუ ღამით სულ მასზე არ მეზრუნოს თითქოს!

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ო, არა! თუმცა ბევრ რამეში დაგამუნათათ,
 მაგრამ სულ თქვენზე ფიქრობდა და ბევრსაც ზრუნავდა.
 „როცა მე, — მისი სიტყვებია, — დავტოვე მალტა,
 არა მახსოვდა ცოლისა და შვილების გარდა.
 ალბათ ისმინა ზეცამ ჩემი მზურვალე თხოვნა,
 რომ სწორედ იმ დღეს გაშლილ ზღვაში თურქების
 ხომალდს
 წავაწყდით, სავსეს სულთანისთვის განკუთვნილ ფულით
 და, რა თქმა უნდა, გამარჯვებაც ჩვენ დაგვრჩა სრული.
 ამ სიმამაცის საზღაურად, თუ ვსურთ მართალი,
 მეც შემხვდა კარგა დიდი წილი ჩვენი ნადავლის“.

მ ა რ თ ა

მერე რა უყო მან ის ფული? სადმე მიმალა?

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

აბა, ვინ იცის, ქარმა საით გაანიავა!
 ერთმა ღამეზემა ქალბატონმა მოხიბლა უმალ,
 როდესაც ერთხელ ნეაპოლში ჩაეიდა სტუმრად.
 ისეთი ვნებით აეკიდა იმ ქალს, რომ შემდეგ
 მთელი სიცოცხლე კარგად გრძნობდა ამ ვნების შედეგს

მ ა რ თ ა

ო, ის ოჯახის და შვილების მძარცველი, ისა!
 მორიდება რომ არა ჰქონდა სულ არაფრისა.
 აქ უპატრონოდ მიტოვება ჩვენი არ ეყო,
 ვილაც კახბას და გამომძალველს რომ გადაეგო?

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

სამაგიეროდ განიცადა მან სრული კრაზი.
 მე თქვენს ადგილას ერთი წელი ვივლიდი თალხით.
 თან ვეცდებოდი იმაზედაც თვალი მჭეროდა,
 იქნებ ახალი საბედოც კი გამომჩენოდა.

მ ა რ თ ა

ო, ღმერთო, ისეთს ქვეყანაზე რა მაპოვინებეს!

ისეთი გულის პატრონსა და ოჯახის იმედს!
ეს კია, ქვეყნად ხეტიალმა მომსპო იმისმა...
სხვისი ცოლების უან დევნამ, სხვისი ღვინის სმამ.
თან იმ დაწყვეტილ თამაშსაც რომ არ ეშვებოდა!

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ამის მოთმენა მაინც კიდევ შეიძლებოდა,
განსაკუთრებით, თუ თვითონაც ხუჭავდა თვალებს
და თავის მხრივაც ვერ ამჩნევდა საეჭვო რამეს.
ამ პირობებზე ალბათ მეც არ ვიტყუოდი უარს.
თქვენთან ბეჭდები გამეცვალა თანხმობის უმაღ.

მ ა რ თ ა

ამას ხუმრობით თუ მთავაზობს ბატონი ალბათ.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

(ხმადაბლა)

ისა სჯობია, რომ აქედან მოვეუსვა სწრაფად.
თორემ სიტყვაში ეს ეშნაკსაც კი გამოიჭერს.
(გრეთქენს)
მაშ სატრფიალო ამბებისგან ჯერ თავს შორს იჭერთ?

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

ამით რისი თქმა უნდა ბატონს. კარგად ვერ ეხვდები.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

(ხმადაბლა)

ო. უცოდველო ბავშვო!
(ხმადაბლა)
აწ კი, თქვენზე ნებით,
წავალ.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა
ნახვამდის.

მ ა რ თ ა

ერთი რამე მირჩიეთ ოღონდ.
როგორ ვიშოვო ცნობა, თუ სად, როდის და როგორ
გარდაიცვალა ჩემი ქმარი. სხვა რომ არ იყოს,
მე მკაცრ წესრიგს ვარ ჩვეული და სწორედ ამიტომ
მსურს გაზეთებში ქმრის შესახებ ცნობის მიცემა.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ჰო, ქალბატონო, ამ შემთხვევის დასამტკიცებლად
სულ ორი მოწმე დაგჭირდებათ. არ არის ძნელი.

სწორედ მე ერთი მეგობარი მყავს და ის თქვენი
 სურვილისამებრ სასამართლოს მოსცემს ჩვენებას.
 თუ გსურთ, მისი აქ მოყვანაც კი არ შეძნელება.

მ ა რ თ ა

ძალიანა გთხოვთ!

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ქალიშვილიც ხომ აქ იქნება?
 ცოტა არ იყოს, მიჭირს ჩემი მეგობრის ქება.
 მთელი ქვეყანა მოვლილი აქვს... თავადაც ნახავთ.
 ქალებთან ზრდილი ყოფაქცევის ნიმუში გახლავთ.

მ ა რ გ ა რ ი ტ ა

მე მის წინაშე სირცხვილისგან ვერ დავძრავ ენას.

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

მეფის წინაშეც კი თამამად წარსდგებით თქვენა.

მ ა რ თ ა

რაცი ასეა, ჩვენ იმაზე შევეთანხმდეთ მაშინ,
 რომ დღეს საღამოს ორივენი მოხვალთ ჩემს ბაღში.

ქ უ ჩ ა

ფ ა უ ს ტ ი, მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი.

ფ ა უ ს ტ ი

ჰა, მაინც როგორ მიდის საქმე, ხომ იჩარხება?

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ბრავო! ბატონი უკვე ტრფობის სახშილით იწყის.
 ტურფა გრეთქენი ძალზე ძალე შენი გახდება,
 დღეს საღამოს კი ის მეზობელ მართასთან გიცდის.
 მართა ამქვეყნად გაჩენილი არის მაქანკლად
 და ამ საქმესაც, როგორც გვინდა, ისე გაჩარხავს.

ფ ა უ ს ტ ი

ძალიან კარგი!

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

ჩვენგანაც რომ სურთ სამსახური?

ფ ა უ ს ტ ი

სამართლიანი მოთხოვნაა. რას გვთხოვენ მაინც?

მეფისტოფელი

ჩვენ უნდა ხელი მოვუწეროთ, რომ მისი ქმარი
 პადუის წმინდა სავანეში არს დამარხული.

ფაუსტი

ძალიან ბრძნული რამე კი არ მოგსვლია აზრად!
 გამოდის, რომ ჩვენ პადუაში გვეპირდება წასვლა?

მეფისტოფელი

რას ამბობს! Sancta simplicitas!*

უბრალოდ ხელი
 მოუწერე და მოათავე მით საქმე შენი.

ფაუსტი

თუ სხვა ვერაფერს მოიფიქრებ, უეჭველია,
 მაგ ბრიყვულ გეგმას შესრულება არ უწერია.

მეფისტოფელი

ო, სათნო კაცო, რა პირველად გიხდება ვითომ
 იმის მტკიცება, რაც თვლით არ გინახავს თვითონ?
 განა ის, რაც შენ ღმერთისა და ქვეყნიერების
 ან კაცთა მოდგმის ირგვლივ სრული გულდაჭერებით
 გითქვამს, ნამდვილად კი სიმართლეს შეეფერება
 და არასოდეს მიგიცია ყალბი ჩვენება?
 ერთხელ მაინც თუ საბოლოოდ იყავ მართალი,
 როს კაცთა გულისნადებსა და არსს განმარტავდი?
 გულახდილად თუ აღიარებ, მყის დამთანხმდები,
 რომ ამ საგნებზე იმდენივე იცი, რამდენიც
 ქალბატონ მართას ქმრის შესახებ მოგეხსენება.

ფაუსტი

ცრუ და სოფისტი ხარ შენ შენი დღე და მოსწრება.

მეფისტოფელი

შენ ზომ --- თითქმის ცით მოვლენილი პატიოსნება!..
 ხვალევე სინდისი არ შეჰფიცო გრეთქენს იქნება
 და არ დაუწყო მას შეცდენა და გაბრიყვება.

ფაუსტი

ღიახ, შეგფიცავ, ოღონდ სუფთა და წრფელი გულით.

მეფისტოფელი

ძალიან კარგი! გაქვს შენ ამის უფლება სრული.
 მაგრამ როდესაც სიყვარულსა და ერთგულებას

* წმინდა გულუბრველობავ! (ლათ.).

შეჰფიცავ მას და თან დაუწყებ იმის რწმუნებას,
რომ მკერდში შენ ეს გრძნობა ასე გენთება მარად,
აღბათ ამასაც სულთა გულით შეჰფიცავ, არა?

ფ ა უ ს ტ ი

კმარა! როს ჭარბი გრძნობისაგან სულს ძლივსღა ვითქვამ
და ეს გრძნობა და მღუღეარება ვერ გამომიოქვამს,
როს მთელ სამყაროს გარს ევლება ჩემი გონება
და ვეჭიდები სიტყვებს, დიახ, სიტყვებს, რომელთაც
ძალუძთ გადმოსცენ გრძნობა იგი ცხოველი ძალით
და მარადიულს ვუწოდებ მას, განა მე მაინც
ჯოჯობეთურად ვტყუივარ და არ ვამბობ მართალს?

მ ე ფ ი ს ტ ო ფ ე ლ ი

მაინც მე უფრო მართალი ვარ, თუ უკვირდები.

ფ ა უ ს ტ ი

აი რას გეტყვი: შეიბრაღე ჩემი ფილტვები!
მე აღარ ძალმიძს ყბედობა და დავა ამდენი.
ვინც უფრო მეტბანს შესძლებს კამათს და ენის ტარტარს,
სჩანს, საბოლოო გამარჯვებაც მასვე დარჩება.
მე კი ყბედობით ყელამდე ვარ საესე ამჭერად,
და დაგთანხმდები, რომ მართალი შენა ბრძანდები.

გერმანულიდან თარგმნა გიორგი ჯორჯანაშვილი

ბიოგრაფი ნატროშვილი

ლ. ი. ბრეჟნევის „მოგონებების“ ლიტერატურული თავისებურებანი

დღონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის ახალი წიგნი „მოგონებანი“ შედგება ორი თავისაგან: „ქარხნის საუვირო და ჩვენი ცხოვრება“ და „სამშობლოს ჭრმობა“. „მოგონებანი“ ლოგიკური გაგრძელებაა ადრე გამოქვეყნებული წიგნებისა — უფრო ზუსტად რომ ვთქვათ, ქრონოლოგიის მიხედვით, ეს მოგონებანი წარმოგვიდგება, როგორც პირველი თავი — ბავშვობისა და სიკვდილის წლები გახსენება; მას მოსდევს „მცირე მიწა“ — ამბავი ომის ქარიშხლიანი წლებიდან; შემდეგ მოდის „ადორძინება“ — ზაპოროჟიისა და დნეპროპეტროვსკში მუშაობის წლები (1946-1950) და, ბოლოს, „უკრაინა“ პერიოდი ავტორის მუშაობისა უკრაინის კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის პირველი მდივნის პოსტზე (1954 წლიდან). ეს შესანიშნავი წიგნები მკითხველის თვალწინ აცოცხლებენ წლებს, მოვლენებს, ადამიანებს, ვახატავენ მათ ხასიათს. მათ ფსიქოლოგიას, მათ პორტრეტებს და, იმავე დროს, საოცარი ძალით აცოცხლებენ გარემოს, ისტორიულ ეპოქას და ისეთი ფართო მორიზონტე აქვთ, რომ გვახდებენ ძალიან შორს და ძალიან წინ. შეიცავენ უფრო მეტს, ვიდრე ხსენებული პერიოდის ადრეა გულისხმობს. შეიცავენ არა მარტო ამას, რაც ძალზე სპეციფიკური და დამახასიათებელი, მაგრამ მაინც წარმავალი იყო, არამედ იმასაც, რაც უკ-

დავია ისტორიაში, რაც მარადიულია, რაც მომავალში თაობებში თავიანთი ფიქრად, თავიანთი გულის უვლელად სანუგეარ მიწრატებდად უნდა მიიჩნაონ.

ზემო ნათქვამას შემდეგ ბუნებრივად იხადება კითხვა — ლიტერატურის რა ენარს განეკუთვნება „მოგონებანი“, „მცირე მიწა“, „ადორძინება“, და „უკრაინა“? თავის დროზე, როგორც კი გამოქვეყნდა პირველი წიგნები, მას მოკვება როგორც მკითხველთა, ისე ლიტერატურათმცოდნეთა აღტაცებული გამოხმარებანი, დახატვდა უამრავი წერალები ეჭრნალ-გაზეთების ფურცლებზე, რომლებშიც აღნიშნული იყო, რომ ეს წიგნები უპირველესი საკითხავია და უპირველესი თანამგზავრია ადამიანსათვის, რომელიც კომუნისტს ამტენს. სწორედ ამ ხანებში ეჭრნალ „უკრაინის ლიტერატურის“ ფურცლებზე გამოქვეყნდა მ. ბ. კოშინის ვრცელი წერილი სათაურით „წარსულზე — მომავლისათვის“, რომელშიაც აუო ცდა მოცებნა ამ წიგნებისათვის ადვილი ლიტერატურის ისტორიაში, ე. ი. ვანესაზღერა მისი ენარა, ავტორა წერდა:

„ლ. ი. ბრეჟნევის შემუარები — ეს არ არის მხოლოდ მოთხრობა იმ მოვლენებზე და ადამიანებზე, რომლებიც ავტორს შეხვედრიან ცხოვრების ვხაზე; ეს არის, იმავე დროს, ფიქრები იმაზე, რაც მან დაინახა და განიცადა, ეს სოციოლოგი-ფილოსოფიური გაზრებაა წარსულსა, იმ ამოცანების თვალსაზრისით, რომელთაც ჩვენ ვადაუწვებთ დღეს და უნდა ვადაუწვებთ ზვად. ცალკეულ კრიტიკოსების თვალსაზრისით, შემუარული ლიტერატურის ერთ-ერთი მუარი ნიშან-თვისებაა ეს არის, რომ აქ, რეტ-

* წაკითხული იყო მოხსენების სახით 1981 წლის 22 დეკემბერს სკკპ ცენტრალურ კომიტეტთან არსებულ მარქსისტ-ლენინისტის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის და საქართველოს მწერალთა კავშირის გაერთიანებულ საშეცნეო კონფერენციაზე.

როსტოვში მასთან ერთად, მოცემულია რტოროსტოვში შეხვედრებანი. თუ ეს, რბილად რომ ვთქვათ, არა ზუსტია ჩემუარების მ. მართ ნაერთად (მეზუარები — ეს დღეორები არ არის). მითმეტვის ორმავად არა სწორია ლ. ი. ბრეტენეის მეზუარების მიმართ; ისინი გამოირჩევიან თანამედროვე თვალსაზრისით წა. რბულზე, ამის უნართ შეფასბონ წარსული დღევანდელბობის და მომავლის მწვერვალბობი-ანი („კოპარის ლიტერატური“, 1975 წ. № 9, გვ. 14-17).

აქ უველაფერი სწორია, გარდა ამბა, რომ მართებულად არ არის ნახმარა ტერმინი — მეზუარები; მეზუარა — ერთი ადამიანის თავგადნახვალა, მისი ხელდერა სამუარის გადმოშ, ლა, ბრეტენეის წიგნში კი მალიონობით ადამიანების თავგადნახვალა, უნარმზარა ეპოქის ისტორია, რომელიც შეუძლებელია ჩასტრო მეზუარის ვიწრო ფარგლებში; აქ, ბრეტენეის ნარკვევებში მართო წარსულას ახახუა როლი. ეს არის ისტორია, მიმართული წინ მომავლის არა მართო ვანჭვრეტა, ნისკენ მამავალი გზის ჩვენებაც; ეს არის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, მომავლის ისტორიაც. აქ ხალხის ერთიანობის ენაურა ხერათებია, ისეთი ერთიანობისა, შეე-ბის დამჯარა რომ შეუძლია, თუმცა მეზუარა ფრანგული სიტყვაა და მოგონებას ნიშნავს. მა, გრამ ლიტერატურის ისტორიამ აციხ აუარებულა შემთხვევები, როცა ესა თუ ის ტერმინი შინაარს შეიცვლის ხოლმე — საამისო მავალიობის დასაბელება შორს წავუვანდა. აქ კი უნდა აღინიშნოს, რომ ლიტერატურულმა კრიტიკამ სახვებით სწორად შეფასა, მაგრამ ვერ მოძებნა შესაფერა ტერმინი ამ წიგნების განსარგანზღერასათვის; მაშინ თვიონ ავტორმა გადაწყვიტა ამ საკითხში სპირო სანასთან შეე-ტანა. 1949 წლის მარტში, კრებულში, ლენინური პრემიის გადაცემის დროს, ლ. ი. ბრეტენემა განაცხადა: „უველაზე საყლებად მიიხლოდა, რომ წიგნები „მკირე მწა“, „ადორმინება“, „უამირი“ აღკვეთი როგორც მეზუარული თხზულებანი, ჩემს ჩანაწერებზე მუშაობისას ვუქრობ, დი არა საყუთარ თავზე და, უნდა ითქვას, არა ინდენად წარსულზე, რაღებნადუ იმაზე თუ როგორ გამოადგება დღეს წარსულის გამოცდილება ადამიანებს“.

ბუნებრივია, რომ უკვე შეძგომში, 1981 წლისათვის პედაგოგური ანტიკრუტების სახელმწიფანდელიში, რომელბაც ეწოდება „რუსული საბჭოთა ლიტერატურა 1917 წლებში“, რომელშიც განხილულია თანამედროვე პრიციპის, პოეზიის და დრამატურგიის ახალი ნაწარ, მოებები და ადრტული სოციალისტური რეალიზმის მეთოდოლოგური პირობებები, ლ. ი. ბრეტენეის მოგონებებისადმი მიძღვნილ იმავე მ. ბ. კოშჩინის წერაღში უკვე სახვებით სწო-

რად არის განმარტებული, თუ უნდა იყოს კუთვნიბა ეს წიგნები

მაგრამ უველაზე ზუსტად თვიონ ბრეტენემა განმარტა თავისი წიგნების განმარტოვა თავისებურება პრემიის გადაცემისას წარმოთქმულ იმავე სიტყვაში იგი აღნიშნავდა:

„ბერა წერაღში მკითხველები გამოთქამენ სურვილს, რომ ავტორმა განაგრძოს თავისი მოგონებანი. რა უნდა ვუპასუხო ამას?“

ვტიქრობ, მოვალენი ვარა ჩვენი გამოცდილებიდან უკველივე მკითხვარა გაფურარობთ ახალ თაობებს. ამაზე კვლავ ვტიქრობ, და თუ დრო გამოვანებ, თუ შეეძლება, ჩანაწერებს განვაგრძობ. აყოდეთ, რომ დღეს ვაღმოცემული რაღდო მომავლისათვის გზის დალოცვად მიმართა.

და კვლავ ფიქრით კუბურბები ლენინის ხიტუბებს მარტიული პუბლიცისტიკის ამოცანების შესახებ — თანამედროვეობაზე ისე ვტიქრობ, რომ საყუთარი კლშით შედლებინდევარა დახმარება ვაფუწოთ ჩვენი პარტიის, ჩვენი ხალხის პარტიკულ საქმეს. ეს ზომ დღესაც არის ჩვენი პუბლიცისტიკის, ჩვენი მახობრია პრიპაციდის, პარტიის მთელი იდუტრადმზრდელი ბითა მუშაობის მთავარი ამოცანა. უფრო მჭარო თვალსაზრისით კი საბაროდ ჩვენი მხატვრული ლიტერატურისა და ხელოვნების ამოცანაც.

უნდა შევეჩვიოთ ისე წერას, რომ თითოეულ ფრაზში ვაქსოვდეთ საყუთარ ცოცხალ აზრს, საყუთარ გრძნობებს

თითქოსდა: უდავო საქმეა, მაგრამ რაოდენ მწეღია ამის მიღწევა“.

მაშასადამე, ენარი ამ ქმნილებებისა არაა პარტიული პუბლიცისტიკა ამ სიტყვების ფართო გაგებოთ, ვინაოდენ ეს წიგნი განზე სწევს თვით პუბლიცისტიკის საზღვრებს, ისე, რომ იგი მოიცავდეს არა მართო ადამიანის აზრს, არამედ გრძნობებსაც, ამრავად, ის შესულია ამ ორბიტაში, ამ წერეში, რომელსაც მხატვრული ლიტერატურა და ხელოვნება ეწოდება და რომელიც მოიხსენია კიდევ ლ. ი. ბრეტენემა ზემოთ მოყვანილ თავის გამოხვლავში.

და მართლაც, ამ მოგონებებში მოცემულია უველა პირითადი მახსიათებელი საშინი მხატვრული ნაწარმოები — მტიციე კომპოზიცია, შესანიშნავი გადმოხლა ადამიანის სულისა — საოცრად ზუსტად ჩაწედნა მის იდუმილ სიღრმეებში; უმწედაც, აქვია პორტრეტები, უადრებად მართალი პეიზაჟი; უველაფერი ეს ადასტურებს, რომ ავტორმა მარად განვიითარებდა სოციალისტური რეალიზმის განზე გადდა ფრიად ამაშენდლოვანი ნაბიჯი, და-დად გაამდირა არა მართო ესთეტიკა, არა მართო თეორია სოციალისტური რეალიზმისა, არამედ მისი მხატვრული პრაქტიკაც — მკითხველის წინაშე წარმოაჩინა ახალი ადამიანის

მოდელი; ლ. ი. ბრძენაძის წიგნების ეს ლირება შესანიშნავად დაახასიათა გამოჩენილი საბჭო. თა პოეტმა ედუარდის შეფელაიძისმა, რომელმაც თავის სიტყვაში ასე მიმართა ლ. ი. ბრძენაძეს: „მე აქ ვლასარკობ როგორც თქვენი მკითხველი, კომუნისტი და, რაღა თქმა უნდა, როგორც პროფესიონალი მწერალი. ოცი წელია ჩემს შემოქმედებითს ლაბორატორიაში ვმუშაობ ადამიანის თემაზე. ეს ძნელი თემაა. ზოგჯერ ისეთ პრობლემებსა და ისეთ სირთულეებს ვაწყდები, რომ არ იცი, შეძლებ თუ არა ვადა. კრა და დამლო ისინა შენს შემოქმედებაში, და როცა მცდელობდა ვაგვირდებო და ვაგირ. თულდება საქმე, ეძებ მუარ სურდებს და ისეთ ორიენტირებსა და წიგნებს, რომლებიც დაგეზ-მარება დამლო შემოქმედებითი სიძნელენი და განვითარებენ ადამიანის სიუვარულს, და რა. ოდენ სანახარლოა ბოლშე, როცა ცხოვრებაში იპოვა მათ.

ასეთი განცდა დამეფულა. როცა ვკითხულობდი, ძვირფასო ლეონიდ ილიას ძეგ, თქვენს ტრილოგიას, ვთხოვთ დამიჭეროთ: მე თქვენ ძალზე უურადლებიანი მკითხველი ვიყავი. თქვენმა სიუვარულმა ადამიანისადმი, უბრალო საბჭოთა ადამიანისადმი — გაჩისკაცის, მუშის, მხენილ-მოსხვილი ადამიანისადმი, თქვენმა ღრმა რწმენამ, თქვენი გულის სითბომ, რომლითაც დასმკვალულია თქვენი სიტყვა, თქვენი წიგნების კეთილშობილურმა ჰუმანიზმმა, თქვენმა ადამიანობამ ახალი ძალი, რწმენა და სურვილი შემმატეს განმეგრძო მუშაობა ადამიანის თემაზე.

მადლობას ვიხდით უოველი ჩვენთაგანისათვის ესოდენ საჭირო დახმარებასათვის. მე ვფიქრობ, უველაზე ადვილია გწოდებს და ახუჩად იგდებდე ადამიანს, ბევრად ძნელია ვიუვარდეს იგი და უველფერზე ძნელია შექმნა ახალი ადამიანის მოდელი; თქვენ, ლეონიდ ილიას ძეგ, აირჩიეთ სწორად ეს, უველაზე ძნელი გზა; მადლობას ვიხდით კომუნისტის, ნოვატორის, ჰუმანისტის პრინციპული პოზიციისათვის, ჩვენ თქვენთან ერთად ვართ ამ ჰუმანისტურ ბრძოლაში ადამიანისათვის, რევოლუციურ ბრძოლაში ახალი საბჭოთა ადამიანისათვის“.

ამ სიტყვებს ოკროს ფასი იქვს იმატომ, რომ ისინა წარმოიქვა პოეტმა, რომელიც მძელი თათვის შემოქმედების ვრცელ მანძილზე მუდამ გამოირჩეოდა ფილოსოფიურ ჩაფიქრებოთა და ცდილობდა ეპოვნა ადამიანის გულთან მისახედელი გზა და გასაღები მისი საგანძურისა, მისი ღირაქის საფუძველი აუო და არის თანამედრო. ვე ადამიანის პოეტურა კონცეფცია: წიგნი მისი დღესტობისა, რომელსაც სათარად იქვს „ადამიანი“, და რომლისათვისაც მას ლენინური პრემია მიენიჭა, გამსკვალულია ღრმა ჰუმანიზმით, უღრმესი პატრივისტობით და სიუვარულით ადამიანისადმი, და ეს იგი მოგვიტობრობს რა გავლენა

ნა მოახდინა ბრძენაძის წიგნებში: უნდა დავსკვენთ, რომ ეს არის არა მარტო ერთი პოეტის სიტყვა, არამედ უველი ოსტატისა, ვინც ეძებს გზებს ადამიანის სულიერა სამ, უაროს ახლებური განმხსახოვის.

ამჩიავდ ეს წიგნები, როგორც „მოგონებანი“, ისე „მცირე მიწა“, „ადორმინება“ და „ეპიგრა“, არის სრულიად ნოვატორული მოვლენა თანამედროვე საბჭოთა ლიტერატურაში. ეს წიგნები ხალხის ცხოვრებასთან უშვიდროესი კავშირის განუყოფელი ობიექტის შესანიშნავი ნიმუშებად უნდა ჩიოვადლოს; მათ არა მარტო საბჭოთა ხალხის, არამედ მთელი კაცობრიობის უურადლება მიიუვარეს და სულ მოკლე ხანში ეს წიგნები მსოფლიოს თითქმის უველი ენაზე ითარგმნა. ეს გასაგებიც არის, ეს წიგნები მოიცავენ საკითხთა უადრესად ფართო წრებს, რომელთაც დაამწვეტო მნიშვნელობა აქოდ მთელი კაცობრიობის მომავლისათვის. ამ წიგნების მსოფლიო რეზონანსს განაპირობებს ის ფაქტი, რომ მათი ავტორი არის ჩვენი პლანეტის უველაზე უფრო პოულარული სახელმწიფო მოდელე, რომლის უოველ სიტყვას დამაბული უსმენს მთელი კაცობრიობა; ეს არის ადამიანი, რომელსაც მწოდებობსა და ჰუმანიზმის დიდ მებრძოლს უწოდებენ მთელი მსოფლიოს მშობილენები, რომლის დაუდალავი, ტიტანური შრომისა და ბრძოლის შედეგად ავტო მწ წელია პლანეტა ცხოვრობს გლობალური მსოფლიო ომის გარეშე: „მოგონებანი“, „მცირე მიწა“, „ადორმინება“ და „ეპიგრა“ — გადმოკვეტენ საბჭოთა ხალხის ბრძოლის შრომასა და ცხოვრების ისტორიულ გამოსდილებას, სიბრძნეს მთელი უზარმაზარი ეპოქისა, სიბრძნეს ლენინის პარტიისა, იმ მადალი ჰუმანიზმისა, რომელსაც თავისი შრომითა და ბრძოლით ამკვიდრებს საბჭოთა კვეყანა და მთელი სოციალისტური ხანა, იმ ჰუმანისზმისა, რომელსაც დასამოიდან იუნებობდა ადამიანი და რომელსაც დღეს თვალთ დასანახ და ზელშესახებ ფორმებს დებულობს, მკვიდრდება თავის რეალური სახით ჩვენს სამშობლოში.

თავისი მსოფლმეგრძნობით, სამყაროს ბილენისა და განმეგრძების, მისი შეფასებამ თვალსაჩინობა, აზრითა და გრძნობით, „მოგონებანი“, იურდენობა და განაგრძობს ირ უმთავრეს ტრადიციას: პირველია — ლენინური პედაგოგისტიკის სიბრძნე და ღრმა აზროვნება, უნიანობა, მდელვარე პათოსი და მეორე — რუსული რეალისმის ძღვეამონილი ტრადიცია, დაეპირებული უმთავრესად ლეე ტოლსტოის და მაქსიმ გოკის სახელებთან, რომელთა შემოქმედებაში ხალხობრიობის პრინციპებმა თავისი უმაღლესი გამოხატულება პოევის კერძოდ, ლეე ტოლსტოის კონცეფციას „მოგონებანი“ ავტორი აშოქმებს უველაზე რთული საკითხის ახსნისა და გა-

დგმა, ჩვენ ვგაჩნობთ ამ ზემოთთქვენილი და-
ხასიათების სიმართლეს: და ეს შეიძლება იქ-
ვას უვალა მოქმედ გმირზე; როგორ შეიძლება
დაიჯეროს შეიხველება მძიმედ დაქრალი ლე-
ტენანტი — დაბატული ორიოდ კალმის მის-
ვით: ან მისი უყანასწილი წუთები: „ღამაზა
ზეტუტი შევი თმა, შევი წარბები, ცისფერი თვა-
ლები სიყვალთო შეტურთობლი ადმოდებულ
სახეზე. ის კვდება ვანჯერისსაგან და მანც იხ-
ვეწება: დამებმარეთ, რომ თუ გადავტარა, ჩემს
წაწილმა დამბარუნონ“. ამ გახსენებთ თავგან-
წირული ქალიშვილი მარია კედენკო, მთავრი
ცუზარ ცუნიკოვი, შედგენილ შალვა თათარაშ-
ვილი, მრავალი და მრავალი სხვა სახეები, მთელ-
ლი გაღვრვა, სამუდამოდ რომ აღმოგებდებოდ
მკითხველის ზეხსიერებაში, და წიგნის ავტორი
დაასვენის:

„რა ვაღლიათური სული აქვთ რა უხილავი,
შეატამ უსასწავლო სიყვარული აქვთ სამშო-
ბლოსი, რაოდენ წუთრული ამოძრავები მახი
დაცვისა და სრულიად არ ფიქრობენ საქუთარ
სიყოყმელზე“

როგორც „მეცხრე მინაში“, ასე „ადობინება,
ხა“ და „გმირი“ და ა. ბრეცნევი მანც გაუსვა
სოციალისტური რეალიზმისათვის, მთელი ჩვენ-
ნი მწერლობისათვის ერთ უაღრესად მნიშვნე-
ლოვან უაღრესად პრინციპულ მხარეს — სახე-
დობარ, ამ დებულებებს, რომ გმირული, მერო,
იყული საწულის მთელი ჩვენი ხალხის ცხოვრე-
ბაში, ბრძოლაში, ახტობიაში როდია რადაც გა-
სსაყოთრებული, გამოკვლევებული, მარტო ამა
თუ ამ პარაგნებისათვის მიხიქებული რამ არა,
მედ იგი, ეს გმირული საწუისი — მასობრივია,
იგი თვით ხალხის წაღვლა, მის სულიერ სანჯა-
როში მარია კედენკო ერთი როდია, არა, ასე-
ღებია არიან ათასობები ჩვენი კომპანისტები ქა-
თაშვალეში, და იმავ დროს, სრულიად თავი,
სებურბი, მკაფიოდ გამოკვთილი ინდივიდუა-
ლობის მქონენი, ასე, რომ, ლ. ი. ბრეცნევის ზე-
მოთქმული ბრძნული ფორმულია ზუსტად
გამოკვეციმს ჩვენი ხალხის სულიერი სამუაროს:
წარტად ახელი მლევაბოსილი, უზარმაზარი ში,
ნაგახი ძაღვის და პატრულის მქონე ფენომენია
ხალხი, მანა, სოციალისტური რეალიზმის კონ-
ცეფციის მიზედით, და ასევე განსახიერებს
რეალისტი მწერალი მის თავის მხატვრულ ნაწა-
ტიმებში, დაუღვევლია, ამოუწურავია ხალ-
ხის ტალანტი, მანა ძალა, და მას სასწაულები
მობინდა შეუძლია წარტად მანში, როცა მას
წინ მოედვის კომუნისტური პარტია.

ას როგორც რჩანდება და ცოცხლად არის
გაღწეული „მოგონებანი“ რუსული ლიტე-
რატურის ევალაზე სიუჟეტისო ტრადიციასთან
კიდევ უფრო ცოცხლად და შემოქმედებითად
უკუშარდება ლ. ი. ბრეცნევის „მოგონებანი“
გორკის ტრადიციას: ეს დაყვარება აქვს შე-
მოქმედებითი და არა მქანაიური; აქ რაიმეს

სესხება, ერთი წიგნიდან მეორეში გადატანა
არ არის, ეს ლიტერატურული პარალელებია,
შეხვედრები და დამთხვევები, რომლებიც აუცი-
ლებელია ერთი მიმართულების მწერალთა და
მთაწარვეთა შორის და რომლითაც გამოიკ-
ნობა, რომ ისინი ერთა სათავიდან, ერთი ფურ-
დან მოვიდნენ: აქ საერთო სულია — მუდამ
მოქმედი და უკვდავი, სული ჩქმენისა, მისა
წინებრივი სიმალდე: ამას უმალ იგაჩნობს
ადამიანი, როცა „მოგონებანი“ კანენსკოს და
ქვემო კოლონიის მცხოვრებთა უფრო უაღრ-
სად კოლორიტულ განრულ სურათებს გაეცნო-
ბა! რაოდენ ცოცხალი პორტრეტებია ზეშებისა
მისდაპირ პლასტკურად გამოკვეთილი! ერთ-
მოდ, დაუფიწურია მანის — აღია ბრეცნევის
და მანის (დედის მხარე) დენის მანალოვის
პორტრეტები, აქვე მოცემულია კლასიკური
განმარტება, თუ როგორ ესმოდა რუსეთის მე-
შათა კლასის ცნება ოსტატობისა — მეფის დრო,
საც კი მუშა არ აკადრებდა და ზღლის არ წაიბ-
დენდა, მას ზღლის მჭერად ცუდი ნაწუშვარი,
წაიკისებთ „მოგონებების“ პირველი თავი
„ქარხნის საყვირი და ჩვენი ცხოვრება“ და
უნებურად გაახსენდებათ გორკის სახელგანთ-
ქმული რომანი „დედა“: აქვე საუფლისხშია
რადელია: ეურადების ცენტრშია სიმბოლო-
რადაც და ვინაგრეტული მნიშვნელობისაჲ ქარ-
ხის საყვირი რომ გუგუნებს ისე, თითქოს მთელ
დედამიწაზე ისმისო.

მკითხველის ეურადდება უნდა შევანეროთ
დიდების მიწაზე, დედის რომ მიუძღვება თავის
„მოგონებაში“ ლ. ი. ბრეცნევი

ლ. ი. ბრეცნევის „მოგონებანი“ მწვენიერი
სახელმწიფანელია მისთვის, ვინაც ახალგაზრ-
დობის აღზარდა ევალდება აქ ნაწუნებია ის წე-
ობრივი საწუისები, ის ეთიკური ნორმები, რო-
მლებიც აუცალებელია და უროლიისოდაჲ წა-
რმოუღვერელია ახალგაზრდა საბჭოთა მოქალა-
ქე: ეს საწუისები, ეს ნორმები, ეს ევალდობი-
ლური სულიერი თვისებები ნაჩვენებია ლ. ი.
ბრეცნევის ბიოგრაფიაში, რომელიც „მოგონე-
ბებში“ მოთხრობილია: თავის წიგნი ამბახავი
ბრეტევი ავღიწრებს როგორ დაიწყო მუშაობა
ქარხანაში: ის ერთ მუცეცხლურად მიიღეს, შე-
მდეგ ზეინკლად გადჭრავნეს, მანასთან ერთად
გაუდა ცვლაში და სამუშაო დღის შემდეგ და-
ღლილი შინ რომ დაბარუნდა, გულბოლიად შეე-
გება დედა, „მანსოვს, თავი რომ ავწიო, — იგო-
რების ღვინი დილის თვი — მის ევთად თვა-
ლებში ცრემლი შევიწმენე.

— რა ავო, დედა?
— მანასია, შეიღო, მინახია აი, შენც უკვე
მარჩენალი ხარ,
ერთხელ უკვირ და აქვდ გაეშეიერებ: მუდამ
მანსოვს ჩემი დამარტებლები და უფროსი ამ-
ხანაებ... მათ მოწყვს პირველი პაროფსია,
შემანწავლეს ცხოვრებას რთული მეცნიერება.

მიჩვენებს შრომის ადამიანის დიდი ძალა და სულიერი მშვენიერება.

ასეთ უნივერსიტეტს ვერ დაიფიქრებს კაცი". მხრვალედ რწმენა ადამიანის შრომის დიდი ძალაა. სამართადის ერთგულება და ღრმა პატივისცემა უფროსი ამანაგებისა და დამრავლებისადმი. გულზიარობა ადამიანთა შორის. იმას უნარი, რომ სიძნელეს დიდადით, აუმორით შეხედვ, სიყვარული დედისა და მამისადმი, სიბრძნე და პატიოსნება, ეველგან და ეველფერმა წესიერება, გულწრფელობა, სიტყვის გაუტყუებლობა, სიყვით და თანაგრძობა, ძმურა ზედის გაწვდენა გაჭირვებულისა და განსაცდელში მყოფი ადამიანისადმი, — აი ეს სულიერი მშვენიერება, რომელზეც მოგვარება, როგორც „მოგონებანი“ და რომელიც უნდა ჩვეუნიერგვით ჩვენს ნორმ თაობას.

„მოგონებებში“ აღნიშნულია: „კაცი, რომელსაც არ უყვარს დედა, — დედა, რომელსაც სიციცხლე მიანიჭა. გამოზარდა და აღზარდა — ასეთი კაცი პირადად ჩემთვის საცუო პიროვნებაა. ტყუალად როდეს უთქვამს ზღაპრს—დედა სამშობლოო, ვისაც დედის მიტოვება და დეაფიქრება შეუძლია, ის არც სამშობლოს გამოადგება შეალად“.

უკვლამ ახალგაზრდამ გულის ფაცარზე უნდა დაიწეროს და არასოდეს დაიფიქროს ეს წმინდა მცნებები.

აქაც „მოგონებების“ ავტორი მისდევს დიდ ელასიურ ტრადიციას, რომელიც დაწერა მაქსიმ გორკიმ: ვავიზნენით გორკის მოთხრობა დედაზე იტალიური ზღაპრების ციკლიდან, სადაც გამოხატულია ადამიანის ეველზე გულითადი მისწრაფება.

გორკის ზღაპარში ნათქვამია: „ვადიდით ქალი — დედა, რომლის სიყვარულს არა აქვს საზღვარი, რომლის მერდით გამოზრდილია მთელი ქვეყანა რაც კი სახლი არის ადამიანში, მზის სხივისა და დედის ძძუტის ნაყოფია. აი რა მშენის ჩვენს სიციცხლის სიტყვებს! თუყვანი ვცეთ დედას, მან დაბადა მოხუცამადი და დიდებული წინასწარმეტყველი იესო, რომელიც მოკლულ იქნა ავკაცთაგან. მაგრამ როგორც შერაფერდინმა თქვა, ეველ აღდგება და მოვა შედარბო და ცოცხალთა განსასქელად, რაც დამასკში მოხდება, დიას, დამასკში!

თუყვანი ვცეთ დედას, რომელიც დაფლავდა გვიძღვის დიდებული, არისტოკრატე შეკალია იმისა: აგრეთვე ფორდოუსი, თაფლავით ტკბილი საადი და ომარ ზაიმი, მკვავისი საწამლავნარტე ტკბილი დეინისა! ასკანდერი და ბრმა პომპროსა — სულ იმისა შვილები არიან, მისი რბით გაზრდილნი, დედაცუმა შემოიყვანა ისინი ქვეყანაში, როდესაც პატარები აყვინ,

არა უმაღლესი ზამბახისა, დედათაგან გაქვს მთელი ნეტარება ამ ქვეყნისა.

— აგრც, აგრც — შეშვიკო ქერმანმა, მარ, ოლის მოყვარე პოეტმა — უმზეოდ ტურთა ვარდო არ შეყავის, უსიყვარულოდ არხად არის ზედმეტება და უდედაცუოდ არც სიყვარული, არც ნეტარება, დედა უნდა იყოს, რომ წარმოიშვას პოეტ, გმირი!

და მზარულმა პოეტმა ქერმანმა, ბავშვივით გაზარებულმა წარმოსთქვა დეკსი:

რა სკობს პანგს ციურს, კოსკვლავების

პანგს სადიდებელს? „მანგი ტრფობისა“ — იტყვის უმაღლესა ჩვენგანი, რა სკობს მზეს დიადს, მაისის დღის მანათობელსა?

„ქალი, რომელსაც გულით ვებრფი“ — იტყვის კაბეტო, წარმტაცი არის ვარსკვლავების ცილი, — მკერა, მზეც წარმტაცია — მაისის დღის მანათობი, — მკერა, სკობს ყველა ყვავილს სატრფოს თვალთა სიტურფე, — მკერა.

მისი დიმილიც მზის აღერსზე ტბილია — მკერა, მაგრამ არ თქმულა ვერ ყველაზე წარმტაცი პანგი, — სიმღერა იმის სადიდებლად, ვინც მიწაზედა დასაბამია დასაბამია, გულია ქვეყნის, ვისაც ჩვენ, ძენი ადამისა ვუწოდებთ დედას.

და უთხრა თემურ-ლენგმა პოეტს: — აგრც, ჩემო ქერმანი! არ შესცდა ღმერთი, როცა შენი ბაგე აირჩია თავისა საბრძნის ქვეყნისადმი საზარებლად“.

„შენ შეგიძლია უარყო ღმერთი, მაგრამ დედის უარყოფა კი არ შეგიძლია“ — თქვა გორკიმ.

დედის უარყოფა სამშობლოს უარყოფას უდრისო, — დაუმატა „მოგონებების“ ავტორმა, როგორც ზედათ, განსხვავება აქ ძალიან დიდა: გორკის ნაწარმოები რომანტიული ზღაპარია, რომელშიც მოქმედებენ იტალიელი მებადურის ცოლი, ქვეყნის აქლები თემურ-ლენგი და მხრვალე პოეტ ქერმანი — ისინი თითქმის ზღაპრული პერსონაჟები არიან, აქ კი „მოგონებანი“ მკაცრი და ფხიზელი რეალიზმი და გმირი ქალიც სავსებით კონკრეტული პიროვნებაა — კამენსკოელი მუმის ცოლი ნატალია დენისოვნა.

როგორც ჩვენ უკვე არა ერთგვის დავინახეთ, ლ. ბ. ბერენვეის წიგნს აქვს არა მარტო პოლიტიკური, არა მარტო ლიტერატურული მნიშვნელობა, არამედ უდადესი პედაგოგიური აზ-

რაც, თუმცა ეს საერთო დამახასიათებელია მა-
ღალი ლიტერატურისათვის: აქ კიდევ ერთ რა-
მეს უნდა გავხსნათ ხაზი: დ. ი. ბრეტენევი ხში-
რად უმარტონდება სამშობლოს სიყვარულის თე-
მას. კერძოდ, დიქტიოს პირობებს რომ გადმოს-
ცემს, აქ ისეთი აღუშვავი ძაღვები ჩანს გახში-
ლი ადამიანსა და ლურჯ ცის შორის, ადამიანსა
და მწვანედ გაბურღულ ზეცავაჟას, ცისფრად
შოღავილვე მდინარესა და შორს, შორს წარ-
სულ სივრცეებს შორის, სადაც გგონია, რომ
თავდება ქვეყანა — რომ შეუძრებელია არ გა-
ჩნდეს რაღაც განუწილებელი და უსწრესა საუკე-
რელი ამ მწიწანდში, რომელიც ამდენ სიხა-
რულს ანიჭებს ადამიანს და ამდენს მას სიცოც-
ხლის ძალას. შრავალი ასპექტი აქვს ამ წიგნებს,
შრავალი ხეობა — ასანი მოიცადენ მთელ
ცხოვრებას — პარტაულ სახელმწიფო და ხა,
მეგრული სფეროები, კადრებს აღზრდის ფაქ-
ცილობას, მეცნიერებასა და ცოდნის უზარ,
მზარს ბოღს, კრძალის და თვითკრიტიკის გა-
წეწომელ მწიწნელობას და მიუმატებ ვე-
ლაფერ ამას ესთეტიკური მხარე, როცა ხანდა,
ხან კიდევს თვალთ შეზღუდავს ბოღმე ავტორი
სამყაროს, ზოგი დეიმიდ აღიას ძე პოეტის
უდიდესი და გატაცებული შობრფილატა ან.
ღმანი „სწიგნები“ წყვილოთბო, რომ თავის
დროზე, სივრცეობან დარხანსა, ნაფინის საარ-
ჩებო ოღკას ამომჩრედეობან შეზუდობის შე-
მდეგ, დეიმიდ აღიას ძემ, წეგობრული საუბ-
რის დროს, ზეპირად წყვილობა ზურგეი ცხენინის
პოემა „სა ნეგანა“ და დამწრეთა თხოვნით
კიდევ ანა დღესებო იმევე პოეტისა.

რას ნიშნავს „სამშობლოს გრძობა“? საიდან
იწყება იგი? ეს უბრალო კითხვა არ არის და
ამ კითხვაზე დ. ი. ბრეტენევი „მოგონებებში“
ან როგორია პასუხი ვასცა:

მოკიფეხით ორ ადგილს „მოგონებებიდან“
„სამშობლოს გრძობა ურველ ჩვენთავანს
ბავშვობის, საყუთარო სახლის, საყუთარო ქუ-
ნის, ქალაქისა თუ სოფლის მსოფნით ეწყება
და ამასთავეც ცოცხლობს ჩვენში დიდი, დიდი
სამშობლოს გრძობაც, რომელიც სამშობოები,
სა და დიდა განსაცდელის გამბ ანაზუად უაღ-
რესად ახლობელი და ძვირფასა მღება“

ახლა ვნახოთ მერვე ადგილი:
„სამშობლოს გრძობა ჩვენში ვეღას ძალზე
განეთიარებული აქვს. — მწეწიერა გრძობაა,
და ის, რა თქმა უნდა, სატოოდენ ჩეგბი მი-
წაწულის სიღამაზის მწერით როდა საზრდო-
ობს. მასში, როგორც იტყვიან, ფესვები უნდა
ვიიდგა და როდესაც ადამიანი შრომის ოფდის
აქურტებს მას, პურს მოიფეგანს, შეუდგება ქალა-
ქის შენებას, გაფეგანს ახალ გზას, ამ სასტრტებს
კაბობის ამ მზის თბავიკეთი, თუ მათინ ვაიკებს
კარავად, თუ რას ნიშნავს სამშობლო“

დ. ი. ბრეტენევი თავის „მოგონებებში“ შეგ-
ვახსენა, რომ ვისაც დედა არ უყვარს, მას არც

სამშობლო უყვარს, ვისაც საყურადღებო
საყუთარო ქუჩა, საყუთარო ქალაქი, საყუთარო
სოფელი არ უყვარს, მას არც სამშობლო ეყუ-
არება, არც დიდი და დიდი სამშობლო სასტო-
თა კავშირი ეყვარება, არც მისა დიდებულო დე-
და-ქალაქი მოსკოვი, რომლისთვისაც ბრძოლაში
თავი დასდო და საყუთარო სიცოცხლე გასწიარა
რუსსაც და ქართველსაც, სომეხსაც და აზერსა.
იწანელმაც, ტაქიკმა და უზბეკმა, და ეს ზღებოთა
დიდი განსაცდელის გამბ, როცა დიდი სამშობ-
ლო როგორც ბრეტენევი ამბობს, განსაყუთრებით
ახლობელი და ძვირფასი იყო.

სამშობლოს გრძობა ვეღას ძალზე განვითა-
რებული აქვსო, მწეწიერა გრძობააო, წით-
ქვამია „მოგონებებში“, მაგამ რომ დაქვე და
უცქირო ამ სიღამაზეს — არავითარი სამშობ-
ლოს სიყვარული არ გამოდის, უნდა ვაიდგა
მასში ფესვები, აყუთარო შრომის ოფლი, მოიფ-
ეგანო პურა, ააშენო ქალაქი, გაობარო სანგარი
მის დასაცავად და მასინ ვაიკებს რა არის სან-
შობლო, მასინ მიზნდები, ჩაოდენ მართალი
იყო პოეტი, რომელმაც თქვა: „სამშობლო, დე-
დის ძეძუი არ ვაიკუღების სხვანუდა ორივე
ტუბილია მშობილო, მარჩენის ორსაც თვალზე-
და... როგორც უფალი, სამშობლოც ერთია ქვე-
ყანაზედა“ თუ ამიტომ ანეთი თითოეულიც შეტ-
რდის „მოგონებებს“ ავტორი პეტარა სო-
ფელს კამენსკოის დიქტიოს სამაჩოზე, უნა-
წესი სიყვარულით ოხსენიებს აქსენოვას ქუ-
ნას, სადაც ადგა მისი სახლი, ოხსენიებს სო-
ფელ ბრეტენევის კერსკის ოღქში, საიდანაც იწ-
ეება მისი გეარის ისტორია: აქედან იწყება სან-
შობლოს სიყვარული და სწვდება საბჭოეთის
უზარმზარს პირინოტტებს: ანა იგი ვეღა
ჩვენთავანისთვისა, დიდსაც თუ პატარისთვი-
საც, ვისაც აქვს თავისი სოფელი და ქალაქი,
აქვს თავისი ქუჩა და თავისი ქვეყანა.

კიდევ ერთი თემა აღძრული ამ წიგნებშია
განსაყუთრებოთ სანტრტერსო ჩენია დროისად,
ვის: ენა თემა სოფელთმ, მიწასთან დაბრუნე-
ბისა, თუ მიწასთან, სიცოცხლის დედა რომ არის
და ქართველი ვაცო დედაშიწას რომ ედამის:
1921-22 წლებში წაგნის ავტორი სოფელში და-
ბრუნდა, კერსკის მხარეში. „ცხნადი, ვეზავ-
დი, ვეკიდი, მიწას ნამდვილად შევეთვისებ“, წერს
დ. ი. ბრეტენევი „მოგონებებში“ და აქვე იგრ-
მელებს „უამრში“ დაწყებულ თემან პურზე და
მის მწიწნელობაზე: ახლა, როცა დიქწო
მძლავრი მიბრუნება მიწასკენ, სოფლი-
სკენ, ბუნებისკენ და ამას ზელი შეუწყო კო-
დეტორი მებადეობის დაარსებამაც და სასტრ-
სათო პრობლემებს გადაჭრისათვის პარტო-
ნიერ მიღებულმა სხვა ღონისძიებებმაც, როცა
სოფელს ახალგაზრდობა, მთელი განიარყება
ქლასი ერთსოფელთად გადაწევეტს ბოღმე —
არ მოსწედეს მიწას და სოფელში დარჩეს და
ეს სულ უფრო და უფრო ჩვეულებრივ- ამაყი

ხდება, თითქმის ცოცხლდება ის ინტინქტი შთამომავალთა გენებში, წინაპართა უთვალავმა თაობებმა — მხვედლ-მთხვედლებმა, შევენახებმა, მებაღეებმა, მოსავლის ჩადოქარმა ოსტატებმა რომ დასტოვეს, იმათ, ვინც 500-მდე ვაზის ახალი ჭიწი გამოიყვანა, ვინც მსოფლიოში პირველმა, როგორც აკად. პ. ტუკოვსკი ამტკიცებდა, მიაგნო ბუნებაში სანატრელ მცენარეს, გამოიყვანა ზორბალი და საქართველო აქცია კულტურული ზორბლის პარველ კერად; მართლმაც იდეოტებს ის დიადი ტრადიცია და მაშინ ეს ხდება მარტო სამეურნეო და სასურსათო პრობლემა კა არა, მას ისტორიული მნიშვნელობა ეძლევა, კერძოდ საქართველოსათვის, სადაც მიგრაციამ ქალაქისაგან ფართო მასშტაბები მიიღო. ამაზე ბევრი წერეს ჩვენმა პოეტებმა და თუ ჩაოღენ მნიშვნელოვანია ეს საკითხი, ამაზე სიტყვას აღარ გაუაგრებდებ. ეს უკვე ცალკე თემა.

ლ. ი. ბრეგევი არაერთგზის აღნიშნავს, რომ საბჭოთა პატრიოტიზმი და სოციალისტური ინტერნაციონალიზმი არის ის მაღალი და წმინდა იდეალები, რომელთა დამკვიდრებისათვის ბრძოლა — საბჭოთა ადამიანის ცხოვრების უმაღლესია მიზანია. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ლეონიდ ილიას ძეს განსაკუთრებული გრძობით უყვარს საქართველო. თავის წიგნში „მცირე მუწაში“ ეგებობდა რა კონსტანტინე ლესელიძის პიროვნებას. მან მოკვდა შესანიშნავი დახაზობა ქართული ეროვნული ფსიქიკისა და ხასიათისა, ზოლო თბილასში უოფნის დღეებში ამაღლებებელი სიტყვები მიუძღვნა ქართველი ერის სიმაჰაცეს, ვაჟკაცობას, შემართებას; ეს იყო დაუვიწყარი დღეები, როცა უველამ წათლად დაინახა რაოდენ უყვარს მას ჩვენი ქვეყანა, პატავს ხეებს მის ადამიანებს, შტარტ.

ველობით ეყვრობა ქართულ ენას. მშვიდობის დიდმა შედროშემ, გააფრთხილა რა ომის გამჩაღებლები, სწორედ გენიოსი რუსთაველის სიტყვები შეიხსენა მათ: „კაცო, ძალმა ნუ იქაღი, ნუცა მოკვეთ ვითა მოვრალი, დიდთა ხეთა მოედების, მცირე დასწავს ნაბერწყალი“. ამით მან დაადასტურა, რომ რუსთაველი კვლავ იბრძვის სოციალისტისა და მშვიდობის დასაცავად დედამიწაზე, ისე როგორც კაცობრიობის ყველა დიდი სულიერი წინამძღოლები.

ახლა კი, დასვენის საბით უნდა ითქვას: ჩვენი საბჭოთა ლიტერატურისათვის — ამაჰაჯ ბრეტნივის ამ წიგნებს — ეპოქის ამ ღირსშესანიშნავ დოკუმენტებს განუწომლად დიდი მნიშვნელობა აქვს. ისინი ბრწყინვალე მაგალითს აძლევიან როგორ უნდა ვწეროთ, რომ ვყოფთ მართალი პარტიის წინაშე, რომ ვასწავლოთ ხალხობაგან და ვასწავლოთ მას, რომ გამოვხატოთ ცხოვრება მთელი მისი მრავალფეროვნებით — შეუფერავად, გაულამაზებლად, როგორც ამას რეალიზმი მოითხოვს. ამ მხრედ ეს წიგნები არის ბრწყინვალე ნიმუშება პოლიტიკურ-შხატურული პროზისა, რომელიც უაღრესად ადამიანურია, ხავსეა სუფარულისა და საკეთის გრძნობებით; მათმა ავტორმა მთელი თავისი ცხოვრებით, ბრძოლით, საქმიანობით საბჭოთა ხალხის უდიდესი სიუფარული დაიშახურა; მთელი მისი ცხოვრების გზა ვანუფრელად არის დაკავშირებული ლენინის პარტიის ისტორიულ დავლთან — მანამდე უნახავ გმირობასთან, გმირულ შრომასთან კომუნისმის ასაშენებლად. მსოფლიოს მშვიდობას განსამტკიცებლად. ეს წიგნები შთაავრებენ და განამხნევიენ ყველა საბჭოთა ადამიანს იბრძოლონ ახალი გამარჯვებისათვის სოციალისტური სამშობლოს საკეთილდღეოდ.

ისტორიზმის პრობლემები

ბ. ლორთქიფანიძის მოთხრობების მიხედვით

კონსტანტანე ლორთქიფანიძის მკვლევარული ნიჭს მუდამ ხალხისა და ქვეყნის სიყვარული შეაგონებს. შემთხვევითი არ არის, მწერალს ერთგან რომ უყვია — „სიყვარულმა მათქმევინაო“.

სიყვარული რომ არა, მის დაუღლელ კალამს არც ფხა ექნებოდა და არც გულის სიბორო, არც სატყვის კიბა და დუღაბი... ჭარისკაცის ფარა-გათ იმიტომ მოაჩა მრისხანე ომის ფრონტები და ახლაც იმიტომ გამოჩნდება ხან ანაშაში, ხანაც კახეთში. რომ თავს ხალხს არა მარტო ხადღისო ტყავალებზე ელაპარაკოს, — სახეა-ლიო სიტყვაც უთხრას, — იცის, „გულგატეხილი, რწმენაგანზარული კაცის შრომას მადლი და ბარაქა არსდროს არა ჰქონია და არც ექნება ოდესმე, რა წმინდა გულიც უნდა ჰქონდეს ადამიანს, თუ იმას ზეალინდელი დღისა არა სჭერა, ხელბში ცეცხლი მაინც არ მოკვადება, — ასეთი კაცი მამითადში გინდ გულოდა, გინდ არა“.

ეს დიდი საზრუნავი იყო და არის ე. ლორთქიფანიძის მთელი შემოქმედების დედაპირი. ამ სადარდებელმა დაასახლა მის მშვენიერ მხატვარულ სამუაროში მექა, ვაშალაშიძე, „ონა მებუყე, ჩოხელი, ცახუნია, ვაიანე, ბიჭოია, დამტრალი ჭარისკაცი, ნადიბაძე და სხვები. ეს გმირები წარმოადგენენ თვითონ მწერლისა და მისა ქვეყნის დიდ სულიერ სარკეს, სადაც მატარა ზეშეუბიდან, ურმოზიდან და დეპარმადების წლებიდან გამოკრული ცხოვრებასეული მოვლენების შთაბეჭდალებება, მოგონებები და გახსენებები ისეა წარმოსახული, რომ მათი კარგი ბრძოლა, კარგი შრომა, ურყევი რწმენა და პატიოსნება თანამედროვე ქართველი კაცისათვის სიმედლო ორთენტარია.

ესენა თითქოს ერის ისტორიის სათავეებიდან

მოსული და მაგარი ეროვნული ფესვიდან ამონაყარი გმირები არიან, ვისთვისაც სამშობლო მხოლოდ ლაშაში სიტყვა როდია, როგორც ზოგირებს მკონათ, არამედ ერის უყვადებობა და დადების წინაშე უდიდესი პასუხისმგებლობის უწმინდესი გრძობა.

ისინი, მართლაც, უწმინდესი ეროვნული გრძობის ქაუარათა და ხიბლით ცხოვრობენ ე. ლორთქიფანიძის წიგნებში და ზოგჯერ ქართულ სცენაზე და ეკრანზე გამოჩნდებიან ხოლმე.

კვლეა დროს, ჩვენი ხალხის მანერა და სულიერი არსებობისა, ახლას აღმბეჭდავი და გამოშაფრებელი, თავისი მესტორიე მკოლია ქართულ სიტყვაკაზმულ ლიტერატურაში. მისიან წლებიდან დაწყებული გარდაქმნება ერთ-ერთი უადრესად პოპულარული მეთაბათანეა კონსტანტინე ლორთქიფანიძე. სწორედ მან შესწლო სისხლ-ბორცეული კავშირის დამყარება თავის დროსთან, თავის თაობასთან და დიდი სოციალური, ფსიქოლოგიური და წნეობრივი ცვლადებების ახსახველი ნაწარმოებების შექმნა, ერის სულიერ წინსვლას სასაცოლოდ რომ გამოადგა. მწერლის წნეობრივად ამაღლებულმა, იფერად მტაცემ-სოციალურად აქტიურმა გმირებმა დირსეული ადგალი დაპირეს ქართველი ხალხს გულში. ამიტომაც არის, რომ ე. ლორთქიფანიძის შემოქმედების შესწავლისა-დში ინტერესი სულ უფრო იზრდება.

მკვლევარნი, ლიტერატურული კრიტიკოსები, მისა ნიჭს თაყვანისმცემელნი უყვე შერაცხულნი არიან იმ აზრთან, რომ მწერალი ზნობად უბრუნდება ადრინდელ გმირებს. „უქან გახედვა“ — დიდი ზნის წინათ გაცნობიერებულ ბერსონაებთან „დაბრუნება“ ზოგაერთი კრიტიკოსისა და მკითხველს გაყვირებას იწყებს.

მეორე დიდი ნაწილი კი — „უცან გახედვას“ ხსნის მწერლის ინდივიდუალური მანერით, დაუცხრომელა შემოქმედებითი ძალებით და ერთხელ მიკნებულის სრულყოფის დაუკლებელი მისწრაფებით ქართულ სინამდვილეში მომხდარი ძვრების კვალობაზე.

ე. წ. „უცან დაბრუნება“ განაპარობა თვითონ მწერლის თანაზარობამ დროის წამყვან ლიტერატურულ ტენდენციებთან, მისმა ახლობლობამ თავისი თაობის მოქალაქეობრივ მსოფლმხედველობასთან და მათგანულ მისწრაფებებთან. „დაბრუნებაში“ კი თავის მხრივ გამოიწვია ნაწარმოებების ადვილ-მხატვრული სტრუქტურის შეცვლა და საუფუნის მხატვრული ძალებების გააზრება ისტორიზმის ასპექტებში.

ისტორიზმის პრინციპების პრობლემების კვლევაში მისი წლებში მრავალი თეორიული ნაშრომი მიეძღვნა ლიტერატურისმცოდნეთა ყურადღების ცენტრშია — მწერლების შეხედულებებში, რომლებიც თეორიულად აღიარებენ განვლილი ცხოვრების ხელახლა წარმოსაზრების აუცილებლობას, ხაზს უსვამენ პირადი გამოცდილების მნიშვნელობას სამწერლო მოღვაწეობაში.

მწერლები მ. შოღლიძე, ლ. ლეონიძე, ე. სომონოვა, ვ. კატაევა, ს. ზალიგინი, ა. კრონი, ე. მედვედოვი, გ. მარკოვი და სხვები თავიანთ წიგნებში მრავალჯერ უბრუნდებიან ამ თემას და თანამედროვეობის საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოვლენებს ეპოქალური ამბების აღქმაში აღიარებენ პირად გამოცდილებას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ. ე. წ. „ინტერვიუში თავისთავთან“ ახსნა აშკარად აღიარებენ თანადგომის ეპოქალურ მოვლენებთან და ხალხისა და ქვეყნის წინაშე მწერლური ვალის მოხდას, ისტორიზმის გრძნობას ზნეობრივი კატეგორიის ფუნქციას ანიჭებენ, თავიანთი განვლილი ცხოვრებას დეტალებს ქვეყნის ბიოგრაფიას უკავშირებენ და მის გააზრებას თანამედროვეობის პიზიციიდან ცდილობენ.

სხვათა შორის, მათვე დაამკვიდრეს ლიტერატურათმცოდნეობაში ამ პროცესის დევიზი: „თანამედროვეობის შეფარება ისტორიასთან“, ს. ზალიგინი მაღალ შეფასებას აძლევს „შეფარებას“ ფაქტორს და წერს: „ცხოვრება ისევე არ არსებობს მხოლოდ დღევანდელშიაში, როგორც დღევანდელი დღე — გუშინდელის გარეშე“.¹

ისტორიზმი: ამჟამინდელი გრძნობიდან აღებს სათავეს გზარის ხასიათის აგების ესთეტიკურ პრინციპი, რომელიც შემდგომ ლიტერატურაში დაკვიდრდა, როგორც სინამდვილის აღქმა. შემეცნების საშუალება.

„ისტორიზმი, როგორც ავალისტური ხედვე-

ნების ძირითადი პრინციპი, ხედველებისათვის უნდა იქნას მნიშვნელოვანი და ვითარდებობა, ჩაუშვარალო წარსულის, აწმუისა და ზეაღიწველი დღის გააზრება მიწვევადგობრავა კავშირის შეთანხმება, საზოგადოებრივ განვითარების კანონზომიერებათა ძიებას პროცესში კაცობრიობის წინამორბედა გამოცდილების გათვალისწინება, ეპოქის ვითარებას კვალობაზე ადამიანის სოციალურ-ფსიქოლოგიური შესწავლა — ასეთთა სინამდვილის მხატვრულ წყდომშია, ისტორიულად შედგომის გამოვლინება.

ლიტერატურათმცოდნეობამ რა ხანია უკან მოატრია ეს დრო, რომდეს ისტორიზმს თელიდნენ მხოლოდ ისტორიული ფაქტის ნაწარმოებს. თა თვრებამ და ამ გაგებოივე აკლდედნენ მის. ისტორიზმის პრინციპი ვანურელითა თანამედროვეობის მხატვრული შემეცნებისაგან.²

ე. ლორთქიფანიძის შემოქმედებაში თანახმად გასწის, როგორც ახალი ცხოვრების განთიანზე უდევს გააღიქმებათა ცოცხალი მონაწილის მოქალაქეობრივი სინდისის ხმა, პირველი კლდეურნებების დაარსებისა და შემდგომ მისი წარდა-განვითარებას თვითმხილველის ხმა, ისე — ხმა დიდი სინამდვილი ომის მინაწილისა, რი, მელეს სახმედრო კორესპონდენტის სახელით მიქუეობა ცუცხლოყანა წლების მდინარებას, მხატვრული ლიტერატურის ფურცლებზე სამშობლოსთვის თვადებულ მებრძოლთა უკვდავოფის მანით: ეს აუო ხმა მწერალ-მოქალაქისა, ახლაც რომ თავისი ხალხის წინაშე მწერალურა ვალის მოხდას სახელით ახალგაზრდული მკვნიბარებით ისწრაფვის ახალ საქართველოს განვითარებულ აღმშენებლის მთავარ განედებზე, რათა ეკლავაც წარმოსაზრის თანამემდედეთაგან „კარგი ქართველების“ ბრძოლისა და შრომის ეპოქეთა („რა მოხდა ახაშაში“, „შთას დაუბრუნდა მთელი“).

ცხოვრების სიღრმეებში წყდომა ქვეყნობიერად უველა ადამიანის დაუოკებელი წურჭულია, ეს პროცესი ბევრ ცხოვრებისეულ ფაქტს ამაყებს, მოგონებს სტოვებს შეხიერებაში, მოთუშეტეს მხატვრული სიტყვის ოსტატის გულში, შეწდლოშია ძნელია შეხსიერებიდან ამის ამოშლა, რაც მწერლის არსებაში „ცხოვრობს“ „ისტორიის დანაშრეების“ სახით და „ენის ამოღობს“ დროს უტდის, რადგან მასში ბევრია ცხოვრებისეული საბრძენ, ახალ დროში სულის საწრდოდ, სინდისის ხმად რომ გამოადგება საზოგადოებას, მომავალ თაობებს.

„ქვეყნის პირველი ხილვა, ბავშვობისა და ქაბუკობის წლები სიცოცხლის უყანასწრედ დღეწუდ მაყალდებენ მწერლის შთაგონებას და უხვად ახარდობენ მას იმპოტომ, რომ ის პირ-

1. Н. Н. Воробьева, Приемы историзма в изображении характера, М., 1978, стр. 3.

1. С. Замухов, «Интервью у самого себя», М., 1970, стр. 17.

ველი ხილვა პირველი სიყვარულით არის: მისი დაწვევა არ შეიძლება".

ანალოგიურ აზრს ვხვდებით ლეონიდ ლეონოვს წერაში: „...ასე შეიძლება წარსულის გამოცდილებანი მენსიერებაში შეიხივით დგანან, მათ გულში კი იმდენი ძვარფასი მადანია, ფასი რომ არ და დგანან, ყველაფერი ეს ძალზე სერიალური თემაა“.

ასე გაჩნდა კ. ლორთქიფანიძის მოთხოვნები. ში, ნოველებსა და რომანებში მთავარი მოტივი, რომელშიც წინეობრია გვირის პირობებზე ეკლესიის საგანი, ანუ ხალხის წინაშე პასუხისმგებლობის ეს გრძობა. ყველა მოქალაქეს რომ მოეთხოვება უკველეთვის — წარსულში, აწმუხა და მომავალში.

პირველი სიყვარული ტოლფარად პირველი ხილვანა მენსიერებაში „მთებოთ დაუფლებული წარსულის გამოცდილებანი“ უზადო ისტატობით არის წარმოსახული კ. ლორთქიფანიძის ნაწარმოებებში და ისინი იტრებენ, აგრეთვე, წერლის ნაფიქრ-ნაზრებს ქართული კაცის მიწასთან დაბრუნებაზე, გუშინდელიდან დღევანდელ დღეში გადმოსატან ტრადიციებზე, ამ დეკარვულ ინტიმის აღდგენაზე, რომელიც იყო ისტორიულად ქართველ კაცსა და მიწას შორის.

მაგრამ, ამასთან ერთად, მხედველობიდან არ უნდა გამოვგრძნეს ის, რომ მწერალი ერთნდული მსოფლმეგობრებებს წაილიდანვე მომდინარე კონცეფციებით ანიჭებს თავის გმირებს წინეობრავ სიმაღლებს, ხოლო სათქმელს უძებნის ანუთ ფორმას, რომ მას მუდამ ახლავს შეთხვეული ზემოქმედების ნაწარმა ვანქდა. ერთა სიტყვით „ქველი დღის“ „ახალ დღეში“ გარდამოსვლის პროცესი მძღვერი ნაყდის სახით იტრება მწერლის შემოქმედებაში და მისი განვითარება კულმინაციას მასთან აღწევს, როცა ტრავიულ კოლიზებში მოხვედრილი გმირა არწვენის წინაშე დგას და უნდა გადაწყვედეს პირადად მისი და ახლობელი ადამიანების ბედი.

„გარდამოსვლის“ პროცესი ზუნებრიადა ითავსებს, როგორც წარსულიდან შემონახული გამოცდილებების აღდგენას გვირის ცხოვრებაში, ასე თანამედროვეობის მთავარ ძარღვს ფეოქვას და აწმუზე დაფიქრებული მწერლის მუაღვარებას.

ხოლო თწლულში კ. ლორთქიფანიძე ხშირად ლანარკობს ახლავარდობის დროინდელ შთახებდლებებზე, უბის წიგნაკში შემონახულ ჩანაწერებზე, იგონებს თავისი თაობადან სპუბუკის შეგობრებს და სინაწულით დასძენს, რომ მან ქერ კიდევ ვერ შესძლო მენსიერებაში შემონახული მასაღის მიხედვით მათი წარწმულად სახეების სრულყოფილად წარმობენა.

„ჩემი პირველი კომპოზიციის“ შეხავალ ნაწილში მწერალი მთელ თავის წუთსიოფელს სანგარში ჩამქდარი ქარისკაცის მღვთობობას ადარებს, უკან, წარსულისკენ მოხედვის დრო რომ არ აქვს: „ამას კი, როგორც ჩანს, ბევრ სიკეთესთან ერთად, ცუდი მხარეც შეიძლება განიკადან შეიძლება ბევრია რომ ვერ დინახო. ან კარგად ვერ დინახო და შეიძლება, მოტუფუდე, ყველაფერი ეს ვარკვიო და ყველას თავისი მთულა, ხანი უნდა და აფთიქის სსწარი“.

ხოლო ხიტყუებში მრავლისმთქმელი აღარება. მწერალი თითქოს თვითონვე გვთავაზობს თავისი შემოქმედების „გასაღებს“ და ცოტა ქვემოთ თვითონვე მიგანიშნებს გუშინდელიდან დღევანდლობაში გარდასვლის, ანუ „ისტორიის დანაშრეების“ არსზე: „სადაც არ უნდა წახვიდე, ჩამდენი ხანიც არ უნდა გაიფდეს. ის შორეული ლანდები მუდამ თავისკენ გეძახიან, რომ ისევ ავაფორიკონ, გამოვაგზილდომ, კიდევ რაღაც მოგაწურო, კიდევ რაღაც მოგანატრონ და არ გათქებინონ. მე უკვე ხალა გავედიო“.

ამ ავტობიოგრაფიულ მოთხოვნაში საერთოდ ბევრი ცხოვრებისეული სინაზილება, როგორც თვითონ ავტორის პიროვნების, ასე მწერალური ზელოვნების შესახებ. თუ წინაქმედიდან ვეებულობთ, რომ „ორაოდ სიტყვა“ მისი წიგნების ავტორზე გამომცემლობის რედაქტორის თხოვნით დაწერა („მეც დავთანებ, თუმცა ორიოდ სიტყვას კი ცოტა გადაავარბო“), ცოტა ქვემოთ, მწერალი ისევ უბრუნდება „ისტორიის დანაშრეების“ პირობებს და იმსახავს, რომ ნათელი გახადოს წარსულის გამოცდილებათა მნიშვნელობა შემოქმედებისათვის. ფართად სარწმუნო ინტონაციით, მწერალური ზელოვნების არსის გაზრებას იძლევა: „ყოველი მართალი მწერალი უმეტესად თავისი და თავისი თაობის ბოგრაფიის მოკვლას, ყველაზე ღრმად და სრულად სწორედ ამ აზრითობა მწერლის სულიერი ცხოვრების აზრია“.

ასე, ხას ერთად და ხან ვაწუნებულ ამებზე საერთო მომდინარეობს სიფეტას განვითარება ამ ნაწარმოებში, ხოლო თხრობა ორკანულად ითავსებს აწმუხა ქმედების მოტივებთან წარსულიდან მოხმობილი ინფორმაციის ანალოგიურ შერწყმას.

თხრობის ახალი ფორმა ძალზე დინამიურია და მოქმედი კ. ლორთქიფანიძის ზელოვნებაში და იგი დიდ სამსახურს უწევს ნაწარმოების სულს განსაზღვრავს. მწერალი ერთ კალამტში აქცევს თავის სათქმელს — წინეობრობის კალამტში — უფრო ღრმად აცნობიერებს ჩველილი ამბების სათიყვებს, თავისა გმირების ქმედების ფიქოლოგიურ სლარებებს, ცხოვრების ქერ კიდევ მიუყვლველ ფენებს, ახლდებული წინეობრობის პირობებზე კ. ლორთქიფანიძის შემოქმედების ბალავარი იმთავითვე. მის ასექტებში ქერ

კიდევ „კოლხეთის ცისკარში“ მოგვიხსრო მწე-
 რალმა ჩვეულებრივი ადამიანის ვიარული თა-
 ვადსავალი, ხოლო ომის თემაზე დაწერილ ნა-
 წარმოებებში კი კიდევ უფრო სახიერა გახდა
 პარობლემის არსი, ჰუმანობის და ომის წლები-
 დან მესხიერებაში შემორჩენილი დიდძალი კან-
 კიტრული მასალა.

და ეს მწერალმა შესწლო მისთვის ჩვეული
 თხრობის მანერით, რომელშიც თითქოს მოშლა-
 ღია მიწა წარსულსა და აწმყოს, ჩაღლილ
 დღეებსა და თანამედროვეობას შორის, დღეობა
 დღეობას პოეზიულიდან არის ვაზარბუღული
 „ისტორიის დაწმარებები“, უწინ შეთქმნივე-
 ღი და მიუწვდომელია, ახლებურად შეფასებუ-
 ღი. უფრო შეტიც, თხრობის ამავე ფორმით
 აქცია მწერალმა თავისი პერსონაჟები თავანთი
 ურთა-კვივის მსახურებზე, მორალის საყოფი-
 ზზე სწა-ბაასის მონაწილეებად, რომლებიც წო-
 გქერ თავისთავად ისე დაობენ, ასე გგონია
 მყოფობების კონკრეტული რეაქციის მოლოდი-
 ნშიც არ წყვეტენ მორალის თემაზე საუბარსო.

თხრობისას დროის მიწინაის მოშლა კ. ლორ-
 თქიფანისა შემოქმედებაში წარსულსა და აწ-
 მყოს შეჯვარებათ ხდება. ამასაც თავისი ახსნა
 აქვს: მწერალს მრავალმხარეი ლიტერატურული
 და საზოგადოებრივი მოღვაწეობა გამოჩნულია
 აქოთენ, რომ ღრმა ანალიზი ვაუწყობს საზო-
 გადობრივ მოვლენებს, საწი ვაუწყებს წინგობრი-
 ვი პარობლემებს აქტუალობას, რომ ამ თემაზე
 საუბრისას შენი სიმართლით უნდა სულდგმუ-
 ღობდე, შენი სიმართლით უნდა მსჯელობდე
 ადამიანთა ბედ-იღბალზე.

ამ მიზანს ემსახურება წარსულიდან აწმყოსა
 იმ ადამიანების მოხზობა აგრეთვე იმ საცნობე-
 ბის გახსენება, რომლებაც მწერლის შეგნებუ-
 ღი სიყოფილის განუყოფელი თანამგზავრები
 იყვენ, რომლებიც, სადაც არ უნდა წვადეს,
 რომდენი ხანაა არ უნდა გავადეს, შორეული
 თუ ახლობელი ღანდებებით მუდამ თავისკენ
 ეძახიან.

„რეზი პირველი კოპკეპირიღის“ კვერქსტში
 მყოფიდაა ჩამოყალიბებული, როგორც მწერ-
 ღის „დღურ-მხატვრული კრედი, ისე თხრობაში
 მისი გამოხატვის თავსებურებანი, საცნობრივი
 საშუარის აღქმა უშუალოდ დაკუთრებულია
 კონკრეტული უოფიერების ხარწმონე მასალას-
 თან, რომელიც თავს მზრავ ეროვნულ ტრადი-
 ციებთან არის წილნაყარი, პერსონაჟებს ფიქ-
 რებს, გრძნობებს, განცდებს და ფსიქოლოგიურ
 მდგომარეობას უოვედთვის თან ახლავს ეროვ-
 ნული კოლორიტი, პართული მიწის სურნედე-
 ღა და ფარისად მართ სიტუაციისა ქართული
 კაცის წინ ხედვა, არწმუნა, ამდვი, ოპტიმიზმი...
 და ამას მწერალი აღწევს სატუაციის რეალი-
 ბაში ღრმა წვდომით, ცხოვრებასეული მიწნე-
 ღებისაგან დაბეჭავებული კოწიოა და ბიჭოია
 რომ თვითმკველეობის გადარწვეტენ და ამ

„გვირული ნაბიჯით“ სურათ დასწორებულ
 მომყოფნი, ავტორა ისე აღწერს ერთი ჩამო-
 რჩობალი ქალის თვითმკველეობას ნიერისა და
 საწაწმეზე თხლის ავიდობის გვერდით, რომ
 პერსონაჟები იმ ძალიან უშუალოდ და შინაუ-
 რთლად განწყობილ ოთახში შეუთავსებლად
 სათვლიან ქალის საბედისწერო ნაბიჯს...

მოთხრობას თავიდან ბოლომდე გასდევს
 კ. ლორთქიფანიძისეული ბრწყინვალე იუმორი,
 სიტუაციის შესაფერი და პერსონაჟების მდგო-
 მარეობიდან გამომდინარე წომიერი იუმორი,
 რომელთაც ვაჭრეული ღირსტანტო ჰყოფს ნაწა-
 რიობებს გმირებს „უკვლგან მყოფი“ მოხრობე-
 ღისაგან და, ვარდა ამისა, დროის მონაცეთში
 მომხდარა ამბებს „შეშვასებლის“ ფუნქციასაც
 ასრულებს.

აქვეა წარმოდგენილი მწერლის ნაწარმოებე-
 ბის გმართა პარატოპაქების მთელი გაღერება,
 ასანი მართლაც შორეული ღანდებებით მოჩა-
 ნან მოთხრობაში, მაგრამ მაინც ვაკნობენ მწე-
 რღის ბავშვობისა და ურმოობის შთაბეჭდილე-
 ბებს შიშითა და საბეჭავთი ვაკნებულ ადამი-
 ანებზე, რომლებიც მხოლოდ ახალი ცხოვრების
 გარეკაზე უცნაურებენ თავანთი სოციალურ-
 ი წარმოშობის სათავეებს. ერთი ამათგანია
 შემდგომში მეწი, მწერალი კარგად იცნობს იმ
 შიშსა და სიბეჭავებს, მეწის რომ თავს გადაბდე-
 ნია, რადგან უოველავე ეს საყუთარა თვლით
 უნახავს.

ეს დაბეჭავებული ადამიანები, ჯერ კერძო-
 მესაკუთრული სურვალების მოღიჟღერ გზას
 ვაკვლიან, როგორც მოზერებას შედინაზე მეო-
 ცნებზე მეწი, ან ცნებებზე მეოცნებზე ბაბუა რუ-
 ზლო და მისი შვილა მახასა — ბელორუსული
 მოთხრობებუდან, ვისთვისაც ცხენი „სანიტარი“
 მიწაზე დასახლებას სიმშობლურა ხატია, როგორც
 ვიცათ, მათა ოცნება განუხორციელებელი რჩე-
 ღა და ამის კვალბაზე სულიერად დამონებული
 ადამიანებში მატერიალური საშუარო პირადი
 ღარსებების შეღაბვის გრძნობას მბადებს, ეს
 გრძნობა მყარია, ნიადაგ თან სდევს ადამიანს
 და სხვადასხვა ვარწმობათა გამო მის ფსიქიკა-
 შია შემოხანებული, როგორც წარსულის ანარქე-
 ღი, უფრო სწორად „ისტორიას დაწმარები“,
 ე. ი. „ისტორიის დაწმარებებს“ თავანთი ადა-
 მიანური ღირსებების დაწმარებული უოფითი
 ფაქტების მიხედვით განიყლიან კ. ლორთქიფა-
 ნიძის ამაჟი გმარება და ეს გრძნობა დიდბანს
 მიჰყვებათ მათ ცხოვრების გზაზე, ვავისნენთ
 კოწია, მეწი, თუჯინდ — ცაბუნია, მისისტლის
 უარაული „ხელოკატეკიას“ შერქმეული საბე-
 ღლოთ რომ ვახსენებს ცაბუნისა წინაპარს, ავ-
 ტორა იქვე შენიშნავს: „თუ ვანდა აბულარის
 გოგონს საშუადამოდ თავა შეაძული, აი, სწორედ
 ეს ვაახსენე, მერე ციდან ვარსკვლავი რომ მო-
 უწყუატო, შენსკენ არ გამოიხედავს“.

ოდითგან მოსდგამს ადამიანს პირად კეთილ-

დღეობაზე წარუგია, ზოგნი ამას აკლენენ კარგი-მესაყურთული ინსტიტუტებით. ჩასაც თან ახლავს შიშის გრძნობა, ზოგნი — მიწისადმი უხელოვანი დროიდან ჩადღაპებულა სიყვარულით, რაც შრომისმოყვარეობით მოპოებულ უნებ ნაყოფს იძლევა რეალობაში. მაგრამ თუ შრომისმოყვარე ადამიანები უმეწოდ ჩრებიან და შრომის სარბიელი ესპიანთ, დაუბაქმებულ ზღუდებს ისინი იარაღსაცენ იწვედიან და ბრძოლას იწვებენ. „მე ეს ქვეყანა უფრო კვიციანი მეგონა ცხენი წამართვებს, გუთანს მომწუვავებს... ის კი დაეაწყუდათ, რომ არ შეიძლება გლეხის დატოვება ცარიელი ზღლის ამარა ცარიელი ხეულა სხვა რამეს ეძებს, გესმის შეილა, სხვა რამეს ურველეთვის კი არ დაუკვიანებთ“ — ეუბნება მამუა რუხლო მახას. ასეთი ადამიანების მიმართ მწერალი ნათელ მოხერხებას ქადავებს, რადგან ღრმად არას დააწმენდელი, როგორც კი ისინი შეივსობენ საზოგადოებრივი შრომის უზირატეობას, როგორც კი ასეთ შრომის პირადი ბედობრების წყაროდ ირწმუნებენ, თანდათან უმოსიყვლებიან, ახალი წყობრიობის საწყისი გაიმარტებს მათ სულიერ სამუშაოში. ასეთები არიან მჭკ, აქლან მარგველიაძე, უყვადვების შარვალიდელი მისალი მამუა რუხლო და სხვები. „ისტორიის დანაშრეების“ რიგს მიეუთყვება შიშის გრძნობაც, ფსიქიკის იდუმალი სიღრმეში ოდესღაც ნახაბული გრძნობა შიშისა მუდამ თან სდევთ ე. ლორთქიფანიძის გმირებს, მართალია, ზოგნი მალაყენ მას, ზოგნი ეტრა: და კონტ იმდენად მძლავრობს ეს გრძნობა, რომ მოსტკმედებმა — გადარჩელება იმის წინააღმდეგ, რაც ამცირებს ადამიანს სიაროვრულ ღირსებებს, ვანც ახერხად აგდებს ადამიანს.

„ისტორიის დანაშრეების“ ე. ლორთქიფანიძისთან თვითთული გმირი ვანაყდის საყუთარ „შით“, საყუთარ ინდივიდუალური ხასიათით, ტემპერამენტით, ამათ ვანსხვაგვებიან ისინი ერთმანეთსაცენ.

მაშ, რა აქვთ მათ საერთო და რა აკვშიარებთ ერთმანეთთან? რა ქმნის მწერლის შემოქმედებაში გმირების ამ თანხაყსკვლავებს, შკაოხვედლის ცნობისმოყვარეობას მავნიტავით რომ იზიდავს?

ამ ეთიუფს ერთმნიშვნე სასებო შეგვეძლია გავცეთ: რწმენა, სულიერი სწრაფვა, რომელიც ემთბევა საზოგადოებრივი განვითარებას ძირითად მაშარტულებას, ანუ საზოგადოებრივი ინტერესების საყუთარ ინტერესებად აღქმა, იმის შეგნება, რომ მათ უნდა ცალკეად ვეღარ წარმოვადგინათ საყუთარი მომავალი ამ ხალხის მომავლისადან, რომლის ნაწილად ისინი შეადგენენ, და ბოლოს, იმას რწმენა, რომ მათ მხოლოდ ხალხთან ერთევი თანამშრომლობით შეუძლიათ ჩაქლან თავის თავში წარსულის მანკიერი დანაშრეები, რომელიც საყუენების

მანძილზე ქვეცნობიერად „ცხოვრებენ“ მწერლებში და ტრანსფორმირებულ სატუაყაში უნდა ამოშალია იყო.

ასეთი გმირები არიან მამუა რუხლო, ვასილ ეტრა, ნადიხაიძე, იონა მებუე, ბაქოია და სხვა დადებითი პერსონაჟები. ესენი არიან ახალ ისტორიულ სატუაყაში ახალი ადამიანის აყვის პირველი დამრწვენი და აგრეთვე პირველი ნათლები ამ თაობებისა, ვისაც მომავალი ქვეყნის მოვლა-პატრონობის სათაყეებს წააბარებს, ამ გმირების მოქალაქეობრივი შემართება, ნებისყოფა, ამტანიანობა იმდენად მტკიცე და ურყევეია, როცა ტრაგისმით აღხავს იმთ თავგადასავალს ვეცნობით, როტის ოდენა ეჭვი არ გვიპარება ამ პერსონაჟების რინანებურ ნებაყოფილსა და მორალურ-წნეობრივ სისპეტაკეში, თვითთულმა მთავანმა იტის თავისი სიცოცხლის უსი, ღრმად დააწმენდელია, რომ ჩადილ წლებში ამ საბედისწერო ვაშოცდისათვის ეშხადებოდა და ახლა, თავისი ცხოვრების ამ სასუხსაჟებ წუთს შემტევი, მიზანწრაფი, წინაშედელი უნდა იყოს, — თუ არა ახე, სხვა ვა არ არსებობს მისათვის, რადგან ადამიანურა ბედობრების მოსპოვებლად სანდის მხოლოდ ერთი ვა აქვს — ვა სიმართლისა, ვასპეტაკებულია წნეობით ნათელმოსილი ვა.

ჩვენი დროის საბუყარსაყუენიან მიწაზე საბჭოთა ლიტერატურაში წამოჭრილი სიბოლქვა: როგორ იწარობა ახალი ადამიანის ხასიათი — ე. ლორთქიფანიძემ დიდი სამაშელო ომის ასპექტებში გააწრა, რადგან ეს ომი იყო ადამიანის მორალურ-წნეობრივი სიწმინდის უველაზე მაშე ვაშოცდა, ამის ყველობაზე, სხვა ცნობილი მწერლების მხგავსად ე. ლორთქიფანიძემ სამაშელო ომის მონაწილეთა წნეობრივი კრულე იწამ: უთუა-ქვეყნის ნორმირება, ახალ სატუაყაში მოქმედების კამერტონად ე. — თვითონ პარტენების ქველიობის უნარი: რას აკეთებს, როგორ აკეთებს, რა წეულია შეაქვს ახალი ცხოვრების მშენებლობაში და ა. შ.

ასეთი იყო მამიან წლებში გმირების ახალი კონცეფცია, როცა ამ კონცეფციის პირობებიდან ვხილავთ ე. ლორთქიფანიძის შემოქმედებას, უმარტედის უთილასა, თუაღში გვხვდება ომის დროინდელი სოფროტო შაბუქდალებებია იმ ადამიანებთან შეხვედრები, რომლებსაც წარუშეღევი კეალი დაუტოვებიათ სამხედრო კორესპონდენტის მანდატით ფრონტზე შეოტმწერლის ცნობიერებაზე პარისკაულე ცხოვრებას პირობებში ეცნობოდა, ე. ლორთქიფანიძემ ამ ადამიანებს: პარისკაულობის ამბავ ადრე სოფროტო ვაშეობის ფრტკლებზე გაშოქვენეზულ ნარკვევებში მოგვითხრობდა, ცოტი გვიან კი დაუეწურა სახეებად გატეხილნიან მხატვრულ ნაწარმოებებში, მიყვისმართო თუა...

მწერალს, რას ამბობს იგი „ჩანახატებში“... ამ ჩანახატებს მხოლოდ ერთი მიზანი აქვს: არ დაუკარგოს ქვეყანას მათი სახელი. ვინც დიდა გაქარვების დროს საშობლოს კაცურად გამოადგა და თავისი კარგა შეილობა დაუმტკიცა... მე პირადად შევხვედრივარ ფრონტზე ამ კარგ ქართველებს, მინახავს ისინი ბრძოლაში მიმავალნი. მინახავს ბრძოლიდან დაბრუნებულნი. დაპარცებულნი თუ გამარჯვებულნი, დაჭრილი თუ მომავდავნი და ათრთოლებული ხელით ჩამაწვიათ მათი სახელი და გვარი. მათი იმდევანდელი ბრძოლის ამბები“.

ეს „კარგ ქართველებში“ ვაშლიომდე, მებრეკე, მანია ჭიანჭი, ნადიბაიძე და სხვები, რომ თავის გამოჩენას არ დაუკარგოს ცხოვრებისეული სიმაღლი, შეუნარჩუნოს დრამატოზმით აღსავსე გმირობას კონკრეტული მისამართი, მოთხრობაში „საკუდილი ცოტას შოიციანს“ მწერალი ერთგვარ რისკსაც კი მიღის, ნაწარმოებს წინ ურთავს ქარისკაცის სამხედრო ბაღეთის ბოიგრაფიულ მომსახურებას ამის დასამოწმებლად, რომ მის მოთხრობაში არაფერაა მოგონილი, შეღამაზებული და გაჭვიადებული, პირაქით, უბრალო ტრაქტორისტის იონა მებრეკეს თავგადასავალი ზალას სიმაღლიცა, ისეთი სიმაღლიც, ხალხში მოხწვრებულად რომ იტყვიან. წყალი არ გაუვაო.

და კიდევ ერთი: თუ იმის წლებში, თვითონ დრო, ის წუთი და საათი მოითხოვდა „გულზე მიბჯენილი ღელის ელვისებურად ზეღის ავტარას, აქ ფაქტი და უკუმიანი არ შეიძლებაო“, თუ ფრონტული სიტუაციის მათობას ევალობაზე სჯობს იყო ამ მხედრების გმირობაზე კალმის ერთი მოხმით საუბარი საფრონტო გაზეთის ფურცლებზე და მწერალი ასეც აქცევდა. ცოტა გვიან, იგი ისევე უბრუნდება თავის „ძველ ნაცნობებს“, აღუქარებლად, მომომინებო იყვლევს მათი საფრონტო ცხოვრების ისტორიას და კონკრეტული მასალიდან არჩევს ამას, რაც აღამაღლებს მკითხველს, ვანუხებუტკავებს ხელს. აქტიური ქმედითობისთვის მომართავს მის გულსა და გონებას. ესე იგი, წარსულის ზღაპარი გააჩნებოთ მატავს მწერალი თავისა გმირების ზნეობრივი ჩამოუღლებების პარცესს და ამავე მხატვრული ბერბოთ იძენენ ისინი ტი. პიურობას იმის მათუბდავად, რომ ეყვლა მინი. ენდლოვანი ნაწარმოები ნაწკვევიდან იღებს სათავეს. აქვე დავსძენო, წარსულიდან მომხმობილი გმირის ხანაითის ასახეხას საგანგებო ურრადლება ეფობა „ისტორიის“ ემოციურ და დრამატულ ზემოქმედებას, გმირის ქმედითობაზე დაკვირვება ფსიქოლოგიურა და ფილოსოფიურ კვლევის ხარჩობეში მიმდინარეობს, ხოლო თხრობა ასე ვთარბდება, რომ თანამედროვეობა ბუნებრბრავდ ერწმინს ისტორიას, ზღემა წარსულისა და აწმყოს შეჯვარება, კონკრეტული რეალობა თითქმის ამ ორი დროების

შეწნაზე თავსდება. და ამას მწერალი აღწევს ავტორიტეტულ თხრობაში უშუალოდ პერსონაჟების მონაწილეობით. ამიტომაც გვხვდება ნაწარმოებებში მოკონებები და ვახსენებანი, „სახაუბრო მებრეკელებმა“ შემოღას პირდაპირი ან ირიბი მიზანანი მომლოცვა ან დალოცო სეკთარ თავთან“.

როგორც ცნობილია, მმ.შ.იანა წლების ლიტერატურაში წამყვანი თემა თანამედროვის მიზანანი სამყაროს მხატვრული წარმოსახვა — წინა კლანზე — აღმინის შიერ თავისთავში ფსიქოლოგიური ბარბერებას დაძლევის პრობლემა ამაზეა კონცენტრირებული ე. ლორთქიფანიძის ურრადლება. ფსიქოლოგიური ბარბერების მრავალწინაგოვან მოდუსების მწერალი გულდაგულ იკვლევს პარცენებს სინდისთან ურთიერთობაში და გვიჩვენებს, რაოდენ ვანსხვავებული ასექტებით მიმდინარეობს პარცენების არსი სინდისის ბრძოლა შიშთან.

რომანში „ლავო ვაშლიომდე“ (ნაწილი მესამე — უსახელი მადლობაზე“) სიკვდილიან მორკინალ ვაშლიომიძეს, „რომელსაც ტყავილი აუბიზღებდა და ისევე ან ტყიული გზავნიდა შევეთხო“. იმდენად საკვდალი არ აშინებს, რამდენადაც ერთი ფაქტი ტყენს გულს, „რომ არაუკან, ქვეყნად არავის არ ეცოდინება იმ ადგილის სახელი და ასევე-დასავალი, სადაც ლადომ ცას უკანასკლავდ შეხედა“. სიკვდილიან ბრძოლას სწორედ ეს ფაქტი მშატებს სიმაღარებს. ნადიბაიძე კი აქვე „ურრას ძირში ჩასაფრებული სიკვდილის“ მოძალებულ შიშთან ბრძოლის საყოფელიქო სიტუაციას ზნეობრიობის ასექტებში იარჩებს და თავის ვადარენის „სალი არის“ მდღეა როგორც კი ფილისტრული მორალისთვის დამახასიათებელი ეგორზს აღმოჩენს. — მას ფარუფის და მხოლოდ ამაზე იწუებს ფაქტს, თუ როგორ ვადარჩინოს თავისი თანამებრძოლები, იონა მებრეკეს მძიმე სიტუაციას, სადაც იგი „ორ სიკვდილს ათავენს“ („სიკვდილი ცოტას მოაციდის“). მწერალი სიკვდილ-სიკვდილის ფილოსოფიურ ასექტში წარმოაჩენს. „სებონიაში“ კი დამკრული ქარისკაცი ვულმა მინამდე არ მოასვენა, სანამ მან ხანუგეშო სიტყვით არ გაუქარვა მატარავგოს მამას დაღუპვის გამო აკუატებული შიში. თავის მზარეც ცაბუნა ხანუგეშო სიტყვით ძლებს შიშს.

ე. ლორთქიფანიძის მოთხრობებსა და ნოველებში გმირების საყოფელიქო ფაქტების ზნეობრივი ასექტები ანალიტიკური სიზუსტით გამოირჩევა, რაც ფსიქოლოგიურ და ანტილექტურად აღმდებულობას მშატებს ნაწარმოებებს ბრძოლის ველზე მყოფი გმირი შეედა

1 ელენა გენქვაძე, „კონსტანტინე ლოთქიფანიძის მოთხრობები“, გვ. 70, ამეცნიერება, 1978.

აზროვნებს, ფიქრობს, მისი გონება დაძაბულია, თავის მდგომარეობას საფუძვლად აყენებს. თავისთვის ეკამათება, თითქმის სანდოს ცეცხლზე, თუ უყოფა-უყოფის მოტყუებზე, იკონებს წარსულს, იკვამს მოსამბობს იმ უფიქროს დეტალებს, რომელიც რამდენიმე წელიწადი აქვს ახლანდელ ქმედებასთან, „ისტორიადან“ იღებს აწმყოში მოქმედების შთაგონებას.

მწერალი არაწვეულებრივი სიჭეხტით ხატავს გმირების ხასიათს ვარაუდსავეს პროცესს. აზროვნების სფერო ათავსებს ხასიათს მოძრაობას, ზრდას, მაღალ ზნეობრივ ფასეულობათა ახალ საშუაროს, სუღარი უფიქროსა და მტრურობის დაძვრას. გმირების აზროვნებისა და ხასიათის მოძრაობის სულ უწინაშეწინაო ნიუანსებს ემოციური გამოშახვლობითი დეტალებით აღწერა-აღიარა მათი უყოფა-ყოფა იზოლირებულ სიტუაციაში, როდესაც ისინი სრულად მარტონი არიან საქუთარა სინდისის წინაშე და ზნეობრივი არჩევანის უფლება მათზეა დამოკიდებული.

ნაწარმოებების უფიქროსი იგრობა ფსიქოლოგიური სიმართლე პერსონაჟების ქცევაში მოტყუებში და პერსონაჟების საუბრად გამოარჩევიან ბუნებრივი თვითშეფიცებით. ისინი ძალიან მგანან მწერლის თანამგანამუღებებს, სადაც არ უნდა იყოფებოდნენ, საშობლოში თუ მის გარეთ, არსად არ კარგად ეროვნულ კოლორიტს. ალბათ ამიტომაც არ ფიქროს ავტორს მათთან უფიქროსად საუბარი, თბობის დისტანციის მოშლა, გმირების გრძობებთან და განცდებთან თანაზარობა. „გარდასახვაში“ სრული პარაფრაზი, თბობაში მწერალიც და პერსონაჟებიც აქტიურად მონაწილეობენ. ერთმანეთს ავსებენ თითქოს და აცნობიერებენ იმ შემოქმედებით აქტს, სადაც იშლება მიწა ავტორსა და გმირს შორის.

ამის შესახებ ლიტერატურათმცოდნეობაში ბევრი თქმულია და ბევრიც დაწერილია სხვა მწერლებსა ნაწარმოებთა გამო. საუბარში თვითონ მწერლებიც იღებენ აქტიურ მონაწილეობას. მათი აზრი ასინი ამ მხატვრული ხერხით აღწევს მხატვარსა და გმირს შორის მანძილის მოშლას, თავის გმირთან ერთად აწმყოდან წარსულის დიდიბრუნებში მოგზაურობას. ამ საკითხზე კ. ლორთქიფანიძის ნაწარმოებებშიც ეხედებით ავტორის შეხედულებებს. განსაკუთრებით მოთბობების დასაწყისში.

ამგვარი ადვანტიურობა გმირისა და მხატვრის ცნობიერების შორის, ცხადია, ნაწარმოებებში ნაწილობრივ სკვლას სინამდვილის ასახვის ტრადიციულ ხასიათსა და ფორმას. მაგრამ მწერალი „ცვლადებებს“ არ ერიდება და შენაშენს მხატვრული ოსტატობით აღწევს დასახულ მიზანს. ე. ი. მწერალი ახერხებს გმირის ფიქრებთან და განცდებთან თანაზარობას და იმ დრამატულ სიტუაციაში მას გვერდით

დგომას. როცა მარტოდ დარჩენილი მწერალი თავისთვის ებრძვის, ანდა საბედისწერო გადაწყვეტილების მიღებაზე ფიქრობს.

ავტორისეული თბობის შეტყუება პერსონაჟებს თბობასთან კ. ლორთქიფანიძის პროზის მთავარ სტილისტურ თავისებურებად მიგვანია ცნობიერებით, ძალზე რთულია სხვებისაგან გავიწილის, მოყრილის, განცდილის ასეთი ფორმით გადმოცემა. რომ შეიძლება აქტივს თვითონ მწერლის განცდად; სრულდეს კ. ლორთქიფანიძე თავს ართმევს თბობის მანერით. რომელიც ახალ ფორმად გვეცდენება მის შემოქმედებაში. ფორმის სიახლე კ. ამაში მდგომარეობს, რომ პერსონაჟების ნაშობი სრულიად განსხვავებულია ელფებისა. — იგი თავის სხვის გულმანათებს განხელის სხვადასხვა გამოშახვლობით საშუალებებს: შინაგან მონოლოგს, თავისთავთან დიალოგს, მოგონებას, გახსენებას. ამ მხატვრული ხერხების ერთობლიობით ირღვევა დროის თანამიმდევრობაც და „ინცენიერებულ“ ცნობიერებაც წარსულადან მონაშობილა ცოცხალი საბედისა მათი ნაფიქროსა ნაწარმოებთა.

და მაინც, თბობაში სიმძიმის ცენტრის გადატანა გმირებს ცნობიერებაზე იმდენად ირგანულია, რომ ახალი გამოშახვლობითი ფორმა თითქმის შეუძლებელია, საშუალოდ, გმირის შინაგანი ცხოვრების ემოციური შემოქმედება არის ძლიერი, შინაშეცდული და ეკნობიერება. გრაფიკის მსხველქმანით, ფსიქოლოგიურ ასექტებში ვადაღებული კადრის წარსულად შინაშეცდობებს სტოვებს ერთი სიტყვით, კ. ლორთქიფანიძის გმირებს ფსიქიკა და მის სიბრძნეში მიმდინარე პროცესები თითქმის შეიძლებულია ხელის გულზეა ეს კ. ხელთაგონების ის საფუძვლია. რასაც მხოლოდ სინატიფითა და დახვეწილობით გამოჩეხული ხელწერის მქონე მხატვრები აღწევენ.

ერთი ასეთა „კადრა“ მტრის აქტიური მოქმედების მოლოდინში მარტოდ დარჩენილი დევან ნადიბაძის განცდებს ამსახველი ეპიზოდი „ლიტერატურული საქარუფილოს“ ფურცლებზე გამოქვეყნებულ ნაწევრში „ნატვრის თვითმხილვა“, რომელსაც ეწოდება „გვრის უზოობისა“. მაგრამ ამ ეპიზოდს ლოგოფურად წინ უსწრებს ნოველა „როდესაც კაცი მარტოა“ აქაც დევანის გმირობის იმავით გაცნობიერებულია გმირის ხასიათში სხვადასხვა ზნეობრიობის გამარჯვების პროცესი, გმირის „ახალი აზრის“ მოღვევია მოულოდნელი სიტუაციის კონკრეტულ ვითარებაში. რომელსაც, ე. ი. იცის, აქნებ ადამიანის სიცოცხლის მხატვრულად შეწარვაც მოითხოვოს. საკითხი ასე დგას: ნადიბაძე ან უნდა მოკვდეს თავისიანების ჩამოხრებული ტყუილი, ანდა ეძებოს გამოხავალი შექმნილი ვითარებებიდან შესახვედ დევან ნადიბაძე საზოგადო რკალში აწყოფება მან ეწველია და-

ერთი რაც ერთ კაცს შეეძლო, მაგრამ გზის გასაყართან დარჩა ნაღვლიანი; ამ ნაღვლიანად მიხვალა კი ცოცხალი კალწვე ფრთხვა და სიყვალთან თანაშაზი. უნდა გავცალდოთ აქაურობას, თავის თავს აქერცვს ლევანი და სახიფათო არც თანდათან შორდება, რათა გადამბრუნებულ ვაგონს შეადაროს თავი, მაგრამ ვაგონს შიშობს. ლოცდება თუ არა, უცერად ერთი ფიქრი ავსოვს და საშველს აღარ აძლევს: „შენიუ შარათლი ხარ, ბატო, მამ რატომ ეღვავება შენს გულს ასე გამწარებულა? ნახევარ საათში შენა ამხანაგები აქ განდებოან. ვინ იცის, რამდენი კაცი ტყუილდობალოდ შეეწირება გზის გასაყართან ჩატყვებულ ნაღვებს“.

თავისთავთან დიალოგში ჩნდება „სადი აზრის“ კონტრარაგუნტები, ანუ ამ მძიმე წუთიდან გამოსავალზე ფიქრი, ახლა თავის ვარიანტებს ხომ შრომლის ევლიდან პარაფრეზებულ გაქცევას უდრისი — ეს ფიქრი უყვლა „წელანდელ საბუთსა და სათვალვს“ ატრევის ლევანს და აიძულებს მას მოქმედებას საურდენები ეძებოს წარსულში, წინამორბედი გამოცდილების წიაღში... ასე იხადება სწარმოებებში ერთი — ნამუსა და აწმუის შეჯარების ავსილებლობა და აგრეთვე მოკონებათა როლის გაფართოება, რადგან მისა საშუალებით ხდება გზის აღრიხდელი ქმედითობის აღდგენა აწმუში.

ამ მთავარი ის არის, რომ ნაღვლიანდეს სწორად ფორმულა გატარებულ დღეებში გამოუყვლია მსავსა ხტყაყა, უუბანში უოფინს დროს, ერთ სოფელში ქუჩის პირას გამოშლილი ქაღები, ბავშვები გზად მიმავალ მესამეგრეებს მოხარული საშინდითა და ცივი წულით ნასანდლობდნენ ამ დროს ითხა „ჭეინკელი“ სოფელს თავს წაბოადგა და უუშხარები დადუნია, ქაღები, ბაღღება, მესამეგრეები ჭერ კიდევ ქუჩაში მოხობდნენ გულგახეთქილნი, როცა ლევანს ევრლასათვის გამოუსწრია და მიწურში პირველი მიხვულა. „შერცხვა, იგი უმარწილო, შენ ძალიან შარდს სარბილი გყოღნა!“ — უთხრა მას თავის თავს, სირბილში აჩაჩულა ხალათი გასწორა და მიწურთან გაყოლა.

ამს გახებენება ლევანის ფიქრებს ახალი მიმართულებას აძლევს და მოკონება მონოლოგის ფორმაში გადაიზრდება. იმ წუთებში სინდისმა უკარნახა გამოსავალი.

ჩველილი დროის სიტყვაყა ერთი შეხედვით ჰგავდა ახლანდელს. „ვინ იცის, შეიძლება იმ დღეს ლევანი სორსვილიში იხიტომ არ ჩავარდა, რომ ბერის თვალა უფურება...“ — შენიშნავს ავტორი. ახლა კი, ვაგონთან დასამალავად მიხული ლევანა შარტია, ცხე იგი, თვითონ არის თავის თავის ერთადერთი გამგებელიც და მარტანებელიც.

ახლანშეწავია, რომ ქ. ლორთქიფანიძის გზარება არასოდეს არ არიან მარტონი, როცა ისინი

სხვების თვალსაწიერში არ არიან მარტონი, როცა ისინი სხვების მათ არსებაში უმადლესი მსაქულია. მას ადამიანური სინდისის გრძნობა ჰქვია.

და ასევე ახალი მოკონება წარსულიდან.

გზირა თავისი ხალხის სულიერ კულტურაში ეძებს გამოსავალს: — მახსოვს მამავ, — ხმაბლდა სიტყვა ლევანში, თითქმის ისევე ამ რაღობეში იდგა და მამას ესაუბრებოდა...“

ლევანის ფორმულა გამოდის დროს მამამ თავის მოვარს სოქმელს ჭერ ილია ქვევიაძის სიტყვები წაუშვარა: „გუთონის დედადან“, „შენ პარუტყვი ხარ და მე შიტყველია, ეგ ჩემო ღმრთავ, ნუ შეგმურდება“ და მერე დაუბარა: „...ხუდადგმა სირცხვილ-ნამუსია არ იცის, ბიჭო! ადამიანი კა... მხოლოდ სირცხვილ-ნამუსია! თუ არა ადამიანი, მაშინ ურელიაფერი აქარგულა გაქვს შენ ძნელ საქმეზე მოდიხარ, ლევან, ვახსოვდეს ჩენი სიტყვა...“

გამოსავალი მოიხაზა: ლევანი გზის გასაყარს უბრუნდება, ზუთიოდ ნაღვს კადევ ამოკლების შხამან ნეტარს — ამფიქტებელ უნტონს, და უუბარის ნამხებრევებასგან დაყოფილი უკონოდ დაეუყვა მიწაზე.

მარტად, პერსონაჟის ფსიქიკაში შემონახულმა ასტორიულმა „დანაშრევა“ მოახახინა გზირის ქმედების გზა.

რომანის — „დადო ვაშლოშიძე“ დაწერის თარიღი 1948 წელია, მის მესამე ნაწილში, როგორც „უბანდლო მადლობზე“ ეწოდება, მამა ფსიქოლოგური მიუანსებით აღწერა ბრძოლის ტემპი და შედარწუნება ადამიანის სულისა, შიშის გრძნობა, „რომელმაც დაურადებულად ბელა ჩაჭოდა და სწრაფად წამოიყიდა... იყო წამი, როდესაც დადოს ავტო-ავტო გულა უნდა წასვლოდა და მხოლოდ ერთბაშად დაძაბულმა ნებისყოფამ შეაჩერა მისი გონება ამ ბეწვის ხიდზე, ბნელისა და ნათელის საზღვარზე“.

ამას მოსდევს ფიზიკურ გადარჩენაზე დადოს ცხოვრებაში გაეღებულა ფიქრი, ანუ, როგორ ცდილობს გზირა ცოცხლად დარჩენას იმ წყურველ ადგილზე, რომლისთვისაც „სახელის დაწვევაც კი დავაწყებია კაცოვნილს და რუკაზე პატარა წერტილიც ვერ გაუჩვენებია მისთვის“, როგორ წევს გაუმწარედად, რომ ერთბაშად არ წერეთვას ძალ-ღონე, იძულებით „დოკაცს სანგარში ჩამოშლილ ბელტებს, რომ ეგება ცოტა ვაგონის მოკადულა პირი და წერწევი გადაქლამის“.

სამინდელი უნაყოფი და სულიერი წვეტებთი იმარტუნება ვაშლოშიძე ნებისყოფის გამძლეობას, რომ შეგნებულა ქმედებით სძლიოს შიშის გრძნობას ჭერ კიდევ 1948 წლიდან ვხვდებით ქ. ლორთქიფანიძის ნაწარმოებებში ადამიანზე შიშის გულდინის დროს ახალი... შტრის მოლოდინის სამინდელ წუთებში უცერად გაახებენება თუ არა „ჩვენისა“. უოულად უწ-

ეინარა და ჩემი კაცის, წარბეზებელი შეხვე-
დრა სიკვდილთან, ღადო სულიერად მხნეობდა,
მალ-ღონე ემატება, თვითმკვლელობაზე ფაქრს
თავიდან იშორებს, და შინა აჩრს საცოცხლის
ბოლო წუთამდე ებრძოლოს მტრებს.

მაგრამ მწერლის ადრინდელ და 80-70-იანი
წლები ნაწარმოებებს შორის მაინც შეინახე-
ბა განსხვავება.

წემით დასახლებულ რომანში თვითონ ავ-
ტორა ჰყვება ღადო ვაშლიძის მოგონებების
ცხოვრებისეულ ამბებს: მოვიანო პერიოდის
ნაწარმოებებში კი მოგონებებს თვითონ გვიჩე-
ვს ფაქრთა ნაკადის მდინარება ითვსებს, ვა-
შლიძისას აზროვნების პროცესში გვიჩრს ფი-
ზიკური ტკივილები ელინდება და სამოქმედო
ფაქტობიცი. — ჩვენ ვცრმობთ, როგორ მწიფდე-
ბა გვიჩრს ცნობიერებაში ფიზიკურა ტკივილ-
ბის დაქვეით მტრთან შეხვედრას ხტარტდება.
ვაშლიძისას ერთადერთი საწუხარა, თუ საყ-
ველია უწერია, არ მოკედებს უსახელო მალღონ-
ზე.

მართალია, ვაშლიძის ამალღებელი წეო-
ბითა და მორალურა ამტანაობით გამოჩრეული
გვიჩრს, მაგრამ ავი მაინც განსხვავდება მითხ-
რობას „როდესაც კაცი მარტოა“ გვიჩრსიდან.
ნაღბიანის ფაქტობა უშუალოდ დაკავშირებულ-
ელა წეოზობიერა პრობლემის ვარკვევის პრო-
ცესთან. შიშის გტრმობას იგი რთულ ფსიქო-
ლოგიურ ფენომენად აღიქვამს და კონტრარგუ-
მენტობით ცდილობს მის დაქვეყვას, უფრო სწო-
რად, ნაღბიანად „სადი აჩრსი“ დოთრფუნჯით
აღწევს „მამაცობა სიკვდებ“, ებე იგი, საყუთარი
საყოცხლის ზეღოფით მრავალი ადამიანის
ვადარჩენს. მწერალი კონკრეტული ფაქტობის
ცხადპოფს, როგორ აფორაქტებს შიში გვიჩრს,
ნაღბიანის განცდები, მოგონება, თხრობაში ჩა-
ქსოვილი, შინაგანი მონოლოგის წარტმლელ
შთახვეტილებას ხტოვებს, შიშის ბრმა გტრმობა
იდუმალი მალით იშორჩილებს ადამიანს, მაგრამ
იგი მაინც ნახულობს მისა მარწუხებთანგან ვა-
თავისუფლებებს გტრს. მას თითქოს რადელ ხმა
ჩაბეზებს, ეს სინდისის ხმა, როგორც ებედავთ,
ამ მამე ვითარებაშიც არ დალატობს გვიჩრს
წეოზობიერა მარწმისა.

მითხრობაში „როდესაც კაცი მარტოა“
თხრობის სუბიექტურა ელიმენტია, ავტორისა და
გვიჩრსის ცნობარების ადეკატურობას თანდთან
ქლიტობდა და მხატვრულ სრულყოფას აღწევს
იმ ენაშოღში, სადაც აღწერილია უანის პირას
წამოწოლილი ნაღბიანის ფაქტობში ვაეღვე-
ბული ქვეცნობიერა პროცესი... მალღებრანში
ჩაბირულ ნაღბიანებს წამბო მოტრეწება, იგი
თავისუფლოდა იმის საშინელი მარწუხებისგან,
ამებრდინ ზელს არაფერა არ შეუძლის დებ-
რუნდებს სოფლის და თავის ნებაზე იცხოვროს.

ცხოვრებაშიც აბე ხდება ბოღმე, ადამიანი
თავს დაღწევს თუ არა ვანსადელს, მორა-

ღურ მალ-ღონეს იხვეკს, და თავისთვის და-
გტრებას ცდილობს, რომ მართლა თავისუფა-
ლაა.

წარსულიდან მოხმობილი და გვიჩრს ცნობ-
ერებაში ვაეღვებული დედალის მეოხებათ
თავისი გვიჩრს ტრაგიკული კოლ-ზიების კულ-
მანაციურა ეპიზოდით მწერალი თუ, ერთის
მხრეც, იმის შინაგან არსზე ვახებდებს, მეო-
რტეს მხრეც, იმ აჩრსის კრეშარტებაშიც ვვარწ-
მუნებს, რომ უგწოობის ტრაგიკული ბალიყებათ
აჩრს დასტრალი ადამიანის გტრები იმში (და არა
მარტო იმში...) და გვიჩრს იმ არის, ვინც იმ
გტრზე სუფთა სინდისით იღლის. წეოზობიერი
გვიჩრსის ცხოვრების გტრ ავარდებით არ არის
მოფენილი, უმამეშის ტკივილები და განსადე-
ლი ახლავს მის უოველ ნახიგს; სინდისის სუფ-
თად შენახვა, ვართათმუნა და მისა დაქვეყვა,
ვანდაც სიცოცხლის საფასურად.

„საკვილია ცოტას მოკედის“ იმის ამხანველ
ნაწარმოებებსაც ციყს წიეღოფტრება. ამ მოთა-
რობაში ე. ლორთქიფანიძე თითქმის ავეირგვი-
ნებს თავის კონცეფციას გვიჩრსისა და გვიჩრსის
აჩრსის შესახებ. ამის თქმის უფულებას ვვანდეყვ
მწერლის პარდაბობა ვამარტება: „და ბოლოს,
ეს პატარა მოთხრობა“, რომელიც სამხედრო
წანგაის პარკელი გვერდის მონაციქმბთან ერთად
წამეღწეარეზობა ავტორის თავისი ქმნაღბი-
სათვის და მჯათხვედს აწვდას უღებ ცნობებს
იონა მეზუცეს ვინაობის შესახებ; სახელი, მამის
სახელი, დასადების წელი, სადაურობა და ა. შ.
აქვე ვეგებულობთ, რომ მოთხრობის სათაფრა
მწერლისათვის ჩაუგონებია იონა მეზუცეს, სა-
ტრტებთან რიონის საოფელ ქვანის უოფილ
ტრატორისტს და ავტორი მანვე უმღწვის ამ
მოთხრობას.

ნაწარმოების დახაწვისში, ქვადარა თავით და
წამოქმეგტრული პარისახათ, შეუბანს მალღებელი
იონა მეზუცე მაინცდამაინც არაფრით არ ვამო-
იჩრევა სხვა მტრმოდებისაგან. მუხებდავად
ამისა, პოღმეში მას მაინც წეშლიანს გვერდით
ახსენებდენ, რადგან „თუ გოორგი მუშლიძეს
ხოზვას მომგონს ებახდენ, იონა მეზუცეს ჩინე-
ბული შენიღბვა იცოდა“. კამიტან გელოფანის
დახასიათებით, მიმდორზე ღრუბლის ჩრდილის
მეტე რომ არაფერა უოღდაუო, იონას, თურმე,
ისიც ეყოფოდა, ფინარა ვამეღარეო: არც სი-
არული მქონა ვინმეს მოსაწონა, დიდი გტრ
გამოღალა და მუხლში მალღამოღებელი კა-
ციის ნახიგით დადიოდა თურმე, მაგრამ ვაგანია
სიცხეში მტრთან შორახვას ან ქვაობან ბალიყს
რომ ვაუფებოდა, მეტე ნახიგით არ შეუღებოდა
პოზიციადან პოზიციამდე ვაფთავებელი წინა-
ღის დროს. შინ იონა, ეტეობა, უოველდღიური
საზრუნავებოთ შეპირებელი კაცობით ცხოვრო-
ბდა, რადგან ფრმტრეც გამოყოღოდა ადრის-
დელი ნირა: „რადაც თახებვა და ხალღობა, თა-
მბაქო, ღიღები, წეში და მათი, ქაღალდი და

ბა ჩვენა ხალხის სანუკარა ტრადიციები, რა-
ზეც აზრდებოდნენ თაობები, რომლის თარგ-
ზე უკლებდებოდა მათი ადამიანური ბუნება სა-
უკუნეების მანძალზე.

იონა მეზუეს „ფილოსოფიის“ ქვაკუთხედა
მოუყვას განუშტკიცოს ზნეობრივი მრწამსი,
მოაწადალოს იგი მორალურად, რადგან მხოლოდ
სულიერად აღორძინებულა ადამიანი აღწევს
საკვდილზე გამარჯვებით ზნეობრიობის უმაღ-
ლეს მწვერვალს — უკვდავებას.

მოთხრობის ფინალი ეს მრწამსი აკვშირებს
ერთმანეთთან მეზუეს და არდაშელიას. ასეთია
მწერლის აზრი გმირობის კონცეფციის არსის
შესახებ.

ეს საკაცობრიო საკითხები არ ასვენებს მწე-
რადს, ამ კითხვებზე პასუხს ეძებს იგი თავის
უველა ნაწარმოებში და კიდევაც ახერხებს ისე-
თი დეტალების მონახვას, რომლებიც სულს
უთმობენ, იმედითა და რწმენით ავსებენ მის
პერსონაჟებს, ცხოვრების მქონე ტვირთს უსწუ-
ბებენ...

მოთხრობაში „სიკვდილი ცოტას მოიცდის“
უწიოდ წაგრძელებულ სახლებს, იქვე ახლოს
ახლად აუვაკებულ ატმებსა და აღუბლებს. ამ
ხეივანზე დახვეული ფუტკრას ზღუზუნს. მზით
გაჩერებულ ცას — ამ მხატვრულ დეტალებს
თითქოს თან ახლავთ სიკეთისა და სიკაცობის
უკვდავების რწმენა. „ცაბუნაია“ ასეთი დე-
ტალია დაქრილი საღდათის გამოჩენა. რომე-
ლიც იმედას ზატად ევლინება გოგონას. ზოლო
„გზანი უგზოობისაში“ ცემენტის ქარხნის ნანგ-
რეცეხში — ჩანურთა გარისკაცობა, რომლის და-
ნახვა გამოუტყნობი სიხარულით და სიბოთთა
ავენებს ნადაბიძებს.

„ქაბა გურგენიძე იმ ღმრე რწმენით აღუდ-
გება წინ (ბოდუკიას) რომ ადამიანი დიდი,
ყოვლის მომცველი სიუვარულით უნდა ცხოვ-
რობდეს... ამ რწმენას ოტია ბოდუკია დონკო-
ხობობას უწოდებს. რაზეც ქაბა უქასუბებს: მაშ
გაუმარტოს დონკოხობს!

გავიხსენოთ, რა ადამიანურ თანაგრძნობას
ამეღვენებს დაზუნდარაც კი — სასოწარკვეთილ
მეჭის მიზართ. ზოლო ბიკოია ფურცხუაიძე თა-
ვისა რწმენით, შრომისა და მიწისაძა სიუვარ-
რულით ზნეობრიობის იმ საფუტურზე დგას.
როდესაც ერთ ადამიანს არ შეუძლია გულგრი-
ლი იყოს მეორე ადამიანის ბედისაძა. დაბე-
რება არ აღმოუჩინოს სწორა გზიდან გადადებ-
ნილ ხალხს.

დიდი ადამიანური საუკარული აკვშირებთ
ერთმანეთთან კ. ლორთქიფანიძის გმირებს. ეს
გრძნობა არის უაღრესად რბილი და სათუთი.
ინსტანტიური ბუნებრივი შიშის მიუხედა-
ვად, კ. ლორთქიფანიძის გმირები ვეკარობად
ზედუდალს სიკვდილს. ამის დახტურია ვრდაც
დაქრილი იონა მეზუეს „ქაილი“. მისი არა-
ადამიანური წამება იქვე ახლოს ჩასაფრებულ

სიკვდილთან. ერთ წამში იონა ორჯერ „მოი-
ლის“ საიქოს, დროს ამ უშეარეს მონაკვეთ-
ში ორჯერ „სტოვებს“ საქაობს. მაგრამ თავისი
სულის ურდევლობით“ მაინც უშეკვადება სა-
შინელ განსაცდელს, გული მასი ქვისა და ხის
გამძლეობას იძებს, ისე ვაირინდება ორმოში.
რომ „მას სუნთქვას ბადახიც ვერ გაივება“...
ეს არ იყო დეოფორი სასწაული, არამედ დიდი
განსაცდელის წუთებში მორალურად ზტაკე
ნებისუყოფის მქონე ადამიანის ბრძოლა იქვე
ახლოს ჩასაფრებულ სიკვდილთან. მორალური
სიმტკიცათ გაუძლო იონამ სახედისწერო წუ-
თებს და, ბოლოს, სიკვდილსაც უყარ დახვეუ-
ნა...

როგორც ვხედავთ, აქ ჩვენს წინ არის არა
მხოლოდ ხასიათი, არამედ ის კოლორატული
ეროვნული „მასალა“, რომლითაც გამოირჩევა
ქართული ხასიათის ზნეობრივი არსი.

მოთხრობის ფინალი მთავრდება ორა აფო-
რისტული შეგონებით, ერთია: სიკვდილი ცოტას
უკვდილვის მოიცდის. თუ კაცი არ შეუშინდე-
ბა, ზოლო მეორე: მხოლოდ სარცხვალა არ
იქის მოცდა, ორავე შეგონება ედერს. როგორც
თანამედროვეობისადმი მიმართული, ზნეობრი-
ობის მრწამსი, რომელშიც ამაღლებული და პა-
თეტურის ტრანელობით გაცნობიერებულა
ადამიანს ამქვეწიური არსებობის კრელი. სა-
ციკობლასადმი შარადიული ღტოლვა და კაცუ-
რი ცხოვრების არსა.

ზატოვანია და გამოჩსახველობითი ფორმებით
მდიდარი კ. ლორთქიფანიძის პროზა, როგორც
სუბიექტური, ისე ობიექტურა მანერთა თხრო-
ბისას. ავტორისეულ ტექსტს აქვს შარა ზნეო-
ბრივი პოზიცია. ცხოვრების მარშისაშვის უტ-
უვარი უოფათა ფაქტურითა და მეთაფორულად
გააზრებული სახეებით გამოვლენალი. თვითუ-
ლი კონკრეტული დეტალი შეხრულეებულა
ცხოვრებაში დრმად ჩახედული შემოქმედის ხე-
ლწერით, ზოლო თვითონ დეტალს უოფითო
ფაქტების რეალითი თხრობრევა პოეტური გა-
რდასახვის მადლა დონოთ.

კ. ლორთქიფანიძის მხატვრული პროზა შინა-
განი ბუნებით დაძაბულა, მდიდარია დრამა-
ტული სატუაციებითა და გამოღებულა მიების
მისწრაფებით. ცხოვრების წიაღში მწერალი
რთულა წინააღმდეგობებით დამუბტულ ამბებს
ეძებს და დაძაბული თხრობით მაქვს მქობვე-
ლის გულამედ, თხრობას მანერაში განსაყო-
რებით შთაბეჭდავია კ. ლორთქიფანიძის ოს-
ტატობა, როგორც ადგილითა და დროით და-
შორაშორებული ამბების გადმოცემაში. ისე
ნაშუო და აწუხო დროების მონაცვლეობაში.
არც ერთში და არც მეორეში მწერალს არ და-
ლატობს მხატვრული ადლო ზომიერების გარწო-
ბა და პოეტური შეგრძნება. როდესაც ბელო-
რუსული მოთხრობების ცალკე ვეცნობით ამ
ადამიანებს ცხოვრებას. რომლებსაც „ქარი

ნახეს და ღებინა არ დისცალდაო", ჩვენ სულაც ვერ ვგარწმობი, რომ ავტორი სხვა ერის შეილაა. ნინოსიანი, ტყიანი და ტბებით სავსე ადრინდელი პოლესი და აჭარის მახას რუბლს — პრუსიისთვის ამოხსნა ქარსკაცის — უღიღამო ცხოვრება, კოლორიტული დეტალიზით, ისეა გაკოსტუმბული წიგნის ფურცლებზე. ბულორუსი მწერლის ნახელავი გვაგონია, ამიტომ აღნიშნული მოთხრობების ცალკე მხატვრული მხარე არაფერია არ ჩამოყარადება იმ ოსტატობის, როგორცაა დეტალური ქართული სინამდვილე მის ადრინდელ და მოგვიანო მოთხრობებში; აქაც და აქაც საგნობრივი საშუალო გამოკვეთილია მადალი ემოციური ტონალობით და უოველთვის აგარწმობა წარმოსახული სინამდვილის სურსათდება და კოლორიტი; გვარტომობით განსხვავებულია ადამიანების შავსაცემა. როგორც ბულორუსულ, ისე ქართულ მოთხრობებში, მაგრამ უველადევი მოძრაობს, სუნთქავს, სულ ერთია, მწერალი შორეულ პოლესის ხატავს, თუ ჩვენს მიწა-წყალს.

„განვიჩინო, წყალზეთია შინაჩე პრაქტიკობისდერ ნისლში გახვეული ჩუმაღ მიტობრავს იგი პოლესის უკაცურ უღრანებში, სადაც ზიტს ფრანა უჭირს და ნადირს ბაღიის გაყავაღუ პრაქტიკის განქვერდად დონარებში ორფრთააანი ქანარები ბუდობენ და შხოლოდ პანის მეთეუწეს თუ ექნება ისეთი შადე. შინაჩის ერთი ნაპირიდან მეორეს ვასწავდეს, ერეღობს სამოვრებიდან პრაქტიკი ტუიდან გამოდის და ისე იყარება გავაღდ ტუეღში“.

„ქუთაისში ორნაპირი ქარი იცის — ზენა და ქვენი. ორივეს თავისი დრო და წესი აქვს, თავისი საქროლავი. შავი ზღვიდან ქვენი რომ წამოქეპინდება, ზენა ქარი წყალწიოღობს სტივებზე სიფეღებს და ჩვენსკენ არც ოხდება. წიღიწიღში თერთმეტი თეე ისინი გინგან უღლიან ერთმანეთს, განაუთე ძმეზოთ ცალ ცალკე ცხოვრობენ და შორობენ“.

პოლესის პრაქტიკის სურათი შერტრებულ კადრში ნახატული სინამდვილის შთანებედილებას ხტოვებს, ქუთაისური ქარებისა კი — ქართულ მიწაზე ბუნების სტიქიით დაშუბტული ძაღებისა და თუნცა ორავენა მოძრაობენ და სუნთქავენ თეფთავისი შხობლიური ბუნების რიტმზე. მათ ადწერენ მანც ისეთი უზღლავი მიჯნა გავლებული, თითქმას არც გინდა დაიჭრო, რომ ორივე ერთი ავტორისაა.

„ღორთქიფანობის სინამდვილი ქართული არავრთხედ აღნიშნულია ეველიან მიერ, ვინც კი მას შემოქმედებას შეღებია კ. ლორთქიფანობის ენა, მართლაც, თითქმას მახხალ მისხალ გამოწონილი ფრანგისაგან შედგება, სადაც ეოველი სიტყვა თავის არა მარტო შინაარსობრივ, არამედ აქუსტიკურ მნიშვნელობას იძენს.“

„ცაბუნია“ 1888 წელს დაიწერა „ნათელა“ კი — 1975 წელს. მაგრამ ორივე მოთხრობას თემატიკურად აერთიანებს ომისდროინდელი უღიღამო ეოვა, სანინელი გაკირვება, და, რაც მთავარია, ომის ფონზე ნახეზე ნახეობრივი სიფაქიზე და შინაგანი სისუფთავე გმირებისა.

საგნობრივი საშუალო ორივე მოთხრობაში უტყუარი ფსიქოლოგური სინამდვილი არის დახატული, როგორც ომის დღეებში ხალხის ეოვა-ცხოვრების ჩვეულებრივი სიტუაცია. მაგრამ ამით არ თავდება უველადევი. იგი სხვა რეგისტრში ვადირობება და ფაბულა ახალ სინამდვილეს იძენს, რადგან როგორც არ უნდა იყოს სინამდვილე, ადამიანების ცხოვრებაში მინიმ გამოიჩენება აღმართების წაცეე წუთები. ეს კ. ლორთქიფანობის შემოქმედების სტალინისტური თავისებურებაა — მინა მოთხრობების შუაგულში ეოველტრების დგას სარტოი ოცნებებითა და ახალღებული იდეალებით გამსხვალეულია გმირი, ერთ-ერთი ასეთი გმირია „მოკვედ სინამდვილი“ ბარეაზე მინიმევეე ახალგაზრდა, რომანტიკული აღქმის უნარს საშენელი გაკირვების დროსაც რომ არ ჰქაჩავს, ხოლო „ცაბუნიაში“ დაჭირალი ქარისკაცია, რომელიც მახობრივი მტრების და განადგურების სიტუაციაში იმედის სასწაულტბრივი ხატოვით ეოველინება მტერიაღური ბუღოკლეობით ვაწამებულ პატარა ქალს... და სასწაულად ზღებია: ერთ ადამიანში უეცრად გავლიტებული თანაგრწობა — შორალეუა პასუხისშეგებლობა — შერკრ ადამიანს ზენობრივი საშუალოზე მტრეველიობაში ვადირობება იმ მიზნით, რომ ამ მეორემ გულის სიღრმეში შემოინახოს რწმენა, ამედი, საშუღამოდ არ ჩაუქტეს სიზარტლის ცეცხლი, ერთა სიტყვით, ქარისკაცის სულში იღვანებს სხვისი უბედურების გამო ზღელეარების განცედა, სხვისი ბედისწერის საკუთარ ბედისწერად აღქმის გრწობა...

„სასწაულს“ მწერალი უბედლო ოსტატობით ხტავს, ცაბუნას პირველ გამოჩენას წინ უძღვის იმერეთის ბუნების კოლორიტული პეიზაჟი: „როდესაც წვიმს, რიონის კაღლიდან წამოსულ ქარს მიწაზე დასტა-დასტად ჩამოაქვს ატმისა და ტუეღლის ევაღლი“.

„სასწაული“ გააფხუღლენ უნდა მოხდეს. ამს ვეაუწეებს პეიზაჟი, და ეს ასეც უნდა იყოს, გააფხუღლი ზომ წელიწადის ას დროა, როდესაც ახალგაფურჩქანი ბუნება ადამიანისაც ადვანებს ბუნდოვანა ოცნებებით, ავეღებით, სახარტულით. პოეტურად დახატულ ამ პეიზაჟს თეჟქოს აბეეე პოეტურად ვერწმის ცაბუნის იდეალური ტიქარი იმ დეეე. საჩრტევეე, რომელიც მას მოსეეეებას არ აძლევს — ომში დაჯარგულ მამაზე ფიქრა, ე. ა. ისედაც ეოფითი საჩრტევეებით დაქანებული გოგონას ახალღებული განცდები ქვეცნობრივად ეეაეოირდება

ბუნებას და როგორც ქარს შეუძლია ატმასა და ტყეშის უკვადების ფრაგმენტული, ახე-უ შეუძლია ცხოვრებას ამ მოსაყდარი გოგოს სულიერი საშუაროს დამსხვრეტა. მას ამდებობს გაყრდნება, გოგოსი, რომელსაც დედის აუღმ-უოფობის გამო სისტ მხრებზე აწევს ოჯახის წიელი ვასპიარი იმ დროს, როცა ირგვლივ მა-ტერიალური ზედმოყვლიობა, შოში და საერთო უბედურება, ფრონტზე კი სამკედრო-სასაცო-ცხოლო ბრძოლები.

ზემოთ ჩვენ უკვე ვთქვი, რომ ცახუნაის იმედის ზადი დაჭრილია ქარისკაცია. ეს კაცო, როგორც კი ამ „უწმოდ აკანჭულა და წინდის ჩიბრავით თავიდან ზოდომდე გათილილ გოგონას“ თვალბში რადაცის იმედსა და მოლოდინს ამოკაობავს, გადაწყვეტს ცახუნაის დანდგეშე-ბას: „მამაშენი კარგად არის წამოსვლის დღეს ვნახე და თქვენთან დამბარა, ჩემი დარდა ნუ გექნებათ, მე არაფერია მიკრისო“.

„სასწაულო“ მოხდა: ცახუნაიმ ირწმინა ქარისკაცის სიტყვები, იმედით აღიწყო. მაგრამ არც ქარისკაცი დარჩა ცარიელი. მანაც რადაც შეიძინა: რადაც იარაღით ბრძოლა აღარ შეუძლია ფრონტზე, ახლა იგი ახლა ადამიანის რწმინბა და იმედისათვის ახრძივს, არ უნდა მერბე ადამიანის ველში ჩაქრეს იმედის წაყ-არწყალი. ესე იგი, ქარისკაცმა დაწყო ახალი სიცოცხლით ცხოვრება, მას სულში გაიღვიძა სხვა ადამიანის წინაშე ზნეობრავი მოკიდებობის გრძნობა — ცახუნას მორალურ სიმტკიცეზე მსურველობის გრძნობა. დაჭრილი თხრავს ცახუნას მშის გმირობას ახბებს, იგი თავისი „ილუზიების „ავტრებით“ აშენებს გოგონას ზნე-ობრივი საშუაროს კედლებს, სიყვითს თვისას და ამ სასწაულებრივი აქტიუბათის ყოველ ცახ-მარე დღე გულმოდგინედ ეწზადება...

სხვები ზნეობრავი საშუაროს „აშენება“ რთუ-ლი საქმეა, ამ საქმეში უფლო ადამიანი არ გამოდგება, ის ვერაფერს გააწეობს, ამ საქმის შესრულება მხოლოდ ამ ადამიანს ზედუწიფე-ბა, ვისაც პოეტური სული და გრძნობა აქვს, ვისაც მეტრდში მოყვანის ტვიფილების მოწიარე გული უწევრს ანთი ადამიანია ქარისკაცი. „ის ტორი რომ მოტყდება და ზედ მიაკვნება, ასე საყოღდავ ამბობულა და ცრემლად ჩუხად უდავას. გული ამბობულა ამ სტროფაში“. პოე-ტურად აღიქვას დაჭრილებას ეკავონთან გაჩე-რებულ ცახუნას დაჭრილია ქარისკაცი. ასე ზა-ტყუამდ შეწმობავს მწერალს თავისი გმირი თბრობის საგნობრავ საშუაროში. აგი რწმინბის განსამტყეცებლად მოევილია გოგონას და ამავე მიზანმა ვადამწყვეტიტა მისი მიტოვება. ვან იცის, აქნე თუთოწეუ განიმტყეცა რწმინე, რომ „როში უკვლავური მოსალოდნელობა, ზოგჯერ კაცს გამოიბიტრებს, ქვარს დაუსვამ, მერე ერთ მწვენიერ დღეს გაიხედავ და... ის კაცი ავირ არ მოდის ცოცხალი და ტანმრთელი?“.

უცინისა ქარისკაცმა ცახუნას სხეულზე შეუღარჩენა რწმინა ოში დაღუბულია მანება სავიროს საქმებზე, მათ უკვდავებაზე, გაღებულ მსხვერპლზე. ზნეობრივ სიფაქრზე დიდად შეუღმსებუქა მატერიალური ზელმოყვლიობის მძიმე ტვირთი, დებმარა სიძნელეების გადალა, ზეაში, ოშია რომ მოუტანა ზადს. შთააკონა ნათელი იდელებისადმი ერთგულება, რწმინბის ურყევად შენახვა, ამი ქარისკაცმა ძველი თა-ლის სახელით თითქოს ესტაფეტა გადასცა მო-მავლ თაობას, რომ შეიღებმად მამბის დაღ-ვრალი სისხლის ნაკვალევე იხევე იარონ, რო-გორც წინაქრებს უფლიათ.

ასე ერწმინა „ცახუნაში“ ადამიანის ჩამოყა-ღობების არხი ისტორიკრემის გრძნობას და სწო-რედ ამ კუბოთა ესტყევა ცახუნა მოთბარო-ბის „მოუედ სინათლე“ პერსონაჟ კალს, რომე-ღლაც ქარისკაცის ფარას ჩაუტყვას და ფრონ-ტზე წასულა. აქაც მწერალი ადამიანის ფსიქო-კაში ომის გარდასახვის პროცესს აშუქებს და ისტორიკრემის კვლობაზე დახვეწილი ფსიქოლო-გიური ნოთანებით ზეტავს გაწმინბული ადამი-ანების მდგომარეობას, გეოჩვენებს ომ რაგორ არღვევს ცხოვრების ბუნებრივ რიტმს, რომ აგი უკვლოდ არ მოდის, მასი დღეებია ადამიანებს არსებობას თუმც დაღივით აჩნეუა. — ასანა მამც არ კარგავენ ადამიანურ ღირსებას.

ამ ვაგებით დაუწინარია ეპიკოდი კოცონ-თან, რომელშიც ველთაშენაიდებლე მწერალს კალმის მოსმითა აღწერილი ადამიანებში წარ-მართული დაოყებლობით გაღაღებული წამი სიზარულისა და წარბარსიული ექსტაზითუ მისა ვანცდა. „თი გაბოროტებული უბრა“ თავის-თავში მოთოკავს ცხოვნების უფეარ სტაქიას, შეგნებულად სძლევენ ანტიტეტებს, და თუიე-ული მოთვანი საყუთარ „მეც“ აცნობიერებს ახალ ზნეობრივ ასპექტში: აქ ჩანს ადამიანის უზარმაზარი მორალური ძალმობალება, რომელ-ღაც შეუძლია დასძლიოს უკვეღეგარა ვანსაცო-დელი.

ზნეობრივა ნორმების დამკუადრების პრობ-ლემა ე. ლარსტიკანინის შემოკმედიების წამე-ვანი თემაა, ერთი რომ მოაღვიდა ფემა ამ თე-მამ, მერე მწერლის ურთაღლების ცენტრშია და მისა მხატვრული ინტერპრეტაცია სულ ახალ-ახალ ასპექტებს იძენს, რაც თვიონ შემოკმე-დის შთავარი საფუქრალით — წარსულსა და აწმეოს შორის ზადის გადებით არის ვაპირო-ბებულო.

ახლა დროება გამუდმებით ეძიებს წარსუ-ლის ახლებური ვაზრების დეტალებს ჩაუღლო-წლების პერსონაჟების უოფასა და ქცევაში და თუ ეს პერსონაჟები დროის გამოცდას უძლე-ბენ და უნარი შესწევთ ახლებურად იარსებონ აწმეოში, სრულიად ახალ ნაწარმოებებში ე-

ნაწილობრივ მოკლებულ უნდა მივიჩნიოთ უკვე ნაწყობი გზარების შემოყვანა.

ან თვალსაზრისით საგანგებო ურთაღლებას იქცევს მოთხოვნა „სიტყვა იყო ღმერთი“, რო. მელიც 1980 წლას ეფრანელ „მართობის“ პირველ ნომერში დაიხატა და უმაღლესი მიიქცია მკითხველი საზოგადოების ურთაღლება.

მოთხოვნამ ახალი შუქი მოჰფინა მყარ წინა-ობრივ ნორმებს და იგი ადამიანის უწინდელს ფასეულობათა ჩანჯვია აიყვანა.

რა ცხოვრებისეულმა ტიპილებმა დაბადა ეს მოთხოვნა? ახალს რას ამზობს ავტორი თავისი გზარების შესახებ და რა საზოგადოებრივი წინააღმდეგობებია გამოტანილი მკითხველის სამჯარბრებ?

ნაწარმოების მთავარი გზარია ბიჭია ფურც-ხვანიძე. „ჩემი პირველი კომპაზიორილის“ მთავარი პერსონაჟი. მაგრამ ახალ მოთხოვნაში ფაბულისეული ახალი ამბება და ფაქტბე-როდი იქცევენ ჩვენს ურთაღლებას. ბიჭიას ცხოვრების შემდეგ პერსონას რომ ასახვედ, როდესაც ავა წითელწერის მილიციის უფროს-სა და ბანდიტებს ემტრვის; ნაწარმოების კონ-ფლიქტი მარტო ამ ბრძოლის წიაღში როდი ჩნდება. — არამედ ამ ორი ადამიანის ერთ-ერთობაში, მოწოდებით ერთ საქმეს რომ ემ-სახურება.

ბიჭია ფურცხვანიძეს, ოხვედ როგორც ვანო მურადაშვილს, ახალი იდელების გამარტების-სათვის მებრძოლთა უმწიკლო ბიოგრაფია აქვს. — რველუციის წლებში ორავე იარაღით ხელში იბრძოდა ახალი საზოგადოებრივი ცხო-ვრების დამყვიდრებისათვის. ცოტა გვიან „ბე-დისწერაში“ ისინი ერთმანეთს შეაგვედრა საერ-თო საქმის გზაჯარბინებზე. სუბორდინაციის კვალბაზე წითელ არმიას ნაშახურთა ბიჭია ფურცხვანიძე მტრბეთან ბრძოლებში სახელმო-ხვეული ვანო მურადაშვილის ხელქვეითია, მა-გრამ ის მაინც ვერ ეთვისება თავის უფროსს, მართალია, ორავეს ერთი იდეალი სწამთ, მა-გრამ მისი ხორცშესხმა ორავეს სხვაგვარად ეს-მით. ჩანს, მათი ხასიათების ჩამოუღლებებაში სხვადასხვა სოციალურ-ისტორიულ ვითარების უთამაშვია გადამწყვეტი როლი, ჩავლიდა დრო-ის სოციალურ ფაქტორებს დაუჩნვეით წარუშ-ლელი კვალი.

სამკედრო-სახიცოცხლო ბრძოლებში ბოლ-შევიების მხარეზე გადასული მურადაშვილი იარაღით ხელში ებრძოდა კლასობრივ მტრებს, არ ინდობდა მათ და ზელადებთ ანადგურბე-და. ამ დროს მისი სიმკაცრე გამართლებული იყო, რადგან რველუცია მოიბოვდა სიმკაც-რის მაგრამ ხანი გამობდა. კლასობრივი მტერი განადგურბებული იქნა, კონფლიქტბმა დაკარ-გა მწვავე ანტაგონისტურა ხასიათი, ე. ი. სხვა სიტუაცია შეიქმნა, ვანო მურადაშვილის ბრძო-ლის ფორმბე მომველდა, სამაზრო მალიციის

უფროსი კი ამას ვერ მიმხვდარს. მისთვის ეს ლალი სჭობს — არც უღვია, მიხვედრილიყო. ამრავად, მურადაშვილს ახალ ვითარბეაშიც ვადმოპოვლია ჩვეული სამკაცრე, დაუნდობლო-ბა, მართლის თუ მტყუანის ერთა საზოგბით ვანსჭა.

ახალ ასტორიულ ვითარბეაში მურადაშვილს ადრინდელი ღირსბებში მომკლებული აღმობ-ნდა. — მოხდა პიროვნების ხასიათის დევნავ-ცია, რასაც მოჰყვა რველუციისაგან ხალხის ერთი ნაწილის ჩამოშორბეა. ასტბები არიან ბანდიტბად შერისხული გლეხბები, „რალაც უბ-რალი ფაფრკამე, სიბრბევემ თუ სხვათა ჩა-გონებამ დედაადვილს რომ მოსწყვეტია და ტყეში შეყარა“; ისინი ვერ ჩანსწვდენ საზო-გადოებრივი მოკლებების არსს და უნებურად მტრბების ხანკეში აღშობნდენ. ასტბი ადამი-ანბი არიან ვანო მურადაშვილისა და მისი მიმ-დევრბების მსხვერპლნი. თვითონ მურადაშვილი კი მსხვერპლთა თავისივე წინეობრივი შეზღულდუ-ლობისა, რადგან ცხოვრბებისა და ადამიანების მასშტაბურად აღქმის უნარი აქვს დაკარგული. ახალ სიტუაციაში მტრბებთან ბრძოლის მისეუ-ლი კრბდო, რომლებიც უველას ერთმანობად კრბკს, ერთფერობანია, მომკლებული და ახალ პიროვნბთან შეუთავსებელი.

ამრავად, ადრინდელი გზარა თავისი რწმენით ზელს როდი უწყობს ახალი საზოგადოებრივი ცხოვრბების წრდა-განვითარბებას. ხალხს როდი ენბმარბდა ახალი აზოკანების გადაჭრათა, პირი-ქით, ზელს უშლის, ამხურბტბებს, სიწმელებს უქმნის და, საბოლოო ანგარიშიში, მტრბების წის-ქვილზე ასხამს წულს.

დადებითი ხასიათების მომარბა ე. ლობთქი-ფანიძის ნაწარმოებბში უველუციის წესტად ვიჩრყენებს გზარბს ადურ-მორალურ წრდას. ისინი მეტწილად წინ უსწრბენ თავიანთ დროს, ერთი იმთავანია ბიჭია ფურცხვანიძე. პირად გ. მერკვილამემ პირველმა შენიშნა, რომ ბი-ჭია ახალი ტიპის გზარია, იგი იმ თაობის წა-რმომადგენელია, რომელსაც ისტორიამ დაკინ-რა წინეობრივი პიროვნბების ალბებურად გადა-ჭრის რთული ამოკანა.

ბიჭია ფურცხვანიძეს ცხოვრბეა უფრო რთუ-ლი ჰგონია, ზოლო მისა ფხვბები უფრო ღრმად წასული კვესკენელ-ზესკენელში, ვიდრე ერთი შე-ხედვით ჩანს. მან უკვე კარგად იცის, რომ სი-წმეღვილში მზირად ზდება, რალაც შემთხვევის გამო, კაცია გზიდან რომ გადასცდება, რალაც შეიშლებია, ან თავიდანვე რალაცაში დაიქვდება და ბრძოლას ვანზე გაწვდებია. იმ კაცმა რომ სწორი გზა იპოვოს, ახალ ცხოვრბებას ეზიარ-ოს, ბიჭიას აზრით, ეს მბოლოდ მაშინ მოხ-დება, თუ მეტ მოთმანების გამოიჩენს მსაქული,

1 გ. მერკვილამე. „კაცთმოყვარეობის სახე-ლით“, ვაზ. „კომუნისტი“, 1980 წ.

თუ იგი ძირითადად მხოლოდ ჩაბნელება სულში, ამოიხსნად მის გულსინდელს, ღიარებებს. ადამიანისადმი ნდობის უზენაეს საზომად ბიკო. იას შრომისმოყვარეობა მიიჩნია. თუ ადამიანს შრომა უყვარს, თუ იგი მიჩვეულია ოფლის დაღვრას და ეს ჩვევა შინაგან მოთხოვნილებად აქვს გადაქცეული, ასეთი ადამიანი ბანდიტი არ შეიძლება იყოს უბრალო ამ რწმენამ გააღვიძა ბიკოთა ფურცლებთან გულში, როცა მან დაინახა „სამედიო გაბმული უნაღვლა. კუჩხ რომ მიკიდენ და გულდაწლავალი მიკვეთოდენ კვალს... ამ სურათმა სულს ხაღრმემდგ შესძრა ბიკოთა, თვალთ ვერ მოსწყვიტა ამ უცნაურ უნაღვლეს, ხოლო „ადამიანად წაფრე-წაფრე დაწუბოვდა წაყვლა რომ შეინახა“. ყარჯ მტეღავებდა შეცნო ისინი „ხელადან წასულ კაცს ცდილი და წამაღო არ მოეწაღებო“. — გაუფქრა და მიენდო ამ ბაღბს. მერე მათაც გაუღვიძა თავის შიშარს ნდობა. ასე გაბა ბიკოთა და „უჩაღვლებ“ შორის ძაფი ნდობისა, რომლის გვირგვინა იყო სიტყვიერი შეთანხმება. ე. ი. გაუფქმელა სიტყვა.

წამართვებზე გაუფქმელი სიტყვა — ნდობის სინონიმია, ანუ ადამიანის გულში წყდომის სინონიმია. ბიკოთა საზიარო ნდობას კვლობაზე გადაწუბავდა ბანდიტებდა შერისხული გლეხების შემორაგება და მწასთან დაბრუნება. მაგრამ მისი კეთილი განზრახვა ჩაიფრუა. რადგან ისეთი დრო იყო, როცა ჭერ კადეე ფასა არ ჰქონდა ადამიანის სიტყვას მერადაშვილებსა და მათი თანამოაზრეთა მოძველებული მწაწასის გამო. ამ მწაწასს ასაზრდოებს ელბი ზნეობარობის ფაღობოფა — „ადამიანის გაჩენის წამადან დღემდე მის ცხოვრებაში არაფერი შეცვლილა“ პეტერბურგის უნივერსიტეტის უფილი სტუდენტს ვანო მერადაშვილს აიტომაც არა სწამს სიტყვის ძალამოსილება. მას აბსურდულად მიიჩნია „მორალური სატყუარ ადამიანის კეთილისაგან მოქცევა და მის გულში შურისა და სიხარბის ჩაქვლა“.

ბიკოთა არ იზიარებს მერადაშვილის „ფილოსოფიას“, პეტეკედ დგას თავის პოზიციებზე, შუად არის მხვეგრამლად შეეწიროს თავის პრინციპებს, ის მიდის ციხეში, ტყვე გლეხებს გაათავისუფლებს. ვასაქცეე გზისაც უჩვენებს. „თქვენ ხადმე ორი დღით თავი შეაფარეთ... მე ჩემს სიტყვას ან გავიტან, ან აღარ ვიქნება“.

ბიკოთას სიტყვებში მისი რწმენის არხია ჩაკორულა, ადამიანისადმი სიყვარული და ნდობის არხი და, რაც მთავარია, ზნეობრივი ქმედების არხი, რომლისთვისაც უცხოთა ერთა ადამიანის მიერ მერე ადამიანს იმედის გაკრთება, სიტყვის გატეხვა, პარობაზე გადასვლა, კანონის პუნქტების დოგმატური გაზრება, გულგრილობა, სხვა ადამიანის განწყობის დროს მსაქულის უფლებამოსილებას გაზვიადება.

კ. ლორთქიფანიძის გმირი ერთხელ კადეე აუნიობებს რა წარხულის ფაქტებს, ახალი დანკვები გამოაქვს ჩაეღლი წლების სიტუაციებში ადამიანის ქმედობის მოტივებზე. ახლებურად იზიარებს უკვე განვლილ ეტაპზე დაშუებულ შეცდომებს. და ამას გმირი აყეთებს დღევანდელობის პოზიციიდან — ახალი დროის კარნახით და წარხულის ახლებურა გაზრების აუცილებლობით.

ასეთი ასპექტების ჩარჩოებში ხატავს თავის გმირებს კ. ლორთქიფანიძე და უფორდ ეს ასპექტები განაპირობებენ მისა გმირების სულიერ სიწმინდეს. მათ წინსვლას მაღალი ზნეობის მწვერვალებსაგან და აგრეთვე — გამოარქებას თავისთავთან ბრძოლაში...

ბიკოთა ფურცლებშიც სხვა ადამიანების ბედის განწყობის უწმინდეს მოვალეობად მიიჩნია მოკლენების არსი წყდომს. მწერალი ბიკოთას მაგალითის მიხედვით გვაცნობს იმ დიდ პირად მასუბისმგებლობას. რაც უფელა ადამიანს მოეთხოვება მერე ადამიანის განწყობის დროს. მოკლად ასეთი მრწამსის გმირები იმსახურებენ მაღალი ზნეობის კვარცხლილზე ახლის უფლებებს. — შთაგვაგონებს მწერალი.

როგორც ფურცლებშიც, ასე მერადაშვილი მწერალმა დროისა და ისტორიის სამსჯავროს წინაშე დააყენა და ამ ორთაგან ბიკოთა შემოსა შირავანდედით იმიტომ, რომ იგი ისტორიის განვითარების კვლობაზე საკუთარი სინდისის კარნახით იყავს თავის მრწამსს თავამებდებო. იბრძვის პრაგრესული შეხედულებების გატარებისათვის ცხოვრებაში და მზად არის მხვეგრ. უკლად შეეწიროს მას.

კ. ლორთქიფანიძის გმირი დღესაც გვირდით გვიდგას და თავის მრწამსს გვიზიარებს. სხვა ადამიანების ბედის გამოგებს ხაღბთან, ცხოვრების მოკლენებთან შემოკლებებითი მიღგომის უნარი უნდა გაიჩნდეს. თავისუფალი უნდა იყოს დოგმების რყენის მარწუხებისაგან, ცხოვრებას უნდა უფურბედეს არა როგორც გაუინულ საგანს, არამედ მორჩობის — პროცესში ჭეოფ რეალობას. რთულა წაუანწყობის მქონე სინამდვილეს. მისთვის უცხო უნდა იყოს უკიდურესობანი ადამიანებთან ურთიერთობაში და ცხოვრებისეულ ფაზებულობათა შეფახებაში. უნდა იყო დღეს. რომ თვითონ ცხოვრებას აქვს ისეთი მისახეუ-მოსახეუებო, ორენტიციას რომ უყარგავს ატობოსანი ადამიანების ერთ ნაწილს და გზა-კვალს უზნევს. პირად მასუბისმგებლობას უნდა გრძნობდეს პიროვნების ადამიანის ბედის გადაწყვეტის დროს. კაცთმოყვარეობის სახეღით მზად უნდა იყოს რისკის გახაწევა. გინდაც ამ რისკმა მისი სიცოცხლე შეეწიროს. დაბოლოს, უკუელფონის უნდა მოქმედებდეს საკუთარი სინდისის კარნახით. ეხე იგი სუფთა ბედებით უნდა აყეთოს საერთო-სახაღბო საქმე.

აბაკი ბაბრაძე

კანონზომიერება

ქართულ კაცებაში არის ორი ლექსი. იხინი შენაარსით ჰევანან ერთმანეთს, ოღონდ სრულიად განსხვავებულია მათა დასკვნა. ერთი ვახლავთ ვაჟა-ფშაველას „მოგონება“, ხოლო მეორე — გალაკტიონ ტაბიძის „შესაფლავე“.

ვაჟას ლექსში ქალი ფიცს აძლევს ნანდას —

თუ შენ არ გზედავ ცოცხალსა,
არც მე ვარ ცოცხლად დამჩრომი!
ცოცხალი თან ჩამოგვევბი,
საფლავში დაგეტანებო...

შობდა უბედურება: ვაჟი გარდაიყვანა. გლოვამ მოიკვა სოფელი. ქალაც მდუღარედ ატირდა. არცა ვაჟის კუბო საფლავში ჩაუშვეს, ქალს ფიცს გაახსენეს:

— რა უვაჟ ფიცო, გოგონავ,
ჩაქუცე, ვის შეელოდები?
— სად გავუე, ძმაო, რას ვარგებ,
შეკდარს რა უშველო ამითა!
არა, მე სიცოცხლე მინდა,
უნდა ცოცხლო კვირითა...

მართალია, ფიცი გატყდა. მაგრამ ქალი თავს იმით იმართლებს, რომ ვაჟის ხსოვნას მოუვლის და შეინახავს. მართლაც, ერთი წელიწადი თავს დასტრიალებდა ქალი ვაჟის საფლავს, იგლოვდა. სანთელს უწვთებდა. მაგრამ ზაღიოდადრო და თანდათან იყვლებოდა ქარისუფლის გუნება-განწყობილება.

გოგოს სწადია იპოვნოს პირველი მსგავსი გეგია; მსგავსი პირველის შიქნურის თვალთა, ტანადობითა...

გამოაშვარედა ქალის პირუშტკიცობა. თითქოს ამბის განვიითარებს ლოგია ითხოვს

სასოწარკვეთილ დასკვნას. შობდა ღალატი, არ ფერტგულა ქალსა ვაჟს. თითქოს ლექსში უნდა იყოს მამზილებელი პათოსი, მაგრამ სხვა დასკვნას აეთებს ვაჟა იგი აღტაცებულია ბუნების კანონზომიერებით, რომელიც სიცოცხლის აუყოლებელ გამარჯვებას გულისხმობს.

ღმერთმა ვიშველოს, სიყვდილო, სიცოცხლე შენვობს შენითა,
და შენც, სიყვდილო, ფასი გრე სიცოცხლის ნაწვენიბითა.
სიცოცხლე სიყვარულითა და სიყვარული სიცოცხლით უერთიერთისოდ ვერც ერთსა ვერ ვიცნობთ, ვერც რის ვიცნობდით.

ქალის საქციელი ვაჟის მიჩნია არა ფიცის გატეხვად, არამედ სიცოცხლის სიყვარულის გამოვლენად, სიცოცხლის უძღვევლობის გამოშ. ელავნებად. იქ, სადაც უგუნურება ქალის ორგულობას ზედავს, წამდილიად ზუნების დიდი კანონზომიერება ხუფევს. ეს იწვევს ვაჟას აღტაცებას. ცოცხალი რომ მიცვალებულს ემსხვერპლოს, ეს ერთგულება კი არ აქნება, არამედ სიკვდილის გამარჯვება და ამდენად ბოროტების ზეაზიც.

ახლა გალაკტიონის „შესაფლავეს“ დაეკვირდეთ.

ქალმა სამარეს მიბარა მიწური. უსაზღვროა მისი მწუხარება. უნუგეშოა მისი გლოვა. ვაჟის საფლავზე ფიცს ღებს:

გაქტე ისე, როგორც ნსლა, როგორც ღამის მოჩვენება.
არ შეღიოსოს კვალარედულს სიშვილედ და მოსვენება.
შენი საზე გულს კაწრადღეს, როგორც ვიყო, სადაც ვიყო,

თუ როდისმე არ შესთავაზო, თუ როდისმე დაგვიწერო.

უმაწვალში კაცმა დასთვლიდა სატრფო ასეც სასწრაფოც კი ტარის ისეც იძლევა არადავნიების ფიცს. შესაფლავებს არც ქალის სწერა და არც ვაჟის. იგი ღრმად არის დარწმუნებული, რომ ირთვე დაარღვევს ფიცს. ამიტომ მესაფლავე უნდოდ და ცინიკურად არის განწყო. ბილი, პოეტს არ სწერა შესაფლავესი.

მაგრამ ვამტყუნდა პოეტი გამართლდა მენსა. ფლავის სიტყვა ქალ-ვაჟს ერთმანეთა შვეუვარდათ. დაავიწყდათ გარდაცვლადნი.

ჩვენ ერთი გავსეს შუღსარება. ნუ ვიჯობებთ დროს უბედურს.

მე შენი ვარ საშუღსაროდ... წამოვიყავ, სადაცა ვსტერს...

როგორც ვხედავთ, ამხავი აქაც იმე ვითარდება. როგორც ვაჟის ღეჭვში ბუნების კანონზომიერებას ვამარტყვა. მაგრამ ეს არ ახარებს „მესაფლავის“ ავტორს. იგი გულდაწყვებით და ვულგარულად შორისლად ამბობს:

მესაფლავე, ეხლა კი გავსე ნება რაც ვსტერს ვლევ იგი თქვა...
სამუღსაროდ ახარებს კაცთა მსოფსს სამაოსს ქვა.

ეს სევედა აღტრულია იმით, რომ ადამიანის საქციელის უკან გალაკტიონის არ სტრის აღმოაჩინოს ბუნების კანონზომიერება. უფრო სწორად, შიდასი, აწამოს ეს კანონზომიერება და შორისლად მის. ერთ ღეჭვში ვალაკტიონი უფორმურად მოაიხივს:

ველომა ბუნების წესთა,
მაგრამ ჩემს გულში ასეა:
ნუ კვდება რაც უბრძნისთა,
ნუ კვდება რაც ღამათა.
(სიმ სიურესს, მავროვანი...)

ვაჟა-ფშაველას აზრს აზიარებს ლეო ქიჩეღელი მოაზრობაში „მუხა და ტაროდ“.

ღ. ქიჩეღელს დასკვნა: „ველომა იცოდა, რომ ბედნიერებას უკველოვან დადო მსხვერპლი ეწიარებოდა. ასეთი იყო ბუნების წესი. შიდასი ისეც იცოდა ველომა, რომ ბუნების რავე წესი მოიხიბოდა მსხვერპლის დავიწყებას“ უკველავ უფრო უღადეს ბედნიერებისათვის. რომელთაც იგი სიყვარულად“.

თუ ვაჟა ბუნების კანონზომიერებაში საზარ, თლიანობასა და მარშონის ხედავს, ვალაკტიონი უსამართლობასა და უკანონობას უკარტებს. ამიტომ, თუ ეს კანონზომიერება ვაჟაში იმედიათ ოპტიმისტურ განწყოშიღებას წარმოშობს, ვალაკტიონში სევედასა და პროტესტის სურვილს ხედავს.

ადამიანი ამა თუ იმ სახით, ამა თუ ამ ფორმით ხშირად უბედურდება ბუნების კანონთა.

მეტიერებს, ცდილობს დაარღვიოს იგი. თავის მოაზრობის ბუნებას კაცებრივი სურვილები. ამაგვარი კონფლიქტი ბუნებასა და ადამიანს შორის ტრაგედიის საფუძველი ხდება. ადამიანს არ ჰაღდებს სძლიოს ბუნების კანონზომიერებას და იგი მარტოდება. დამარტება კი აწვევს სეკსიანს, დარტს, სასოწარკვეთილობას. გვინდა თუ არ გვინდა, ვეგვებოთ თუ ვერ ვეგვებოთ, კვდება უღამაზესად და კვდება უბრძნისად. უღამაზესი სიყვადელი აღწერაღია ისკარ უაღადის „დორიან გრეის პორტრეტში“. უბრძნისი სიყვადელია დამატული ვაჟა-ფშაველას „ველომა მკამელში“. ირთვე ნაწარმოების პრობლემა ბუნების კანონზომიერების წინაღმდეგ ამბობების პრობლემა.

დაბერება, ახალგაზრდობის დაკვნობა ბუნების კანონზომიერება. რარავ არასახურველად უნდა იყოს იგი. სულტროთი, ადამიანი მაინც ვერსად ვაეცევა. მოუხედავად ამ აუცილებლობას, ადამიანი მაინც ებრტებს მის. თუ რეალურად ვერ ამოკრივდება ამ სურვილს, ცდილობს ოცნებით მაინც ახილოს იგი.

დორიან გრეი ამგვარი ოცნების მსხვერპლია. მარადიული ახალგაზრდობის შენარტუნების აუბედნიელი სურვილის შეარტავა.

როცა ბეწულ ზიღფორტმა დორიან გრეის პორტრეტად დახატა, სურათში კიდე უფრო სითელი და შეაფიო ვახდა ამ უმაწვალთი კაცის ვარტეწული სიღამაზე. თავად დორიანმაჟე მოეღლი სარტში შეიღწო საკუთარი მშვენიერების ფესი. მაინც დეიხადება მას სურვილი: მის ნავიერ დაბერებულთო პორტრეტად, თავთონ კი დარტენიღალი მარად ვახეღა დორიან გრეის აღარ უნდოდა ცხოვრების მდინარტებას კველოდეტინა მის სიღამაზეზე. ვაეცროცა და ვაეფტარტარტადებინა იგი მარტო თავად არ წუხ. და მოაეღლი სიბერის ვაჟო ამ უმაწვალის უკველი მხადველი გულში სანობდა, რომ დადებდა ღდე. როცა დორიანის მშვენიერ სახე დაკვანება და ნაკვების დაღადარება, წლები წაღლებს ოქროცეღრეღო მტებს. აღსაფერო მავკების სიბღს. მოაბრტება და მოკაეცება მისი შიღტა, ვით ტანი, ჩაქრება და ჩაინაეცება თავღების ეტებლო იგი ვახდება გონჯო, საკოდავი და სანანავა.

დრო და ცხოვრება, რომელთაც მის სამშეინ, ველს ნამოკაეღობებენ, დაშლიან მის სხეულს.

ამ საშეინელ მომეაღეს რომ თავი დააღწიოს, დორიან გრეი ნატრობს — თუ სიბერისა და ბიწურების დაღის დასმა ვარდაუვაღია, მაშინ დაინღდე იგი პორტრეტს და ამა ცოცხად მოღელს, მის ნატვრას თითქოს უსწინა ღმერთმა. მიღის დრო და იგი არ ბერღდება. მასა სიღამაზე ბეღუბღებულა. პორტრეტი კი თანდათან ბერღდება. სურათზე ახახება ველომა ბიწურება, რომელსაც ნებით თუ უნებღიერი ჩადის დორიან გრეი.

მარადიული ახალგაზრდობის შენარჩუნების უზრუნველ სურველს ჩაკვირებული დორიან გრეი თავდათანობით ბორტოქმენდი ზდება. მისი გამოისახილი იქცავეს თავს მსახობი ქალი სიბილა ვეის. თვითონ კლავს მისი პორტრეტის ავტორს მხატვარ ბეზელ პოლუორდს. უნებლიეთ შემოაყვდება სიბილა ვეისის ქმა ქვიშის.

ერთი სიტყვით, დორიან გრეი ვეილგან და უკვლავის ბორტის თვისაღ.

მარიალი, თვითონ უცვლელი და უბერებელი რჩება, მაგრამ ვეილა ავჯაცობა, რასაც იგი აკეთებს. აისახება და აღიბეჭდება პორტრეტზე. სურათი შემზარავ სანახაობად იქცევა. დორიან გრეი ვეილარ უძღვებს სურათის უფრებას. პორტრეტი მისი კუბუყანი სინდისისა და დამბერბული, ზაწიური სულის საკება.

დორიან გრეის აღარ სურს მარადიული ახალგაზრდობის შენარჩუნება, იგი შტაკუედ და გადაწვევითადად ეუბნება ღორდ ჰენრი უოტონს — უკეთესი მიწა ვაგზდელი უბერებელი კი არა, უკეთესი ეს უაღრესად მწიწველთა და დასვენა, მაგრამ უკვე დაჯვანებულა ადარა, ფერის შეცვლა შეიძლება.

დორიან გრეი უკეთესად გახდომას მამინ მთაბერბებს, თუ მოცილებს თავიდან პორტრეტს, რომელიც მისი სინდისის უვილად იქცა. ამბობს გადაწვევებს იგი პორტრეტის „მოკვლას“. დორიანს აიღებს ამ დამას, რომლითაც მან მხატვარი ბეზელ პოლუორდი მოკლა, და სურათს გაშვებები ჩასცემს.

როცა მსახურებმა კარი შეამტერიეს და ოთახში შევიდნენ, ოვალწინ სოცარი სანა, სანა წარმოუდგათ: კედელზე ეყიდა მათი პატრონის პორტრეტი, საყვრე მონაგადიებული მშვენიერებით და ახალგაზრდობით. იატაკზე კი ედგო ველში დანაგარკობალი ბერაკაი, რომლის დაღრეჭილი, დაქუცარ, დაღარული მხარწის სხე იწვევდა ზრბს.

სამხილითს აზრი ცხადი და წაფლია ადამიანმა სკადა წინაღუგობა ბუნების კანონ, ზომიერებას, მის საბიბისპიროდ შეენარჩუნება. მარადიული ახალგაზრდობა ამ სურვალმა დორიან გრეი ეგოიზმის უდიდრესი ფორმის ნარცისიზმით დაავადა. ამან კი იგი ბორტოქმენდად გადაქცია. შექმნილა მდგომარობიდან თავის დაღწევა კი მხოლოდ თვითმკვლელობით შეიძლება.

დორიან გრეის სურვილი — არ დაბერდეს, შეენარჩუნოს მარადიული ახალგაზრდობა — გვახსენებს ქართულ ზღაპარს „მიწა თავისას მოაბიჯოს“. ეს ზღაპარა ბუნებას და ადამიანს შორის არსებული კონფლიქტის არსის ამოცნო, ბაშიც გვიჩვენებს.

ზელშიფცეს ერთი ვაგი მკვდა, ისე ზრდიდა, არ უნდოდა სკოდნოდა — რა არის სიბერე და სიკვდილი. ერთბელ, უკვე დაჯვანებულმა შემოხვევით ბერაკაიყ დანიახა. გაოცებულმა

იციობა — ვინ არისო? იმულებული გახდნენ აუხსნათ: მოხუცია, ოდესღაც თქვენერ ახალ, გაზრდა იყო ახლა დაბერდა, აღბათ მალე მოკვდება და მიწას მიამარბენო, არ ისურვა უფლისწულმა არც სიბერე და არც სიკვდილი, გადაწვევდა, ისეთი ქვეყანა მოეჭებნა, სადაც არც ერთი იცოდნენ და არც მეორე, იარა უფლისწულმა, ცხრა მთა და ცხრა ზღვა გადაარა, მაგრამ ვერც იმ ქვეყანას მიაგნო, სადაც სიბერე და სიკვდილი უცნობი იყო და ვერც ისეთი კაცი იპოვნა, ვინც ასეთ ქვეყანას ასწავლიდა, და პოლოს, ძებნით დადილა. დაქანცულმა ხას ქვეშ ნინველია ქალი დანიახა, ვასაც მოეწონა ქალი და ასულსაც — ბიჭი, ქალმა დედის სიბოვა — გაოვე ეგ უმწიელი ვინ არის ან რა გასქირებიაო? ქალის დედამ უფლისწული იმ, მო და მკოხა — რას დავებო, მეფის ძემ უახსუბა — ისეთი ქვეყანა მიწდა ეპოვნო, სადაც არ უწყიან, რა არისო სიბერე და სიკვდილი, ამის გამგონე ქალი დედას შეებუწა: აქციე ეს ჰაბუყი ანგელოსად და აღარ მოკვდებო, დედა ჭერ უარზე იდგა — შეუძლებელია, მიწა თავისას მოიბოხეს და მკვასაც სიკვდილი მოენატრებო, არ მოეწონა ქალიშვილი, მაშინ ქალის დედამ უფლისწული გაფრთხილა — თუ შენი მიწა წუალა არ მოგენატრება, გაქციე ან, ველისად და აღარც დაბერდები და აღარც მოკვდებო, ბიჭი დთანმდა და უკვდავება მოიპოვა.

გამობდა ხანი, უფლისწულს სამზობლო მოენატრა, გადაწვევდა, მამის სამეფო ენახა, ბეერა უშაღეს დედა, შეიღმა, მაგრამ უფლისწულმა მაინც არ დათმო სურვილი და მამულის სანა, ხავად წავიდა, ქალის დედამ საში ვაშლი ვაატა, წა და თან დაარბავა: თუ სამივე ვაშლს უყან მოიტან, ასეც ახალგაზრდა დაბრუნდებაო, წავა, და უფლისწული და მამის სამეფოში მივიდა, სადაც იყო სამეფო, დროს ვეფლავერი გაწდად გურბინა, აღარც ხალხი იყო დარჩენილი და აღარც ცხოველ-ფრინველი, ველდაკოდილი უფლისწული უყან გამობრუნდა, დასველიანე, ბულსა და დადარდინებულს გზაში ეშმაკი დაეწია და ერთი ვაშლი სიბოვა, მეფის ძემ ვერ გაუძლო ზეწენას და მისცა ერთი ვაშლი, იგი უცხობ დაბერდა, ცოტა ხნის მერე მეორე ვაშლიც გამოისტევა ეშმაკმა, სულ დარჩანავდა უფლისწული, ასე მიბრწილმა ბებერმა ზაღწია ქალის სამფლობელოს, ცოლმა ვერც იცნო და ვაკვირებულმა იციობა — ვინ ბერაკაი ვინ არისო, დედამ მიუფრა: ავი გიბზარი, მიწა თან, ახლას მოიბოხეს და მას ვერავინ გაუხსლტება-მეთქი, მერე საქვს მუბერუნდა და მესამე ვაშლი მოიციობა, სიტყვის უთქმელად გაუწოდა მე-სამე ვაშლი უფლისწულმა სიდდარს, ქალის დეამ ვაშლი გამოართვა და მეფის ძემაც იქვე გასტევა სული.

თუ ზღაპარის ატრაბუტებს ჩამოვაცილებთ,

დავინახავთ, რომ აქაც აუბედნიელი სურვილია გამოშვადუნებული — არ დახერხდეს და არ მოყვდეს კაცი. ზღაპარშიც ბუნების საწინააღმდეგო სურვილად არის ეს მიჩნეული. ამიტომ უფლისწულიც მარტბდება. მაშა ანუ ბუნება თან კანონზომიერებას არ არღვევს.

ისევე უაილდის რომანსა და ქართულ ზღაპარს საერთო წყარო უნდა ჰქონდეთ — „სიხ, რძე და ზღაპარისი“. როგორც აღმოსავლეთის, ასე დასავლეთის ქრისტიანი ხალხების ლიტერატურაში ბალავარიანი დიდად პოპულარული თხზულება იყო.

მეფე აბენეშმა შეილა იოდასაფი აღსაზრდელად მიამარა ზანდანს, თან დაავადა, რომ „ბერი კაცი, ვინა სწიული არა ეყოლად უჩვევოს და არც სიკვდილი უხსნოს“. უნდოდა, უფლისწული შეებოთ და სახარულით გაზრდილიყო და არ განეტავა მწუხარება სიბერის, უძღურების თუ სიკვდილის გამო. მართლაც ისე განდა სრულწლოვანა იოდასაფი, რომ არ იყო. და, რა იყო სიბერე, უძღურება და სიკვდილი, დავაფაყებულმა მეფის ჭმე, ქვეყნის გაყვანის მიწიით, გადაწვიტა ქალაქგარეთ წასვლა. მაშის ნებართვა მიიღო და, ზანდანი გამზრდელინის ერთად, ქვეყნის გაყვანის შეუდგა. ამაო გამო, დგა აბენეშის ზრუნვა, იოდასაფმა წახა და შეიცნო სიბერეც, უძღურებაც და სიკვდილიც. ამან მწარედ დააფქრა უმწველი და აკოხა — არსებობს თუ არა ქვეყანა, სადაც არ იციან, რა არის ტანჯვა, უძღურება, სიბერე, სიკვდილი, ზანდანი უნასლება, — არ არსებობს ასეთი ქვეყანა. იოდასაფმა მოისურვა გაეგო — „რაი აქნებთან კაცნი შეწდგომად სიკვდილისა“. ვერც ამ კოხვას უნასლება გამზრდელმა, იღონდა უთხრა: „მამისა შენისა ფილოსოფოსნი ზოგნი მოკვდავად იტყვიან სულსა და ზოგნი უკვდავად“. იოდასაფმა შესთხოვა ღებრთს, — მომიღონე კაცი, ენაც უმწარებების გზას მასწავლოს. მაშინ დახლა უფლისწული ვერად გადაეშედი ბალავარი და დაწყო შეგონება.

ბალავარის წყალობით, იოდასაფმა კემშარბიტების გზა ქრისტიანობაში პოეო.

როცა ისევე უაილდი დროინდ გარის თქმევინებს — კეთილი მინდა ვქმნაო, — იგი მაწაღობრივ უნდოვდება ბალავარიანის კონცეფციას, რაც ნ. ბარათაშვილმა ასე გამოთქვა — „თვით უკვდავება მშვენიერსა სულში მდგომარება“. მაგრამ უაილდის საერთო დასკვნა მაინც განსხვავებულია. იგი უკვდავად ზედღოვნების მშვენიერს მიიჩნევს.

„ბალავარის საზრწინსა“ და ქართული ზღაპარს საფუძველზე დაწერილია ე. გამსახურდაას ნოველა „მშვენიერება“. ამ ნოველას შინაარსაც გავიხსენიოთ.

დედოფალ მაგდანას ერთადერთი შვილი ჰყავს, მზეკაბუჯი. არ უნდა დედოფალს უფლისწულია იყოდეს, რა არის სიბერე და სიკვ-

დილი, ისე გაიზარდა მზეკაბუჯი უნახავს და არც მიყვალბებული. ერთ დღეს ნაღვლანობა შეამჩინეს უფლისწულს. დიანტარსიანად და გაიკავს ნაღვლანობის მიზეზი. უმამობას დარდობდა მზეკაბუჯი. დედა იძულებული გახდა ეთქვა შეილისათვის — მოკვდაო მამაშენი, მაგრამ უფლისწულმა ვერ გაიგო სიტყვა „მოკვდას“ აზრი. მამინ დედამ განუმარტა: „სიკვდილი მოკვდაგამო ეველას. მტკრად ვიქცევიოთ ერთზელაც იქნება, რადგან მიწის ვალი მართებში სულიერთაგანს ეოველს“. დააფიქრა უფლისწული ამან და ისეთი ქვეყნის მოძებნა მოინდომა, სადაც არ ეცოდინებოდათ სიკვდილი, დატოვა თავისი საბრძანისი და უკვდავების საპოვნელად გაემგზავრა.

აქა უფლისწულმა, ვერ გაუგო ამდენ საარულს მისმა ცხენმა და გზაში მოკვდა. ცხოველის თვალბში დანახა მზეკაბუჯმა სიკვდილი.

ისევე აქა, ქანცაწვეტილინა ზას ქვეშ შეისვენა, ბინულას წყალი დალია. წყაროში დაანახა ვასთფერებოდა თმა, წვერი, და შეიცნო მზეკაბუჯმა სიბერე.

მაინც გაუტოვდა დაიძებდა უკვდავების ქვეყანა, ბოლოს სამყაროს კიდეს მიიღვა. ცოლან ჩამოშვებული ოქროს გეჭვი შეამჩნია, ახუცა მას. სპილოსწველის სასახლეში შევიდა. მზეთუნახავი იქდა ტახტზე, გაუღომა ქალმა უფლისწულს და უთხრა — „შენ თუ უკვდავებას ეძებდი, ტახტყო, ეს მე ვარო. — მშვენიერებამა ჩემი სიბერე, რადგან ეველა ფიტს, ეველა ხმას, ეოველვეს, ზემეს ვარდა. ვარბოცენა ეამო“. შენც მოგაწებებდიო უკვდავებას, მაგრამ იოდეს მე სანატრელი ვაგაზდებო სიკვდილი, განციფრდა უფლისწული — როგორ მომენატრებო სიკვდილი. მზეთუნახავმა ვანუმარტა: „სხეული შენი თიხისაგანა შექმნილი და ამიტომაც ვალი ვაწევოს დედაშენისა“. მაინც ისურვა უკვდავება უფლისწულმა და დარჩა მშვენიერებასთან.

ათასა წელი გავიდა, მოენატრა მზეკაბუჯს მიწა და მამის ქვეყანა, სიბოვა მშვენიერებას ვაშვებდა. მზეთუნახავმა ვაიცინა და უთხრა: „შე ხომ ეყოდინა, რა ძალა აქვს მიწას. წა, შე საცოდავო და ვწიე ეოველა კაცისა და ეოველა არის უცილო ზედაწის“. თან ორა ეოველა მისცა — წითელი და თეთრა. ასწავლა — თუ შენს საბრძანებელში მისულს კვლავ მოგინდეს სიცოცხლე, უხუნე წითელს, თუ სიკვდილი მოგესურვოს, დაუნონე თეთრა.

მობრუნდა უფლისწული სამშობლო ქვეყანაში, მაგრამ აღარაფერი დახვდა მისი ბავშობი, სა და უმწარდაცობის დროინდელი. შეცვლილყო და ვადახვადებელიყო ეველიაფერენაც სხვანაარი გამზდარიყო და არავს ესმოდა, რას ამბობდა უფლისწული. შეიცნო მზეკაბუჯმა ეამის ზუნახათობა და ცხოვრების ამოცანა, ამოიხრა, დაუნობა თეთრი ევაჯილი და განუტყვა სული.

ოცჯარ უაღდის რომანს, ქართულ ზღაპარს და კონსტანტინე გამსახურდიას ნოველებს ერთი საერთო ლაიტმოტივი აქვს — უბერებლობის სურვილი, მარადიული ახალგაზრდობის შენარჩუნების წყურვილი.

სამიწეს დასვენება ერთნაირია აქვს: ამგვარი სურველი ბუნებას კანონზომიერების საწინააღმდეგოა და მარცხისათვის არის განწირული. მართალია „დორიან გრეის პორტრეტი“ აშკარად არ წერია — ადამიანს მიწის ვალი მართებს და უნდა დაუბრუნდესო, — როგორც ეს ქართულ ზღაპარსა და „მწვენიერებაში“ პირდაპირ ნათქვამი, მაგრამ ბუნებრივად და თავისთავად იკვლისხმება ეს შოტივი ინგლისელი მწერლის რომანშიც.

ოცჯარ უაღდო და კონსტანტინე გამსახურდიას ერთნაირად მიიჩნევენ. რომ უბერებელი და უცდელი შოლოდ მწვენიერდება. ეს აზრს ძველია. ლათინური ანდაზა ამბობს—*Ans longi, vita brevis* (ვალაქიონს ლექსიც აქვს ამ სათარაოთ). ამ აზრით არჩება დორიან გრეის პორტრეტი მარად მწვენიერი. ვეღვა სურათზე ადამიანის ცხოვრებას რომელიღაც გაქვიებული წამია ფაქიზრებულა. რაჟი აჯი ფიქრიათა, ბუნებრივია, რომ უცვლელი არჩება. კ. გამსახურდიას სპილენძის კოქი და სივ დასაბღებული მზოთუნახავი ხელკვების მწვენიერია (ეს შოტივი ზღაპარია არ არის). ესეც ფიქრიათა და გაქვიებება. ასეთი ფიქრიათა-უცვლელია ამ სააღმსრებლის მურყანში უფრო ადამიანს არ ძალუბს. იგი ემორჩილება ცვლილებასა და შოქრიათის კანონზომიერებას. ანდენდა ამათა უბერებლობისა და უცვლევებისათვის ბრძოლა. მაშინ რატომ არის ზღაპარ ზღაპარ. თქმულებებში და პროფესიულ მწერლობაში უცვლევებისა თუ უბერებლობისათვის მებრძოლი ადამიანი ასახული? ვიდრე ამ კითხვას ვუპასუხებდეთ, ბუნებებს კანონზომიერებას დარღვევის კიდურ ერთი სახეობა გავიხსენით. ეს ვახლეთ არაბუნებრივი კოდნის, ვეღვაფრის წვდომის პრობლემა.

ბუნებას კანონზომიერების ამგვარი სახით დარღვევა ვუბნ აგვილის მჭამელშია ანდერაილი.

ვეღვას ჩინებულად ასხვას, როგორ შევამა მინდია გველას ზორცი და შეიძინა დვთაბერი. ვი უნარი ჩაწვდეს ვეღვასა და ვეღვაფრის გულისქმას.

მართალია, მინდია გველის ზორცი ქამა, მაგრამ მის გულში ზორცთა ფეხი ვერ მოკიდდა. ეს მოხდა იმიტომ, რომ სობრდნე აჩვენეს გველად. ქაქუჩის ტყვედმყოფ მინდალას სუკვდელი უნდოდა. ამ მიზნით შევამა გველი, მაგრამ ვა. მოვიდა სხვაგვარად. იგი უკვლისმზიდეელი და უკვლისმწვდომელი ბრძენი ვახდა. მინდა შოლოდ კეთილით აქვდნის თავის არსს. ამ მხრივ მინდა სრულად გამსახურდიას დორიან

გრეისა, ქართული ზღაპრის კ. გამსახურდიას მწვეპბუენიანაგან. თუ დორიან გრეი სრული ზორცთა (ზღაპრის პერსონაჟი და მწვეპბუეი ზორცთებას არ ავლენენ, მაგრამ არც კეთილს ამვლავებენ). მინდა სრული სიყვითა. შეუძლია თუნდაც შუაზე გაყვითალი ვანკურნოს. იცის, რომელი უვაილი რისა წაშალია ესმის და გაეგება მცენარეების, ცხოველების, ფრინველების, იქვეა ისე, როგორც ანას მისი ცოდნა კარნაბობს. მიუხედავად შოლოდ კეთილისა, მინდაის ბევრს მიიწე არ სურია საზოგადოებას არ სურს ამ წესით ცხოვრება, რასაც მინდა ითხოვს.

მაგომ ნაგრძობისა გულისთა ეონებით მწველენ ვერასა: ბალახსაც სთიბენ, ნადირს ქველენ, შემოთ ანთებენ ვერასა.

მინდას ოჯახშიც კონფლიქტი აქვს. შინა ითხოვს ცხოვრებისათვის აუცილებელს — შუშას, ზორცს. მინდა ვეღარ უძლებს ოჯახისა და საზოგადოების მოთხოვნას და თანდათანობით დაღატობისთვის მარწმის. მისკა ვადარი, მოკლა ჩიხვი. ეს უშედეგოდ არ არჩება. ნელნელა კარგავს დვთაბერიც კოდნას, რაც სასოწარკვეთი. ღებამა ავლებს. გაწარებული მინდა ოჯახს აწუნათებს: თქვენს ვამო დაჯარვეო „უფლისაგან მომადლებული დადი ცოდნა და ძალია“. მინდასაგან სობრძნის დეარტვა საშოლოდ მაშინ გამეღვდა როცა ლაშქარის უფურცრი არჩევა მისცა — მტერს მოწამელულს შევუბნო დავუხვედო. ვეღვა მიხვდა, რომ ეს გაღაწვეტილება საბედისწერო აუო. მაგრამ ფიცი მინც არ გატებეს და მინდას დამორჩილდნენ ცუდად წარბართა იმის საქმე. დამარცხდნენ დანაშაულსა ვამოსუღვას მინდათ თავგანწირული ბრძოლით ცვალბობა, მაგრამ ტუთულად იგი თანამოღაშქრებში ბრძოლის ველს განარიდეს და მუდგრო ადგილას ხელფენიშეკრული დატოვეს. მინც მოახერხა მინდათ თავის განთავისუფლება და. როცა სოფელში ცეცხლი დაიწახა, რაც საბრძოლო დამარცხებას მაღწუნებელი იყო, თავი მოკლა.

როგორც დორიან გრეი არის არაბუნებრივი სურვილის მსხვერპლი, ასევეა მინდა არაბუნებრივი ცოდნის ტაროგი. ამას კარგად ადასტურებს მინდაის ცოდნის შინას სოწმარა. ქაქუჩა სოწმარში ნახა, მინდა წუღლს მიმჭრდა. ცოდნის ეწმუდარებოდა, ბალღებს მიზიხედო. მერე წუღლმა შინაც წაიღო მავშეკებითურთ. თუ გავითვალისწინებთ, რომ მითოლოგიაში წუღალი სობრძნის საშობოლია, მაშინ უნდა ვთქვათ, რომ ამ ძლიშობრისით ქარაგმულად ვაცხადებულა, როგორ ვახდნენ მინდაც, შინაც და მათი შვილებიც. მერე მთელი სოფელი, სრული ცოდნის ზეარაჟი. მინდათ ვერ გადაღახა ის წინააღმდეგობა, რაც მის სრულ ცოდნა-

სა და სინამდვილეს შორის არსებობდა. დიარ. ღვა ბუნების კანონწესრიგება, მაგრამ ვერ შექმნა ახალი კანონწესრიგება, რომელიც სხვებისთვისაც მისაღები იქნებოდა. ვთა ბრძანებს — „მაგრძობს გულთა, გონებით მშველენ ევრასა“. საზოგადოება მიწიან სიბრძნეს მაშინ მიწვედებოდა გონებით, თუ ისიც სრული ცოდნის მქონე ვაზდებოდა, მაგრამ ვეღვისმჭე. მელი ერთი იყო და სხვებისათვის ამ საიდუმ. ლის კლდე ედო. ამიტომ ურთიერთგაგების ყველა საფუძველი გამოირიცხებოდა იყო. მიწიან ტრაგედია მაშინ კი არ დაიწყო, როცა ცოდნა დაკარგა, არამედ მაშინ, როცა ცოდნა შეიძინა, რამეთუ მისი ცოდნა არაბუნებრივი თვისებისა იყო.

ვეღლისმჭამელი კაცის ანუ სრული ცოდნის მფლობელი ადამიანის ამისი ვარაუცია კონსტანტინე გამსახურდიას „ზოგაბ მინ. დიაც“.

ტიღები ესეოდა ზოგაბ მინდიას და საშინ. ლად იტანებოდა. სანადიროდ წასულ ზოგაბ მინდიას, ერთხელ ღამით, ქვაბში ნადირთ ხელ. მწიფე ოჩიპანტრე გამოეცხადა. ნადირთ ხელ. მწიფე ადამიანს საზღვარზე ვადაუყვანს და ტიღებისაგან განთავისუფლებას დაჰპირდა. აუს. რულა კიდევ. გუგულების ქვეყანაში მიიყვანა მინდია. თეთრი ვეღლები აქამეს იქ ზოგაბ ძეს, ტიღები დასცვიდა. ღანდიე დაქარგა და არა. ბუნებრივი სიბრძნე შეიძინა (ღანდას დაქარგ. ვა უკვადებას ნიშნავს. ეს მოტივი ვეგას არა აქვს, მაგრამ იგი აფულისხმება. რაკი მინდიას შუაზე გაკეთილის განკურნებაც შეუძლია). შინაბრუნებულ მინდიას ყველასა და ყველა. ფრის ენა ესმოდა. მას არ უნდოდა არავის სი. კვდილი. ქიანვეღლის მოკვლას გარბობდა და კაცს როგორ გაიმეტებდა. მაგრამ დედა, ტრა. დიციისამებრ, მამის სისხლის აღება ითხოვდა. ზოგაბ მინდიაც ვერ აღუდგა წინ საზოგადო. რებას კანონს. ჭახვაც მოკლა და ქისტების წინა. აღმდეგ ამხედრებულ თანასოფლელებსაც გამ. ყვა. თუშყა კი უნდოდა უხისხლოდ მოეგვარე. ბინა საქმე. თანამებრძოლებს სთხოვა: ორი კა. ცო გამოეღოთ. აღდგინეს მოვიმზარბ და დი. ლით დღიას ციხეს ავიღებოო. აღდიე მინდი. აბ მადანაფიცა იყო ქისტეთში. თან მისი ქალი მზისფერი ხადიშათ უყვარდა ზოგაბ ძეს, ქის. ტურ სოფელში მისულ სამ ზევსურს, თოვლიან ღამით, აღდიძის კოშკი შეეშალათ და დოღაბს მერყვამს მიაღვანენ. სტუმრები დოღაბს ქალმა აღამა მიიღო. აღამამ აცნო ისინი. კოშკის წე. და თვალში აუყვანა. ჭერ აქ მოისხებოდა და აღ. დიძეც მალე მოვაო, მოატყუა ქალმა ზევსურე. ბი. ოთახიდან გავიდა და კარები გარედან გადა. კეტა. მაშინ მიხედნენ შეცდომის ზოგაბ მინდია და მისა მზღებლები. დოღაბს ციხიდან გაპარვა ჭერ დათვიამ სცადა, მერე — კვირიკემ. კვირი. კე მოკლეს, დაჭრილმა დათვიამ მაინც მიაღწია

სოფლის გარეთ ჩახატრებულ ზებუნებრივ მამ. ამცრო უოველივე. დაიწყო ზევსურთა შეტევა. ციხეში დარჩენილმა ზოგაბ მინდიამ ბჭე შა. ვნიღან ვადარახა. დიდხანს ვერ შეამტარეს კა. რები ქისტებმა. ბოლოს მაინც შეუღწეს და შეცვიდნენ. პირველად შემოვარდნილ ქისტს ტყუა შეაგება მინდიამ, როცა მოკლულს მუ. ზარაბი მოეხადა, ზოგაბ ძემ იცნო მზისფერი ხადიშათ. იგი უყუიქვა და, როცა საყუთარ ღანდს მოსკრა თვალი, სატყუარი მარცხენა მუ. ძეში დაიკა.

„ზოგაბს მინდიაში“ — ვეღლის მჭამელისაგან — ბევრი განსხვავებული მოტივი და ეპიზოდი. მაგრამ ერთნაირია ძირითადი ლაიტმოტივი — ვეღლის ქამით სრული ცოდნის შეძენა ანუ ბუნების კანონწესრიგების დაარღვევა. ამას გამო კონფლიქტა საზოგადოებასთან და ოჯახ. თან. წინააღმდეგობის მოუგვარებლობა და მარწმობის დაღაბი, რის გამოც პროტაგონისტი თავს იკლავს.

„დორიან ვრეის პორტრეტისა“ და „ვეღლის მჭამელის“ შედარებისას სამი ვარდმოება ახ. რისს უფრადღებას.

პირველი: თუ დორიან ვრეის სურვილი შეგ. ნებული ამზობება ბუნების კანონწესრიგების წინააღმდეგ, მინდიას ჩანუ უნებლიეა (მან ხომ თავის მოკვლას მიზნით ქამა ვეღლის ზორცი!) მაგრამ მათა ცხოვრების დასასრული ერთნაი. რია. ორივე თვითმკვლელობით ამთავრებს არ. სებობას.

მეორე: თუ დორიან ვრეის ნარციისწიით არის დაავადებული, მინდია ალტრუისტიკა, მხოლოდ სხვათა ბედნიერებისთვის მზრუნველი. მაგრამ, მიუხედავად ამ ძირებული განსხვავებისა, ორი. ვეს ცხოვრება მარცხით მთავრდება.

მესამე: როგორც დორიან ვრეი, ისე მინდია ეთამება საზოგადოებას, ვერცერთი ვერ ახერ. ბებს მოუყვასთან მარმონიულა კავშირის დაშუა. რებას, თუმცა ერთი ბორცუს ემსახურება. მე. ორე — კეთილს. ისიც უნდა ითქვას, რომ მინ. დიას თვითგატყუებობა, თანამედროვე ციხეში თუ ვიტყვიო, მამდინარეობს შეხამამადად ფორ. მუღლას — „სოფელსა შინა იყო და სოფელმან იგი ვერ იცნა“ (იოანეს საბარება, I: 10). მაგ. რამ ამ ფორმულის ძირითადი ნაწილი — „სო. ფელი მას მიერ შეიქმნა“ — მინდიას არ ეხება. რამეთუ ვთა-ფშვეელა ხატავს არა ღმერთის. არამედ უწენავს ზიარებულ ადამიანს. ეს მო. ტივი ოსკარ უაილდს არ აქვს.

როგორც უკვე აღვნიშნე, ამას უოფილა უბე. დურებისა და უკვადებისათვის ბრძოლა აღმო. წინდა. რომ ასეთივე ამოებაა სრული ცო. დნის მიღწევაც. მაგრამ ადამიანი მაინც არ იწლის თავისას და მაინც იბრძვის ორივესათვის — უკვადებისათვისაც და სრული ცო. დნისათვისაც. თუმცა საბოლოო ანგარიშით ორი. ვე წადილი ერთი და იგივეა. თუ ადამიანი უკვ.

დავებას მიადწევს. სრული ცოდნას მფლობელიც ვახდება და პირიქით — თუ სრულ ცოდნას დაეპატრონება, უკვდავებასაც მოიპოვებს. ასე, რომ მიუხედავად ნარცისიზმისა, დორიან გრეიში არის მინდია, და, მიუხედავად ალტურისზმისა, მინდიაში ზის დორიან გრეი. მათი ცხოვრების შედეგს ერთნაირობა უპირველესად ამით არის გამოწვეული.

საუჭრადღებოა ის გარემოებაც, რომ უკვდავ თავს იკლავს — დორიან გრეიც, ქართული ზღაპრის პერსონაჟიც (მართალია, ეს აშკარად არ არის ნათქვამი, მაგრამ, როცა იგი უსიტყვოდ მისცემს მესამე ვაშლს ქალის დედას, ეს სიკვდილის ნებით მიღებაა). „მშენიერებას“ პროტაგონისტაც, მინდიაც და ზოგადაც ძველ ამ მოვლენის აზრობრივი შინაარსის ამოცნობა რომ შეეძლოთ, უნდა გავიხსენოთ, რომ უკვდავებასათვის ბრძოლაში მისი მიღწევის სურველმა წარმოშვა ალდგომას მითი. კვდომადი და აღორძინებადი ღმერთის იდეა (დიონისე, ოზა, რისი, ქრისტე). აქედან მომდინარეობს, ქართული სიტყვით — ვარდაცვალება — გამოხატულა აზრაც. სიკვდილის ვაჭრება არა როგორც გაქრობა-აპარსებობა, არამედ როგორც უოფნის სახეცვლილება. ამდენად სიბერის ან სიკვდილის წინააღმდეგ ამბედრება არა მარტო ბუნების კანონზომიერების დარღვევაა, არამედ ალდ-

გომის იდეის უარყოფაც. რამეთუ უკვდავება კვდომა-აღორძინებისაგან შედგება. ნებაყოფლობით სიკვდილის მოტივი ქრისტეს მითშიაც არის, როცა იესო გვარს გააქრეს, ირგვლივ თავშეუბრალო ბრბო დასცანიოდა — თუ ქრისტეა, ღრმობის რბეული, და სხვების ცხოვნება შეუძლია, ვადარჩინოს თავი. მაგრამ იესომ უფრად არ იღო ბრბოს მოთხოვნა. მან მხოლოდ უფალს მიმართა თხოვნით — გამახსენე, როცა შენი სუფევით მოხვალთ და სიკვდილი ნებით მიიღო. ეს აუცილებელი იყო. აღსრულდა ფორმულა — სიკვდილისა სიკვდილითა დამთრგუნველი.

ამიტომ, როცა წერილში მოხსენებული პროტაგონისტები თავს იკლავენ, ამით ისინი ბუნების კანონზომიერებასაც აღიარებენ და ალდგომის იდეასაც უბრუნდებიან იმ საწყაროს, რომელსაც გაურბოდნენ. ისინი ამით მოაჩივრებას აცხადებენ, ეგუებიან დამარცხებას, მაგრამ შეიძლება მაინც არის მათით მოთხოვნილი და მაინც მოსწონს მათი ქანუა. არც მომავალში შეწყდება ამგვარი ამბობება და ბუნების კანონზომიერების დარღვევა. ამიტომ არის ეს საკითხი მწერლობის მუდმივი პრობლემა, მაგრამ სად კოულუობს დამარცხებული ადამიანი ზღელა. ხალი ბრძოლისათვის ძალას? საკუთარ თვისებას. ბუნებაში.

ვედრება

უოველი საგანი, ამბობს პლატონი, იმისათვის რომ რაიმე იყოს, უნდა განსხვავდებოდეს რაღაც ნიშან-თვისებით უველა სხვა საგნისაგან. ამ საგნას სხვა საგნებისაგან განსახსვავებელ ნიშან-თვისებათა ქაში წარმოადგენს მის იდეას, ანუ მის არსს. უნდა ვაგულისხმოთ, რომ სიტყვა საგანი ამ დებულებაში ნახმარია უაღრესად ზოგადი მნიშვნელობით: იგი მოიცავს არა მარტო კონკრეტულ, არამედ აბსტრაქტულ ნივთებსაც. თვისებებსა და პროცესებს. საცხებით ბუნებრივია, რომ ვრცელდება იგი რაციონალურა და ირაციონალურა სამყაროს ნებისმიერ ფენოშენზე. არ არის ამ მხრივ გამოკლებული მხატვრული ლიტერატურაც. აქნება ეს ლიტერატურული მიმდინარეობა, ერთი მხერღვს შემოქმედება მთლიანად, თუ მისა რომელიმე ცალკეული ნაწარმები. პლატონის დებულების თანახმად, თუკი მას ლიტერატურულ ფენოშენზე გადავიტანთ, ერთი მხერღვს შემოქმედების არსი აისახება იმ ნიშან-თვისებათა ქაში, რომელიც განსახვავებს მას უველა სხვა მხერღვსა შემოქმედებისაგან. რასაკვირველია, პრაქტიკულად ამგვარი არსის დადგენა საერთოდ გამორიცხებულია. მაგრამ არ არის გამორიცხული იმ განსახვავებელ და საერთო ნიშან-თვისებათა დადგენა. რომელიც შეინიშნება ნებისმიერი მგონის შემოქმედებასა და ლიტერატურის საუკეთესო ეტალონს შორის. მგონის მხატვრული ნება შეიძლება დაეუპირისპიროთ როგორც მის უახლოეს თანამოკალმეებს, ასევე წარსულის ძეგლებსაც. მაგრამ მხოლოდ მხერღვს წარსულში და წარსულის დაპირისპირებას აწმყოსთან შეუძლია განსაჯოთრები ვაგვალრმაოწ წარმოადგენა ლიტერატურულ პროცესზე, მოგვეცეს უნარი სანადაოდ შევაფასოთ ახალი და ორიგინალური; და ეს მთუხედავად იმისა, რომ წინაპრები სხვა პერიოთ ოვებდნენ ფილტვებს და სხვა თვალით

უუერებდნენ სამყაროს მშენიერების გრძნობი, ესთეტური იდეალის შესისხლბორცება შეუძლებელია ტრადიციულისა და დეკანონებულისაგან დამოუკიდებლად. წარსულის გვერდის ავლით. თანამედროვე ქართული ლიტერატურა ამ მხრივ, აშკარა ინიციატივას იწარჩუნებს — მისი ორიენტირება — რუსთაველა, ვეფ. თუშველა, ვალაკტიონ ტაბიძე...

ჩვენ ვუუერებთ მათ გარკვეულ პერსპექტივებიდან; დრო — მანძილი შესაძლებლობას გვაძლევს მთლიანობაში აღუკვათ მათი სიღია. დე. პერსპექტივის უქონლობა კი უხერხულო. მას გვიქმნის თანამედროვე მგონისა და მოაზროვნის შემოქმედების შეფასებისას — ასეთ ოპტიურ ეფექტზე აგებულმა სურათმა შეიძლება წარმოგვიდგინოს ქანსალი და ძლიერი შედარებით სუსტად, ზოლო უფერული და უსუსურა კი ძლიერად; ამიტომ არის, რომ ბევრი სერიოზული მკვლევარი დროსა და ენერჯიას მეტი ხალისით უთმობს კლასიკოსთა შემყვიდრების შესწავლას, ვიდრე თანამედროვეთა შეფასებასა და მომავლის პროგნოზირებას. და მაინც ჩვენ გვეჩერა, რომ თანამედროვე მგონის შემოქმედების ობიექტური შეფასება შეუძლებელია, თუკი შევუბნავთ მას იმ რაკურსიდან, საიდანაც კარგად ჩანს მისი მრავალნაირა მიმართებანა კლასიკოსებთან. სწორედ ასეთ უროიერთმიმართებებში გვიწინა განვიხილოთ ჩვენ თანამედროვე ქართული კონეიის ერთ-ერთი საუკეთესო წარმომადგენლის — შოთა ნიშინაიძის მხატვრული ნების ზოგიერთი ასპექტი.

ნებისმიერი პოეტის შემოქმედებაში შეიძლება გამოიყოს სატყუას ისეთი შრე, რომელიც საფუძვლად უდევს მისი მხატვრული სამყაროს განსაკუთრებით შთამბეჭდავ ნაწარმოებებს; აგი წარმოადგენს შთავონების იმ სტიმულს, საიდანაც იწყება თვითმყოფადი პოეტური აზრის დი.

ნება ასეთი სიტუაცია, ჩვეულებრივად, ერთი-ანდობიან ზოლზე წოკალი ცნების გარშემო და განსხვავდებიან რა ერთმანეთისაგან აზრობრივი ნიჟანებით, თვითონაც სხვადასხვა აზრობრივ მიმართებაში იმყოფებიან გარემომცველ სამ. უარის საკენთან, პროცესებთან და თვისებებთან. ამგვარი ლექსიკური ბირთვითა და გარემომცველი სამყაროს ურთიერთმიმართება წოგ შემთხვევაში უშუალოდ არის დავაშირებული უდიდეს სოციალურ ძვრებთან კაცობრიობის ისტორიაში და ადამიანის აზრის განვითარების სხვადასხვა ეტაპის თავისებურ მხატვრულ განვითარებას წარმოადგენს. ამის ბრწყინვალე მაგალითია სინათლის ცნებას გარშემო გერკოინებელი სიტუაციებისა და რეალობის ურთიერთმიმართება რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“. თუკი რუსთაველამდე მზე, მთვარე, ვარსკვლავი, ელვა, და სინათლის შემცველი მრავალი სხვა საგანა მიმართული იყო ქართულ ავოიკრატულ ლიტერატურაში, ბიბლიასა და სხვა რელიგიებში ზებუნებრივი არსებებისაგან, წმინდანებისა და მოკაცულებისაგან, რუსთაველამ უკიდურ პოემაში ისინი ადამიანისგან შეტრიალდნენ. არ შეცდებით, თუ ვიტყვით, რომ რუსთაველამ მერ ერთი დღერთის აღიარება პოეტის ტექსტში სრულდებითად არ გამოცხადეს უფრო დიდი და ძლიერა ეტაპის თავანისცემას და ეს ახალი ეტაპი — ადამიანი, მისი სიმბოლური გაზრებით, მტკიცებებით შედარებით. ადამიანის ფიზიკური და სულიერი შესაძლებლობების საუცხოო მიმდებარეობის რუსთაველამ შექმნა ქართულ ლიტერატურაში ახალი ტიპის მხატვრული ხატი, ახალი იდეოლოგიის, ერის თავისებურებაში მომხდარი პროგრესული ძვრების უშუალო გამოხატულება. სინათლის პროზოდან დანახული ადამიანი, გონიერა არსება — ადამიანის, ერთგულების, სიყვარული, ჭკუას, ძლიერებისა და სიუყვარულის პროფილია, ეს აუო პოეტის მერ გადამცემი ტრანსპორტი ნახიტი — ცის ვახსნა, დიას, ქრახტი, ანული რელიგიის გუმბათი ვახსნა და ადამიანისა დაიხსნა სამყაროთა უსასრულობა, რომელშიც მას ცენტრალური ადგილი ეკავა.

ნებისმიერი შემოქმედის წარჩევა შეიძლება სიტუა — სტიმული, თვითმოულოდნელად არსებობის მიმართულებით ძალი, ტემპორიტა მწერლის, ტემპორიტა პოეტის ქმნილებებში იგი უკველთვის უკველდება მშობელი ერის ბედ-აღბალს და აქედან კაცობრიობის, ადამიანის ბედს საერთოდ, ხაგმარისა გონების თვლი შევადლოთ წარსულს, რომ საოყარი ენობრივი ხატების მოწმენი გავხედოთ მშობლიურ ლიტერატურაში. ფიქალური ხის, მცენარის სიმბოლური გაზრება დავით გურამიშვილის პოეზიაში, სტრუქტურულად გაყოლებით უფრო რთული, ვიდრე ნებისმიერა ტრაპი ვამოხატვის ქლანის იდეატორა ელემენტით ძვე-

ლსა და ახალ აღქმაში, ბარათის მიმართებაში მწერლია რაიმე განსაკუთრებულად სწორად-მხარებულა, ან პოეტის მიერ გამოარჩეული ცნების გამოყოფა, რამეთუ მისი სახით საქმე ვაქვს იმ იშვიათ ფენომენთან, რომლის შემოქმედებანი თოქმის არ არის შესაძლებელი ბარათის-ბორივი დიფერენციალია ცალკეულ ნაწარმოებთან შორის, რამდენიმე ლექსში, პოეტმა რომ ფანდრება მშობელ ხალხს, უკვადამო მისი სახელი, და მაინც არ შეგვიძლია არ ვახსენოთ „მერანი“ და ამ სიმბოლოსთან დავაშორებულა პოეტური ასოციაციები, ბარათისთვის ნიჭის სილიადე არ განისაზღვრება მხოლოდ შექმნილით, რადგანაც მასზე ვფიქრობთ, ძალუნებურად უკველდება არსებულს — იმის, რაც იქნებოდა, მგონის რომ უფრო დიდ ხანს ცხოვრება — აკავს ჩინგური და აკავს სატრფო, ილიას უყარლის მთები და ღამა ბარა, ვეფხისტყაოსანს პერსონალიტიკებული ბუნება, რომლის პროზოდანაც „ღმერთსაცმა“ განქვარება ბნელით მოკულ თავის ეპოქაში ტემპორიტა კავშირი ადამიანსა და სამყაროს შორის, დაბოლოს, გადუკტიონი, მარადიული უარობი, გაწევენებელი რომ არსდება ჩვენს თვალში, რაც უფრო ვეწიარებოთ დროის წყალობით, რუსთაველი, ვეფ-ფხისტყაოსანი, გადუკტიონი და ბევრი სხვა ქართველი შემოქმედი კი არ კარგავენ დარბებულებას ვართა მსკლდელობაში, არამედ კიდევ უფრო ძვირფასი ხდებიან ჩვენთვის.

როდესაც ნიქვს რომელიმე ერის განსაკუთრებული დამკრება მოცხადებოდა, იგი მას თავანსებლია სტილიტიკური ბერხით ცხოველები, სადში სისასტიკეს მიაწერდა, „მაშვეებისა და იტალიელების უღმობილება ცხოველების მიმართ — უფაცობიდან გამოშდინარეობს“, წერს კაცთმომწუდეობის ამოლოგები წიგნი „ადამიანური, ზედმეტად ადამიანური“. ჩვენ გაკვანხნდა გერმანელი ფალოსოფოსის მიერ უდიდესი კულტურის ქმნე ერისადში ეს ადამიანობივლი ცალიწამება, როდესაც ნოდარ დუმბაძის ერთ კაცთმოყვარეობის გრძობით გამოზარ მოთხრობას ვკითხულობდით. მოთხრობის კონფლიქტი ქართველ ახალგაზრდაში აღკრული ამხივადენტორა გრძობით არის განხირობებული: ერთი გრძობა, მთვარე და ფუნდამენტური, ესანებლი ხალხისადში, სტრანტების, გარსალოკასა და რესპუბლიკელთა ერისადში უდიდესი სიუყვარული და პატივისცემა, მეორე კი — კორიდას დროს ბარის მოკვლით გამოწეული ერთგვარი ფეფმერული „განაწეინება“ ესანებლების მიმართ, ხარისადში სიბრალული უდიდეს მხატვრულ დამაქვრებლობას ამ ადგილებში აღწევს, სადაც ვხვდებით მოხრობელას რეპციას ერთ-ერთი მოქმედი პირის მიერ თქმულ ლექსზე: „ქორწილი აუო... ვაიშე, მტკოლია გუდი სადადრე, წამოვკაციოთ ნაწადი და ვედი გამოგიადარეთ...“ დაწყვი უცებ ნანამ საოყა-

რი ლექსი და სხეულზე ბუნებები დაშვარა. ასეთია ერთი შემოქმედის, ერთი მხატვრის მიერ მეორე მხატვრის ნაწარმოებზე გამოვლენილი რეაქცია. მოთხრობაში ავტორი ისევ იხსენებს ამ ლექსს და ტირილი უწვდება.

არ მოაძებნება, ალბათ, თანამედროვე ქარ. თული პოეზიის ისეთი შეთხვეული, რომელსაც ნოდარ დუმბაძის მიერ ციტირებული ლექსი არ წაეციხოს და არ განეცადოს თავისებურად მისი ცხოველშოფელი ძალა. მისი განუყოფელი ენობრივი სინატიფი. შოთა ნიშნაინძის მხატვრულ საშუაროში, სადაც ბევრმა აზრ. მა, ბევრმა ემოციამ იპოვა უნიკალური გამოხ. ტულია, ამ ლექსს, „ზარი“ სახელით რომ არის ცნობილი, განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს, მისი კონცეფცია გამოარჩევა თვალნათ. ლავი ორიგინალით, უჩვეულოა, დამაფიქრ. ველი ლექსის ადრე-ემოციური შეგავდენა შეთხვეულზე. მისი ორიგინალია უკვე კომპო. ზიციის დონეზე შეამჩნევა. რომლის თვალსაზ. რისითაც იგი პირობითად სამ ნაწილად შეიძლე. ბა ვაიოს. პირველ ნაწილში. რომელიც რვა ოპოქარაან ტაქს შეიცავს. განცდის, ემოციის დონების ორი წყარო გამოიყვითება: ერთია ხა. რის მიმართ ავტორის მიერ უდიდესა სუვერუ. ლის აღიარება, იდეა. აპოლოგია შრომისა და ერთგულების, მეორე — „იდეა — კითხვა“, საკითხის დაუწინა. პოეტის მიერ ხარის თვა. ლებში დახუდებული მორადილია სევიან მი. ზეზის ვაგების. ახმის სურვილით რომ არის განსირობებულია. შრომისა და ერთგულების პრობლემა მიეფუთუნება ე. წ. „იდეა — პასუ. ხის“ ნაირსახეობას: ხარისადმი პოეტის სიფა. რული მისზე პირველხვე ნაწილშია ახსნა, ხოლო „იდეა-კითხვა“ განუვითარებელი რჩება; არამე თუ ვერ ვაოულობთ ჩვენ პასუხ რატო. რეულ კითხვაზე ლექსის პირველ ნაწილში, არამედ თვით კითხვაც. პრობლემაც კი ერთგვა. რად იჩრდილება, უფერულდება. ვანიდევნება შეთხვევის ურთადების სფეროდან შრომისა და ერთგულების იდეის დომინანტური ხასიათის გამო. ამიტომაც არის, რომ მეორე ნაწილში განვითარებული აზრი ხასიათდება ერთგვარი მოულოდენლობით; მოულოდენლია შრომის აპოლოგიას შეცვლა პირუტყვის ერთგულების და შრომის არდაფასების, დედალატების იდეა. ლექსის პირველი ნაწილი, პრობლემათა ურთიერთმიმართების თვალსაზრისით თუ შევ. ზედით მას, დაუფასებელია შრომისა და ერთ. გულების ერთგვარი ექსპოზიცია, რომელიც განსაკუთრებული სიმძაფრით წარმოაკვირგნს ადამიანის მიერ პირუტყვის მიმართ ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმეს. ამის შემდეგ, ემოციური დამახლობის კულმინაციას შემდეგ, პოეტი გვთავაზობს კვანძის ვახსნას, გვიჩვენებს იმ მდგომარეობას, რომელიც წარმოაშვა მოქმედე. ბის განვითარებათა, პრობლემათა ურთიერთ.

შედევის შედეგად: ადამიანის (პოეტის) მიერ ცოდვის, ჩადენილი დანაშაულის მონანების სურათს. ლექსის ბოლო. მესამე ნაწილი თვისო. ბრთვად განსხვავდება პირველი ორი ნაწილისა. ვან: ამ უპოეტურად ახალი არაფერა იტიმის ხარის შესახებ. ეს ნაწილი წარმოადგენს ეთი. კურა პრობლემა გადმოტანს წარსულის კონ. ტექსტიდან აწუხისა და მომავლის კონტრასტში; ხარის დამახასიათებელი თვისებების გადმოტა. ნას ადამიანზე: პოეტი ნატრულობს. რომ ხა. რის ძალა, მოთხინება და ერთგულება დამხედე. ბოდეს მასაც და მის ერსაც საშრობლოს სამსა. ზურთ. კომპოზიციური ბლოკების აქგარი ურ. თერთმინაობა ლექსის ორიგინალიის განუ. უოფელი ნაწილი, მაგრამ თავისთავად, იწოლი. რებული ენის, იდეისა და პერსონაჟებისაგან. იგი წარმოადგენს აბსტრაქციას, მხატვრულ სპეცი. ფიკას მოკლებულ ფორმულას. საინტერესოა ამიტომ ლექსის მთავარი „პერსონაჟის“ სემან. ტიკური სტრუქტურას ანალიზი კომპოზიციური თვისებურების ფონზე. ხარის შოთა ნიშნაინძის ლექსში, უპირველეს უოვლისა, შინაური ცხოველია. ამით განსხვავდება ეს ლექსი ალფ. გორიისაგან, სადაც პირუტყვი მხოლოდ და მხო. ლოდ ნიღბის ფუნქციას ახორციელებს და უკე. ლასათვის ნათელია. რომ ამ ნაღბას უკან ადა. შინაწინ არიან. ამგვარად, განსაკუთრებით გვიწ. და ვაგუხვავთ ხაზი იმ გარემოებას, რომ შოთა ნიშნაინძის „ზარი“ პირინაულებად განსხვავდე. ბა ალფგორიისაგან. როგორც ტროპული, ხატო. ვანი აზროვნების იმ უმარტყვისი ნაირსახეობა. სავან, რომელშიაც მინიშნებას, კვეტექსტს თი. თქმის დეკარგული აქვს საყუთარი არსი. რაობა; კურდღელია შინაშრა ადამიანის შეტსახელია, მელა — ცხოველისა, ხოლო მგელა — დაუნდო. ბელობა და გავმძლარის.

უპირველეს უოვლისა, როგორც უკვე აღინ. შნა, სიტყვა „ზარი“ ამ ნაწარმოებში ნახმარია თავისი პირდაპირი, მთავარი მნიშვნელობით. და ეს მოხუდდავად იმისა, რომ ხარის ამ ლექსში პერსონიფიკაციების ნიშნებს ატარებს. ავტორი ესახებრება მას, ლექსის პირველ ნაწილში თა. ვის შეგობრად სთვლის. მოხუც მამას ადარებს, ხოლო მეორეში — თანაშისუფრესა და მარტე. ნაღს. მაგრამ ეს პერსონიფიკაცია, გამიროვ. ნება სათუთია და დახვეწილი. იქაც კი, სადაც პირუტყვის მეტაფორისა ან ეპათების მეშვეობით ანტროპომორფული ნიშნისთვისაა მიყრებება, ეპათური, მეტაფორა გამჭვირავად და ნაცნო. ბია, ჩვენ თითქოსდა აღარც კი აღვიქვამთ ეპი. თიტად, ალფიკურად შინაურა ცხოველის ნაღ. ვლიან თვალებს, ნაჭაფარ ქედს, სიღარბებისთან ბძიქლას, იმდენად ღრმად აქვს გადგმული ამ ხატვის ფეცა ხალხურ მხატვრულ შემოქმე. დებასა და ეროვნულ ლიტერატურაში საერ. თოდ. ასეთივე ხასიათისაა მუარის შესიტყვებები ქიღა თვალები და ქანკის წყვა.

უნდა ითქვას, რომ ერთი გამონაკლისს გარდა, ხარზე პროცენტებელი ყველა ტროპი გამოიჩინება საკმაო ლოკალიზაციით: ცხოველად დანა. ხუთია მისთვის ჩვეულ ცნებებში და ისეთი მეტაფორები როგორცაა აა ვე, ა შენ ვ და სხვა, არ ახვევენ შეიხვეულს უჩვეულო ასოციაციებს, არ შემოაქვთ ისეთი ტროპიზაციის და მახასიათებელი ინფორმაცია, რომელშიც შეუღლებულია სხვადასხვა, კონტრადიქტორული პირადი ცნებები ველის საგნები. ხარი, რა, საყვარელია, თუთიონ ვერც საუდარს ააგებს და ვერც სიღარიბის შეერჩოლება, მაგრამ შრომის. თან მისი მჭიდრო ასოციაციური კავშირის გამო ცხოველის ანგარიშ ანტროპომორფიზირება არ წარმოშობს ტექსტში გაერუბებული მოლოდინის ეფექტს. ეს ფაქტი დადავ განპირობებს იმას, რომ ლექსის პირველ ნაწილში ტროპი „ხარი — ადამიანი“ მეორე პლანზე რჩება, ხოლო პირველ პლანზე რეალური ხარი, სუფარული პოეტისა შინური ცხოველისადმი, დასაბამიდან რომ ეხმარება ადამიანს შრომისა, ანგარიშ, შეიძლება ითქვას, რომ ექსპოზიცია, ში ხარის მნიშვნელობა მოცემულია ორ სემანტიკურ დონეზე: ერთი დომინანტური — რეალური ხარი, ხოლო მეორე ანალიტიკური, მინიმალური — პერსონიფიკირებული ცხოველი. აქვე უნდა აღინიშნოს ის ფაქტობრივად, რომ ხარის რეალურ ცხოველად აღქმის ხელს არ უშლის მისი დასახვა ინტორიული თანამიმდევრობით ქრისტანული და წარმართული რელიგიის ფონზე. ლექსის პირველ ნაწილს კონტექსტში წაღარდება, მათისთვის ხარისადმი ადამიანის სუფარული იარაღება შრომის ასოციაციის პროზოდან, სუფარული პირუტყვისადმი მთლიანად განპირობებულია ხარისა და ადა. თანის არსებობისთვის ერთიანი ბრძოლის იდეა. ეს ფაქტი არ უნდა იყოს ძველად შესაძლებელი:

აგრემც ელმობილ ნაყვარ ბებერი ქელს
ვენაცვალუბო,
სულ ნაღლიანი რადა გაქვს ვილა, საცერა
თვალუბო!
წარმართმა გხატე კლდეებზე, თანს მისნერი
ქოაღმით
და ხარი ღმერთად გჩვენებ, გწარუ და გწარუ
ჭკოაჯი.
შენ გთხოვდა კაცის შეჩვენას უფალი ღმერთი
თესო
და შენაც ეჩრილებილი შიშვილს და
სუღარბესო,
ურმული, გუთნისდედური სულს
ლევდენს შამაპაპანი
და მათთან ერთად შენც სწიფ ქართლის
ცხოვობის უპაპნი.
იწუნე ციხე-ქალაქი, საგვ ბებერი საუდარი,
რომ ქართველს ატარგაუბედეს მტერი
პეოლოდა წამხდარი.

სისხლს ღერიდენ გუთნისდედები, ოფლს
ღერიდენ შეცხოვენენი,
გუთნის ტარი და ხმლის ტარი საქვა
ქართლის ცხოვრების,
აღზევას წაველ მაროლებზე, უმსკრულმა
დამიტანო,
საწყალობელად ზღაოდი, როგორც მოხუცი
მამაო.
ცხადში ხომ მყავდი შეგობრად,
შემწველებიზარ — ზღაპარშიც,
ოფლში და პაპანებაში ერთად ვართ
გამონხარში.

როგორც უკვე ითქვა, ლექსის მეორე ნაწილში ადგილი აქვს ერთი იდეის მეორეთა შეცვლას. მაგრამ ახალი იდეა კი არ უარყოფს ძველს, არამედ უარდნობა მას, ამოღობს თანადან. ფაქტობრივად მოწმენი ვხედებით იდეათა თანაარსებობასა, რაც განსაკუთრებულად იჩენს თავს მეორე ნაწილის პირველსავე პქარში. ძველიც კი არის უშაღ იმის შემჩნვეა, რომ ერთგულეებისა და შრომის მიმწი მძღავარი ნაკადით იქრება ლაღატას, შეუწუნარებლობასა და უმადრობის მოტევი. როდესაც კვითხულობთ: „ფეხზე მაცმევედი ქალამანს, უანწს მომაცმედი და ნადიმში“, წინამავალი სტრაქონებას ზეგავლენით, ხადაც ხარის შრომასა და ერთგულეებზე იყო დაპარაჯა. ვუქრობთ, რომ საქმე გვაქვს ცხოველის მარტავ გამოცხენებისთან, მაგრამ უკვე მომღველო პქარაიდან ნათელი ხდება, რომ აქ ისევე ხარზეა დაპარაჯი და არა ხარის ცნებდან დანახულ ადა. მიანზე სინამჯილეშა ხარი კი არ აცევენ ადამიანს ქალამანს, არამედ ადამიანი ქალავს ხარს, ტუავიდან ქალამანს იკერავს, ხოლო რქიდან უანწს იკეთებს. ანგარიშ, მკითხველი განიცდებს არა მარტო ლოკალური ინფორმაციის ზეგავლენას ერთი აზრიდან, ერთი თემიდან მეორეზე გადაართვის მომენტში, არამედ თემების, ადგილის მოდლოდენი მონაცემებით გამოწვეული ინფორმაციის ზეგავლენასაც.
თითქონდა განუვითარებული, ჩანომებული იდეის განვითარება, ან, თუ ვინდით, პასუხს ლექსის პირველსავე ტექსტში დასმულ კითხვაზე იწევბა მომდენო პქარაიდან: „დეგვლადათ დიდ წამოტობახას, მადლრად უტუოლოდა ბადეში“, ამბობს პოეტი და მკითხველი შეიძლება წამათ გაიგნოს კიდევ ამ ცხოვრებისეული პროზისათვის ჩვეულებრივზე ჩვეულებრივმა ფაქტმა, რომელიც მალამ, მხატვრულ ნაწარმოებში არჩვეულებრივად, აღმამყოფებელ დანაშაულად გვესახება, ეს, რაბაკირველია, დიდად არის განპირობებული ლექსის პირველ ნაწილში პირუტყვისადმი გამოხატული სუფარულის დეტალური, დაპრონული და სიმქროული ექსპლიკაციით, მაგრამ ისევე,

როგორც ამ პედაგოგის გამოხატული აზრის, დო-
კუმენტი ინფორმაციის იდეურ-ემოციური ეფექ-
ტი წარმოუდგენელია ჩვენთვის წინაშეაღდგენ-
ქაში განვითარებული პოეტური აზრის გარეშე
— ფაქტობრივად, როდესაც ჩვენ ვფაქტობრივად
აღმაინის მიერ ხარის დაკლავი, ჩვენ
ერთობოლულად ვფაქტობრივად მის მიერ პი-
რუტუვას მიმართ გამოთქმულ უსათუ-
რეს სიუჟეტულზეც — ასევე წარმოუდგენ-
ელია ჩვენთვის ამ პედაგოგის, ხარის მოკვდი-
ლის ფაქტის ამ კონკრეტული კონსტრუქციით გა-
მოწვეული ეფექტის ძალა მომდევნო სტრუქტურ-
ის გარეშე. მომდევნო სტრუქტურის კი ძი-
რითადად იგივე აბსტრაქტულ, ზოგად ადგილზე
საუბარი, ექრძოდ, აღმაინის მიერ ხარის დაკლ-
ულზე სხვადასხვა ეფაქტებში. მაგრამ უფრო
შემთხვევაში ხარის სიკვდილი ახალი სტილის.
ტურა ბერბით არის ვადმოცემულია და ამიტომ.
მაც ახალ აზრად მოკვდილანება. ეს სავსებით
გასაგებია, რამეთუ სტილის შეცვლა, სტი-
ლის დახვეწა — აზრის დახვეწა; ცნობილი
ფრანკი ანთროპოლოგი ლევა-სტროსი წერს,
რომ მთელი მისი შეცნობული მოღვაწეობა შე-
იძლება გამოიხატოს ერთი ზოგადი ფორმულით
— ინვარიანტის ძიებით. წიგნში „მიწა და მნი-
შვნელობა“ ინვარიანტის ძიებას იგი კვლევის
სტრუქტურალისტური მეთოდთან აიგივებს. მისა
აზრით, ეს მეთოდი შესაძლებლობას გვაძლევს
დაეინახოთ, ან, უფრო ზუსტად, აღმოვაჩინოთ
წესრიგი, სისტემა კაოტურ ფაქტებში, ვაპოვოთ
„ინვარიანტული ელემენტები ზე რ ე ლ ე გ ა ნ-
ს ხ ვ ე ე ბ ე ბ შ ი“ (ზაზვასმა ჩემი, ს. ნ.) დევი-
სტროსისთვის უფროსად, რაც განსხვავდება
ერთ მითს მეორესგან, შედარებულია, უაზრო-
ბის, აბსურდის, თვანებურობის საფუძველია
და ამიტომ თავისთავად მნიშვნელობა და ფა-
სა არ გააჩნია. კვლევის, აღმოჩენის, შესწავლის
ღირსად მხოლოდ ამ „ცხადა უწესრიგობის“
ძიება მეოფი „წესრიგი“ უნდა ვიკვლიოთ. ეს
არის და ეს, ძნელი არ არის იმის შემჩნევა,
რომ აღმაინის ფანტაზიით შექმნილი ფენომე-
ნისადმი აგვარი მადგომა არ არის შემოფარგ-
ლული მხოლოდ ანთროპოლოგიის სფეროთი.
დევი-სტროსის მიერ განვითარებული ინვარიან-
ტის ძიების ადგილი უფროსად დაკავშირებულია
არქიტექტურის ძიებასთან ლიტერატურის მოძი-
ებაში. აქ, რასაკვირველია, კვლევის ობიექტის
ასეთი ანალიზი განსაკუთრებით შეუძლებელია,
ვინაიდან საოცრად აღარბიებს ლიტერატურის
მიერ მხატვრული ნაწარმოების კვლევის ბერბითა
არსებულს და, შესაბამისად, მიღებულ შედეგსაც.
მხატვრული ნაწარმოების არსის დადგენა არ
შეუძლიარაგდება ინვარიანტის, არქიტექტურის აღ-
მოჩენით, რომელიც ამ განმარტებულ ნი-
შანთა კომპლექსის სიღრმეში არსებობს,
პლატონის აზრით სავსის იდეას რომ წა-
შრობავს. მხატვრული ნაწარმოების არ-

სის კვლევის განმარტებულ ნიშანებზე
ბუნის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება
და მხოლოდ ამ ნიშანთაგანია შესწავლას
გზით უნდა ვიმოძრაოთ არქიტექტურისკენ. შოთა
ნიშანთანავე ლევაში „მარა“ ჩვეულებრივ მოვ-
ლენას არაჩვეულებრივად ადგილზეთ. ამ არა-
ჩვეულებრივობის არსი კონსტრუქციულია
დევი-სტროსის ეფილა დეტალის ერთობლივ, კომპლექ-
სურა შემოქმედებით მკითხველზე. აქ, სადაც
დევი-სტროსი იდეურ-ემოციური დამახულია ამოტ-
ოს ადრევე, ტექსტში შეიმჩნევა სიტყვის გა-
მოხმარებულიობით პოეტური დამატებითა.
დევი-სტროსი მარაგის გამოყენება, მკორე წაწი-
ლი თითქმის მთლიანად წარმოადგენს პასუხს
პირველ ტაქსში დახმულ ლიტერატურულ კ-
ონსტრუქციულ ან მიმართულებზე. პოეტი განსაკუთრ-
ებულ მნიშვნელობას ანიჭებს აღმაინის მიერ
ხარის მოკვდილობის ფაქტს და იმისათვის, რომ
მკითხველზე ამ ფაქტის განსაკუთრებული ეფექ-
ტი მოახდინოს (ან, უფრო სწორად, იმისათვის,
რომ თავის სათქმელს, თავის ემოციას აბსოლუ-
ტური გამოხატულება მოეძებნოს) რამდენიმე-
ქერ იმეორებს ერთდაიგივე ზოგად აზრს, მაგ-
რამ უფრო კონკრეტულ შემთხვევაში. ეს აზრი
ახალი სიწინამითა გამოხატულია, აქედან არა-
ჩვეულებრივად სიმადრე კონსტრუქციური მნიშ-
ვნელობისა, ვარდა ამათა, სიწინამითა გამო-
ყენება ანატილებს მკითხველის უფროსად
საკვანძო საკითხზე ან ის უნებია, რომლებიც
სხვადასხვა რეკურსიდან აშუქებენ ხარის მო-
კვდილობის ფაქტს; მაგ მკვდრი, მომავ-
ლი და, დაგკლავდი, გ დებ და იმე-
დებს, გამოგამიტე, უფლო ვა-
მო გიღვადრეთ, ცხედა რა იც მია-
ტიოსნე, გამოკრების, ემოციის ვადღერე-
ბის მეორე სტილისტური ბერბით წარმოუდგენელია
არსებითი სახედობით. ავტორი აღნიშნავს ამ
სიტუაციებს (ერთობლივ, კომპლექტურ ბერბის,
გამათთან დაკავშირებულს), რომლებიც ცხოვე-
ლის დაკვლის სახაბს განაპირობებს. ასეთებია
ნადამი, ძეობა, კორწალი, ალაპ-
ქედნა, დრეობა, რასაკვირველია, ამ
ცნებების ჩამოთვლა არ ატარებს წმინდა ნიშნ-
კლასტრულ ხასიათს და ძირითადად მიმართ-
ულია იმის სააღსტრატეგიად, რომ პირუტყვი მა-
ლიან ხმობად ეკვლიოთ (და აკვლებს) სხვადას-
ხვა მიზეზის გამო, ზოგჯერ ღრეობისთვის ეთ და
სწორედ ღრეობის ხსენების შემდეგ შემოქმედ-
პოეტს წმინდა ემოციის გამოხატული სიტყვა
ვაიძე. აქ მას მკითხველზე შემოქმედების რა-
დაც განსაკუთრებული ძალა ენიჭება. მიუხედა-
ვად იმისა, რომ თავისთავად შორისდებული არ
გამოხატავს რაიმე ცნებას, ამ მიერკონსტრუქ-
ში იგი ლოგიკური შინაარსით იმუტება შიდა
ფორმის რეალიზაციის გამო: სიტყვა თითქოსდა
იყოფა ორ ნაწილად ვაი და მკ-დ და წამოძა-
ხილი, სულიერი ტკივლის გამოხატული ბე-

რათა ჩივი ღოგაყური შინაარსის მხატვრული სიტყვათშემაშებების ფუნქციას აზრულებს. ეს სიტყვა მომდევნო პქკარშიც შეორდება და, ამ. გვარად, შესიკალურ, ფონეტიკურ გამეორება-დაც წარმოგვიდგება. სემანტიკური და ფონეტიკური გამეორების ფუნქცია აქვს აგრეთვე სიტყვათშემაშებას ასევე შეე, ორ ერთიპირობის მომდევნო პქკარში რომ არის გამეორებული. უფრადსაღებია, ამ მხრივ, სიტყვა იყო. ს. გამეორება სამ პქკარში. უდავოა, რომ ლექსას ეს ნაწილი ფონეტიკურად უფროა მოწყობილი. უღრ და ამდენად უფრო მუსიკალურია, ვიდრე პირველი და შესაბამისურსი. აქვე მინდა აღვნიშნო შედეგი გარემოება: ლექსის მთლიანად დაპარავს ხალხური, ოდნავ არქაიზებული სურნელი, რაც ისეთი სიტყვებითაა განპირობებული, როგორცაა „სადად რე“ (გული) ავტორისეული ნეოლოგიზმი, ნაწარმოები ძველი ქართული ზედსართავიდან რადარ-ი, ე. ი. მოკლადრე, დაუნდობელი, კუთხური ბადეში (შეიღოშვალე) და ერთგვარად მოძველებული რადარ-ი. ლექსის პირველ ნაწილთან ურთიერთმიმართებაში ეს დისკურსი პოეტის მიერ ხარისხადი გამოთქმულ ხარბალულს რადარ-საქრადურ მნიშვნელობას ანიჭებს. უტყუარია პოეტური ადღოთი, მხატვრული ინტუიციით შექმნილი ეს სტრიქონები თავის პოეტის კოლექტივის სადადებულ საგლობელს, რელიგიურ მიმს ემპირება, და ექსტაზის მაგვარ გრძნობას გვიწვავს. იმდებოლი ვარ ვაღა. რე, წერს იუნგე თავის წიგნში „ესიქოლოგია და რელიგია“, რომ არაცნობიერი გონება ზოგჯერ უფრო ძლიერ გამოვიანობსა და მახანდახებულებას ამდევნებს, ვიდრე ნამდვილი ცნობიერი ინტუიცი, აღნიშნ... ეს ლექსი, თავისუფალი რაიმე განსაკუთრებულად ორიგინალური მეტაფორისა ან შედარებისაგან, თავის უჩვეულო თვითმყოფადობას უნდა უმადლოდეს ხარის შინაარსობით სტრუქტურაში ვაცხადებულ მესამე დონეს, რომელიც მკითხველის ასოციაციებს გზას უყავს ქართული მითოსის თვალუწვდენელი სიღრმეებისკენ, უჩვეულო მკაფიოობით წარმოგვიდგენს ელ გრეკოს მაცხოვრის თვალეში ჩადვრად იმქვეანურ სედასა და სიუვარულს.

„მხატვრული ნაწარმოები ცხოვრებას მოწყვეტილი ფოთალი“... რადეგან იგი აბსოლუტურ უახლოვდება, მისი საოცარი ძალა. მაცოცხლებელი მზის სხივივით, ადამიანის არაცნობიერშიც აღწევს. ჩვენ შეიძლება არ დავეთანხმოთ იუნგეს არაცნობიერა გონების პოეტის ცოლიას ვაზიადებაში, რამეთუ მნელი წარმოკლადგენია ინტელექტის მარტოებისაგან თავისუფალი შემოქმედებითი პროცესი, მაგრამ არ შეგვიძლია არ ვადაროთ, რომ ლექსში ვაშლიად მოცემული პოეტური გამოხსავლობითი საშუალებები გვაფიქრებინებს, რომ მისი დედა.

აზრი იმ ორ დონეზე მეტს იტყვის, რამდენადაც რადარ-ი ხართა და ჩვეულებრივი ტრადიციული არის წარმოდგენილი. დავუვირდეთ ამ სტრიქონებს:

ქეობა იყო — გლეხაკი ისევ შენ
 გღებდა იმელებს,
 ღრეობა იყო, ვაიმე, ისევ შენ
 გამოგმეტო.
 ქორწილი იყო... ვაიმე, მტკიოდა გული
 საღადრე,
 წამოგაქციეთ ნაჭაფი და ყელი
 გამოგაღადრედ.
 ცხედარაც მიპატონსენ აღაპ-ქელებს
 წესებით...
 დავეკვ და ჩემს მარჩენალზე ტირილით
 ვწერე ლექსებით...

ეს ლექსი ისეთ შთაბეჭდალებას გვიქმნის, თითქოსდა იგი იწერებოდა რადარ-ი არაცნობიერი იმდებოლი, ზეშთაგონებით, თითქოსდა იგი სიზმარში ნახულზე მოგვიხიბობს... დანაშაულის მონანიების ასეთი უჩვეულო პოეტური ძალით წარმოსახვა, მისი მიმართება ხარის თვალეში დაბრუნებულ მარადიულ სედა-კემან-თა და ამ ბრუნავად პოეტურ ტრაპიან, რე. შეიღო ხალხური ზემარსიტყვიერებიდან იღებს სათავეს და რომელშიც ხარი შედარებულია შეიღოს დამტირებელ მოხუც მამასთან, გვაფიქრებინებს, ან, უფრო ზუსტად, გვარწმუნებს ამაში, რომ ხარი ამ ლექსში ერთდროულად შინაურ ცხოველიცაა, ადამიანიც (ე. ი. ტრაპიან) და ტრეტიც.

„საზე“ თედა, imago არ წარმოგვიდგენს „საგანს“, იგი არის საგანი; ე. ი. ტრეტიკური ხარის ნამდვილად წინაპრია და არა წინაპრის სამოლო. აქედან გამოიღინარე აბსოლუტურად ნათელი უნდა იუოს სხვაობა მეტაფორისა და მითს შორის. მეტაფორულ აზროვნებაში უდავოდ არის ღოგაყური აბსტრაქციის მომენტი, ბერესონის ტერმინოლოგიით იგი „წარმოგვიდგენს ღოგაყა“, ხოლო მითურ აზროვნებაში მას ან საერთოდ არა აქვს ადგილი, ან უადრესად რუდემენტურია. რაგინდ რთული ან მარტო სტრუქტურით არ ხასიათდებოდეს მეტაფორა იგი უოველთვის დეპარება სინთეზისა და ანალიზის ერთობლივ დეადექტაკას: ნისლი იმეტიკ ე არ არის მითის ფიქტი, რომ პოეტის ვერ ხედავს სხვაობას „ადამიანის უძვირფასეს მონაპოვარს“ და წულის ანარქიკლს შორის, არამედ იმიტომ, რომ მან შეამჩნია უოვალე განმასხვავებელ ნიშანთვისებებში ერთი ან რამდენიმე საერთო ნიშანთვისება. უადრედ მცნებებს რომ აერთიანებს მხატვრულად.

ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ „ხარის“ პირველი ორი დისკურსის ერთიანობა წარმოადგენს მეტრულ სისტემას, დამთავრებულ

დან პატრიოტიზმზე ვაჟა-ფშაველას გენიალური ლექსის შემდეგ:

ხარს ეგვევარ ნათალარს,
რქით მიწასა ვჩხვევრ, ვებებენებ,
ღმერთო, სამშობლო შიკოცხლე,
მძინარეც ამას ვლელღენებ.

მაგრამ შოთა ნიშნაინძის პატრიოტიზმას მხატვრული იდეა არსებითად განსხვავდება ვაჟას პატრიოტიზმის მხატვრულ იდეისაგან და ამით ახალ სიზარულს ვკანაქებს. განსხვავება ფსევტროპას ზოგადი გააზრებიდან იწყება. ვაჟა ამ ლექსში ვეუბნება, რომ მას აქვს ნათალარი ხარის ძალღონე და ენებრცა და ხავსებით ნათელია თუ ვის და რას შესწირავს იგი უყანას. კნელ წვეთამდე ამ ძალას: შოთა ნიშნაინძე კი რუცნობობს. რომ ხარის მოთმინება (ახლა აზრობრივი ნათალარსა) და ღონე დაძულებობდეს ქართველს სამშობლოს სამახსურა. შოთა ნიშნაინძის „ხარია“ ნაყფარია, ვაღმობდილი, დაუფასებელი და დაღაღატებულია და ამ უკუხიდან იგი ეხმარება ილიას ლაბას:

ეროს ბედს ქვეშა ვართ, ლაბაჲ მე და შენ,
წილად ვარგვენს შვიი მიწა ჩვენ.
ერთგულად ვწოთ ქვანთ ჩვენი,
უსიზარდოდ ვაქლოთ ღღენი,
ბელტი ბელტზედა გადააწვიროთ
და შრომის რული მიწას ეაწვიროთ.
ნუ დამოღონდი... შენი უღელი
ჩემს უღელზედა არ არის ძნელი:
შეც შენებრ მიწას დავეუბრებ თვალთ,
რადგანარ ზეცა წამართუეს ძალით... და ა. შ.

ამ ორი ხარის შეპირისპირებისას ისტორიზმის პარცუპას ვადამწვევტი მნიშვნელობისა. ილიას ხარის სეცდა განპირობებულია ორი მომენტი: ერთია ვაუხარელი შრომა, მეორე — პირუტყვობა. და სწორედ ეს უყანასკნელია, რომ ძირითადად, ვანაპრობებს, როგორც ლექსის ორიგინალიც, ისევე იდეის მეტაფორულობას. ილიას ეპოქაში პოეტს არ ქონდა მშობლიური ენაზე თავისუფლად აზრის გამოთქმის უფლება და ამიტომ იგი პირუტყვის, ღამა ხარის ბედს იზიარებდა. სწორედ ეს არას მთავარი იდეა ილიას ლექსისა, რომელიც თავისთავად ვულისხმობს იმასაც, რომ ამა მატრო ხარის შრომა იყო ვაუხარელი, არამედ ადამიანსაც, ასეთია ხარის ბედის განპირობებული ფაქტორები ილიას ლექსში. შოთა ნიშნაინძის „ხარია“ კი განსხვავებული შინაარსობრივი განსრევადებით ხასიათდება. რეალური ხარის მოკვდიანებას შემ. თხვევაში სეცდა უფრო მეტად პოეტის თვალღებშია და ამა ხარისა, რამეთუ ეცოდება პირუტყვი, მიუხედავად იმისა, რომ „ისეა ქვეყანა მოწყობილი“. უნდა დავუმატოთ ამას ის ვარტობაც, რომ ხარის აქ აქვს ის ამაღლებული, მეტაფორუტრა იერა, რომელიც ამ ცნებას მხოლოდ

მითოსის, ლეგენდის წიაღიდან ზედვას შედგად შეიძლება მიენიჭოს. ღიაბ, შოთა ნიშნაინძის ხარი ქართული ვლდების, მუშის, მეცნიერის შრომის ამაღლებული და მეტაფორუტრა სიმბოლოა, ვანჭვრებილი საუყუნებებს სიღრმიდან:

როინისპირა ჩაყარე, ჩრდილში იწვა
ნიშნაინძე,
ქართველების საფიციარი, როგორც
ძველისძველი ღმერთი.
თითქოს უფლის მოციქული — ვაგრ
მისწოლოდა ფერხითით...
თვალზე ცრემლი მომერია... ვიდექ
სიამაყით მოვრალი,
ასეთივე მყავდა მამა, გამზრდილი და
წინაპარი...

ანგელოზნი ეხვეოდნენ, როგორც
ამაღლების ფრესკას,
ნაყფარ ქედს უკონდინდენ და რქებს
შემოდგომა ესხა.

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ქართული ტროპული აზროვნების ვანფიარებაში შოთა ნიშნაინძის ის სიმბოლო, რომელიც „ხარის“ ცნებით არას ვანპირობებულია ფსიქალური მოვლენა, ქართული სიტყვის ქართული ენის ვამომსახველობითი პოეტციცილის ბრწყინვალე მანიფესტაციაა.

შოთა ნიშნაინძე არაერთხელ უბრუნდება ხარის ცნებას პატრიოტიზმთან, მგონის მოვლენობასთან დავაფორებით და უკველთვის მისი სიმბოლო ვანახლებულია, ორავინალურა, შთაბეჭდავი. იგი შეიცავს ორ დიალექტიკურ ეროთანობაში მყოფ მომენტს: მოცემულს, ნაცნობს და ახალს, მოულოდნელს; ისეც ხარა, ისეც პატრიოტიზმა, ან ერთგულება, ან შრომა და ისეც ახალი პოეტური აზრია, სამშობლოს ერთგულების მოტივს ვხვდებით ასეთ ტაქტიკა:

მე ვარ მისანი ხარი წიქარა,
შენი ღვრტა ვარ მამულ-ღვღულო,
ზღაპრიდან მისთვის გამოვიპარე,
რომ ვემსახერო და ვეროფულო.

და აი, ქართული მითოსიდან აღებული „მერ, სონათა“, ლექსის მეორე სტროფში. პოეტური შთავგონების წუალობით ვადაქცივა უძღაღერები ექსპრესიულობის მქონე სიმბოლო:

შენი უღელი მეშატოს აგრემც,
ქედზე რომ მადგას ვანაჩენიეთი,
არ მომიღერო გეთაყვა სახტე,
სივარტელისთვის ვარ ვაჩენილი.

ამ სტროფში ჩვენ მოწმენი ვხვდებით არქეტიპის პოეტურ სიმბოლოდ ვადაქცივა. ქართული მყოობველისათვის ნაუყობიდანვე ნაცნობი პოეტურა სახე „ხარია წიქარა“ დანახულია უაღრესად ეფექტურ და ორიგინალურ აღანში. შე-

იძლება ითქვას, რომ ხარისა და სამშობლოს დიპლომატიკა ახსოვდებოდა მოულოდნელია ხაზის ხუნება და გაზრება. ჩვენს მიერ ხაზგასმული სტრიქონები ლექსის უძლიერესი დეტალია. პატრიოტული თემაზე დაწერილი ლექსებიდან ამ ლექსთან უფლებზე ახლოა ვაჟა-ფშაველას ის სტრიქონები, სადაც დიდი მგონი თავის თავს იალადიდან დაბრუნებულ ხარის ადარებს. ამ ლექსის ფორმალური ნათესაობა ვაჟის პოეზიასთან მხოლოდ და მხოლოდ ხარის პერსონიფიკაციით არ განისაზღვრება. აქვე ვხვდებით უშუალო კავშირსაც ვაჟის ამ გენიალურ ნაწარგვთან, სადაც ქართველი ერის აღწერადი ღმერთთან საუბრობს. ეს დეტალი აქ შემდეგნაირადაა წარმოდგენილი:

რამდენჯერ ემდგარვარ სამოთხის კართან
ჭედგაბზვილ, გადატყველო...
ღმერთთან საუბრის და ნიჭის გარდა
არაფერი მაქვს დანაშაული.

როგორია პოეტის ღმერთთან საუბრის ფუნქცია ამ ლექსში? რასაკერაველია, მხოლოდ და მხოლოდ ალუზიის, ციტატის. ვერავითარი მგონის მხატვრული ნება ვერ გადააქცევს მას ორაგინადურ ტროპად. სიმბოლოა „ღმერთთან საუბარი — ზეშთავგონება“ ისეთა ძალით არის რეალურებული ვაჟა ფშაველას მიერ, რომ იგი საჭიროდ უყავს ირდება ჩვენს გონებაში მის პოეზიას, აშვათ შემოხვევაში, როდესაც გენიოსის ინტელექტი უნასრფელო კიბის საფებურებით მიიწევს ზეით, მადლდება და აღწევს სამ, უარსა და თავისა საყუთარა მეს არაჩვეულებ. რივად ნათელ ზღვას იბადება ასეთი რამ:

მთის ვიყავ, მწვერვალზე ვიდექ,
თვალწინ მეფინა ქვეყანა,
გულზე შეხვენი მზე-მთვარე,
ვლაპარაკობდი ღმერთთანა.

და ვინაიდან მას ალუზიის ფუნქცია აქვს შოთა ნიშინიანის ლექსში. ამიტომ ჩვენ შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ავტორს გაცნობიერებულია მქონდა ამ ხატის კავშირი ვაჟაშვილს სიმბოლოსთან. სხვათაგან დაგას საქმე, ამ მხრივ, ხარის პერსონიფიკაციის შემთხვევაში. იგი უდავოდ შოთა ნიშინიანის ორიგინალურის ნიშნს გამოვლენება, აი, კიდევ საგნების უცნაურია ხილვა პოეტური შთავგონების მომენტში:

და თუ გქონია რამე ტყვილი
ან რამე ქორი ზეციურიდანის, —
ამილოცია ქვამარლივით
და ხარის ცრვლით დამირიბია.

„ამილოცია ქვამარლივით“ აქ განსაკუთრებული ძალით ბრწყინვალეებს. იგი შოთა ნიშინიანისათვის დამახასიათებელი სიმბოლურია. აზროვნების საუბრობო ნიშნულია, ანსტრაქტული, წარმოუდგენელი ხატისა და კონკრეტული ხა-

ტის ურთიერთშედგენა. ერის უმნიშვნელოვანესი პრობლემები ამ მაღალმხატვრულ პოეზიაში ქვამარლივით არის შედარებული. ხოლო ამ პრობლემის პოეტის სულია უსათუთეს სიმბ. თან მიტანა, ერის ტყვილია და ბედნიერებით ამ სიმბის აფერება — ხარის მიერ ქვამარლივის აღიკვანთება. უტრადლებას იპრობის ის ფაქტი, რომ ერის პრობლემა და ქვამარლივი სრულიად სპირისსპირი ცნებებია, იგივე უნდა ითქვას პოეტური შემოქმედებისა და ქვამარლივის ლოკის პროცესებზეც. ამ ერთეულებს შორის, ერთი შეხედვით, არავითარი კავშირი არ უნდა არსებობდეს. მაგრამ შემოქმედი ჩვენს ამ ფარულ, იდუმალ სიმბს, რომლებიც აყავს შირბენ ერთ საგანს ნებასმიერ სხვა საგანთან. პოეტური ხატის ორ ნაწილს შორის არსებული განმასხვავებელი ნიშანი. თვისებათა ერთობლიობა ამ ხატის შინაარსობრივ სტრუქტურას წარმოადგენს. პოეტური ხატის შინაარსობრივ სტრუქტურის ეს თავისებურება მისი ექსპლესიულობის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნიშანია.

არსებობს აზრი, რომ სტილიან დაქვეითების უპირველესი ნიშანი იმაში მდგომარეობს. რომ მიტოვებას სურს მიერ გრძობა გამოხატოს. კიდევ მას გააჩნია, შოთა ნიშინიანის ზოგადი, თი ლექსი ისეთ შთაბეჭდილებას გვიქმნის, თითქოსდა პოეტის სულში მძინვარებას მგზნებარე. უშიშარა სურვილა ჩაიხედოს იდუმალ სამყაროში, მინდობავით გაავის ბუნების ენა და თავის მხრივ, ბუნებასაც გაავებინოს თავისი სა. თქმელი. ამ დროს მისი სტილი უცნაურ თვისებას იძენს: ერთი შეხედვით მარტივი აზრი თითქოსდა ორთქლებდა და განიფარტება და რაც უფრო მეტად სკლდება იგი კონტექსტს. მით უფრო ძნელია ისეთი მკითხველის პოვნა, რომელსაც ძალედს ლექსის იდებს სწორად გაგება:

სათი გაგეპტეთ ღელის ტარიფებს,
სად დაგემალოთ ზეარო, ჭალაკო?
ნუ ამბუტებთ, თქვენი ქორიშე,
ნუ გამზლით ქვეყნის სალაპარაკოდ.
რამ დაგამგვანა მარინ ალოონს,
ტურფა ვენახო, ტურფა თითაო,
თავი არ მომპრათ არ გადამრიოთ,
არ დაგვიოთ სულ სათითოდ!
დავოდებებ, მოძრა ამწამსვე
გაღმართლდებათ ეჭვი მადელი:
მეტვი არ უნდათ ჩემს სასლკაყებს. —
გადაქვეყნე თავს სონანელით,
ხმა ამოიღეთ, რამე მითხაროთ,
ხომ ჩემს სიკოცს არ გაიოცებთ?
თქვენდა კუროხეადა მე ვარ მოძვგლო,
თქვენ შემოგვადლოთ ჩემს სიკოცლად!

შეიძლება ზოგმა გეოთხრას, რომ არაფერი ამ ლექსში არ არის ძნელად გახაგება, რომ პოეტი

ბრალი; ალღა კლავს მუცელს, როგორც მონ-
ხდურს, როგორც ამწოკებელსა და კურდს. მა-
გრამ მარჯვენას არ კრის, რამეთუ აყასებს მის
გმირობას, უშიშროებას პარად ირთაბრძოლადში,
სიამოვნება მთა დვას და ელოდება... არაფერ-
ია მის სახეზე გამოხატული, გარდა მტრობისა...
არა შეზომილებას დამონება და განადგურ-
ება, უსასრულო თარეში სხვა ხალხებს ტერი-
ტორიაზე, არამედ მკვიდრად დგომა საყოთარ
მიწა-წყალზე და მტრობა მტრას მიმართ, ამ
მხრივ ქართველ ერს უკველივას ჰქონდა სპ.
შობლოს საზღვრების, სივრცის წითელი და ზუ-
გტი შეგრძნება. ისეაღდ შექნაღვარა თავისებურ
ანტიპარტისციას ფეოდალ საზღვრების ხილვის
უნარს, უფრო სწორედ კი სურვილს. უპირის-
პირებს რა კლასიკური კულტურის სულს და-
სავლეთის კულტურას, რომელსაც სამპოლორად
ფაუნტურ სულის ეძახის (თანაც გერმანელ ერს
მის მთავარ მატარებლად სთვლის), იგი ამბობს,
რომ ფუნტურის სულის მთავარი სიმბოლო —
წმინდა და განუზღვრელი სურცეა: კლასიკურ-
ი კულტურა ემყარება ბერძნულ მიწას, ნია-
დავს, მაგრამ ვალხალა! არსად არ არის დავა-
რგული უსასრულობაში, იგი მარტობის უმაღ-
ლეს სიმბოლოდ წარმოგვიდგება თავისი დისპარ-
მიონიული გმირებითა და დემარტებით. უდავოდ
მაღალმატრულ სტილში, რომელზედაც წიკ-
შეს ზეგაფლენა ამჟამა, იგი ადარებს გერმა-
ნული ღმერთისა და გმირების შედეგებს მუსი-
კისა და დამეს. გერმანელი გმირი გარემოცუ-
ლია წვედობითა და მუსიკით, რადგანაც სინათ-
ლე დღისა წარმოქმნის ვიზუალურ საზღვრებს
და ნათელყოფს ფორმას ჰქონე საკნებს კონ-
ტურებს, დამე სიბოს სხეულს, დდე — სულს.
ოლიმპზე ასვენებს სამხრეთის გამჭვარვალე
დღის მარადიული სინათლე, მაგრამ ვალხალა
უსინათლოა და ედაშიც კი ვამჩნევთ ჩვენ ფა-
უნტის ფილოსოფიურა აზრას შუაღამეს, სხეუ-
ლისა და უსასრულობის, სინათლისა და სიბნე-
ლის სიმბოლოდ დამირისპირებთ შექნაღვარა,
ფილოსოფიურა აზრის დონეზე, ანტაგონისტურ-
ად უპირისპირებს ერთმანეთს არა მხოლოდ
მოშეროსას და გრალას გმირებს, არამედ გერ-
მანულ, უფრო სწორედ ჩრდილო-დასავლეთ
ევროპის კულტურას და ხალხებს, მსოფლიოს
სხვა ერებს და უპირველეს უყოლისა, იმთ,
ვანც საყოთარა ფილოსოფიას ჩირადღამთ შე-
ღში იარვად ზედავს არა მარტო გვიგზარფულ-
არამედ ზეღვიერ ჰორიზონტებსაც.

არც ერთა ფილოსოფიური იდეა არ წარმო-

იქმნება ვაკუუმიდან შექნაღვარის განხილულ აზ-
რსაც ჰქონდა, როგორც წინამორბედი. ისევე
მაშვედარი. ქართული კულტურის გმირი, თავი-
სა შედარებით პატარა გვიგზარფული პირი,
ზონტით, გმირობას იმთ წინაღობდეგ ბრძოლა-
ში ავლენს, ვინც დაბრმავებული საყოთარ
ფილოსოფიას შუაღამთ ვერ ხედავს ვერც გე-
ოგრაფიულსა და ვერც მორალურ საზღვრებს,
გაუთავებელმა სისხლისმძვრტელმა ბრძოლებმა
ისტორიას დამალადე გზაზე მას სიკვდილისაღმი
უშიშროება და უშიშროებასაღმი პატარისცემა
გამოუმუშავა. ეს აზრა კიდევ უფრო ნათელ
დადასტურებას მიიღებს, თუკი ჩვენ შევხედავთ
მას შოთა ნიშნაინძის სხვა ლექსებას რაეურსი-
დან.

დიდმა ქართველმა შემოქმედმა ლადო გუდ-
იშვილმა შოთა ნიშნაინძეს „ღვთიური პოეტი“
უწოდა. მსოფლიო მასშტაბით სახელმწიფეკილი
მხატვრის მიერ პოეტის ნიჭის ამგვარი შეფასე-
ბა მრავლისმთქმელია; იგი ზელოვნების აღქმის
ობიექტურ კრიტერიუმებს ემყარება. გავიადე-
ბა არ იქნება, თუკი ვთქვათ რომ შოთა ნიშ-
ნაინძემ ქართულ სიტყვაში ამოქმედა თავის-
თავად გამოუღვეევი ენერგიას მანამდე ზეღუბ-
ლებელი მარაგი, ახლებურად, თავისებურად გა-
მოიყენა ქართულ ლექსოკის გამომატარელობით-
თა პოეტენციალი, გააფართოვა სიტყვის შინაარ-
სობრივი დაბაზონი, სტილიზმთა მრავალფე-
როვნება მის შემოქმედებაში შემახებულთა თე-
მატურ მრავალფეროვნებასთან. მისი პოეტურა
თვალთ დანახული იდეა შთაშვებდავია და და-
მაქერებელი. წარსულს მიმართული სიტყვა მი-
სი აწუროზე მეტყველებს, აწუროს, თანამედ-
როვნების ბრწყინვალე მხატვრული ტილოებს
წარსულის ასოციაციებს იწვევს. შოთა ნიშნა-
ინძე ეროვნული პოეტია; მისა პოეტური აზრი
ზნორად ამოღის ქართული მითოსიდან, რომ-
ლის გარეშეც უკველგვარი კულტურა კარგავს
თავის ბუნებრივ, ჩანხალ შემოქმედებით ძალას,
რამეთუ მხოლოდ მითთა ვაცისკოცნებულ ჰო-
როზონტაღმ წარმოიშვება ნაციონალური ღე-
რებულებების ისეთ მონოლოთური სისტემა,
რომელიც ქართველ ერს გაარჩია. მაგრამ ეს სუ-
ლაც არ ნაშნავს იმას, რომ პოეტი ერიდება
მომე და სხვა ერების მითებს, ლეგენდებსა და
თქმულებებს მაშინ, როდესაც მისი გონების
თვალა მიყრობილია ამ ერების კოლორიტზე.

შოთა ნიშნაინძის პოეზიაში ვხვდებით ენობ-
რივი ხატების ერთობას სისტემა, რომელშიც
კალკეული მეტაფორა, შედარება, სიმბოლო გა-
ნავრძობს და აძლიერებს დაზარჩენს. მას ძალა
შესწევს მეტროგენული ცნებების ისეთი გაე-
რთიანებისა, რომელიც წარმოშობს ხატის უჭა-
ღლესი დამაქერებლობის ეფექტს. მის პოეტურ
სამუშაოში ნაეშვობას შეუძლია გამოეყადოს
პოეტს და დეარღვარა ცრებლა დვაროს, ცისკარს
შეუძლია მომაკვდავი გმირის მხარზე აქდეს

1. დაღებულ გმირთა სულის ნეტარების სა-
სახლე სანდონავერ მითოლოგიაში.
2. ირა სანდონავერი წიგნის სათარია
შველ ედაში შეგრვილია მითოლოგიური სიმ-
ბოლები, ხოლო ახალ ედაში მითოლოგიური
მოაზრობები და ლექსები.

ფრანგულით და ჩრდილოეთ კენკოს სიზმარა, სიცხეს — დათვითი იძუწულის, ღექსს — ელვა გადაუღაბოს და ამორძალთა რძე სვას, ზოლო საფიქრალს — წინამძღოლის მუხლზე იქდეს მშვიტ ბაღდავით... გონების თვალთ შევუბრუნებ პოეტის სამყაროში ორ უფსკრულს, ორივეს ერთდროულად: „ალოგოურსა“ და დამატებებს, და ალოგოურსა და სასაცილოს, აღმარულითხელს: ვპირტებ ენის ექსპლუატაციას ორივე პოეტს. ორივე შესაძლებლობას და ვრწმუნდებით, რომ ქართული ენა შექყვადრება, გადმოცემული წინაპართა მიერ, შექვედრება, რომელსაც კრძალვითა და სიუვარულით უნდა მოჰერობა, როგორც წმიდათა წმიდა განძს, როგორც სასწაულს აღუვსებელსა და უსადაუდებელს, მიუწვდომელს ურველგვარი შეურაცხუფისათვის. „ნება თუ უფიქრია ვინმეს იმაზე, რომ დაბადება ბედნიერება? სასწრაფოდ მინდა გაუწყოთ, ქალსა თუ კაცს, რომ სავდლო — ასეთივე ბედნიერება, და მე ეს ვიცი“, — წერს უიტმენი „სიმღერაში ჩემ თავზე“. სიკვდილის თემა პოეტის მარადიული თემაა, მაგრამ არც ასე ზნითა ისეთი ნაწარმოები, რომელშიაც სიკვდილი ბედნიერებასთან არის ასოცირებული და ის, რაც არსებობს უშუალოდ შემოხვევაში რჩეულით გაუთვინი, ეს ვასაგებია. უიტმენმა იცის, მას სწამს, რომ მისი სიკვდილი სხვა არაფერია, ვარდა გაუტენისა, პერში გაუჩინარება, მისა, შიას გამოდევნებისა. „დაე, აღმოცენდეს მე ჩემ სიუვარელ ბაღაბად; თუკი მოგანდება ჩემი სახე იხვე, მოძებნე შენს ფეხებზე“, — ვიანდერშა პეტმა, რამეთუ ვარძობდა ვანუ-ყოფლობას მომავალი თაობებისაგან, სიკვდილი და უკვდავება, მარადიულობა და სიხარული, აი ეს ცნებები, რომლებიც გაგვახსენა რამდენიმე ნაწარმოები შოთა რუსთაველის ღექსთან „მე როცა ვარდავიცვალე“ შეხვედრისას. ამ ნაწარმოებთა შორის დიდი დიკინსონის „ეტლს“ განსაკუთრებულა ანგლი უქირავს. „თუკი სიტყვა „ღილა“ რამეს ნიშნავს პოეტში — ეს ღექსი უდაოდებია ინგლისურ ლიტერატურაში“, წერს მასთან დავაშორებთ აღენ ტიტი. ცნობილი ამერკელი კრატოსი. ამ ღექსში, ჩვენი აზრით, შემოქმედმა მოაღწია საკუთარი ძალის, მნიშვნელობის, მარჯმის შეგრძობას, შეიკნო საკუთარი თავი და ამით გზა გაიკვლია მილიონობით ადამიანის გულისკენ, შეიკნო მათი სული და მასწალებანი. ჩვენს ქვეყანაში, განმარცხულში რითობს, რიტმისა და კონოტაციური სემანტიკას მრავალფეროვნებისაგან, ის მიახლოებით ასე ელერს:

რადგანაც მე ვერ მოვიკითხე სიკვდილს,
მან შემოპარა თავაზიანად;
ეტლში მხოლოდ ჩვენ ვიყავით
და უკვდავება.
ნელა ემგზავრობდით, მას არ ეტყარებოდა,

და მე გადავდე
ჩემი საშუალო და ჩემი მოცალებობა,
მისი თავაზიანობის გამო.
ჩვენ ჩიუვართ სეკლას, სადაც ბავშვები
თამაშობდნენ,
საქვთა გაყვითლები მზად ქონოდნენ;
ჩიუვართ მინდერიდან მომზირალ
თათუხებს,
ჩიუვართ ჩამავალ მზეს.
შეებრდით ერთ სახლთან, რომელიც
გავდა
შივის სიშხინეს;
სახურავი ძლივსა ჩანდა,
ლავანდარი ჩამოქცეულიყო.
მას შემდეგ საუფუნებმა განუღეს; მაგრამ
ყოველი საუფუნე უფრო მოკლე
შეჩვენება ვიდრე ის ღღე.
როცა პირველად მიეზუდი, რომ ცხენებს
თავები
მარადისობისკენ ქონდით მიბრუნებულ.

ემილი დიკინსონის ეს ღექსი ეძღვნება მარა, დაუღლად აქტუალურ თემას, იდებს. ასეთ თემაზე დაწერილი მხატვრული ნაწარმოები დიდ ნიჭს მოითხოვს, რამეთუ ძველი გაბრწყინება კაცობრიობის საუფუნეს მომწიფართა გვერდით. პოეტი-ქალი ძველ თემას ახალ სტესტანტიაში წარმოგვიდგენს და ახლებურ ედერადობასა და მიშვიდელობას ანიჭებს მას.

პოეტის თვალზარბით თუ მიუდევებით ამ ღექსს, აუცილებელი აქნება ერთი დეტალის საგანგებო გამოყოფა. სიკვდილი და უკვდავება წარმოადგენილია აქ მორაობის, მოვლარობის ფონზე. ამ დეტალთა და მრავალი სხვა ნიშანთვისებით იგი ეხმარება გალაკტიონის მიერ პოეტის სიკვდილისა და უკვდავების მხატვრული იდეას „მოწმინდას მთვარეში“. აქაც, ისევე როგორც უიტმენის და დიკინსონის ღექსებში, სიკვდილი მარადისობასთან, უკვდავებასთან შეარწყმია, მას არაფერი აკავშირებს შიშთან და უბედურებასთან; სიკვდილი მოჭრაობაა, მოვლარობა ვარდისფერი გზით:

და მეც მოვეყვე სიმღერებში ტბის
სევდიან გედად,
ოღონდ ვთქვა, თუ ლამე მსულში როგორ
ჩაიხედა,
თუ სიზმარმა ვით შეისხა ცოდან ცამდე
ფრთები;
და გაშალა ოცნებათა ღერძი იალქნები;
თუ სიკვდილის სიახლოვე როგორ
ასხუაფერებს
მოშავებლი გედის პანტო ვარდებს
და ჩანჩქოებს,
თუ როგორ ვგრძნობ, რომ სულსთვის,
ამ ზღამ რომ აღზარდა,
სიკვდილის გზა არა არის, ვადისფერ
გზის გარდა;

რომ ამ გზაზე ზღაპარია მგოსანთ
სითამავე,
რომ არასდროს არ უოფილა ასე ჩემი
ღამე,
რომ არღიღნო, მე თქვენს ახლო სიკვდილს
ვეგებები,
რომ მეფე ვარ და მგოსანი და სიმღერით
ვევლები,
რომ წაყვება სსუტუნეს თქვენთან ჩემი
ქნარი...
ვერ არასდროს არ შობილა მთვარე ასე
წყნარი!

შოთა ნიშნაინიძის „მე როცა გარდავიცვა-
ლენ“, ჩემი ღრმა რწმენით, ამ თემაზე დაწერილ
საფუთესო ლექსთა რიცხვს მიეკუთვნება.
აქაც, როგორც უტიმენის, ემილი დეკინსონის და
გალაქტიონის ლექსებში, მთავარია საკუთარი
მრწამსის, რწმენის და აზრის გაცნობიერება,
რასაც შევეყვართ სხვა ადამიანთა სულისა და
აზრის შეცნობისაკენ. ამ ლექსის საღრმისეულ
იდეასაც ისეთი ცნებები განაპირობებენ როგო-
რიცა უცვლავება, მარადისობა, მოძრაობა,
გზა... საგნები, მოვლენები დანახულა თითქოს
მეჭდრის თვალთ. ამათ იგი უფრო ახლო დი-
კანსონთან, ვიდრე გალაქტიონის „მთაწმინდის
მთვარესთან“. მაგრამ პოეტურა ხელვების მთე-
ლი სისტემა მის ლექსს უწყალოდ თვითუო-
ფადობას ანიჭებს, სწორედ ესაა ლექსის მასშ-
ტაბურობის მთავარი მანიშნებელი, პოეტურა
შმანების საოცარი რეალიზაცია მშობლიური
ენის სუბსტანციისა. ქვეშეობა ხელოვნება
ქედნალოდრად სთავაზობს ადამიანს მარადიუ-
ლობას — გაქვავებულ აწმყოს. ესთეტიური
შთაბეჭდალების უღრმესი, იდუმალი არხი კი
წარმავალია, იგი სიხარულს, ბედნიერებას გვა-
ნიჭებს, მაგრამ ეს სიხარული გრძელდება მხო-
ლოდ რამდენიმე წუთს, რამდენიმე საათს...

რამდენიმე წუთს — როგორც მზის ჩასვლა,
რამდენიმე საათს, — როგორც განთიადი, სეე-
და, ეფემერა... „წარმავლობით შობილი მარა-
დისობა ხელოვნებისა, როგორც მარადისობა
ბუნებისა, უკველთვის რჩება ადამიანისათვაზ
ბოლომდე ამოუბხნელი, ჩვენ მას შევეცქერით. —
ამბობს გოეთე — ჩვენ მას აღვიკვამთ. ის ჩვე-
ნზე უემოქმედებს, მაგრამ შეუძლებელია მისი
შეცნობა; მით უფრო შეუძლებელია მისი ღირ-
სებათა სიტყვებით გამოხატვა“. ხელოვნების

შედგირი უველა კრიტიკოსზე კარგად თვითონ
ლაპარაკობს თავის ღირსებებზე. კრიტიკოსის
აზრი ხელოვნებაზე არასოდესაა ამანეტური —
შინაგანი და უცვლელი, უკველთვის მიმართუ-
ლია საგნისკენ გარდნად და არასოდეს ამოღის
საგნიდან უშუალოდ პოეზიის სათქმელს მხო-
ლოდ პოეზია ამბობს:

როცა მე გარდავიცვალე, იდგა აღდგომის
სწორი,
ზღაპარში ხარი ატირდა, სახლში — შვილი
და ცოლი,
შეშიღვრენ არაგველები მათი მგალობლის
ცხუდაოს,
ფარებზე გადამიწვიენეს და წამსვენეს
მცხუთას.
— საით, ბიჭებო, — გაეძახე...
მიითბრეს: უფლისა ნებით,
იქ დიდი საქართველოა, იქ აღარავინ
ვევლებით...
მე ჩვეუარე ბავშვობას, — ბურთს
თამაშობდა მინდვრად,
აღგა და გამომეკიდა, ღვარღვარა
კრემლესს ღვრიდა,
გადაუფრინე ციხეებს,
მოლაღ საქართველოს სერებს,
— ისე იუაით, კარგებო, როგორც
გბატეო და გწვიეთ...
რა კარგი იყავ, სიცოცხლე,
ვერ მოგიუბრტე ქებით,
მტრებზეც კი მგაედნენ კარგები, არათუ
მარტო მშები,
მშვიდობით, ჩემო ქვეყანავ, კელარ
გზოლავ ხეაღე,
ფალაენების და მგოსნების სტუმარიობოუარე
მხარეე,
სულმა დავლოცე ცოლ-შვილი
და პატივბავ კობოვე
ჩემი ცხოვრების სიხარულით,
ჩემ წვარს და სვეტიცხოველს,
აი მე გარდავიცვალე და დავიბრავ
ჩემსვე,
ჩემი გვარის და საჭელის კილას ატირდა
ისეე,
იტირე, ჩემო პატარავ,
გამაზარე და მტანვე,
ტრილით უთხარ მადლობა ჩვენს
მარადიულ გამჩენს...

ანანიძე ბოსტანჯიანი

სალსთა ამოჯის პოეზია

შორეულ წარსულიდან უცხვამდგარი ქართულ-სომეხთა მეგობრობა კიდევ უფრო განმტკიცდა და გაფართოვდა საბჭოთა ხელისუფლების წლებში: სახალხო მეურნეობისა და კულტურის უფელა სფეროში შეიმჩნევა ჩვენი ხალხების ძმური თანამშრომლობა, მათ შორის, სტუდენტული ლიტერატურის ასპარეზზე. კარის მეზობელა ორა ხალხის მწერალთა შემოქმედების ერთ-ერთი მთავარი თემა — მეგობრობაა. ბევრი სომეხი და ქართველი პოეტი ამ შემოხიადების მგზნებარე მოციქულია. ამიტომაც მათ ლექსებს ფართო საზოგადოებ. რავი რეზონანსა აქვთ.

ერთ-ერთი იმათგანია თანამედროვე ქართველი პოეტა-ლირიკოსი რევაზ მარგიაანი.

რევაზ მარგიაანის შემოქმედების მთავარი მოტივი — საქართველოს სიყვარულია. მის ლექსებში, ბალადებში, ლირიკულ პოემებში პოეტის ფიქრი დადგ დასტრიალებს მშობლი. ურა ქვეუნის წინსვლას, აღშავლობას, თავისი ხალხის რაინდული სულის უყვადვებას. მაგრამ პოეტის მუშანური გრძნობება ასევე გულისხმობს ერთი თავსებენ სხვა ხალხებს სიყვარულს. ამ სიყვარულს ასაზრდოებს ის თბილი ურთიერთობა, რომელიც პოეტს აქვს სხვა ხალხების მიმართ, ამ ქვეუნების მიმართ, სადაც იგი სტუ. მარის კი არა, შეტად სასურველი აღლობელია.

ერთ ადრინდელ ლექსში „სადაც წავედა“, პოეტი ასე უმღერას სამეგობრო გრძნობას:

მე ყველგან მხოლოდ მეგობრებს ვხედავ,
მათ ესმით ჩემი სიტყვა ქართული,
მეგობრის ღედს ვერაზი ღედას,
მისი ტრფობა მაქვს გულს ჩახატული.

ეს ლექსი თავისებური გზამკვლევი იმ ლექსების გაცნობიერებისათვის, რომლებიც პოეტს შეტანილი აქვს ციკლში „სიში ძმობისა“ (კრებუ. ლი „მარგიაანი, მარგიაანი და ცოტა ადრე“.

1977); სადაც არ უნდა იყოს, ჩვენი ღიადი სა-
მშობლოს რომელ განდებვც, პოეტი ყველგან
ხელება სტუმარიმოცვარე აღმოჩენების ღიადობს,
მოქმეთა სახარულს და მასაც უყვარს ისინი
იზიტომ, რომ უყვარს თავისი ქვეყანა — საქარ.
თველო.

სადაც წავედა, გულს ჩავიბატე
ჩვენი მზე, მიწა და ვარსკვლავეთი,
მე საქართველო რომ არ მიყვარდეს,
სხვა მხარეს როგორ შევიყვარებდი?!

ამ დღეიწათ აქვს შემოვლილი მრავალი ქვე-
ყანა... მოგზაურობას დიდად გაუფართოვებია
პოეტის თვალსაწიერა და ხეკეთის კვალი დაუ-
ჩნევია მის პოეზიაზე.

ქერ კიდევ ურმობის წლებში ქვეითად შე-
მოვიარე მთელი საქართველო, შემდეგ ვიმოგ-
ზაურე ჩვენი დიდი სამშობლოს მრავალ კუთ-
ხეში, ვაყვ უცხოეთში, ეტკობა, ნანახმა და
განდობლმა საქარო ვაველენა მოახდინა ჩემს
ლექსებზე. — დასძანა პოეტმა ჩვენიან ხელმარ-
ში, ციკლში „სიში ძმობისა“ შესულა ლექსება
მიძღვნილია მეგობრებისადმი, ადრესატება არი-
ან რუსი, უზბეკი, სომეხი, ტაჯიკი, აფხაზი და
და სხვა ერის შეილები, ვისაც პოეტა პირადად
ვასცნობია. ამ ლექსებს არ აკლიათ არც ცხოვ-
რებისეული ცოდნა და არც მაღალი პოეტური
ოსტატობა. ეროვნული სულითა და აღმოჩენობს
სიყვარულით აღბეჭდილ ნაწარმოებებში რევაზ
მარგიაანი გვევლინება ხალხთა ერთიანობისა და
შემოხიობების, მშრომელი აღმოჩენების იდეური
და სოციალური თანამშრომლობის განმტკიცების
მომღერლად. ეს არას პოეზია, რომელიც აერ-
თიანებს ხალხებს, მათ შორის მტკიცე კავშირს
აშუარებს.

ამავე სულით არის გამსჭვალული სომეხი
მეგობრებისადმი მიძღვნილი ლექსები. ასეთი
ახლო ურთიერთობა განაპარობა რ. მარგიაანის

ხშირმა სტუმრობამ სომხეთში, სომხ პოეტებთან და საზოგადო მოღვაწეებთან შეხვედრებში კიდევ უფრო გაუმდიდრა შთაბეჭდილებები სომხეთზე, გაუფართოვა ლიტერატურული თანამეგობრობის ტრადიციული საწესიები. ღრმად ჩაახედა ჩვენს ხალხებს მრავალხაზუკუნოვან ისტორიაში. „ქრთ კიდევ უწიწალი კაცი ვიყავი, რომ შევიყვარე ჩვენი კარის მეზობელი სომხები ხალხი და მისი ძველი პოეზია“. — წერს იგი 1947 წელს „პიახსტანის“ მიერ სომხურად გამოცემულ თავისი ლექსების კრებულს წინასიტყვაობაში.

რ. მარგარიანის პირველი ნაცნობობა სომხურ სიტყვაკაშვილ ლიტერატურასთან დაწებულა ივანეს თუმანიანს „ვიქორის“. მოთხრობის ი. გრიშაშვილისეულ თარგმანს ღრმა კვალი დაუტოვა მისთვის პოეტზე. ხოლო „როდესაც გაიკვირე ოვ. თუმანიანის სხვა ნაწარმოებები, თუმანიანი იყო ის პირველი სომხები პოეტი, რომლის ნაწარმოებებში ჩემს გულში საშუალოდ დანახავდა ჩემთვის სათაყვანებელი ქართული პოეტების ნაწარმოებთა ვეკრდითი“.

მერე და მერე უფრო ახლოს მივიდა პოეტი სომხურ მწერლობასთან, ხარბად დაეწედა შირვანზადეს და სუნდუკიანის შემოქმედებას, ნარდოსისა და მურაცუანის რომანებს, ხოლო როდესაც ვაღერი ბრახუხიანს „სომხური პოეზიის ანთოლოგიის“ შემოცნებით გაეცნო ნარტუკიანს, ქუჩუკიანს, საათნიკიანს ნაწარმოებებს, მის თვალწინ გადმოხალა ახალი, თვითმყოფელი, მანამდე უცნობი პოეტურა სამყარო. ამას შემდეგ, ეს უკვე 30-40-იანი წლებია, იგი გულმოდგინედ შეუდგა ისტორიულ წერაობებში და პერაოდულ პრესაში იმ მხალეებს გაეცნობას, რომლებიც სომხებსა და საერთოდ სომხეთის ეტებორა. 1988 წელს მარგარიანმა თარგმნა ჯ. დოლოხიანის ერთი პატარა ლექსი — „მერცხალი“.

1947 წელს მოსკოვში შედგა ახალგაზრდა მწერლების პირველი სრულიად საკავშირო თითბარი. აქ, მოსკოვში ერთ ჭვეფუში არიან რევაზ მარგარიანი, ჰარია ოვანიანი, სილვა კაპუტკიანი, გეორგი დანი, ერთ თვეს ისინი ერთ სახ. ტუტჩოში ცხოვრობდნენ. ხშირად აკრებოდნენ, ერთმანეთს უზიარებდნენ მოუხვეწარ ახალგაზრდულ ოცნებებს, ფიქრებს, უკითხავდნენ თაყოთის ლექსებს, ერთი სიტყვით, მათ შორის თბილი, მეგობრული ურთიერთობა დამყარდა და იგი ახლა წერალობითა კავშირით გრძელდება.

1954 წელს ზაფხულის ბოლო დღეებში რ. მარგარიანი ერთვანში გაემგზავრა სომხეთის მწერალთა მესამე კრილობაზე დასასწრებად. აქ მან თავიბი თვალთი ახალი ის ქვეყანა, რომელსაც „დეიოთ სასუნცის“ ხალხური ეპოსით, ო. თუმანიანისა და ზ. ამოლიანის ნაწარმოებებით, კომიტასის მელოდებით და მარტიკოს სარკანის ტილდებით იცნობდა. მეგობარმა პო-

ეტებმა იგი სომხეთის ღრსშესანიშნავად აღების სანახავად წაიყვანეს. ქართული პოეტი სიყვარულის ჩაუშქრალი გრძობით მოგზაურობს სომხეთში, მას ხალხავენ „ქუიანი ქვეწიწის“ ადამიანები, ენმანიანი, მადეადარანი, ერევნის პროსპექტები, ურილობაზე პოეტთა ახალი მეგობრები შეიძინა. ის სომხები მწერლები, რომელთა ხახელები გაეცნო, მარგარიანს პირადად არ იცნობდა. იმთვან, უპირველეს უკვლისა, პოეტის უფრადლება მიიყურო ავტოქ ისაყიანმა. ამ გაეცნობის ამბავი რ. მარგარიანმა ცოცხელი გაიხსენა, 1975 წელს. იმ სათხადლო დღეებში, როდესაც საქართველომ დიდი პატივი მიიყო ა. ისაყიანის დახადების ასა წლის თავის ზეიის („ლიტერატურული საქართველო“, 24 ოქტომბერი, „ვარპეტი — დიდოსტატი“). წერაილში ლამაზაყია იმ საერთო-სახალხო სიყვარულზე, რომლითაც გარემოსილი იყო ა. ისაყიანი როგორც სომხეთში, იხე საქართველოში. შეზღვე დაწერაილდებით აღწერაილია ა. ისაყიანთან შეხვედრის ეპიზოდი.

„ავტოქ ისაყიანზე, როგორც ლეგენდაქცეულ პოეტზე, — წერდა რევაზ მარგარიანი, — ახალი სომხური პოეზიის მამაზე, ბევრა ჩამმხმენია ჩემი სომხები მეგობრებისაგან.“

და ამ ერთბილ, 1954 წელს, ზაფხულის მიწურულს, სომხეთში მწერალთა ურლობაზე სტუმრად მიიწვევს ქართველ მწერალთა დელეგაცია. ჩვენი მეთაურა გახლდაუ სამონ ჩიქოვანი, რომელიც ძალიან ახლოს იცნობდა და მეგობრობდა ავტოქ ისაყიანთან... ურილობის დაწებამდე წარუდგინეს ჩვენი თავი ავტოქ ისაყიანს სამონ ჩიქოვანმა და სომხეთის მწერალთა კავშირის მდივანმა. აწ განხვედრებულმა გურგენ ბორიანმა, ასინა წინ წაიკვიდნენ დიმილით წამოდგა სომხური საყარცხულიდან ხანდაზმული პოეტი, ვარპეტაუ წოდებულა. ჩვენსკენ წამოვიდა, თბილი ხელი გამოგვიწოდა, იქვე მაგადასთან მიგვიწოდა, ქრთ კონსტანტინე ვაშა, ხტრდია და ახტებ გრიშაშვილი მოიყიობა. მერე სხვა მეგობრები გაიხსენა, კიეულილებით მოიგონა თბილისში გატარებული დღეება და დასძინა: ჩემი ერთი საუყარცხელი წიგნი „სომღრები და ჭრილობები“ თბილისში გამოცემულიო. როცა ამას ამბობდა, საოყრად უბრწეიანავა კვიიანი თვალები, საურბობდა წელი და მშვიდად, ლბილი და ხვედრდივანი ხმა ქვიდა. მის ურველ მოძრაობას ჩვენ უფრადებით ვადევნებდით თვალს. უცხად ახალგაზრდებს მოგვიბრუნდა და აღტრსიანად გვაყიობა. თქვენი ტოლმეგობრები თუ ნახტო.

— არ უნდა ვიყიწებდით ერთმანეთს, უფრთმანეთოდ ცხოვრება ქარგს არაფტრის მოგუტანს. ახალგაზრდებს მართებთ მეტი მონდოებმა და სიბრტეით, რათა ღრსდულად განაგრობეს მეგობრობა. — თქვა მსცოვანმა მგონამმა. სამონ ჩიქოვანმა უამბო, როგორ მზადდებო.

და პოეტის რჩეული ნაწერების წიგნი ქართულად გამოცემად. სახამოვნო ღიმილმა გადაურა ხაზეზე, თითქოს ოდნავ დაირცხვინა და ჩემად ჩაღაპარა:

— დიდი ბედნიერებაა, ჩემი ახალი წიგნი ვახლიო რუსთაველის ენაზეო.

რ. მარგანი უღრმესა კატევისცემით და ხუვარულით ახსენებს ვარკეთს. ქართველმა პოეტმა ასაკიანმა ამოიკრო სომხური ეროვნული სულის შემოქმედა, რომლის პოეზია სომხური მიწით საზრდოობს, მთელი არსებით შეზრდილია ეროვნულ სინამდვილესთან და, ამავდროს, საყოველთაო მოვლენაა, რადგან თავისი ხალხის ტყვეობაში უზოდო პოეტურა მგზნებარებით გამოხატა საყოველთაო სანდუკარი იდეა. ლებოლა. ა. ასაკიანის პოეზიის უმთავრეს ნიშანთაგან რ. მარგანი საგანგებო გამოყოფს სამშობლოს სიყვარულს, მშვიდობისმოყვარეობას, მემორიული სულის მოძრაობას, სომხების სულიერ და წინებრივ ხილამაზეს და სოციალისტური დაუყოლებელ სწრაფვას.

რ. მარგანი სთავსებს ავ. ასაკიანს ახ. შემოქმედება, რომელიც ქვეყნიერებას უფურცელად გულიდან მოშორა და თვალბოთ, რომლის პოეტური სული ბუნებრივად ითავსებდა ყველა ხალხის ტყვეობას და სიხარულს, უპირველეს ყოვლისა, კარის მშობელი ხალხს — ქართველი ხალხსა.

რ. მარგანი ასევე დიდად აფასებს ოვანეს თუმანიანს. „დიდი მეგობარი ჩემი ერისა“ უწოდა „ანუშის“ ავტორს წერალში, რომელიც გამოაქვეყნა გაზეთ „ლტერატურულ საქართ. ველოში“ 1948 წლის 10 სექტემბრის ნომერში.

ა. ურთო ნაწევები ამ წერაიდან:

„ახლა და გულთაღი მეგობარი ბევრი ჰყოლია ქართველ ერს, მაგრამ ოვანეს თუმანიანი სულ სხვა მეგობარა იყო. იგი მარტო მოძმე სომხეთის როლი ეკუთვნის, ჩვენსაც — საქართველოშიც ტრიალებს მისი სპეტაკი და შთამაგონებელი პოეზიის სული და ამიტომ იგი ჩვენც გვეკუთვნის, რადგან სულ ახლო წარსულში ოვანესი ქართველი ერის ყველა ტყვეობისა და სიხარულის თანამოწიარე გახლდა; მისთვის საქართველო მერც სამშობლო იყო, აღნაბით, ამიტომაც უფარდა ჩემი ქვეყანა, როგორც დიდი დედა... ჩემი ნაცნობობა ოვანეს თუმანიანთან „გაქორთი“ დაიწყო. ეს მოხატობა მესამე თუ მეოთხე კლასის მასწავლებლმ წაყვარებდა და ათორღლებულმა დავატარე პატარა გიქორი... გავიდა ხანი და შევუყვარე მისი დიდი პოეზია, გავუყვანი მის პროზას, კუმბლიცისტურ წერალებს და ჩემს თვალწინ აღმოჩნდა ბუმბერაზი ადამიანი, ნამდვილად დიდი და შთამაგონებელი ბელოვანი. ბოლო ხანს სომხ მეგობარი, თა და მხარებელი ვცადე და მოკრძალებით ვთარგმნე ოვანესის რამდენიმე ლექსი, რამაც დიდი საპოვნება მომანიჭა.“

ასევე ახლოა რვეზ მარგანიანის ნაწერები. სომხური მხატვრის მარტივოს ხარაინის სახელი. მის ტილოებზე აღბეჭდილო სომხეთის ბუნება, სომხეთში ტფურობის დროს ქართველი პოეტი რამდენჯერმე შეხვდა ხარაინს და მოიხიბლა მისი ფუნქით, იმ საოცარა ფერებით, რომლითაც მხატვრის ტილოებზე მოხატულია სომხეთის ლამაზი ბუნება, მისი მთები და საძოვრები. ან, კარა წყაროება და ლერჯოი. ა. პოეტის ნაწარმოებმა სომხ მხატვრთან დაიწყო 1955 წელს და მერც და მერც კიდევ უფრო ვაღრმავდა მეგობრობის საღამოებზე. მხატვრის სახელი. ანდა მის სახელსწრის სტუმრობის დროს.

1975 წელს სომხეთის ტელეზედიას ტელეფონით მოაწყო ინტერვიუ მთელია მეგობრობის საღამო. მასში მონაწილეობის მისაღებად მიიწვიეს რვეზ მარგანი. ამ საღამოზე ქართველი პოეტი ქართველ სომხეთა მეგობრობის თემაზე მგზნებარე სატყვეთ გამოვადა და შემდეგ ქართულ ენაზე წააკითხა ასაკიანისადმი მიძღვნილი ლექსები. ამ ლექსების სომხურა თარგმანები მათვე საღამოზე წაიკითხა გეგორკ ეიშმა; გადაცემის დასრულების შემდეგ მონაწილეთა ერთა გჭურთ. რომელია შორის იყო რ. მარგანი, სახელი ეწვია მარტივოს ხარაინს. ხანდახან მულ მასპინძელს გამორჩეული სიყვარულით მთელი ქართველი პოეტი. დიდად პათოსით უღაპარაყა ჩვენი ხალხების ურთიერთობაზე და თავის ზელოვნებაზე. ჩვენთან საუბარში რ. მარგანი თბილად გახსენა ეს შეხვედრა და მოხუცი მხატვრის სიტყვები: „ჩვენ მოვალენი ვართ ისტორიისა და ჩვენი ხალხების წინაშე იმ ტრადიციების გაგრძელებასათვის, რომლებიც ჩვენმა დიდმა წინაპრებმა გვიანდერძეს.“

უანგარო მეგობრობა აყვანიებდა რვეზ მარგანს ცნობილ სომხ მწერალ და საზოგადო მოღვაწე ნაირი ზარაინთან, რომელიც 50-იან წლებში გაიკრო, ერევანი, მოსკოვი, თბილისი — ეს ქალაქები იყო მათი არაერთი შეხვედრის ადგილები. 1958 წელს, გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის მშვიდობის დაცვის კომიტეტის მიწვევით საბჭოთა კავშირიდან გამგზავრებულ დელეგაციას რ. მარგანი და ნაირი ზარაინი ერთად იყვნენ ერთი თვის მანძილზე. შემდეგ ერთად იმოგზაურეს ბალტიისპირეთში. იმ დღეებს დღესაც თბილად აგონებს რ. მარგანი. ნაირი ზარაინი ქართული ლტერატურის შესანიშნავი მკოდნი იყო. იგი დიდად აფასებდა ა. ქვეცავასს, ავ. წერეთელს, ვიოფშაველას და, საერთოდ, ქართულ პოეზიას. ჩვენთან საუბარში მარგანი გაახსენა მისი სიტყვები: „იმ მრავალფეროვან ღონისძიებებში, ხალხთა მეგობრობის ვანტიციებებსა და განვითარებისათვის რომ ტრადება, ქართულ საბჭოთა ლტერატურის დიდი წვლილი შეაქვს. ჩვენ დარწმუნებულა ვართ, რომ ნიჭიერი ქართველი თანამოკლძენი კიდევ უფრო მაღლა ასწევნენ მისი

დროშას, რომელსაც ზერ კიდევ რუსთაველმა უმღერა თავის მშენებელ პოეზიაში“.

სანამუშო შეგობრობის მაგალითია რ. მარგია-ანისა და პრ. ოვანისაინის ურთიერთობა. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, იგი 1947 წლიდან დაიწყო და ახლაც გრძელდება. ისინი ხშირად ზედმიწევნით ერთმანეთს, ლიტერატურული საღამოებზე თუ ბინაზე სტუმრობა, აქვთ ვაცხოველებული მიმოწერა, თარგმნიან ერთმანეთის ლექსებს. 1971 წელს თბილისში გამართულ აზიურ კავკასიის მწერალთა შეგობრობის საღამოზე ამ თარგმანებით წარდგინდნენ ისინი დამსწრე საზოგადოების წინაშე, ხალხი შემდეგ ერთად მონაწილეობდა ქართული მწერლების პანთეონი მთაწმინდაზე.

რ. მარგიაინის უახლოესი შეგობრები არიან ს. კახუტკიანი, ვ. დავთიანი, გ. ემინი, ბ. სამიანი.

1974 წელს საქართველოს ტელეზღვივის სტუდიის მიერ ჩატარებული სომხური პოეზიის საღამოზე რ. მარგიაინა მზურვალედ მივსალმა თავის სიმღერებს შეგობრებს — ს. კახუტკიანს, გ. ემინს, პრ. ოვანისაინს, ვ. კარენცს და დღევანდელი უსუსრვა სომხური პოეზიის სადიდებელია.

1978 წელს სომხეთის ტელეზღვივის სტუდიამ საკუთრად რ. მარგიაინის პოეზიასაღმინ მიძღვენილი ვადაცემა მოაწყო. ამ ფაქტს რ. მარგიაინი დღესაც ჩვეული გულისხმიერებით იგონებს.

ს. კახუტკიანის შეტყობილ გამოთქმას თუ მოვიშველიებთ, 1947 წლიდან დაწყებული მათი შეგობრობის „ბუკის ძვალი ისეთი მაგარი ვაგონდება, რომ დღემდე სულ მცირე ბზარაც არ გასწენია“. და ასე მოხდა იმატომ, რომ რ. მარგიაინი მუხღამართული მიუყვება წინაპართა გავალულ გზას — ჩვენი ხალხების ურდვევი შემოხობილებას გზას, იმ გზას, რომელიც დიდმა მამულიშვილმა და სახელგანთქმულმა მწერალმა კონსტანტინე გამსახურდიამ ასე ღრმადმოკრფინად გამოხატა: „ჩვენი თაობას მოვალეობაა — არახოდს არავის დავანებთ პერმანენტული სისხლის წყაშებით ვანტყაყებულ სომხ-ქართველთა ძმობა, რომელიც საწინდარი იქნება ჩვენი ხალხების გამარჯვებისა. ჩვენ შევიღებს უნდა ვუანდერძოთ. ეს შემოხობილება მტკიცედ დაიცვან“ (ვ. გამსახურდაია „დიდოსტატის კონსტანტინეს მარჯვენა“ სომხურად“. ტომი VII, გვ. 277, გამოცემა „სახბოთა საქართველო“, 1962).

თავის ერთ ლექსში — „ისევ უნეს გამო“ რ. მარგიაინი ამბობს:

მეში, რა ვაკი ვარ, რა შეკობუნე,
თუ არ ვანთე მისობის კანდელი,
თუ არ აქსენი, თუ არ ვიპონე
საბაბი ტრფობის და ქერუნანტელს...

ასეთია პოეტის მარგიაინი და ამატყვისავე ღერის რ. მარგიაინი შეგობრობის საწყობარ გრძნობას. ამით ცეაბებს იგი ადამიანებს შორის ველთა შემოხობილების გზას, საშეგობრო რწმენის გამოძახილს, სხვადასხვა ერის შვალების დაახლოების საიმედო ბილიყებს. ამ უყვადვი მარგიაინთა არის მის პოეზიაში შემქმნილი ღმრთების მთელი ციკლი, რომლისთვისაც პოეტს „სიმი ძმობისა“ დაურქმევია.

სომხებ ხალხთან სამეგობრო ღმრთებში რ. მარგიაინი, სომეხი ერის მძიმე ისტორიული წარსულის ფონზე, წარმოადგენს მას ღამაშე აწმეოს და ამით მტე ხიდრმებს აწიქებს პოეტურ სტრაქონებში ჩადებულ აზრს. იგი ძმურა გრძნობით ეცნობა სომხეთის ზუნებას, შოივლის ისტორიის ჩაუქრობელ კერას — მატენადარანს, იქ ცეაბებს და კიდევ პოულობს თავისი ხაუქმელის ნასალთა.

ღმრთებში „მატენადარანი“ პოეტმა უძღვნა მრჩია ოვანისაინს. ამ ნაწარმოებში მარგიაინი დაუძღვევლი ცნობასწადილით უფურებს ამ სახელოვან საგანძურს და მას სომეხი ერის შირთა და ღზინთა, ბრძოლისა და გამარჯვების უხადლო ძველად აღიქვამს. ღმრთებში მრავლის მთქმელი აზრია ვატარებული — მატენადარანის სიუფებში დაცულ ფოლიანტებში პოეტი შორეთიდან ჩვენამდე მოღწეულ ცოცხალ ისტორიას ხედავს, სომეხი ერის მწუხარებით დაღდასმულ წარსულს, კარზედ მოხმდურ ურდოთა ცხენებს ფლოქვეებით ვადათქერილ შიწას, უთიანსწორო ბრძოლებში საშობილსაშვის, ერთგული თეოლოგიისაშვის დაუკრულ სისხლს და თავგანწირული წინააღმდეგობის ნაქვალეებს:

მატენადარანი —
ცრემლის მარანი,
სისხლით ნაწერი, სისხლით ნანაბი,
საუღუნეთა, წელთა მრავალთა,
ჭირთა და ღზინთა თავშესაფარი.

მატყობული შთავგონებით არის ღმრთებში ვაცოცხლებული მძიმე ისტორიული წარსული, ასე ვკნობა, თრთოლვით ნაწერი ფოლიანტების სტრაქონებთან ჩვენც ჩავგების, როგორ თარგმობდნენ სომხურ მიწაზე არაბები და ირანელები, მონგოლები და თურქები, როგორ აწვოდა მომხდურთა ფტქვეშ ძველი სომხეთი, კარის მუხობლის მრავალტარქული საშობილო პოეტი მთელი არსებით ვანიცდას ამ ტრავედიას და ვუღდიდან მოღწეილი სიუფებით დასძენს:

ძველი წიგნიდან ცვივა საშეკო
და დროთა სუსხით ვიოვლიანდებო
სისხლის წიკვები, სისხლის ნანწერი,
შეადრზე და კლდეზე გაშობილყოლი,
ურდოთა მიერ ვადათქეკო
ქორწილი, ტაში და სხხაუღო.

დაბ. ასეთა იყო სომეხი ერის წარსული და მატენადარანმა „საფუძვლიანი მწველი სურნელი-ვით“ სამარადეამოდ განფურჩინებულ პრაღობად შემოტენა შთამომავლობას, რომ თაობებშია ამ დაიწყო, მუდამ ახსოვდეთ იგი შინა აწმურო.

ასე გაიციონებრა მოძვე ერის პოეტმა მატენადარანმა და ამიტომაც მისთვის იგი „უფრო ვანათდა და თბილი ვახდა, როგორც ზღაპარი“.

ლექსის ქვეტექსტში საბიერად ამოაყენება, რა მძიმე განსაცდელებს გაუძლო სომეხმა ერმა. პოეტს სომეხი ხალხის ისტორიულ ძალმობილებად შიანა სიკაცხეობაში ძალუმი სწრაფვა და ურდოთა ურცხვი თავდასხმების ქარაშხალში ეროვნული ხელის უმწყველოდ შენარჩუნება.

როგორც ზემოთ ვთქვი, რ. მარგანი პირადი იციონდა სომეხთა ფერწერული ხელოვნებას დიდოსტატ მარტიროს სარიანს. ქართული პოეტა ერთა იმთავანია, რომლებიც დიდად აფასებენ სომეხი მხატვრის მარად უქნობ ზელოვნებას. ასე ვახიდა რ. მარგანის პოეზიაში მშვენიერი ლექსი — „მარტიროს სარიანთან“. ამ ლექსში პოეტური გაცნობიერების ცენტრშია, ერთი მხრივ, სომეხი ერის ისტორიული წარსული და, მეორე მხრივ, მკვდრეთით აღშდგარი სომეხთის აწმუ, მისი მიღწევება, სულიერა კულტურის აღმავლობა. ამის ფონზე კონტრასტების მხატვრულა ხერხის შეყვებით, პოეტი თავის განცდებს გადგვიშლის.

ქართველი პოეტი მოხუც მხატვრის სტუმარია, ჭველებურ საყარცხულში მჭდარ მხატვრის ესაუბრება და თან დარბაზის კედლებზე გამოფენილ სურათებიდან მადებულ შთაბეჭდილების ვეზოებებს. სარიანის ტილოებზე ფერების ჭადისწერი თამაში პოეტურა ასოციაციების ნაყად მზადებს. რომელიც ბუნებრივად ითავს სომეხთის ფურჩინებელი სევდის გახსენებას:

დარბაზში სომეხური ფერები ღივლივებს,
იწვის არარატი, სიყვება — თაყარა,
აქლა ეგრძნობ სომეხთის ფქველეს
ტყეოლებს,
უქველეს ტყეოლებს, ზანდაზმელს,
ქვარას...

პოეტი ხედავს ახალ სომეხთის მწვანედ ხატებას:

მარჯნიდან მოციხის მწვანედ გაზაფხულა,
მზე სკობნის, მზე ჩაგრავს ყოველგვარ
მთაობებს.

დიდი მხატვრის სიკაცხედე უკვე მიახლოებია, აღსარულის ზღურბლს:

ას წელთან აქლოა მარტიროს სარიანი,
გარეთ კი თოვლია, თოვლქვეში ქარაიანი
და ამის უღრმეხი სევდით აღავსებს პოეტის
ვეულს:

ტანში ერთნატილმა უცბად
ეს აგრძნო მოხუცმა მარტიროს სარიანმა.

ძალზე კოლორატულია ეს ლექსი. მისში საინტერესოდ და მანვებულად არის მხატვრულად წარმოსახული მარტიროს სარიანი და სომეხთა — სამშობლო მხატვრისა. თითქმის უცვლელ სტრატეგიაში თვლავს ის დეკორა, ლარიყულ განცდას რომ სჭარბება უცალოდ.

ასევე შთაბეჭდვარა ავეტოქ ისაყიანისადმი მიძღვნილი ლექსები — „ვარპეტი“ და „წარწერა ისაყიანის წაგნე“.

„ვარპეტი“ ავეტოქ ისაყიანის გახსენება, პოეტს ბევრა ზანდაზმული უნახავს, მაგრამ სულ სხვა იყო ავეტოქ ისაყიანთან შეხვედრა. პოეტის ხსოვნაში წარუშლელი კვალი დატოვა ჭირგავლილმა და ზანდაზმულმა ბრძენმა პოეტმა. ავტორი ბაღღეათი შეგრტალა, მოკრძალებით ზელი რომ ჩამოურთმევი, რადგან მის წინ მდგარა კაცი, უცვლელ მოსაუბრეს რომ ვერ ინტერბდა. სხვა უფილა მისი ვალიმება. მისი გამორჩეული სტლის სიფაქრზე, ვარპეტის ამ ფაქიზი სტლის ფაქტრან მოძრაობის ქართული პოეტის ცნობიერებაში უნებურად გაუცოცხლებია მარტირა, ზვართნოცი, მზე და არაგაწი, მზე და მასისა და ქაბუყურად შემოთუული ახალი სომეხთა.

მინახავს ბევრი ზანდაზმული, მაგრამ
ვარპეტი.

მინც სხვა იყო და სიხარულს ვერ
დავფარავდი...

ქაბუყი ვოყავ. შემოდგომის იყო დამღვგვი
და სხვ მისი ჩემს ხსოვნაში ჩამარა
მარადის.

ლექსი მკაფიოდ გუხატავს ვარპეტის განუღილ გზას, პოეტურ ბიოგრაფიას. მოგვიტორბს, რომ მან ბევრა არა ჩვენს ცოცხელ პლანეტაზე, ბევრი რამ არა, ვანიცადა, საყთარა თვალთ იზილა ღტოვლად სომეხთა სიღუბნით და სივალადე და არა მარტო სომეხთა, არამედ მწეს მონატრებულ ადამიანთა; მისი პოეზიიდან ნათლად ჩანს — მის ერთი დღეც არ უცხოვრია განმარტოებულად, მუდამ თავის ზღუბანს იყო, მხოლოდ სომეხთის ბედზე ფაქრობდა და ოცნებობდა და სადაც არ უნდა უფილაყო „გულით დაატარებდა მათლის ფეხრო სიყვარულს“ და რომ ზოლოს „ჩვენთან მოვიდა მგალობელი და გულითმისანი და მზისკენ მქროლი, როგორც ანუ-ალა შაარი“.

მეორე ლექსში — „წარწერა ისაყიანის წიგნზე“ რ. მარგანმა ახ არი ნაწილოდა, რაც ღრმეზაროვანად აქვს გამოხატული ვარპეტისადმი მიძღვნილ ზემოთ მოხსენიებულ წერილში: „თავის სახელგანთქმულ პოეზიაში „ანუ-ალა შა, არში“ ავეტოქ ისაყიანმა ღრმად და ფილოზოფურად განსჭვრიტა ადამიანის ბედ-ობალი. მან მზისკენ დააძრევირა თავისი ქარავანი და

არაბ პოეტს, რათა გასცლოდა ამქვეყნიურ კორ. ვარაშს, უბედობასა და უსამართლობას, ცხელ უღაბნოში მიუშვა ეს ქარავენი აღთქმული, თავისუფალი ქვეყნისავე გზის გასაყადავად, რომ ბედნიერება ეხილა“.

თუ განვაზოგადებთ სომხური თემისადმი მიძღვნილი ლექსებიდან მიღებულ შთაბეჭდილებას, ასეთი საერთო დასკვნა უნდა გავაყეთოთ: რ. მარგარიანი ღრმავარაღიანი პოეტური განცდით აღიქვა კარის მშენებელი ხალხის ისტორიული ბედისწერა და მისი დიდი შვილების სულიერი ცნობიერება ლექსებში ამოიცნობა ქართველი პოეტის უსაზღვრო სიყვარული ისტორიული ავბედითობით გულდასერაილი სომეხი ერის, ხადში, წარსული და აწმყო — ასეთია ის ასპექტები, რომელთა კრალში იაზრებს პოეტი სომეხთა ისტორიულ ბედებს, მის ბრძოლას მშენათელი აწმყოსათვის, ამის წარმოსაჩენად იგი მარტვედ იყენებს თავის პირად შებვედრებს სომხური სულიერი კულტურის წარმომადგენლებთან და სომხური ისტორიული ძეგლებიდან მიღებულ შთაბეჭდილებებს.

ჩვენი ხალხების საუკუნოვანი მეგობრობის

შემდგომი განმტყიცებას დასტურია ისიც, რომ რ. მარგარიანს დიდი სიყვარულით აქვს თარგმნილი მშობლიურ ენაზე სომეხი მეგობრობის ლექსები.

„სომეხი მეგობრობას დახმარებით ვთარგმნე ვარპეტის რამდენიმე ლექსი. აგრეთვე სხვა პოეტების ნაწარმოებები“. — იგონებს რ. მარგარიანი სომხურად დასტამბულ თავის კრებულში — „ლარია“.

ეს პოეტები გ. ემიანი, ზ. ოვანისიანი, ს. კაპუტუიანი, ს. არუთიუნიაიანი და სხვებია. თარგმნილ ლექსებში იგრძნობა დედნახადში ერთგულება და პოეტური უიქრობა თუ განცდის გაცხადების ოსტატობა.

რ. მარგარიანს პოეზიაში სომხური თემა ჩვენი ხალხების სულიერი ძმობის პოეტური ბორც-შესხვის შეთანხმანი მაგალითია და ქვეყნობიერად ეხმარება ავტოქ ისაყიანის იდეალს — „თვალისწინაგით გავუფრთხილდეთ მარადიულ სიმბოლოს — სისხლით, იარაღით, ძმობითა და უიქროთ გამოხატულ მეგობრობას“.

პეტრიწონის ქართული ლიტერატურული სკოლის ისტორიისათვის

უკანასკნელ ხანს ბევრი ნარკვევა და წერილი დაიწერა პეტრიწონის ქართველთა მონასტრის აშენების, ძმათა საკრებულოს დაარსებისა და მასწავლებელთა ვინაობის შესახებ. გამოქვეყნდა მისი საგანმანათლებლო და სამწერლო საქმია. ნობის ზოგადი ისტორიული მიმოხილვაჲ. მაგ. რამ ზევნ, ქართველებს, მაინც არა ვაჲქვს ვარკვეული წარმოდგენა, თუ პეტრიწონში რა ლიტერატურული სკოლა არსებობდა და ვინ იუჲნენ მისი მესვეურები, სამწუხაროდ, ამასთან დაკავშირებით ზოგჯერ აჲქნება და ვრცელდება მკლარი მონაზრებანი და ვარაუდები, რას გამოჲ მკვლევარს (და მით უმეტეს ფართო მკითხველ საზოგადოებას) ძლიერ უტირს ჲემ. მართებინს გამორკვევა, წინამდებარე წერილის მიზანია ვამოაშვეუროს კვლევა-ძიების ნაკლოვანი მხარე, რომელაც ზელს უშლის პეტრიწონის ლიტერატურული საქმანობის მკვნიერულ შეფახებას.

* * *

პირველი ცნობა, რომელიც ეხება თითქოსდა პეტრიწონში მყოფა ქართველი მწერლებას მოღვაწეობას, იკითხვით ნ. კონდაკოვსა და დ. ბა. ჲრაჲს. 1890 წელს პეტერბურგში ნ. კონდაკოვმა გამოაჲქვესა წიგნი — «Опись памятников древности в некоторых храмах и монастырях Грузии», რომელშიც ქართული ტიჲსტები წაკითხული და განმარტებულია დ. ბაჲრძის მიერ. აჲ ვაითხულობთ:

გელათის მონასტერში დაედულია „სწავლათა ქრებული, პერგამენტის ხელნაწერი, რომელიც

შეიცავს 451 ფურცელს; წარმოდგენს გელათის მამათა — იოანე დამასკელის, ანასტასი სინელის, ნიკიტა სტუდიურის, თომა იერუსალიმელის, ფილოსოფოს ფსელოსისა და ევსტრატო ნიკიელის ტრაქტატების კრებულს. შედგენილს მართლმადიდებლობას დასაცავად და წესტორიანთა, აჲკობიტთა, „მართანავე სომეხთა“ და სხვათა წულებების სამხილებლად. თუ წინაწერების მიხედვით ვინსჯელებთ, ეს კრებული გაღმოთარგმნილია ბერძნულადან ქართულად არ. ზენისა და დავითის, პეტრიწონელი ბერის, მიერ, სახს ინდიკტიონს, თვესა იანვარსა, ჲვეწისს გაჩენიდან 6588 წელს. 6588 წელი ქართული აღრიცხვით შეესატყვისება 934 წელს (6588—9604=934), ბერძენთა და რუსთა მიერ მიღებული აღრიცხვით კი — 1030-ს (6588—9608=1030). ჩანაწერია შეიცავს ბერძნულ წელთაღრიცხვას, რადგანაც არსენი, ნი. ნიჲწინდის უოფილი ემიხყოჲსი, რომელმაც კათედრა მიატოვა და დაბინავდა ათონზე, ცხოვრობდა XI საუკუნის პირველ ნახევარში, იგი ცნობილია ივერიის მონასტრის აღაჲებით, ზოლო ამჲვე მონასტრის ხელნაწერთა ჩანაწერებით ის იყო საეკლესიო-საღვთისმეტყველო წიგნების ერთ-ერთი მთარგმნელ-მოღვაწეთაგანი. კრებულის ერთ ანდერჲში ის ამბობს: „თუ სიხნედე რამჲე სადჲე ანუ სიღუბნოჲრე შესდგამს, იგი ბერძნულსა შედარებულობისაგან არს და არა ქართულთა სიტყუათა... ვერ-მეცნიერობისაგან. ჲვენ დავიცავით ორიგინალის სიწესტე და არ დავიშუვა მისი საწინააღმდეგო რაიმე ცკლილება“. როგორც ჩანს, კრებული გელათში მო-

ზედა ივერიის მონასტრიდან... დავით პეტრიონელს ჩვენ არ ვიცნობთ, ხოლო პეტრიონის მონასტრის შესახებ ცნობები არ მოგვეპოვება, თუმცა სხვა ბერები პეტრიონიდანვე ჩნდებიან ხელნაწერის აღაებში, რომელიც შეიცავს ვიორტი მთარგმანების ცხოვრების აღწერას" (გვ. 53-54).

1894 წელს პეტერბურგშიც ა. ცაგარელმა დაბეჭდა «Сведения о поматниках грузинской письменности» (სავეთი შესახებ), რომელშიც აღნიშნა, რომ: „ახლა ჩვენ ვცით, თუ სად მდებარეობს ეს პეტრიონის მონასტერი, რომლის ბერებაც პეტრიონელებად იხსენიებინან... უველაფრიდან ჩანს, რომ პეტრიონი არის ამ. ეპისკოპოსის ბაქოვის მონასტერი რუმულიაში, ქ. ფილიპოლიდან 80 ვერსის დაშორებით“. არსენისა და დავით პეტრიონელის მიერ 1030 წელს ბერძნულიდან თარგმნილი გეოგრაფიკული კრებულიდან ირკვევა, რომ „პეტრიონის მონასტერი 1084 წელს ბაქურიანებს კი არ დაუარსებიათ, არამედ, ალბათ, მათ მხოლოდ აღდგენილი და გაუფართოებიათ“. მუამ მონასტრის ისტორიასთან დაკავშირებულ საკითხებს შემდეგში შევედგეთ ვრცლად, აქ კი აღვნიშნავ, რომ იოანე ფილოსოფოსის აუხსენი ზედწოდება „პეტრიონი“ ახლა უკვე გასაგებია ზედმა: იოანე უოფილა პეტრიონის მონასტრის ბერი და აქედან მოუღია ზედწოდებაც „პეტრიონელი“ (გვ. XI).

1905 წელს ამავე საკითხს შეეხო ნ. მარი ნაშრომში — «Архивъ, монгольское названіе христіан, в связи с вопросом об армянских халкелонитах» — და გაიზიარა დ. ბაქრაძისა და ა. ცაგარლის მოსაზრება: „ქართველებისათვის ეს მონასტერი ცნობილია ამით, რომ აქედან გამოვიდა XI-XII საუკუნეების ქართველი მოაზროვნე, რომდენაზე ფილოსოფიური თხზულების მთარგმნელი, სხვათა შორის პარკლეს — ღმრთობისმეტყველებს კავშირთა“ შესანიშნავი კომენტარებს მთარგმელი თუ, შესაძლებელია, ავტორიც კი. მას უწოდებენ იოანე პეტრიონელს, აქიდანვე, პეტრიონიდან, იგი, ალბათ, ქართველი ბერი დავით პეტრიონელი, რომელიც 1030 წელს არსებ ბერის თანამშრომლობით გადმოთარგმნა ეკლესიის მამათა თხზულებები... ეს თარიღი, თუ ბაქრაძის მიერ ამოკითხულია სწორად, გვიჩვენებს, რომ პეტრიონში ქართველი ბერები უოფილან აღრვეც, ე. ი. 1088 წლამდე, სანამ ჩვენი დოკუმენტის (პეტრიონის ტიბიკონის, ი. ლ.) მიხედვით მონასტერი დაარსდებოდა. უნდა ვთქვათ, რომ ამ შემთხვევაში ქართული მონასტერი, ალბათ, აღდგენილი იქნა და შეეძებლად მოედეს ახალი ტიბიკონიც“ (გვ. 17).

ზემონსენებელი „სწავლათა კრებული“ დაინტერესდნენ საქართველოშიც: 1891 წელს იგი გ. წერეთელმა ვრცლად აღწერა. გამოაკვეთა

მის შემადგენელ თხზულებათა სათარებო და ზოგიერთი ამბერძენი რუსული თარგმანითურთ, ხოლო „ხვალს“ (6548) თარიღთან დაკავშირებით აღნიშნა: „მე შხარს უტყობი. ეს წიგნი მოგაუფრთხო ქართული აღრცხუბი 824 წელს“ (გვ. 275). იგივე კრებული S 1468 ხელნაწერის მიხედვით შეისწავლა თ. ეორდანიამ და 1892 წელს გამოთქვა ასეთი შეხედულება: „ჩვენს ძველს მწერლობაში ეს წიგნი აწოდებოდა „დოღმატიკონად“... მთელი ეს თხზულება მე-294 გვერდამდო, გარდა უკანასკნელის სამის საკითხავისა, თარგმნილია ბერძნულით არსენის მიერ ვაჩეს ძისა“ (გვ. 810). ეს არსენი არის X საუკუნის არსენ II ქართლის კათალიკოსი, რომელიც ბასილი კათალიკოსის ძმად მონანს; „დოღმატიკონი უთარგმნია 984 წელს... მას ამძულებს თარგმნად დავით პეტრიონელი, მონაზონ-ზუტესი, რომელიც უნდა იყოს ის „ნეტარი დავითი“, ზიძის ძე ეფთიმი გრძელისა, რომელიც დავსწრო არტანუჯის კრებას X საუკუნის დასასრულს. 984 წელს არსენი არ აღდგებოდა კათალიკოსად და მართლაც არსენიმ კათალიკოსობა მიაღო არა უადრეს 981-982 წლისა“.²

1909 წელს მ. ქანაშვილმა დაბეჭდა „ქართული მწერლობა“ (წიგ. II) და მასში ნ. კობაქაძისა და დ. ბაქრაძის ნაშრომის მიხედვით (იხილ. გვ. 58) გამოთქვა მოსაზრება, რომ პეტრიონის მონასტერი არსებობდა 1083 წლამდე. „პეტრიონი, — წერს მკვლევარი, — მონასტრის საფუძველი, ალბათ, დავით ამბროსიანის, რომდენაც უღუშმოს, რომანის და შემდეგ აიონის მოედნენ ქართველთა მოღვაწენი. 1010 წელს (უნდა იყოს — 1030 წელს ი. ლ.) აქ მოღვაწეობდნენ არსენი და დავით პეტრიონელები, რომელთაც თარგმნებს ი. დ. მასკინი, ანასტასი სინელი, ნიკიტა სტოდოური, თომა იერუსალიმელი, ფილოსოფოსი სხვ. ლილი და ეესტანი ნიკიელი“ (გვ. IX). ესავე მოსაზრება იმავე წელს უცვლელად გაიზიარა ა. ნატროვილმა.³

ზემონსენებულ მკვლევართა ვარაუდები და ფუნქციონირება გეოგრაფიკული „სწავლათა კრებული“ და წერა-კითხვის გამოარკვევებულ საზოგადოების ბიბლიოთეკის № 1468 ხელნაწერზე, რომლებიც ქართულ მეცნიერებაში „დოღმატიკონის“ სახელითაა ცნობილი, მართლაც ნ. კონდაკოვის წყაფში არ არის მითითებული გეოგრაფიკული ხელნაწერის ნომერი. მაგრამ მისი აღწერილობა და შედგენილობა, რომელთაც იმ.

¹ Древности Восточные, т. I, кн. II, М., 1891, стр. 272-275.
² თ. ეორდანიია, ქრონიკები, I, 1892, გვ. 310-311.
³ А. Натроев, Иверский монастырь на Афоне, 1909, с. 249.

ღვიან დ. ბაქრაძე და გ. წერეთელი, უდავოდ ადისტორებს, რომ იგი არის პერგამონის ხელნაწერა „ბმლ. 23“ (ამჟამად დაცული ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში), რომელიც შეიკავს იმავე „დოღმატიკონს“. მასაც მოეპოვება ის თარღი და თხზულებანი, რომლებიც ცნობილია თბილისური № 1468 ნუსხით.

როგორც ვაკვეულოა, „დოღმატიკონი“ არ გუთვნის არსენ ნინოწმიდელს (X-XI სს.), დავით პეტრიწონელსა (XI-XII სს.) თუ არსენ II ქართლას კათალიკოსს (X ს.), არამედ მიხი შთარგმნელ-შემდგენელა არსენ ვარეს ძე ავალოელი, დავით აღმაშენებლის ეპოქის ქართველი ფილოსოფოსი, რომელიც XI საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში მოღვაწეობდა შვეთაზე (ანტიოქიის მახლობლად) და მანგანის აკადემიაში (კონსტანტინოპოლში), XII საუკუნის დასაწყისიდან კი შიომღვიმის მონასტრისა და ავალოს აკადემიაში. „დოღმატიკონის“ თარგმნა დაიწყო მან მანგანის აკადემიაში, როგორც ეს ცნობილია ამასტასი სინელის „წინამძღვრის“ ქართული თარგმანის ანდერძიდან, და დამთავრა XII საუკუნის 20-იან წლებში შიომღვიმის მონასტრში.⁴

მაშ, საიდან ვარნდა არსენ ავალოელის „დოღმატიკონში“ თარღი 934 (თუ 1040) წელი? ეს კითხვა გაარკვია კ. კეკელიძემ⁵ ნიკიტა სტიოტის (X-XI სს.) თხზულებათა ბოლოს, არსენის შრომის ხელნაწერებში მოთავსებული ანდერძი:

„აღიწერა წიგნი ესე სულთ-სარგებელი და უფროსად ღმრთის-მოყვარე ხელთა სიტყუთა ამათ მამისა, კაცისა მდებალისა და არარანსა ღირსებისა შქონებულასამთა თთუება იან. ვარსა, ანდრეიტონსა სამსა, დასამთოფან წელთა ხმლმ [938]...“⁶

ამის განწკარვე ხელნაწერის არსიაზე იკითხება: „თუთ ამის ღირსისა მამისა საკუთხვთა ამათ გამომეტყულებისად არს ანდერძი ესე“. ეს ნიშნავს, რომ დამოწმებული ანდერძი გუთვნის იმ ბერძენ შერატლს, რომელსაც მიუწერება მის ზემოთ მოთავსებული საკუთხვები. ცხა.

4 S ფონდის „ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა“, II, 1961, გვ. 213-222; ქუთაისის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის „ხელნაწერთა აღწერილობა“, I, 1953, გვ. 104-108; კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 273-283; ი. ლოლაშვილი, არსენ ავალოელი, 1978, გვ. 104-156 სქვე დასახელებული სამეცნიერო ლიტერატურის.

5 კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1960, გვ. 279-280.

6 S ფონდის „ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა“, II, 1961, გვ. 219.

და, ეს ავტორია ნიკიტა სტიოტი, რომელსაც თავისი თხზულებები („სიტყუა სულთსთვის“, „სამოთხისათვის“, პოლემიკური სტატია და ეპისტოლენი) ერთ წაგნად შეუერთდას და მათთვის დაურთავს ანდერძი, არსენ ავალოელს ეს წიგნი უთარგმნია ქართულად ავტორის ანდერძითურთ, რომელიც ფრთად მწაშენელოვანია ნიკიტა სტიოტის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის დროის განსასაზღვრავად.

6388 წელი ბერძნული წელთაღრიცხვით უდრის 1030-ს (6388—5088). ამას შეესატყვისება მეორე თარღიც — „ინდიკტიონსა სამსა“, რაც ნიშნავს 1031 წელს. მაშინადაც, ნიკიტა სტიოტიმა ბუნებურა წიგნი ბერძნულად დაწერა 1030-1031 წლებში, ანუ ბიზანტიის იმპერატორ რომან III აგრირის (1028-1034 წწ.) კეისრობის მესამე წელს. ცხადია, გ. წერეთელისა და თ. უროდანიას გამოთვლა 6388 — 5604 = 984 შეცდომაა, რადგანაც იქ არ ივარაუდება ქართული წელთაღრიცხვა.

როგორც აღვნიშნეთ, თ. უროდანი ადავით პეტრიწონელს აიგავებს „ნეტარ დავითთან“, რომელიც იხსენიება „ბიძის ძედა“ ეფთვიმე გრძელისა და სოსთენის „სიტყვის-გებაში“,⁷ მაგრამ ეს იდენტიფიკაცია შეცდომაა. დავით პეტრიწონელი XI-XII საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე საეკლესიო პირია, ზოლო ეფთვიმე გრძელისა და სოსთენის პაეტრობა, რომელსედაც ეწერებოდა „ნეტარი დავითი“, მოეწყო ღრტელაში ამა ბავტატ III-ის მეფობის 975-1014 წწ.) დროს, როგორც ამას ფიქრობს თ. უროდანი, არამედ — ბავტატ IV-ის მეფობისას, 1040 წელს, როგორც ეს გაარკვია კ. კეკელიძემ ამასთან, არავითარი საბუთი არ არსებობს იმისა, რომ ეს „ნეტარი დავითი“ პეტრიწონის მოღვაწედ შვიჩნაოთ. ეფთვიმე გრძელის „სიტყვის-გების“ მიხედვით, იგი ბავტატ IV-სთან ძლიერ დაახლოებული პირია, იმყოფება სამხრეთ საქართველოში და ახლო ურთიერთობა აქვს ტაო-კლარჯეთში მყოფ ქართველ ბერებთან. გამოცემულ ტექსტსა და მის ზოგადელ ხელნაწერში ეს დავითი იწოდება „ბიძის ძედა“, ერთ ხელნაწერში (S 8727) კი — ძიბის ძედა“, რაც, რასაკუთრებლია, მიჯანინებს, რომ ამ შემთხვევაში დამახინჯებულია გვარი „ქიბისძე“. მაშინადაც, „ნეტარი დავით ბიძის (ძიბის) ძე“ არის ცნობილი საეკლესიო მოღვაწე დავით ქიბისძე, რომელსაც „ქირონიკონსა სნეთ“, ე. ი. 1035 წელს შატბერდში თავისი ხელქვეითების მეშვეობით გადაუწერია ბასილი დღვის „ფსალმუნთა თარგმანება“ (A 135). ანდერძში იგი წერს: „მე. დავით“.

7 მ. საბინინი, საქართველოს სამოთხე, 1882, გვ. 615.

8 კ. კეკელიძე, ვტიუდები, IV, 95-96.

ვით ქაზახებთან, ტვირთშიმეზან ცო-
და... და უდებთან სინანულითა, დავწერე ეს
წიგნი ბრძანებითა უხრა მამადმოყვანა, შემო-
ქმედისა და მწყალობელისა ჩემისათა... დავწე-
რე ხელითა სულიერთა ძმათა ჩემთათა სახა,
სითა, მიყვარებულთა და ვაბრძოლებითა და ვა-
ვასრულე ხელითა შეულისა ჩემისა იონანითა
და შევმოსე უღირსითა ზღლითა ჩემითა და
დავდევი შემდგომად სიკუდილასა ჩემისა შატ-
ბერად ს. ი. ჩანს, დავით ქაზახზე 1048 წლას
შემდეგ გაშვებულთა შავ. შოაზე და სამოდ-
გაწერად იქარა ქართულ ბერებთან დაჰკადრე-
ბულა.¹⁰

ასტენს ნიკიტა სტიოატის თხზულებები უთა-
რგმნა XII საუკუნის დასაწყისში; ამათ შო-
რის „სატურანი განსაქებელნი შგომბისა მის
წყალებისა სომეხთათა“, რომელიც შეაკაცს
ხუთ პოლემიკურ თავს, მას გადმოუთარგმნა ქა-
რთულად დავით პეტრიწონელის იძულებით.
ამის შესახებ ზელნაწერებში დაცულია ისტორი-
ულ-ბიბლიოგრაფიული შენაჩარის მინაწერა:

„ლოცვა უკეთ, მამანი და ძმანი, არხენისათვის
თარგმანისა და დავითისათვის პეტრიწონელისა,
მონაწონ-ხუცისა, რომლისა იძულებითა ბერა-
ძულასაგან გადმოუქართულებანი მ [5] ესე თავ-
ნი სომეხთა განსაქებულნი, საუკუნოჲცა არს
ხსენებაჲ არხენისა, ამინ.“¹¹

ვიც არის დავით პეტრიწონელი, არ ვცაოთ,
მაგრამ ის რომ პეტრიწონის მონასტრის ზუციბ-
მონახონია, ეს ზედწოდებულად ირკვევა. ისაც
ცხადია, რომ ამ დავითს უცხოვრია არსენ იუა-
ლოელიის დროს. რასაკვირველია, მას ვერა
ეცნობთ მთარგმნელად ან არხენის თანამოღვა-
წედ (თუ ზელმძღვანელად). რომელსაც თითქოს
ეთარგმნოს „დოღმატიკონში“ შესული თხზულე-
ბები, ფაქტობრივი შეცდომაა ასეთი მოხაზუ-
ბანი:

9 A ფონდის „ქართულ ზელნაწერთა აღწერი-
ლობა“, 12, 1976, გვ. 157.

10 ვ. პეტრიწონელი, შეგი-მთის მწიგნობ-
რული კერის ისტორიისათვის XI საუკუნეში,
სსშ, XX - B, 1959, გვ. 85-104.

11 ქეთათის ისტორიულ-ბიბლიოგრაფიული
მუზეუმის „ზელნაწერთა აღწერილობა“, 1,
1953, გვ. 108, შლო: S 1463, ფ. 264. ზოგიერთი
მკვლევარი ამ ციტატას ამოწმებს შეცდომით:
„მ [5] ესე თავნი“- მაგერა ვ. წიერეთლისა
(Izvestnosti Vostочные, 1891, გვ. 272) და
მ. შენგელიას (ძიებანი ქართული მედიცინის
ისტორიიდან, 1981, გვ. 206) შრომებში ასო-
ბება „ესე თავნი“ (გამოტოვებულა ეკო ე-
რატა აქ ნიშნავს ხუცის), და იქმნება შთაბეჭდი-
ლები, თითქოს არსენს დავით პეტრიწონელის
„ძულებით ხუთი თავი კი არ ეთარგმნია, არა-
მედ — მთელი კრებულა.“

„ეს კრებულა, მისი მინაწერისა...
თარგმნა ზელნაწერიდან ქართულად არსე-
ნისა და დავით პეტრიწონელის მიერ“ (დ. ზაქ-
რადე, ან: „იქიდანვეა, პეტრიწონიდან, აღმათ,
ქართული ბერა დავით პეტრიწონელი, რომელ-
მაც 1030 წელს გადმოთარგმნა ეკლესიის მამა-
თა თხზულებები არსენ ბერის თანამშრომლო-
ბით“ [5. მარა]).

ანდა: არსენ და დავით პეტრიწონელებმა თა-
რგმნეს ი. დამასკინი, ნიკიტა სტოდიერა და
ა. შ. (მ. ჯანაშვილი). მინაწერში გარკვევითაა
ნათქვამი, რომ დავით პეტრიწონელის იძულებ-
ებით არსენს უთარგმნია ნიკიტა სტიოატის მხო-
ლოდ სომეხთა განსაქებულთა თხზულება, რო-
მელიც შედგება ხუთი თავისაგან. ცხადია, ამ
შემთხვევაში „იძულება“ დავითად შეიძლება
გავიგოთ და არა სამთარგმნელო საქმიანობაში
თანამშრომლობად.

ამრიგად, ირკვევა, რომ პეტრიწონის ლიტე-
რატურული საოლის შესწავლას ისტორია დაი-
წყო თავიდანვე ფაქტების აღრევითა და მათა
არასწორი კომენტარებით: 1890 წელს ნიკიტა
სტიოატის ანდერძი შეცდომით მინუნული იქნა
„დოღმატიკონში“ მთარგმნელ-შემდგენელს ან-
დერძად, 1824 თუ 1030 (1010) წლები გამოც-
ხადდა „ველითური კრებულის“ შედგენის შა-
ზღოებით თარიღად, ზოლო მას მთარგმნელ-
შემდგენელად ნაუარადდვი იქნა სამი სხვადას-
ხვა პირი: არსენ ნანონშიდელი, ათონელი, არ-
ხენ II ქართლის კათალიკოსა და დავით პეტ-
რიწონელი, ეს აღრევა გაასწორა 1828 წელს
კ. კეკელიძემ, როდესაც ვაარკეთა რომ ზმლს-
თარიღიანი ანდერძი ნიკიტა სტიოატს ეკუთვ-
ნას, ზოლო „დოღმატიკონი“ თარგმნილია არსენ
ივალთოელის მიერ,¹² დღეს ეს მოხაზრება აღ-
არებულა ფაქტია,¹³ მაგრამ ზოგიერთი მცენაე-
რა, რომელმაც არ იცის შემთავანხილული ის-
ტორია, კვლავ იმეორებს ძველ შეცდომებს.
მაგ. მ. შენგელია წერს:

„გელათის მონასტრის ზელნაწერთა კრებულ-
ში (იგულისხმება 30 წლ. 28, რომელიც შეაკაცს
„დოღმატიკონს“, ი. ლ.), სადაც მოცემულია
უძველეს საყვლესიო მოღვაწეთა: იონან დამას-
კელის, ფილოსოფოს სხელოსის, ანასტასი სი-
ნელის, ნიკიტა სტოდიერის, თომა იერუსალიმე-
ლის, ეესათა ნიკიელის ტრაქტატებო და თარ-
გმანები, ნაჩვენებია, რომ ბერძნუ-
ლიდან ამ ტრაქტატების თარგმანები შე-

12. კ. კეკელიძე, ქართული ლიტერატუ-
რის ისტორია, 1, 1923, გვ. 295-296; 1960, გვ.
279-280.

13. ი. ლოლაშვილი, არსენ ივალთოელი,
1978, გვ. 104-156.

ანსრულეს არსენმა და დავით პეტრიწონელმა.

შკელევაი იქვე ამოწმებს შეცდომით „დოღმატიკონის“ მინაწერს არსენისა და დავით პეტრიწონელის შესახებ და განაგრძობს: „ცნო. შაშა მოხსენებული არსენისა და ამ ურაცემენ. ცუბის დათარგმნების შესახებ სხვადასხვა მოსაზრებება არსებობს. არაა გარკვეული არსენ იუალიოელია: ის, არსენ I საფარელი (880, 887) თუ არსენ II ქართლის კათალიკოსი (955, 958).“¹⁴

იგი ამავე შრომაში და სხვაგანაც დაბეჭდვით აღნიშნავს, რომ „გეოლოგიური კრებულის“ „თარგმნა პეტრიწონშია დაწვებული და, ვით პეტრიწონელის დავალებითა და შანაშვი. რაოლოზით“. ამიტომაც „არსენ იუალიოელის პეტრიწონში მოღვაწეობის სასარგებლოდ, ველიკობო. საქაოლ დაშფერებელი მოტივები არსებობს“; ან: მ. ჯანაშვილი რომ არსენს ახ. სენიებს პეტრიწონელად, „რატომ არის მკდარი?... ჩვენ მას ვეთანხმებით არსენ იუალიოელის პეტრიწონში მოღვაწეობის საქაოზში“¹⁵ და ა. შ.

ამგვარი მსჯელობა მოხატეებელი იყო 1928 წლამდე. სანამ გარკვეოდა „დოღმატიკონის“ ანტირე-მონაწერების შინაარსი. მაგრამ დღეს ის უოვლად შეუწუნარებელია და ფილოლოგიური შეცნიერების მიღწევათა უარყოფას ნიშნავს. 1909 წელს მ. ჯანაშვილმა არ იცოდა, რომ „დოღმატიკონი“ არსენ იუალიოელის შრომა იყო ამასთან, იგი არსად არ ამბობს, რომ არსენ იუალიოელი პეტრიწონში მოღვაწეობდა; არსენ პეტრიწონელი, რომელსაც ის „გეოლოგიური კრებულის“ მთარგმნელად ვარაუდობს დავით პეტრიწონელთან ერთად, მისი მოსაზრებით, ცხოვრობდა X-XI საუკუნეების მიჯნაზე. ზოლო არსენ იუალიოელი, მასივე მოსაზრებით. იყო დავით აღმაშენებლის (1089-1125) მოძღვარი, იუალიოს აკადემიის დამაარსებელი. რომელიც ცხოვრობდა XI-XII საუკუნეთა მიჯნაზე.¹⁶ ანუ რომ, მ. ჯანაშვილს არსენ პეტრიწონელი და არსენ იუალიოელი სხვადასხვა პირად და სხვადასხვა დროის მოღვაწეებად მიანდა. უფრო მეტიც: მან არ იცოდა, რომ არსენ იუალიოელი და დავით პეტრიწონელი თანამედროვენი იყვნენ. აი. ამიტომაც მ. ჯანაშვილის მოსაზრება მკდარი და მისი თანამოაზრე — ქვეშაირიტების გზიდან აყდენილი, თორემ განა შეიძლება დღეს ვინემ თქვას, რომ გაურ.

კვეთილია. „დოღმატიკონის“ მთარგმნელი ვინ იყო იუალიოელია, თუ სხვა არსენიო?

* * *

პეტრიწონის ლიტერატურული სკოლის რაინდისა და საქმიანობის შესწავლა ვაცხოველდა და ნამდვილ მიცნეარულ საუფრეველზე დაღა 1909 წლიდან, როდესაც რუსულად გამოქვეყნდა ნ. შარის წიგნი — „Иванни Петричский, грузинский неоплатоник XI-XII века“, რომელშიც მიმოხაღულია იოანე პეტრიწის სალიტერატურო მოღვაწეობა და მისი მთავარი შრომა — პრკულე დიადობისის „კავშირნი ღმრთასმეტველებითის“ ქართული თარგმანი და კომენტარები. მას მოჰყვა მ. ჯანაშვილის „ქართული მწერლობის“ მეორე წიგნი (1909 წ.), რომელშიც წარმოდგენილია ამავე ფილოსოფოსის ბიოგრაფია, ფილოსოფიურა მოღვაწეობა და „კავშირთა“ ქართული თარგმანის ანალიზი (გვ. V-XXXIV), ზოლო 1914 წელს გამოქვეყნდა ნემების ემესტლის „ბუნებისათჳს კაცისა“, ბერძნულიდან გადმოღებული იოანე პეტრიწის მიერ ნ. გორგაძის პუბლიკაციით. გამოკვლევითა და ლექსიკონ-საძიებლით. ამ შრომებში ზოგადად აღნიშნა, რომ იოანე პეტრიწმა საწმენლო-სამთარგმნელი მოღვაწეობა დაიწყო პეტრიწონის მონასტერში და საუფრეველი დაუდო პეტრიწონელ ლიტერატურულ სკოლას, რომელმაც დაა გაუღწია მასხადე ქართული მწერლობის შემდგომ განვითარებასა და ქართული ფილოსოფიურა აზრის ჩამოყალიბებაზე. 1920 წელს კ. კველიძემ განსაზღვრა ამ სკოლის რაობა და ხასიათი:

XI საუკუნის მეხამოცე წლებში. — აღნიშნა მან, — არსენ იუალიოელმა საუფრეველი დაუდო სალიტერატურო სკოლას, რომელიც „საბოლოოდ ჩამოყალიბდა და გარკვეული ფიზიკონიში მისცა ფილოსოფოსმა იოანე პეტრიწმა“.¹⁷ ზოლო 1928 წელს ეს დებულება უფრო დააზუსტა: „აქ (პეტრიწონში, ი. წ.) დაჰუშავდა განსაკუთრებული სალიტერატურო სკოლა, რომელსაც ჩვენ ვუწოდებთ პეტრიწონელ სკოლას და რომელმაც საბოლოოდ ჩამოყალიბა ჩვენს მწერლობაში უღტრატა-ბიზანტიურა მიმართულება. განსაკუთრებული ყურადღება ამ სკოლაში მიქცეული ჰქონდა განუენებულა დოგმატიკურა და ფილოსოფიურა ხასიათის თხზულებათა თარგმნას, რამაც ხელი შეუწყო ქართული ფილოსოფიურა ენასა და ტერმინოლოგიის შექმნას, ამ სკოლამ შექმნა მთელი ეპოქა ჩვენს

14 მ. შენგელია, ძიებანი ქართული მელოციონის ისტორიიდან, 1981, გვ. 205-206.
15 მ. შენგელია, მცირე განმარტება შენიშვნაზე წიგნის სამარო, 1979, № 20).
16 მ. ჯანაშვილი, ქართული მწერლობა, 1909, გვ. IX და XX-XXI.

17 თარგმანება გელსიასტისა ბიტროფანე ზეირნელ ბიტროპოლიტისა. 1920, გვ. LVI; კ. კველიძე, ბტოლები, XI, 1973, გვ. 217.

მწერლობაში, მეტად მნიშვნელოვანი და საუფრადღებო".¹⁸

ამავე საყიობს ე. კეკელიძე შეეხო სხვა შრომებშიც. ოღონდ ჩვენს მიზნობილასთან დაკავშირებით საუფრადღებოა ის მოსაზრება, რომელიც გამოთქვა მან 1938 წელს „შენიშვნებში ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“. აქ მკვლევარი წერს:

პეტრიწონელ „სკოლას საფუძველი ჩაეყარა დაახლოებით მეოთხედივე საუფუნის მეორე ნახევარში კონსტანტინოპოლში, იმ პირობა წრეში, რომელითაც სისტემატურა განათლება მიიღეს მანგანის აკადემიაში; მაგრამ ვინაიდან ეს სკოლა განვითარდა და საბოლოოდ ჩამოყალიბდა პეტრიწონის სალიტერატურო ცენტრში. უმთავრესად იოანე პეტრიწის ხელში, იმას პე პეტრიწონელ სკოლას ვუწოდებ. ეს სკოლა მიზნად ისახავს არა შარტო მატერიალურ სიხლავს ბერძნულ დედნებთან, არამედ ენობრივსაც; მას უნდა აზრის გადმოცემაშია ქართული ენა აიყვანოს ბერძნული ენის მოქნილობამდე და ამიტომ ამ სკოლას ფინეტყა, შორფლოვა, სინტაქსი და დიქსია ავებულა ბერძნულ ნორმებზე და ჩამოსხმულია ბერძნულ უადაზე. ენა ამ სკოლისა, დასაბუღებულია მიზეზის გამო, არის მძიმე, მწიგნობრულ-სკოლასტურა, ვასაგებად არა ადვილი იქამდე, რომ ზოგიერთ ადგილებს შეითხველი ბერძნულ დედანში უფრო ვაკვებს, ვადრე ქართულ თარგმანში".¹⁹

მართლაც, XI-XII საუფუნების ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური, დოგმატიკურ-პოლემიკური და აგოგრაფიული ძეგლებსა და ისტორიულ-ბიბლიოგრაფიული ცნობების შესწავლიდან არკვევა, რომ არსენ ავალითელმა და იოანე პეტრიწმა დაარსეს დიდი ლიტერატურული სკოლა, რომელიც ეფრემ მციარის ხაშიწერლო ტრადიციების ვაგრძელებად შეიძლება ვცნოთ. ისიც დასტურდება, რომ „ამ სკოლამ მთელი ეპოქა შექმნა ჩვენს მწერლობაში, მეტად მნიშვნელოვანი და საუფრადღებო“. რადგანაც მან ღრმა კვალი დაატოო ქართულ ორიენტილურ თუ ნათარგმნ თხზულებებში შინაისისა და ენობრივ-სტილისტურ მხარეს, მაგრამ არსაიდან არა ჩანს, რომ „ეს სკოლა განვითარდა და საბოლოოდ ჩამოყალიბდა პეტრიწონის სალიტერატურო ცენტრში“. როგორც ცნობილია, არსენ ავალითელისა და იოანე პეტრიწის ჩვენამდე მოღწეული ლიტერატურული მემკვიდრეობა, რომლის მახდეთიაც განსაზღვრავს ე. კეკელიძე პეტრიწონელი სკოლის რაობასა და ხასიათს, შეიქმნა შავ-მთაზე სვიმონ საყიორ-

ელმოქმედის მონასტერში ეფრემ მციარის ხელმძღვანელობით, მანგანის აკადემიაში, შიომღვიმის მონასტერსა და გელათის აკადემიაში. საუფრადღებოა ის ვარემობაც, რომ როდესაც შეცნიერები ენებთან ამ პეტრიწონელი სკოლის რაობას, ვანახლავენ იოანე პეტრიწის შრომებს, რომელნიც ძირითადად დაწერა გელათის აკადემიაში. ერთადერთი ვარემობი, რომელიც საფუძველად ერთვს ზემოთდამოწმებულ მონაზრებას, ისაა, რომ იოანე პეტრიწი ოცო წელი მოღვაწეობდა პეტრიწონის მონასტერში და, მშისადააზე, მისი სამწერლო მოღვაწეობის უმნიშვნელოვანესი და უყეთესი ხანა ამ მონასტერთანადა დაკავშირებულია. ამ შემთხვევაში დიდი უპირატეობაა აქვს მოცემული ვარემობს პეტრიწონში პეტრიწის მოღვაწეობის შესახებ და ჭეროვანად არ არის ვათვალისწინებული იოანეს საქმიანობა გელათში, რომელსაც დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსმა უწოდებს მეორე იოანეს.

უფიკრობ, ამ დიდი ფილოსოფოსის უყელაზე ნაყოფიერი და საქმიანი პერიოდი დაკავშირებულია გელათის აკადემიასთან, როდესაც აქ, ჩვენში, გააკრძელა და ვაიკოველა საზღვარგარეთ დაწებებული ლიტერატურული მოღვაწეობა „დავითის ვამკონეობისა და წუალბობათა და თანდაცობის მინდობილმან“. გელათში თარგმანს მან წემეხაოს ემესელის „ბუნებისათვის კაცობას“, პარკელ დიდიობისის „კვეშირია ღმრთის-მეტყველებითნი“, რომელსაც დავითო მხოფელიო მნიშვნელობის წინასიტყვა, კომენტარები და ბიბლიოტიკე: იოანე ხინდლის „კლეპაქია“; აქვე შეიმუშავა ბიბლიას ახალი რეცენზია (ე. წ. გელათური ბიბლია); დაწერა ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტრაქტატი—„სინთობაია კიბე“, ვალექსა „სენიანქსარის“ ხუთა თვის საკითხავები („ვალბობანი უკველთა წმიდათანი“), დაამთავრა მეტაფრაზული აგოგრაფიული საკითხავების თარგმანა, რომელიც დაიწყო შავ-მთაზე ეფრემ მციარის ხელმძღვანელობით და არსენ ავალითელის მონაწილეობით; აქვე დაწერა სახსობრიო თხზულება „შესხმა-მოიბრბობა“, რომელიც აღმოჩენს დავით აღმაშენებლის „დიდებითა, სიმზნითა და გუარითა ცხოვრებას“. და სხვა. ამიტომაც სწორი იქნება, თუ იმ მაღალ შეფასებას, რომელიც მიყუთვნებული აქვს პეტრიწონის ლიტერატურულ სკოლას, დამსაფრთხილებლობის მეთვარებით გელათის აკადემიის, სადაც იოანე პეტრიწის ხელში ჩამოყალიბდა და სრულყოფილი სახე მიეცა იმ დიდ ლიტერატურულ ტრადიციებს, რომელთაც საფუძველი დაედო შავ-მთაზე და მანგანის აკადემიაში. რაც შეეხება პეტრიწონის სალიტერატურო სკოლას, მისი სახე და ხასიათი როგორც აუო, ჭერ კიდევ ვარკვევით არ ვიყოთ, რადგანაც აქ შექმნილი ქართული ლიტერატურული მემკვიდრეობის დიდზე დიდზე

18 ე. კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, I, 1923, გვ. 113 (შეღია 1960, გვ. 107).
19 ე. კეკელიძე, ეტრუღებო, I, 1956, გვ. 252.

ნაწილ დაკარგულია და ჩვენამდე მოღწეულია მხოლოდ ორი ქართული ძეგლი — გრიგოლ ბაქურაიანისას „პეტრიწონის მონასტრის ტიპი. კონი“, დაწერილი 1085 წლის ახლო ხანაში,²⁰ და „საეპისკოპოსო დღესასწაულთანი“ (H 1780), გადაწერილი პეტრიწონის მონასტრში XV საუკუნეში „დაწერილია და წარსაგებელია მახარებლისა ოქროსუქანისძისათა“ და „ხელითა მღაბლისა გრიგოლისითა“.²¹ ისტორიულ-ბიბლიოგრაფიულ ცნობათა უქონლობის გამო არც ეს ვიცით, ქართველ მწიგნობართაგან აქ ვინ რო. დანს მოღვაწეობდა. უდავოა, ეს სამწერტი ცე-
 ბის იყო სარწმუნოებრივ-აღმსარებლობის თვალსაზრისით ქრისტიანულ-მართლმადიდებ-
 ლური, ერთნაირი ხასიათით ე — წმინდა ქა-
 რთული, როგორც ეს განსაზღვრა ტიპიკონით გრიგოლ ბაქურაიანსმე მონასტრის დაარსები-
 დანვე ზოგადი მკვლევარის ცდა, რომ და-
 დგინონ ნ. შაბის მოსაზრება, თათქოს პეტრი-
 წონში მოღვაწეობდნენ სომეხი-ქალკედონიტები (გალოფიზიტები სომეხები),²² მკვლევ-
 ლია ურველგვარ მეცნიერულ საფუძველს. ამის საწინააღმდეგოდ შეტყვევებენ თვით ტიპიკონ-
 ში დაყვანილი ცნობები პეტრიწონის სამონასტრო ძმთა კრებულის ერთნაირი კონტრავენტის შე-
 ხასხებ და ის მცარეოდენი ქართული მასალები, რომლებიც „ჟამთა სავსეს“ გადაურჩნენ შემო-
 ხვევით. ის ფაქტი, რომ დავით პეტრიწონელის იძულებით, ალბათ, მანგანის აკადემიაში (თუ შიო, მღვდელში) არსენ იუალითოვს ქართულად გამოუღია ნიკიტა სტოპატის „ხუთნი განსა-
 ქმებელი სატყუანი სომეხთა წვალებისანი“, არა-
 მელწივ დაგმობილია სომხური მონოფიზიტური სარწმუნოება და საეკლესიო რიტუალები, ცხა-
 დია, იმას მანვედებელია, რომ ფილიპოპოლსა და მის შემოგარენში მცხოვრებთა პავლიკანელთა სომეხები ცდილობდნენ პეტრიწონის მონასტრ-
 ში შექრას, ხოლო აქ მოხიანადრე ქართველები ადურ წინააღმდეგობას უწევდნენ და ეცნობო-
 დნენ მონოფიზიტური სარწმუნოების განსაკრე-
 ბელ თხზულებებს, მათ შორის — ნიკიტა სტო-
 პატის ხუთ სატყუანსაც, ასევე არ არის გამოი-
 ცხული, რომ ქართველ დიოფიზიტებსა და სო-
 მხ მონოფიზიტებს შორის გამართულიყო სა-
 ჭარო პაექრობაც, რომლის დროსაც პეტრიწო-
 ნელა ბერები უხვად ასარგებლებდნენ ქართუ-
 ლად არსებული ანტიმონოფიზიტური ძეგლ-
 ზით, რომელთა დიდი ნაწილი დაკარგულია „დო-
 მატკონში“. ისიც სავარაუდოა, რომ პეტრი-
 წონელ მართლმადიდებლებს უხვდებოდათ შეკა-
 ბება ბოგომილებთან, რომელთა წვალებამ

X-XIV საუკუნეებში მოიცვა არა მარტო ბულ-
 გარეთა, არამედ კონსტანტინოპოლიც კი, 23 მა-
 გრამ ლიტერატურული ძეგლების ჩვენამდე
 მოღწეულობის გამო ჭრ კიდევ გარკვევით არ
 ვიცით, თუ პეტრიწონელი ქართველები რა მას-
 შტაბის ბრძოლას აწარმოებდნენ სხვადასხვა
 მწვალებლური სექტების წინააღმდეგ.

ამ რამდენიმე ხნის წინ გამოქვეყნდა ნ. ლო-
 მოურის წიგნი „К истории грузинско-
 го Петричонского монастыря“ („მეცნი-
 ერება“, 1951), სადაც პეტრიწონის ლი-
 ტერატურული სკოლის შესახებ ნათქვამია, რომ
 „პეტრიწონის მონასტერი იყო სწორედ ქართუ-
 ლი „ეულიტურის ერთ-ერთი შესანიშნავი ცენტ-
 რი, სადაც მიმდინარეობდა ინტენსიურა სამ-
 თარგმნელო და მეცნიერულ-შეფოქმელებითი
 მოღვაწეობა. პეტრიწონის ფალოსოფიურ-ლი-
 ტერატურული სკოლის ერთ-ერთი გამოჩენილი
 წარმომადგენელი იყო ქართველი ფილოსოფო-
 სი იოანე პეტრიწი, რომელმაც აქ თარგმნა ქა-
 რთულ ენაზე პროკლეს „კავშირი ღმრთისმეტ-
 ყველებითი“ კომენტარებიოფრთ. აქ შესრულ-
 და ეფოვიმე ზღაპრის ტრაქტატის „ქანოპ-
 ლიას“ ქართული თარგმანი. პეტრიწონელი ბე-
 რი დავითან შეკვეთით ცნობილმა ქართველმა
 მეცნიერ-ღმრთამეტყველმა არსენ იუალითომ
 გადმოთარგმნა ნიკიტა მონაწონის „დოღმატი-
 კონი“; აქვე გადამოწედა და ვინახლდა დავით
 გარეკელის „ჟამნი (Святцы)“ (გვ. 66-67).

ამ მოსაზრებაში, რომელიც თათქოს შემავრ-
 ბულია ე. კეკელიძის, ა. შაბის, გ. ჩუბინაშვი-
 ლის, ნ. ურველშვილას და პ. შურადაიანს
 შრომებით, ერთმანეთში აერთო ცნობილი
 ლიტერატურული ფაქტები და მდებარეობა გა-
 შეუქმებულა პეტრიწონის ლიტერატურული სკო-
 ლის სამთარგმნელო-შეფოქმელებითი საქმიანო-
 ბა, ასე შეგ:

1. პროკლე დიადოხოსის „კავშირი ღმრთის-
 მეტყველებითი“ იოანე პეტრიწის თარგმნა არა
 პეტრიწონში, როგორც ნ. ლომოურისა მგონია,
 არამედ ველათის აკადემიაში ნემსიოს ემესე-
 ლის „ბუნებისათვის კაცისას“ გადმოქართულე-
 ბის შემდეგ. ამას თვით იოანე ამბობს „კავშირ-
 თა“ კომენტარების ბოლოსიტყვაში. თავისი მო-
 საზრების ცხადსაყოფად ნ. ლომოურია უთითებს
 იოანე პეტრიწის „შრომების“ მეორე ტომის
 (1937 წ.) 218-ე გვერდს, მაგრამ მითითებულ
 გვერდზე ამის შესახებ არაფერია არა სწერი-
 ბი, სამაგიეროდ, 222-223-ე გვერდებზე იოანე იფ-
 ყვება, რომ მე, „დავითის გამოკნეობისა და წყა-
 ლობათა და თანადგომისა მანდობილმან“, ეი-

²⁰ ა. შინდის, ქართველთა მონასტრო ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი, 1971.

²¹ H ფონდის „ქართულ ხელნაწერთა აღ-
 წერილობა“, IV, 1950, გვ. 189-195.

²² H. Марр, Аркаун. 1905, с. 17—26.

²³ В. Лівничий. Богомилство — бол-
 гарская ерес. X—XIV вв., Христианское чте-
 ние, 1870, № 1, с. 17—63; № 3, с. 368—
 431; № 4, с. 645—683.

ღონე და შეეხარებოდნენ ეს შრომა, ხოლო „ამათ-
სა წინათ ნებესიონს წაგნასა შეწყობასა შინა
შეხარება“-ო, ნებესიონის წიგნად, ცხადია, იგუ-
ლისხმება „ბუნებისათვის კაცისა“, რომელიც
მართლაც პატრულს აზრდებაზე ადრე „გარ-
დამოცა ქართულად... ეკლესიასა შინა ვადნა-
თ ხასასა“ (S 1858, ფ. 268 f).

2. ეფთვიმე ზილბენის „დოღმატიკური პანო-
პლია“ არ არის ტრაქტატი, არამედ დიდი დოგ-
მატიკურ-პოლემიკური თხზულებაა, რომელიც
უანხილელი და დარღვეულია უველი ქურის
მწვადებელი მოძღვრება (PG... ტ. 180), ხო-
ლო ტრაქტატი „ბოგომილითაჲს“ მისა 27-ე
თავა (გვ. 1288-1322).²⁴ რომლისაგანაც ვადმო-
კეთებულა ქართული რედაქცია „სულთა გან-
მარწველისათვის წაღების ბოღმალითაჲსა“,
მაგრამ არა XII საუკუნეში პეტრიწონის მო-
სახტერში, არამედ — XIII საუკუნეში ვინმე
გრიგოლ მონაზონის მიერ საქართველოში.²⁵

3. „დოღმატიკონი“ არ ეუთვნის ნიკიტა მო-
ნაზონის (სტიოატს), არამედ ის არის არსენ იუ-
ლითელის მიერ თარგმნილი თხზულებების
კრებულა, რომელშიც შეტანილია ნიკიტა მონა-
ზონის ხუთი „სიტყვა განმარტებელი მგობრი-
სა მისი წყაღებისა ხომთაჲსა“. თარგმნილი,
როგორც ზევით აღვნიშნე, არსენის მიერ და-
ვით პეტრიწონელის ანულებით.

4. დავით გარეჯელს არ დაუწერია „ცაში“-
ს ლომოურის მიერ დასაბელებელი ავტორების
ბ. კეკელიძე, გ. ჩუბინაშვილი) მასზე არავფრს
არ იფრებთან: ან არა წერს გ. ჩუბინაშვილი:
«Обновление ЖИТИЯ ДАВИДА ГАРЕД-
ДЖИНСКОГО произведено было не ранее
первой половины XII-го века в так называ-
ваемой Петриционской литературной шко-
ле?».

წერს და ეს მოსაზრება დედო საფუძვლად
ბ. ლომოურის ფრაზას: «Здесь были перера-
ботаны и обновлены «Святцы» Давида Гаред-
жинского». რა თქმა უნდა, მკვლევარს ერთ-
მანეთში ერევა „Святцы“ და — დავით გარე-
ჯელის ცხოვრების“ პეტაფრახული რედაქცია,²⁷
რომელიც, კ. კეკელიძის მოსაზრებით, შეიქმნა

ომოვრე გარეჯელის დავითი შეტანილი
როგე მწერალმა, „პეტრიწონის საღატორატო-
რო სალოლად“ გამოხულმა.²⁸ ი. კავახიშვილი
ფიქრობს, რომ ეს „ცხოვრება“ შეხადლებელია
განახლებული იქნა XVII საუკუნის მიწურულს
დავით-გარეჯაში ონოვრე მკუტუბას დავა-
თით. (იხ. I, გვ. 402-408).

ცხადია, ცნობილი ფაქტების ასეთი აღრევა
წან ვერ წასწევს პეტრიწონის ლიტერატურუ-
ლი საქმიანობის შესწავლას: პირაქით კი, შეი-
ძლება ამ საქმეს საგრძობლად შეუშალოს
ხელი.

დასასრულ, განვიხილოთ ერთი მიმოთხზვ-
ბი რომელიც ეხება სამედიცინო წიგნს „Practica
Petroncelli“.

დიდი ხანია, რაც მ. შენგელამ წამოაყენა
მოსაზრება, რომ ონოვრე პეტრიწონი პეტრიწონის
მოსახტერში დაწერა ბერძნულ ენაზე სამედი-
ცინო წიგნი, რომელიც მედიცინის ასტორიაში
ცნობილია „Practica Petroncelli“-ის სახელით.
1948 წელს ეს მოსაზრება უარყვავა აღვნიშნე,
რომ: გრატეობით არა გვაქვს საფუძველი,
ონოვრე პეტრიწონი უცნობი ხდებოდა სამედიცინო
წიგნის ავტორად, რადგანაც ამის სასარგებლოდ
წამოყენებული წანამდვარებადან ზოგი ზოგადი
ხასიათისაა, ზოგიც მოუღებელია-თქო.²⁹ მ. შენ-
გელამ ეს შენიშვნა არ მიიღო და მკაცრი პო-
ლემიკა გამომართა: ი. ლოლაშვილმა, — წერს
იგი, — „უარყო იანე პეტრიწონის ავტორობა
„პრაქტიკაზე“, როგორც იტყვიან, ერთი „ზე-
დლისმისით“. ურვედვარყო დასაბუთებისა და
უბრალო მსჯელობის გარეშეც კი. ი. პეტრიწონის
„პრაქტიკაზე“ ავტორობის დასადასტურებლად
ჩვენ 15-მდე სხვადასხვა მოტივი მოგვყავს ჩვენ
შრომში. ავტორს არ უცდია არც ერთი ამ მო-
ტივის „გამათაღება“. ან „ის არც ცდოლა
ჩვენ 15 მოტივიდან თუნდც ერთი განვიხილა
კრიტიკულად“ (გვ. 213). „მას არც ერთი ჩვენ
მიერ წამოყენებული მოტივები, არგუმენტები
არ განუზღავს და არ დაურღვევია“ (გვ. 214)
და ა. შ.

მართლაც, მ. შენგელის მიერ მომზადილი
მოტივიებიდან მხოლოდ ნაწილი განვიხილეთ და
მოკლედ აღვნიშნე, რომ ზოგი ზოგადი ხასია-
თისაა, ზოგიც მოუღებელი. თვითული მთავრის
დებატური განხილვა არ მოცდია და, სიმართლე
გითხრათ, არც საერთოდ ასეთი რამ მიფიქრია.

28 კ. კეკელიძე, ქართული ლიტ. ისტო-
რია, I, 1943, გვ. 493-494; 1960, 533-534.

29 მ. შენგელია, ეროვნული ქართული
მედიცინის ისტორიის, 1963, გვ. 41-62.

30 იოანე პეტრიწონის სახეობათა კო-
პე, 1968, გვ. 30-51.

31 მ. შენგელია, ბიბლიო-ქართული მე-
დიცინის ისტორიის, გვ. 210.

24 Православное обозрение, 1873, VII, с. 158-182; VIII, с. 297-312.

25 ი. ლოლაშვილი, ეფთვიმე ზილბენის
„დოღმევა“ ბოგომილთა წყაღებისა და
მისი ქართული რედაქცია (ლიტერატურის ის-
ტორიები XVI სსსის მოხსენებათა თეზისები,
გვ. 7-8).

26 Г. Чубинашвили, Пещерный мо-
настырь Давид-Гареджи, 1948, с. 24.

27 მ. საბინინი, საქართველოს სამთხვე,
1882, გვ. 265-286; ძველი ქართული აგიოგრა-
ფული ლიტერატურის ძეგლები, III, 1971,
გვ. 170-207.

რაკი ახლა ჩემი მომავლურ კატეგორიულად მოიხიბვებ, იყოს ნება მისი: ვახრულებ მის დაბეჭდვას თხოვნას.

მე არ ვარ „ურჩუნო თომა“, რომ რეალურ ფაქტს თვალს მოუხუტუკო და არ მივადო დებულება, რომელიც თითქოს დადასტურებულია 15-მდე მოტივით, მაგრამ ვეკითხები პატრიცელმულ მკვლევარს: ნუთუ მას სჭერა, რომ „პრაქტიკის“ ავტორის ვინაობა ამოცანა? მე ეს საკმაოდ მიმარწია და აა რატომ:

ქვეყნობის ცხადყოფად საკმარისია ერთი საბუთიც კი, თუ აგი მართლად და საბუთია, ხოლო პაპოფეხა, წამოყენებული ათასი ზოგადი წინაშეპლურითაც კი, რომლებიც შესაძლებლობის ფარგლებს არა სცილდებოდნენ, ვერ განქვემარადდება, თუ საბუთად მკვლევარმა ერთი მუარი საბუთი შეინიშნა არ მოაშეღლა. მ. შენგელია გვთავაზობს 15 მოტივს: 32 წერ — ცხრას (გვ. 53-54), შემდეგ — ექვს (გვ. 41-42), მაგრამ ამთჳგან არც ერთი მოტივი არ არის მუარი საბუთი, თორემ სიზარულთ გავიზარებდი მის მოსაზრებას, რომელიც გასირობებულია ეკონომი სურვილით — იოანე პეტრიწის ლიტერატურული შემკვადრებობა ვაშადაღროს და მისა რძალა მსოფლიო კულტურის ისტორიაში უფრო კარგად წარმოაჩინოს.

მ. შენგელია იშველიებს ასეთ მოტივებს — 1. მედიცინის ისტორიაში „პრაქტიკის“ ავტორი ამოსაცნობია, 2. გაურკვეველია მის ავტორად მიჩნეული „Petricelli, Petroncelli, Petroccl-“ის ნამდვილი ვერაი, 3. ეს საკითხი „დედა ინტერესს იწვევდა და მეტად მწვავედ იდგა მსოფლიო მეცნიერებას ისტორიაში“, 4. ამ მხრივ ჯ. ბლოდენერასა და 5. გარუფის ცდები უშედეგოდ დამთავრდა, 6. „პრაქტიკის“ ქართული ვარიანტი, ან იოანეს სახელთან დაკავშირებული საექიმო წიგნი არ ჩანს, 7. „პრაქტიკა“ ჯერ დაწერა ბერძნულ ენაზე, შემდეგ საღერძოულმა მოღვაწეებმა გადათარგმნეს ლათინურ ენაზე და ა. შ.

ეს შედეგად მოტივი, რომელიც ქვემარტივებაში მე ეტყვი არ მიმარებ, არ აძლავა უფლებას, რომ „პრაქტიკის“ ავტორად იოანე პეტრიწი ეცნოთ. ისინი მხოლოდ ვკვირდებდნენ, რათა მოვძებნოთ ნამდვილი ავტორი, თორემ მის ვინაობაზე არაფერს არ გვეუბნებოდნენ. მაშასადამე არც ერთი მოგანი არ არის საბუთი გარდაამწვევტი მნიშვნელობას.

ანდლოგურია დანარჩენი რვა მოტივიც, რომლებიც შემკულია „ალბათ“, „უნდა იფოს“, „უნდა დაეწეროს“, „უნდა მიენიჭოს“ და სხვა ამგვარა გამოთქმებით. მ. შენგელია ფიქრობს, რომ: 8. „იოანე პეტრიწონელი მედიცინაში განსწავლული პირივნება იყო უსაფუოდ“, 9. მას „პრაქტიკა“ „უნდა დაეწეროს ბერძნულ ენა-

ზე“, 10. „პეტრიწოლი, პეტრიწონელი, პეტრიწონელი ბერძნული ორიგინალიდან მოყოლილი ავტორის ვერაი (თუ უსდევდნინი)“, 11. ეს გვარდევდნინი „უნდა იფოს პეტრიწონელის, პეტრიწონის მედიცინა ტრანსკრიპცია ლათინურ ენაზე“, 12. „პრაქტიკის დაწერის თარიღი ზუსტად ემთხვევა იოანე პეტრიწონელის საბერძნულში მოღვაწეობას პერიოდს“, 13. „იოანე პეტრიწონელის მედიცინაში განსწავლულობა და მისა საექიმო-პრაქტიკული და სამედიცინო-ლატერატურული საქმიანობა დადასტურებულია მეჯვინია“, 14. ქართულ წყაროებში შენახულია ცნობა, რომ იოანე პეტრიწონელი სამეურნელო წიგნის ავტორია და 15. „პრაქტიკა“ და პარკულეს „კავშირთა“ კომენტარები სტილისტურად და კომპოზიციურად ეროგვაროვანიათ. ამთჳგან სამი (მე-8, მე-12 და მე-13) მოტივი მხოლოდ გვაუწყებინებს: შეიძლება იოანეს დაწეროს საექიმო წიგნი და არა უშეკველად „პრაქტიკა“. ასევე, ქართული წყაროებით არ არის დადასტურებული, რომ იოანე ეწეოდა „საექიმო-პრაქტიკულ და სამედიცინო-ლატერატურულ საქმიანობას“. წემსიოს ენესელის „მუნებებისათვის კაცისა“ უპირველესად ფილოსოფიურია ხასათის შრომა და მისი მოთარგმნელი შეიძლება მედიკი არა უფილიო.

ერთადერთი „ხელნასკილი“ ცნობა, რომელზედაც ავტორი ამედებს აყვარებს, ეკუთვნის ანტონ ბაგრატიონს (1720-1787), ეს მწერალი „სპეკალში“ წერს: „ამან საღმრთოებან იოანე გარდამოიღო ქართველთა ხმახა ზედა საღმრთო წერილი, და მრავალნი ღმრთისმეტყველებითნი და ფილოსოფოსებთანი წერილინი და ეჭგონებ, ვითარმედ სამკურნალონი ცა წერილინი.“³³ ამ ცნობაში ნახმარია სიტყვა „ეჭგონებ“, ცხადია, ანტონი არ არის დაწინაურებული, იოანემ მართლა გაღმერთარგმნა თუ არა ქართულად „სამედიცინოლონი წერილინი“. იგი ამგვარად მხეცლობს მკვირ, როდენი რაამე ლიტერატურული ცნობა არ აქვს და ვარაუდობს, რომ შეიძლება ეს ანე იფოს.³⁴ მ. შენგელია კი წერს: გამოთქმა „ეჭგონებ, ვითარმედ“ „შეკარად მიუთითებს ამაზე, რომ საქართველოში ანტონის დროს არსებობდა ან რამე წყარო ამ საკითხზე, რომელზედაც ანტონს ამ სიტყვების დაწერას დროს ზელი არ მიუწევდებოდა, ანდა გარკვეული მოსაზრება ამის შესახებ, რომ

33. იოანე პეტრიწი, სათნოებათა კიბე, 1966, გვ. 12.

34. შტრა: გარკვეულ მოწამეთათვის „მახლობელ მკლესიისა ქრისტეს აღდგომისა აღაშენა სამარტვილ... ეჭგონებ, ვითარმედ მეფემან კახთმან აღქსანდრე მესამემან“ (ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, VI, 1980, გვ. 206). ცხადია, ანტონმა არ იცის, რომ ეს სამარტვილ აღაშენა არილ მეფემ. ამიტომაც წერს „ეჭგონებ“-თ.

32. მისივე ეტიოდები ქართული მედიცინის ისტორიიდან, გვ. 45-62.

იონეს „სამკურნალო წერილი“, ე. ი. პაქ-
ტურული სატიშო წიგნი სქონდა დაწერილი“
(გვ. 34). თუ კი XVIII საუკუნეში „რაიმე წყა-
რი“ ან „გარკვეული მოსაზრება“ არსებობდა
და ეს ანტიონი იყო, „უგონებ“-ს კი არ ტ-
ვოდა, არამედ იმ ხელმოწვევდენელ წყაროს და
მოსაზრებას დასაბუთებდა, მაგრამ დაჯანბნოთ
ამის თაფა და ვარწმუნოთ მ. შენგელიას ვარა-
უდი. ამ შემთხვევაში ეს შანც არ გამოდგება
საბუთად, რომ პეტრაწს დაწეროს ბერძნულად
„სატიშო წიგნი“, ვინაიდან ანტონის ცნობა
ესემა არა ორიგინალურ, არამედ ბერძნულიდან
თარგმნილ შრომებს. მაგრამ მკვლევარს წინას.
წარ შემთხვევითი მოსაზრება, რომ პეტრაწი
არის „პრაქტიკული სატიშო წიგნის“ ავტორი,
მოსვენებას არ აძლევს და მისი დასაბუთების
სურვილი იმდენად ძლიერია, რომ იგი პარადო-
ქსულ დებულებასაც გვთავაზობს: თურმე პრო-
კლეს „კავშირთა“ პეტრაწული „თარგმანე-
ბა“ და „პრაქტიკა“ ერთმანეთს ემსგავსება
„კომპოზიციურად და ნაწილობრივ ლექსიუ-
რად“ (ან: მათ შორის შეიმჩნევა „სტილისტური
და კომპოზიციური ერთგვარობა“), რაც მათი
ავტორების იდენტურობას აღსატურებსო, აი,
რას წერს მკვლევარი: „პრაქტიკის“ არქიტექ-
ტონიკა პარადოქს ანეორებს „განმარტებას“
არქიტექტონიკას, წულობას. იონან პეტრაწონე-
ლი „განმარტების“ კომპოზიციკა შემდეგნაა.
რა: „წინასიტყვათ“, თვით ტექსტა და „ბიოლო-
სიტყვათ“, ტექსტი დეოლოგიკა თაფებად —
თანმშობლდერულად არახული ციფრებით აღნიშ-
ნული და შემდეგ ქვესათაური... შრომის ასეთი
წულობა არც ერთი ქართული ავტორისათვის
არაა დამახასიათებელი, იაკობ ცურტაველიდან
მოკლებული თითო XIX, XX საუკუნეშივე, გა-
რდა იონან პეტრაწონელია. „პრაქტიკაც“ ასე-
თივე წულობისა“ (გვ. 31).

ეს არქიტექტონიკა (წინასიტყვა. ტექსტი, ბო-
ლოსიტყვა) დამახასიათებელია საერთოდ ფი-
ლოსოფიურ თხზულებათა კომენტარების, მიხ-
ედლორ წიგნთა ეგზეგეტიკისთვის და დოგმატი-
კოს. პოლემიკოსთა შრომებისათვის. ძველად ამ-
გვარადვე იწერებოდა მკვნიერულა ტრაქტატე-
ბა და რა ვასკვირია, რომ პეტრაწის „თარგმა-
ნებასა“ და „პრაქტიკას“ ერთნაირი არქიტექტო-
ნიკა აქვთ? ან განა „ვეფხისტყაოსანი“ ასევე
საბიოლინგვის (პროლოგის, თხრობისა და
ეპილოგისაგან) არ შედგება? ასე რომ, შენაშნუ-
ლი „კომპოზიციური ერთგვარობა“ არ გამოდ-
გება ხსენებული თხზულებების ავტორთა იგი-
ვეობის დასაბუთებად. რაც შეეხება მათ შორის
„შენიშნულ“ „სტილისტურ ერთგვარობას“, ეს
უკვე დიდ გაუგებრობად მიეჩნეება. თუ „პრაქ-
ტიკა“ დაწერა ბერძნულ ენაზე და მერმე ითარ-
გმნა ლათინურად, როგორც მ. შენგელია ფი-
ქრობს, როგორ შეიძლება ლათინურა თარგმა-
ნისა და ძველქართული ტექსტის სტილისტურ

მსგავსებაზე ლაპარაკო? ეს ხომ ანტირელიგი-
ური მტაკი: მ. შენგელია ფიქრობს, რომ იონან
პეტრაწმა „პრაქტიკა“ დაწერა ბერძნულ ენაზე
პეტრაწონში ყოფნის დროს და შემდეგ ითარგ-
მნა სალერნოელების მიერ ლათინურადო (გვ.
48). საამისოდ რა საფუძველი აქვს პატივიმულ
მკვლევარს? — მხოლოდ „შეიძლება ვთქვი-
როთ“, „აღბათ“ და „უნდა აუოს“, საბოლოოდ
მას რჩება ერთი მოტივი: „პეტრაწელი, პეტრო-
ნიელი, პეტროკელი, პეტრონი“, რომელსაც
ტრადიციულად მიეწერება „პრაქტიკა“. რაც
ამოუცნობელია, „უნდა აუოს პეტრაწონე-
ლი, პეტრაწონისა და პეტრაწონის შედგომითი
ლათინური ტრანსკრიპციის“ (გვ. 49) მაგრამ
ვიწ დაამტკიცა რომ ეს ასეა? „პეტრა“ ბერძნუ-
ლი სიტყვაა და ნიშნავს კლდეს. აქედან ნაწარ-
მოებია ყველა დამოწმებული სახელი. იონან
ფილოსოფოსი ძველ ქართულ წყაროებში „პეტ-
რაწონელია“ და „პეტრაწელია“ არსად არ ახ.
სენიება. მას იცნობენ როგორც „იონან ფილო-
სოფის პეტრაწის“ ან „იონან ფილოსოფოს ჰიმი-
კიმელს“ ანდა „იონან პეტრაწის“. პეტრაწონე-
ლი უწოდეს მას 1894 წლის შემდეგ ა. ცაგარე-
ლია და ნ. შარვა. განა ეს ვიანდელი შერქმეულ
ზედწოდება გამოდგება იმის დასაბუთებად,
რომ ლათინურ წყაროში იონან პეტრაწის პეტ-
რონიელი თუ პეტრონი ეწოდებოდა? ან იმ წყა-
რომ რატომ სახელი იონან არ ახსენა? მარტო
სახელთა ფონეტიკური თანხვედრა არ კმარა
იმის გადამსწვევებად, რომ პეტრაწი სატიშო
წიგნის ავტორად გამოცანხდოთ. ამას კვლევა
სჭირდება და შუაბი საბუთის წარმოება.

ჩემი მოპაქტურ თვითდაქვრებულად მიმართავს
მკვნიველებს: „ქვრეკრობით ყველამ, ვინც კი
შეიგო ჩვენს შრომას — „იონან პეტრაწონელი
და „პრაქტიკის“ ავტორობის პრობლემა“, აღი-
არა ჩვენი მტკიცების დამკვრებლობა (ავად.
კ. კემელიძე, ავად. გ. ჩიბია, ვ. ჩაკვატაძე,
მ. ნოდია, ლიპკიტის ზუდმოფის სახ. მედეცი-
ნის ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორი პროფ.
მ. შარვა და სხვა), ივ. ლოლაშვილი კი უკვე-
ლივე ამას ერთი ხელისმომხიო უარყოფს“ (გვ.
211). ეს კი მტკისმტკია! როდესაც მკვლევარს
რამე დებულების გიტანა ვაუკირდება, მაშინვე
ავტორიტეტებს მოიშველიებს და მათს ფრთებს
ქვეშ ამოფარება. მაგრამ ამა თუ იმ მოსაზრე-
ბის დეკლარაციული აღიარება, რომელიც არ
ეწარება მცნიერულ მტკიცებას, საქმეს არა
შეუღის. დასაბუთებულ პარათაგან ჩემს მიერ
საქამათოდ ქცეული პრობლემა არც ერთს არ
შეუწწაველია მცნიერულად. მ. შენგელია მკით-
ხველს თვალში წაცარს აყრის, როდესაც კ. კე-
კელიძის მამართ ამბობს: მან „აღიარა ჩვენი
მტკიცების დამკვრებლობა“-ო, მაგრამ, ამა
მოუფხმითო კ. კემელიძის: „მე. მიხედ შენ.
გულიას მოპყავს მედეციანს ისტორიიდან შემ-
დგი ფაქტა: მე. 11 საუკუნეში სალერნოს სა-

მედიცინო სკოლაში ცნობილი იყო შრომა Practica Petricelle ან Petroncelli. ის სვამს კითხვას: ზომ არ გვაქვს აქ საქმე იოანე პეტრიწთან ან პეტრიწონელთან? („ლიტერატურა და ზელოვნება“, 1951 წ. № 29; „მნათობი“, 1959, №, გვ. 139-141). საქართველო სათანადო კვლევებშია, რომელშიაც პირველ რიგში მედიცინის წარმომადგენლებმა

უნდა მიიღონ მონაწილეობა. კ. კეკელიძემ კა არ გაიზარა მ. შენგელიას შო. საზრება, არამედ მის მიერ მოწვევილებული მოტივები არასაკმარისად სცნო, რის გამოც მედიცინის მუშაეებს მოუწოდა: „საჭიროა სათანადო კვლევა.ძიება“.

საერთოდ, მ. შენგელია ძველი ქართული მწერლობის საკითხების კვლევისას ზოგჯერ აშველიებს გვიანდელ ცნობებს და წერს, რომ მელთაყ მეცნიერული კვლევისათვის ფასი არა აქვთ. საამისოდ დავასახელებ მხოლოდ ორ ფაქტს.

1. მ. შენგელია წერს: „როგორც ირკვევა, მს (პეტრე იბერიელს, ი. ლ.) საავადმყოფო გაუხსნია და ავადმყოფებსაც ღებულადა პირადად. „წმიდაი დეობაო, განგვადე [ქარი] და განქურნე ურმა ესე, რამეთუ იგუშვების მტერი. საგან... პეტრე იბერიელის საეპიშო მოღვაწეობაზე „ქართლის ცხოვრებაც“ მოგვიტობს... პეტრე სახელგანთქმული ეპიში ყოფილა. „ქართლის ცხოვრებას“ ცნობითაც, ის „უშვილობა შვილიერ, სწულთა განუტრუნებდა, უნაყოფოთა ნაყოფიერ მყოფდა“ და სხვა“.

პეტრე იბერიელის ცხოვრებასა და მოღვაწეობის დახასიათებლად ქართული წყაროების მომარკება ასურულა „პეტრეს ცხოვრების“ გაუთვალისწინებლად ყოვლად დაუშვებელია, რადგანაც ქართული ტექსტი არის ასურულის თავისუფალი ვადამუშავებულა რედაქცია. ასურულ „პეტრეს ცხოვრებაში“, რომელიც 1895 წელს ლაიპციგში გამოსცა გერმანული თარგმანიტრთ რ. რაბენ, მ. შენგელია სრულადაც არ იხედება. იგი უმიხოდ ცდალობს V საუკუნის მოღვაწის საქმიანობა წარმოჩინოს ქართული „ცხოვრებია“ და XVIII საუკუნის მცირე საკითხავებო. „ქართლის ცხოვრებაში“ პეტრეს შესახებ არაფერია ნათქვამი. მ. შენგელია რომ ციტატას იმორჩებს, ის არის ამოღებული ვახტანგ VI-ის „სწავლულ კაცთა კობასის“ მიერ შემუშავებული მცირე საკითხავადან, რომელიც „ქართლის ცხოვრებაში“ შეტანილია XVIII საუკუნეში. ცხადია, მის მიხედვით პეტრე იბერიელის საქმიანობის განხილვა შეუძლებელია. მ. შენგელიას მგონია, რომ პეტრემ საავადმყოფო გახსნა და ავადმყოფებსაც იღებდა. საამისოდ იგი იმორჩებს ციტატასაც. რომლითაც თითქოს მისი მოსაზრება დასტურდება. აბა, ჩავახედოთ ასურულ ტექსტში: როდესაც პეტრე ალექსანდრიაში იშოფებოდა, დიოფიზიტების წინააღმდეგ ეწეოდა აქტურ პროპაგანდას, ამის გამო ალექსანდრიის პატრიარქმა პროტერიმ მას მკვლელება მიუტანა. პროტეი სულეტი ღამით მიადგნენ პეტრეს საცხოვრებელ სახლს, მიმარჯით „ფართულ კარს

ახსენ იუდაიტოლო. XVIII საუკუნის მინიატურა (S 3269, ფ. 303).

35. კ. კეკელიძემ, ქართული ლიტ. ისტორია, 1, გვ. 305.

36. მ. შენგელია, მედიცინის განვითარების ზოგიერთი ძირითადი საკითხი საქართველოში, 1961, გვ. 69-70.

მიუხალოდენენ და დაუკაუნენ. ისინი მართლმად, დადებულად (მონოტეოლოგებად, O. ლ.) და ნაცნობებად ასაღებდენ თავს და პეტრეს თხოვდნენ, რომ ზიფათა შეემთხვა უნაწილად, მოეხევაწით და გვიანდა სიკვდილის წინ მონათლო, თო". პეტრე მათ ვინაობას მიჰხვდა და კარბ არ გააღო. მისმა თანხლებლებმა უვარილა იტეხეს. შეზობლებმა გამოცვივდნენ და ზორბიტი სულეში გაურახს (გვ. 81.82). სად არას აქ საავადმუფოს ვახსნაზე და ავადმუფთა მიღებაზე ლამაზაკი?

არსენ ივალთოელი. ავტოელი მხატვრის მამა-ნიონვა (დაცულია თელავის ისტ. ეთნოგრაფიულ მუზეუმში).

2. შ. შენგელია წერს: „არსენ ივალთოელის პედაგოგიური მოღვაწეობის საქითბის გადაწვევაში, ვფაქრობთ. ისტორიული, დოკუმენტური წყაროს მინიშნელობა უნდა მიენიჭოს მის ფრესკულ პორტრეტს. რომელიც თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში ინახება. ფრესკული პორტრეტი აშკარად გამოხატავს არსენ ივალთოელს ლექციის კითხვის მომენტში: იგი წეს შემადლებულ ადგილას, მარცხენა ხელში უტოარეს გაშლილი ქაღალდი, მარჯვენა ხელის პოზა და სახის გამოხატუებება გამოხატავს შთაბრძნებელი მოსაუბრის რატორულ ენებს: გვერდითი წიგნებით დატვირთული კარადა, ერთი გაშლილი წიგნი, ზონრებით მინიშნული გვერდებით, და ისეთი შთაბეჭდილებათ, თითქმის ეს-ეს არას ლექტორმა უკვე ამოიკითხა.“

სა ამ უნდა ამოიკითხოს სათანადო მნიშვნელობის მქონე დანიშნული გვერდებდანო, კარადის ქვეშ ფეხებთან ძვეს ფერგალი, დია სარკმლიდან ცნობისმოყვარე „ერის ხალხი“ (და არა ბერები) ჩანს. სარკმლიდანვე მოჩანს გელათის თუ იუალითის ავადმუხის ფსადის კონტურები, რამაც შესაძლოა სხვა არქეოლოგიურა, ისტორიული და არქიტექტურულ წყაროებთან შეფარებით ძველი ქართული ავადმუხის სურათი წარმოგვიდგინოს. არსენ ივალთოელის ხსენებული ფრესკული პორტრეტი, ვფიქრობთ, ერთ-ერთი უტყუარი დოკუმენტია არსენის პედაგოგიური მოღვაწეობისა გელათისა და ივალთოს ავადმუხში.“³⁷

საქართველოში ფრესკული პორტრეტი არც ივალთოელისა არსად არ მოიპოვება. ტაშოტს გაბაშვილი აუწევდა, რომ იერუსალიმის ქერის მონასტერში „ეხატნეს შარავანდედთა და გვარგვინთა“ ქართული მოღვაწეები. მათ შორის — „წმიდა მამა არსენი იბადს ჰე, ქართველი (გვარად ვინაძე, თელავისოვის)“,³⁸ მაგრამ ეს ფრესკა ქართული საზოგადოებისათვის უცნობია. არსენის ფერადი მინიატურული სურათი, მოთავსებული ბესარიონ ორბელიანის აგოგრაფიულ კრებულში S 8200 (ფ. 808), დახატულია XVIII საუკუნეში, იგი 1978 წელს მეგობრულად გვიჩვენა.³⁹ ამ მინიატურას მიხედვით ზღნაწერადან არის ვადმოღებული ის კომპოზიციურა სურათი, რომელიც აღწერილი აქვს შ. შენგელიას. მისი დედანი აშკარად დაცულია თელავის ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში (ინფ. № 376, ზომა 48 X 88, აკვარელი, შექმნილია 1938 წელს თბილისში 450 მანეთად, მხატვარი რახმანისოვა).⁴⁰ 1948 წელს დაბეჭდა შ. მამულაშვილმა თავის წიგნში „ივალთოს ავადმუხი“ (გვ. 5). მხატვარმა ფრესკომემა არსენი ჩახვა თადს ქვეშ დადგმულ საეარბელში, მომხადა კუეული, მომხსნა ქვრები, კალთაზე დაუფინა გრავირი, საეარბლის მარცხენა მხარეს მიუხატა ძველებური კარდა წიგნებთა და საწერა ტაშოტი, მარჯვენა ფეხთან — დახვეული გრავირი, მარცხნივ კი — ფერგალი, ზოლო თადის უკან წარმოაჩინა შენობის კონტურები და საერო ტანისამოსში ჩაცმული კაცები და ქალები, რომლებიც თითქმის არსენ ივალთოელის საქა, რი ლექციას ისმენენ.

ეს მოდერნიზებული სურათი, დახატული ჩვენი დროის მხატვრის მიერ დამკვეთის (თუ საკუთარი) ფანტაზიით, შ. შენგელიამ გამოაცხადა „ისტორიულ წყაროდ“, „ფრესკულ პორტრეტ-“

37. იქვე, გვ. 121.
38. ტაშოტე გაბაშვილი, მომოსლე, ვლ. მეტრეველის რედა, 1956, გვ. 85.
39. ი. ლილაშვილი, არსენ ივალთოელი: მისი კუე, ქართული წიგნისა და მწერლობის საწესებთან, 1978, გვ. 97.
40. ცნობა მომწერდა თ. აღდამიძე.

ტად" და „უტყუარ დოკუმენტად“, რომლითაც განსაზღვრა არსენ ჟაღოთიელის პედაგოგიურა მოღვაწეობის მასშტაბები და ძველი ქართული აკადემიის შენობის ზედიც კი.

აი, ასეთ არასანდო ცნობებზეა მოტყუებზედა დაფუძნებული იოანე პეტრიწის მიერ თითქოსდა ბერძნულ ენაზე დაწერილი „საექიმო წიგნის“ („პრაქტიკას“) ავტორობის თეორია. ამიტომაც უარყვავ იგი „ერთი ხელის მოსმით“ და არ მოვიწოდოთ უოცელავე ამის აღნიშვნა, რაც მ. შენგელიამ მოიძულა თავისი დაბეჭდილებითი მოთხოვნით.

* * *

დასკვნასათვის უნდა აღნიშნოთ შემდეგი: ამ ნარკვევით სრულიადკ არ ვფიქრობ უარყო „პეტრიწონის მონასტრის, როგორც მნიშვნელოვანი სამონასტრო-კულტურული ცენტრის, არსებობა“ (მ. შენგელია), ან დაეჩრდილო „პეტრიწონის ქართული კულტურის კერის როლი ჩვენი საზოგადოებრივა ცხოვრების ისტორიაში“ (ლ. მენაბდე) და დავაყენო მისი მნიშვნე-

ლობა. ეს მხოლოდ იაფფასადი მნიშვნელობაა ფრაზებია, რომელიც მეცნიერულ შრომებში საერთოდ არ უნდა იწერებოდეს. ბრმა უნდა იყოს კაცი, რომ არ სან ვერ! მხედველეს იმ კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობასა და მნიშვნელობას, რომლითაც ცნობალია პეტრიწონის ქართულია მონასტერი. ფსიდაუდებელია ამ მონასტრის ტიპიკონი და კრებული „საკითხავნი დღესასწაულთანი“ — ორი ვადარჩენილა ლიტერატურული ძეგლი, რომლებიც ნათელ წარმოადგენას გვაძლევენ, თუ პეტრიწონელი ქართველი მოღვაწენა რათ ივენენ დანტერესებულენ, ან მათ რა აღელებდათ და აწუებდათ. მაგრამ კეშმარტებას საჩიებლად პეტრიწონის მონასტრის საწერლო საქმიანობის შესწავლა მანც არა დგას ზოგიერთ შრომაში მეცნიერულ სიმადლეზე. ამიტომაც ჩვენ, ძველი ქართული მეწერლობის მკვლევარნი, მოვალენი ვართ ამაზე ხმა ამოვიდოთ დროულად. თორემ იმას, რაც ზევით ითქვა, მომავალი თაობა იტყვის, ჩვენ კი მისა უტყმელობა ბრალად დაგვიდებდა.

ქვეყნის დაუფრალი ისტორია

ქართულ ხალხურ საისტორიო ლექსების დიდ ციკლს თამამად შეადგება ვერწოდოთ ქვეყნის ზეპირი, დაუწერელი ისტორია.

ქართული ხალხური ლექსი თავის უშუალოებით, უბრალო, მაგრამ ბრძნული აზრით და შესანიშნავი ისტატიკით ყოველთვის იყო და აქნება მიზიდული და აღტაცების გამოწვევი — რა თქმასაც არ უნდა ეტებოდეს ის. მასში აღბეჭდილია ხალხის სულიერება, მისი ჩანაფიქრი და ნება-სურვილი. ყოველ საუფრეს და ცხოქის საყუთარი მაჯისცემა, საყუთარი სუნთქვა გააჩნია, მას თავისი გმირება ჰყავს. ერის ფიქრი ამ გმირებს დასტრიალებს თავს და ახინა მომავალი თაობის კვლევას და ინტერესის საგნად არიან ქვეყნის, ხალხს უყვარს თავისი გმირი, რა წრიდანაც არ უნდა იყოს ის წარმოშობილი, თუ ეს გმირი ხალხის ნებასა და სულსაყუთების გამოშატეულია. ქართულმა ხალხურმა შემოქმედებამ მრავალ გმირს უყვადებებს გვირგვინი დაადგა თავს, შარავანდედით შემოსა მისა სახელი.

ქართულმა პოეტური ზელოვნების დარგებს შორის ერთი წაშევანი ადგოლა ისტორიულ გმირებზე შექმნილ ლექსებს და თქმულებებს უჭირავს. ეს ლექსები საუფრეთა მანძილზე აქმნილობდნენ სხვადასხვა გარემოში და სხვადასხვა სოციალურ ფენაში. ამ ლექსების ძირითადი მოტივი პატრიოტიკაშია.

საგმირო სიმღერები სრულდებოდა ლაშქრობების დროს, სახალხო რატულებში. საგმირო ხასიათის ლექსები და მასზე შექმნილი მელოდიები ახლაც ამწვენებს საგუნდო თვათშოქმედი კოლექტივების რეპერტუარს: ეს სიმღერები იყო სალაშქრო ხასიათის, რომელსაც ბრძოლის წინ, ან რის გამოარჩევით დამთავრებისას ასრულებდნენ არა მხოლოდ მამაკაცები, არამედ ქალებიც. ვაჟ-ფშველი ხაზგასმით აღნიშნავდა ქალების როლს საგმირო პოეზიის შექმნაში. „თმის

არსებობა დაშოკიდებული იყო ვაჟაცობაზე, მამაკაცებზე. — წერდა პოეტი. — მათი გამაშხნელებელი ბრძოლაში დედაცავე იყო, დიაცის ქება მამაკაცისათვის დადი ფაქადუდებელი საჩუქარია. ვაჟაცა მუდამ ცდილობდა ქალების საქებაო ყოფილიყო, იმათი დათარაშების ღირსა. ქალები ხშირად ვაჟაცებს ვაჟაცობისათვის აღიქვებდნენ კიდევ“.

საგმირო-საგაყავო ლექსები და თქმულებები უმეტეს შემთხვევაში კონკრეტულ ისტორიულ ამბებს აღწერენ. მათში მოთხრობილია ამა თუ ამ სახალხო გმირის ცხოვრება. მისა თავადა-სავალი, რომელაც ერის მუხსიერებას, ან წერალობით წყაროებს მოუტანია ზენამდე.

ისტორიულ თქმებზე შექმნილი ნაწარმოები, რა გინდ ლეგენდარული არ უნდა იყოს იგი, მაინც ასახავს ამა თუ ამ კონკრეტულ-ისტორიულ მოვლენას.

ძველი წერალობითი ძეგლების გაყნობით ნათელი ხდება, რომ ჯერ კიდევ მე-14 საუფრეებში საქართველოში ძლიერი ეოფანა საისტორიო ზეპირსაიტყვარების ტრადიცია: უძველესი თქმულებებსა თუ გადმოცემებიდან ტრად საინტერესოა თქმულება ვახტანგ გორგასანლზე. ამ ციკლის ნაწარმოებთა შორის უფრადღებს იმერობს ლექსი „ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა“ და ლექსი ვახტანგის გარდაცვალებაზე. გორგასანლის სახელთან დაყავიშობული ლექსების ძირითადი თემაა გორგასანლის შიერ საქართველოში მოთარეშე ჩრდილო-კავკასიელი ტომების აღავაგა. ვახტანგის სახელს უყავიშობება უამრავი ლექსი და ლეგენდა თბილისის დაარსების შესახებ.

ქართულ ხალხურ საისტორიო სიტყვიერებაში დიდი ადგალი უჭირავს თამარ მეფის წარმოცვა სანეს, თამარ მეფეს, მისა თანამედროვე ისტორიკოსთა ცნობით, სიცოცხლეშოვე ზოტაბს ახსამდნენ და აღმერთებდნენ, მის შესახებ სვა-

ნეთში ბილი დრომდე შემოინახეს სადერბულდო სიმღერა „თამარ დედოფალი“. თამარის ცხოვრებასა და მას სამეფო საქმიანობასთან დაკავშირებულ ლეგენდებს ძველი ისტორიკოსებმა დახურად აღწერეს აქცენდენ. ეს პირველი რაგში ვახუშტი ბაგრატიონის შრომებზე იყენის.

როდესაც ვახუშტი ბატონიშვილი რაქსს აღწერს, იქვე გადმოგვცემს ლეგენდას თამარ მეფის ნაწინაზე. იმავე ლეგენდას, როგორც საისტორიო წყაროს, იმომშებს იოანე ბატონიშვილი: „ამ ეკლესიის კამარას შინა მკვიდრობის თმა ერთი ნაწინაო და იტყვიან თამარ მეფისასა“; მასვე მოუყვანილი აქვს ლეგენდა თამარ მეფის ვაჟის ლაშა გიორგის დაბადების შესახებ; ამ ლეგენდას ზოგიერთი ვარიანტი ერეკლე მეორის სახელსაც უკავშირდება. ამ ლეგენდით, თამარმა თითქოს გამდელს უბრძანა წაეყვანა ბავშვი და სადმე უხიერ მთაში მიეტოვებინა. ასე მოიცვა გამდელი. მაგრამ ტყეში მიტოვებულ ბავშვს გაშრდელად არემი მოეცლინა. რამდენიმე წლის შემდეგ თამარა თავისი აშლით სანადიროდ წაივია. მონადირეებმა შენაშენეს ირემი, ის იყო უნდა მოეცლიათ, რომ მასთან დაინახეს ირემს ამოკრული ბავშვი. ამ საყიროველი ამბის შესახებ თამარს მოახსენეს. თამარმა ბავშვი შინ წაიყვანა და გაზარდა. თქმულების ბოლოს ნათქვამია, რომ ამის შემდეგ ბაგრატიონები ირმის ხორცს არა სჭამენო. ეს თქმულება სხვადასხვა ვარიანტით გვხვდება (იხ. აღ. ხაზანაშვილი, ქართ. სიტყვიერება, ტ. 1, (რუს. ენაზე; აგრეთვე „ივერია“, 1888 წ., № 228).

ვახტანგ კოტეტიშვილის გამოკვლევით, ეს თქმულება თამარ მეფის ეპოქას არ უნდა ეხებოდეს. სქემა ამ თქმულების ძველის ძველია. მისი ვარიანტები მრავლად მოიპოვება როგორც ქართულ, ისე სხვა ხალხების ზღაპრებში. კერძოდ, აქ უნდა გავიხსენოთ ძველი თქმულება პარსების შესახებ. პარსების ბრძანებით, ბავშვა მათში დააღვდეს, სადაც ის გაზარდა დაიქცა, შემდეგ მწევრმა იპოვა და შინ წაიყვანა. ამავე ციკლისა ლეგენდა რუმისა და რომელს შესახებ. ეს მოტავა ჩვენს ზღაპრებშიც ხშირად გვხვდება.

ხალხის ტანტაზიას გადაულახავს საუკუნეთა ზღუდე და ამ ლეგენდის ზოგი ვარიანტით სხვადასხვა ეპოქის ორი დადი ეროვნული გმირი დაუნათესავებია:

ბატონიშვილ ერეკლესა ირმის ძეძუ უწყოია, წულო უსვამს ალგეთისა, თრალეთზე უძოენია,

გაღუგლიათ საჩალეში, მონადირეს უპოენია,¹

ეს პატარა ლექსა საუკეთესო ნიმუშია ამისა, თუ ერთი და იგივე თქმულება, სიუჟეტი ან ტიპი როგორ ძველდება ან ახლდება ხალხის წარმოდგენაში, თქმულების ასეთა განახლება ჩვეულებრივია როგორც ხალხურ შემოქმედებაში, ისე მწაგნობრულ ლიტერატურაში.

ირმის მარც მეთისწულას გაზრდის მოტივის შემცველი ლეგენდას ჩანაწერებს ცნობილია გასული საუკუნის შიიან წლებიდან. მაგრამ, ცხადია, აღნიშნული ლეგენდის ტრადიცია უფრო ძველია; ამას შესახებ ვახუშტი ბატონიშვილი თავის შრომაში მიუთითებს, რომ ლეგენდა გავრცელებული უოფილა „ივერიელთა შინა“.

ვახუშტის ჩანაწერი იმათადაც საყურადღებო, რომ მასში ეს ლეგენდა დაკავშირებულია ვახტანგ გორგასანის შვილისშვილის — გურამ მამულის სახელთან, „ცოცხლებ ვითარცა სიტყვა არს ივერიელთა შინა, რამეთუ ირემმან გამოზარდაო ბაგრატიონი, იყო ესე გურამ, რაჟამს მოუტლეს მამა და მოუტლეს ბერძენთა ბილი კლარჯეთისა, ამას ეძებდნენ და დაშლეს გაშრდელითა და მწირობასა შინა. ურამა ესე შეუდგა ირემსა, აწოცებდა და აღივსის და ავლინებდა. შემდგომად იხილეს საყირველი ესე კლარჯთა, მსცნეს ბაგრატიონობა მისა, მათყვანეს და ჰყუეს კვალად ერისთავთ-ერისთავად. ამისთვის იქმნა უმეტეს სარწმუნოდ პატრონი კლარჯთა და მესხთა“ (ქართლის ცხოვრება, ვახუშტი ბაგრატიონი, 1978 წელა, გვ. 171).

როგორც ჩანს, ვახუშტი ბაგრატიონისათვის უცნობა უნდა იყოს ის, რომ არსებობდა ვერსია, რომელიც ამ ლეგენდას თამარის სახელს უკავშირებდა; ვახუშტის ვერსიაში ბაგრატიონის სახელა მოხსენებული არ არის.

თამარის საზე ქართულ სიტყვიერებაში მათოლოგურ ელემენტებსაც შეიცავს. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მასში მანც ჩანს მეფე-ქალის სახელმწიფოებრივი მოდენაწიობა; ამ მხრივ საყურადღებოა მისი გარდაცვალებას შემდეგ შექმნილი ერთი მენტად გავრცელებული ხალხური ლექსი „თამარ დედოფალი ვიყავ“, სადაც ლაპარაკია თამარის სამრძოლო საქმიანობაზე და მის გარდაცვალებაზე:

თამარ დედოფალი ვიყავ, თავი ძირს აღარ დავიღე, ზღვაში ჩაეყარე სამწები, ხმელეთი ჩემსკენ მოვიღე, ქაქებსა დაეღე იქარა, ისპაანს ხარჯი ავიღე, სტამბულს ხმალი ვყარ, დარუბანდს,

1 იოანე ბატონიშვილი, კალმასობა, 1, 1936 წ., კ. კეკელიძისა და აღ. ბარამიძის რედაქციით.

1 ვ. კოტეტიშვილი, ხალხური მოგზია, 1943 წ., გვ. 90.

მშვიდობით, ქსნელის მძღვარო-და, ერთობლივ გიორგიელთა, მეცხვარ-მწევს წინამძღვარო-და¹

ვახუშტი ბაგრატიონის შრომებში, გარდა თამარ მეფისა, მოცემულია თქმულებები დავით აღმაშენებლის შესახებ. ამ დიდი ისტორიული პაროვნების საზე ხალხურმა სიტყვიერებამ ნაკლებად შემოგინახა. ამიტომ ვახუშტის მიერ დადოლ ლეგენდას, რომელიც დავით აღმაშენებლას საზელს უკავშირდება, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს.

ანისის აღმასთან დაკავშირებით ვახუშტის აღნიშნული აქვს როგორ განახლა დავით აღმაშენებელმა ბერძენთა მეფის ასულის, დედოფალ კატარინეს მიერ აღნიშნული ეკლესია, რომელიც თურქებს მიზიოთად გადაეცოებინათ. დავითმა ხელახლა აკურთხებინა ეს ეკლესია და ძველებურად გაჩაღდა წირვა-ლოცვა ვახუშტის გადმოცემით, დავითმა „უფიელა კატარინიას საფლავსა: „გზაროდენ დედოფალო, რამეთუ ხსნა ღმერთმან ეკლესია შენი აგართანთაგან“, ზოლო საფლავიდან ხსა უფო მან: „შადლობა ღმერთსა“, და განკუთრდებოდნენ მსხენელნი“.

ეს ლეგენდა გამოცენებული აქვს იაკობ გოგებაშვილს, მაგრამ გოგებაშვილსეული ვარიანტი ოდნავ შეცვლილი სახითა წარმოადგენილი. არც დედოფლის ვინაობას ახახულებს გოგებაშვილი. მისი გადმოცემით, „როდესაც დავითი შევიდა ანისის უბოარეს ტაძარში, იგი მოუახლოვდა ერთი დედოფლის საფლავს და ჩახსება: „გზაროდენ, დედოფალო, უფალმა იხსნა შენი ეკლესია ურწმუნოთაგან“, და პასუხად მოესმა საფლავითან „დიდება ღმერთსა“² ქართულმა ზეპირსიტყვიერებამ ეს ლეგენდა აღარ შემოგინახა.

ერთი საანტიკრესო ხალხური ლექსი დავით აღმაშენებელზე ჩაუწერია ქართული საბჭოთა ფოლკლორისტიკის უფძემდებელმა ვახტანგ კოტეტიშვილს გვახეში: მისი შეცვლილი ვარიანტი, უფრო ადრე, 1902 წელს, გამოქვეყნებული უყოფლა „მოგზაურში“, საიდანაც აღ. ხახანაშვილი გადაუბეჭდაც თვის „ქართული სატყვიერების ანტიკრიაში“ (გვ. 20). აღნიშნული ლექსი ხახანაშვილისთვის ჩაუწერიანბა ნიკოლოზ დადიანს. კოტეტიშვილის ვარიანტი მცირედად განსხვავდება დადიანისეული ვარიანტისაგან, მაგრამ ორივეს წიგნური გადღენა ეტყობა. ლექსი ხალხური წარმოშობისა არ უნდა იყოს, აქ არა ჩანს სახმდებო რიტმი, რომელიც ხალხურ პოეზიას ახასიათებს. ლექსში დავით

აღმაშენებელი დახსიათებულა, როგორც ძლიერი, მოწყაღე და ქვეყნის ერთგული მეფე. აქვე მოხსენებულია იყოლო, როგორც „ქაბუთთა საწერთელი“ ცენტრი, საიდანაც ისინი ათენს მიემგზავრებოდნენ სწავლის გასაგრძელებლად. ხალხურმა სიტყვიერებამ უკუდავების შარავანდელით შემოსა საზელგანთქმული მეფე ერეკლე II, რომელსაც სიყვარულით მეტახებლად პატარა კახს უწოდებდნენ.

გვიანდროდლორ საქართველოში გლეხების ექსპლოატაციამ უდიდურებს საზღვრებს მიაღწია, გარდა იმისა, რომ უმები მეტატონეთა სასარგებლოდ შრავალ გადასახადს იხდიდნენ, მათი შვილები ზშირად გასაქიდად გაიყვადო აღმოსავლეთის ბაზრებზე. ამის გამო გლეხები ჩიოდნენ მეფესთან, ზოცადნენ მეტატონებს და უჩაღად ვარბოდნენ ტყეში. ეს მდგომარეობა მშიმე დაბრკოლებას უქმნიდა ერეკლე მეორის როგორც სავარეო, ისე საშინაო პოლიტიკას. ერეკლე მეორემ თავისი ძალდონე დარღვეულ და დაშლილ საშეფოს ადღენას მოახმარა. მას კარგად ესმოდა, რომ მიწორ მდგომარეობაში ჩაყენებული გლეხი არ გამოდგებოდა ქარსეცად ვარწე მეტართან ომის დროს. ერეკლე II სასტიკად სქიდა იმ მეტატონებს, ვინც გლეხებს იძულებულს ხდიდა, რომ თავის მიწიდან აურილო და თავშესაფარი სხვაგან ეძებნა, მის მიერ გამოცემული კანონები გლეხს ფრიალ სავრძნობს შევას აძლედა; ზალი მას თავისი უფლებების დამცველად და მოსარჩლედ სთვლიდა. როგორც ისტორიულად ცნობილია, ერეკლე იყო მოწყაღე და კაცთმოყვარე. მისი ურეელი ნახიცი მისახამად და საშავალითოდ მოანდათ. სადაც კი შემოხვევა მოცემოდა, ურეელთვის დავრლომილს ხელს უშართავდა. ამიტომ იყო, რომ მეტატონისაგან შევიწროებული გლეხი ზშირად საშიფარი მიმართავდა მეფე ერეკლეს.

ამ თვალსაზრისით საანტიკრესო სახალხო გვირგს მიაა წყნეთელისა და მეფე ერეკლეს შეხვედრა, რომელიც ხალხში გადმოცენად დარჩენილია და რომელიც გვაცნობს ჩვენი ქვეყნის ძნელებდობას მე-18 საუყუნეში. აქ მოთბრბობილია, ერთი მხრით, როგორ აბრძოდა ქართველმა ხალხმა ვარწე მეტრის წინააღმდეგ, ზოლო, მეორე მხრით, აქვე აღნუსხულია უმების საშინელი ტანჯვა-წამება მეტატონეთა მშიმე უღელქვეშ.

ლექსში „ერეკლესა და მათის შეხვედრა“ აღწერილია მათს მიხვლი ერეკლე მეორის კარზე; იგი მათე ზიჭად აცნობს თავს მეფეს:

მათე ვარ, შენი ქარიმე,
მოვდივარ შორის შორიდა,
გაყრი მშობს აჯაყებოსა,
ცხებლი მწევეს ერთი ორადა,
მინდა, რომ გვემო-გოთფელად,
წელზე ვატარო ზნალი.

1 აკაკის აკრებულო, 1899, № 3, გვ. 76-79.
2 ი. გოგებაშვილი, მუნების კარი, 1885 წ., გვ. 33: ქართლის ცხოვრება, ტ. 4, 1973 წ., გვ. 162.

შენის ბრძანებით დაეცვა
ქრავ-ოხერ, თბოლ-ქალია!

საინტერესოა ლექსი „ერყელე მეფე და გლმ-
ხის ვაგო“, რომლის გაღვივებული ვარიანტებიც
გვხვდება ხალხურ სატყვეობებში. თქმულების
მიხედვით, ერყელე მეორეს ახალგაზრდობისას
ქართლის ერთ-ერთ სოფელში გაუვლია, თვალს
მოუკრავს ერთ მეტად ლამაზ ახალგაზრდას და
ლექსად უყიბნავს:

ერყელე:

ნეტავი ქალი ვიციოდე,
მთიდან მოხვალ თუ ბარადა,
ყურძნის საკრფოვად ყოფილხარ,
ხელში ვაჭირავს კალთა.
შენმა თელმა და წამწამმა
მე გული გამიხალავა.
თავმოწონე ქალიშვალი არ შორიდებია მე-
ფეს და მასაც ლექსადვე გაუცია პასუხი:
მეფენი ბევრი მინახავს,
რომ მოდიოდეს ქართლს,
შენ ჩემ თავს ამა ვინ მოგეცემს
და კერც წამიყვან ძალითა.¹

როგორც წერილობითი წყაროებიდან არკვე-
ვა, ერყელე მეორე დიდად უოფლა დაინტერე-
სებული ძველი ქართული კილოების დაცვით,
ხმისა და სიტყვის შემოღობვის მას წაქარაა გა-
ბაშვილი ქართლიდან გაუძევებია. „მაც შეშა-
ლა და სიტყვაცა, ჩაურთო შაგ სარსულიო“.
1792 წელს ერყელე სწერდა ამბროსო წალკ-
ნელს: „ქართლ-კახეთში ცისკრის „აღილო“
აღარავან ახსოვს, ჩამოდა, დაგვასწავლე და
იშოვნი ჩამბეო“. ამბროსის, როგორც ჩანს პა-
სუხი და ლექსი გამოუგზავნია. მაგრამ ერყელე
არ მოწვებია და ლექსადვე მიუწერია:

შენ ეგ „აღილო“ გეასწავლე,
მე ვოცი რაც რომ გარგეო,
ეგ ენა, პირი და გული,
ილაღე ჩვენთვის ბაგეო.

ხალხური კილოების, სიმღერა-გალობის მნი-
შვნელობა, როგორც ჩანს, ყარგად ჰქონიათ შე-
გნებული მაღალ წრეებში. სიმღერა-გალობის
ყარგა ცოდნისათვის დიპტირა ხელაშვილისათ-
ვის ერყელეს აზნაურობა უბრძმებია.

ხალხურ სატყვეობებში დიდი სიყვარულით
არის დახასიათებული ერყელე მეორე, როგორც
ეროვნული გმირი. ეს ნაწარმოებები ძირათ-
დად რეალისტური ხასიათისაა. მათში მაინც
შეიმჩნევა მათილოგური მოტივები. ამას ერთი
ნიმუში ჩვენ ზემოთ მოვიყვანეთ.

უამრავი სამკლოვიარო ლექსი და სიმღერა
შეიქმნა ერყელე მეორის გარდაცვალების დღე-
ებში: ეს იყო საერთო-სახალხო მწუხარების
გულწრფელი გამოძახილი:

ვერ გაივთ, ქართველნო,
შეგებსნათ რკინის ყარიო,
აღარ გვათ მეფე ერყელე,
ბაგრატიონთა გვარიო.

ამ ლექსის გამო ილია ქვეყანად წერდა:
„ახე ამოკენება ერმა, როცა დასტიროდა
გვამს თავისის სახელოფანი მეფისას. მეფე ერე-
კლე რკინის ყარა იყო საქართველოსი. ამ მის-
ისტორიული ხატი ეს არის და თუ არ დადბუ-
ნებოვანს ყაცს, სხვას ვის შეუძლია რკინის
ყარობა გაუწიოს ქვეყანას? ეს რკინის-ყარობა
მატარა ყახისა ოთხ ედელშუთა მოგონილა და
ხელათ გამომცხვარა ეპითიტა კი არ არის, ეს
სიტყვა ხრის გულით შობილი და ერის ელ-
დაცემულ გულიდანევა ამოფეთქებული. ვითა
თოფის წამალი, როცა ცეცხლა იცემა“.

აღნიშნული ლექსი ბოლო დრომდე უოფლა
მთაში ვაგრცოდებულა, როგორც საფერხულო
სიმღერა. აგავე ლექსი ლაშქრის სიმღერაც უო-
ფილა, რომელსაც ომში მიმავალი მეომრება ას-
რულებდნენ.

ერყელე მეორის გარდაცვალების დღეებში
საქართველოს მთიანეთში მრავალი ლექსი შეი-
ქმნა. ერთ-ერთი საინტერესო ლექს-ანდერძი
მოძიებული აქნა ვახუშტ საუყუნეში დავით ზი-
ზანიშვილის მიერ ფსავსო.

ფსაველი შედეგისებო შემდეგო სიტყვებით
დასტიროდნენ მრავალ ომადახილი მეფეს:

ერყელეს სიყვლილ ვინა სოქვა,
გაუხმეს ენის ტარიო;
არ მოკვდა, ღმერთთან წავიდა,
ძმა არის განყარო.
შვილებს დაედო ბეგთარი,
ფხა სსხლიანი ხმელია...
— სანამდე ეოუც, ცხენ ვიყე,
მივძრენ და მოვძრენ ზღვანიო;
ახლა თქვენ გამიგაროდიო
ქილაქი, შეიღანიო...
მცხეთას რომ ვერცხლის ეუბო დგას,
უნთია კელაპტარია,
შიგა წეეს მეფე ერყელე,
ბაგრატიონთა გვარიო.¹

ქართულ ხალხურ საისტორიო ნაწარმოებთა
ერთი შტად მდიდარა ციკლი დაყავნირებულია

1 „სამშობლო“, 1915 წ.; გვ. 102.
2 აკაკი, კრებული, 1899, № 6, გვ. 79-80.

1 ფსაველი ლექსები. ჩაწერილი დ. ხუბ-
ნიშვილის მიერ, გაზეთი „ივერია“, 1889 წ.,
№ 238.

ზურაბ ერასთავის სახელით. ზურაბის სახე გაორბეულა ზეპირსიტყვიერებაში: ზოგი ლექსის მიხედვით იგი დახასიათებულია, როგორც შესასწავლი ვაჟი, ერთგული დამცველი თავისი მიწა-წყლისა, თავის სამშობლოსი, მისი სამამაყე და გულადობა შემდეგნაირად არის შექებული:

ზუ აბისთანა ბატონი
ვინლა გამოვა ზმლიანი,
განწა, მიტანა ამტროვია,
დღესაც კი სახელი არის.

როგორც ჩანს, ეს ლექსი ზურაბ ერასთავზე შეიქმნა მაშინ, როდესაც იგი გარეშე მტერს ებრძოდა და თავისი ძლიერი მკლავით საქართველოს იცავდა. მაგრამ ხალხს არც ეს დარჩა აღუნიშნავი, რომ არაგვის ერასთავებმა, ქერნუჯარმა და მერე ზურაბმა, განიზრახეს ბატონუშობის უღელქვეშ მოექციათ მთელი აღმოსავლეთი საქართველოს მთიანეთი.

ოფიციალურმა მატანიემ ნაყლებად შემოგვიანა ცნობები მთიანეთში ზურაბის ლაშქრობის არგვლად. სამაგიეროდ, მთის საგმირო პოეზიაში საქმაოდ აისახა ამ ბრძოლებისათვის დამახასიათებელი მომენტები.

მთიულეთის დაპყრობის შემდეგ ზურაბ ერასთავმა გერე ზევისაყენ აიღო. ზევი აქანუდა ზურაბ ერასთავის წინაღმდეგ ამ აქანუების ჩასაქრობად ზურაბ ერასთავმა დახმარებისათვის დიდ თავადს — ბარათაშვილს მიმართა. ფეოდალების ლაშქარმა ვატება მთის წინაღმდეგობა. მთამ იარაღი დაჟუარა და დროებით ზურაბს დაემორჩილა. ზურაბმა ზევი მიიმედა დაბრკა.

1828 წელს ზურაბ ერასთავმა ფშავ-ხევსურეთის დაპყრობა და განიზრახა. ისტორიული ცნობები ამ ბრძოლებზე ქართულ მატანიეში არ მოიპოვება, მაგრამ ამავე ბრძოლების ცალკე ამბები და ეპიზოდები დღემდე შემონახულია ხალხურ სიტყვიერებაში. ზურაბ ერასთავი ფშაველების წინაღმდეგ ბრძოლის დროს ორ წყალში ჩასულა და აქ დაამდგარა. ამის შესახებ ხალხურ ლექსი მოგვითხრობს:

ფშავის ორწყალში ჩავიდა,
მანდ ოში მოგვიხდებოდა,
მანდ შავლენ ფშაველ-ხევსურნი
ზურაბი გამშაველებისა.

აქ გამართულა ცხარე შეტაკება ზურაბის წარსა და ფშაველების შორის: ფშაველებს ზურაბი დაუმარცხებიათ და დაუშუქცივათ. გამარჯვებულ ფშაველებს ეს ამბავი შემდეგნაირად გაუღიქსავთ:

არ კი ვითხარა, ზურაბო,
ფშაველების ზელი სენია.

შენ ვე არ დაგიკრებავ,
არც არა მოგასწენია,
ორწყალში შემოვივლია,
სალია მაგაფენია;
მანდ მოვივლენ ფშაველები,
დღე დაგავენეს ცხელია,
სირბილით ჩამოგაყლიეს
არაგვის ქალა გრძელია,
თვალვის ველში რომ მიხველ,
იქ მოგაკონდა ცხენია.

ამ ბრძოლაში ზურაბმა თავის ძალა მოსინჯა. პირველმა დამარცხებამ მას გული არ გაუტეხა და მეორედ გაილაშქრა ფშავზე. ზურაბის წარსა და ფშაველებს შორის ბრძოლა მათურის თავთან მომხდარა. ამ ბრძოლაში ხელმეორედ დამარცხებულია ზურაბი. დამარცხებული ხარბდლისათვის ფშაველებს მიუძახიათ:

ზურაბ, რა უყვენ ლაშქარნი,
ნაყრებნი შვიდის თვისანი,
ჩაუშვენ მათურაშია,
თვალნი გაგიწყურეს ხთისანი;
დავიხდეს ფშაველს შვილები,
არწყინი მალღის მოსანი,
შემოგეწყინეს მთახედა,
ფაწითლებინეს ქვიშანი.

ბოლოს ზურაბმა განიზრახა იერში მიეტანა ფშაველების სალოცავზე — ლაშარის ქვარზე, რომლის უმად მთელი ფშავი თვლიდა თავს. ლაშარის ქვარზე ხალხს უთქვამს:

ზურაბს ქაერი კლავს ორისა;
ზენა მთის, ქვემოთ ბარისა;
ხევსურეთს კირმეშვილისა,
ფშავეში ლაშარის ქვარისა.

როდესაც შამაბასმა ქართლ-კახეთი მოაოხრა, მან ამის შემდეგ განიზრახა ფშავის დაპყრობა და ლაშარის განძის ზღუდა ჩაგდება. შამამ ლაშარის დასარბევად ლაშქარი თავისი ერთი ხანის მეთაურობით გაგზავნა, მაგრამ ფშაველებსა და ხევსურებს ეს ამბავი გაეგოთ და სპარსელების ლაშქარს დახვედროდნენ არაგვის ხეობის ვარჯო გახავაღში; შეუტყრეს გზა და იქვე ამოხოცეს მომხდურნი. დაბოცილ უიზღბაშთა სისხლს არაგვი წოლად შეუღებავს, რის გამო, ხალხური გადმოცემით, არაგვის წყალი ორი კვირის განმავლობაში აღარ დაიღროდა. სწორედ ამ ლაშარის ქვარის ზღუდა ჩაგდება მოინდომა ზურაბმა. ლაშქარი შეუარა და ლაშარის გორას მადგა:

ზურაბის ცხენი ტიალი,
ქერსა არა სქამს მთისსანა,
წავა და ბარით მოუტანს

ქარსა არა სქამს შტრისასა;
ეგებ ქერს ამოვიკრიდი
ფშავში ლაშარის ქერისასა!

ძლიერი ბრძოლების დროს ზურაბს გაუმარჯ-
ვია და ლაშარას ქვარი აუღია. ხალხური გად-
მოცემით, გაბროტებულ ზურაბს განუზრახავს
ლაშარის ქვარში მდგარი ბერძუნის მოჭრა. ამ
აშბავს ფშაველები საშინლად აღუშფოთებია,
რადგან მათა რწმენით ამ ხეში დასადგურებული
იყო მუნას ანგელოზა, რომელიც ბრძოლის
დროს ფშაველებს წინამძღოლი და მფარველი
იყო.

ხალხური თქმულებით, ზურაბმა ამ ბერძუნის
მოჭრა ვერ შესძლო, რადგანაც რამდენიც ნა-
ჯახს დაქარავედა, მუნას ნაფოტი ისევ ტანზე
ცურაოდა და მაგრდებოდა. მაშინ უკანა მხრის
ფშაველს გაუთავია თემი და ზურაბისათვის
ურჩევია, რომ მუნასათვის კატას სისხლი წაეს-
ვა. ის ასეც მოქცეულა. მუნა მაშინვე წაიქცა
და ანგელოზიც გაფრინდაო, მოგვათხრობს ლე-
გენდა:

ბებერსა ლაშარის ქვარსა,
ხმელს გორზედ ედგა ბერ-მუნა,
წყერს ება შიბი ოქროსა,
ზეციას ავიდის კობიოთა.
სულძაღლსა ერისთვისშვილსა
ამოუბრუნავ ძირითა,
მანამდე იმის ძე არა,
ის ამავედებს კირითა.

აი, ასე წყველათ იხსენიებს ხალხური ლექსი
ზურაბს თავის შთამომავლობითურთ ბერძუნის
მოჭრისათვის. ზურაბის ასეთ საქციელს ფშავი
იქამდე აღუშფოთებია, რომ მას საყუთარ სახ-
ლში მოუხტნენ მოსაკლავად. არაგვის ერასთავ-
მა გაქცევით უშველა თავს. ამაზე გამოთქვათ
ლექსი:

ორწვალში ჩავა ზურაბი,
ქალა ჩიქილიანი,
ჩაეუბნება მსახურთა
სანა რა შექნა ტიალი?

ხანგრძლივი და შამე ბრძოლის მოუხედავად,
ზურაბმა მაინც ვერ მოახერხა ფშავის დამორჩი-
ლება. დამარცხებულ ერისთავ ფშაველებს შე-
მოურიგებია და ასეც ლაშარის საღვთისმამე-
თის წარი შტეკარავს.

ზურაბის წინააღმდეგ ბრძოლაში თავი უხა-
ზელებია მამუცა ქალენდარტს, რომლის საფ-

ლაქსაც ფშავ-ხევსურები წმინდა ადგილად
თვლიან.

ვახტანგ კოტეტიშვილის დასკვნით, ამ თქმუ-
ლებებში ზურაბ ერისთავი გამოყვანილია, რი-
გორც დაუნდობელი კაცი, ღვთის შგნობა და
ამატომ დაუყავირდა მისი სახელი ბერძუნის
თქმულებას; ეს გადმოცემა უძველესი ეპოსის
ნაშთს წარმოადგენს. ამის შესახებ ვ. კოტეტი-
შვილი შენიშნავს: „...ქნებ ეს თქმულება ტიგრო-
სისა და ეფრატის ქალებიდან მოსდევდეს ჩვენს
მოდგმას, და შემდეგში დაუყავირდა გარკვე-
ულ ადგილს, ეპოქასა თუ პიროვნებას. ასეთი
შენსაცულება ხშირად არის პოეტური ფოლკლო-
რის ქვეყანაში. რომ აღნიშნულა თქმულებისა
და მასში მოქცეულ წარმოდგენების დაყავი-
რება ზურაბ ერისთავთან არ შეიძლება; ამისა-
თვის საჭარბა შედარებითა ფოლკლორის მასა-
ლის გათვალისწინება, სადაც იგივე ელემენტ-
ბი გვაქვს მოცემული. უძველესი წარსულის
სრულიად გარკვეული ნიშნით აღბეჭდილიო.“

უძველესი დროიდან ეგვიპტელები თავიანთ
ღვთაებას ბასტიტს კატისთავიანს წარმოადგენ-
დნენ. რომელსაც ღამეში ეღვარე თვალები
აქვს. ასევე, გერმანელთა წარმოდგენით, ღვთა-
ება ფრეას ებღმეა ორა კატა უბია და აქთ-
იქით დააქროლებს. მათი წარმოდგენით, კატა
ამინდთან იყო დაყავირებული. ჩვენი ხალხის
უძველესი წარმოდგენითაც, კუდიანებო ანუ კი-
ნებო, ავა სულებო დიდ ორშაბათს კატებზე
სხდებიან და ისე უფლან სოფლებს და ქალა-
ქებს — სჯიან იმით. ვახსენებ ცენტელი არ უნ-
თიათ. ამას ეა ჩვენი პაპოკონანს უწოდებენ.
ხალხისავე რწმენით კატის შველელს საიქიოში
ცხრა ევლესიას აანუწებინებო. ამიტომ კატის
მოკვლას უწვდა ერადებოდა. „შესაძლებელია,
რომ ეს შორეული გადმოცემა ამ ძველი წარ-
მოდგენის დაკარგულა ხმა იყოს. რომელიც
კაცს ამინდთან აყავირებდა. — აღნიშნავდა
ვ. კოტეტიშვილი.

ზურაბის მარტ ზევსურეთში ციხის დანგრე-
ვაზე მოგვათხრობს ერთი ხალხური ლექსი —
„იამბე ციხის ნაშლო“.

იამბე ციხის ნაშლო,
რა დრო გაქ გამოვილიო,
ვისიორა ავებული ხაო,
ვისი — რა ჩამოშლილიო,
ერთი სიტყვა ციხის ნაშლმა
ძალიან გასაკვიროო,
შალვას ავებული ვარ,
სინისა შედგა ძროხო,
სისხლის ღრა, შეუღდეს ზედიო
ბეგრი მაქ გამოვილიო,
ხევისებოს უცოთობებუო.

1 სეოგი მკაყალთია, „ფშავი“, გვ. 22.
2 იქვე.

1 ვ. კოტეტიშვილი, ხალხური თქმუბა,
1951 წ., გვ. 130.

მამის არ იყო დედელი,
 მოულოცია ჩემთვისა,
 ნურც მოგვრევა მტერიო.
 ზურაბმა ერისთვისწვილმა
 ვერ შემოცვალა ფერიო,
 ჩემს მკერდი და კალთები
 სულ სისხლით გადასერილიო,
 აღვისხვე გვერდზე მდგომია,
 ხეთისაგან მოლოცვილიო,
 ერთი უოფილა დღეღვლა,
 აღშაულელი ბერიო,
 იმან ასწავლა კატო,
 ზედ ხეზე დასკვლილიო,
 შიბი ცისავენ გაფრინდა,
 წიოდა როგორც გველიო!

როგორც ჩანს, ზურაბ ერისთავმა სასტიკი
 ბრძოლა აწარმოა ზევსურეთშიც. ძალით რომ
 ვერ დაიმორჩილა ზევსურები, გადაწყვიტა მო-
 ტუფებით ჩაეგდო ისინი ხელში. მან ხეში,
 თრუსის ხეობაში მოიწვია ზევსურების თავკა-
 ცები, მოუწყო ნადიში, დაათრო და შერე
 მოტარდებს იარაღა ახარა. იარაღურად მზედ-
 რებს დარია ზურაბი და თავები მოჰკეთა. ზე-
 ვსურებმა ბრძოდ ენდნენ მუხანათ ზურაბს. მათ
 მსპინძლისაგან დალატა ვერ წარმოედგინათ და
 დაჰყვნენ მას ნებას. ამ თავდასხმის დროს ცოც-
 ხლა ვადარჩა ზევსურთა აღუდა აღუდარტი,
 რომელმაც ზურაბის მხედვინე მოჰკლა და თავი-
 თონ თავს გაქცევით უშველა.

ამის გამო ზევსურეთში შეიქმნა მრავალი ლე-
 ქია. უოველი მოღვესე წყვეთა-კრულეთი იხსე-
 ნიებს დაუნდობელ ზურაბს:

სევდამც მოგზებების, ზურაბო,
 დავღვდედამც სისხლის წყალია,
 თრუსის აწიენ ზევსურნი,
 ხელით არჩიენ ყმანია,
 გაატბინე დოღვით:
 „ფარა მალაღეთ, ცხვარაო“,
 თრუსის შაბსენ მამურალნი,
 დანდობით დისქერ თავია.

ზურაბ ერისთავი, მეფისაგან დაფარულად,
 ტყვეებსაც შეიღდა, ან კიდევ ასაჩქარებდა. ამ
 ფაქტის დამადასტურებელი ცნობა შემოგვინახა
 ერთ-ერთმა ზევსურულმა ლექსმა, სადაც აღწაწ-
 ნულია, რომ მან მრავალი ქალი და რძალი გა-
 უთია, ხალხურ ლექსში ნათქვამია:

შენ, ერისთავ დიდო მთისაო,
 წაღო ჩვეოდს არავესაო,
 კი არ გეტყვოდი, ჩემო ბატონო,
 უოღა ნუ იყო შენის ტყვისაო.

ბევრი გაჰვიდე ქალი და რძალი
 გადაბატული შეკ-თვალ თმისაო.

ზურაბის ავტაცობა მთაში რამდენიმე წელს
 გრძელდებოდა, მაგრამ მთამ მაინც გატება ზუ-
 რაბის სიძლიერე. მრავალი ვაჟყაცის სიცოცხლე
 შეიწირეს ზურაბის აზნაურებმა, ფშაველ-ხევსუ-
 რთაც არა ნაკლებ „აწითლებინეს ქვიშანი“
 ზურაბის დაშქარს. გულწრფელი არავევის ერის-
 თავი ადვილად არ ჩამოშორდებოდა მთას, რომ
 მას თვალა მუმზან-ბატონის მამულისაყენ არ
 სჭეროდა.

ზურაბ ერისთავი თავის სამამრის, თეიმურა-
 ზის, უკმაყოფილო იყო, ვინაიდან ბაზალეთის
 ომის შემდეგ მან სამუხრანო ვერ მიიღო. თავის
 მხრავ თეიმურაზიც ვერ ურიადებოდა ზურაბის
 აღზევებას. იგი მას სამეფო მიწების მომტაცებ-
 ლად თვლიდა და ელოდებოდა ხელსაგრედ
 დროს, რომ ურჩა ემა თავიდან მოეშორებინა.
 ხეი და მთაფლეთი ძველთაგანვე ქართლის სა-
 მეფოში შედიოდა. ერისთავი აქ მხოლოდ მეფის
 მოხელე იყო; ფშავ-ხევსურეთი კახთა მეფის მა-
 შუელი იყო და სამეფო-რეკლ ამ ჩოლოვანშვი-
 დებს ჰქონდათ ჩაბარებული: მუმზანა კი ძველი
 საუფლისწულო იყო და თეიმურაზსაც ეს მიწა
 უფლისწულისათვის უნდოდა. ზურაბ ერისთავი
 კი არც ქართლის და არც კახეთის მეფეების
 უფლებებს არ სცნობდა.

ზურაბის მტრებმა ჩააგონეს თეიმურაზს —
 ეს მოუსვენარი კაცა თავიდან მოიშორეო, ზუ-
 რაბის მკვლელების პოვნა ძნელი არ იყო. მისი
 უკმაყოფილო ბევრი იყო როგორც მთაში, ისე
 ბარში. თეიმურაზმა ზურაბ ერისთავი საფურ-
 ცლეს დაიბარა, ნადამი ვადაუხდა, დაათრო და
 მოტარდასათვის თავი მოაყვეთინა.

ზურაბის მკვლელობას ისტორია ფართოდ აგ-
 ვიწერა ხალხურმა ლექსმა, სადაც ნათქვამია:

ახლა ვიბრძანებს სიმამრო,
 მიდი, საფუოცლეს მნაბეო,
 ადგე, წავიდა ზურაბო,
 მორთული თავის უმთათო:
 წამაეგებნენ ზურაბსა —
 მოკვინვედ მშვიდობითათო...
 ნილი მორთეს ზურაბსა —
 ზურაბ შევეცე ხილსაო,
 ვერ სეა და კამა ზურაბმა,
 მერმ პირი დამყო ღმინსაო,
 დაადგეს მერანეტურნი,
 დაამინებენ მილსაო,
 მოუსხდნენ მოღალატენი
 ახლოსა, უფრის ძობსაო!

ზურაბი მძლე ვაჟაკი იყო. აჯი მოღალატე-
ებმა ძალი დამტყვევებ. დამტყვევებ ზურაბს ვაჟაკი-
ვინა, ხმალს ზელი ვაჟაკი, მაგრამ ვეფხისტყაოს-
ნის, ამის შესახებ ლექსში ნათქვამია:

ზურაბმ კითხ-ვაკოვებულმა
ხმალს დამტყვევებ ვადანი,
ვამ, თქვენს ზურაბსა, ფშველებო,
ძალ დუბუბუაჲ მაგარი...

შეიქმულებმა ზურაბი მოკლეს. დაღაბით
საკვდილი ვაჟაკობად არ ითვლება, მაგრამ
ერისთავისაგან შევიწროვებულნი ხალხი ქება-
დიდებას ასხამს მას მკვლელებს. ერთ-ერთ ხა-
ლხურ ლექსში ნათქვამია:

ელში თულშიშვილო,
ვეფხვი ხარ, ველის კანკარი,
შენ მოკვალ ერისთავიშვილო,
ზურაბს შენ დაცე ხანკალი.

თულშიშვილის ვარდა, ზურაბის მკვლელო-
ბაში მონაწილეობა მადლიათ — თულშია მოუ-
რავს ბარამ ბატონს, ბედან უორნიბაშაძეს და
საგინაშვილს. ზურაბის სკვდილის შემდეგ მისი
იარაღი და ტანსაცმელი მკვლელებს ვაუწყაწილე-
ბით.

ხმლითა ქცა თუში მოურავმა,
დაქარით კახის შვილსაო,
ხანკალ ქცა უორნიბაშაძემ,
ბეგანმა ველისპარსაო.
თულში მოურავსა უბოძეთ
ზურაბის ცხენი საღარი,
ტყეაქაბა საგინაშვილსა,
ქული კათარის მალღარი,
ბატონ ბარამსა შაქვებმა
ზურაბის ქაშარ-ხანკალი.

ზურაბის სკვდილის ამხავი სწრაფად მოედო
შიელს საქართველოს. მის სკვდილს ვაწყა-
თრებულნი სხარულნი მისი ხალხმა გამოუწვე-
ვა. ეს სიხარული ხალხურ ლექსში შემდეგნაირ-
ად გამოიხატა:

გაგზანეთ მახარებელი
ფშვე-ბეგსტრეთში საგარი,
საფრცლეს მოკლეს ზურაბი,
ძილ დამბნეთ მაგარი...
ფშველ-ბეგსტრეთა უბნარით:
წელთით დამხსნან აქარი,
ფშველ-ბეგსტრეთა ქალ-ბაძელმა,
ძილ დამბნონ მაგარი.

ზურაბი ერისთავის სკვდილითი თეიმურაზი
სამეში ეწიხაგან ვათავისუფლდა. ვეფხისტყაოს-
ნის თიანეთი და მუხრანის, რომელიც ქართ-

ლის მეოთხე სადროში შედგა. ამხვე ხალ-
ხისთვის შედგა ქანა და არაგვის ბეობა-
ხლა თეიმურაზ მეფე ამ მამულებს სრული ბა-
ტონ-მატრონი იყო. თეიმურაზ მეფემ მოკვდილი-
ნა თეა ზურაბისათვის და უორნიბაშაძე ტროად-
ვაუწავა შაბ.

ნადამის დროს ზურაბ ერისთავი თავის სი-
მამრ თეიმურაზთან, მის ვეფხისტყაოსნის, ამ
მკვდილობის შესახებ არჩილ მეფე თეიმურაზს
ათქვეყნებებს: ზურაბ ერისთავი „გვერდ მაქდა,
ვბრძანე სკვდილი, სისხლი მან ზეშს წინ გაუ-
შო“.

არჩილ მეფის მოწმობით, თეიმურაზი თით-
ქოს ანამის „შვილის უმკვრივს კაცის“ — ზუ-
რაბის სკვდილს და ამბობს:

ვიდრე ცოცხალ ვარ ვინაო...
რად მოკვალ, ვით შემოკვალ
შვილის უმკვრივს, მისა რა
ნამსახური და კულაჲ სიძე,
სიკეოდ აქუს მოღვინსაოდა,
ლეთისა მუშინის კაცისაგან
მრტყენის ამისა ვეფხისტყაოსნის!

არჩილის ლექსით, თეიმურაზს სცხენიან
თავის ხაქვადის, ვაწიდან მან გამოუსწორებე-
ლა შეცდომა ჩაიღინა ზურაბის მოკვლით. მაგ-
რამ სინამდვილეში თეიმურაზ მეფემ ზურაბს
მოკვლით ხაქვითარი სიკოცხელ დამოღვია. მან
ერანის მუქრობელს მახსენა: „რაც მეფე სვი-
მონი ნათესავი იყო ზეში და ხელმწიფის
ბრძანებით თავის სამკვიდროზე ბატონობდა. ამ
თავისმან ეწამან (ზურაბ ერისთავი) უღალატა
და მოკლა. ეხლაო ჩვენს ვეფხისტყაოსნის წესით, რომ
ერთმანეთის სისხლს მოკვლითხავთ. ამისთვის
მოკვალით ზურაბი და თავი ხელმწიფის კარზედ
გვიახლებითა“.

ზურაბი ერისთავის სკვდილს სასოწარკვეთი-
ლებში ჩაუგდია მისი მოხუცებულნი დედა,
რომელიც ზურაბის დაქარავანს ისევ მის დაუდ-
გომელ ბუნებდა აბრძლებს. ხალხური ლექსით,
მხვადლით აჩემლ შვილს დედა შემდეგა სიტ-
ყებით დასტარის:

შენ დავენაცვლოს დედაო,
ზურაბ თეიმურაზებარო,
დაქარაო და დავუწელო,
ზედ წაშლდაუდებარო,
სიუშაწილით სიბურემდინ
შენ დღეში დაუდგარო!

თეიმურაზ მეფეს არც ის ვარემოება გამოე-
პარა, რომ მას საწმარობა მინც ელოდა იმე-

1 ვეფხისტყაოსნი, ქართული ერის ისტორია, ტ. 4, 1967, გვ. 357.
2 პეტრე უმეცაშვილი, ხალხური სიტყვი-
რება, 1937, გვ. 88.

რეთის მფლობელან ამიტომ ზურაბის მეუღლეს, ახლად დაქორციელებული თავის ქალიშვილი — დარქანს ცოლად შობოფა იმერეთის მეფის გიორგის ასეს — აღქვანდარეს. როგორც ხალხური ლექსიდან ჩანს, კახთ მეფის ასულმა და არავეს კახეთის ქვრივმა იმერეთის სამეფო ტახტზე უბილი ბინა ვერ იპოფა. თავისი ზედერთი უპოფილი დარქანს მამას სობოფს იმერეთიდან წაიყვანოს. ამის შესახებ იმავე ხალხურ ლექსში ნათქვამია:

იმერეთს რად ვამბობოფე,
თეიმურაზ ჩემო მამაო,
ჰვამ მომწყინდა ლომისა,
ვამბე, კახურო ვანაო.¹

როგორც ჩანს, ზურაბ ერისთავის შესახებ საქართველოს შთიან რაიონში ხალხმა შოფელი რიგი ლექსები და თქმულებები შექმნა. ამ ლექსებში მდამბო ხალხა წუფელა-კრულუთი იხსენიებს არავეის ერისთავებს, ზოლო, მეორე მხრივ, დიდებს შარავანდედით მოხაფს იმ გმირებს, რომლებიც ამ ვერაგი ფეოდალის წინააღმდეგ იბრძოდნენ. აჟად, აჟავი შინიძის მიერ მოცილებული და ჩაწერილი აქნა ოცდასამი ლექსი ზურაბ ერისთავზე. უნდა ითქვას, რომ ვეფელა ოცდასამა ლექსა ზეფურულია. ამ ლექსებს ემატება ფშაური, შოხუური, შთიფლურ-გუდამაურული და ქართლური ლექსები ზურაბ ერისთავზე.

თუ მხედველობაში მივიღებთ ამ გარემოებას, რომ ლექსებს, რომლებსაც ჩვენ ვიცნობთ, მეტწილად ჩაწერილია მე-19 საუფუნის მიწურულსა და მე-20 საუფუნის დასაწყისში, საფუძვლი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ამ ცოლან ლექსებს ბევრს ჩვენამდე არ მოუღწეფია, ან თუ მოაღწია, ისიც სახეშეცვლილმა; ერთი ვარაუდიც შეიძლება დაეფუფათ: ზეპირსიტყვიერების ნიშუფება, რომლებიც იქმნებოდნენ ახტორიულ მოუღენებიდან კარგა ხნის შემდეგ, შეიძლება აერთიანებდეს ზურაბის და ნეფზარის სახეღლთან დაეფუფირებულ ცალკეულ მოუღენებს.

კიდევ ერთი გარემოება გვინდა აღვნიშნოთ: მიუხედავად გიორგი საეაქის დამსახურებისა ქართველი ერის წინაშე, ქართულ პოეზიაში არსად არა ჩანს მისი სახე. დიდ პოურავზე შექმნილ ლექსს ჩვენამდე არ მოუღწეფია. პირველად 1925 წელს გ. ლეონიძეს ხალხური ლექსის ფრაგმენტი ჩავარდნია ზეღში. ლექსის შინაარსი შეზღეფია:

გვიე სიმ წამოგივიღა,
ის გოგბამდე ფარიო,
ჩასულა საეაქდითან
სიმგარეს შისცა შხაროო,
გამბრუნებს ქარს წისქვილო
ფრეშთა სისზღის წყალიო.¹

შობეფე გვიე გოგბამდე გიორგი საეაქის თანამედროფე უნდა იფოს, რომელსაც მონაწილეობა მიუღია 1625 წელს ირანელთა ამოფლეტაში.

გიორგი ლეონიძის გამოყვეფით, ლექსში ქარის წისქვილა კი არ უნდა იფოს ნახსენები, არამედ ქსნური წისქვილი, სადაც ბრძოლა მომხდარა გიორგი საეაქესა და ირანელთა ქარს შორის.

ქართულმა ზეპირსიტყვიერებამ შარავანდედით შეშოსა ერის ეთიფლდეფობისათვის წამებული რაინდეფი, სამუდამო მატანენმა შევიდამათი სახეღები, მაგრამ ხალხს ხოლხანში დარჩა ის პიროვნებებიც, რომლებმაც ჩვენი ერის ისტორიაში სისხლანნი ნაეაღეფი დატოვეს. ასეთი ადამიანები ხალხურსიტყვიერებას წეველა-კრულვის საგნად უქეფეფათ.

ქართულ ხალხურ საგმარო ლექსებს დიდი მნიშვნეღობა აქვს ჩვენი ქვეუნის წარსუღის დასახიბაოებღად; ფოლკლორისტეა თავის მხრივ მნიშვნეღოვან სამსახურს უწეფს ისტორიის მეციტირებას. ხალხური ნაწარმოებები შეიძლება ისტორიულ წყაროდ აქნეს გამოეფენებული. ზეპირი შემოქმედების შესწავღის გარეშე შეუძღლებღლა ხალხის ნამღეღი წარსუღის ცოღნა.

1 „სოღეფრატერული გაზეთი“, 1960 წ., № 29, გ. ლეონამდე, ჩემი უბის წიგნეაღდან.

1 დ. ურბნელი, „იფერიანი“, 1888, № 41.

ნიუნებელ მიმოხილვა

წიგნი ქართულ ტრადიციებზე

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტის გრაფიკით გამოქვეყნდა რ. გაფრინდაშვილის წიგნი — „ქართული ტრადიციების კვლევა“ (გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1981 წ.). რომლის ანოტაციაში ვკითხულობთ: „ტრადიციების შესახებ საქართველოს კვლევითი კომიტეტის ცნობილი დადგენილება სხვა ამოცანების შორის ერთ-ერთ მთავარ უპრადღებას წააქრობს ზღვური ტრადიციების ფუნქციონირებისა და ისტორიული დინამიკის შესწავლას, ადათებისა და ჩვეულებების, გამოკვლევის თორმებისა და შინაარსის ანალიზს, მათს შეფასებასა და განვითარებას.

ამ მიზანს ემსახურება ფილოსოფიურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი როზა გაფრინდაშვილის ნარკვევი „ქართული ტრადიციების კვლევა“, რომელშიც აღწერილია მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტის და თბილისის უმაღლეს სასწავლებელთა თანამშრომლების ერთი ჯგუფის მიერ მიწოდებული ექსპერიმენტული მუშაობის შედეგები.

წიგნის რედაქტორი პროფ. გელა ბანჭელაძე წინასიტყვაობაში აღნიშნავს: „ამ ნარკვევს არა აქვს მხატვრული ნაწარმოების პრეტენზია, მაგრამ მით უფრო მისასაღებელია, რომ ავტორი იძლევა ნაწიბისა და განცდილის აღწერისა და ეთნოგრაფიული მასალის მხატვრული გადმოცემის საინტერესო ცდას... ეს წიგნი სარგებლობას მოუტანს არა მარტო ქართული ტრადიციების შემდგომი შესწავლის, დაცვისა და განვითარების კეთილშობილურ საქმეს, არამედ, საერთოდ, ახალგაზრდობის კომუნისტური აღზრდისა და განსაღი მორალური პრინციპების ცხოვრებაში დამკვიდრების ამოცანას“ (გვ. 5).

ავტორიც აღნიშნავს, რომ ექსპერიმენტ მიზნად დაისახა „საქართველოს უღამაზესი ადგილების მოწახულება“... და „მასალების შეგროვება ეროვნულ ტრადიციებზე“ (გვ. 114). მისავი თქმით, „ქართული ტრადიციების შესწავლის მიზნით ექსპერიმენტის მიზნობის იდეა მისინ ჩანს, როცა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ფილოსოფიის ინსტიტუტმა თავის სოციალისტურ ვალდებულებებში გაითვალისწინა

ქართული ტრადიციების ეთიკური ასპექტების კვლევა ეს იყო 1971 წელს“ (გვ. 6).

მართლაც, როზა გაფრინდაშვილის წიგნი ძირითადად კარგად გადმოსცემს ნაწიბისა და განცდილს, აგი უდავოთ სარგებლობას მოუტანს ქართული ტრადიციების, უფროს, ზნე-ჩვეულებების შემდგომი შესწავლის საქმეს. წიგნი ცოცხალი ინტერესით აკაზხება და ბევრ კარგ ცნობას იძლევა. აღსანიშნავია ექსპერიმენტის წევრთა ძალზე მხურვალე დაინტერესება უფროს უცვლი დეტალით. ამ მომენტილია მასალის გადმოცემის საინტერესო ფორმა — მკითხველი თითქოს ექსპერიმენტის წევრებთან ერთად მოგზაურობს საქართველოს მიწა-წყალზე — საკუთარი თვალით ხედავს ამ წარმეტყულებებს, ხედავს და ესაუბრება სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებთ და ა. შ.

უველადეტი ეს კარგი და მოსაწონია, იღონდ არ შეიძლება არ აღნიშნოთ ის მცირეოდენი უზუსტობისა და შეცდომები, რომლებიც წიგნში გაპარულა, აღმათ იმის გამო, რომ ექსპერიმენტის წევრებს დიდი დრო არა მქონდათ დამკვირდებით და საფუძვლიანად გასცნობოდნენ უველადეტს. მათ ზომ 18 დღეში ნახევარი საქართველო შემოიარეს ავტობუსით. ამით აიხსნება ავტორის უზუსტო შეცდომებიც, ან ზოგიერთი მათგანი:

1. ავტორისეული დოკალიზაციით, ირუსოს ზეობა პირიქითა ზევსურეთია, რამდენადაც ის დათვის უფლებებისის გადაღმა. „კავასიონის ქედის ჩრდილოეთ კალიებზე“ მდებარეობს, ისეთიარადაც შეიძლება გაეგოთ, თითქოს ირუსო-პირიქით ზევსურეთი კი არ არის, არამედ პირაქეთ ზევსურეთშია საგულეებელი, ვინაიდან ავტორი ასახელებს ირუსოდან არღონის ზეობაში გადასასვლელს (გვ. 10). მაგრამ, ასეა თუ ისე, ზევსურეთში ირუსოს ზეობის არხეობა სრული გაუგებრობაა. ავტორისთვის ცნობილი უნდა უოფილიყო, რომ ირუსოს ზეობა უაზუბეის რაიონის ტერიტორიაზეა და მოიცავს მდ. თერჯის ხაზავებს.

2. ავტორს განუზრახავს მკითხველისთვის გარკვეული წარმოდგენა შეეკმნა ზევსურულ სოფელზე, როგორც დასახლების ერთეულზე და

ამ მიზნით სოფ. გუდანი გამოუყვია, მისი აზრით, „გუდანი ტიპურია ზევსურული სოფელია. საზღვრებს უმეტესობა ერთმანეთზეა მიშენებული, ისლის ბრტყელი საზურავებითა და საქონლის სადგომებით“ (გვ. 12).

სადიოდ არ უხვით იმას, რომ დასახლების ფორმით (მჭიდრო დასახლებით) გუდანი ერთ-ერთი ტიპურია ზევსურული სოფელია, მაგრამ მისი ეს ტიპურობა სიტუაცია ვახდებოდა, რომ საზღვრებს ისლის ბრტყელი საზურავებით წარმოვყვებოდა, ავტორს უნდა შევასწავლოთ, რომ ზევსურეთში იყო მიწურბანინა საზღვრი.

3. გუდანის ქვაბის როგორც საკულტო ნაგებობის აღწერისას შენიშნულია: „სულ ახლოს პატარა გომურია, ცნობისმოყვარე თვალი გომურის კუტრუტანაში შენიშნავს ვივერთივლა საბაღენის ქვაბს, რომელსაც ალბათ ზატობაში არცის გამოსახდელად სწარმოებენ; აქვე 3000მ-სკრელა ვარცლი და ფკვილიანს ტომრებია მომარაგებულა“ (გვ. 11).

ავტორს რომ ნებისმიერი ზევსურისათვის ეყოფა, პასუხად მიიღებდა — ზატის გვერდზე გომურის კი არ იდგა, არამედ ზატის ბეღელი ან საკოდნ, სადაც დღევანდისათვის საქარო კურტყელი და სურსათი ინახებოდა. ადგილზე გამოკითხვითვე ვაარკვევა — საბაღენის ქვაბი არა-უხისთვის იყო გასუფთვინილი თუ დღვის გამო-სახდელად.

4. ავტორის ცნობით, „ზევსურება ზატს სწირავდნენ თურმე უველაფერს, თუკი რამ საუკეთესო ჰქონდათ; ასეთი შესანიშნავი მეტწილად მამული უოფილა“. მისივე განმარტებით, ზატის საზღვრზე შეწირულ მამულს, „კოლექტორად ამოუყვებდნენ და მოხადალსაც თანაბრად იყოფდნენ“ (გვ. 11).

ზატის საზღვრზე რაიმეს შეწირვის წესი ზევსურეთში, ისევე როგორ საქართველოს სხვა კუთხეებში რომ არსებობდა, ეს საკმაოდ კარგადაა ცნობილი ეთნოგრაფიული ლიტერატურით. ცნობილია ისიც, რომ სადოკავის სახელზე უმთავრესად სწირავდნენ თეთრ მონეტებს, ნანადირის რქებს და ა. შ. ვინც ზატს სავანეებო დახმარებას შესთავაზებდა, ის სწირავდა ვერცხლის თასს თავისი წარწერით ან სხვა მსგავს ნაქეთობას. რაც შეეხება უველაფერი საუკეთესოს შეწირვას, ეს ვახუალებულია ვანსაკურთრებთ ეს ენება ცნობას, თითქმის „ასეთი შესანიშნავი მეტწილად მამული უოფილა“. ავტორმა უნდა იცოდეს, რომ მამულეობას ნაკლებობით გაკირვებული ზევსურები ამის შესაძლებლობას მოკლებულნი იყვნენ. და თუ ზატის საზღვრზე მამულეები არსებობდა, ეს იყო უმთავრესად ოჯახის ამოწვევების შემდეგ უპატრონოდ დარჩენილი მიწა, ან უმეტეადროდ ზეოფი პირის მიერ ზატისთვის შეწირულად მამული თავისი სულის მოსახსენებლად, აქვე იხილ უნდა

იოქვას, რომ ზატის სახელზე შეწირული მამული სოფელში მორიგეობით ამოუყვებდნენ და ში-სავალს თანაბრად კი არ იყოფდნენ, როგორც ეს რ. ვაჭრინდაშვილს წარმოუდგენია, არამედ დღვისაწადლებისათვის სასმელის დასამზადებლად იყენებდნენ.

5. რ. ვაჭრინდაშვილსა და მის კოლეგებს ზევსურეთში წაწლობის კვლიც უძებნიათ, სოფ. ხაშატში ამის შესახებ უცისხვით ტაროდ აღუდარისათვის, რომელსაც იმ წელს ჰქონია დამთავრებული ბარისახოს სკოლა-ინტერნატო (გვ. 10-11). რასაკვირველია, ამავე გარკვეულ პასუხს ვერ მიიღებდნენ ვერ ერთი ამიტომ, რომ ასეთი საჩივარო საკითხზე 17-18 წლის ქაბუკი მინარობლად ვერ გამოდგებოდა. მეორეც ამიტომ, რომ ნებისმიერია ზევსურია არასერიოზულად მიიჩნევდა ამგვარ შეკითხვას, ვინაიდან ზევსურეთში იყოდნენ არა წაწლობა, არამედ წარმოგრობა, თუკვიში არსებული ჩვეულებების ზევსურეთში ძებნა ახლავია, ამაო საქმეა.

6. ავტორი აღნიშნავს, რომ ზევსურეთში ქალს ზატის ახლოს მიხვლა ეკრძალებოდა. იქვე აკონდებმა თუშეთში მოგზაურობის ენაზოდი, რომელსაც თუშ ქალებს მისთვის შობიდან დაუძახიან, რომ მამაკაცებთან ერთად ზატს ახლოს არ მიშულყო და დასძინს: „დღემდე ვერ ვავიკვი, ზუმრობდნენ თუ სერიოზულად შეუბნებოდნენ“ (გვ. 11).

საქმე ის არის, რომ თუში ქალები ავტორს კი არ ეუბნებოდნენ, არამედ სერიოზულად ეუბნებოდნენ, რომ რელიგიური რწმენის მიხედვით ქალს ზატში მისვლა ეკრძალებოდა. ტრადიციების ეთიურ ასპექტში კვლევისათვის პირველ რიგში სწორედ ასეთი ჩვეულებები უნდა წარმოადგენდნენ დეკირვების საფანს, თანაც, ქალის შესახებ ამგვარი შეხედულება იმდენად ცნობილია ეთნოგრაფიული ლიტერატურით, რომ ავტორს თუში ქალებს ნათქვამი საორტოფოდ არ უნდა ვახუდა.

7. ზევსურეთში ვაჭრისას ავტორის უურადლება მიუქცევია გლოვა-დასაფლავების წესის ზოგიერთ თავისებურებას. მისი ცნობით, ზევსურეთში „რაც უფრო შეძლებულია ოჯახი, მით უფრო ადრე მარხავს მიცვალებულს — მესამე ან მეხუთე დღეზე“ (გვ. 28). ამასთან დაკავშირებთ საუბრებადებოდა, რომ სამეგრელოში მერვე დღეზე ასაფლავებენ და ასეთი ვახანგრძლივება მიცვალებულის დაფასებად იოქვება (გვ. 47). საფორტებელია, რომ გლოვის ვახანგრძლივება ზევსურეთშიც მიცვალებულის დაფასების მოტივით იქონს ნაკარანბუკი, მაგრამ მართიად მიზეზად საკულეებელია ტრადიციის დახმარება შეხანწერის აღებას მიზნით. ავტორს მართებდა აქვე აღნიშნა, რომ ზევსურეთში და საქართველოს სხვა კუთხეებშიც მიცვალებულს მესამე დღეს ასაფლავებდნენ. რელიგიით შემაგრებული ამ ტრადიციის რღვევა დაკავშირებულია შემოსავლით დაინტერესებასთან, როგორც

მოგვიანებით შემოკრიბდნენ ნეგატიურ მოვლენასთან.

8. ნაშრომში აღნიშნულია, რომ „მიცვალებულის ოჯახს ხარჭებისათვის ნათესავეები და მეზობლები არ ეხმარებიან, უბრალოდ ტარებენ დაუფრანს ოქმით, დახმარება სარცხვალად ითვლება“ (გვ. 27). ავტორს მართებდა დაკონსერვაცია იმისა, თუ რა შემთხვევაში იყო გამორიყული ჰიპოთეზებისადმი დახმარება. სერიალული მთხრობელი უთუოდ ეტყობა, რომ ეკონომიკურად გამართული ოჯახი დახმარების მიღებას თვალსაზრისით განიხილავდა, განსაკუთრებით კი კვარა-ობლებისადმი შემწეობა არაჰყ თუ სირცხვილად ითვლებოდა, აჩაყმედ სოფლისა და თემის მოვალეობას შეადგენდა.

9. გაგვიადებულადაა წარმოსახული დოღში მონაწილეთა დასაქმების წესი. დოღში გამარჯვებულს ნაჭურჭად აღწევდნენ მიცვალებულის რაჰმე წილს, ცხვარს, უფრო შიშვარს ღირებულების ხაყანს. მაგარამ არა ხარსა და ძროხას, როგორც ეს დღეორშია აღნიშნული (გვ. 27).

10. დღესასწაულებისადმი ზევსურთა დაწყობებულების შესახებ ნათქვამია: „მონახლეობა აქ ტერიტორიულად უყოველთა დაშორებული იყო ერთმანეთს. ამიტომ, განსაკუთრებით უხარბათ ზევსურებს დღესასწაულების მოახლოება; ქორწილები და თვით დასაფლავებაც კი დღესასწაულის სახეს ღებულადა“ (გვ. 25).

გაუგებრობაა იმის თქმა, რომ მონახლეობა დაშორებული იყო ერთმანეთს და თანაც უყოველთაის. ზევსურთში, ისევე როგორც უველგან, ზოგი სოფელი მეორე სოფელთან შიკს იყო და ზოგიც ახლოს. ამდენად, ამ მოტივით შეფუძებულია იმის მტკიცება, რომ უყოველგარი მიწეში ხალხის შერევისა და შით შიკის დასაფლავებაც კი დღესასწაულის სახეს ღებულადა. ამ შემთხვევაში ხელადებით უფლებებულად იხვესურული გლოვის რიტუალი, რაც მიმედ მიწხარებისა და განცდების გამოხატულება იყო და აჩა სადღესასწაულო განწეობისა.

11. ზევსურთში დასაფლავების ძველი და ახალი წესების ურთიერთშედარების საფუძველზე ავტორი დაასკვნის:

„როგორც ვნახეთ, დასაფლავების ძველი წესებიდან დღეისათვის დაიყრებულია ის წესები, რომლებიც ცრუმორწმუნეთათთანაა დაკავშირებული. ზოლო შემორჩენილია ის ჩვევები, რომლებიც მიცვალებულის ხსოვისს პატივისცემას გამოხატავს და ცოცხლად დაჩენილთათვის ურთიერთთან შეხვედრებისა და ნათესაური კავშირების აღდგენას ემხარება“ (გვ. 28).

მიცვალებულის დასაფლავების ძველ წესებთან დაკავშირებული რწმენა-წარმოდგენები ზევსურთში თუ უკვე დავიწყებას მიცემია, ცრუმორწმუნობა კიდევ უფრო შესუსტებულა

დალ უნდა წარმოვიდგინოთ საქართველოს კულტურებში, რამდენადაც ძველი წესები და რელიგიური ცრუმრწმენების კონსერვაციის მხრედ ზევსურთში ერთ-ერთი გამორჩეული ეუთხვა. ვითარებას რომ ასე შევხედოთ, თითქოს შემორჩენილი ჩვევები მხოლოდ „მიცვალებულის ხსოვისს პატივისცემას გამოხატავს“... მაშინ აღარ დაგვიბრბებოდა ბრბოლა გლოვის დროშოშული ჩვეულებებისა და ცრუმრწმენების წინააღმდეგ სინამდვილეში კი ამ ბრბოლაში სინდვლებებს ქმნის პარველ რიგში მიცვალებულის გლოვის დროშოშული ჩვევები (რომელთა მანველია გამოხატულებას კოულობის რელიგიური რწმენა-წარმოდგენებში) და ჩვენს ეპოქაში წარმოქმნილი ზოგერთი ნეგატიურაწესები, რაც ვლინდება დიდ ხარჭებში, ხალხბრბავლ ქველებში, ფულად ურთიერთობაში თუ ძვირადღირებული საფლავების ეთებაში.

12. აშკარა უწესტობას აქვს ადგილი გლოვის ხანგრძლივობის შესახებ. ავტორის აზრით, შთარებაში „როგორც შემდეგ უველას შეუძლია გაიაროს წვერი და გაიხადოს სამკლოვიარო საშობი, ქვარეხაც კი“ (გვ. 41). ქვემო რაჭაში კი „ქალები წლამდე შავებს ატარებენ წლის თავზე ხედას ოჯახის „გახსნა“. რის შემდეგც ოჯახი აღბრბილდ ცხოვრებას უბრბდება“ (გვ. 45). რაც შეეხება სვანეთს, აქ „როგორცამდე წვერს არ იპარავს მიცვალებულის არც ერთი ნათესავი, ქალები ერთ წლამდე ატარებენ შავებს. თუ ძალიან სამწუხარო კინმე ვარბადიყვალა, შავები ორ წლამდე აყვით. ზოგქერ მთელი სიცოცხლე“ (გვ. 52).

ციტირებულნი ადგილების მიხედვით ჩანს, რომ ავტორი წეს-ჩვეულებების დაუყრებელ განსხვავებას ხედავს შთარებაში და ქვემო რაჭაში და ელბ წარმოდგენას ქმნის აქ არსებული გლოვის რიტუალზე.

13. ავტორს სჭება, რომ სვანეთში ვიწრო კოშკებს იშობა ამწენბდნენ, რომ „ვიწრო კოშკი უფრო ადვილი და ჩქარა ასავებია“ (გვ. 58). ამ „არგუმენტის“ საფუძველად იუენებს ერთ გადმოცემას, თითქოს ორი გვარი ერთი მეორეს გადამტრბებია და თავდაყვის მიწით ორივეს კოშკის მწენბლობა წამოუწყია. „როცა მწენბლობისათვის საფუძველი ჩაუტრბათ, ერთ-ერთი მოქიშე გვარის კაცებს, გვიან, დამით, მოწინააღმდეგის კოშკის საფუძველი მოუშლიათ და ახალი, უფრო ფართო გამოუწყვიათ. მწენბლებს ვერ შეუშნვნიათ მტრების განწრბხვა და ამ ახალ, ფართო საფუძველზე დაუწყვიათ დაამწენბა, მაგარამ მწენბლობა ამით ბევრად უფრო გართულბებულა და გახანგრძლივბულა. ამასობაში, შით მოქიშე გვარს მწენბორი კოშკი წამოუტრბათ და ჩახაფრებულან კიდევ“ (გვ. 59).

კოშკს რომ თავდაყვიით მნიშვნელობა ქონდა და შას ამ დანიშნულებით გვარი ან ოჯახი იყენებდა, ეს ცნობილია, მაგარამ წარმოდგენა

იმისა, რომ გვარმა მოქიშე გვარს კოშკის საფუძველი მოურღვია და გვიან ღამით ახალი საძირკვლის ჩაურაც კი მოასწრო, და თანაც იმის დაქრება, რომ ამხელა ცვლილება პატრონმა ვერ შეამჩნია, ზღაპრის დონეზედაც კი წარმოუდგენელია. ნუთუ ასეთ მარტავ საქმედ მიიჩნია ავტორმა დაბეტონებული საძირკვლის დაშლა, სამშენებლო მასალის მოტანა, ხსნარის მომზადება და მერე მისი ფართო გეგმით ამოშენება ნახევარი ღამის განმავლობაში, სად იმყოფებოდნენ ამ დროს მშენებარე კოშკის პატრონები და რაით ვერ შენიშნეს ეს სასწაულებრივი ცვლილება?

14. ორიგინალურ მიდგომას იჩენს ავტორი ფირაღობის მიმართაც, რასაც გუროის მომზიბლავ ბუნებასთან კავშირში განაზილავს, მისი გააზრებით, ფირაღობის გამოშწევვა მიზეზი ტყით შემოსილი მთების მიშვიდველობა უოფალი: „ახლა კი მისმის, რატომ გარბოდნენ გურულები ფირაღად: ასეთ მთებში და ტყეებში შეუც კი ვაგიქცეოდი“ (გვ. 102).

უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს უზუსტობანი ვანაპირობა სპეციალური ლიტერატურის გაუთვალისწინებლობამაც, უცნაურ შთაბეჭდილებას ტოვებს ზოგიერთი წყაროს თუ ნაშრომის გამოყენების მეთოდიც. მაგალითად, რ. ვაფრინდაშვილი გვაუწყებს, რომ ივ. ჭავჭავაძის ხელნაწერებში ვასცნობია არქანჯელო ლამბერტის ცნობებს შეგრელთა გლოვის წესებზე, ხოლო თანამედროვე ვითარებასთან მისი შედა-

რების საფუძველზე ფიქრობს: გენჯილქოქი მქეჟი ღიან ძველი ცნობები, თორემ ასეთი რამ ახლა აღარსად შეგვხვედრია“ (გვ. 88). გიულდენშტედტის (წიგნი გვხვდება გულდენშტედტის მიერ ხონში გლოვის წესების აღწერილობაც რ. ვაფრინდაშვილის ივ. ჭავჭავაძის ხელნაწერებში უძებნია (გვ. 88).

ავტორს უნდა შეეახენით, რომ როგორც არქანჯელო ლამბერტის „სამეგრელოს აღწერა“, ისე გიულდენშტედტის ორტომეული ქართულადაა გამოცემული, რომლებითაც მას შეეძლო ესარგებლა ივ. ჭავჭავაძის ხელნაწერების გაჩეხე. ავტორს ისიც უნდა მოეგონოთ, რომ იტალიელი მისიონერი არქანჯელო ლამბერტი სამეგრელოში XVII საუკუნეში იმყოფებოდა, რაც თავისთავად გამორიცხავს ავტორისეულ აღზაობას „ძალიან ძველი ცნობების“ შესახებ.

ეს ცალკეული უზუსტობანი წიგნის დირსებას წარდილს ვერ აუენებენ. როგორც ვთქვით, აქ ბევრი რამ არის საინტერესო, როგორც ზევსურეთის, ისე რაჭალეჩხუმის, სვანეთის, სამეგრელოს, აჭარის, მესხეთ-ჭავჭავთის ენოგრაფიული შესწავლის თვალსაზრისით და უკვლადერი ეს, მთელი ეს მასალა წიგნი მოცემულია ცოცხალი თბრობის სახით; წიგნი ზალისით იკითხება და მრავალ ძვირფას ცნობას შეიცავს ჩვენი რესპუბლიკის ცალკეული კუთხეების შესახებ.

პალმირან ითონიშვილი
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი

ბ. 126

ფანო 80 333.

050360
76128

«М Н А Т О Б И»

**ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ**

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ